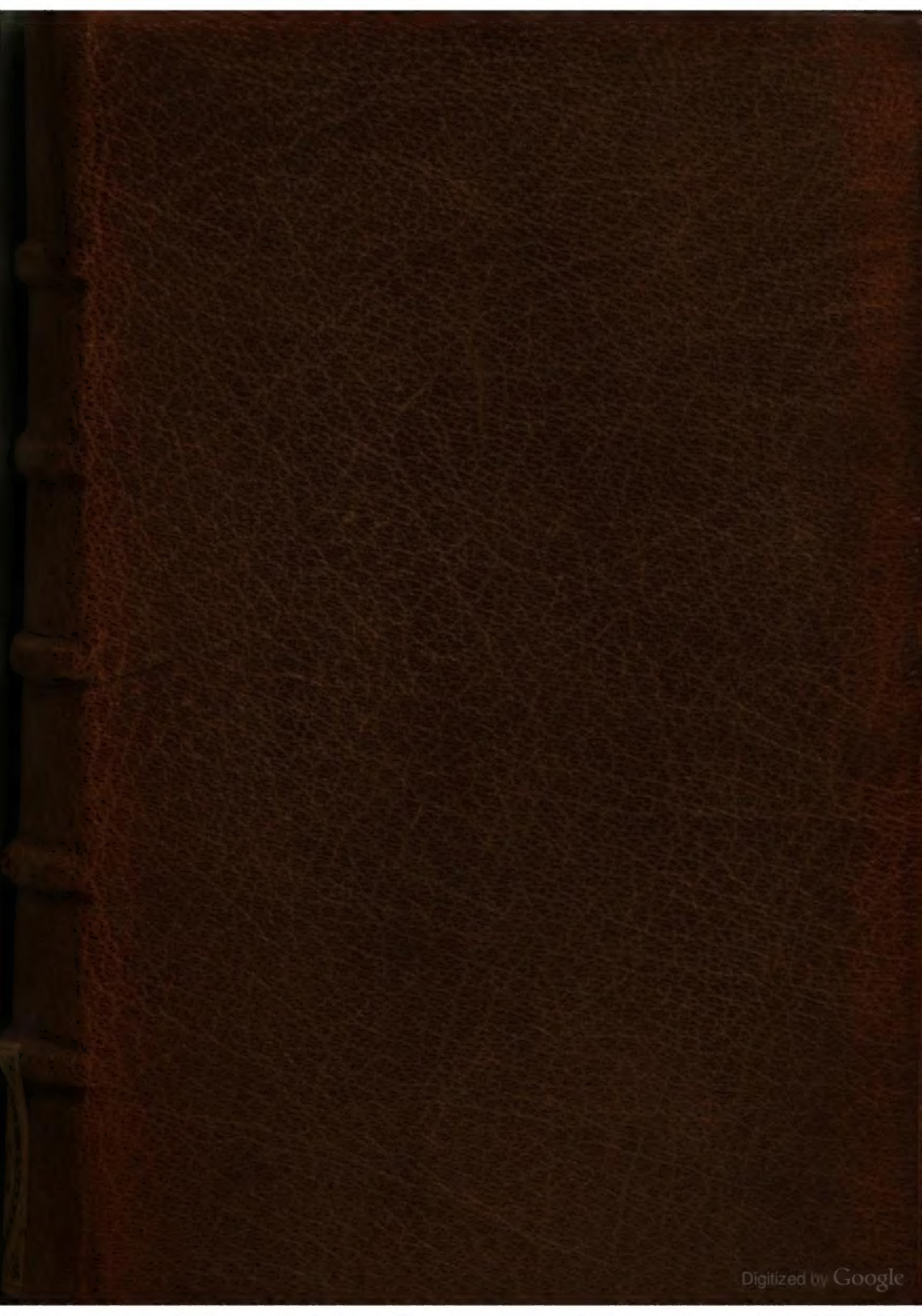




NAZIONALE VITT. EMANUELE
68
2 M C
27



IL·CARD.VAL·



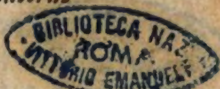
NOCTES
ATTICÆ

AVLI GELLII NOCTES ATTICÆ,

SEV

VIGILIAE ATTICAE.

QVAS NVNC PRIMVM A MA-*gno mendorum numero magnus vete-rum exemplarium numerus repurgauit.*



HENRICI STEPHANI NOCTES ALIQVOT PARISINAE, Atticis A. Gellij Noctibus seu Vigilijs inuigilatæ.

Eiusdem H. Stephani Annotationes in alios Gellij locos prodibunt cum Notis Lud. Carrionis (qui vet. exemplaria contulit) prelo iam traditis.



PARISIIS.

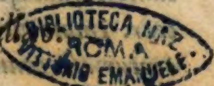
M. D. LXXXV.

CVM PRIVILEGIO CAESARIS, ET GALLORVM REGIS, in decennium.





P. DELBENEO, REGIS ET REGINÆ MATRIS CONSILIARIO atque Eleemosynario, Abbati Duensi & Belleuillæo.





ENEFICIVM dando accepit qui digno dedit, inquit celeberrimus ille mimographus, Laberius. Huius ego consilium sequens, beneficium dando acceptu-rum me dico, quia digno à me datur. Quis enim magis dignus est cui Auli Gellij editio dicetur, quam is qui illum, id est illius lectionem, amat atque in pretio habet? & cuius (quod multo maius est) lectio alijs etiam vtilitatem afferre aliquam potest: ita vt non sibi tantùm, sed alijs quoque legere dici queat? Vtilitatem enim illam cum alijs communicat qui in ijs quæ legendo obseruauit, Græcorum prouerbio obtemperat, & suis amicis ea secum esse communia, non solùm vult, sed etiam lætatur. Cuius tam propen-

sæ voluntatis fructum aliquem me propediem perceptur ũ, ex eo spero, quòd tibi exemplarium huius editionis vnum subitò compingẽdum curaueris, & eam in certis quibusdam locis cum aliis conferre velle dixeris. Hoc ego tibi de illa spondere possum, quàplurimos qui in aliis mendosi erant locos, eam mendo carentes tibi esse exhibituram: sed hoc de omnibus absit vt pollicear. Immo vt meis, ita & aliorum velut succenturiatis coniecturis locum relictum esse fateor, aduersus ea menda quæ magnis veterum librorum copiis expugnari non potuerunt. Quòd si & tibi (quod spero) succẽturiari libuerit, faciam vt Noctium Auli Gellij studiosi sciant cui grates agere debeant. Nunquam enim debitam alij laudem mihi arrogaui: atque id multo minus in posterum quanuis plerique hoc aduersum me peccarint) facere statui.

Nunc autem mihi de hoc saltem gratulari licet, quòd hanc Noctium Atticarum editionem digno (vti dixi) ac non ei dicaui, in quem illa ipsa iactari prouerbia possent, quæ Gellius in eos iactat quos earũ lectione arcet: hæc inquam, Nihil cum fidibus graculo, Nihil cum amaracino sui. *Contrà verò euenturum erat istud, si hoc dignatus bonore fuissem aliquem eorum quos Ludouicus Vines sua de his Nocti-*

bus tam maledica quàm maleuola censura fascinauit: quorum è numero vnum, magni alioqui nominis virum, in aurem, quum voles, nominabo. O quid maleuolentia, quid vindictæ cupiditas non audet! Itáne Aulum Gellium, tãtum virum, tam bene de omni fere literarum genere meritũ, à Ludouico Viue, Hispano quidem illo, sed tamen (si Latinæ linguæ puritatem excipias) bene literato, tam male tractari? huc enim vsque vocabuli huius vsum extendi dico. Amabam Hispaniam (quatenus & quantum à verè Gallo amari Hispania potest) vel eo nomine quòd Ludouicum Viuem nobis dedisset: nunc odio eandem eo etiam ipso nomine prosequor.

Πολλάκι καὶ ξύμπασα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ἐπαυρεῖ,
Ὅστις ἀλιτραίνει,

inquit Ascræus poeta: quòd si & istud quod dicam aliquando contingit,

Πολλάκι καὶ ἔθνος ξύμπαν κακοῦ ἀνδρὸς ἐπαυρεῖ,
Ὅστις ἀλιτραίνει,

magnum certè in periculum totam Hispaniam illa tam ἄμουσος Ludouici Viuis θρασυκακογλωσσία coniiciet, si vnquam in Musarum vtriusque linguæ potestatem illa regio veniat.

At ego, quàm malè de Musis ille sua Noctium tam ἀμούσων accusatione ac vituperatione meritus est, tam bene de iisdem mereri cu-

piens, defenſionem ſeu apologiam ſcripſi, in qua, etiam quid ad accuſandum vituperandúmque hunc ſcriptorem illum ſtimulauerit, oſtendi.

Quòd ſi plus otij nactus fuiſſem, etiam encomium harum Noctium, eorum ingratiis qui illi maledicæ Viuis cenſuræ aurem præbẽt, ſcripturus eram. Et verò prima iam eius lineamenta habeo: quæ quum videbis, etiamſi placeant, rogo tamen vt me primam huic tabulæ manum impoſuiſſe, tibi ſit ſatis, extremam quoque imponere, tuis precibus (quæ mihi πειθανάγκη *eſſent) non cogar. Vale. Pariſiis,* XIII. CAL. APR.



PAVLO STEPHANO F HENR. STEPHANVS S. D.



CCIPIES TANDEM Paule quem sæpe miratus es à me tibi denegari Gellium: quum me ætatis captúsque tui rationem habere ignorares. Eſt enim alioqui ſcriptor eiuſmodi, vt te in deliciis atque oblectamentis eum habere, paucíſque alijs ſcriptoribus Latinis poſthabere velim. tantum abeſt vt eius lectione fruendi poteſtatem ſi tibi differre, etiam auferre in animo habuerim. Verùm, quum varia ſint harum eius vigiliarum & lucubrationum argumenta, ex quibuſdam earum locis deguſtandum tantummodo, in nonnullos propemodum ingurgitandum cenſeo. Hi autem ſunt illi quibus aliquid tractatur non ſolùm ad ingenij cultum faciens, verumetiam quod ex ijs eſt quæ Græci βιωφελῆ appellarent. Inter quæ non poſtremum certè Stoica quædam locum tenent: non cuiuſmodi ſunt Chryſippea vel Zenonia nonnulla, ſed qualia Panætij & Epicteti pleraque.

Sed Stoicorum mentio tuas mihi in memoriam reuocat literas, ad quas minimè Stoicas ordine reſpondere libet. Primùm igitur, me tuis quaternis vnas tantùm reddidiſſe, aut miraris, aut mirari videris. Quaſi verò hac in re paria cum filio facere debeat pater, & velut ἴσῳ τῷ μέτρῳ (vt Heſiodi verbis vtar) ἀντεπιστέλλειν, ac nō potius filius vel ſenis literis vnas patris redimere. Eas certè minimè mihi dubiū eſt quin cunctanter timidéque ſcripſeris, quòd mihi κακάγγελοι futuræ eſſent. Atque hoc tanquam præſagiens famulus, non eadem qua acceperat nocte, ſed poſtridie tantùm mihi tradidit: quum alioqui morem meum nondum cognitum haberet, nonniſi multo ante aut multo poſt ſomnum cibúmve literas quæ κακαγγελίας mihi ſuſpectæ ſunt legendi. Tum autem præſertim ſuſpicio hęc & formido, ſicut Terentiano ſeni ita & alijs oritur, quum totum annum & amplius domo abſuerunt. Sed pauca è multis ille Terentianus ſenex enumerat, quum dicit,

Quamobrem omnes, quum ſecundæ res ſunt maximè, tum maximè
Meditari ſecum oportet quo pacto aduerſam ærumnam ferant,
Pericla, damna, exilia. peregre rediens ſemper cogitet
Aut filij peccatum, aut vxoris mortem, aut morbum filiæ.
Communia eſſe hæc, fieri poſſe: vt ne quid animo ſit nouum.

Quicquid præter spem eueniat, omne id deputare esse in lucro.

O quàm multa his adiici possunt, aduersus quæ Panętius quoque, cuius paulo antè memini, armare nos volens, dicit, vitam hominum qui ætatem in medio rerum agunt, ac sibi suisque esse vsui volunt, negotia periculáque ex improuiso assidua & propè quotidiana ferre: ad ea autem cauenda atque declinanda perinde esse oportęre animo semper prompto atque intento, vt sunt athletarum qui pancratiastæ dicuntur. nam sicut illi ad certandum vocati, proiectis altè brachijs consistunt, capútque & os suum manibus oppositis quasi vallo præmuniunt: membráque eorum omnia, priusquã pugna mota est, aut ad vitandos ictus cauta sunt, aut ad faciendos parata: ita animum atque mentem viri prudentis aduersus vim & petulantias iniuriarum omni in loco atque in tempore prospicientem, debere esse erectam, arduam, septam solidè, expeditam, nunquam cõniuentem, nusquam aciem suam flectentem, consilia cogitationésque contra fortunæ verbera contráque insidias iniquorũ quasi brachia & manus protendentẽ: ne qua in re aduersa & repentina incursio imparatis improtectísque nobis oboriatur. O quàm multa, inquã, ijs quæ à Terentiano Demiphone recẽsentur, adiicere possunt ij qui & ætatem in medio rerum agũt & procul diúque à suis absunt. Sed omnium hoc in genere & rarissimum & maximè inopinatum est quod primis tuæ epistolæ verbis

(quæ τὴν ἀπὸ Σκυθῶν ῥῆσιν habere dici possunt) mihi nuntiatur. Vide autem quæ huius sors fuerit. Quum vix è manibus Gellium deposuissem, vno quidem in loco scribētem, de terræmotus causa ne inter physicos quidem philosophos constitisse, & Romanos tacuisse, cui deo seruari oporteret quas ob eũ indicebãt ferias: in altero autẽ, ex veteribus memorijs afferentẽ, fuisse nuntiatũ aliquando senatui, hastas Martias mouisse, nõ aliter quàm mouisse terrã nuntiari solet: quũ, inquã, Gellio hæc docenti vix valedixissem, ecce, mihi in manus illa tua epistola traditur, cuius prima parte, villã meam terræmotu quassatam esse scribis: & verò ita scribis, vt eodem terræmotu concussa tum tẽporis mens tua fuisse videri posſit. Quod in causa potiſsimum est cur tuas illas literas minimè Stoicas esse dixerim. Tuæ tamen hoc ætati nunc condono: ea lege, vt postquam firmata virum te fecerit ætas, tibi, tanquam Stoicorum omnium στωϊκωτάτῳ, tale nihil contingat: quin potius, si fractus illabatur orbis, impauidum feriant ruinæ.

Sed nimium fortaſsis à te, & plus quàm ipse poſsim præstare, postulo. Hoc saltem mihi credito, nihilo magis illo tuo de terræmotu nuntio labefactatum mentis meæ statum fuisse, quàm quum eandem villam à militibus direptam fuisse mihi apud Heluetios peregrinanti allatum est. Quinetiam quoniam hic terræmotus ipsam saltem turrim non quassauit, id (exemplo Terentiani senis) in lucro ponendum

censui. Nec paruo mihi solatio istud fuit, quòd quantumcunque damni mea domus acceperit, minus tamen eo est quod cæteræ acceperunt. Denique motus quidem repentè fui, at non permotus.

Aliud quiddam, aliud est, Paule, ídque à te profectum, quod ægritudinem animo meo attulit. Pauli enim venam in Pauli versibus desideraui: illam dico venam, quæ plerosque aliquando coegit suspicari, meos aut præceptoris tui versus nomen tuum mentiri. Verùm, si bene te noui (cui autem esse notior debes?) statim veniam precans, mœrore quem mea tibi affert absentia venam illam magna ex parte arefactam esse quereris, & tam longum mei quo angeris desiderium facere dices vt meum Paulum in meo Paulo desiderem.

Quo se cunque modo res habeat, ego πατεικόν τι πάσχων, paruum & non me solùm sed te etiam indignum munus tuum magno remuneror. Eum enim patrem qui filio suo literarium ingenij cultum, eúmque varium, procurare velit è scriptore Latino qui recentes inter numerari nō possit, nullū inuenturū esse dico, è cuius non maiorē paginarū numerū habente libro, ei plus adiumenti afferre queat. Quis autem parens, non ἀφιλοςόργως ἔχων, eam curam libentissimè auidissiméque non suscipiat? in eam dies noctésque non incumbat? Filio enim propensam omnium voluntatem, perpetuam inter omnes nominis celebritatem, diuitias denique illas quę solę, vt sunt, ita etiam vocan-

tur ἀναφαίρετον, procurare dici potest; qui vt ingenium eius modis omnibus excolatur, modis omnibus prouidet. Videmus quàm Gellius ipse, vir quidem (vt opinor) probus, sed tamen ethnicus, de liberis suis hac in parte sit solicitus: cum illis ipsis propemodum vtentem verbis audimus: quanto magis hæ sunt illorum parentum partes qui nomen Christianismo in sacro-sancto baptismate dederunt? Sed vix tamen vllius inter Christianos magis quàm meæ. quid enim ad præclaram tui institutionem requiri potest, quod à me non expectetur? Atque adeo quid non à te etiam ipso iam expectari putas? Scit enim tota propemodum Europa quam tibi viam non solùm pater, sed ipse quoque auus, Robertus Stephanus, monstrarit, quam vterque viam tibi velut præcalcarit. Quantum vndique beneuolentiæ, quantum laudis & gloriæ tibi cõparabis, si vestigijs illorum insistas, tantum maleuolentiæ, vel potius odij, tantum ignominiæ tibi conflabis, si eorum vestigia relinquas: si, non dico ab ijs te auertas, sed vel diuertas. Ac eo certè magis reprehensionem mereberis quòd firmo sis habitu corporis ac propemodum athletico, & qui tibi firmã & in posterũ valetudinẽ (modò eam intemperantia non corrumpas) spondet. Me certè, quum mediocri tantùm corporis firmitate essem, varijs tamen longorum itinerum laboribus, iisque quas literarum studia poscunt vigilijs, necnon curis atque oneribus typographicis (dum paternam in paterna

diligentia gloriam æmulor) suffecisse vides: te ergo ὄντως διὰ σωματοῦντα quinam labores typographici terrere ita possunt, vt ab incepto deterrearis?

Enimuero de isto corporis tui vigore & robore cogitare nõ possum, quin veniat in mentem mihi quidam Gellij nostri locus, quẽ volo & iubeo omnium primum legas. Is enim est in quo mulieribus suadetur (Fauorini philosophi verbis, ab ipso Gellio Latinitate donatis) vt totæ integræ sint liberorum suorum matres, miniméque nutricationis munus, tanquam nimis laboriosum, reformidẽt ac refugiant. Illas enim alioqui futuras esse, contra naturam, imperfectum atque dimidiatũ matrum genus, si, quod pepererint, statim à sese abiecerint: si in vtero quidẽ aluerint sanguine suo nescio quid, quod non videret: postea autem alere suó lacte nolint quod videat, quod viuat, quod iam homo vocari posit, quod iam matris officia imploret. Cum iis autem quæ à Fauorino dicuntur, matres eas quæ infantes suos lacte suo non nutriunt, non totas integras matres, sed imperfectum atque dimidiatum matrum genus appellante: cum iis (inquam) bellè congruit Gallici sermonis consuetudo, in hac præsertim vrbe & quibusdã vicinis, vt nutrices vocentur *meres-nourrices*: quasi dicamus *matres-nutrices*. Non dubito equidem quin Fauorinus, si Græca lingua tale quid habuisset, hoc etiam argumento suum illud dictum cõfirmaturus fuerit: sed habet certè aliquid & sermo ille quod eò perti-

net. Nam si μητρίδα Græci non minus quàm πατρίδα (etsi hoc vsitatius est) vocauerunt patriam, quasi hæc quoque matris nomen suo quodam iure sibi vendicet: quanto iustius ea mulier quæ prima primum alimẽtum venienti in luminis oras suppeditat, si non μήτηρ, saltem μητρὶς vocabitur?

Sed, ne te diutius suspensum teneam, cogitantem cur ego ab illa tuæ τιθέξιας mentione in hunc sermonem venerim (quod te mirari non miror) recordare, matrem tuam, clarissimam fœminam, in te vno hoc nutricationis officio functam esse: functuram certè & in aliis liberis, nisi ego illius maiorem, quàm ipsamet sui, rationem habuissem. Recordare, illam sæpe mihi dixisse, quum te solum ex suis liberis tam vegeto & robusto corpore esse videret, Cur tu, mi vir, nõ me passus es in aliis quoque liberis matris officium prȩstare? Quum ego vires illius laboribus eiusmodi impares esse respóderem: impares certè illis & in nutriendo Paulo erant (aiebat) sed quod vltra vires meas in illius nutricatione præstiti, viribus illius, miro Dei beneficio, accreuit. Verùm, quid ego illius nutricationem commemoro, quam ab eadem accepisti educationem taceo? Si non paruæ felicitatis loco ponitur, matre natũ esse quæ quum titulis auorum generosa esset (vt verbis Nasonianis vtar) animi nobilitate genus exuperabat: quanta tibi felicitatis illius accesio hæc est, quòd totius pueritiæ tuæ eandem illam habere educatricem contigit? Nam Fauorinus, in

eo quem dixi loco, poſtquam queſtus eſt, nobilitatem nati modò hominis, corpúſque & animũ bene ingeniatis primordiis inchoatum (ita enim hæc editio ex veteribus libris, quum in ſuperioribus ſcriptum ſit, non *bene ingeniatis*, ſed *benignè ingenitis*) inſitiuo degenerique alimento lactis alieni corrumpi: ac tum pręſertim quum ea quæ ad præbẽdum lac adhibetur, ſerua aut ſeruilis, necnon barbaræ nationis: aut alioqui improba, informis, impudica, temulenta eſt: *Patiemúrne igitur*, (inquit) *infantem hunc noſtrum pernicioſo contagio infici? & ſpiritum ducere in animum atque in corpus ſuum ex corpore & animo deterrimo?* Quibus hæc, quæ diligenter animaduertẽda ſunt, ſubiungit, *Id hercle ipſum eſt quod ſæpenumero miramur, quoſdam pudicarum mulierum liberos parentum ſuorum neque corporibus neque animis ſimiles exiſtere*. Hæc ille: quæ ab ipſa experientia noſtro etiam tempore confirmari videmus. Quid? ſi fatendum tamen eſt, educationem tantum poſſe, vt ea in multis illam ex contagio huiuſmodi contractam labem tandem eluat: nónne te ter quatérque felicem dixiſſet Fauorinus, cuius talem talis matris nutricationem talis eiuſdem educatio exceperit? Quum enim liberali eius indoli, & τῇ εὐφυΐᾳ (quod vocabulum Latini multis vnum vix exprimere poſſunt) parentes cõuenientem educationem inſtitutionémque adhibuiſſent, quúmque natiuam ac genere dignam generoſitatem & verè μεγαλοφυΐαν longa cum nobiliſsimis fœminis (& quibuſdam earum, etiam principibus) conſue-

tudo non parum auxisset, necnon in obseruanda honestissima harum familiarum disciplina diligens fuisset: quid eorum quæ ad rectè formandos vel regij alicuius pueri mores pertinent, ignorasse credendum est? Aut quid tandem eorum quæ ad aliorum institutionem requiruntur, suo ipsa exemplo facilè docere non poterat (quod quidem boni exempli esset) cuius in grauitate modestia, & mirè placens omnibus affabilitas: in cuius frugalitate liberalitas, & in liberalitate frugalitas (nisi quum afflictis dextra porrigenda, subleuandáque inopia erat) in cuius facilitate prudens cautio, in cuius denique hilaritate & iocis aliquid serij cernebatur? Quòd si virtus res est docibilis, vel (vt Græco tutius vtar verbo) εἰ διδακτὸν ἡ ἀρετὴ, (sicut plerique philosophi censuerũt) & quidem ab eo etiam διδακτὸν, cui soluendum est τὸ δίδακτρον, quum nullo propinquitatis vel amicitiæ vinculo iunctus sit ei quem docet: quanto magis à patre vel matre doceri posse, quãto altiores huius vel illius doctrinam agere radices existimamus? Quamobrem, etiamsi hac in parte μητροδίδακτος tantùm (quod cognomen Aristippum iuniorem habuisse legimus) non etiam πατροδίδακτος esses, & materna monita præceptáque fideli mente condita tenere velles, satis supérque tamen, eorundem philosophorum iudicio, ad virtutem instructus esse posses: & sicut ad eam te abundè instrui contigisset, ita etiam te ea aliquando tandem instructum videndi magna spes esset. In cuius enim

fœminæ

fœminæ labris Pitho(quam Suadam & Suadelam quidam ex Latinis vocarunt) residere dicenda est, si eius in labris non resedit? Vel ipse certè vultus, tam serenus semper, nec minus quàm sermo, benignus, aliquas persuadẽdi partes agebat. Hinc factum est vt à te & sororibus ea sæpe verbis impetrarit quæ aliæ pleræque matres à suis ne verberibus quidem obtinere queunt. Atque vtinam, Paule, recordari sermonum eius posses. quædã enim materna & φιλόστοργα philtra nunc in illis degustares, quæ tum per ætatem ne subodorari quidem poteras, quum tamen suam in te vim exererent. Nouis loquendi generibus de noua quadam fœminæ præstantia vti cogor, quum alioqui mihi desint verba laudare illam volẽti. Quod etiam in causa fuit cur ego, qui alias plerasque epitaphiis ornaui, nullum in eam trium spatio annorum, & amplius, scripserim. Sed ecce, dum eam tibi qualibuscunque possum verborum coloribus depingere conor (nam ita posse nos loqui, ex hoc nostro Gellio disces) mihi quatuor epitaphij versus in mentem venerunt.

HVIC PVDOR ET CANDOR FAMAM VICERE FIDEMQVE.
HVIC QVÆ TRES CHARITAS GRATIA VICIT, ERAT.
HVIC SEXVM VICIT PRVDENTIA, VICIT ET ANNOS:
HVIC VICTVM EST MORVM NOBILITATE GENVS.

Quantacunque tamen fuerit matris tuæ præ-

ſtantia, ad mores tantùm pertinuiſſe quæ tibi monita præceptáque dedit, inficiari nolo: verùm ſi de domeſticis ad ſtudia quoque literarum incitamentis dicendum eſt, hîc certè potes ire per exempla (Naſonis ſermone vtor) non tantùm auita, ſed etiam proauita: vt paternum taceam, quod tamen vel vnum, eſſe omnium inſtar poſſe, plurimi fortaſſe iudicarent. De aui quidem certè tui Roberti Stephani familia, non deſunt qui teſtari poſsint, ſe in ea quod alia in nulla, ad rem literariam quod attinet, vidiſſe: ipſas etiã famulas magnam Latinarum vocum partem intelligentes, multa etiam (ſed quaſdam deprauatè) loquentes. Auiæ autẽ tuæ, eorum quæ Latinè dicebantur (niſi rarius aliquod vocabulum intermiſceretur) haud multo difficilior erat intellectus quàm ſi dicta ſermone Gallico fuiſſent. Quid de ſuperſtite ſorore mea, amita autẽ tua, nomine Katharina, dicam? Illa quoque eorum quæ Latinè dicuntur interpretem non deſiderat. multa verò & ipſa eodem loqui ſermone poteſt, & quidem ita (licet nonnunquam impingat) vt ab omnibus intelligatur. Vnde illi hæc Latinæ linguæ cognitio? Artem certè grammaticam haud magiſtrã habuit, nec alius illi hac in re quàm vſus, præiuit. eodem enim modo Latinam linguam didicit, quo inter Gallos Gallica, inter Italos Italica, inter alios alia diſci ſolet.

Et quoniam hunc in ſermonem incidi, vt ſcias quam facultatem diſcendi linguam illam familia quæ mihi paterna, tibi auita eſt, ſuppedi-

tarit,audi rem oppido quam dignam quæ inter illius familiæ memorias (vt Gelliano vtar vocabulo)referatur.Fuit tempus quum auus tuus, Robertus Stephanus, decemuiratum quẽdam literarium domi haberet,eúmque,vt παντεδνῆ, ita etiam πάγγλωσσον.nam vt ex omnibus nationibus conflatus, ita etiam omnium linguarum erat. Decem hi partim literati partim literatissimi viri,quorum quidam correctorio munere fungebantur (iique præsertim qui epigrammata postremæ eius editioni Thesauri Latini præfixerunt) quum sicut ex diuersis oriundi erant gentibus, sic etiam diuersum sermonem vernaculum haberent,lingua Latina, tanquam cõmuni interprete,inter se vtebãtur. Ac quum ex his decem modò hos modò illos famuli pariter & famulæ de rebus quas ipsi ipsæque vel nouerant vel saltem coniectare poterant, colloquẽtes,quinetiam in mensa quotidie cùm de aliis,tum verò de iis quorum illa solet argumentum suggerere, sermonem habentes audirent,ita suas paulatim aures verbis illorum assuefaciebant,vt non solùm pleraque eorũ quæ dicebant intelligere,sed quædam etiam eloqui valerent. Iam verò & hoc totam familiam Latinitati assuefaciebat, quòd ego, fratérque meus, Robertus Stephanus,non alia quàm Latina apud patrem vel quempiam ex illis decẽuiris vti lingua auderemus, ex quo iactis primis fundamẽtis balbutire in ea cœperamus.

Quorsum verò hæc omnia? vt ostendam, ignorantiam, quæ in aliis plerisque familiis

turpis tantùm dici poteſt, in mea habitum iri propemodum piacularem. Te verò non ſatis eſt ignorantiæ morbo non laborare, ſed, ſi expectationi quam ſuſtines ſatisfacere, ſpeique de te conceptæ vis reſpõdere, multo quàm vnquam alacrius ſimul & acrius ſtudiis literarum incumbendum tibi eſt: & ita quidem vt quum varia ſit harum Gellij Noctium doctrina, variam ſi non nunc, at certè aliquando tandem exercitationẽ ad earum lectionem afferas: præſertimque ad philoſophicas quæ hìc ſunt quæſtiones ita præparatus accedas, vt in nulla philoſophiæ parte argutiarũ fuligo ob oculos tibi iaciatur. Hoc ſi non præſtiteris, quis veniæ relictus erit locus? quum enim tibi nihil defuerit, ipſe tibi defuiſſe diceris. Nam vt de cæteris taceam quæ optima ad eruditionem tendentibus ἐφόδια ſunt, tantum abeſt vt tibi deſit valetudo (quam parentes liberis ſubminiſtrare nequeunt) vt etiam ſuperſit: quum non ſolùm valere ſed propemodum athleticè valere (Plautinè loquendo) dici poſsis. Alij igitur patri quod valetudini filij deeſt, metum incutit: me autem quod tuæ ſupereſt, ſecurum eſſe non ſinit. Nec verò vnicus, ſed duplex mihi timor ſuboritur, quum te non ſolùm εὐσωματεῖν, ſed etiam σφριγᾶν conſidero: vnus, ne mutata ſubitò voluntate, à Muſarum caſtris ad Martia, aut etiam athletica (cõtrà quàm feciſſe Euripidem Gellius tibi narrabit) transfugias: alter, ne hæc εἰς ἄκρον εὐεξία, ipſi etiam Hippocrati ſuſpecta, in malum aliquod erumpat. Quamobrem vidẽ-

dum tibi est vt diæta quam λεπτὴν Græci vocant vtaris: quò tua δυσαρκία & πολυσαρκία incrementum saltem non capiat. Si enim eo victu vtaris qui te magis ac magis possit κατασαρκοῦν, meritò tibi aliquis Pythagoræ verbis dixerit, Non desines molestiorem tibi carcerem efficere? Nam hoc dictum in eum præsertim iactari potest, qui excolendo ingenio simúlque saginãdo corpori dare vult operam. Siquidem quum omnibus hominibus corpus sit animi quidam carcer, iis certè est potissimũ, qui animum ad studia literarum appellunt. Sed plerique tamen tantam huius carceris curam gerunt, vt interim inclusum eo animũ negligãt: idémque quod illi faciant qui de instrumentis alicuius artis valde sunt soliciti, ipsam autem aspernãtur. Fuerunt tamen & philosophi, præter eos quos ἡδονικοὺς vocarunt, etiam alij qui hac in parte peccarunt. quorũ è numero quendam Platonicum tibi Gellius noster proferet, qui omnes ad bibendum hortabatur: idque se facere ex decreto Platonis prædicabat: tãquam Plato in libris quos de legibus composuit, laudes ebrietatis copiosissimè scripsisset, vtilémq; esse eam bonis ac fortibus viris cẽsuisset. Ac simul inter eiusmodi orationẽ (inquit) crebris & ingentibus poculis omne ingenium ingurgitabat: fomitem esse quendam dicens & incitabulum ingenij virtutísque, si mens & corpus hominis vino flagraret. Postea autem, quantum illo Platonis loco abuteretur ostendit.

Verùm hîc obserua obiter quàm eleganter

iuſmodi non minus cibi quàm potus gurgites, in quos Lucianus acriter inuehitur. Nec verò illius philoſophi à me facta mentio fuit, quòd à te ſimile quidquam peccetur (contrà enim, qui ſe potu vel cibo ingurgitant, tam firma quàm es valetudine, eſſe non poſſunt) ſed quòd in eum alióſque huiuſmodi illud Pythagorę dictum conueniret.

Enimuero in Platonis mentione commodùm mentem meam ſubiit quiddam quod de eo fertur, & ad eum in quo verſabar ſermonem pertinet. Aiunt enim, eum Academiam, Atticæ inſalubrem locum, conſultò elegiſſe, vt in ſuorum quibuſdam nimium bonam corporis habitudinem, velut luxuriantem, coerceret atque reprimeret: ſiue, vt neſcio quis ſcriptor Græcus verbis aptiſsimis dixit, Ὅπως ἐπικόπτοι τὴν ἄγαν εὐπάθειαν. Atque hãc nimiam εὐπάθειαν luxuriei vitis comparans, addit, οἷον ἀμπέλου τὴν εἰς τὰ περιττὰ φοράν. Nunquam tamen Plato nec Platonicus quiſquam ſuum hac in re conſilium mihi probauerit. Nulli igitur hoc ſuaſerim, nedum tibi. philoſophari enim pulchrum eſt, ſed tanto periculo τὰ φιλοσοφήματα redimere, id verò pulchrum non eſt. ideóque meritò aliquis Platoni reſponderit,

Non tamen hoc tanti eſt, æger vt eſſe velim.

quemadmodum à Naſone dicitur,

Non tamen hoc tanti eſt, pauper vt eſſe velis.

Te itaque, πᾶν τοὐναντίον, loca inſalubria, etiamſi fuerint παντοδαπῶν φιλοσοφημάτων plena, fugere, in ſaluberrima quæque ſemper te recipere,

ideoque villę meę, licet terrēmotu quaſſatã eſſe ſcribas, ἐμφιλοχωρεῖν, ac potius κεκολασμένῃ τινὶ διαίτῃ tuam illam nimiam & velut luxuriantem corporis εὐπάθειαν reprimere iubeo.

Sed nec de ſomno tacebo. Somnum enim ex iis eſſe quę ſaginant & pinguefaciunt (quum tibi contrariis opus ſit) etiam poeta ille teſtatur, qui dicit, *--& pingues exige ſomnos.*

Teſtatur & Naſo, quum de vigiliis contrà ſcribit,

Attenuant iuuenum vigilatæ corpora noctes.

Te igitur non minus ſomni quàm cibi parcum eſſe (licet illud iſti tuæ ætati multo quàm hoc ſit difficilius) iubeo.

VENIO ad hanc Gellij editionem: quoniam te à multis de ea interrogatum iri pręuideo, cur tamdiu expectata fuerit, ex quo commiſſa prelo fuit, ſcire cupientibus. Audi igitur. Quum ego Auli Gellij & Macrobij editiones publicè promiſiſſem, iis quos habebam veteribus libris confiſus: aliorum pręterea auxilio opus mihi fore, & quidem ad Aulum Gellium pręſertim quod attinet, tandem cognoui. optimum enim eſſe meum illud exemplar, ſed multa ei deeſſe comperi. Quum igitur recordarer Ludouicum Carrionem iam ante quatuor annos hac in vrbe mihi dixiſſe, multos ſe veteres libros vtriuſque horum ſcriptorum cum excuſis contuliſſe, quinetiam quas ex illa collatione haberet emendationes mihi obtuliſſe: anno autem ſuperiore Aureliis (ſiue Aurelianis, vt

alij malunt) illum offendiſſem, ſui promiſsi admonui, & me hanc in vrbem poſtridie profecturum dixi. Quum ille ſe memorem à me moneri, & ſe quoque paucis pòſt diebus idem iter ingreſſurum reſpondiſſet: ita inter nos conuenit, vt ſimulatque hanc in vrbem aduenisset, verba in rem conferremus. Aduenit: alloquor: locos ex veteribus libris in vtroque ſcriptore emendatos video: & ſuas in vtrumque Notas, ſimulatque ad finem perducta impreſsio fuerit, pollicetur. Nec longo pòſt tempore Auli Gellij Noctes prelo committuntur.

Sed quum ille initio mihi hoc aſſenſus eſſet, vt quę in ſuperioris temporis editionibus tolerabiles lectiones erãt non mutaret, verùm de iis quæ earum loco in veteribus libris extarẽt, admonere in ſuis Notis contentus eſſet: mutato tamen (neſcio qua de cauſa) conſilio, illas etiam mutandi libertatem ſibi cõceſsit. Atque hinc factum eſt vt in quibuſdam locis à recepta ſcriptura, contrà quàm vellem, diſceſſum ſit. Prima autem controuerſia de quodam loco fuit quo caput ſeptimum libri primi finitur. Quum enim ibi obſeruari à nobis velit, Ciceronem hoc in loco, *Teſtis eſt Sicilia: quam multis vndique cinctam periculis, non terrore belli, ſed conſilij celeritate explicauit*: non *explicuit*, ſed *explicauit* dixiſſe, certo cõſilio, quòd numeroſam eſſe orationem vellet: in iis quæ hanc prçceſſerunt editionibus, hęc verba illi Ciceronis loco ſubiuncta leguntur, *at ſi* EXPLICVIT *diceret, imperfecto & debili numero verborum ſonus claudere-*

tur, ille ita ex veteribus libris ſcripſit, *imperfecto & debili numero verborum ſonus clauderet*. Ego quum eum viderem lectionem hanc in locum illius velle ſubſtituere, Quin tu potius, inquã, ſcripturam iſtam tuis Notis reſeruas? Quo plures enim nouas ſcripturas afferent Notę tuę, eo gratiores erunt. Et ſtatim addidi, me nõ ignorare, ſi à Gellio hîc *clauderet* ſcriptũ eſſet, eum claudicaret intellexiſſe: ſicut ab ipſo etiam Terentio *clauditer* hac in ſignificatione poſitum eſſe quidam putant: ſed quum nihil in recepta lectione eſſet quod aures noſtras poſſe offendere videretur, libenter illam à me ſeruatum iri. Ac in eadem profectò nunc quoque ſum ſentẽtia, etiamſi Gellius eodem alibi verbo vtatur: (cuius tamen thema potius *claudeo* quàm *claudo* eſſe crediderim: itidémque infinitiuum *claudêre*, potius quàm *claúdere*) fieri enim poteſt vt Gellius vno in loco ἀρχαϊκῶς loqui voluerit, in altero non item.

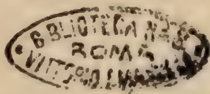
Quinetiam aliis in locis lectionem receptam mutauit, in quibus multo etiam minus ratione niti ea mutatio mihi videbatur. Verùm de horũ nõnullis in meis Noctibus admonui, de aliis in Annotationibus admoniturus, ac pleroſque & ipſe cũ vetuſtis codicibus collaturus.

Ad Notas autem eius quod attinet, quamuis ſe eas, ſimulatque excuſus eſſet Gellius, daturum, idémque in Macrobium ſe facturum promiſiſſet, contrà tamen ita procraſtinantur & comperendinantur, vt totis octo poſt Gellij impreſsionem menſibus ſeptem duntaxat

illarum Notarum folia (ita vocamus quod ſexdecim pagellas continet) ab eo vix extorqueri potuerint. Quum igitur tantam cunctationem ferre amplius non poſſem, & Notis illis, quarum præcipuum munus eſt, nomina librorum veterum vnde ſingulæ quas iſta editio affert emendationes petitæ ſunt, recenſere, Gellium carere poſſe animaduerterem: eum abſque illa manuſcriptorum recenſione manumittendum eſſe iudicaui, atque adeo manumiſi.

Sed quum me puderet illum ita edere vt nulla noua commentatione adiutus in publicum prodiret, præſertim quū multi Notas illas ab hac editione expectarent: aliquid noui de meo ſaltē illi dare libuit. Quod præſtare vt poſſem, noctes aliquot vigilare neceſſe habui: quum Frācfordienſium nundinarum tēpus, ad quas mittere Gellium ſimul & Macrobiū cupiebam, inſtaret. Meæ igitur illæ in Gellium Noctes, qualeſcunque ſunt, ex re nomen habent: & venia, vbi quid peccarunt, dignæ ſunt. noctibus enim ſomnū obrepere συγγνωστόν ἐστι.

Ideo autem magno deſiderio has editiones ad Francfordienſes nundinas mittēdi tenebar, quòd à pleriſque literatis Germaniæ viris, (vt & ipſe noſti) tanquam lumine caſſus lugear: quòd à longo iam tempore nihil quod ex officina mea prodiret viderint. Duobus enim modis gratificaturum me illis exiſtimaui, & mœrorem eorum lætitia commutando, & ſimul eorum bibliothecas noua ſupellectile inſtruendo. De Germanis enim ſi bene mereri



non cupiam, ingratus profectò sim, quum multorum non solùm humanitatem sed liberalitatem quoque sim expertus: & quum etiam (quod aliis in regionibus inauditũ esse puto) in vnius eorum hæredibus velut hæreditario quodam iure illud liberalitatis erga me studium manserit. Vbi enim Thomæ Redingeri hæredes illum in me ob dicatos sibi libros liberalem fuisse, futurũ etiam, si mors eum non præuenisset, intellexerunt, pulcherrimum munus ad me, vix de nomine sibi notum, ab ipsa Vralislauia vsque, vltro miserunt, tanquam Redingeri manibus gratificantes.

At Germani tamen (dicet aliquis) sicut & Galli atque Itali, Græcorum scriptorum editiones auidius à te expectant. Verùm ille ex te hoc audiat, nullius Græci scriptoris editionẽ, me quidem certè dignam, posse itidem ex aliena officina, me procurante tantummodo, proficisci, sed meam sicut operam, ita & officinam requirere. Quinetiam de hoc à te certiores fieri amicos velim, me, quicquid otij ab editionis Gellianæ & Macrobianæ procuratione (si ita loquendum est) & à negotiis quæ aulica vel saltem semiaulica vita affert, suffurari potui, in ea contulisse quæ ad præparãdas aliquot Græcorum scriptorum ἐκδόσεις pertinent. Ex eorum autem numero sunt DIONYSIVS HALICARNASSEVS & POLYBIVS, quibus meam dilationẽ multa commoda allaturam esse spero. Sed in ARISTOTELIS præsertim editionem omnia vndique auxilia,

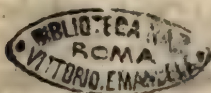
pro eo ac debui, diligẽter conquiſiui, & etiam nunc πάντα ἀνιχνεύων καὶ διερευνώμενος καὶ σκευωρούμενος διατελῶ. Illud enim verbum aui tui Roberti Stephani ſemper in memoriam recurrit, de libris quorum editionem procraſtinabat, Sat citò, ſi ſat bene. Sed me alius interim typographus præueniet. Immo verò me ab illis prẹueniri nego, quorum editionem mea, quoties libuerit, multis à tergo paſsibus relinquet. Cuius rei vel in Pauſania documentum dare poſſum.

Verùm, ad Gellium & Macrobium vt reuertar, eorum tibi lectionem nunc ita commendo (Gellij tamen potiſsimum) vt proximis literis tuis noui ex iis profectus inſigne aliquod δεῖγμα expectem. Vale. Pariſiis, x. CAL. APR.



Henrici Stephani
NOCTES PARISINÆ,
ATTICIS A. GELLII
Noctibus inuigilatæ.

E Viginti, Septem.





IOANNI WLCOBIO, COVDRONII, SASSII ET Marquoëj domino, Regis Consiliario & Eleemosynario,

HENR. STEPHANVS S. D.



EIS in Aulum Gellium lucubrationibus titulum non dedi propter quem (vt ait ille) vadimonium deseri possit: nec qualem AElius Melissus suo libro præfixisse à nostro Gellio dicitur: id est, qui sit ingentis cuiusdam illecebrę ad legendum. Noctes enim Parisinas vocaui, Atticis Auli Gellij Noctibus inuigilatas. Vel hoc autem, quòd Atticæ sunt illæ, at meæ, Parisinæ, quantum his μειονέκτημα, quantum illis πλεονέκτημα est? Quis enim Athenas (vt cęteras earum laudes taceam) aerem etiam habuisse non credat qui ingenium quod ἀμαθὲς esset, εὐμαθὲς: quod iam εὐμαθὲς per se foret, longè εὐμαθέστερον redderet? Iure igitur Romani, ad capiendum

ingenij cultum, in vrbem illam confluebant, cuius alumnorum vulgaris etiam sermo exquisitam quandam elegantiã habebat: facundia autẽ eo etiam nomine suauior quàm aliorũ erat, quòd Atticum & ipsa thymum, Atticum quidẽ certè μυκτῆρσι, aut saltem Attico similem habentibus, redolebat: cuius alumnorum dicterijs peculiaris quædam δριμύτης inerat: cuius denique alumnorum nugis quoque & gerris aliquid σοφὸν subesse dici poterat. Quomodo igitur (vt omittam quanto in ijs quæ ad literas spectãt hoc nostro scriptore sum inferior) Atticarum Noctium Ἀττικουργεῖ operi mearum Παρισιουργὲς opus respondere possit? Hoc ego illarum προτέρημα, mearum ὑστέρημα quum præuiderem, duobus modis huic periculo vtcunque occurrere conatus sum. Primùm enim, vt conuiuia multa, non quia exquisitis sed quoniam varijs instructa sunt ferculis, videmus placere, quum in ea varietate vnusquisque propemodum quod sui sit palati possit inuenire: ita mearum Noctium industriam (qualis ea cunque est) circa varia saltẽ versari volui. Deinde, quoniã nihil à me proficisci posse animaduertebam quod vel minimæ stellulæ loco meis Noctibus esset, fulgorem ex illustrium quarundam personarum quibus illas dicaui nominibus quærere decreui.

Sed ecce, quum ad medium mearum Noctium vix peruenissem, superuenit iste belli rumor (atque vtinam intra rumorem consistat, & sit bellum μέχρι τοῦ λέγειν, ἀντὶ τοῦ πράττειν: quod

contrà de multis olim philoſophis dictitatum fuit) qui rationes eius typographij cui cæteræ iam commiſſæ fuerant,ita perturbauit, vt quæ impreſſio octo ante feſtum Paſchatis diebus abſoluenda erat, vix decimoquínto poſt illud feſtum die finem habitura diceretur. Ego, qui in rebus typographicis quomodo etiam τοῖς ἀπόροις ſit πόρος inueniendus noui, ſtatim promittere, me decem quæ excudenda ſupererant folia(vnumquodque autem ſexdecim pagellas, cuiuſmodi ſunt iſtæ, cõplectitur)in ſeptem eſſe contracturum. Verùm,quũ hæc quę placuerat illi conditio,aliquot pòſt diebus diſplicuiſſet,adeo ad extrema omnia deſcendi,vt illa decem folia quæ iam in ſeptem erant ἐπιτετμημένα,in quinque contracturum me promitterem. At quum iſti etiam promiſſo(non minori cum dolore quàm labore) ſatisfeciſſem, typographus contrà,ſuo vt ſtaret, nec prece nec pretio adduci à mę potuit. Meum tunc animum diuerſę diſcordéſque cogitationes ſubiere:quum in vnam quidem libræ lancem incommoda moræ quam typographus nectere volebat: in alteram,eiuſdem commoda impoſuiſſem. Sed quum mea mens τοῖς ἐπ' ἀμφότερα διανοήμασι non minus quàm ipſa trutina ταῖς ἐπ' ἀμφότερα πλάστιγξι diu ταλαντευθεῖσα, tandem incommoda præponderare commodis animaduertiſſet,imperfectum potius Noctium mearum numerum relinquendum,quàm differendam tamdiu propter illas Auli Gellij editionem cenſui: præſertim quum huius mora Macrobianam

quoque retardaret.

AEgrè alioqui & perinuitus conſilium hoc ſumpſi: quòd mearum Noctium partem ſupprimendo, vererer ne ſimul ea qua quoſdam proſequor amicitia pariter & obſeruantia ſupprimi à me videretur. Futurum enim cogitabam vt meorum etiam amicorum pars à me præterita exiſtimaretur, quum illis ſuę itidem Noctes, id eſt, ſibi à me deſtinatæ, non darentur.

Nullius tamen eorum (crede mihi) præteritio æquè ac tui malè me habebat. Vt primùm enim te Viennę Auſtriæ apud Cæſarem Maximilianum legatione Regis noſtri nomine fungentem videre contigit, tanto tam humanam tuam παιδείαν, ſiue humanitatem ἀπαίδευτον, tanto tam amœnum ingenium tuum amore complexus ſum, vt te ab eo tempore in oculis geſtare non deſierim. Atque hoc in cauſa fuit cur quum negotio meo non ſolùm infecto ſed propemodum deplorato redirem (licet Maximilianus Cæſar, qui tanti me quãti meum Græcæ linguæ Theſaurum, multo ante ad ſe miſſum, faciebat, ſuam modis omnibus autoritatem interpoſuiſſet) & ædibus appropinquanti illud Homericum in mentem veniſſet,

Turpe, moram vacuum poſt longam ad tecta reuerti,

huic cogitationi illa ſe opponeret, Quid? vacuúſne redis, quum tot amicitijs nouis ditatus domum reuertaris? præſertim verò quũ VVlcobij, tanti viri, de quo Hĕricum Scrimgerum,

alterum illud Scotiæ decus, tam multa prædicantẽ audieras,amicitiam tibi comparaueris?

Hæc quicunque conſiderabit, non erit cur miretur, ægrè vel potius ęgerrimè tuliſſe me quòd in iſto meo opere in præteritorum numero futurus eſſes. Prçteritos enim vocari poſſe exiſtimarem quibus conſultò inſignem iſtã amicitiæ teſſeram non itidem vt alijs reliquiſſem.

Sed ad te quod attinet, dolorem hoc lenit, quòd rationem excogitaſſe mihi videar qua huic malo in ſpeciem ſaltem mederi poſſim. Cæteros enim quibus Noctes donaui, rogabo vt aliquam tibi ſuarum ſinguli partem largiantur. Hoc ſi fecerint (vt facturos mihi perſuadeo) idem tibi vſuueniet quod plerunque τραπεζοποιοῖς, qui ne παρέχοντες quidem, tempeſtiuè vel potius maturè conuiuio intereſſe potuerunt. Quemadmodum enim dum cæteri conuiuæ illis de appoſitis ante ſe ferculis (menſalem Gallorum ὑπηρεσίαν vſurpando) miniſtrãt, ſæpenumero fit vt nulli lautius quàm illi epulentur: ita, ſi aliquam quiſque ſuarum Noctium portionẽ tibi impartiatur, mearum quę in ijs ſunt lucubrationum ditior (ſiquis tamen quidquam diteſcere ex ijs poteſt) quàm illi ipſi euades.

Neque tamen interim earum quæ tibi deſtinatæ erant aliquod ſaltem δεῖγμα tibi à me denegabitur, vt habeas quod illis δωρημένοις poſſis ἀντιδωρεῖσθαι.

Itaque ſic habeto: Quinque à me Noctes

tibi destinatas fuisse, IX. X. XI. XII. & XIII. daturas autem tibi fuisse QVAESTIONES XXX, super quibusdã Noctiũ Gellianarũ locis.

In I Quæstione me quærentem audisses quid Gellio nostro in mentem venisset, capite decimoquarto libri sexti, vt νουθεσίαν & παραίνεσιν punitioni quæ κόλασις dicitur intermisceret, & sub vno eodémque genere complecteretur: quum nihilo magis hæc cum illis cõmune quidquam habeat, quàm verba cum verberibus habere dici possunt.

In II Quæstione intellexisses quò respexisse mihi videantur qui (vt refert hic quoque noster scriptor) τιμωρίαν à conseruatione honoris dictã esse putant: & cùm alia huc facientia, tum etiam quendam Aristotelis locum accepisses.

In III, dubitatio tibi proposita fuisset super eo quòd punitionis quoddam genus, & quod certa de causa fiebat, appellatum fuisse παράδειγμα scribit: sicut aliorum duorum quæ alijs de causis fiebant, vnum, κόλασιν: alterum τιμωρίαν.

At verò in IIII. V. V. VI, differentem me audiuisses de quibusdã Latinis vocabulis, quorum vsum immeritò reprehendisse mihi videtur.

In VII, quęrebam an credibile esset, veterum hominum qui propriè atque integrè loquuti essent, Leues, de inconstantibus etiam, ac Leuitatem dę inconstantia & mutabilitate non dixisse.

Quinetiam, quum ibidem dicat, Nequam hominem esse hominem nihili, neque frugis bonæ: deinde cùm alias voces Græcas, tanquam illi respondentes, tum verò ἄσωτον & ἀκόλαστον, necnon μιαρὸν afferat: de his tribus, ac de vltimo isto potissimum ab illo dissentiebam, quòd non æquè magna hoc Latinorum vocabulo inuri ignominia videatur.

Quæstio autem VIII, ea est ad quam in meis Emendationibus coniecturalibus seu Coniecturis emendatricibus lectorem remisi: in qua Castricium simúlque Gellium C. Graccho (quem hic alibi fortem ac vehementē oratorem existimatum ait: qualis, vt opinor, Græcis est ὁ σφοδρός) iniuriam facere dicebam, quòd eum locum hunc ita scriptum reliquisse putēt: quem tamen, paucis mutatis, ab omni reprehensione tutum reddidisse mihi videor: *Quæ vos cupidè per hosce annos appetistis atque voluistis, ea si repudiaritis, abesse non potest quin aut olim nimis cupidè appetisse aut nunc temere repudiasse dicamini.* Mihi certè hæc loci istius lectio in mentem venerat antequam animaduertissem quomodo is à Castricio reformaretur. Postea autem cognoui, inter me & illum in eo conuenire quòd ambo aduerbium *temere* è priori sententiæ parte expunximus: sed illū *cupidè* quoque inde eiecisse, quod à me retinetur. Præterea, me in posteriori eius parte adiicere *nimis* ante cupidè, quod ab illo non additur. Nequaquam tamen adiectionem hanc improbatum iri puto ab iis qui attentè locum hunc legent: sicut nec quòd idē

vocabulum in præcedentibus retineo. Qui enim aliquid cupidè appetit, reprehensione dignus non est: sed is demum qui nimis cupidè appetit. Cæterùm adiicit Castricius particulam *nunc* ante hæc verba, *si repudiaritis*: (quum in altera lectione *temere* locum hunc occuparet) sed subaudiri etiam posse videtur. Est autem hæc Quæstio in caput decimumtertium libri vndecimi.

In IX, inquirebam in ea quæ leguntur in fine capitis quarti, libri decimioctaui, Tetros & molestos atque illepidos à Græcis μοχθηροὺς & φορτικοὺς vocari: & concludebam, si Gellius ita scripserit, illum μοχθηρῶς hoc fecisse, quòd μοχθηροὺς cum φορτικοὺς iunxerit: magisque verisimile mihi fieri, ὀχληροὺς cum φορτικοὺς iunxisse: sed tamen nec Tetros, nec Illepidos, satis aptã ne horum quidem interpretationem videri.

At verò X Quæstio meam de sophisticis quibusdam quæstionibus dissertationem complectebatur, quarum in aliquot Gellij locis fit mentio: & de illa nominatim, QVANDO MORIENS MORERETVR: id est, an dicendus esset mori, quum iam in morte esset, an tum etiam quum in vita foret. Ideo autem hanc quæstionem attentiori consideratione dignam dicebam, quòd grauissimi philosophi super hac re seriò quæsiuerint: & alij moriendi verbum atque momentum manente adhuc vita dici atque fieri putauerint, alij nihil in eo tempore vitæ reliquerint, sed totũ illud quod mori dicitur, morti attribuerint. Nec verò Pla-

tonem ipſum circa huius quæſtionis σκέψιν tempus ponere puduit: qui neque vitæ neque morti id tempus dedit, ſed aliud quoddam in confinio repentinum tempus introduxit. Idem autem quæſtionis genus eſt iſtud, Qui artem diſcit, quando artifex fiat: an, quum iam eſt, an tum etiam quum non eſt. Sed magis cum prima illa conuenit iſta, Quando ſurgens ſurgat: an, quum iam ſtat, an tum etiam quum ſedet. Eos porro qui motum negabant, vel potius nihilo magis eſſe quàm non eſſe, dicebant, ſolitos hoc quæſtionum genere vti, diſcimus ex eo quod Herophilus medicus Diodoro philoſopho dixit, quũ luxato humero ad ipſum veniſſet, vt curaretur: Aut in quo erat loco humerus exiſtens excidit, aut in quo non erat: At neque in quo erat, nec in quo non erat: Non ergo excidit.

Cæterarum XX Quæſtionum varia ſunt argumenta: quæ quoniam referre longum eſſet, illis omiſſis, de reliquarum ſeptem Noctium argumentis (nihilo enim magis quàm præcedentes illæ ſex, tibi deſtinatę, ſuperioribus adiectæ fuerunt) verba faciam.

Noctes igitur, XIIII, & XV, examen interpretationum Gellianarum afferebãt: id eſt, locorum quos è Græcis ſcriptoribus excerptos, Latinos facit. De quibus interpretationibus hoc tantùm dicam, magnam quam is ſibi in vertendis quibuſdam locis indulget libertatem, aliquam quærenti quid cui reſpondeat moleſtiam interdum afferre; ſed hanc magna

nonnunquam, poſtquam inuentum id eſt, delectatione compenſari: quum tantus hac in re ſit artifex noſter Gellius vt linguę Latinæ cum Græca quodammodo certantis ſpectaculum nobis alicubi exhibeat.

Noctes autem XVI, & XVII, ex Græcis verbis, quę Gellius ſiue ſua, ſiue aliorum, libris ſuis inſeruit, ea quæ difficiliora ſunt, Latinè vertebāt. Et ſunt tamen ex illis nonnulla quorum interpretationi nihil difficultatis ſubeſſe plerique Græcæ alioqui linguæ non imperiti crederent. Exemplo autem fuerit vox ἀπαραμύθητον, libri 19, capite 8. Quis enim non putet, eam illic quoque ſignificationem habere quæ in vulgari interpretatione Græcarum vocum ſuperioribus editionibus adiuncta, illi tribuitur? Ea eſt autem, Sine conſolatione. Atqui longè alius, multo rarior & paucis notus ſignificatus illius vocabuli eo in loco eſt.

Alicubi verò Latinè ea vertiſſe non contentus, expoſitionem addidi, quòd viderem non poſſe alioqui vigeſimum quenque lectorem mentem Gellij aſſequi. Exempli gratia, ſi libri vndecimi capite quinto Πυῤῥωνείων τρόπων vertat quis Pyrrhoniorum modorum, & nihil exponendi cauſa adiiciat: hoc dicere, nihil dicere, apud plurimos quidem certè lectores, fuerit.

At verò trium vltimarum Noctium, XVIII, XIX, XX, varia erant argumenta: ſed ita vt eorum quæ Noctibus illis continebantur, pleraque ad Gellij lectionem eſſent προπαρασκευασι-

κά. Primùm enim monebam, Gellium,& antiquarium esse & nouatorem: & quidem alicubi nouatorem simul & antiquarium: quum videlicet sermone vtitur qui præ vetustate nouus videri potest. Verùm non ita esse antiquarium vt quemuis antiquum scriptorem sine discrimine sequatur. falsò enim illi dictum hoc adscribi, veteres propriè & integrè loquutos esse: si quidem de omnibus hoc intelligatur. Ita enim ille, *Sed veterum hominum qui propriè atque integrè loquuti sunt, dixerunt.* &c. id est, Illi ex veteribus: siue inter veteres. Atque hoc cum eo conuenit quod à Fauorino apud illum alibi dicitur, *Dubito quippe & requiro an veterum eorum qui electius loquuti sunt pro verbis & oratione dixerit quis concionem.*

Cæterùm, quum hoc nouandi studio teneretur, non mirum esse dicebam si pleraque occurrerent quæ non solùm noua sed suspecta etiam esse possent ijs quorum aures sermoni aliorum, qui aut antiqui, aut saltem antiquarij itidem nouatoréſque sunt, assuetæ non forent. Nam, vt à leuioribus initium sumam, adeo illi quod in sermone vulgare est displicet, vt ne hoc quidem ipsum Vulgare aut Vulgaris, sed potius (præterquam vno in loco, si bene memini) *Vulgarium* & *Vulgarius*, itidémque alicubi *Vulgaria*, vsurpet. Nouum hoc est, dicet aliquis. Multis quidem nouũ: sed tamen ex antiquitate nouitas ista petita est, vt vel ex Nonio discere possumus.

Illi autem similia sunt, *Ridicularius*, *Singula-*

rius, pro *Ridicularis* & *Singularis*. vt libri noni cap. quarto, *Singularia velocitatis*. Quid quòd & iurisconsultis antiquam hanc terminationem, in duobus præsertim vocabulis, quorum vnum est *Peculiarius*, renouare placuit? Idem verò dicendum de *Dubiosum*, pro eo quod est Dubium. Cui addi possunt *Obsequibilis* & *Præstabilis* pro Obsequens & Præstans: sed *Obsequibilis* illo altero rarius etiam esse puto. Adiice etiam *Vrbicæ res* dictum vt Rusticæ, pro Vrbanæ.

Sed nec *Labearum* pag. 484, pro Labiorum, suspectum esse patitur antiqui sermonis cognitio.

Idémque (ad ea quod attinet quæ grammatici Verba appellant) de *Viderier* dici debet.

His addenda sunt, *Feruit*, pro Feruet: & *Aliæ* pro Alij: vt pag. 230, *Nulli aliæ causæ obnoxia*. Atque hæc & superiores editiones habent: at non & illud *Singulariæ* pro Singularis.

Quædam verò aliud nouitatis genus habent: cuiusmodi est *Deiurium* pag. 216, ea forma dictum qua Periurium. Sunt etiam nonnulla vocabula in quibus lector aliquis fortassis hærebit quòd alij præter consuetudinem præpositioni iuncta sint. Cuiusmodi est *Perseuerare*: quum dicit, *Confirmat & perseuerat*, pag. 36. siue *affirmat & perseuerat*: quam lectionem malo: quum etiam *Affirmatißimè scripserant*, legatur pag. 260. Vtrocunque autem modo scribas, est *Perseuerat* pro vulgari Asseuerat. Sic autem & alibi vno composito pro altero nouè vtitur.

Quibusdam autem in locis & composito vtitur vbi simplici vti moris est: veluti vbi *Concelare* pro Celare dicit, vt pag. 291, *non id postea cõcelauit*. Sic etiam *Superuacare* pro Vacare. Sed & simplicis vicissim pro composito exempla apud eum extant: vt pag. 323, *an his verbis, intra calendas, ipsæ quoque calendæ tenerentur*: pro continerentur. Sed minus nouus est (in soluta præsertim oratione) simplicis pro composito quàm compositi pro simplici vsus.

Aliud nouæ libertatis genus est, præter illam de qua libri decimioctaui capite duodecimo (pro verbis habentibus patiendi figuram, actiua vsurpare, & vicissim) neutris vti pro actiuis: vt *Inoleuit*, actiuè dictum, pag. 314. Item ex impersonalibus personalia facere: vt *verbísque eius defatigati pertæduissent*. Cui contraria nouitas hæc apud Ciceronem videri potest, *Quos veritum non est*. pro Qui veriti non sunt. Paulo autem aliter nouum est hoc apud nostrum Gellium, *Iureiurando satisfacto*. pro Quum satisfactum esset iureiurando.

Cum alia omnino nouitate dicit *Vsitatos* pag. 257, *Romanos quoque homines aiunt sic plerunque annulis vsitatos*. nam suspectum esse alius vetat locus.

Quædam etiam sunt voces minimè quidem nouę, sed nouam significationem (sub noua autem intelligo & perraram) habentes. Sunt & vocabula (& quidem nomina) in quibus alia significationis non est mutatio, quàm quòd pro actiua passiuam accipiũt: vt *Ignara res*, *Incredu-*

la res, pro Ignota res, Incredibilis res.

Sedenim multis vocabulis ob nouitatem aut raritatem deprauari contigit. quod & in vna harum accidiſſe videmus. nam pro *ignariſsima*, quod legis pag. 372, in pręced. edit. eſt *ignotiſsima*. Sic pro *pontificium* (quod habes pag. 25, *cuius negotium id pontificiúmque eſſet*) ſuperiorum editionum pleręque habent *potiſsimum*. Quum tamen vox *pontificium* poteſtatem itidem ſignificet, non apud Arnobium tantùm & Caſſianum, ſed etiam in aliquot C. Theodoſiani locis.

Hinc etiam fit vt pro *impendio*, pag. 488. pręced. edit. habeant *compendio*. Sic pro *Interfectum ire*, quod legis pag. 305. ignoratio antiqui ſermonis intruſerat *interfectum iri*.

Ad orationis autem ſtructurā quod attinet, *Terra Italia*, *Terra Græcia*, aliáque huiuſmodi, nihilo magis quàm ſuperiora, ſuſpecta cuiquā eſſe debere, etiam quidam veteris ſcriptoris locus, qui ab eo alia de cauſa affertur, apertè oſtēdit. Antiquum verò eſt & *audiui illum dicere*, pro eo quod eſt Audiui dicentem.

Inter locos autem ob orationis ſtructuram ſuſpectos non dubium eſt quin iſte futurus ſit, vbi verbo perſonali verbi imperſonalis vſus dari videtur: pag 364, *Ibi ſcriptum eſt cum multa alia ad bonam frugem ducentia*.

Interim tamen fateor & quoſdam eſſe locos vbi verborum ſtructura mendi ſuſpicionē afferre poteſt. Ex illis eſt hic, pag. 428, *Feciſſéque videtur eum librum Ælius ſui magis admonendi*

quàm aliorum docendi gratia.

Quinetiam alia ſunt quæ ſi Gellium ita ſcripſiſſe exiſtimamus, iniuriam (vt opinor) illi facimus.

In cæteris alioqui eius Latinitate, etiam vbi ἑλληνίζει, nos tutiſſimè vſuros eſſe puto. Ea certè phraſes ad multa quę in ſermone familiari occurrunt exprimēda aptiſſimas prę quauis alia ſuppeditat. Nā vel iſtud quod ex Italis ſumptum velut prouerbialiter dicimus, SI NON E VERO, E BEN TROVATO, tribus elegantiſſimis modis ab illo dici animaduerti. Eos tecum ea lege communicabo, vt in ijs quę obſeruaueris, itidem κοινὸν Ἑρμῆν eſſe velis: ſicut de ijs feciſti locis qui quod ab eo de voce *intra* dicitur, confirmant.

VALE.



HENR. STEPHANI NOX II, ET III, ATTICIS AVLI GELLII VIGILIIS INVIGILATÆ.

SIVE,

APOLOGIA A. GELLII (ID EST, PRO A. GELLIO) ADVERSVS LVD. VIVEM.

ACHILLI HARLÆO,

PRIMO SENATVS Parisiensis præsidj,

HENR. STEPH. S. D.

ANTE *paucos dies occurro Stephano Pasquerio, celeberrimo (vt scis) in eo cui præsides præésque senatu aduocato. Rogat quid rerum agam. Dico, me cuidam qui typographico prelo captiuus detineretur, dimissionem procurare. Quis ille est? Aulus Gellius, inquam. Vnde hæc captiuitas? Id quoque narro. Quum autem ad argumenta Atticarum huius captiui Noctium sermo deductus esset, & famosum Ludouici Viuis de iis iudicium (ita enim famosum dicere iudicium liceat vt famosi libelli dicuntur) mihi exposuisset: vt me in rem præsentem adducat peto. Id continuò fit. nam ingresso bibliothecam librum Viuis ita Gellium infamantis aperit. Hîc ego statim mecum, Tantam quæ Gellio facta est iniuriã atque adeo contumeliam inultámne sines? Egressus verò ex illius ædibus, ad flumen illis vicinum deambulo, & verba Viuis à me in chartula exscripta relego: apologiam aduersus ea meditor: eámque proxima nocte incipio, sequente finio. Habes totam historiam.*

Cæterùm quum ea ipsa nocte recordatus essem, te non ita dudũ cuidam magnæ alioqui autoritatis viro hunc scriptorẽ apud te vituperãti (quòd & ipse fortaßis illo Ludouici Viuis iudicio fascinatus esset) & quid doctrinæ nobis afferret quæ aliunde peti non posset, quærenti, ita statim respondisse vt obmutescere, & (quãtum coniicere erat) sententiam mutare cogeres: meæ Apologiæ gratulari cœpi quòd talẽ patronũ nactura esset. Itaque quod nox illa mihi dederat eam tibi dicandi consiliũ, nullus postea dies mutauit: vt certè mutare non debuit. A cuius enim testimonio illa mea Apologia plus ornamenti, àquo etiam plus adiumenti, si eam adiuuare libeat, sperare potest? Nam si tum, ex improuiso orta Gellij accusatione, quum à senatu vixdũ reuersus esses, memoria te defensione non destituit (etiãsi primi præsidis inde redeuntis fatigatã memoriã prius se ad talia recolligere necesse videatur) quid quũ à forensibus occupationibus aliquãtisper feriato, & præmeditato, ad eã defensionẽ aduersus quẽuis Gelliomastiga accedes παῦρα μὲν (more tuo) sed μάλα δεινῶς καὶ σφοδρῶς καὶ ἀξιωματικῶς loqui libebit? Interim tamen vel de hoc ipso quod Gelliò iam præstitisti officio tibi meritò gratias agent quicunque illum amore, eius autẽ obtrectatores odio prosequuntur. Vale.

HENR. STEPHANI NOX IIII, ET V, ATTICIS AVLI GELLII VIGILIIS INVIGILATÆ.

SIVE,

ADMONITIO DE TITVLIS CAPITVM A QVOPIAM PSEVdogellio imperitè scriptis: déque eorum reformatione.



IACOBO GILLOTO, REGIS IN SENATV Pariſienſi Conſiliario,

HENR. STEPH. S. D.

TYRANNVS *potentiſsimus eſt Error communis: ille inquam Error communis qui ius facere (prouerbio ab ipſomet orto) dici ſolet. Hinc fit vt eorum quæ ab illo recepta ſunt, intacta manere plurima videamus. quum enim* ἀβασανίστως *ea receperit, poſtea* βασανίζεσθαι *non permittit: & quamuis ſua verba hiſtorica fide non obliget (vt Naſo loquitur) ſibi tamen ab omnibus fidem vult haberi. Sed quum longè latéque huius tyrãni fines pateant, nunc ad eum tantummodo eius dominatum quem in libros exercet reſpicio. Hic certè dominatus ita violentus & aſper eſt, vt non ſolùm à fœdis illos mendis liberari non ſinat, ſed etiam pſeudepigraphos*

manere plerosque cogat: dum nulli sunt, non dicam Hipparchi, sed Aristarchi, qui eius tyrannidi sese audacter fortitérque opponant. Eò igitur ventum est vt non minus Pseudomaronem quàm Maronem (si quibuslibet exemplaribus credere velimus) non minus Pseudonasonem quàm Nasonem, & (vt de aliis plerisque taceam) non minus Pseudociceronem quàm Ciceronem habeamus: vt duo dialogi mei, Pseudocicero & Nizoliodidascalus inscripti, apertè ostēdunt. Nunc adeo Pseudogellium etiam, non minus quàm Gellium, habere nos comperi, simulatque plerosque ex titulis qui librorum Gellij capitibus præfixi sunt, attentè consideraui.

Sed quoniam plurimos, ab illo quem dixi potentissimo tyranno præoccupatos, mihi esse aduersaturos scio, iis quas in mea Admonitione commemoro rationibus nitentes, te potissimum delegi qui mecū aduersus illos pro Atticarum Noctium integritate (illorū enim titulorū nonnullos aspergere ipsis labem dico) acriter depugnares. A quo enim potius Attici operis propugnatio quàm à Iacobo Gilloto petenda est, cuius iudicio multum Atticæ δριμύτητος *& Attici* μυκτῆρος *subesse fatendum est? Quòd si huic editioni præfuissem, potius talia quàm* τὰ ἀκίνητα κινεῖν *mihi permisissem. Vale.*



AVLI GELLII APOLOGIA (ID EST, PRO AVLO GELLIO) ADVERSVS LVD. VIVEM, ab Henrico Stephano ſcripta.



VOD Ariſtotelem de ſe & Iſocrate dixiſſe ferunt, Turpe ſibi eſſe tacere, illum autẽ loqui permittere: id multo iuſtius de Auli Gellij amicis (ita enim fidos & minimè ingratos eius diſcipulos appello) & de Ludouico Viue dicturus mihi videor: turpe illis eſſe ſilere de Gellio, dum hic de eo loquitur: vel potius ei, id eſt famæ eius, obloquitur. Ac vix equidem ſtatuere apud me poſſum, magíſne hunc ſui ſermonis, an illos ſui pudere ſilentij oportuerit. Sed quid ſi, dum ego in quam alij incurrerunt ingrati animi reprehenſionem, vitare, & Gellij merita meritis penſare ſtudeo, contrà de eo malè merear? Commemorat enim, Fauorinum philoſophum, dicere ſolitum, turpius eſſe exiguè atque frigidè laudari, quàm inſectanter & grauiter vituperari. Et rationem quoque hanc addit, quam ille afferebat: quoniam qui maledicit & vituperat, quanto id acerbius facit, tam maximè ille pro iniquo & inimico ducitur, & plerunque propterea fidem

non capit: ſed qui infœcundè atque ieiunè laudat, deſtitui à cauſa videtur: & amicus quidem creditur eius quem laudare vult, ſed nihil poſſe reperire quod iure laudet. Atqui, ſi hoc verum eſt, nónne iſtud itidem verum eſſe fatebimur, ieiunè & frigidè cauſam alicuius defendere, turpius eſſe non ſolùm quàm indefenſam relinquere, ſed etiam quàm eum grauiter accuſare? Quod quum ita ſit, non immeritò animū meum ſubit ille metus, ne illi hactenus ſuo ſilentio melius exiſtimationi tanti viri conſuluerint (ſi tamen eiuſmodi eſt hæc accuſatio quæ eam in diſcrimen poſſit adducere) quàm ego ei nunc oratione mea ſim conſulturus. Huc accedit & aliud: quòd mihi cum accuſatore, quem laudatum eſſe virum fateri cogor, negotium eſt. Sicut autem laus ex viri laudati ore proficiſcens, perhonorifica eſt, & facilè fidem impetrat: ita eiuſdem vituperatio & valdè ignominioſa eſt, & facilè ei creditur.

Enimuero, ſicut hæc me ab incepto dehortantur & deterrent, ita eſt quod me ad illud reuocet, ac deiectum animum erigat. Conſidero enim mihi latum defenſionis campum patere, quòd per Gellij noſtri ſcripta, vnde præcipuè ſeges argumentorum petenda mihi eſt, viá nunc magis quàm vnquam antea triuerim.

Sed quid defenſione opus erat (dicet aliquis) aduerſus accuſatorem, quo inuito ſcriptor iſte

Perlegitur, placet atque viget, laudatur, amatur?

ac (ſiquid iſtis adiicere fas eſt quæ quondam Auguſtus Virgilio euenire precatus eſt) regnum quodammodo inter alios plurimos tenet? Im-

mo verò defensione opus erat: vt cuius scripta in pretio & honore antea plurimis fuerunt, posthac sint omnibus: vbi quos Viuis accusatio ab iis alienauit, mea defensio conciliauerit, vel (si amici antea fuerant) recõciliauerit. Neque enim fieri posse putandum est quin nonnullos tanti viri autoritas non mouerit solùm, sed etiam permouerit: & quorundam iudicium non concusserit tantùm sed planè labefecerit. Ferè fit enim vt magni celebrísque viri iudicium non tantùm præiudicij loco sit nonnullis, sed eorum iudicio vim quodammodo afferat.

Cæterùm quidnam Ludouico Viui in mentem venisse dicemus vt Gellium, virum de literaria republica tam bene meritum, non aliquo dicterio perstringeret, sed eius famam (quantum quidem in se erat) grauiter sauciaret? τί παθὼν (vt Græci aptius significantiúsque loquuntur) adeo virum hunc vituperauit, qui contrà paucorum vituperator, multorum laudator est? An occultam quandam naturarũ ἀντιπάθειαν in causa fuisse credemus? Quod enim cibis, idem & quorundam scriptis vsuuenire videmus: & sicut quosdam ab illis, ita quoque nonnullos ab his non certa quapiam ratione, sed nescio qua naturalis ἀντιπαθείας vi, abhorrere. Nec dubium est quin ei hoc imputandum sit, quòd aliquem amore complecti non possumus, in quo tamen nihil quod non amore potius quàm odio dignũ sit, inuenerimus. Ac tale est quod Martialis sibi erga Sabidium euenire fatetur,

Non amo te Sabidi: nec possum dicere, quare:
Hoc tantùm possum dicere, non amo te.

Verùm qui hoc quod inter amoré & odium est confinio sese contentos dicunt, à maledictis abstinent. Quod Viues tantum abest vt fecerit, vt eius maledicentia aliquid etiam habeat virulentiæ. Quam igitur aliam esse causam suspicabimur? an (vt hîc quoque à cibis sumpta comparatione vtar) quemadmodum illi qui certis quibusdam morbis laborant, præterquam quòd ciborum saporem non sentiunt, aut, si sentiunt, eo offenduntur potius quàm delectantur, etiam de quorundam sapore contrarium omnino iudicium ferunt iis omnibus qui valent (vt ab iis qui ictero laborant mel pro amaro haberi fertur) ita Viuis iudicium aliqua tunc ægritudine laborasse existimandum est, quum de Gellianis Noctibus illa scripsit? Immo verò Viui minimè hoc accidisse, & aliunde illam eius maledicentiam esse ortam, mihi persuadeo. Id autem quod afferam, eiusmodi est, vt me totius mali originem assequutum esse, & rem acu (quod aiunt) tetigisse dicturi sint, vt opinor, quicunque & Gellij scripta diligenter atque adhibito iudicio euoluerunt, & Hispani nunquam ne per somnium quidem fuerunt.

SED prius ad singulas eius obtrectationes, aut (si mauis) singulas eius obtrectationis partes, ordine respondebo: ad respondendum quidem certè totas ingenii vires omnésque huius noctis horas impendam. Quem laborem multum mihi minuisset Viues, si aliquot saltẽ locorum exemplis, tanquam fide dignis testibus, suæ censuræ (hanc enim fortassis appellationem suæ maledicentiæ prætexuit) autoritatem compara-

re conatus esset. Nam in iis quos attulisset locis, facilè (vt opinor) ostenderem, id illum in Gellio vituperando fecisse quod ipse Gellius de Cæsellij Vindicis reprehensoribus elegantissimè dicit, eos in illo reprehendendo multa per calumnias etiam rimatos esse. Sed quum ita Aulo Gellio obtrectauerit Ludouicus Viues, vt ne vllam quidem eorum quæ dicit particulam exemplis cõfirmare studuerit, perindeac si suis, sicut olim Pythagoreis, αὐτὸς ἔφα, satis esse deberet: ego contrà ita defensoris partes agam, vt, siquid in memoriam veniat quod ei aliquam calumniandi ansam præbere potuisse rear, minimè id silentio prætercam.

PRIMVM igitur Aulus Gellius à Ludouico Viue audit, *Homo rhapsodus planè*. Quid hoc verbi est, Ludouice obtrectator? Latina sit saltem, aut Græca, nõ barbara, tua obtrectatio. Scisne quid *rhapsodus* Græcis sonet? nostíne, ἐκ τοῦ ῥάψαι & ἐκ τῶν ᾠδῶν compositum esse hoc vocabulum? an te non præterit, Homero & Hesiodo titulum hunc datum primò fuisse? an te non fugit, eos qui ῥαψῳδοὶ vocarentur, ῥαβδῳδοὺς etiam nominatos fuisse? Quasi verò, si hæc te non latuissent, aliud primordiũ illi tuæ accusationi non fueris quæsiturus, quam quo lectori nequaquam ἀγροίκως, &(vt Gellius noster loquitur) minimè insubido, ridiculus esse posses. Neque enim ignorasse te credibile est, nihil magis ridiculũ esse quàm malè in maledicendo loqui. Parũ tamen abfuit quin aliquid commodi ex illo malo sis consequutus. Risus enim mihi ex illo tam inepto vocis istius vsu obortus præparatum Gellio patroci-

nium è pectore propemodum excussit.

Verùm, vt tandē non de eo quod dixisti, sed de eo quod dicere voluisti, agam, an ille aliud nihil quã consarcinator aut consutor esse dicēdus est (hoc enim rhapsodi appellatione significare te voluisse cōstat) qui plerunque suũ iudiciũ ita interponit de locis quos vndiq; collectos depromit, vt magnam lectori vtilitatem, vel voluptatem, aut etiam vtrumque afferat? An tantummodo consarcinatorē vocare fas est eũm qui de plerisque locis quos operi suo insuit, nō minus fideliter qu i doctè lectorē monet, quid in iis suspectũ, quid fide dignũ esse possit? quid potissimũ in iis obseruare, quid doctrinæ ex iis reportare eum deceat? Quòd si tamen nusquam de suo quicquã adiiceret, nónne vel eo nomine multum illi deberemus, quòd inter tam multos tam diuersorum scriptorum locos, eorum qui suis vigiliis essent digni, delectum habuit?

SECVNDA exprobratio est, *Congestor potius quã digestor*. Quid? an se digessisse Gellius dicit, aut digesturũ promittit, quos affert locos? Tantum certè abest vt hoc se fecisse dicat, aut facturũ promittat, vt contrà vltimo vltimi libri capite hæc scribat, *Vsi autē sumus ordine rerũ fortuito, quē antea in excerpēdo feceramus. Nam proinde vt librũ quemque in manus ceperã, seu Græcum, seu Latinũ, vel quid memoratu dignũ audieram, ita quæ libitũ erat, cuius generis cũque erant, indistinctè atque promiscuè annotabã.* Quibus subiungit, se ea ad subsidium memoriæ, quasi quoddam literarum penus, solitum recondere: vt, quando vsus venisset aut rei aut verbi cuius fortè obliuio se tenuisset, & libri ex quibus

ea ſumpſerat, non adeſſent, ſibi inde facile iuuentu atque deprõtu foret. Atque his addit, hanc eſſe cauſam diſparilitatis rerum quæ eſt in his Commentariis: ſimúlque oſtendit cur indigeſtè ſcripti fuerint. *Facta igitur eſt* (inquit) *in his quoque cõmentariis eadem rerũ diſparilitas quæ fuit in illis Annotationibus priſtinis: quas breuiter et indigeſtè & inconditè annotationibus, tractationibus, lectionibúſque variis feceramus.* Vbi (vt de hoc obiter moneam) ſuſpecta eſt vox *annotationibus* in poſteriori loco.

Solitos autem fuiſſe & alios nullum ordinem in huiuſmodi commentationibus ſeruare, diſcĩmus ex iis quæ ab ipſo adduntur. Scribit enim, eos, quia variam & miſcellã & quaſi confuſaneã doctrinam conquiſiuerant, ideo titulos quoque ad eam ſententiam exquiſitiſſimos indidiſſe. Eorum autem titulorum vnus eſt *περὶ ποικίλης ἱστορίας* (ita enim ſcribendum eſt) quem placuiſſe Æliano videmus, ſimúlque illam miſcellam & quaſi confuſaneam ſcribendi formam. Si peccauit igitur Gellius, quòd multa congeſſerit potius quàm digeſſerit, peccauerant ante eum multi in eodem ſcriptionis genere, & poſt eum etiam peccatũ à nõnullis fuit: ideóque ſi ita irridendus eſt ille vt dicatur congeſtor potius fuiſſe quàm digeſtor, eadem irriſione digni ſunt & illi. Sed cur ea vel Gellius vel illi digni ſint? etiamſi enim ſummo iure cum illis agatur, negligentiæ non imperitiæ imputare potuit Viues quòd in communes quoſdam locos ſuas cõmentationes nec Gellius nec illi digeſſerint.

Verùm ego negligentiam hanc (ſi tamen ita de illis loqui licet) multis iampridẽ lectoribus fuiſſe,

& quotidie multis esse. contrà autem illam digerendi diligentiam multis negligentiæ causam futuram fuisse dico. Non pauci enim sunt quos quum statim fastidium lectionis capiat, ex illis communibus locis certos quosdam tantummodo legerent, qui sui palati essent: nunc autē, quoniam ea quibus delectantur, per totū volumen sparsa sunt, & aliis intermista: dū hæc quęrunt, quæ suum ἔργον esse volūt, interim aliis quoque oculos, interdū & mentē, velut ἐν παρέργῳ, adiiciunt. Fortassis autem damnum etiam ex illa diligentia posteritas accepisset. Credibile est enim, si ita digestę commentationes illæ fuissent, multos, qui totum earum volumen describendum curarunt, certa quadam eius portione contentos futuros fuisse.

Venio ad Tertium, quod nostro Gellio obiicit hic accusator: *Ostentator potius quàm peritus*. Vbi, quæso, hæc ostentatio? cedo eius vel vnum exemplum. Atque hîc eius quod pollicitus sum recordor: idque præstare volo. Quum enim spoponderim me ita defensoris partes acturum, vt siquid in memoriā veniret quod Ludouico Viui accusatori aliquam calumniandi ansam præbuisse existimarem, id minimè prætermitterem: hîc aliquos capitum titulos proferam, quorum obtentu hac calumnia Gellium incessisse videri potest. Prius tamen pauca de illis capitum titulis, quos & summas vocare possumus, præfabor: eos quos nunc sub Gellij nomine habemus, non eius sed Pseudogellij cuiuspiam esse: quum multa in illis legantur, non solùm à Gellij sermone sed interdum etiam ab eius

mente abhorrentia. Pluribus autem eorum sententiam refellerem qui pro Gellianis habẽt, nisi *συγγεγραμμάτων* aduersus illos meditarer. His igitur nunc super hac re contentus, quosdã eorum proferam: & initium ab eo sumam qui præfixus est capiti secundo libri septimi, *De Cæsellij Vindicis pudendo errore, quem offendimus in libris eius quos inscripsit Antiquarum lectionum.* Titulũ hunc non dubito quin Viues allegaturus fuerit tanquam ostentabundum. Quamuis enim & in ipso capite aliquid iactantiæ esse videri queat, quum dicit se turpe erratum offendisse in illis celebratissimis commentariis Lectionum antiquarũ Cæsellii Vindicis: & quũ addit, hoc erratum multos fugisse qui alioqui multa in Cæsellio reprehendẽdo etiam per calumnias rimarentur: quãuis, inquam, iactantius hæc dicta videri possint, ipso tamen titulo plus offensum iri nonnullos credibile est: quoniam hic seorsum legitur, at illic subiunguntur statim quæ tale fuisse illud erratum ostendant, & propter quæ lector Gellio de eo admonenti gratiam habeat, simúlque illi, tanquam non nimium magnificè de se loquuto, ignoscat. Vt taceam interim, illud *pudendo errore*, paulo etiam ἐπιτιμητικώτερον videri posse dictum quàm si *turpi errore* dixisset.

Verùm alij tituli sunt de quibus iustius quàm de hoc queri possumus; quippe qui verba ostentabundã quandam ἐπιτίμησιν præ se ferentia habeant, quorũ tamen ne vmbra quidẽ in ipso capite apparet. Hic enim est titulus siue hæc summa capitis sexti libri secũdi, *Quibus verbis ignauiter & abiectè Virgilius vsus esse dicatur: et quid ijs qui*

id improbè dicunt respondeatur. At Gellium cum Gellio, vel potius Pseudogellio, confer: nihil modestius dici potuisse fateberis. scribit enim, nonnullos grammaticos ætatis superioris (in quibus esset Cornutus Annæus) haud sanè indoctos neque ignobiles, qui commentaria in Virgilium composuerunt, reprehendisse quasi incuriosè & abiectè positum verbum *Vexasse*: in illo Virgilii loco, *Candida succinctam latrantibus inguina monstris Dulichias vexasse rates.* Quinetiam eos, inter accusandum, velut quodammodo excusare volens, addit, quid eos mouerit vt hoc dicerent. Putasse enim eos *Vexasse* verbum esse leue, & tenuis ac parui incommodi: nec tãtæ atrocitati congruere, quum homines repentè à bellua immanissima rapti laniatíque sint. Eandem autem modestiam seruat & in proponendis aliis quæ reprehenderunt, (afferens simul rationem qua niterentur) & in respondendo eorum reprehensionibus. Quæ procul absunt ab illis tituli verbis, *Et quid ijs qui id improbè dicunt respondeatur.* Illud enim *improbè* sonare videtur Impudenter, seu Impudenti quadam audacia.

Non dubito quin itidem in exemplum allaturus fuerit Viues istum titulum capitis noni libri secundi, *Quòd Plutarchus euidenti calumnia verbum ab Epicuro dictum insectatus est*. Qui enim se iactare vult, quo magis odiosam accusationem reddidit, eo maiorem suæ defensioni fauorem & laudem quærit. Sed vide quàm nihil tale cogitarit Gellius: quum, verbis eius insistendo, titulus hic præfigendus fuisset, *Quòd Plutarchus minutè ac propè etiam subfrigidè verbum quoddam Epi-*

curi reprehendit. vel potius, *Plutarchum m. ac propè etiam ſ. v. q. Epicuri reprehendiſse*. Neque enim Gellium illam particulam huiuſmódi locis adhibiturum fuiſſe exiſtimo.

Sed vnus eſt titulus præ quouis alio oſtentatione plenus: hic videlicet, capiti vigeſimo libri decimiſeptimi præfixus, *Verba ſumta ex Sympoſio Platonis, numeris coagmentiſque verborum, ſcitè, modulatè aptéque, exercendi gratia, in Latinam orationem verſa*. Verùm quod tu audire non potes, Viue, audiant pro te (quod & de cæteris à me dictũ exiſtimari volo) quicunque tuę patrocinari ſententiæ voluerint. Audiant (inquam) quanta in hoc non ſolùm tam iactabundo ſed arroganti etiam titulo iniuria Gellio fiat. Libri decimi capiti vigeſimo ſecundo, cuidam Gorgiæ Platonici loco hæc præfatur, *Verba ipſa ſuper hac re, Platonis, ex libro qui appellatur Gorgias, ſcripſi: quoniam vertere ea conſilium non fuit: quum ad proprietates eorum nequaquam poſsit Latina oratio adſpirare, ac multo minus etiam mea*. Qui ſe vno in loco adeo viribus ſuis diffidere fatetur, adeóne illis confidere in altero profiteretur? Cuius tanta hîc modeſtia cernitur, tantáne eius arrogantia illic conſpiceretur? Niſi fortè (ſiquid iocari etiam fas eſt) tantum profeciſſe exiſtimandus eſt Gellius illo tẽporis interuallo quod inter librum decimum & decimumſeptimum interceſſit, vt quam in ſe & ſentiebat & fatebatur infantiam ad vertendum Platonis ſermonem, eam in eloquentiam Latinã Græca Platonis dignam, & illi ἰσόῤῥοπον, mutatam eſſe ſentiret. Sed (extra iocum) alia ſunt, quæ quum à me aduerſus illum titulum afferri

possent, illi quod dixi συγγεγραμματίῳ reseruare malo.

Modestiam Gellii, & naturam Thrasonicæ planè contrariam hoc etiam nobis manifestam facit, quòd eum nusquam pudet fateri per quẽ profecerit, in his etiam quibus alioqui tanquam οἴκοθεν allatis gloriari, nullísque testibus plagii conuinci posset. Adde quòd & raro & parcè vituperat, frequenter liberalitérque ac propemodum prodigè laudat.

Quum igitur ostentationis & iactantiæ suspicione Gellium liberasse mihi videar (neque enim vllũ esse puto locum, qui illum æquè huius vitij reddere suspectũ posset ac illi quos attuli) restaret vt eum imperitiæ quoque nota illi simul obiecta purgarem: sed quoniam quarta etiam obtrectatio hanc eum macula seu labe aspergit, in eum omnia locum reiiciam.

Sed næ ego scæuus sum (non sæuus, sed scæuus Gelliane dico, id est σκαιὸς) qui, dum Viuis sermonem imitor, à Latinitate vnà cum illo aberro. Nam quum imperitiæ notam Gellio esse obiectã dico, ad illa ipsius Viuis verba respicio, *Ostentator potius quàm peritus*. Vbi *peritus* illi is est qui à Latinis (iis quidem certè qui purè ac tersè loquuntur) aut Literatus, aut Doctus seu Eruditus appellatur. Sed quis illi vocabulo vsum hunc tribuit? Est Peritus qui Græcis ἔμπειρος: sicut Imperitus, qui illis ἄπειρος: siue originem habet à Perio, quod olim pro Aperio vsurpatum fuisse ferunt: siue (quod potius mihi persuadeo) à Græco πεῖρα manauit. Quid? an Græci ἔμπειρον pro literato, seu docto vel erudito, & vi-

ciſſim ἄπειρον pro illiterato, ſeu indocto aut ineruditο, dicunt? Nequaquam: ſed quum hoc ſignificare volunt, ἀπαίδευτον: quum illud, εὐπαίδευτον dicũt, aut periphraſticè, παιδείας εὖ ἔχοντα, ſiue εὖ ἥκοντα, aut etiam παιδείας πόῤῥω ἥκοντα. Ciceronem quidem conſtat, hæc Platonis, οὐκ οἶδα παιδείας ὅπως ἔχει, interpretatum eſſe, *Quàm doctus ſit ignoro*. Sed & ἀμαθῆ eum appellant qui indoctus eſt, ſeu ineruditus: pro docto ſeu erudito non εὐμαθῆ dicunt (alium enim iſtud vſum habet) ſed πολυμαθῆ. ſic tamen vt huic vocabulo quædam potius vis ſuperlatini inſit: perinde acſi Doctiſſimum, aut Valde doctum dicas. At ἔμπειρον & ἄπειρον vel hoc ſignificatu non vſurpant, vel non ſine adiectione, ſiue genitiui παιδείας, ſiue alius quod certam quampiam diſciplinam ſignificat. Quum verò γραμμάτων ἄπειρον dicunt, plerumque non de eo loquuntur qui tantùm eſt ineruditus, ſed de eo qui vna etiã voce ἀγράμματος appellatur: cui reſpõdet interdum Latinum Illiteratus. Cuiuſmodi (quod ad Gręcam linguam attinet) fuit ille cuius mentionem ipſe Gellius facit libri vndecimi capite decimoſexto: quem literarum & vocum Gręcarum expertem fuiſſe ſcribit: & non malè (vt opinor) cum ἀναλφάβητον etiam dixerimus. Græci denique quiduis potius quàm ἔμπειρον & ἄπειρον pro erudito & inerudito, ſiue illiterato, vſurpant. At ego Latinos nihilo magis Peritũ & Imperitum ea ſignificatione dicere cõtendo, niſi cum aliqua adiectione. Itaque liberũ mihi eſſe dico, quum Gellium peritum eſſe negas, cuiuſcumque libuerit rei peritũ intelligere.

A Cicerone quidem certè alius antiquitatis veterúmque scriptorum peritus dicitur: alius, iuris & officij: (ſicut ab Horatio quidam, Peritus iuris & legum) alius, belli ac rei militaris: alius, multarũ ſimul rerũ peritus. Eſt etiã qui cantandi peritus à Latinis dicatur, eſt qui dicendi, eſt qui docendi, eſt qui definiendi, eſt qui belli gerendi, eſt qui agri colendi: eſt denique qui pingendi, vel ſculpendi: eſt qui fabricandi: quid eſt vel horum vel illorum cuius peritum Gellium eſſe negas Ludouice? Non ignoro, & ſine adiectione interdum poni hoc vocabulum: ſed tum lectoris eſt, pro re de quà agitur, aliquid ſubaudire, vt grammatici loquuntur. veluti quum poëtarum elegiacorum vnus (Propertius, ſi bene memini) canit,

Me dolor & lacrymæ meritò fecere peritum.

& quum itidem canit Naſo,

-- vati parete perito.

Vtrobique enim ſubaudiendum eſt τῶν ἐρωτικῶν παθημάτων, vel τῆς ἐρωτικῆς πανουργίας, aut tale quid. Sic quum patronos peritiſſimos dicit Cicero, intelligit, peritiſſimos rerũ quæ ad bene patrocinandum requiruntur. Aut breuius, artis ſuæ peritiſſimos. Reſpondebit fortaſſe pro te quiſpiam, itidem cum illa tua voce Peritus, ſubaudiendum eſſe genitiuum *literarum*: ſed ego præter morem id eſſe dico. Tuum ergo fuerit (vt Gellium ſi non meritò, at Latinè ſaltem vituperes) illud vocabulum in aliud mutare: meum autem, ad illam tuam obtrectationem quartam tandem accedere.

Illa igitur QVARTA obtrectatio, hæc eſt,

Loquaculus, sine eruditione. Quam tu mihi loquacitatem narras? in qua totius voluminis parte eam ostendes? Amat nox silentium: non siluit tamen noctibus Atticis Gellius (quod certè nonnisi magno literarum damno fecisset) sed aduersus grammaticos, rhetores, philosophos, & quosdam alios, acriter disputauit. Verùm non tamen & loquax fuit, sed mediam quandam inter silentium & loquacitatem viam tenuit. Quid? eúmne loquacem, aut (vt tu Ludouice appellas) loquaculum fuisse credibile est, qui ne eam quidem loquacitatem amabat, quæ eloquens, aut diserta saltem seu facunda esset? qui eam non modò non sectabatur, sed etiam palam insectabatur? An tu Viue libri primi caput decimúquintũ legeras? aut certè, an eorũ quæ ibi à te lecta erant, memineras? Nam lectum à te fuisse, facilè crediderim, sed tibi tunc in memoriã venisse, nunquam mihi persuaserim. Eũ enim ibi in vitium istud acerrimè, non suis tantùm sed aliorũ, tam Græcorum quàm Latinorum scriptorum, verbis inuehentem, & variis ipsum nominibus appellantem audimus. Non enim solùm *Loquacitas*, sed etiam *stulta & inanis dicendi copia*, necnon *verborum turba magnitudine inani vasta*: item *petulantia verborum*, quinetiam *loquendi temeritas* ab eo vocatur. Homines autem huic vitio obnoxij, *Leues & futiles & importuni loquutores* ab eo dicuntur: item *Homines stulta & immodica blatterantes*(quibus & hæc addit, *quorum lingua tam prodiga infrænisque est, vt fluat semper æstuétque colluuione verborum teterrima*) necnon absque periphrasi, vetusta vsurpando vocabula, *Loquutuleij*, & *Blatte-*

rones, & *Lingulacæ*. Sed omissa est à me inter periphrasticas appellationes vna quam ex eius verbis videmur posse colligere, vt dicamus, *Homines qui loquentes, plerumque videntur loqui sese nescire.* Postquam enim de iis qui sunt leues & futiles & importuni loquutores, dixit, bene existimatum esse, eorum orationem in ore nasci, non in pectore, hæc subiungit, *Linguam autẽ debere aiunt non esse liberam nec vagam, sed vinclis de pectore imo ac de corde aptis moueri & quasi gubernari. Sed enim videas quosdam sic scatere verbis sine vllo iudicii negotio* (quæ postrema vox mihi est suspecta) *cum securitate multa & profunda, vt loquentes, plerumque videantur loqui sese nescire.* Ab his autem verbis statim ad Homerum venit: qui Vlyssem contrà, virum sapienti facundia præditum, vocem non ex ore sed ex pectore mittere ait. Quæ tamen (vt de hoc ἐν παρόδῳ moneã) non ita intelligenda sunt quasi Homerus de Vlysse dicat, illum ὄπα mittere solitum οὐκ ἐκ στόματος, ἀλλ' ἐκ στήθεος: verùm hoc modo, Homerum de eo non dicere, ὄπα ἵει ἐκ στόματος, sed ab eo dici, ὄπα ἵει ἐκ στήθεος. Paucis autem verbis interiectis, eundem laudat poetam quòd petulantiæ verborum coercendæ vallum esse oppositum dentium dixerit: vt loquendi temeritas, non cordis tantùm custodia atque vigilia cohibeatur, sed & quibusdã quasi excubiis in ore positis sepiatur. Quæ item verba non ita sunt intelligenda, vt putemus ab Homero rationem illius oppositionis valli reddi: sed quemadmodum pulchrè philosophatus erat noster Gellius super illo Homeri dicto, ὄπα ἐκ στήθεος ἵει, & quam Homerus eius causam mẽte re-

conditam tenuerat, ipse nobis aperuerat: ita & de vallo dentium (quod Homerus ἕρκος ὀδόντων vocat) bellè, non Homeri verbis, sed suis, ex Homeri persona, philosophari. Interiectis autem M. Tullij & M. Catonis (quem atrocissimũ huius vitij insectatorem esse ait) testimoniis, ad Homerum redit. *Neque non* (inquit) *meritò Homerus vnum ex omnibus Thersiten*, *ἀμετροεπῆ*, *ἀκριτόμυθον appellat*: *verba illius multa & ἄκοσμα strepentium sine modo graculorum similia esse dicit*. Eupolin deinde, & post eum, Hesiodum (quem prudentissimum poetarum perhibet) testem laudat. Quinctiam Epicharmi eodem pertinentem versum profert. A quibus ad Fauorinũ descendit, Euripideos quosdam versus huic quoque sermoni accommodantem. Huius verba quidã Salustij locus excipit, quem ex Valerij Probi autoritate ita scribit, *Satis loquentiæ*, *sapientiæ parum*: quum ita scribi soleret, *Satis eloquentiæ*, *sapientiæ parum*. siquidem Loquentiam nouatori verborũ Salustio maximè congruere, eloquentiam cum insipientia minimè conuenire. Postremò quosdam Aristophanus versus affert, huiusmodi loquacitatem verborúmque turbam magnitudine inani vastã insignibus vocabulis denotantis.

Iam verò & in philosophis à Gellio istud loquacitatis vitium grauiter aliquot locis reprehendi videmus: & ab eodem nos admoneri (libri primi capite secundo) quomodo ab Epicteto reprehensum fuerit. *Quibus verbis* (inquit) *Epictetus seuerè simul ac festiuiter seiunxit atque diuisit à vero atque sincero Stoico vulgus aliud nebulonũ hominum, qui se Stoicos nuncuparent, atque verborum &*

argutiarum fuligine ob oculos audientium iacta sanctißimæ disciplinæ nomen ementirentur. Neque enim illa verbotum & argutiarum fuligo sine loquacitate erat.

Vt tamen de iis taceam locis quibus in loquaces philosophos inuehitur Gellius, & ad illum à me antea excussum reuertar, an is, si huic obnoxius vitio fuisset, tam studiosè támque accuratè omnia propemodum quæ aduersus ipsum afferri poterant, in compendium redegisset? & aduersus loquaces declamans, aduersus seipsum declamator esse sustinuisset? Duo sunt quæ respōderi posse scio. Quorum vnum est, illum, quod in aliis insectaretur vitiū, in seipso non animaduertisse: alterum, animaduertisse quidē, sed corrigere nō potuisse. Ac fortassis ad prius illud testis citabitur Catullus, vbi negat nos quod in manticæ tergo est videre: citabitur & Horatius, vbi scribit,

Quum tua peruideas oculis mala lippus inunctis,
Cur in alienis vitiis tam cernis acutum,
Quàm aut aquila, aut serpens Epidaurius?

Sed ego vtrumque loqui potius existimo de diuerso vitiorum genere, quàm de iis ipsis quæ in aliis vituperantur: & rarò accidere vt quis illo ipso vitio quod in alio grauiter reprehendit, laboret. Ad posterius autem illud quod attinet, fateor quidem esse plurimos, qui, quum vitia quædam in seipsis non animaduertant solùm, sed & detestentur, corrigere tamen non possint: verùm eos in aliis ea ipsa ita detestari nego, vt etiam aduersus illa declament, eo quo Gellium modo contra loquacitatem declamantem audi-

mus. Quòd si tamen Gellium hoc laborasse vitio concederem, at cui hoc fieret verisimile, cum adeo in illud fuisse proiectum, támque insanabilem ei fuisse illum linguæ morbum, vt tam multa aliis quidem, at non sibi caneret? vt alios his sapientum virorum dictis σοφοὺς reddere conaretur, at sibi minimè (sicut nec ille σοφιστὴς Euripideus) σοφὸς esset?

Transeo ad alteram huius quartæ obtrectationis partẽ: in qua (sicut & in posteriore præcedentis) peius quàm in alio vllo totius accusationis loco Gellius noster ab Hispano illo tractatur: quum eum pro homine inerudito ab omnibus haberi velit. Quid? non satis erat, dixisse, Gellium congestorem potius quàm digestorem esse? non contentus eras ostẽtatorem & loquacem appellasse? etiámne dignus tibi visus est qui omni eruditionis laude spoliaretur? At ego illa omnia potius quàm hoc postremum tibi concederem. Itáne eruditione carent hæ Noctes Atticæ, quæ tam multos de multis erudiunt? Itáne, qui ineruditus est, aduersus doctissimos grãmaticos, rhetores, philosophos, disputare, & in suam illos sententiam pertrahere potest? Itáne eruditi nomine est indignus qui de rebus ad varias disciplinas pertinẽtibus tã aptè támq; perspicuè & dilucidè disserit? Si grãmatices, si rhetorices, si philosopiæ, aut etiã philosophiarũ (vt eius more loquar) minimè rudem fuisse ostendero, an tu, Ludouice, cum minimè ineruditum fuisse fateberis? tum certè vnanimi consensu omnes ad hoc fatendum te adigent, hanc omnes à te confessionẽ extorquebunt. At hoc tamen osten-

dere, res minimè laboriosa mihi fuerit. Primùm enim hoc te negare puduerit, afferri ab eo multa non omnibus illius seculi grammaticis nota, sed ex penetralibus & quasi ex adytis grammaticæ artis depromta. Atque hoc in numero posse locari existimo ea quæ de præpetibus pennis, de succidaneis & præcidaneis hostiis, ab eodem scribuntur. Alicubi etiam nos de nonnullis loquendi generibus admonet, quæ quum similia videantur, dissimilia tamen sunt: vt, *Mentiri* & *mendacium dicere*: itē *Cum populo agere* & *Concionem habere*. Vicissim verò, *Quoad viuet*, & *Quoad morietur*, quū contraria videantur, quomodo ad vnā eandémque significationem referantur, ostendit. Cōmonefacit nos & de vsu quē apud veteres Latinos habebant quædam vocabula: vt *Elegantia*, *Humanitas*, *Leuitas*, *Nequitia*. Quinetiam quarundam particularū vim nobis incognitam aperit: ex quibus est Præpositio *Intra*. De qua quàm sit vtilis eius dissertatio, ij saltem testari possunt qui norunt quantum nonnullos iste Horatii locus torserit,

Idcircóne vager, scribámque licenter? an omnes
Visuros peccata putem mea, tutus, & intra
Spem veniæ cautus?

nec defuisse inter enarratores qui *intra* mutandā in sibi contrariam *extra* clamaret: & in quoduis pignus vocaret (vt hîc quoque Gelliano sermone vtar) si alia quàm hæc lectio, germana esset.

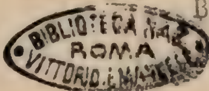
Quinetiam quorundam vocabulorum abusus in sermone hominū suæ ætatis ab eo detegi videmus: adeo vt vel ipse Viues hunc quem imperitum vocat, sermonis saltem peritiorem quàm

illos fuisse, fateri necesse habeat. Iam verò & hoc, quod multo maius est, aliquot locis ab eo præstari nouimus, vt modò sui seculi grammaticos, modò quosdam ex iis qui hos antecesserant, magnámque sui nominis celebritatem reliquerant, partim in grammaticorum, partim in aliorum numero ponendi (ex quibus sunt, Nigidius, Cæsellius Vindex, Higinus) falsarum expositionum, aut etiam iniustarum reprehensionum reprehendat & conuincat. Atqui potuissétne (obsecro) hanc de egregiis artificibus victoriam reportare qui artis ignarus fuisset?

Obiter autem hîc modestiam Gellij nostri iterum commendabo, & quàm procul absit ab illa quam accusator ei obiicit ostentatione, manifestum faciam. In vno enim eorum quos dixi locorum, scribit, *Sed (quod sit cum honore multo dictum P. Nigidij, hominis eruditißimi) audacius hoc argutiúsque esse videtur quàm verius.*

Rhetoricæ autem artis præcepta quàm bene tenuerit, ostendunt nonnulla minimè vulgaria, quæ ab eo afferuntur: ac multo etiam magis patet ex iudicio quod fert, tanquam censor, alicubi suis, alicubi etiam aliorum verbis, de quibusdam summorum oratorum locis.

In philosophia etiam non versatum solummodo sed multum fuisse exercitatum, qui testentur loci, passim occurrunt. Ac quum de eo nullus dubitationi locus relinquatur, de hoc contrà ambigi potest, in qua eius parte exercitatior fuerit: adeo insignia nobis suæ doctrinæ exempla non minus in dialecticis, seu logicis, quàm in ethicis: nec minus in physicis quàm in ethi-



cis, aut dialecticis, exhibet. Neque tamen quam esse potissimam eius partẽ & magis βιωτικὴ existimet, in dubio nobis relinquit. Quinetiam, nõ solùm quæ secta sibi, sed etiam quis præcipuè in illa placeat, innuit. Scio & sophisticas argutias, quæ sophismata etiam vno dici verbo possunt, in quibusdam locis ab eo afferri: verùm exempla earum nobis proponit, non vt vtamur, sed vt quum cognitæ nobis fuerint, caueamus ne quis iis aduersum nos abutatur: & de iis, non aliter quàm medicus de venenis, dis[illegible]erit.

Taceo alia quãplurima, quæ ex locuplete horum librorum penu depromere possumus. In quibus τὰ πολιτικὰ (nisi iam sub appellatione τῶν ἠθικῶν comprehensa fuerunt) non postremum locum obtinent. Quum autem Politica iurisprudentiam quoque complectantur, atque adeo iurisprudentia sit velut anima (si mihi ita loqui fas est) τῶν πολιτικῶν: multa his in Noctibus huic quoque scientiæ lucem a[illegible]erentia legi, quis vnquam præter Viuem, ignorare se simulauit?

Finem hîc enumerationi meæ imponere decreueram: sed τὰ ἱστορικὰ, quæ subitò in mentẽ venerunt, silentio præterire, religioni habui.

I nunc, Viue: in tam varia & multiplici eruditione aliquantulum eruditionis, velut aquæ guttam in vasto mari, te desiderare dicito.

QVINTA vituperatio (id est, quintum vituperationis caput, aut, vt quidam loquuntur, quintus vituperationis articulus) hæc est, *In verbis & sententiis putidulus*. Immò tu ipse putidissimè & vanissimè hoc de viro loqueris, quũ eum in verbis & sententiis putidulũ esse scribis. Nam,

vt de verbis primùm dicam, selectis & elegantibus vocabulis, ac valde significantibus vti, ἐμφατικώτατα plerisque in locis loqui, putidi sermonis esse, qua fronte dicere audes? At magnum est in hoc scriptore nouãdi studium. fateor: sed Salustium quoque (in diuerso alioqui scribendi genere) nouatorem fuisse nemo negat: & quis tamen putidum sermoné eius appellat? Verùm, quoniam de stylo huius scriptoris seorsum tractare decreui, longior in respondendo ad priorem hanc partem non ero, sed ad posteriorem me conferam.

Quæ sunt igitur istæ sentétiæ in quibus putidulus est Gellius? Hæc certè obtrectatio vna est ex illis quæ me credere coegissent, Ludouice, alia Gellii scripta manibus versata tuis fuisse quàm quæ à cæteris mortalibus teruntur: nisi in mentem mihi venisset, suspicari, maledicentiam tuam ex vlciscẽdi studio totam esse profectam. de quo studio non multo pòst dicam. Nunc autem, agedum, quænam esse possunt istæ sententiæ, quibus putorem audes obiicere? De hoc quidem certè non dubito, quin verborum & sententiarum mentionem faciens, id significare velis quod Græci, quum λέξιν & διάνοιαν dicũt. Quo vtitur modo & qui tibi sordet Gellius, quum dicit, *Crispum sane agmen orationis, rotundúmque, ac modulo ipso numerorum venustum: sed quod cum venia legẽdum sit verbi paulum ideo immutati, vt sententiæ fides salua esset.* Quinetiam Cicero ita vtitur cum alib, tum in quodam qui ab eodem scriptore affertur loco, *Quid enim est tam furiosum quàm verborum vel optimorum atque ornatißi-*

morum sonitus inanis, nulla subiecta sententia nec scientia? Quo in loco πλεονάζειν videri possunt hæc postrema vocabula, *nec scientia*. quis enim aliquid scientiæ ex verbis iis expectet quibus ne sentētia quidē vlla subiecta est? Verùm ad te, Ludouice, vt redeā, te sententias ea significatio- vsurpasse, omnino mihi persuadeo: quum alioqui non ignorem sententias Latinis esse etiam quas Græci γνώμας vocant. Sed sententię quę γνωμῶν appellationem mererentur, putidæ aut putidulę nullo dici modo possent. Quamobrem in illis non in his sententiis tuus ille putor apud Gellium nobis quærendus est. Ego sanè olfactu (quo talia quæruntur, quàmuis non libenter inueniantur) iampridem quæro: sed tale nihil olfacio. Hispanicum igitur aliquem nasum præstolabor, qui mihi ista in re tui sit vicarius. Interea verò isti putido sermoni, cuius materiam censura tua præbuit, quandam Gellii, nō tui, sed nostri, opponam sententiam, cuius suaueolentia alius cuiusuis putorem fœtorémque superare posset. Eo autem lubentius hanc afferam, quòd quicunque tuæ in Gellium maleuolentiæ hæres non erit, fateri cogetur eum summa & admiratione & laude dignum esse, vel hoc nomine, quòd ex veterum scriptorum locis non minori cum dexteritate quàm sagacitate aut penitus abstrusos & latentes quosdam sensus eliciat, aut quos præ se ferunt, latius extendat, illustrioresq; reddat. Cuius rei luculentum exemplum nobis suppeditat libri secundi caput decimumoctauum. Duos enim versus de Epicteto & ab Epicteto scriptos (aut certè qua-

si ab Epicteto) afferre volens, hæc præfatus, *Eius Epicteti etiam de se scripti duo versus feruntur: ex quibus latenter intelligas, non omnes modò diis exosos esse qui in hac vita cum ærumnarum varietate luctantur: sed esse arcanas causas ad quas paucorum potuit peruenire curiositas.* Vbi pro illis verbis, *non omnes modò diis exosos esse* (quæ lectio stare non potest) in exemplaribus quorum editionem procuraui, legitur, *non omnes omnimodis diis exoses esse*: sed veram lectionem esse arbitror, *non omnimodis diis exosos esse*. Verisimile est enim vocẽ *omnimodis* incognitam in duas illas *omnes* & *modò* mutatam fuisse. Versus autem hi sunt, qui ab eo subiunguntur,

Δοῦλος Ἐπίκτητος γενόμην, καὶ σώματι πηρός,
Καὶ πενίην Ἶρος, καὶ φίλος ἀθανάτοις.

Quos ita verti, verbum verbo reddens: & hac in re præcepto Horatiano (contra quàm vulgus existimet) obtemperans:

Seruus Epictetus mutilatum corpus habebam:
Pauperieque Irus, diis sed amatus eram.

Cõsidera (obsecro) quanto honore versus istos afficiat Gellius illa sua præfatiuncula, quantum nobis eam commendet, quantum mentis nostræ oculos ad eos introspiciendos acuat: & quàm sententiosè non verbosè loquatur; quàm bene verborum proprietate & pondere sententiæ ipsius pondus æquet.

Ac, quoniam in hunc de Epicteto sermonem incidi, & Gellij verba, quibus illud eius distichum commendat, nec minus sententiam quæ verbis subest laudaui: illum (velit nolit Viues) eadem laude dignum libet ostendere in aliis etiã

locis, vbi contrà de philoſophorum vulgo, velut quidam eorum cenſor, ſermonem habet. Libet autem à quodam initium ſumere qui legitur libri decimitertij capite vigeſimo ſecundo: ac prius locum pulcherrimum M. Catonis afferre cui cenſuram ſuam velut ἐπιφωνεῖ. Ita igitur M. Cato, *Neque mihi ædificatio, neque vaſum, neque veſtimentum vllum eſt in manu pretioſum: neque pretioſus ſeruus, neque ancilla eſt. Siquid eſt quo vtar, vtor: ſi non eſt, ego ſum. cuique per me vti atque frui licet.* Tum deinde (inquit Gellius) addit, *Vitio vertunt quia multa egeo: at ego illis, quia nequeunt egere.* Hactenus ex M. Catone Gellius: cuius antequam verba proferam, Catoniana partim veterum librorum partim coniecturæ meæ ope emendare conabor, vel potius (niſi valde fallor) ita emendabo vt omnium iudicio ſatisfaciam. Ille igitur locus, *Siquid eſt quo vtar, vtor: ſi non eſt, ego ſum. cuique per me vti atque frui licet*: ita legitur in exemplaribus quę excudenda curaui, *Siquid eſt quod vtar, vtor: ſi non eſt, ego. ſuum cuique per me vti atque frui licet.* At ego, quod ad locum hunc emendandum deſiderari prętcrea videtur, ex coniectura adiiciens, ſcribo, *Siquid eſt quod vtar, vtor: ſi non eſt, egeo. ſuum cuique p.* &c. Cum quibus bellè cõuenient quę ſequuntur, *Vitio vertunt quia multa egeo: at ego illis, quia nequeunt egere.* Nunc Gellij verba, quę eleganter & valde ſententioſè huic Catonis ſermoni ἐπιπεφωνημένα eſſe dico, mihi ſunt proferenda. Scribit igitur, *Hæc mera veritas Tuſculani hominis, egere ſe multis rebus & nihil tamen cupere dicentis, plus hercle commouet ad exhortandam parſimoniam, ſuſtinendámque inopiam, quàm*

Græca istorum præstigiæ, philosophari sese dicentium, vmbrásque verborum inanes fingentium: qui se nihil habere & nihil tamen egere ac nihil cupere dicunt: quũ & habendo & egendo & cupiendo ardeant. Sic autem legitur hic locus & in ea quæ nunc in publicum datur editione, nisi quòd pro *commouet* habet *promouet*: quod non minus aptum videtur. Vnum est de quo lectorem monebo, Gellium, his verbis, *Plus hercle commouet* (siue *promouet*) *ad exhortandam parsimoniam, sustinendámque inopiam*, posse videri allusisse ad illud Epicteti celeberrimum & saluberrimum præceptum, *ἀνέχυ καὶ ἀπέχυ*: Sed illud *exhortandam* suspectũ habeo.

Capite autem secundo libri primi cuiusdam Stoici philosophi σκαιότητα, & ἀπειροκαλίαν cõmemorat, qui loquacior promptiórque esset, & plerúmque in conuiuio, sermonibus qui post epulas haberi solent, multa atque immodica de philosophiæ doctrinis intempestiuè atque insubidè dissereret, præque se vno cæteros omnes linguæ Atticæ principes, gentémque omnem togatam, totúmque nomen Latinum, rudes esse & agrestes prædicaret, Quis melius Thrasonicam ineptámque philosophi ostentationem iactantiámque possit describere? Addit, illum interea vocabulis haud facilè cognitis, syllogismorum captionúmque dialecticarum laqueis strepere, & quorundam griphorum exempla proponere, quos neminem posse diceret, nisi se, dissoluere: rem verò ethicam, naturámque humani ingenij, virtutúmque origines, officiáque earũ confinia (vel confinitima) aut contraria, morborum vitiorúmque fraudes, animorúmque labes ac pe

ſtilentias, aſſeuerabat, nulli eſſe magis ea omnia exp orata, meditatáque, quàm ſibi. Cruciatibus autem, doloribúſque corporis, & periculis mortem minitantibus, habitum ſtatúmque vitæ beatæ, quem ſe eſſe adeptum putabat, neque lædi neque imminui exiſtimabat: ac ne oris quoque (expectabat hîc lector, ac ne oris quidem) & vultus ſerenitatem Stoici hominis vnquam vlla poſſe ægritudine obnubilari. An tu, Ludouice, putidulum rancidulúmque his in verbis Aulum Gellium eſſe, dicere audebis?

Cęteros locos quibus itidem in illud philoſophorũ vulgus Gellius noſter inuehitur (loquor de iis ſolis quos mihi memoria ſuggerit) illi ex parte tantùm deberi fateor: quòd in iis interpretis officio (& quidẽ, ſecus quàm de loco pręcedente ſuſpicari poſſumus) fungatur. Sed afferam tamen. illi enim gratiã habere magnam debemus quòd tales cenſuras, ex abditis & ſecretis depromtas locis, in valde conſpicuo poſuerit. Nec verò dubitandum eſt quin ita partes interpretis egerit, vt interpretationi ornatum etiam de ſuo adiecerit. Scribit igitur libri decimiſeptimi capite decimonono, Arriani locum interpretans, *Quum animaduerterat* Epictetus *hominem pudore amiſſo, importuna induſtria, corruptis moribus audacem, confidentem lingua* (vel, *confidentem linguam*) *cæteráque omnia præterquam animum procurantem: iſtiuſmodi hominem quum viderat ſtudia quoque & diſciplinas philoſophiæ contrectare, & phyſica audire, & meditari dialectica, multáque id genus theoremata ſuſpicari* (quæ vox eſſe ſuſpecta poſſit) *ſciſcitaríque, inclamabat deûm atque hominum fidem, ac ple-*

rumque inter cla. &c. Commemorat item libri primi capite secũdo cuiusdam philosophi σκαιότητα & ἀπειροκαλίαν, qui vocabulis haud facilè cognitis, syllogismorum captionúmque dialecticarum laqueis strepebat: multísque aliis modis (vt antea retuli) se iactabat. ac nonnullis interiectis, scribit, Herodem Atticum iussisse tandẽ proferri dissertationũ Epicteti, digestarũ ab Arriano, librum primum, *in quo ille venerandus senex iuuenes qui se Stoicos appellabant, neque frugi, neque operæ probæ, sed theorematibus tantùm nugalibus & puerilium isagogarum commentationibus dilatrantes, obiurgatione iusta incessuit.*

Alius est locus eodem pertinens, quem philosopho cuidam, qui Macedo dicebatur, ex parte debemus. Scribit enim libri decimitertii capite octauo, *Item versus est in eandem ferme sententiam Pacuuij: quem Macedo philosophus, vir bonus, familiaris meus, scribi debere censebat pro foribus omnium templorum:*

EGO ODI HOMINES IGNAVA OPERA, ET PHILOSOPHA SENTENTIA.

Nihil enim fieri posse indignius neque intolerantius dicebat, quàm quòd homines ignaui ac desides, operti barba & pallio, mores & emolumenta philosophiæ in linguæ verborúmque artes converterent: & vitia facundißimè accusarent, intercutibus ipsi vitiis madentes. Ex parte tantum Macedoni philosopho locum hunc deberi dico, quòd non dubitem quin noster Gellius eius sermonem elegantioribus verbus extulerit.

Verùm, vt de hoc taceam loco, (quoniam id de quo me nõ dubitare dixi, in dubium tamen

vocari poteſt) & de iis tantùm loquar qui hunc præcedunt: quid aptius, quid concinnius & elegantius, quid ſignificantius dici poteſt quàm quæ ibi dicuntur? Cicero de philoſophis quædam huiuſmodi conqueritur, Lucianus, Græcæ facundiæ (meo quidem iudicio) promus & condus, plerumque de illis eundem in ſenſum expoſtulat: verùm ſi de his loquens Gellius verbis ſententiíſque eſt putidulus, idem de vtroque illorum meritò dictum iri affirmo. Quam tamen his Gellii locis tribuo laudem, aliis infinitis eiuſdem denegari non poſſe contendo.

AD SEXTVM tuæ accuſationis caput (ſiue ſextam partem) tranſeo: *Quæ de ſignificatu vocum diſſerit, ſunt friuola, & plerumque imperita ac falſa.* Proh, deûm atque hominum fidem, quid eſt apertè mentiri, quid eſt improbè impudentérque calumniari, ſi hoc non eſt? Præclarè profectò mecũ agitur quòd nonnulla iam à me dicta ſint quibus hæc quoque refelli poſſunt: quoniam multa quidem in mentem veniunt quæ inſuper ad hæc reſpondeam, ſed quum ea præ ſtomacho nunc eloqui non poſſim, alij cogor tempori reſeruare.

Quum igitur finem huic defenſioni velim imponere, non aliud ſupereſt quàm vt tuæ in Gellium maleuolentiæ cauſam, quam cõiectura videri mihi aſſequutus dixi, patefaciam. Vicit te, Ludouice Viue, vicit te amor patriæ. Amicus Plato (dixit Ariſtoteles) ſed amica magis veritas: at tibi amica quidem fuit veritas, ſed amica magis patria. Hinc hinc ſunt illæ lacrymæ, quòd vituperarit Gellius hominem Hiſpanũ, & magnũ

ac verè incõparabile Hiſpaniæ ornamentũ, Annæum Senecã. Nã tu quoque Hiſpanus, tãquam talionis pœna plectere Gelliũ volens, eũ viciſſim vituperandũ cenſuiſti, & quidẽ quod faciendum cenſueras feciſti. Equidẽ Gellio ſæpe indignatus ſum apud me quòd Hiſpanũ illum inſectatus eſſet: verùm tibi multo magis indignor quòd vlciſcẽdi ſtudio, non accuſatorẽ, vt ille, ſed omnino calumniatorẽ egeris. Atqui non ignorabas (opinor) Quintilianũ ante Gelliũ de Seneca quædam minimè honorifica ſcripſiſſe, quorũ nonnulla cũ Gellianis conueniunt. Nec te latuiſſe arbitror & Caligulã imperatorẽ ſtylum eius improbaſſe. Ita enim in huius vita Suetonius, *Lenius comptiúſque ſcribendi genus adeo contemnens, vt Senecam, tũ maximè placentẽ, commiſſiones meras componere, & arenã ſine calc eſſe diceret.* Sed ſi tamen quam putabas à Gellio fieri Senecæ iniuriam vlciſci, & pro eo tãquam pro aris & focis (vtpote tanquã pro patria) dimicare volens, Gellij iudiciũ vituperatione tua eleuandũ putabas: eius quẽ tantopere vituperas, quidam locus à te in cõſilium adhibitus feciſſet vt melius tuæ apud poſteritatẽ famæ cõſuleres. Te enim Fauorini verbis monuiſſet, eum qui maledicit & vituperat, quãto id acerbius facit, tam maximè pro inimico duci, & plerũque propterea fidem non impetrare: ideóque moderatior in vituperãdo fuiſſes. Addam & iſtud, hũc eundem, quem tu in ipſis etiam verbis putidulũ dicis, in paruo illo tuorum numero duo illa quæ putidam barbariem olent (in eo quidem vſu quem illis tribuis) fuiſſe emendaturum.



HENR. STEPHANI

ADMONITIO DE TITVLIS CAPITVM A QVOPIAM PSEVdogellio imperitè ſcriptis: déque earum reformatione.

QVÆ CAPITI vnicuique, ſiue apud hunc, ſiue apud alium ſcriptoré præfixa ſunt verba, eius argumétum exponentia, quiſpiam fortaſſe Argumenta capitum vocari poſſe exiſtimauerit. Súmaria quidem certè vulgò appellari ſcio: ſed qui vocem Latinam Latinogallicæ præferet, Summas potius dicere audebit. Non deerunt (opinor) qui & Lemmata nominari poſſe credant: ſed vel Summas, vel Titulos (niſi quis malit Græcum Epigraphas, eadem ſignificatione) lubentius nuncupauerim. Nec ſiquis Indices capitum vocet, eius ſententiam omnino reiecerim. Quòd ſi & Periochas nominarem, nihil mihi meus Græcæ linguæ Theſaurus ſuppeditaret, quo huic nomini aliquem locum hîc darem. Quid ſi verò & Programmatum appellationem hunc ad vſum aliquis accommodet? Epitomas etiam vocari poſſe dicerem, niſi ſcirem, in iis quibus nomen hoc tribuitur, non ſolere res adeo ἀποτέμνεσθαι.

Quocunque autem ea nomine appellari debent, magno lectori apud quemuis ſcriptorem eſſe adiuméto conſtat: quum illi ad intelligenda

cis, aut dialecticis, exhibet. Neque tamen quam esse potissimam eius partẽ & magis βιωφελῆ existimet, in dubio nobis relinquit. Quinetiam, nõ solùm quæ secta sibi, sed etiam quis præcipuè in illa placeat, innuit. Scio & sophisticas argutias, quæ sophismata etiam vno dici verbo possunt, in quibusdam locis ab eo afferri: verùm exempla earum nobis proponit, non vt vtamur, sed vt quum cognitæ nobis fuerint, caueamus ne quis iis aduersum nos abutatur: & de iis, non aliter quàm medicus de venenis, disserit.

Taceo alia quãplurima, quæ ex locuplete horum librorum penu depromere possumus. In quibus τὰ πολιτικὰ (nisi iam sub appellatione τῶν ἠθικῶν comprehensa fuerunt) non postremum locum obtinent. Quum autem Politica iurisprudentiam quoque complectantur, atque adeo iurisprudentia sit velut anima (si mihi ita loqui fas est) τῶν πολιτικῶν: multa his in Noctibus huic quoque scientiæ lucem afferentia legi, quis vnquam præter Viuem, ignorare se simulauit?

Finem hîc enumerationi meæ imponere decreueram: sed τὰ ἱστορικὰ, quæ subitò in mentẽ venerunt, silentio præterire, religioni habui.

I nunc, Viue: in tam varia & multiplici eruditione aliquantulum eruditionis, velut aquæ guttam in vasto mari, te desiderare dicito.

Qvinta vituperatio (id est, quintum vituperationis caput, aut, vt quidam loquuntur, quintus vitoperationis articulus) hæc est, *In verbis & sententiis putidulus*. Immò tu ipse putidissimè & vanissimè hoc de viro loqueris, quũ eum in verbis & sententiis putidulũ esse scribis. Nam,

vt de verbis primùm dicam, selectis & elegantibus vocabulis, ac valde significantibus vti, ἐμφαντικώτατα plerisque in locis loqui, putidi sermonis esse, qua fronte dicere audes? At magnum est in hoc scriptore nouãdi studium. fateor: sed Salustium quoque (in diuerso alioqui scribendi genere) nouatorem fuisse nemo negat: & quis tamen putidum sermonẽ eius appellat? Verùm, quoniam de stylo huius scriptoris seorsum tractare decreui, longior in respondendo ad priorem hanc partem non ero, sed ad posteriorem me conferam.

Quæ sunt igitur istæ sentẽtiæ in quibus putidulus est Gellius? Hæc certè obtrectatio vna est ex illis quæ me credere coegissent, Ludouice, alia Gellii scripta manibus versata tuis fuisse quàm quæ à cæteris mortalibus teruntur: nisi in mentem mihi venisset, suspicari, maledicentiam tuam ex vlciscẽdi studio totam esse profectam. de quo studio non multo pòst dicam. Nunc autem, agedum, quænam esse possunt istæ sententiæ, quibus putorem audes obiicere? De hoc quidem certè non dubito, quin verborum & sententiarum mentionem faciens, id significare velis quod Græci, quum λέξιν & διάνοιαν dicũt. Quo vtitur modo & qui tibi sordet Gellius, quum dicit, *Crispum sanè agmen orationis, rotundúmque, ac modulo ipso numerorum venustum: sed quod cum venia legẽdum sit verbi paulum ideo immutati, vt sententiæ fides salua esset.* Quinetiam Cicero ita vtitur cum alib', tum in quodam qui ab eodem scriptore affertur loco, *Quid enim est tam furiosum quàm verborum vel optimorum atque ornatissi-*

niorum sonitus inanis, nulla subiecta sententia nec scientia? Quo in loco πλεονάζειν videri possunt hæc postrema vocabula, *nec scientia*. quis enim aliquid scientiæ ex verbis iis expectet quibus ne sententia quidē vlla subiecta est? Verùm ad te, Ludouice, vt redeā, te sententias ea significatione vsurpasse, omnino mihi persuadeo: quum alioqui non ignorem sententias Latinis esse etiam quas Græci γνώμας vocant. Sed sententiæ quæ γνωμῶν appellationem mererentur, putidæ aut putidulę nullo dici modo possent. Quamobrem in illis non in his sententiis tuus ille putor apud Gellium nobis quærendus est. Ego sanè olfactu (quo talia quæruntur, quàmuis non libenter inueniantur) iampridem quæro: sed tale nihil olfacio. Hispanicum igitur aliquem nasum præstolabor, qui mihi ista in re tui sit vicarius. Interea verò isti putido sermoni, cuius materiam censura tua præbuit, quandam Gellii, nō tui, sed nostri, opponam sententiam, cuius suaueolentia alius cuiusuis putorem fœtorémque superare posset. Eo autem lubentius hanc afferam, quòd quicumque tuæ in Gellium maleuolentiæ hæres non erit, fateri cogetur eum summa & admiratione & laude dignum esse, vel hoc nomine, quòd ex veterum scriptorum locis non minori cum dexteritate quàm sagacitate aut penitus abstrusos & latentes quosdam sensus eliciat, aut quos præ se ferunt, latius extendat, illustrioresq; reddat. Cuius rei luculentum exemplum nobis suppeditat libri secundi caput decimumoctauum. Duos enim versus de Epicteto & ab Epicteto scriptos (aut certè qua-

si ab Epicteto) afferre volens, hæc præfatur, *Eius Epicteti etiam de se scripti duo versus feruntur: ex quibus latenter intelligas, non omnes modò diis exosos esse qui in hac vita cum ærumnarum varietate luctantur: sed esse arcanas causas ad quas paucorum potuit peruenire curiositas.* Vbi pro illis verbis, *non omnes modò diis exosos esse* (quæ lectio stare non potest) in exemplaribus quorum editionem procuraui, legitur, *non omnes omnimodis diis exoses esse*: sed veram lectionem esse arbitror, *non omnimodis diis exosos esse.* Verisimile est enim vocẽ *omnimodis* incognitam in duas illas *omnes* & *modò* mutatam fuisse. Versus autem hi sunt, qui ab eo subiunguntur,

Δοῦλος Ἐπίκτητος γενόμην, καὶ σώματι πηρός,
Καὶ πενίην Ἶρος, καὶ φίλος ἀθανάτοις.

Quos ita verti, verbum verbo reddens: & hac in re præcepto Horatiano (contra quàm vulgus existimet) obtemperans:

Seruus Epictetus mutilatum corpus habebam:
Pauperieque Irus, diis sed amatus eram.

Cõsidera (obsecro) quanto honore versus istos afficiat Gellius illa sua præfatiuncula, quantum nobis eam commendet, quantum mentis nostræ oculos ad eos introspiciendos acuat: & quàm sententiosè non verbosè loquatur, quàm benè verborum proprietate & pondere sententiæ ipsius pondus æquet.

Ac, quoniam in hunc de Epicteto sermonem incidi, & Gellij verba, quibus illud eius distichum commendat, nec minus sententiam quæ verbis subest laudaui: illum (velit nolit Viues) eadem laude dignum libet ostendere in aliis etiã

locis, vbi contrà de philosophorum vulgo, velut quidam eorum censor, sermonem habet. Libet autem à quodam initium sumere qui legitur libri decimitertij capite vigesimo secundo: ac prius locum pulcherrimum M. Catonis afferre cui censuram suam velut ἐπιφωνεῖ. Ita igitur M. Cato, *Neque mihi ædificatio, neque vasum, neque vestimentum vllum est in manu pretiosum: neque pretiosus seruus, neque ancilla est. Siquid est quo vtar, vtor: si non est, ego sum. cuique per me vti atque frui licet.* Tum deinde (inquit Gellius) addit, *Vitio vertunt quia multa egeo: at ego illis, quia nequeunt egere.* Hactenus ex M. Catone Gellius: cuius antequam verba proferam, Catoniana partim veterum librorum partim coniecturæ meæ ope emendare conabor, vel potius (nisi valde fallor) ita emendabo vt omnium iudicio satisfaciam. Ille igitur locus, *Siquid est quo vtar, vtor: si non est, ego sum. cuique per me vti atque frui licet*: ita legitur in exemplaribus quę excudenda curaui, *Siquid est quod vtar, vtor: si non est, ego. suum cuique per me vti atque frui licet.* At ego, quod ad locum hunc emendandum desiderari pręterea videtur, ex coniectura adiiciens, scribo, *Siquid est quod vtar, vtor: si non est, egeo. suum cuique p.* &c. Cum quibus bellè cõuenient quę sequuntur, *Vitio vertunt quia multa egeo: at ego illis, quia nequeunt egere.* Nunc Gellij verba, quę eleganter & valde sententiosè huic Catonis sermoni ἐπιπεφωνημένα esse dico, mihi sunt proferenda. Scribit igitur, *Hæc mera veritas Tusculani hominis, egere se multis rebus & nihil tamen cupere dicentis, plus hercle commouet ad exhortandam parsimoniam, sustinendámque inopiam, quàm*

Græca istorum præstigiæ, philosophari sese dicentium, vmbrásque verborum inanes fingentium: qui se nihil habere & nihil tamen egere ac nihil cupere dicunt: quũ & habendo & egendo & cupiendo ardeant. Sic autem legitur hic locus & in ea quæ nunc in publicum datur editione, nisi quòd pro *commouet* habet *promouet*: quod non minus aptum videtur. Vnum est de quo lectorem monebo, Gellium, his verbis, *Plus hercle commouet* (siue *promouet*) *ad exhortandam parsimoniam, sustinendámque inopiam*, posse videri allusisse ad illud Epicteti celeberrimum & saluberrimum præceptum, *ἀνέχου καὶ ἀπέχου*. Sed illud *exhortandam* suspectũ habeo.

Capite autem secundo libri primi cuiusdam Stoici philosophi *σκαιότητα*, & *ἀπειροκαλίαν* cõmemorat, qui loquacior promptiórque esset, & plerúmque in conuiuio, sermonibus qui post epulas haberi solent, multa atque immodica de philosophiæ doctrinis intempestiuè atque insubidè dissereret, præque se vno cæteros omnes linguæ Atticæ principes, gentémque omnem togatam, totúmque nomen Latinum, rudes esse & agrestes prædicaret. Quis melius Thrasonicam ineptámque philosophi ostentationem iactantiámque possit describere? Addit, illum interea vocabulis haud facilè cognitis, syllogismorum captionúmque dialecticarum laqueis strepere, & quorundam griphorum exempla proponere, quos neminem posse diceret, nisi se, dissoluere: rem verò ethicam, naturámque humani ingenij, virtutúmque origines, officiáque earũ confinia (vel confinitima) aut contraria, morborum vitiorúmque fraudes, animorúmque labes ac pe-

stilentias,asseuerabat, nulli esse magis ea omnia exp orata,meditatáque, quàm sibi. Cruciatibus autem,doloribúsque corporis,& periculis mortem minitantibus,habitum statúmque vitæ beatæ, quem se esse adeptum putabat, neque lædi neque imminui existimabat:ac ne oris quoque (expectabat hîc lector, ac ne oris quidem) & vultus serenitatem Stoici hominis vnquam vlla posse ægritudine obnubilari. An tu, Ludouice, putidulum rancidulúmque his in verbis Aulum Gellium esse,dicere audebis?

Cęteros locos quibus itidem in illud philosophorũ vulgus Gellius noster inuehitur (loquor de iis solis quos mihi memoria suggerit) illi ex parte tantùm deberi fateor: quòd in iis interpretis officio (& quidẽ,secus quàm de loco prędente suspicari possumus) fungatur. Sed afferam tamen.illi enim gratiã habere magnam debemus quòd tales censuras,ex abditis & secretis depromtas locis, in valde conspicuo posuerit. Nec verò dubitandum est quin ita partes interpretis egerit, vt interpretationi ornatum etiam de suo adiecerit. Scribit igitur libri decimiseptimi capite decimonono, Arriani locum interpretans, *Quum animaduerterat* Epictetus *hominem pudore amisso, importuna industria, corruptis moribus audacem, confidentem lingua* (vel, *confidentem linguam*) *cateráque omnia præterquam animum procurantem: istiusmodi hominem quum viderat studia quoque & disciplinas philosophiæ contrectare, & physica audire, & meditari dialectica, multáque id genus theoremata suspicari* (quæ vox esse suspecta possit) *sciscitarique, inclamabat deûm atque hominum fidem, ac ple-*

rumque inter cla. &c. Commemorat item libri primi capite secũdo cuiusdam philosophi σκαιότητα & ἀπειροκαλίαν, qui vocabulis haud facilè cognitis, syllogismorum captionúmque dialecticarum laqueis strepebat: multísque aliis modis (vt antea retuli) se iactabat. ac nonnullis interiectis, scribit, Herodem Atticum iussisse tandé proferri dissertationũ Epicteti, digestarũ ab Arriano, librum primum, *in quo ille venerandus senex iuuenes qui se Stoicos appellabant, neque frugi, neque operæ probæ, sed theorematibus tantùm nugalibus & puerilium isagogarum commentationibus dilatrantes, obiurgatione iusta incessuit.*

Alius est locus eodem pertinens, quem philosopho cuidam, qui Macedo dicebatur, ex parte debemus. Scribit enim libri decimitertii capite octauo, *Item versus est in eandem ferme sententiam Pacuuij: quem Macedo philosophus, vir bonus, familiaris meus, scribi debere censebat pro foribus omnium templorum:*

EGO ODI HOMINES IGNAVA OPERA, ET PHILOSOPHA SENTENTIA.

Nihil enim fieri posse indignius neque intolerantius dicebat, quàm quòd homines ignaui ac desides, operti barba & pallio, mores & emolumenta philosophiæ in linguæ verborúmque artes conuerterent: & vitia facundißimè acusarent, intercutibus ipsi vitiis madentes. Ex parte tantum Macedoni philosopho locum hunc deberi dico, quòd non dubitem quin noster Gellius eius sermonem elegantioribus verbus extulerit.

Verùm, vt de hoc taceam loco, (quoniam id de quo me nõ dubitare dixi, in dubium tamen

vocari potest) & de iis tantùm loquar qui hunc præcedunt: quid aptius, quid concinnius & elegantius, quid significantius dici potest quàm quæ ibi dicuntur? Cicero de philosophis quædam huiusmodi conqueritur, Lucianus, Græcæ facundiæ (meo quidem iudicio) promus & condus, plerumque de illis eundem in sensum expostulat: verùm si de his loquens Gellius verbis sententiísque est putidulus, idem de vtroque illorum meritò dictum iri affirmo. Quam tamen his Gellii locis tribuo laudem, aliis infinitis eiusdem denegari non posse contendo.

Ad sextum tuæ accusationis caput (siue sextam partem) transeo: *Quæ de significatu vocum differit, sunt friuola, & plerumque imperita ac falsa.* Proh, deûm atque hominum fidem, quid est apertè mentiri, quid est improbè impudentérque calumniari, si hoc non est? Præclarè profectò mecũ agitur quòd nonnulla iam à me dicta sint quibus hæc quoque refelli possunt: quoniam multa quidem in mentem veniunt quæ insuper ad hæc respondeam, sed quum ea præ stomacho nunc eloqui non possim, alij cogor tempori reseruare.

Quum igitur finem huic defensioni velim imponere, non aliud superest quàm vt tuæ in Gellium maleuolentiæ causam, quam cõiectura videri mihi assequutus dixi, patefaciam. Vicit te, Ludouice Viue, vicit te amor patriæ. Amicus Plato (dixit Aristoteles) sed amica magis veritas: at tibi amica quidem fuit veritas, sed amica magis patria. Hinc hinc sunt illæ lacrymæ, quòd vituperarit Gellius hominem Hispanũ, & magnũ

ac verè incõparabile Hispaniæ ornamentũ, Annæum Senecã. Nã tu quoque Hispanus, tãquam talionis pœna plectere Gelliũ volens, eũ vicissim vituperandũ censuisti, & quidẽ quod faciendum censueras fecisti. Equidẽ Gellio sæpe indignatus sum apud me quòd Hispanũ illum insectatus esset: verùm tibi multo magis indignor quòd vlciscẽdi studio, non accusatorẽ, vt ille, sed omnino calumniatorẽ egeris. Atqui non ignorabas (opinor) Quintilianũ ante Gelliũ de Seneca quædam minimè honorifica scripsisse, quorũ nonnulla cũ Gellianis conueniunt. Nec te latuisse arbitror & Caligulã imperatorẽ stylum eius improbasse. Ita enim in huius vita Suetonius, *Lenius comptiúsque scribendi genus adeo contemnens, vt Senecam, tũ maximè placentẽ, commißiones meras componere, & arenã sine calc esse diceret.* Sed si tamen quam putabas à Gellio fieri Senecæ iniuriam vlcisci, & pro eo tãquam pro aris & focis (vtpote tanquã pro patria) dimicare volens, Gellij iudiciũ vituperatione tua eleuandũ putabas: eius quẽ tantopere vituperas, quidam locus à te in cõsilium adhibitus fecisset vt melius tuæ apud posteritatẽ famæ cõsuleres. Te enim Fauorini verbis monuisset, eum qui maledicit & vituperat, quãto id acerbius facit, tam maximè pro inimico duci, & plerũque propterea fidem non impetrare: ideóque moderatior in vituperãdo fuisses. Addam & istud, hũc eundem, quem tu in ipsis etiam verbis putidulũ dicis, in paruo illo tuorum numero duo illa quæ putidam barbariem olent (in eo quidem vsu quem illis tribuis) fuisse emendaturum.



HENR. STEPHANI

ADMONITIO DE TITVLIS CAPITVM A QVOPIAM PSEVdogellio imperitè scriptis: déque earum reformatione.

QVÆ CAPITI vnicuique, siue apud hunc, siue apud alium scriptoré præfixa sunt verba, eius argumétum exponentia, quispiam fortasse Argumenta capitum vocari posse existimauerit. Súmaria quidem certè vulgò appellari scio: sed qui vocem Latinam Latinogallicæ præferet, Summas potius dicere audebit. Non deerunt (opinor) qui & Lemmata nominari posse credant: sed vel Summas, vel Titulos (nisi quis malit Græcum Epigraphas, eadem significatione) lubentius nuncupauerim. Nec siquis Indices capitum vocet, eius sententiam omnino reiecerim. Quòd si & Periochas nominarem, nihil mihi meus Græcæ linguæ Thesaurus suppeditaret, quo huic nomini aliquem locum hîc darem. Quid si verò & Programmatum appellationem hunc ad vsum aliquis accommodet? Epitomas etiam vocari posse dicerem, nisi scirem, in iis quibus nomen hoc tribuitur, non solere res adeo ἀποτέμνεσθαι.

Quocunque autem ea nomine appellari debent, magno lectori apud quemuis scriptorem esse adiuméto constat: quum illi ad intelligenda

quæ vnoquoque capite ſcribuntur viam ſternãt. Sed hoc quoque minimè cuiquam dubium eſſe debet, haud cuiuſlibet eſſe ea fideliter aptéque ſcribere. Ideóque non carere interdum periculo eorum lectionem, homini præſertim qui plus fidei illis quàm ſuo ipſius iudicio adhibere neceſſe habet: aut etiam ei qui iudicio quidem valet, ſed ea properanter legere cogitur.

Ac longè petendum nobis exemplum non eſt, quum in his ipſis quæ ſingulis ſingulorum Gellij librorum capitibus præfixa ſunt, occurrat, & in noſtros oculos (vt ita dicam) incurrat.

AT SVNT nihilominus ipſius Gellij iſta, qualiacũque ſunt. Ego verò hoc nego & pernego. Scio tamen fore multos, qui, ſimulatque hoc me dicentem audierint, ſuſpicaturi ſunt, aut etiam ſibi perſuaſuri, duo, vel tria potius, à me ignorari, quæ alioqui de hac ſententia me deducerent. Primum eſt, ipſum Gelliũ vltimis vltimi libri verbis ea prorſus videri agnoſcere: ſecundum, in earum ſummarũ nonnullis quædã ſub illius perſona dici: tertium, in principio capitis primi, libri itidem primi, exhibere nobis hanc ſcripturam quædam vetera exemplaria, *ſtatus lõgitudiniſque eius præſtantia*, referente pronomine eum cuius in titulo facta fuerit mentio. Verũ ego, quemadmodum illa non ignoro, ita, quæ illis reſponderi poſſint, in promptu habeo.

Ad primam igitur illam obiectionem quod attinet, non ſum neſcius, Gellium hæc eo in loco ſcripſiſſe, *Capita rerum quæ cuique commentario inſunt expoſuimus hîc vniuerſa: vt iam ſtatim declaretur quid quóve in libro quæri inuenirique poßit.* Sed

capita rerum, id est summas rerum, quæ cuique commentario, id est libro, insunt, exhibere, minus esse aio, quàm hanc operam præstare in singulis ètiam eorum vniuscuiusque commentarii Tmematum, quæ Capita vulgò dicuntur: & ita dici, ne ipso quidem Gellio repugnante, possunt: (præsertim quum posteriores Græci itidē si non κεφαλῶν at certè κεφαλαίων appellationem huic vsui aptauerint.) Neque enim tam minutè illic, quàm hîc, singula persequi necesse est: quū illic diuisione tantummodo sit opus, at hîc, etiā subdiuisione.

Quòd si tamen hoc illis darem, Gellium illud intelligere de Summis quæ quid singulis Capitibus tractetur, velut per singulos articulos exponunt: illud quoque à me non auferrēt, eas de quibus loquitur, nō alias esse quàm quas habemus.

Ad secundam obiectionem venio, qua hoc mihi opponetur, in quibusdam earum quas Súmas vocari posse, modò aiebam, nonnulla sub ipsius Gellii persona, aut (Gellianè etiam loquendo) ex ipsius persona dici. Id est (si fortè hoc apud quempiam expositione indiget) ea orationis forma scripta esse vt non alium quàm ipsum Gellium de se loquentem à nobis audiri fatendum sit. Tantum certè abest vt hoc inficier, vt etiam exemplis aliquot testatum manifestúmque reddere velim. Legimus itaq; in summa capitis vltimi libri primi, *Quem in modum mihi Taurus philosophus responderit, percontanti an sapiens irasceretur.* Item in summa capitis secundi libri septimi, *De Cæsellij Vindicis pudendo errore, quem offendimus in libris eius quos inscripsit Antiquarum lectio-*

num Et in fronte capitis proximè ſequentis eiuſdem libri hæc occurrunt, *Quid Tullius Tiro Ciceronis libertus reprehenderit in M. Catonis oratione, quam pro Rhodienſibus in ſenatu dixit: & quid ad ea quæ reprehenderat reſponderimus.* Capiti item octauo libri octaui hæc præſixa ſunt, *Quid mihi vſuuenerit, interpretari & quaſi effingere volenti locos quoſdam Platonicos Latina oratione*. Et capiti nono eiuſdem libri, iſta, *Qualis mihi fuerit in oppido Eleuſine diſceptatio cum grammatico quodam præſtigioſo*. Denique capiti ſecundo libri decimiquarti præpoſita hæc ſunt, tanquam eius argumentum, *Quemadmodum* (ſiue *Quem in modum*) *diſſeruerit Fauorinus, conſultus à me ſuper, officio iudicis.* Ac ſunt fortaſſe & aliæ capitum Summę, ſeu Epigraphæ, (vel quocunque vocari debent nomine) in quibus de ſe loquitur Gellius: vel potius, ita ſcriptæ quaſi de ſe Gellius loquatur. Verùm ego paucis huic quoque obiectioni reſpondebo : eum qui hæc ſua pro Gellianis obtrudere ſtuduit, hoc figmento alterum tegere voluiſſe.

Quamobrem, aduerſus illas obiectiones, contendo, illa rerum capita quorum à Gellio mentionem eo fieri in loco videmus, non eas eſſe ſummas ſeu Epigraphas quas ſingulis librorum tmematibus quæ Capita dicuntur, typographicę editiones ad hunc vſque diem pręfixerunt : licet ex quibuſdam manuſcriptis libris ſumptæ ſint, & illis non ſolùm fidant plerique, ſed etiam illarum autoritate & teſtimonio, tanquam fide digniſſimarum, nitantur.

QVID ergo (inquies) in illis Summis ſeu Titulis deſideratur ? Immò verò non hoc vel illud

in iis desiderari dico: sed tam multa simul in earum quibusdam, vt si quis à Gellio scriptas existimet, eum, vbi attentè quæ dicam expenderit siue (vt Gellianè loquar) pensiculauerit, Gellium in Gellio desiderare necesse sit.

DE ALIQVOT SVMMIS SEV TITVLIS LIBRI PRIMI.

DE TITVLO CAP. PRIMI.

VT IGITVR eum qui primus omniũ est, primum in exemplum afferam, ibi hæc legimus, *Quali proportione quibúsque collectionibus Plutarchus ratiocinatum esse Pythagoram philosophum dixerit, de comprehendenda corporu proceritate, qua fuit Hercules, quum vitam inter homines viueret.* Quid primum hîc, quid postremum reprehendã? Vel ipsa certè verbositas hæc nos pro Gellianis agnoscere vetaret: sed multo magis id vetát quæ ineptè etiam dicuntur. *Quali proportione* (inquit quisquis est huius summę seu tituli scriptor) *quibúsque collectionibus Plutarchus ratiocinatum esse Pythagoram philosophum dixerit.* Atqui ex ratiocinatione fiunt collectiones, non autem ex collectionibus ratiocinatio. Aut (vt apertiùs loquar) ratiocinando colligimus, hoc vel illud ita vel ita se habere: non autem, colligendo ratiocinamur. Sic tamen vt fatear, posse etiam alterutrum eorum tali loco sufficere, quũ minus exactè proprietas obseruatur. Copulari enim ea videmus à nostro Gellio, tanquam synonyma, aut saltem synonymis similia, & ad eandem significationẽ

pertinentia: vbi scribit, *Nam si, vt in disciplinis traditur, ita colligere & ratiocinari velis*. Sunt autem sumpta hæc verba ex capite octauo libri secúdi: vbi *colligere & ratiocinari* nihil aliud est quàm quod Græci vno verbo dicunt συλλογίζεσθαι: quũ itidem paulò antè dixisset *syllogismo esse vsum* pro συλλογίσασθαι.

Iam verò illud, *Quali proportione ratiocinatum esse*, an satis aptè dictum est? Perinde est enim acsi dixisset *Quo proportionis genere ratiocinatum esse*. Quum, verbis Gellii atque adeo rationi insistendo, ita loquendum fuisset, *Quomodo Pythagoras, teste Plutarcho, ex Herculani pedis mẽsura collegerit, habita proportionis ratione, quæ totius corporis fuisset longitudo*. Dico autem *collegerit*, potius quàm *ratiocinatus sit*, quoniam sequitur *ratione*.

Aut certè dicendum ita fuisset, *Quomodo Pythagoras, autore Plutarcho, Herculani pedis mensuram ex spatio Olympici stadii, & hinc totius corporis longitudinem comprehenderit*.

Poterat & hoc modo in breuem summam colligi primi huius capitis argumentum, & quidem verba ipsius Gellii & eorum etiam structuram retinendo, *Quàm scitè ratiocinatum Pythagorã in reperienda longitudinis Herculis præstantia, dixerit Plutarchus*.

Aut etiam hoc pacto, paulo breuius, *Ex qua ratiocinatione Pythagoram Herculani pedis proceritatẽ collegisse Plutarchus scripserit*.

Quouis denique modo summa huius capitis describenda fuit, potius quàm quo descriptam hîc habemus. In postrema autem potissimum parte inepta est ea quam dixi illius descriptio

nis verbositas; vbi additur, *cum vitam inter homines viueret*. Gellius scilicet hoc adiecisset, ne fortè ex lectoribus quispiam adeo Cumanus esset, vt aliquem è cælo descendisse crederet, qui testaretur, Herculem non eadem ibi quoque proceritate esse, qua erat quum vitam inter homines viueret.

DE TITVLO CAPITIS II.

In secundi capiti. Titulo siue Summa omissum est aliquid quod parui non est momenti, ideóque Gellium id prætermissurum fuisse, mihi non fit verisimile. Quum enim ibi scriptum sit, *Verba Epicteti Stoici; quibus festiuiter à vero Stoico seiunxit vulgus loquacium nebulonum, qui se Stoicos nuncuparent*: dico, non decenter nec verisimiliter solam festiuitatem tribui Stoico, præsertímque Epicteto, qui præ cæteris omnibus fuit

Virtutis veræ custos, rigidusque satelles.

Quomodo enim, quum de tanta re támque seria ageretur, de ea homo Stoicus, & quidem Stoicorum seuerissimus (ne dicam, aliorum Stoicorum censor) nihil aliud quàm iocari voluisset? Quis à Stoicorum Græcorum Catone, in re huiusmodi, pro dicto censorio aliquod ioculare tantummodo, vel solùm γλυκὺ, ac non potius γλυκύπικρον, expectasset? At si ipsum Gellii locum adeas, nihil quod non expectationi tuę respondeat & satisfaciat, inuenies. Illi enim aduerbio *festiuiter* aliud iunctũ est, vel potius illud alii, ex quo seruatum ab Epicteto fuisse decorum intelligimus. Ita enim ipse Gellius, *Quibus*

verbis Epictetus seuerè simul ac festiuiter seiunxit atque diuisit à vero atque sincero Stoico, qui esset proculdubio ἀκώλυτος &c. *vulgus aliud nebulonum hominum, qui se Stoicos nuncuparent*: &c. Paulo autem antè dixerat, *Iußitque proferri dissertationum Epicteti digestarum ab Arriano secundum librum: in quo ille venerandus senex iuuenes qui se Stoicos appellabant, neque frugis neque operæ probæ, se in theorematibus tantùm nugalibus & puerilium isagogarum commentationibus oblectantes, obiurgatione iusta incessuit.*

DE TITVLO CAPITIS. III.

Titulus seu Epigraphe tertii capitis (cuius capitis principio hac in editione non pauca accesserunt: quum in superioribus initium eius sint ista verba, *Chilo, præstabilis homo sapientiæ, quónam vsque debuerit contra legẽ contráque ius pro amico progredi, dubitauit*) hic, inquam, titulus aliud quàm Gellius nobis dicit. In eo enim legimus, Quòd Chilo Lacedæmonius consilium anceps pro salute amici cepit: quum apud ipsum Gellium legamus *consilium falsum*. Quis autem *consilium anceps* ab vno eodémque scriptore vna eadémque significatione dici putarit?

DE TIT. CAPITIS. V.

In iis quæ quinto capiti præfixa sunt, perridiculum hoc est, quòd Demosthenes rhetor appellatur. Hęc enim ibi leguntur, *Quòd Demosthenes rhetor cultu corporis atque vestitu probris obnoxio infamique munditia fuit.* Quis (obsecro) ille est

Gellius qui Δημοσθένην τὸν ῥήτορα, Demosthenem rhetorem appellauit? Aldum fateor in sua editione τῶν δέκα ῥητόρων (quos & ipse ante paucos annos multo emendatiores edidi) illud ῥητόρων, itidem interpretatum esse Rhetorum, quum Oratorum interpretari debuisset: sed Gellium nostrum idem peccare potuisse nego, præsertímque Athenis.

DE TIT. CAPITIS VI.

In Capitis sexti epigraphe disceditur à verbis Gellij: vbi scribitur, *Eáque oratio quam ob causam reprehensa, & quem contrà in modum defensa sit.* Neque enim Gellius reprehensam fuisse illam orationem, sed reprehensa illa illius orationis verba scribit. Longè autem aliud esse scimus, orationem aliquam dici reprehensam, quàm si hoc de quibusdam tantùm eius verbis dicatur. Neque tamen ignoro posse etiam, generalius loquendo, reprehensam dici orationem, quæ vel in minima sui parte reprehensa fuerit.

DE TIT. CAPITIS VIII.

Ecce, iterum Demosthenem, non oratorem, sed rhetorem, appellari videmus. Et (quod multo est turpius) non tantùm in huius Capitis epigraphe, sed in ipso etiam Capite, hic inter omnes oratores πλεονεκτῶν eloquentiæ, honoris μειονεκτεῖ. Nam quum alios qui ὁμότεχνοι erant, oratores appellet: & inter eos Æschinem non solùm vocet oratorem, sed acerrimum prudentis-

ſimúmque fuiſſe dicat oratorum qui apud conciones Athenienſium floruerunt: quum ex Latinis non Ciceronem tantùm, ſed Hortenſium quoque, & alios, quinetiam ex antiquioribus, M. Catonem & C. Gracchum in oratorum numero, & quidem præſtantium, ponat: hîc tamen nō alius Demoſtheni titulus datur quàm vt rhetor appelletur. Atqui libri decimiſeptimi capite vigeſimoprimo oratorem nominari ab eo videmus: *Tum Demoſthenes orator ex eo prælio ſalutem fuga quæſiuit.* Rhetorem autem & rhetoricæ diſciplinæ doctorem alibi eadem ſignificatione dicit. nam Antoniū Iulianum rhetorem vocat, vt & quoſdam alios: Caſtricium autē, qui rhetor itidem erat, rhetoricæ diſciplinæ doctorē duobus locis vocat: qui ſunt libri vndecimi capite decimotertio, & libri decimitertij capite vigeſimo: in cuius capitis titulo rhetor dicitur. Eum autem Romæ locum principem declamandi ac docendi habuiſſe dicit. Neque verò libri decimiquinti capite vndecimo, quod de rhetoribus eiectis ſcribit, de oratoribus intelligi voluit aut ipſe Gellius, aut qui vtrumque Senatuſconſultum ſcripſerunt. Quorum poſterioris prima hæc ſunt verba, *Renuntiatum eſt nobis, eſſe homines qui nouum genus diſciplinæ inſtituerunt: ad quos iuuentus in ludum conueniat. eos ſibi nomen impoſuiſſe Latinos rhetoras.* Fateor alioqui, capite ſexto libri primi, Caſtricium (ſunt enim non Gellij, ſed Caſtricii verba) de rhetore dicere quæ de oratore potius dicenda videri poſſint: vbi hæc ait, *Aliter cenſor loqui debet, aliter rhetor. Rhetori conceſſum eſt ſententiis vti falſis, audacibus, ſubdolis, captioſis: ſi*

modò verisimiles sunt, & poss. &c. Sed profectò οὐ νέμεσις rhetorem de rhetoribus magnificè loqui, tanquam oratoribus etiam, non tantùm declamatoribus: & de tironibus, tanquam de iis qui tirocinium deposuerint: quum declamationes rhetoricas velut præludia orationum esse constet. Ideóque libri noni capite decimoquinto, de illo iuuene qui Antonium Iulianum rhetorem rogauit vt se declamantem audiret, dicitur, eum Neapoli fuisse cum vtriusque linguæ magistris meditantem & exercentem, ad causas Romæ orandas. At Demosthenem quî rhetorem appellare potuit Gellius? an vt declamatorem? an vt rhetoricæ disciplinę doctorem? Non dubito igitur quin ex tituli contagio vitiata Gellij scriptura fuerit: id est, quin illa rhetoris appellatio quam Pseudogellius Demostheni tribuerat, ex Capitis epigraphe in ipsum caput irrepserit. Nam (nisi valde fallor) si oratorem vocare noluisset (vt alibi vocare ostendi) saltem δημαγωγὸν potius quàm rhetorem dixisset. Scribit enim libri tertij capite decimotertio, de Callistrato, *Is Athenis orator in republ. fuit. illi δημαγωγοὺς appellāt.* Sed de hoc, Gellio non assentior, quemlibet oratorem, (qui Græcis est ῥήτωρ) fuisse etiam vocatum δημαγωγόν.

DE TIT. CAPITIS IX.

Quod in hac epigraphe scribitur, *Quantúmque temporis imperatum obseruatúmque sit dicendi simul ac tacendi*, minimè conuenit cum iis quæ à Gellio scribuntur: quum haud loquendi ac tacendi vi-

ces, ſed perpetuam ad certum tempus ἐχεμυθίαν imperatam fuiſſe dicat. Quòd ſi dicamus hunc Pſeudogellium non *dicendi* ſed *diſcendi* ſcripſiſſe, falſum & hoc erit, non longius diſcendi quam tacendi tempus conſtitutum fuiſſe.

De Tit. Capitis XII.

Hæc ſumma ſiue epigraphe ex iis eſt quæ ex multis pauca eaque non ſatis aptè comprehendit, vt ex mea reformatione patebit. In hunc enim aut ſimilẽ modum reformanda eſt, *In virginis Veſtalis capiendæ ætate & corpore quid obſeruetur: præterquam quòd patrimam & matrimam eſſe oportet. Et ex quali familia non capiatur. Propter quæ alicui virgini vacatio ab iſto ſacerdotio tribuatur. Veſtalis quo iure ſit ſimulatque capta eſt. Quo ritu à Pontif. max. capiatur: & cur capi dicatur. Pontif. maximi eã capientis verba: & cur ei Amatæ det nomẽ. Item, flamines quoque diales, & pontifices & augures dici ſolitos capi.*

De Tit. Capitis XVII.

Pro his, *Quid M. Varro in quadam ſatyra de officio mariti ſcripſerit*, ſcribendum eſt, *M. Varronis verba, in ſatyra Menippea, quam de officio mariti ſcripſit.* Sed tituli huius autor, in eo, ſicut & in aliis quibuſdam, ob nimis properanter lecta Gellii verba, peccauit. Nam hic eius oculi particulã *quam* prætereuntes, legerunt, *Secundum hanc ſententiam quoque Varro in ſatyra Menippea de officio mariti ſcripſit.* Verùm & hoc in cauſa eſſe potuit cur illam

voculam prætermitteret, quòd eam ponendo, desit verbũ: id est, relinquatur subaudiendum. Fateor alioqui, hæc etiam paucula vnũ ex præceptis quæ M. Varro marito dabat, continere.

DE TIT. CAPITIS XXII.

Quod à Gellio de persona dicitur, de re hoc in titulo dici videmus: adeò vt, si fidem ei habeamus, credituri simus dictum fuisse, Hic superest causæ illius, aut sententiæ, aut dogmati illius. Sed si res ita se habuisset, nequaquam (vt opinor) eius mentio à Gellio prætermissa fuisset.

DE TITVLIS LIBRI II.

Et primùm

DE TITVLO CAPITIS PRIMI.

Mirum, est quid cogitans, vel potius somnians Pseudogellius, illis verbis, *Quo genere solitus sit philosophus Socrates exercere patientiam corporis*, ista subiunxerit, *déque eiusdem viri patientia*. Nullum certè hæc verba locum habere hîc possunt. habuissent autẽ, addendo *altera*: (hoc modo, *déque altera eiusdem viri patientia*) si Gellius ea quæ de eius erga vxorem patientia refert capite decimoseptimo libri primi, his adiecisset: id est, patientiam animi patientiæ corporis subiunxisset. Quid si verò Pseudogellium excusantes (si tamen dignus est de quo bene quisquam mereatur) eum *Déque eiusdem viri temperantia*, scripsisse dicamus?

Sed ei quærenda à nobis & alia excusatio fuerit, de illis verbis, *Quo genere solitus sit philosophus Socrates exercere patientiã corporis*. Illud enim, *quo genere*, sine alicuius genitiui adiectione, quid sonat? Credamus igitur illum scripsisse, *Quo laborum & exercitiorum genere*. Verùm ecce, quum se hic titulus rectè habebit quod ad verba attinet, non itidem quod ad sententiam, siue sensum. Falsum enim hoc est (vt Pseudogellium sæpe comitatur τὸ ψεύδεσθαι) exponi hoc capite, quo laborũ & exercitiorum genere philosophus ille patientiã corporis solitus sit exercere, quum ex omnibus vnicùm nobis narret: sicut & vnicum nobis prima eius verba promittunt. Scribit enim, *Inter labores voluntarios, & exercitia corporis, ad fortuitas patientiæ vices, firmamentum id quoque accepimus Socratem facere insueuisse*. Id est, Inter labores alios aliáque exercitia corporis, hoc quoque modo corpus suum solitum esse firmare atque roborare. Duo autem ista verba coniungens, alium ipsius Gellij locum imitor. Totus igitur titulus hoc reformãdus pacto esset, *De quodam genere exercitij quo Socrates inter alia vtebatur, ad firmandum corpus, patientiámque eius exercendam. Déque eiusdem viri temperantia.*

DE TIT. CAPITIS III.

In hoc certè titulo non minus quàm in quoquam alio ridiculus est noster Pseudogellius: scribit enim, *Qua ratione verbis quibusdam vocabulisque veteres immiserint H literæ spiritum*. Nam si verborum appellatione eas tantùm voces complecti

plecti volebat quæ grammaticis vnam ex octo orationis partibus faciunt, subiungendum erat *nominibúsque*, nõ *vocabulísque*: sin suam generalem illi datiuo *verbis* significationem relinquebat, quorsum *vocabulísque* adiiciebat? Scio tamẽ Gellium alicubi vocabula pro nominibus dixisse.

DE TIT. CAPITIS VI.

Quid autem illum ad accusandum ignauiæ Virgilium, ob quorumdam verborum vsum, mouere potuit? *Quibus verbis* (inquit) *ignauiter & abiectè* Virgilius vsus esse dicatur. At Gellium sequendo, *incuriosè & abiectè* dixisset. Additur in hoc titulo, *Et quid iis qui id improbè dicunt respondeatur*: & tamen ipse Gellius improbè hoc ab illis dici non scribit: nec aliô vllo vtitur verbo quo eos de quibus agit Virgilii reprehensores accuset: sed potius præ se fert, illos (quos dicit fuisse grammaticos haud indoctos neque ignobiles) à se excusari, quoniam videri potuerunt aliquam in tribus illis locis δυσπρόσωπον rationem eius reprehendendi habere.

DE TIT. CAPITIS IX.

Multo asperior acerbiórque est Gellio Pseudogellius. Ita enim hic in sua epigraphe, *Quòd Plutarchus euidenti calumnia verbum ab Epicuro dictum insectatus sit*: at Gellius aliud nõ dicit quàm hoc, *Nimis minutè ac propè etiam subfrigidè Plutarchus in Epicuro accusando λέξεις θηρᾷ*. Id est, verba obseruat, occasionem reprehendendi captans. Illo autem aduerbio *minutè* non dubito quin

Græcum μικρολόγως (quod multo est aptius) exprimere voluerit. Verùm ad Pseudogellium vt redeam, hanc maiorem eius quàm Gellii acerbitatem mirari non debemus, quum ea vtatur ibi etiam vbi apud Gellium nulla est, vt vel ex iis apparet quę modò in titulum capitis sexti dixi. Sed & in titulo capitis proximè præcedentis eundem Plutarchum iniquæ reprehēsionis insimulat: quum tamen Gellius contentus fuerit ostendere quomodo Epicurus defendi seu excusari ab eius reprehensione possit.

DE TIT. CAPITIS XVIII.

In multis titulis quædam redundant: at hic contrà vt plenus sit, addenda quædā. Non enim satis est dixisse, *Quòd Phædon Socraticus seruus fuit: quódque item alii complusculi seruitutem seruierunt:* sed adiicienda ex ipso Gellio hæc verba, *qui pòst philosophi clari extiterunt.*

DE TIT. CAPITIS XX.

Hæc isti capiti vigesimo præfixa sunt, *Quæ vulgò dicuntur viuaria, id vocabulum veteres non dixisse. Et quid pro eo P. Scipio in oratione ad populum, quid postea M. Varro in libris de re rustica dixerit vsurpatum.* Atqui si veteribus ignota fuit viuariorum appellatio, quomodo P. Scipioni & M. Varroni esse nota potuit? Si his quoque ignota fuit, quomodo dicere potuerunt quid pro ea esset vsurpatum? Ita igitur reformanda est hæc epigraphe, *Ea quæ vocantur viuaria, M. Varronem ap-*

pellasse Leporaria: Scipionem autem (vt quidam putant) Roboraria: Addo autem, *vt quidam putant*, quoniam Gellius hoc non affirmat: verùm scribit, *Sed quod apud Scipionem omnium ætatis suæ purißimè loquutum legimus Roboraria, aliquot Romæ doctos viros dicere audiui, id significare quod nos Viuaria dicimus.*

Ad priorem autem tituli partem quod attinet, *Quæ vulgò dicuntur Viuaria, id vocabulum veteres non dixisse*, id expressè dicentem Gellium non audimus de hac voce, sed de altera illa *Leporaria*. Postquam enim dixit, *Viuaria autem quæ nunc vulgus dicit, sunt quos παραδείσους Græci appellant*: subiungit, *Quæ autem Leporaria Varro dicit, haud vsquam memini apud vetustiores scriptũ.* Fortasse autem idem dicere noluit Gellius & de altera illa appellatione, quod ad vocem ipsam, sed solùm quod ad significationem attinet.

DE TIT. CAPITIS XXIII.

Considera (obsecro) huius tituli verba, *Consultatio diiudicatióque locorum, facta ex comoedia Menandri & Cæcilii quæ Plocium inscripta est*. An putamus Gellium ita fuisse scripturum? vel potius, an eum sine risu hęc fuisse lecturum? Atqui obuium erat aliud quod in frequenti vsu est vocabulum: eóque ac simul maiore vti breuitate licebat: hoc modo, *Comparatio locorum Menandri & Cæcilii, ex comœdia quæ Plociũ inscripta est.*

DE TIT. CAPITIS XXVIII.

Quum tria sint de quibus hoc in capite agi-

tur, vnum duntaxat eorum hoc in titulo ponitur: idque mutatis aliquantum ipsius Gellii verbis. Hæc enim illi præfixa sunt verba, *Non esse compertum cui deo rem diuinam fieri oporteat, quum terra mouet*. Ita igitur reformandus esset, De causa terræmotus inter physicos non constare, qui duas alioqui afferunt. Et Romanos tacuisse cui deo seruari oporteret ferias quæ ob terræmotum edicebantur. eos item in reperienda motus lunæ & solis defectuũ causa sese exercuisse. Sũt autem & alii perlique tituli qui totam capitis summam non comprehendunt. Quod vel de XXIX, qui hunc proximè sequitur, dici potest. nulla enim in eo fit mentio laudis quam summam Æsopo in prima capitis parte tribuit Gellius.

DE ALIQVOT ALIIS TITVLIS, PER TOTVM RELIQVVM volumen sparsis.

NON IAM per singulos libros pergam in proferendis capitum titulis qui reformatione indigent: (id enim facere non vacat) sed tantùm aliquot hinc inde sumptos adiiciam.

DE TIT. CAPITIS XIII, LIB. III.

MIRVM ni rhetor aut rhetoris filius fuit hic Pseudogellius: quippè qui rhetoris appellationem tot locis inserserit. *Audito* (inquit) *fortè Callistrato rhetore in cõcione populi*. Quis (obsecro) rhetor in cõcione auditur? nónne ibi in alia

quàm sua arena esset? Quid rhetori cum concione? quis rhetor tam audax vt in concione ausit vel hiscere? aut quæ concio tam patiens vt vel vmbram rhetoris ferre possit? Viderunt scilicet ea de quibus hîc loquitur Gellius tempora, hominem qui nõdum tirocinium deposuisset, imperatoris munere fungentem, hominem ἀπαλαιστρον, aut certè prima tantum palæstrę rudiméta edoctum, summi palæstritæ partes suscipientem, hominem ex vmbratili declamationum rhetorica ad summam illam lucem orationum quales concionatoriæ erant, tanquam ex leuibus prælii simulacris ad prælium asperrimũ, prodeuntem. Sed bene se habet quòd saltem locus hic Gellii illud malum effugit in quod alterum incidisse, paulo ante docui, id est, non itidem tituli contagio infectum fuisse. In ipso enim Capite *orator* omnium exemplarium consensu legitur, non *rhetor*. Quòd si tamen contrà in illis hoc non illud scriptum esset, vel illa vox δημαγωγοὶ, quæ à Gellio subiungitur, vna omnibus apertè reclamaret: sicut δημαγωγῶν munus rhetorum muneri reclamare scimus.

Cæterùm quod in principio huius annotamenti dixi, mirum esse ni hic Pseudogellius fuerit rhetor, aut rhetoris filius, de eo rhetorum genere intelligi velim quos Anthologiæ Græcorum epigrammatum libro secundo depingi videmus.

DE TIT. CAPITIS X, LIB. IIII.

NEGOTIVM certè & ipsi Gellio titulus

hic facesseret, si ei illum legendi & considerandi otium esset. *Quid obseruatum de ordine rogandarum sententiarum in senatu, iurgiorúmque in senatu C. Cæsaris consulis, & M. Catonis diem dicendo eximentis.* Si enim id quod præ se verba ferunt intelligamus, Quid etiam obseruatum sit de ordine iurgiorum, &c. hoc intelligere nónne nihil intelligere erit? Contrà hunc titulum (ni fallor) Gellius pro suo etiam agnosceret, *De ordine rogandi sententias in senatu. Et de C. Cæsare consule M. Catonem in carcerem duci iubente, quòd ab eo sententiã rogatus diem dicendo eximeret.*

DE TIT. CAPITIS XX, LIB. VII.

At verò hæc epigraphe non tam negotium Gellio facesseret quàm bilem cieret. *Quòd Virgilius, ob aquam à Nolanis sibi non permissam, sustulit è versu suo* NOLA, *& posuit* ORA. Quæ enim ista esset Nolanorum inhumanitas, quæ non solùm ἀπανθρωπία, sed Timonica propemodum μισανθρωπία, aquam, rem omnium rerum vilissimam, homini de hominbus poeseos studiosis optimè merito denegare? Sed quos tanti criminis reos agit hic titulus, ipse Gellii locus statim absoluet, *Postea Virgilium petiisse à Nolanis, aquam vti duceret in propinquum rus: Nolanos beneficium petitum non fecisse: poetam offensum, nomen vrbis eorum, quasi ex hominum memoria, sic ex carmine suo derasisse, Orámque pro Nola mutasse: atque ita reliquisse.* Quis enim ex iis quos ille titulus in Nolanos irritauerat atque asperauerat, his non iam Pseudogellii sed veri Gellii verbis lectis,

adeo infensus illis esse desinet, & quærere etiam incipiet an meritò poëta illis tam grauiter offensus fuerit, vt eorum nomen, quasi ex hominum memoria, sic ex carmine suo deradere debuerit. Quid autem illum (quicunque tandem sit) πτλογερᾶφον excusare possit, vereor ne si dixero, eum magis accusem. Dicam tamen: nec dubito quin lector mihi sit assensurus. Solet ita hic locus interpungi vt post accusatiuum aquá ponatur hypostigme: hoc modo, *Postea Virgiliū petiisse à Nolanis aquam, vti duceret in propinquum rus.* Nec aliter certè interpunctus est hic locus in typographicis superioris temporis editionibus. Facilè autem contingere potuit vt quum (sicut de titulo capitis decimiseptimi libri primi dixi) huius πτλογράφου oculi nimis in legendo hoc loco properassent, postea ipsa etiam memoria fidelem eius rationem non redderet, sed seipsam in illo accusatiuo velut sisteret: quem tamen contrà sequentibus iungendum esse manifestum est, perinde ac si scriptum esset, Petiisse à Nolanis vti duceret aquam in propinquum rus. Talia autem quotidie peccari videmus ab iis qui quos vocamus Indices in aliquos libros conficiunt. Quod in hoc ipso scriptore accidisse videmus: veluti quum annotarunt, Fauorinum persuasisse matribus vt suos infantes lacte suo nutrirent. Immò, suasisse quidem hoc illum, ex Gellio discimus: at persuasisse, quomodo dicere potuit? Sic etiam, quum Gellius hæc dixerit, libri noni capite secundo, vel potius Musonius apud eum, *Maiores autem mei Athenienses, nomina iuuenū fortißimorum, Harmodij & Aristogitonis, qui*

libertatis recuperandæ gratia Hippiam tyrannum interficere adorsi erant, ne vnquam seruis indere liceret, decreto publico sanxerunt: quoniam nefas ducerent, nomina libertati patriæ deuota seruili contagio pollui. Quum, inquam, Musonius hæc dixerit, illi per transennam tantùm (vt ita dicam) locum hunc aspicientes, ex eo hoc generale collegerunt, & in indicem retulerunt, Nomina fortiũ seruis nõ esse danda. Talis fuit incogitantia cuiusdam, qui ex capite decimo libri sexti annotauit, in more positum fuisse vt philosophi pro foribus docerent: quòd ibi philosophum Taurum hæc conquerentem audisset, *At nunc videre est philosophos vltro currere vt doceãt ad fores iuuenum diuitum: eósque ibi sedere, atque operiri propè ad meridiem, donec discipuli nocturnũ omne vinum edormiant.* Atqui illæ *ad fores* non iungũtur cum his proximè præcedentibus, *vt doceant*: sed cum verbo *currere*. Sed ne hoc quidem moris fuisse dicẽdum est, vt philosophi ad fores currerẽt eorum omniũ qui ab illis doceri cupiebant: nihilo certè magis quàm dicere possumus, omnes qui hoc discendi desiderio tenebantur, iuuenes ebriosos fuisse.

DE TITVLIS CAPITIS IX. LIB. IX. ET CAP. XV. LIB. XI.

Verùm, vt in summis seu titulis pergam, reformatione opus habentibus, hoc principium expendamus, vel (vt Gelliano vtar vocabulo) pensitemus, capitis noni, libro itidem nono, *Quis modus sit verba vertendi in Græcas sententias.* Quo hæc modo quis melius excuset quàm vt ἐχνμα-

ποιήματα esse dicat per poëticam hypallagen, & ellipsin adiectiui, cum illo substantiuo *verba* iungendi: tanquá nimirum significare ille voluerit, *Quis modus sit vertendi Græcas sententias in Latina verba*. Adde quòd non itidem generaliter omnium sententiarum mentionem facit Gellius, sed tantùm insignium. Sic autem & in fine summæ capitis decimiquinti libri vndecimi, figuratè loquutus est Pseudogellius, (sed noua quadam sermonis figura vtens) quum ipsam figuræ appellationem vsurparet. Gellio enim ita loquuto, *Sisenna eiusdem figuræ verbo vsus est*: ita loqui maluit Pseudogellius, *Sisenna per huiuscemodi verbum noua figura vsus est*.

Verùm oratio mea se referat oportet ad illum titulum capitis noni, libri noni: quòd aliud etiá quàm de quo monui, in eo peccatum sit. Illis enim verbis, *Quis modus sit verba vertendi in Græcas sententias*, subiunguntur ista, *Déque iis Homeri versibus quos Virgilius vertisse aut bene aptéque aut improsperè existimatus est*. Atqui dupliciter mentitur lectori hæc tituli posterior pars. Promittit enim non tantùm certos quosdam Virgilij versus ex Homericis factos, sed perinde loquitur ac si omnes afferre velit. Deinde non eos tantùm qui perperam sunt expressi, sed eos etiam qui aptè, promitti vides. quum tamen vnicus afferatur locus, ísque malè, siue (vt ipse Gellius ex Valerio Probo loquitur) improsperè versus. Ideóque totus titulus ita reformandus esset, *Quomodo vertendæ sint ex poëmatis Græcis insignes sententiæ. Et de quibusdam amœnißimis Homeri versibus, quos Virgilius magis quàm quosquam alios improsperè vertit*.

DE TIT. CAPITIS XXII. LIB. X.

Multo plus negotij lectori exhibebit titulus hic capitis vigesimisecũdi libri decimi, *Locus exceptus ex Platonis libro qui inscribitur Gorgias, de falsæ philosophiæ probris: quibus philosophos temere incessuit qui emolumenta veræ philosophiæ ignorant*. Itáne Plato (ex Calliclis persona) temere eos philosophos incessuit qui emolumenta veræ philosophiæ ignorant? Estne temeritatis, desides ignauósque homines incessere, qui (vt potius iis quæ in ipso capite sunt verbis vtar) obtento philosophiæ nomine inutile otium & linguæ vitæque tenebras sequuntur? Aut, si temerarius est Plato in iis incessendis, cur hic eius locus, tanquã pulcherrimus & laude dignissimus, affertur?

DE TIT. CAPITIS XIII. LIB. XII.

Inter illa autem quæ ne ipse quidem Gellius intelligeret, ponendum puto vocabulũ *inopinatis*, quod habemus in summa capitis decimitertij libri duodecimi, *De verbis inopinatis, quæ vtroqueuersum dicuntur, & à grammaticis communia vocantur*. Scio *inopinatum* Gellio non tantùm vulgarem vsum habere, sed etiam παράδοξον significare (quod fortasse inopinabile non minus aptè diceretur) sed quomodo vel hoc vel illud de huiusmodi verbis dici potest? Quòd si diuinationi quoque locus hîc est, non dubito quin significare voluerit verba quæ contra vulgi opinionem vtroqueuersus vsurpantur.

De Tit. Capitis xiiii. Lib. xiii.

In editionibus quæ hanc præcesserunt, caput hoc duas in partes diuisum fuit, & priori quidem parti præfixa hæc sunt, *Verba ex libro Messalæ auguris, quib.* &c. Posteriori (quæ incipit ab his verbis, *Idem Messala in eodem libro de min.mag.*&c.) ista, *Item verba eiusdem Messalæ, differentis, aliud esse, ad populum loqui: aliud, cum populo agere. Et qui magistratus à quibus auocent comitiatum.* Quibus additur, *Eiusdem capitis decimiquarti portio.* Ista autem editio sicut caput duas in partes non diuidit, ita nec titulum: quem alioqui totidem iisdémque verbis habet. Sed illa non adiicit, *Eiusdem capitis decimiquarti portio*: quum (vt dixi) caput non diuidat. Sedenim non solùm ista postrema verba, quæ dicunt esse capitis decimiquarti portionem, Gellius irrideret & reiiceret, verùm & illam posteriorem tituli parté, qua dicitur Messala differere, aliud esse, ad populum loqui: aliud, cum populo agere. Neque enim scribit Gellius, Messalam de hoc differere (vt certè non differit) sed hoc ex verbis eius patere. Nam illi Messalæ loco subiungit, *Ex his verbis Messalæ manifestum est, aliud esse cũ populo agere, aliud, conc.*&c.

De Tit. Capitis xiiii. Lib. xv.

Ne hoc quidem credibile est, Gellium dictur\u0169 fuisse, *ex orationibus Græcis*, volentem significare, Ex sermone Græco, siue ex Græca lingua: & tamen ita accipiamus verba illa necesse est, in titulo decimoquarto libri decimiquinti. Hac enim

ibi legimus, *Quòd Metellus Numidicus figuram orationis nouam ex orationibus Græcis mutuatus est.*

DE TIT. CAPITIS XV, LIB. XV.

Ridiculè autem & absurdè loqui dicendus esset Gellius, si verba eius essent hæc, quæ capiti proximè sequenti sunt præfixa, *Paßis velis & Paßis manibus dixisse veteres, non à verbo suo, quod est Patior: sed ab alieno, quod est Pandor.* Si hoc constat, participium istud *paßis*, quum de velis vel de manibus dicitur, habere suum verbum *Patior*, quid venit in mentem veteribus, vt, quum hoc scirēt, eo tamen participio ita vterentur, vt suo verbo nullum ius in ipsum esse vellent, verùm id in alienum verbum transferrent?

DE TIT. CAPITIS XXI, LIB. XV.

Quum Gellius scribat, præstantissimos virtute, prudentia, viribus, Iouis filios à poëtis esse appellatos: ferocissimos & immanes, & alienos ab omni humanitate, Neptuni filios: hic noster πτλοχεάτος in priori parte post *prudentißimi*, adiicit de suo *humanißimique*: quasi verò necesse sit, si Neptuni filij fuerint inhumanissimi, illos fuisse humanissimos.

DE TIT. CAPITIS XX, LIB. XVII.

Sed nihil (opinor) magis stomachabundus legeret Gellius, ex iis quæ eius librorũ capitibus præfixa sunt, quàm hæc, quibus declaratur quid

capite vigesimo libri decimiseptimi contineatur: *Verba sumta ex Symposio Platonis, numeris coagmentisque verborum scitè, modulatè aptéque, exercendi gratia, in Latinã orationẽ versa.* Vide enim (obsecro) lector, quantum ab eo absit Gellius vt tantam hanc laudem agnoscat: quum scribat capite vigesimo secundo libri primi, *Verba ipsa super hac re Platonis ex libro qui appellatur Gorgias scripsi. Quoniam vertere ea consilium non fuit: quum ad proprietates eorum nequaquam possit Latina oratio adspirare, ac multo minus etiam mea.* Támne est aqua igni quàm hæc prudẽs modestia temerariæ illi arrogãtiæ impudentíque confidentiæ contraria? Cum illa autem modestia congruunt & quæ hoc capite de sua interpretatione dicit. Nec minus eam modestiam nobis testatam reddunt verba hæc, quibus caput primum libri duodecimi claudit, *Hæc Fauorinum dicentem audiui Græca oratione: cuius sententias, communis vtilitatis gratia, quantum meminisse potui, retuli. Amœnitates verò & copias vbertatésque verborum Latina omnis facundia vix quidem indipisci potuerit, mea tenuitas nequaquam.* Qui se ita imparẽ exprimendæ Fauorini facundiæ fatetur, is scilicet de tã bellè à se interpretata Platonis oratione se iactaret, perinde acsi hac sua Latina paria cum illius Græca fecisset. Sed libet & titulum quendam adiicere libri octaui, eúmque lectori considerãdum proponere, (est autem capiti eius libri octauo præfixus) *Quid mihi vsuuenerit interpretari & quasi effingere volenti locos quosdam Platonicos Latina oratione.* Nónne (quantum assequi coniectura possumus, quum nõ solùm caput illud octauum, sed omnia illius libri interciderint)

titulus hic cum illa modestia & diffidentia conuenit quæ capite vigesimosecundo libri decimi declaratur, quàm cum arrogantia illa & confidentia, vel potius præfidentia.

DE TIT. CAPITIS VII, LIBRI XVIII.

Hic quoque titulus est mendax, & repugnans iis quæ à Gellio dicuntur: *Quem in modum Fauorinus tractauerit intempestiuum quendam, de verborum ambiguitatibus quærentem.* Neque enim Domitius, homo doctus, & celeber Romæ grammaticus (qui ineptè hoc titulo intempestiuus vocatur) de verborum ambiguitatibus quærebat: sed ipse Fauorinus contrà quæstionem illi mouebat non quidem de verborum ambiguitatibus, sed tantùm de concionum appellatione, quæ an δημηγορίας etiam comprehenderet dubitabat. Tantum verò abest vt scribi debuerit, *Quem in modum Fauorinus tractauerit Domitium grammaticũ* (quem, vti dixi, hic titulus *intempestiuum quendam* vocat) vt contrarium scribendum fuerit, *Quem in modum Domitius grammaticus Fauorinum tractauerit.* Audimus enim Domitiũ Fauorino dicentem, voce atque vultu atrociore, *Nulla prorsus bonæ salutis spes reliqua est, quum vos quoque, philosophorum illustrißimi, nihil iam aliud quàm verba autoritatésque verborum cordi habeatis.* Sic tamen vt addat, *Mittam autem librum tibi in quo id reperias quod quæris.* Sed his non contentus, adiicit, *Ego enim grammaticus vitæ iam atque morum disciplinas quæro: vos philosophi, mera estis (vt M. Cato ait) mortuaria glos-*

saria.namque collig.&c. Neque verò Fauorinus ludibrio eum (quamuis insanus cognominaretur, quoniã erat natura intractabilior & morosior) sed potius admirationi habet. De eo enim dicit inter alia, *Vel ipsum quale hoc existimatis quod nũc de philosophis dixit? nõne, si id Antisthenes aut Diogenes dixisset, dignum memoria visum esset?* Quinetiam dixerat antea, Videtur enim mihi ἀποσημαίνεσθαι. Pro quo ἀποσημαίνεσθαι deprauatissimè antea scriptum erat ἀπημαίνεσθαι. Qui autem verbum illud ἀποσημαίνεσθαι intelligere vult, recordetur verbalis ἀποσημασία. Vide quantum absint hæc ab iis quæ titulus nobis repræsentat.

ADMONITIO DE ALIIS QVIBVSDAM TITVLIS, Consultò hunc in locum reseruata.

QVAMVIS hi quoque tituli meæ sentẽtiæ faueant & illi quodammodo adminiculentur: id est quouis ex iis elicere aliud insuper argumẽtum possim, quo eam tuear ac protegam: extra ordinem tamen de his dicendũ censui, quòd non æquè firmum ac cæteri suppeditare argumentum videantur. Vbi enim ostendero, quædã in his titulis scribi, quorum nulla in ipsis capitibus fit mentio, respondebit aliquis mihi fortasse, non protinus ex eo colligi posse Gellium eos nõ scripsisse: eámque huius rei rationem reddet, quam afferri posse (qualiscunque est) postea ostendam. At ego tamen eos locos proferam, ea lege vt sim contentus si lector quæ hinc petam argumenta inter εἰκότα saltem ponat.

DE TIT. CAP. IIII. LIB. III.

Hic à quo initium ſumo titulus adiectionem habet non tam paruam, quin ipſe quoque ſuſpectum ſe ex ea poſſit reddere. In eo enim ſcriptum eſt, *Quòd P. Africano & aliis tunc viris nobilibus ante ætatem ſenectam barbam & genas radere moris fuit.* Atqui nulla in ipſo Capite raſarum genarum fit mentio. Nec deerit fortaſſe qui à librario duas haſce voculas omiſſas eſſe credat: quum Gellius ſcripſiſſet, *neque barbam neque genas deſiſſe radi.* Verùm aliæ aliis in locis adiectiones, quarum partim antea feci, partim in ſequentibus mentionē faciam, parum credibile reddere hoc videntur.

DE TIT. CAP. I. LIB. IIII.

Hic autem eſt capitis primi libri quarti titulus, *Sermo quidam Fauorini philoſophi cum grammatico iactantiore, factus in Socraticum modum. Atque inibi.* &c. Eius certè quod hîc dicitur, ſermonem illum factum eſſe in Socraticum modum, nulla in ipſo capite fit mentio. Quòd ſi tamen me quis roget, an verum ſit illud: verum eſſe fatebor. Ita enim Fauorinus, *Si ego te nunc rogem vti mihi dicas & quaſi circumſcribas verbis quid homo ſit: non (opinor) reſpondeas hominem eſſe te atque me. Hoc enim, quis homo ſit, oſtendere eſt: non, quid homo ſit, dicere. Sed ſi (inquam) peterem vt ipſum illud quod homo eſt definires: tum profectò mihi diceres, hominem, eſſe mortale animal, rationis & ſcientiæ capiens: vel quo alio modo diceres, vt eum à cæteris animalibus omnibus ſeparares. Proinde igitur nūc te rogo vt quid ſit penus dicas, nō, vt*

aliquid

aliquid ex penu nomines. Hæc Fauorinus: meũ autem nunc eſt oſtendere, verè hoc à me dictum eſſe, videlicet, verum eſſe illud, ſermonem cum Socratico more ab eo eſſe habitum: quamuis in ipſo capite (vti dixi) non legatur. Quem verò potius teſtem & quem magis ἀξιόχρεων laudem, quàm Platonem? Afferam igitur pulcherrimum & notatu digniſſimum eius locum in Menone, pag. 71, & 72, meæ editionis: incipiendo ab his ipſius Menonis verbis, ἀλλ' οὐ χαλεπὸν, ὦ Σώκρατες, εἰπεῖν. πρῶτον μὲν, εἰ βούλει, ἀνδρὸς ἀρετὴν ῥάδιον, ὅτι αὕτη ἐστὶν ἀνδρὸς ἀρετὴ, ἱκανὸν εἶναι τὰ τῆς πόλεως πράττειν, &c. Et paucis interiectis, εἰ δὲ βούλει, γυναικὸς ἀρετὴν οὐ χαλεπὸν διελθεῖν, ὅτι δεῖ. &c. Plura enim Græca verba non afferã, ſed Latinis totius loci ſenſum exponam. Interrogatus à Socrate Meno quid ſit virtus, à virtute viri initiũ ſumit, eámque eſſe dicit, Idoneũ eſſe aliquẽ ad res ciuitatis adminiſtrãdas: & ita quidem vt in illa adminiſtratione amicis commoda, inimicis incommoda afferat: & interim caueat ne ſibi quicquam tale fiat. A virtute viri, ad muliebrem virtutẽ tranſit: qua expoſita, addit, aliam eſſe παιδὸς, tam fœminæ quàm maris, (nam παιδὸς iungo cum θηλείας & cum ἄῤῥενος, quum παῖς vtriuſque ſit generis: vt ſit perinde acſi diceret, aliam eſſe παιδὸς, & quidem ſiue quis παῖδα θήλειαν, ſiue παῖδα ἄῤῥενα conſideret) aliam ſenis: ſiue is ſit ingenuus, ſiue ſeruus. Quibus ſubiungit, Et aliæ quamplurimæ ſunt virtutes: adeo vt deeſſe non poſſit quod reſpondeatur de virtute, quídnam ſit. Nam prout eſt vnaquæque actio & ætas, vnicuique noſtrum eſt virtus ad vnumquodque o-

pus. Sic autem, Socrates, vitium quoque ſe habere existimo. Hæc ille: at Socrates eius reſponſum irridens, ait ſe fortunatum, quòd vnicam virtutem quærens, examen quoddam virtutum apud illum reconditarum inuenerit: & tandem eum vrgere pergit vt quid ſit virtus reſpondeat. Quamuis enim multæ & omnigenæ ſint virtutes, omnes vnicum εἶδος habere, propter quod ſunt virtutes. In hoc autem eſſe defigendos oculos illi qui reſponſum illud daturus ſit. Ex his patere ſatis puto, quomodo Fauorinus Socratis in hoc capite conſuetudinem ſequutus ſit: & propterea eius titulo adiecta falſò non eſſe hæc verba, *in Socraticum modum.* Sed tuum tamen eſto iudicium, lector, an Gellius hæc verba, quæ, licet ſermoni ſuo conuenientia, in capite non poſuerat, eius titulo adiecturus fuerit.

DE TIT. CAPITIS II. LIB. XII.

Verùm vt ad cæteros ordine pergam, hic eſt capitis ſecundi, libri duodecimi, *Quòd Annæus Seneca, iudicans de Quinto Ennio déque M. Tullio, leui futilíque iudicio fuit.* Hanc certè leuitatem & futilitatem in ipſo capite non habemus: quoniam tamen aliis verbis vtitur, quibus iudicium eius non minus acriter & acerbè reprehendit, dicere quis fortaſſe poſſit, nihil noui adiectum eſſe.

DE TIT. CAPITIS VI. LIB. XIII.

Contrà autem negari non poteſt quin aliquid noui additum habeat titulus Capitis ſexti, Libri

decimitertij. Est autem eiusmodi: *Quid veteres Latini dixerunt quas Græci προσῳδίας appellant. Et item, quòd vocabulum barbarismi non vsurpauerint neque Romani antiquiores, neque Attici.* Hęc certè postrema verba, *neque Attici*, noua erunt ei qui caput priùs quàm eius titulum leget: quum in capite nulla prorsus Atticorum fiat mentio. Sed, siue Gellij sit hæc adiectio, siue potius Pseudogellij, quod ea continet, verúmne an falsum esse dicemus? Equidem minimè dubito quin & antiquiores Attici βαρβαρίζειν dixerint, non eā tantùm significationis formam sequēdo quam habent, μηδίζειν, ἀττικίζειν, λακωνίζειν: verùm & quū significare volebant, Barbarè loqui: an autem & huius verbale βαρβαρισμὸς iam tùm in vsu esset, ambigi posse scio: quòd multa verbalia non eodem quo ipsa verba tempore vsurpari cœperint. Sed vocem cuius vsum recepta in aliis sermonis forma permittebat (neque enim dubium est quin μηδισμὸν & ἀττικισμὸν & λακωνισμὸν illi quoque veteres Attici dixerint) pro vsurpata habere possemus, etiamsi nullo id testimonio probari posset.

DE TIT. CAP. IIII. LIB. XIIII.

Dum hic πτλογράφος Chrysippum aliis quàm Gellij verbis laudare vult, laudem ei minimè cōuenientem tribuit. modulos enim orationis (quos hic modulos verborum appellat) Chrysippus minimè sectatus est. Sic igitur reformandus est huius capitis titulus; *Vultus iustitiæ seueris atque venerādis verborū coloribus à Chrysippo depictus.*

DE TIT. CAP. VIII. LIB. XV.

Venio ad titulum capitis octaui, libri decimiquinti. Illi enim capiti hæc verba præfixa sunt, *Locus ex oratione Fauorini, veteris oratoris, de cœnarum atque luxuriæ exprobratione: qua vsus est quum legem Liciniam de sumptu minuendo suasit*. Horum posteriorum huius tituli verborum, *qua vsus est quum legem Liciniam de sumptu minuendo suasit*, ne vmbrã quidẽ ipso in capite habemus. Nec verò hæc tãtùm verba suspecta esse possunt, sed & Fauorini nomen periculum est ne pro alio in ipsum etiam caput irrepserit.

DE TIT. CAPITIS XI. LIB. XIX.

Ponit versus Platonis amatorios: quos admodum iuuenis lusit, dum tragœdiis contendit. Hic titulus à me affertur, non tam vt ostendam quæ in eo discrepantia sint à verbis Gellii: (nam hoc discriminis tantùm est, quòd in hoc dicitur, *dum tragœdiis contendit*: Gellius autem dicit, *quum tragœdiis faciendis præluderet*: & hîc *admodum iuuenis*, apud Gellium *adolescens* habemus) quàm vt ostendam Pseudogellium hîc minimè sibi constare, sed commentum suum detegere: quum hæc non itidem vt quæ in aliis plerisque titulis legimus, ex Gellii persona dicantur, sed tanquã à quopiam qui de Gellio loquatur.

Sed quid ego tam multa? vel ob illos certè πλεονασμοὺς & illas περισσολογίας, vicissimque illas ἐλλείψεις, quæ his in titulis cernuntur, etiam

si aliud nihil in illis foret quod reprehēdi posset, pudore impediri deberemus quominus Aulo Gellio eas adscriberemus. Quid enim ineptius fingi potest illa de qua in primū primi libri titulum dixi? *De comprehendenda corporis proceritate qua fuit Hercules cum vitam inter homines viueret.* In eodem habemus *Pythagoram philosophum*, sicut in titulo capitis primi libri secundi *philosophus Socrates*. Sic *Demosthenes rhetor* (pro orator) tit. cap. 5. & 8, libri primi. Et *Thucydides, historiæ scriptor inclytus*. Quasi verò breuitas quam tituli poscunt, permitteret vt ea etiam quæ notissima sunt adderentur. At verò vbi opus est, ibi non adiicitur: veluti in titulo capitis decimiseptimi libri tertii, *Plato*, non adiecto philosophi titulo, ad differentiam. Nisi ex eo excusemus quòd simul Aristotelis fit mentio, libros itidem ementis. Sæpe etiam duo posita sunt vocabula vbi alterum sufficere poterat. veluti in titulo capitis primi, libri tertii, *Quæsitum ac tractatum quam ob causam Salust.* Et in tit. cap. sexti, libri vigesimi, *Quæsitum atque tractatum vtrū sit rectius dicere.* &c. Item in tit. cap. septimi, libri secundi, *In quibus scriptum quæsitúmque est an semper omnibúsque patris iussis obsequendum sit.* Alia quædam huius generis omitto, ex iis nonnulla sunt quorum mentio à me facta fuit. Vnum tamen ex illis est quod excusari posse videtur, si Pseudogellio adeo gratificari velimus, vt nobis persuadeamus, eum *verbis & vocabulis ἐκ παραλλήλου* non posuisse, sed cuiusdam loci Gelliani exemplo vocabula pro nominibus dixisse. Eorum porrò locorum quos antè annotaui, vnus est hic,

Consultatia diiudicatióque locorum facta ex comœdia Men. Vbi etiam ostendi quàm paucis comprehendi verbis huius capitis titulus potuisset. Atque itidem pro titulo isto capitis duodecimi, libri vndecimi, *Quòd Chrysippus philosophus omne verbum ambiguum dubiúmque esse dicit, Diodorus contrà nullum verbum ambiguum esse putat*: scribendus erat alius huiusmodi, multo paucioribus berbis, *Chrysippum, omne verbum ambiguum natura esse, Diodorum, nullum esse dicere.* Sic autem multò breuior est titulus capitis sexti, libri duodecimi, in hac editione, quàm in superioribus. Nam ista habet tantummodo, *De ænigmate*. At in illis legitur, *Quod Græci ænigma dicunt, Latini antiqui scirpos appellauerunt*. Quod improbari non potest, quum breuitas illa minimè requireretur. Immo verò, vt plenus titulus esset, scribendum erat, *Quæ Græci ænigmata dicunt, veteres Latinos scirpos appellauisse. Item vnius horũm exemplum.*

Sed ἐλλείψεων in titulis (id est titulorum imperfectorum) insigniora exempla in superioribus à me annotata fuerunt. Quibus adiici potest ἔλλειψις quæ est in titulo capitis octaui libri decimitertii. Ita enim is scriptus est, *Quòd Afranius poeta prudenter & lepidè Sapientiam filiam esse Vsus & Memoriæ dixit*. Atqui, si titulum ἐντελῆ dare hic πτλογράφος & voluisset & sciuisset, scribere debuisset, *Afranium poetam verißimè de comparanda Sapientia opinatum esse, quòd eam filiam esse Vsus & Memoriæ dixit. Item Pacuuii versus in eãdem fermè sententiam, quo reprehenduntur ignaui desidésque philosophi, & qui lingua tenus philosophantur.* Aut ita, breuitatis causa, *Item, Pacuuii versus in*

eandem ferme sententiam, aduersus philosophorum ignauiam. Quòd si fas esset aliquid Gellio affingere, dicerem *pseudophilosophorum.*

DE QVIBVSDAM VOCABVLIS ET LOQVENDI GENERIBVS, quæ in hisce titulis, sed non apud Gellium, leguntur: ex quibus nonnulla suspecta esse possunt.

TANQVAM ex abundanti hoc argumento vtor: quum alia tam multa iam attulerim, vt omnes habiturum me subscriptores approbatorésque (quemadmodú alicubi Gellius noster loquitur) persuasum mihi sit: & vel illud quod modò de titulo cap. vndecimi libri vndeuigesimi, obieci, non δύσμαχον tãtùm sed ἄμαχον esse argumẽtum videatur. Sed lubenter quorundam etiam vocabulorum & loquendi generum mentionem faciam quæ in hisce titulis, sed non apud Gellium, extant: ex quibus nonnulla modo non barbariei suspecta esse possunt. Cautiores enim admonitione mea lectores reddentur: quum alioqui videam, quæcunque habent hi tituli, pro Gellianis haberi. Facit autem Ludouicus Viues illa sua Gellij vituperatione (cui respondi) vt lubentius hunc quoque laborẽ (quo Admonitio mea posse carere videbatur) suscipiam. Siquem enim Viues colorem illi suo mendacio inuenire potuit (nam ex multis vnum hoc est, putidum in verbis etiàm esse Gellium) nõ dubito quin eum ex his titulis potissimum petierit. Tria autem sunt horum vocabulorum genera:

in tit.cap.noni libri sexti legimus, *Locus exẽtus ex annalibus L. Pisonis*.& in tit. cap. viges.lib.secũdi.

At verò aduerbium Designatè dubitari potest an Latinis in vsu fuerit. Quòd si eo vsi sunt, saltẽ non eo in significatu quem habet in titulo quinto libri secundi, *Quàm lepidè designatéque dixerit Fauorinus philosophus quid intersit inter Platonis et Lysiæ orationem*. At verò aduerbium Signatè apud ipsum Gellium, cum verbo Loqui. Nam legimus in extrema pag. 362, huius editionis, *Qui propriè atque signatè loquuti sunt*. Memini autem me & Signanter apud alium quendam legere: vt certè quædam huiusmodi aduerbia vtramque formã habere constat. Nam & in titulo capitis vigesimiprimi libri decimi pro *obseruantissimè* quædam exempl. *obseruatissimè* habent: vt & *affirmatissimè* in titulo cap. vigesimiprimi libri primi. At Gellius (vt & de hoc obiter moneã) potius, meo quidem iudicio, dixisset, *obfirmatissimè contenderit*, quàm *affirmatissimè contenderit*. Illo tamẽ Affirmatissimè magis nouum videri alibi possit *Memoratissimum*. Cæterum vt ad illũ titulum reuertar, fieri potest vt in eo ex *signatè* factũ fuerit *designatè*, syllaba vltima præcedentis vocabuli *lepidè*, in principio sequentis repetita. Ea enim ex re quamplurimos vel potius infinitos errores in libris esse natos, docui in meo De mendorum origine tractatu. Quid? *præstigiosum grammaticũ* an Gellium dicere ausurum fuisse putamus? Mihi quidem certè vix fit verisimile: & tamen legitur in epigraphe capitis decimi, libri octaui: *Qualis mihi fuerit in oppido Eleusine disceptatio cũ grãmatico quodã præstigioso, tempora verborũ et meditamenta puerilia ignorante, remotarum autem quæstionum ne-*

74

bulas & formidines, capiendis imperitorum animis, ostentante. Quæstionẽ certè hanc, sicut & de quibusdam aliis vocabulis quæ in illius libri titulis extant, in medio relinquere cogor: quandoquidem liber ille intercidit. Scio alioqui dicendi genus quoddam à Gellio *præstigiosum* vocari. Nam capite decimoquarto libri septimi, postquam dixit genera dicendi esse tria, tã in carmine quàm in soluta oratione: quæ Græci χαρακτῆρας vocãt, & quę tribus hisce nominibus distinguunt, ἁδρὸς, ἰσχνὸς, μέσος: (subaudiendum est enim χαρακτήρ) vt Latini istis, Vber, Gracilis, Mediocris: & Vberi quidem dignitatem atque amplitudinem esse, Gracili, venustatem & subtilitatẽ: Medium (quem vocauerat Mediocrem) in confinio esse, vtriusque modi participem: hæc, inquam, vbi dixit, addit, his singulis orationis virtutibus vitia esse agnata pari numero, quæ earũ modum & habitum simulacris falsis ementiuntur: adeo vt plerumque sufflati atque tumidi fallant pro vberibus: squalentes & ieiuni, pro gracilibus: incerti & ambigui, pro mediocribus. Multis autem interiectis, tandem caput his verbis claudit, *Vnumquodque autem genus (vt diximus) quum castè pudicéque ornatur, fit illustrius: quum fucatur atque prælinitur, fit præstigiosum.* Verùm, non si tale dicendi genus ab eo præstigiosum vocatũ fuit, protinus & aliquis grammaticus appellàri potuerit præstigiosus. Qua tamen de re ἐπέχω, ac me interim, huic solo titulo confisum, vsurum esse nego. A quo titulo antequam longius discedam, lectorem monebo, hæc quæ in eo sequuntur verba, *remotarum autem quæstionum nebulas & formidines, capiendis imperitorum animis, osten-*

tante: nō itidem in dubium à me vocari, ſed pro Gellianis à me iamnunc agnoſci: dummodo *formidines* alium quàm vulgarem ſignificatum habere mihi concedatur: cum, inquam, qui autorem habet Virgilium, hoc in verſu,

— puniceæve agitant timidos formidine pennæ.

Cuius etiam exemplo ſuſpicor Oppianum *δειμαλέην μήρινθον* & *δεῖμα πολύχροον* nominaſſe.

Inter illa autem, quibus, quum Latina eſſe conſtet, abuſus dici poteſt, poni debent (mea quidem ſententia) illa duo, *inſolentiarum* & *imperitiarum*, quæ leguntur in quodam titulo libri ſeptimi, *grammatico inſolentiarum & imperitiarum pleno.* Neque vllo modo perſuadere mihi poſsū, Gellium his pluralibus vſurum fuiſſe, licet alicubi *veritates* πληθυντικῶς dicat. Sed & quàm inopinatè *uerborum inopinatorum* factam in quodam titulo mentionem reperiamus, in præcedentibus docui. *Quid* etiam quin Latinū ſit nemo dubitat, ſed tamē de duobus tātùm loquendo, dicere, *Quid foret rectius*, vel *Quídnā foret* rectius, puræ Latinitati repugnare, & dicendum eſſe *vtrum*, ſatis conſtat. Atqui illud, non hoc, habemus in titulo decimotertio libri primi. Omiſi particulam illam toties repetitam, *Quòd*, quam magna pars horum titulorū velut pro fundamento habet, ad ſtructuram quod attinet. vt in titulo capitis tertii, libri primi, *Quòd Chilo Lacedæmonius conſilium anceps pro ſalute amici cepit: quódque eſt circumſp.* &c. Et in titulo capitis quarti, eiuſdem libri, *Quòd Demoſthenes rhetor cultu corporis atque veſtitu probris obnoxio, infamique munditia fuit: quódque item Hortenſius orator ob eiuſm. mund. geſtúmque in ag. hiſtr. Dionyſia*

gitur in titulo capitis vndecimi libri ſeptimi, hac in editione: inter eos quidem titulos qui calci voluminis ſubiuncti ſunt: pag. 560. Nam alioqui non *ſermociniis*, ſed *ſermonibus*, habes pag. 206.

Sic etiam de Simulamentis ambigi poſſe dico, quod eſt in titulo capitis vigeſimiſecundi libri decimiquinti, *Hiſtoria de Sertorio duce, déque aſtu eius commentitiíſque ſimulamentis, quibus ad barbaros milites continendos conciliandóſque ſibi vtebatur.* Non ſolùm autem illud *ſimulamentis* ſuſpectum habeo, tanquam non Latinum, aut certè non ſatis purè Latinum: verumetiam *commentitiis*, tanquam omnino πλεονάζον, diſplicet. Neque hoc ἐν παρόδῳ tacebo, vt hîc eſt πλεονασμὸς, ita ἔλλειψιν videri poſſe in eo quod, quatuor tantùm vocibus interiectis ſequitur, *continendos*. Nam ſi hoc Latinitas admittit, Latinius ſaltem fuiſſet, *continendos in officio*. Verùm ad nomen illud *ſimulamenta* vt redeam, ei ſimile alioqui habemus *meditamenta*, in titulo capitis decimi libri octaui, *Qualis mihi fuerit in oppido Eleuſine diſceptatio cum grammatico quodam præſtigioſo, tempora verborum & meditamenta puerilia ignorante, remotarũ autem quæſt.* &c. Sed quum ille octauus liber interciderit, an Gellius eo vſus eſſet (ſicut & de illo *ignominiatus* dictum fuit) ſciri non poteſt. Minus certè abſimile vero eſt cum *meditamenta* (quo & quidam alij vſi ſunt) dixiſſe quàm *ſimulamenta*: quamuis eiuſdem formæ ſint. Sed tamẽ quoniam apud Gellium *interpretamentum* & alia quædam huiuſmodi habemus, dixiſſe quoque non ſolùm *meditamenta*, verumetiam *ſimulamenta*, (vt Naſo *ſimulamen* dixit) credamus: at quis illum credat (vt ad loquendi genera veniam) quod in capi-

tis proximè præcedentis titulo legitur dixisse? In eo enim scriptum est, *Quòd Theophrastus, omniũ suæ ætatis facundißimus, verba pauca ad populum Athenienſem facturus, deturbatus verecundia obticuerit.* An, inquam, Gellium *deturbatus verecundia* dixisse credibile est? Quid? an quòd aptissimum hoc esse videbatur? an potius, quòd aliud illi non succurreret? Neutrum horum tanto de viro verisimile est. nam vel iudicio vel memoria valde infelici fuisse dicendus esset. Scilicet, quum *Impeditus verecundia*, aut etiam *Præpeditus verecundia*, posset dicere: vel *Tardatus verecundia*, seu *Retardatus*: aut *Repressus verecundia*: (fortasse etiam *Reuocatus*) magis illi placuit *Deturbatus*. Nec verò est quòd mihi quis istum Plauti versum opponat,

Hæc verecundiam mihi & virtutis modum deturbauit.

Neque enim si ludens dixit *deturbauit verecundiã*, etiã ipsa verecundia deturbare dicetur.

Sed illud tamen, qualecunque est, tolerabilius esse fateor quàm quod legitur in titulo capitis octaui libri secundi, *Reprehensio peracta*. Hæc enim sunt totius tituli verba, *Quòd parũ æqua reprehensio Epicuri à Plutarcho peracta sit, in syllogismi disciplina*. Vt omittam, ineptè dictum hoc esse, *reprehensio in syllogismi disciplina*: quum potius dicendum esset, *in syllogismi forma*. Nec illud (credo) agnosceret Gellius, *Per hominum memorias traditum*: quod scriptum est in titulo capitis decimiquinti, libri tertii: *Exstare in literis pérque hominũ memorias traditum*. Mihi certè apud eum videor *Tradita* legisse, absque adiectione, pro eo quod Græci πατροπαράδοτα dicunt. Quinetiam *Largum bibendi* nimis poeticè & audacter dictum

censeret, vt opinor: quod legitur in titulo capitis duodecimi, libri tertii: *Largum atque auidum bibendi à P. Nigidio, doctißimo viro, nouo & propemodum absurdo vocabulo Bibosum dictum.* Quum tamen in ipso capite contentus fuerit Gellius dicere *Bibendi auidum.* Verùm hoc quoque velim consideret lector isto in titulo, quod & in aliis quibusdam antea considerandum proposuit: quomodo in eo asperior sit quàm ipso in capite reprehensio. Neque enim ibi à Gellio vocabulum istud penè absurdum esse dicitur: sed tãtùm scribit, se *Bibacem* quidem, vt *Edacem*, à plerisque aliis dictum legisse, at *Bibosum*, quod affertur à P. Nigidio, apud Laberium tantùm reperisse. Et addit, aliud nomen non esse quod simili inclinatu dicatur. nequaquam enim tale esse quale *Vinosus*, aut *Vitiosus*, & cætera quæ in in *osus* desinunt: quoniam à vocabulis, non à verbis, inclinata sunt. Ad illa autem loquendi genera vt reuertar, quibus Gellium minimè vsurum fuisse puto, legimus in titulo capitis deciminoni, libri decimiseptimi, de duobus illis Epicteti verbis, ἀνέχου καὶ ἀπέχου, *Et quæ duo verba obseruanda præceperit, omnium rerum longè salubria.* Duo sunt quæ referre propemodũ pudet: quorum vnum est in epigraphe capitis decimioctaui, libri quinti, *In quid & quantum differat historia ab annalibus.* Alterum autem in epigraphe capitis sexti, libri vndeuigesimi, *Quòd pudor sanguinẽ ab extra* (siue *ab extra*, vna voce) *diffundit, timor verò contrahit.*

De tertio eorum quæ dixi vocabulorum genere paucis nunc agam. Dico igitur exemplum eius extare hoc in titulo capitis decimi, libri

primi, *Quibus verbis compellauerit Fauorinus philosophus adolescentem casce nimis & vetuste loquentem*. Nihil magis alienum à re de qua hoc in capite agitur esse potest, quàm hoc sermone in eius titulo vti. Quum enim ibi Fauorinus adolescentem quendam reprehendat veterum verborum cupidissimum, & plerasque voces nimis priscas & ignotissimas in quotidianis communibúsque sermonibus expromentem, denique, non aliter quàm si cum matre Euandri loqueretur, sermone à multis iam annis desito vtentem: hic titulus in illud ipsum quod reprehenditur vitium incidit, dicens, *cascè nimis & vetustè loquentem*. Nam poterat quidem certè Fauorinus fortassis, eum irridendo, sermonem eius aliquo in vocabulo imitari: (quod tamen non fecit) sed titulo obsoletum illud aduerbium *cascè* (quod minus etiam vsitatum fuisse reor quàm nomen *casca*) minimè conueniebat: nec verò in ipso capite vllam eius mẽtionem fieri videmus.

Cæterùm illa etiam duo vocabula, *Sermocinium* & *Ignominiatus* (quorum antè facta mentio fuit) si inter Latina, at certè inter obsoleta, meo quidem iudicio, sunt ponenda.

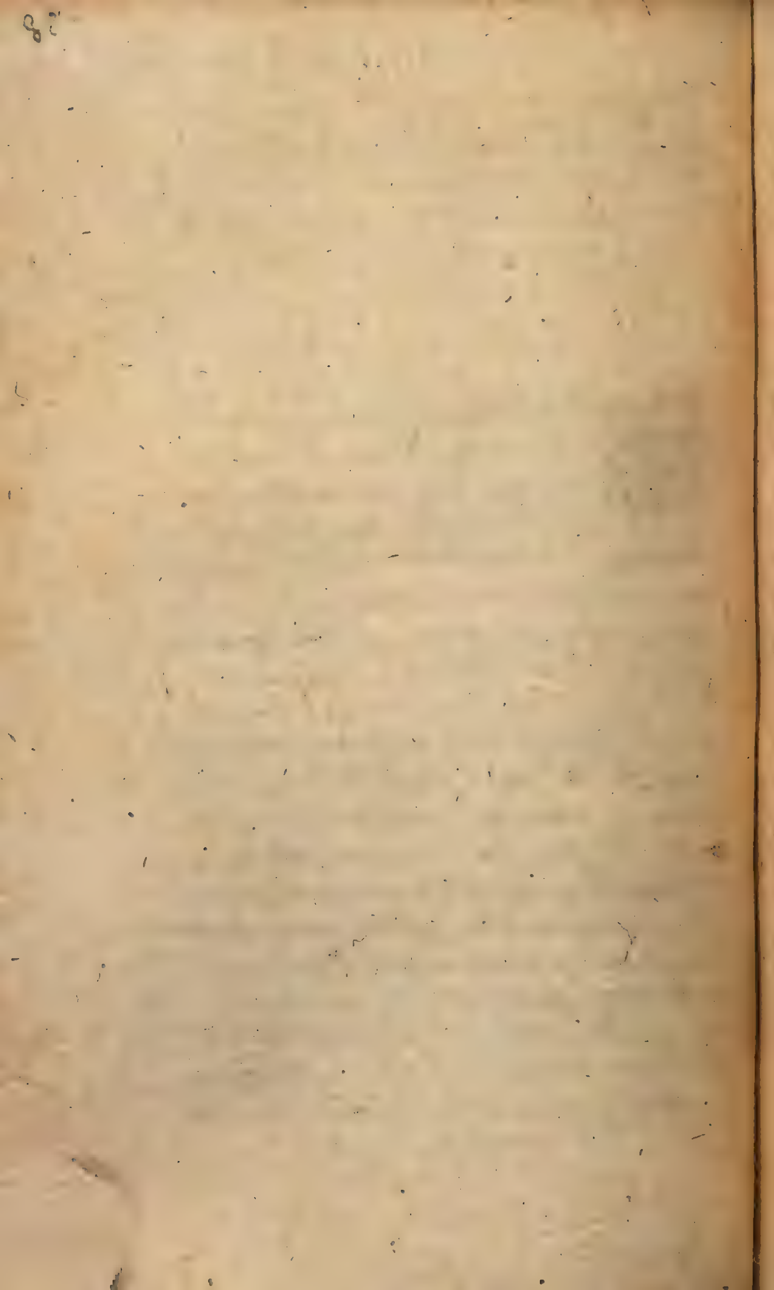
Sed iam fortasse manus mihi dant & herbam porrigunt aduersarii, qui antea titulos illos, tanquam Gellianos, mordicus retinebant. Equidem, si non iam nunc id faciunt, at breui facturos spero. Vtcunque tamen se res habeat, pro Gellio aduersus Pseudogellium acriter dimicasse iuuabit: ac fecisse vt qui peruicaces non erunt, quantum illis antea titulis fidebant, tantum diffidere incipiant.

HENR.

HENR. STEPHANI
NOX VI, VII, ET VIII,
ATTICIS AVLI GELLII
VIGILIIS INVIGILATÆ.

SIVE,

SPECIMEN SEV ΔΕΙΓΜΑ *EMENDATIONVM, PARTIM è veteribus libris ſumptarum, partim aliarum quas è ſuis coniecturis deprompſit.*





IACOBO AVG. THVANO, SVPPLICVM LIBELLORVM in regia magistro,

HENR. STEPHANVS S. D.

INdoctum quendam, multos tamen libros ementem, irridet & insectatur Lucianus. Eius enim extat epistola siue oratiuncula qua inuehitur in quendam ἀπαίδευτον, πολλὰ βιβλία ὠνούμενον. Quantum autem illum ludibrio habuit, tanto te (vt opinor) honore prosequeretur: quantum illum vituperauit, tãtum te laudaret: te, inquã, non ἀπαίδευτον, sed πολλαχῶς εὐπαίδευτον, huic libros vndique conquirendi studio acerrimè incumbẽtem: atque, vt omni librorũ genere, Græcorum præsertim & Latinorum, tua tandem bibliotheca possit esse referta, nullis sumptibus parcentem. Quinetiam, quòd in delectu editionum typographicarum tantum iudicij adhibes, quòd quantò maiore in pretio tibi est aliquod volumẽ, eo pretiosiore integumento & velut indumẽto ornas: tuum in his quoque studium tuámque diligentiam, non illaudatam (ni fallor) relinqueret.

Ad me quidem certè quod attinet, non tan-

tùm ardens iſtud amplificandæ in dies bibliothecæ deſiderium laudo, ſed ei etiam omnimodis (vt voce poſtliminio ad has Noctes reuertēte vtar) gratificari cupio. Nunc adeo his ſaltem Noctibus, ſimúlque meis, quas hiſce vigiliis inuigilaui, eam ditabo. Aliquid autem, quod noctis naturæ repugnat, meæ iſtæ Noctes efficient. ex his enim cum alia, tum verò ea quæ in hac editione præſtita fuerint, eluceſcent. Tu, ſi me ἀγαπᾷς, hoc meum munuſculum ἀγαπητῶς ἔχε. Vale. Pariſiis, Pridie Nonas Mart.



HENR. STEPHANI

SPECIMEN SEV ΔΕΙΓΜΑ EMENDATIONVM, PARTIM *è veteribus libris ſumptarum, partim aliarum quas è ſuis coniecturis deprompſit.*

QVEMADMODVM qui quempiam, dum graui morbo conflictaretur, nõ viderunt, neſciunt quanta gratia medicis, qui eum ſanitati reſtituerunt, debeatur: ita qui literarium aliquem campum, dum vepribus ſentibúſque obſitus ſqualeret, cõſpicati non ſunt, quanto runcatori ſint obligati beneficio, ignorant: atque hinc fit vt gratiam nullam conſequantur. Hoc ne iis vſuveniat qui hac in re de iſto Gelliano campo optimè ſunt meriti: (hi autem, ſunt potiſſimum veteres libri) & ingratos experiantur eos qui contrà modis omnibus grati eſſe vellent: horridam illam & tetram (ita enim loqueretur Gellius) quam antea habuit faciem, aliqua ex parte repræſentare conabor.

Sed quũ variis & multifariis hoc volumen antea ſcateret mẽdis (ob quæ ipſum vepricoſo ſenticoſóque cõparaui campo) hac in varietate eũ quem memoria ſuggeret ordinem ſeruare con-

tentus ero: ſic tamen vt auſpicaturus ſim ab aliquot locis quorum ſalus abſque illorum Hippocratum & Galenorum auxilio (id eſt veterum exẽplariũ) planè depoſita & deplorata erat. Vnde etiam diſcet lector id facere in pleriſque veterum ſcriptorum locis (poſtquam in iis emendandis ſatis ingeniũ iudiciúmque exercuerit) de quo moneri vulgo ſolemus in iis quæ variè dubiéque narrantur: vt claudum, id eſt quod claudus afferet nuntium, expectemus. Quemadmodum enim nos commonefieri ſcimus hoc dicto ne fidem noſtram primis nuntiis ſic addicamus, vt planè incredulam vltimis aurem præbeamus: ita certè vbi de mendoſis ſcriptorum locis variæ coniecturæ aut etiam quæpiã ex vetuſtis petitæ libris lectiones in medium afferuntur, & nulla tamen neque harum neque illarum nobis ſatisfacit: expectandum eſt quod tardius aduenire ſed melius certiúſque eſſe ſolet veterum codicũ ἀξιοπίστων auxilium.

QVÆDAM EMENDATA, QVÆDAM ETIAM EMENDANDA IN Capite XVIII, Libri V.

BENE habet certè quòd mihi primus in memoriam venit quidam non parui momenti locus: qui tamen antea ſic deformatus erat, vt, tanquam nullius frugi, iaceret. Is eſt Sempronij Aſellionis, apud noſtrum Gellium, libri quinti capite decimooctauo, oſtendentis quid inter annales & hiſtoriam ſit diſcriminis. Poſtquã enim dixit, annales libros id tãtummodo quod quo-

que anno gestum sit demonstrare: at historiam scribentibus, etiam quo consilio quáque ratione singula gesta fuerint esse declarandum: interiectis quibusdam (quæ à Gellio prætermittuntur) addit, *Nam neque alacriores ad rempublicam defendendã, neque segniores ad rem perperam faciundam annales libri commouere quicquam possunt. Scribere autem, bellum quo initum consule & quomodo confectũ sit, & quis triumphans introierit, exque eo libro quæ in bello gesta sint iterare, id fabulas non prædicare ait. Interea quid senatus decreuerit, aut quæ lex rogatióve lata sit, neque quibus cõsiliis ea gesta sint iterare, id fabulas pueris est narrare, non historias scribere.* Ita enim & in Lugdunensi editione legitur hic locus, ex qua descripsi: quum ita posterior eius pars scribẽda sit (sicut etiam in ea quæ nunc exhibetur editione, legitur) *& quis triumphans introierit, & quæ ea in bello gesta sint iterare: non prædicare autem interea quid senatus decreuerit, aut quæ lex rogatióve lata sit, neque quibus consiliis ea gesta sint, id fabulas pueris est narrare, non historias scribere.* Verũ in eadem editione quæ nunc in lucem venit, non *rogatióve* sed *rogatione* legitur.

Illum autem locũ aliquid præterea opis è vet. exempl. desiderare aliquis fortasse suspicetur, *Nam neque alacriores ad remp. defendendam, neque segniores ad rem perperam faciundam annales libri commouere quicquam possunt.* Sed tolerari tamen posse crediderim, modò non iungamus *alacriores* & *segniores* cum proximè sequentibus, verùm intelligamus, Neque eos qui sunt alacriores, commouere quicquam possunt ad rempublicam defendendam, neque eos qui sunt segniores commo-

uere ad rem perperam faciundam.

In proximè præcedentibus item suspecta esse quædam possunt: ex quibus sunt illa verba, *omnium rerum*: quibus vicinæ sunt voces, *omnino nimirum*, quæ nec alienæ ab hoc loco mihi videntur: sic tamen vt non prorsus mea coniectura mihi satisfaciat. Paulo post autem malim, *id est eorum qui quasi diarium scribunt*. In iis quę proximè sequuntur, vbi scriptum est, *non modo satis esse video, quod factum esset, id pronunt.* (&c.) scriptores Sempronio posteriores voculã *modò* non adiecissent, & *factum sit*, item *gesta sint*, dixissent: an autem Sempronius ita scripserit, in dubio relinquo.

At in Gellij verbis quę Semproniana proximè præcedunt, legendum credo, *quid ipse inter res gestas & annales interesse dixerit*: vt apud ipsum Sempronium habemus, *inter eos interfuit*. Alioqui, discrimen, siuę discriminis, aut aliquid huiusmodi desiderari putauerim.

Circa principium autem huius capitis, vbi noster Gellius ex Verrio Flacco refert, historiam Græcè significare rerum cognitionẽ præsentiũ, genitiuum *præsentium* suspectum quidem habere non debemus, sed nec cũ iungere (meo quidẽ iudicio) cũ rerũ: verùm intelligere rerũ cognitionẽ quã habeant qui præsentes fuerint. Quod cõueniet cũ iis quæ dicta fuerunt, *Earũ tamen propriè rerũ sit historia, quibus gerendis interfuerit is qui narret*. Adeo vt illum Verrii Flacci sermonem imitans Gellius, dicere potuerit, multo breuius, Sit tamen historia rerum narratio præsentis. At si apud hunc intelligamus, historiam Græcè signi-

ficare rerum præſentium cognitioné, quale iſtud erit? quomodo ita intelligere præſentes poterimus vt præteritas non excludamus?

DE SOLOECISMO CORRECTO in Cap. xi, Libri iiii.

Solœciſmus, de cuius emendatione hîc dicá, primum fortaſſe locum merebatur: vel potius, ſolœciſmi huius emendatio: ſed eius nunc primùm recordatus ſum. Eum ſuperiores editiones habent capite vndecimo libri quarti. Nam circa illius principium, poſtquam Gellius eum Ciceronis locum protulit, in quo ſcribit, iubere Platonem ſic ad ſomnum proficiſci corporibus affectis, vt nihil ſit quod errorem animis perturbationémque afferat: addit hæc verba, (ſiqua illis editionibus eſt fides) *Ex quo etiam Pythagoreis interdictum putatur ne faba veſcerentur: quæ res habet inflammationem magnam. Is cibus tranquillitatem mentis quærentibus conſtat eſſe contrarius.* Vbi dicemus eſſe ſolœciſmum, (quem hic ſcriptor à Sinnio Capitone eiuſdémque ætatis aliis imparilitatem appellatum, à vetuſtioribus autem Latinis Stribliginem dictum fuiſſe tradit) ſi hîc eſſe negabimus? At vide quàm procul à tam infami nota abſit lectio quam tibi editio hæc ex libris vetuſtis exhibet, *Ex quo etiam Pythagoreis interdictum putatur ne faba veſcerentur: quòd habet inflammationem magnam is cibus, tranquillitaté mentis quærentibus contraria m*

Alius item eſt locus, qui quum aliquid οὐκ οἶκον in ſuperioribus habeat editionibus, aut ſaltem

aliquid σολοίκῳ proximum, in hac, omni labe caret: ſed locum illum in memoriam mihi nunc reuocare haud poſſum. Ad illum autem ſolœciſmũ de quo modò dixi, quod attinet, noui quèndam celebrem in literis virum, qui quum verbo *conſtat* cum infinitiuo *eſſe*, aut alio, ita σολοίκως vteretur, & à me admoneretur, ad illum me locum, ita in præcedentibus editionibus ſcriptum, remittere ſolebat. Cæterùm quamuis noſter Gellius Imparilitatem & Stribliginem Latinos appellaſſe dicat quod Græci Solœciſmum vocarint, tamen ne ipſe quidẽ vſum huius appellationis repudiat. Scribit enim libri primi capite ſeptimo, *Ita in Ciceronis oratione ſolœciſmus eſſet manifeſtarius.* Vtitur autem & alibi.

In eiuſdem capitis principio, ex duobus Callimachi verſibus eum qui prior eſt, turpi mendo fœdatum habes, in illo vocabulo ἀνιώντον: ſed hoc ſuæ integritati reſtitutum iri mea cõiectura ſpero, inter meas coniecturales emendationes.

CORRECTI QVIDAM LOCI, ET VNVS ETIAM QVI CORRIgendus ex coniectura videtur, in Capite quinto Libri duodecimi.

MAGNAM (ſat ſcio) gratiam hæc editio ab omnibus non ingratis hominibus inibit, cũ ob alios pleroſque locos emendatos, tũ verò eum quem nunc proferã. Antea enim circa principium capitis quinti, libri duodecimi, legebatur, *Videmus hominem, doloribus cruciatibúſque alui, quod Græci κῶλον dicunt, & febri ſimul rapida affli-*

stari. Quid hoc est, *doloribus cruciatibúsque allabi?* quem non illud *allabi* cruciet? & quàm multos iam cruciasse putamus? At ecce vt contrà nihil molestiæ exhibet vera huius loci scriptura, quæ nunc tibi exhibetur, *doloribus cruciatibúsque alui*.

In iis quę locum hunc præcedunt, paucis interiectis, eædem illæ editiones habent, *quòd aliò maturandum erat*, quum in hac scriptum sit, (vt vides) *quòd alioquin maturandum erat*.

Sed multo maioris est momenti emendatio quam habes pagina 315, *Iccirco affectiones istas, primitus penitúsque inditas, ratiò pòst addita conuellere ab stirpe atque exstinguere vix potest*. Quæ enim antea habuimus typographica exemplaria, lectionem hanc dederunt. *Iccirco aff. istas, prim. pen. ind. ratio pòst addita conuellere, obstirpare atque exstinguere vix potest*. Attentè autem hæc emendatio considerandda est, quòd ex ea discamus (sicut ex aliis plerisque) multa ex coniectura posse ita corrigi vt eum quem voluit scriptor sensum efficiant, & tamen aliam ex vetustis libris correctionem afferri. Hîc enim (exempli gratia) quis *conuellere, extirpare*, pro *conuellere, obstirpare*, scribendum non credidisset, & propemodum iurare ausus fuisset: at ecce tamen antiqui codices, eodem quidem sensu, sed non iisdem verbis, habent, *conuellere à stirpe*.

Quid præterea ex veteribus libris hoc in capite correctum fuerit, lectori, ex collatione, perspiciendum relinquo: sed vnus est quem mea tibi coniectura (si non fallitur) emendabit. Legitur in hac editione (sicut & in aliis) pagina 314. *Sed, vt tibi à me mos geratur, dicam ego indoctius (vt*

aiunt) & apertius, quæ fuisse dicturum puto sinuosius atque solertius siquis nunc adesset Stoicorum. nosti enim, credo, verbum illud vetus & peruulgatum, ἀμαθέστερόν πως εἰπὲ, καὶ σαφέστερον λέγε. Atque hinc exorsus, de dolore atque de gemitu Stoici ægrotantis ita disseruit. Quid hîc peccatum est? dices. an vllũ hîc vocabulum mendi est tibi suspectum? Nequaquam: sed hoc orationis huius membrũ, cuius vitium est, *nosti enim, credo*, sede sua motum esse, atque ita totum hunc locum scribendum esse contendo, *Sed, vt tibi à me mos geratur, dicam ego indoctius (vt aiunt) & apertius (nosti enim, credo, verbum illud vetus & peruulgatum, ἀμαθέστερόν πως εἰπὲ, καὶ σαφέστερον λέγε) quæ fuisse dicturum puto sinuosius atque solertius siquis nunc adesset Stoicorum. Atque hinc exorsus, de dolore atque de gem.* &c. Ita enim apta membrorum iunctura erit: quæ non esset, si facta illius sinuositatis Stoici sermonis mentione, subiungeret quod illam improbat & illi repugnat prouerbium. Sed per parenthesin dicta intelligantur necesse est: ideóque illius notis ea inclusi. Cæterùm illud λέγε superuacaneum esse existimo, & propemodum ineptum: præsertim quum absque illo plenus etiam sit versus: qui extat in Aristophanis Ranis. quum enim dixisset Euripides,

Ὅταν τὰ νῦν ἄπιστα πίσθ' ἡγώμεθα,
Τὰ δ' ὄντ' ἄπιστα, πιστά:

Dionysus hæc se intelligere negat, ideóque eadem alio sermone, rudiore quidem & crassiore, sed apertiore, vult sibi dici.

--- πῶς; οὐ μανθάνω.
Ἀμαθέστερόν πως εἰπὲ καὶ σαφέστερον.

Euripides igitur, morem Dionysio gerens, quod paucioribus verbis obſcurius dixerat, pluribus & apertius dicit: his verſibus,

Εἰ τῶν πολιτῶν οἷσι νῦν πιστεύομεν,
Τούτοις ἀπιστήσαιμεν, οἷς δ' οὐ χρώμεθα,
Τούτοισι χρησαίμεσθ', ἴσως σωθῶμεν ἄν.

Vbi ſcholiaſtes ἀμαθέστερον exponit ἀγροικότερον, & παχύτερον: item ἀπαιδευτότερον: necnon κοινότερον. quæ ſonant, Rusticius, Craſſius, Indoctius, Communius. Id eſt, Magis communi & vulgari ſermonis forma. Simul autem admonet, alludi ad prouerbium hoc (nam περὶ τὴν παροιμίαν dicit) Σαφέστερόν μοι κἀμαθέστερον φράσον. Quo ex loco diſcimus, prouerbialem tum temporis fuiſſe verſum hunc, non illum: quum tamen hic eadem, vno excepto, verba habeat. Cæterùm in fine verſus qui hunc quem Gellius citat, præcedit, lego πῶς; οὐ μανθάνω: vt πῶς non iungatur cum οὐ μανθάνω: ſed perinde accipiatur acſi dictum eſſet, πῶς τοῦτο φής; vt ſæpe Græci dicunt, quum ſe non intelligere quod dicitur queruntur, & eum qui verba facit, apertius loqui volunt.

Cæterùm, quum eiuſmodi ſit hoc prouerbium, vt quotidie apud multos, vel potius aduerſus multos, eo opus habeamus, libet etiam hoc addere, (quod, ſicut & alia multa, ſilentio præterii, in Animaduerſionibus in Eraſmicas quorundam prouerbiorum expoſitiones, quas iuuenis edidi) mihi videri nimium longè petitam eſſe ab Eraſmo huius prouerbii originem: quum eam contrà è propinquo peti poſſe exiſtimem. Quotidie enim in multos incidimus,

qui dum verbis & loquendi generibus ab vſu remotis, atque (vt ita dicam) præ nimia vetuſtate nouis, vtuntur, vt pote ex illorum raritate raræ doctrinæ famam aucupantes, multum negotii auditoribus aut lectoribus exhibent: adeo vt ſæpe illis dicendum ſit, non,

Σοφώτερόν πως καὶ σαφέστερον λέγε.

ſed

Ἀμαθέστερόν πως εἰπὲ καὶ σαφέστερον.

QVÆDAM EMENDATA IN CAP. VII, LIBRI XVIII.

VERBVM quoddam Grecum, non minus quàm vllum aliud, inſigne, valdéque ſignificans, cuius vim ſermo Latinus abſque periphraſi aſſequi vix queat, in ſuam ſedem, quam aliud occupauerat, editio hæc in capite iſto reſtituit: ἐπισημαίνεσθαι pro ἐπιμαίνεσθαι. Nam quum antea legeretur, *Quúmque digreßi eſſemus, Non tempeſtiuè, inquit Fauorinus, hunc hominem acceßimus. videtur enim mihi* ἐπιμαίνεσθαι: nūc legis, *videtur enim mihi* ἐπισημαίνεσθαι. Hoc autem, inſigne (vti dixi) verbum, tam aptum eſt huic loco, quàm alterum ab eo erat alienum. Nam quid hîc agit, aut agere poteſt verbum ἐπιμαίνεσθαι? Hoc vt ſciamus, eius diligenter excutienda ſignificatio eſt. Primùm igitur, ſimplex μαίνεσθαι, ſonare Inſanire, ſiue Furere, notiſſimum eſt. at in hoc ἐπιμαίνεσθαι an otioſa eſſe præpoſitio queat? Nequaquam: ſed aliquis dicitur ἐπιμαίνεσθαι τινὶ (ſiue perſonæ ſiue rei ſit hic datiuus) pro eo quod Latini dicerent Inſanè aliquem vel aliquid a-

mare, Ad inſaniam vſque amare, Inſano amore teneri. Eſt autem in vtroque vſu, carmini potius quàm ſolutæ orationi conueniens, ideóque multo etiam magis illic quàm hìc frequens: ſed nec aliter quàm cum venia à ſolutæ orationis ſcriptoribus vſurpatur. Duo autem pulcherrimi poetarum loci in memoriam veniunt, in quorum vno, datiuum perſonæ, in altero, datiuum rei habet: ſed ita vt vterque locus emendationem requirat. Legimus enim apud Moſchum,

Ἤρα Πὰν Ἀχῶ τᾶς γείτονος, ἤρατο δ' Ἀχὼ
Σκιρτητᾶ Σατύρω· Σάτυρος δ' ἐπεμήνατο Λύδαν.

quum ſcribendum ſit, ἐπεμήνατο Λύδᾳ, aut certè ἐπεμαίνετο: ſicut ſequitur φλέγεν & ἐσμύχετο. Delectatus autem hoc verbi iſtius vſu Horatius, eum imitatus eſt, quum dixit,

Hic tertius December, ex quo deſtiti
Inachia furere,
Syluis honorem decutit.

Naumachius autem dixit ἐπιμαίνεσθαι χρυσῷ, quũ nuptæ dans præcepta ſcripſit,

Μὴ σύ ποτε χρυσῷ ἐπιμαίνεο, μήτ' ἐπὶ δειρῆς
Πορφυρέην ὑάκινθον ἔχῃς, ἢ χλωρὸν ἴασπιν.

Verùm ἐπιμαίνεο in περιμαίνεο deprauatum fuit. Ex illo denique verbo ἐπιμαίνεσθαι factum à Polybio fuit cognomentum ἐπιμανὴς, & datum regi Antiocho pro ἐπιφανὴς, iocoſa audacia: eadem videlicet qua Τίμαιος hiſtoricus dictus fuit Ἐπιτίμαιος.

Primùm ergo ſi dicere volebat Fauorinus, illum ſibi videri inſanire, cur ἐπιμαίνεσθαι, non autem μαίνεσθαι, dicebat? Nam compoſito ἐπι-

μαίνεσθαι, quod nonnisi cum datiui adiectione vsurpatur, pro simplici μαίνεσθαι, vti, hominis est Græcæ linguæ ignari. Deinde, quî verisimile fieri nobis potest, illum de homine talia loquuto id dicendum putauisse? audacem enim quandam & plusquam censoriam seueritatem, sed non insaniam, verba huiusmodi præ se ferunt. Postremò, quum non potuerit ignorare Fauorinus quod à Gellio initio capitis dicitur, huic Domitio, homini alioqui docto celebríque in vrbe Roma grammatico, cognomētum Insano factū fuisse, quid hoc aliud quàm inepta exprobratio esset, dicere, de eo cui cognomentum Insano factū esset, eum insanire? Quod non considerantes quidam, ideo lectionem illam probant (ignorātes interim quod modò dixi, nullo pacto compositum ἐμμαίνεσθαι simplicis posse locum habere) quoniam illud cognomentum initio capitis legerunt. Atqui simul etiam considerare debuerant quæ à nostro Gellio adduntur, illum ita cognominatum fuisse quòd esset natura intractabilior & morosior. Iam verò & hoc addo, Fauorinum de insania dicturum non fuisse quod de hominis istius intemperie dicit: esse μελαγχολίαν, quæ non paruis nec abiectis ingeniis accidit: quin potius hoc πάθος esse propemodum heroicum. Quid? an Fauorinus de eo quem tali præditum esse ingenio iudicabat, illud dixisset? aut, annon statim ei quod dixerat, cōtradixisset, si quidem hoc addidisset? Multo autem minus ea quæ sequuntur adiicere debuisset, *Vel ipsum quale hoc existimatis quod nunc de philosophis dixit? nónne, si id Antisthenes aut Diogenes dixisset, dignum*

memoria

memoria visum esset?

At nunc, quàm bene contrà huic conueniat loco verbum ἀποσημαίνεσθαι, perpendendum est. Dixerat Fauorino Domitius, *Nulla prorsus bonæ salutis spes reliqua est, quum vos quoque, philosophorum illustrissimi, nihil iam aliud quàm verba auctoritatésque verborũ cordi habeatis*: dixerat & alia quæ sequuntur: Fauorinus autẽ, quum ab eo vnà cum suis digressus esset, illis dicit, *Non tempestiuè hunc hominem accessimus. videtur enim mihi ἀποσημαίνεσθαι*, intelligens, illum sermone vti qui aliquid portendat, & malè ominosus sit. At verò ad eũ qui μαίνεται quando tempestiuè accedere possumus?

In hac emendatione asserenda lõgior fui, propter quendam, virum sanè doctum, qui alteram lectionem aduersus me pertinaciter tueri voluerat.

Paulo autem ante illum quem modò attuli locum, vocabulum quod itidem est Græcum, in suam repositũ sedem fuit, quam non aliud Græcũ, sed (quæ iniuria videri acerbior possit) aliud, quod est Latinum, occupauerat. Hæc enim præcedentium est editionum lectio, *Nam qui* (vel *namque*) *collegisti & lectitasti res tetras, & inanes, et friuolas: tamquam mulierum voces præficarum*. At verò huius editionis, ista, *Nam qui colligitis lexidia, res tetras & inanes & friuolas, tamquam mul.* &c. Conuenire potest numerus singularis, (vt quidẽ me inuito loquuntur grammatici) alloquendo, non vnum philosophum, sed plures? Neque enim dixit, Tu philosophe, sed, *Vos philosophi*. Deinde, si duo illa verba posuisset Gellius, sequi potius deberet quod præcedit: hoc modo, *lecti-*

tasti & collegisti. Postremò, cur non potius, colligitis & lectitatis, in præsenti, dixisset? At bellè, *colligitis lexidia*, adhibendo etiam diminutiuum, ad maiorem contemptum. Notú est enim λεξείδια sonare voculas, vt λέξεις, voces. Nec verò non procliuis fuit lapsus his ex syllabis in illas. Adde quòd bellè cum hac lectione congruunt ea quæ sequuntur, *tamquam mulierum voces præficarum*: perinde acsi certis se vocibus adstringerent, velut conductitiam & ipsi linguam habentes, & magis verba quàm sensum eorum curarent, vt solent qui è summo tantùm pectore loquuntur.

LOCI DVO EMENDATI.
VNVS, VOCVM DVARVM ADIECtione, alter, duarum detractione.

ITEM DE ALIIS QVIBVSDAM LOCIS.

SVNT aliquot loci, ad quos emendandos aliquid ex veterum librorum autoritate vel adiectum vel detractum fuit. Adiectionis huius paritérque detractionis specimen tibi erunt qui sequuntur loci.

Capite septimo libri decimiquinti habemus exemplum cuiusdam epistolæ Augusti ad Caiú nepotem scriptæ: ea in superioribus editionibus hisce verbis clauditur. *Deos autem oro vt quantum mihi superest tẽporis, id saluis vobis traducere liceat, in statu reipub. felicissimo* ἀνδραγαθούντων ὑμῶν καὶ διαδεχομένων. Atqui posterius illud participium διαδε-

χομένων quid significabit, quũ nihil habeat à quo excipiatur? At si adiicias *stationem meam*, ex vetustis libris (hoc modo, καὶ διαδεχομένων *stationem meam*) non erit quod ad huius loci expositionem desideres.

At verò in principio capitis secundi, libri noni, legimus, *Ad Herodem Atticum, consularem virum, ingenióque amœno, & Græca facundia celebrem, adiit, nobis præsentibus, palliatus quispiam & crinitus, barbáque propè ad pubem vsque porrecta: ac petit æs sibi dari εἰς ἄρτους, emendos scilicet. Tum Herodes interrogat quisnam esset*. Ita quidem editiones quæ hanc præcesserunt: sed quid illis duobus vocabulis, *emendos scilicet*, opus erat? Editionem hanc adi, in ea te illa non offendent. nam veterum librorum fidem sequendo, eiecta fuerunt: quum in iis legatur tantùm, *ac petit æs sibi dari*. Nec verò fieri potest quin illa duo vocabula nasutis suboluerint, tanquam irreptitia: vt multa huiusmodi ex margine in contextum (quem vocant) solere irrepere, notum est. In iis autem quæ proximè sequuntur, eadem habet, *interrogat quis homo esset*.

IN EO autem quod huic proximum est capite, habes itidem aliquot locos aliter in hac editione quàm in illis scriptos: de quibus te admonere libuit. Ac primùm, quum in illo breuissimo & pulcherrimo tamen Philippi encomio (quod initio capitis habetur) scriptum sit in illis, *Philippus Amyntæ filius, terræ Macedoniæ rex, cuius virtute industriáq; Macedones locupletissimo imperio aucti, gentium nationúmque multarum potiri cœperant: & cuius vim atque arma toti Græciæ cauti-*

dam metuendámque, inclytæ illa Demosthenis orationes concionésque notificant. Quum (inquam) superioris temporis editiones hæc ita scripta exhibeant, in ista quę núc prodit, primùm pro *Macedones* habes *Macetæ*, ex veterum exempl. fide. Mirum tamen hoc videri possit, cur non sicut *Macedoniæ* illic dixerat, ita etiam *Macedones* hîc: aut certè cur nõ *terræ Macetidis* illic, sicut hîc *Macetæ*, dixerit. Neque tamen eiusmodi est hæc obiectio vt nobis lectionem hanc reddere suspectam possit.

Pro illis auté, *& cuius vim atque arma toti Græciæ cauendam metuendámque*, (quæ lectio quamuis in Gryphianis exempl. & aliis inueniatur, ferri non potest, quum necesse sit duo illa gerundiua posteriori accommodari) in quadam editione ex coniectura scriptum fuerat, *et cuius arma vímque toti Græciæ cauendam metuendámque.* Sed in vet. exemplaribus, ad quorum fidem hæc editio excusa fuit, retinetur quidem illorum duorum nominum ordo, verùm non itidé gerundiua priori sed posteriori aptantur: hoc modo, *& cuius vim atque arma, toti Græciæ cauenda metuendáque.*

Maioris momenti est vox, quæ noua videri potest, *vocificant*: loco illius notæ, vel potius notissimæ, *notificant.* Quid autem de hac nouitate dicemus? an suspecta nobis non erit? Mihi quidem certè οὐκ ἔστιν ὅπως non sit suspecta. Alioqui si *vocificant* à Latinitate admitti credibile sit, multo maiorem quàm Notificant emphasin habere manifestum est: vt perinde propemodum sit acsi diceret Vociferantur: quasi alludendo ad prouerbium, αὐτὸ τὸ πρᾶγμα βοᾷ. Ad alterum verò quod attinet, quamuis multi dubitaturi sint

an ipsum pura Latinitas agnoscat, eo tamen vsum esse Nasonem constat, hoc in versu,

Atque modum culpæ notificare velis.

In fine autem Latinæ epistolæ (id est, Gellianæ interpretationis epistolæ Philippi) pro *successione* illa habet *susceptione*, eodem sensu, sed voce minus vsitata, præsertimque quum Græcam διαδοχὴν interpretari oporteat. Si tamen hanc propius intueamur, *susceptionem* ei potius quàm successionem respondere comperiemus: sicut & suscipere, τῷ διαδέχεσθαι.

EMENDATIO QVORVNDAM LOCORVM CAP. XXII, LIB. XIII.

QVAMVIS mea in Ludouicum Viuem pro Aulo Gellio Apologia iã de huius loci (vel potius, vnius horum locorum) emendatione dixerim: tamen iterum hîc de ea, sed plenius, disseram. Noster itaque Gellius, postquam dixit, M. Catonem, consularem & censorium, publicis iam priuatisque opulentum rebus, villas suas inexcultas & rudes, ne tectorio quidem prælitas fuisse dicere, ad annum vsque ætatis septuagesimum: scribit, eum postea his verbis vti, *Neque mihi ædificatio, neque vasum, neque vestimentum vllum est in manu pretiosum: neque pretiosus seruus, neque ancilla est. Siquid est* (inquit) *quo vtar, vtor: si non est, ego sum: cuique per me vti atque frui licet.* Tú deinde addit, *Vitio vertunt, quia multa egeo: at ego illis, quia nequeunt egere.* Quibus subiungit, hanc meram veritatem Tusculani hominis egere se

multis rebus,& nihil tamen cupere dicentis,plus commouere ad exhortandam parsimoniam, sustinendámque inopiam, quàm Græcas præstigias eorum qui philosophari sese dicerent, vmbrásque verborum inanes fingerent: qui se nihil tamen egere, ac nihil cupere dicerent: quum & habendo & egendo & cupiendo arderent.

Ita quidem in typographicis editionibus quæ hanc præcesserunt; at in hac, *neque vestimentum vllum est manu pretiosum*, absque præpositione *in*: quod facit vt facilè assentiar scribere volentibus *manupretiosum*, vna voce: eodem modo quo *manupretium* coniunctè dicitur. In eadem editione, *Siquid est quod vtar, vtor: si non est, ego. suum cuique per me vti atque frui licet.* Vbi, ad constructionem primùm illam quod attinet, *quod vtar*, eam confirmat quod sequitur, *suum vti atque frui.* Sed aptè quidem *sum* in *suum* hîc mutatum dico, ex libris veteribus: verùm non rectè illud *ego* retineri, nullo verbo sequente. Quamobrem in *egeo* mutandū esse, aut saltem aptissimè mutari posse, nemo mihi (vt opinor) negare ausit: præsertim quum subiungantur illa, *Vitio vertunt, quia multa egeo: at ego illis, quia nequeunt egere.* Erit igitur *egeo*, perinde acsi diceret, Egere queo. Egere autem, Indigentiam ferre, seu tolerare. Et quod vernaculo sermone dicimus, *Ie m'en passe.*

Enimuero quamuis mea hîc coniectura mihi satisfaciat, non celabo tamen lectorem aliam quam mihi ami:us quidam ab alio se habere dixit: *Siquid est quod vtar, vtor: si non est, ego sum cui se semper vti atque frui licet.* Non ignoro autem videri posse hæc verba Senecæ (epistola centesi-

ma & vigesima) *Catonianum illud, à te mutuum sumes*, pro hac coniecturali emendatione videri posse facere. Sed totum illum Senecæ locum, vt pauca illa verba possint intelligi, afferam. *Quoties aliquid inueni, non expecto donec dicas, In commune. ipse mihi dico. Quid sit quod inuenerim, quæris? Sinum laxa: merum lucrum est. Docebo quomodo fieri diues celerrimè possis: quod valde cupis audire. Nec immeritò: ad maximas te diuitias compendiariò ducam. Opus erit tamen tibi creditore, vt negotiari possis. Æs alienum facias oportet: sed nolo per intercessorem mutueris, nolo proxenetæ nomen tuum iactent. Paratum tibi creditorem dabo. Catonianum illud, à te mutuum sumes. Quantulumcunque est, satis erit, si, quidquid deerit, id à nobis petierimus. Nihil enim, mi Lucili, interest vtrum non desideres, an habeas.* Totum locum posui, & quòd sit insignis, & quòd eum ex Catone non illa tantùm verba, verùm alia etiã habere crediderim. Sed nequaquam persuadere mihi possum, ex eo ipso Catonis loco sumpta hæc esse, quem Gellius nobis affert: verùm ex alio eiusdem argumenti. Ostendit certè & Plutarchus in M. Catonis vita eum parui non fecisse, non egere rebus superuacaneis. Scribit enim, καὶ τὸ μὴ δεῖσθαι τῶν περιττῶν, μᾶλλον ἢ τὸ κεκτῆσθαι θαυμάζων. Deinde quantum ab eo abfuerit vt pretiosam vestem gestaret: ἐσθῆτα μὲν γὰρ οὐδέποτέ φησι φορέσαι πολυτελεστέραν ἑκατὸν δραχμῶν.

Iam verò & quod Gellius initio huius capitis ex illius ipsius verbis tradit, *villas suas inexcultas & rudes, ne tectorio quidem prælitas, fuisse*: apud eundem Plutarchum habemus, τῶν δὲ ἐπαύλεων αὐτοῦ μηδεμίαν εἶναι κεκονιαμένην.

Sed venio ad quendam alium locum, quo caput hoc clauditur: *qui se nihil habere & nihil tamen egere ac nihil cupere dicunt, quum & habendo & egendo & cupiendo ardeant*. Ego ne hunc quidem locum mendo carere puto: quod tolletur, meo quidem iudicio, si copulatiua particula ante vocem *cupiendo* tollatur: vt legamus, *quum & habendo & egendo, cupiendo ardeant*. Id est, quum cupiditate ardeant, non minus quum habent, quàm quum egent.

QVÆDAM INTEGRITATI SVÆ RESTITVTA, IN CAP. XVIII, LIB. VII.

QVEMADMODVM nautæ eos scopulos eásque petras multo magis formidant quæ ὕφαλοι dicuntur, & medici (illi quidem certè qui χειρουργοῦσι) illa hulcera quæ ὕπουλα vocant, multo periculosiora esse queruntur: ita etiã inter menda quorũ velut morbis libri laborant, nulla plus periculi habent, idcóque nulla formidabiliora sunt, quàm quæ nihil deprauationis præ se ferunt: vnde fit vt lector in iis quos illa occuparunt locis sana omnia & integra esse arbitretur. Hoc adeo Gelliani aliquot manifestum facere nobis possunt: quorum vnus est hic libri septimi capite decimooctauo. Ibi enim Gellius, exemplo probare quopiam volens, iusiurandum apud Romanos inuiolatè sanctéque habitum seruatúmque, historiam illam affert de captiuis decem quos Hannibal post Cannense prælium Romam misit, iureiurando adactos in Pœnica se ca-

ſtra redituros, ſi permutatio à Romanis non fieret. *Veniunt* (*inquit*) *Romam decem captiui, mandatũ Pœni imperatoris in ſenatu exponũt: permutatio ſenatui non placita.* Addit, octo ex iis, ſtatim, vti iurati erant, ad Hannibalem profectos eſſe: duos reliquos Romæ manſiſſe: ac ſeſe ſolutos eſſe liberatóſque religione (intellige autem iuriſiurandi religione) dicere: quoniam, quum egreſſi caſtra hoſtium fuiſſent, commentitio conſilio regreſſi eodem die, tamquam ſi ob aliquam fortuitam cauſam iſſent, atque ita iureiurando ſatisfacto, rurſum iniurati abiſſent. Tandémq;, quantũ Romanis hæc eorũ fraudulẽtia diſplicuerit, his verbis exponit, *Hæc eorum fraudulenta calliditas tã eſſe turpis exiſtimata eſt, vt cõtemti vulgo diſcerptique ſint.*

Quotuſquiſque enim fuit cui, locum iſtum legenti, mendũ ſuboluerit? At mendoſus tamen eſt. Qua in parte? In voce *diſcerpti.* Atqui (excipiet quiſpiam) vox eſt Latina *diſcerpti*: & quoſdam alios à populo, quũ ira exarſiſſet, diſcerptos fuiſſe legimus. Ideóque retinendum eſſe hoc vocabulum perſeuero. At ego duo illa fateor: tertium, quod è duobus illis colligis, nego. Primùm enim quæro an veriſimile ſit Gellium *contemti* & *diſcerpti* ſine aliquorum interiectione fuiſſe iuncturum. Cuiúſmodi fuiſſet, ſi ita loquutus eſſet, Vt vulgo primùm contemti, tandem verò & diſcerpti fuerint. Deinde (quod multo validius eſt argumentum) rogo ecquos ita fuiſſe diſcerptos legerimus, vt in ipſa diſcerptione, id eſt, inter ipſas diſcerpentium manus animam non reddiderint. At hi nouum diſcerptionis genus paſſi eſſent, ſi non ſolùm viui ex illa euaſiſſent, ſed ita

incolumes vt censores postea omnium notarum & damnis & ignominiis eos afficerent. Neque enim credibile est tam inhumanos futuros fuisse censores, vt si vel pauca tantùm vulnera ex illa dilaceratione accepissent, etiam damnis omniũ notarum & ignominiis eos postea plecterent. Sed quid dilacerationem dico? Gellio plus etiã Discerpi quàm Dilacerari esse puto. nã de Euripide loquens, dilacerationi esse immortuum, non scribit, sed ex vulneribus quæ in ea accepisset, mortem esse sequutam. Eius verba sunt libri decimiquinti capite vigesimo, *Is, quum in Macedonia apud Archelaum regem esset, vteretúrque eo rex familiariter, rediens nocte ab eius cœna, canibus à quodã æmulo immißis dilaceratus est: & ex his vulneribus mors sequuta est.* Hîc certè *dilaceratus est* interpretari non ausim διεσπάσθη, aut διεσπαράχθη: quoniam de quibus hæc dicuntur, illi, quantum meminisse possum, τῷ διασπασμῷ siue τῷ διασπαραγμῷ immortui esse scribuntur. Ac sic de Orpheo Isocrates, διασπασθεὶς, τὸν βίον ἐτελεύτησε. Ac memini certè me alicubi legere etiã, τῷ διασπασμῷ seu διασπαραγμῷ ἐναπέθανε; (quod tamẽ rarum est, quum satis sit, διεσπάσθη, vel διεσπαράχθη: & ex eo mortem esse sequutam, lectori intelligendum relinquatur) at verò, ita loquentem, διεσπάσθη, ὥστε ἐκ τῶν τραυμάτων θάνατον ἐπακολουθῆσαι, quis ferret? Illi scilicet Cæsaris interfectores, de quibus Plutarchus scribit, populum eos quæsisse, vt discerperet, (συλλαβεῖν καὶ διασπάσασθαι τοὺς ἄνδρας ζητοῦντες) post discerptionẽ, quemadmodum Gelliani isti violatores iurisiurandi, à censoribus damnis etiam omnium notarum &

ignominiis mulctati fuissent. Latini Distrahere etiam pro Græcis illis dicunt: quod tamen τῷ διασπᾶν (si originem spectemus) magis quàm alteri respondet. Quòd si Gellius quid *Discerpere* esset, ignorauit, at non, quid *Concerpere*. legimus enim apud eum in extremo capite decimooctauo libri quarti, *Eúmque librum statim discidit suis manibus, & concerpsit.*

Absit verò, absit, vt Gellium huius vel illius verbi vim ignorasse credamus: quin potius eo vsum esse verbo quod editio ista ex veteribus libris depromptum offert, persuasum habeamus. Sed ecce, verbum, quod aptam quidem huic loco significationem habet, verùm omnium propemodum auribus nouum futurum est, in locũ illius omnibus notissimi reponitur. Ita enim exemplaria quorum editionem procuraui, *Hæc eorum fraudulenta calliditas tam esse turpis existimata est, vt contempti vulgo dispretique sint.*

Quid hoc verbi est, *Dispreti*? quod omnes certè contemnent ac dispernent: cóque præsertim nomine quòd ad Gallicum, vel potius Gallicũ ad hoc accedat: nec accedat tantùm, sed idem valeat, & ad huius exemplum factum fuerit. nostrum enim *Despriser* ex illo *Dispernere* est. Neque tamen est quòd solum Gellium eo vsum esse putemus. Ita enim Ambrosius, Sermone vigesimoseptimo, *Si medicum animarum nostrarum fideliter exoremus, & præcepta eius, tamquam suscepti idonei, minimè dispernamus.* Ac memini certè me apud alios quoque huius ordinis scriptores hoc verbum legere, in quorum numero esse Cassianum arbitror.

Vide nunc quanti intersit ex qua editione scriptorem quempiã habeamus. quæ enim coniectura ad illud *dispreti* peruenire potuisset? Cæterùm minimè mihi dubium est quin spretum illud *dispreti*, ideóque in *discerpti* mutatum fuerit. Atque hanc monẽdi lectoris occasionem minimè prætermittã, ea de re cuius alioqui iam admonitus à me fuit in libello quem DE LATINITATE FALSÒ SVSPECTA scripsi: tantum abesse vt quædam Latina vocabula, aut saltem de quorum Latinitate ambigitur, magis nobis eo nomine suspecta esse debeant quòd cum Gallicis conueniant, & ex iis facta videantur: vt potius de iis propterea *ἐπέχειν* debeamus. Quod me non nisi firma nitentẽ ratione dicere, ostenderem aliis etiam quàm quibus in libro illo vsus sum exemplis, si hîc ea de re dicendi locus esset. Narrabo tantùm quid mihi ante triduum vsuvenerit, quum in quosdam eo quo dixi modo suspicaces incidissẽ. Legebant illi hunc duarum è meis Noctibus titulum, NOX IIII, ET V, ATTICIS AVLI GELLII VIGILIIS INVIGILATÆ, siue ADMONITIO DE TITVLIS CAPITVM A QVOPIAM PSEVDOGELLIO IMPERITE SCRIPTIS: DEQVE EORVM REFORMATIONE. Ecce, omnes illud REFORMATIONE mirari, ad illud commoueri & succensere, tanquam à me dormitante scriptum. Quum instarem, nos Gallicam nostram vocem ex illa sumpsisse: immò verò, aiebant, tu ex Gallica Latinam facere voluisti. Mi-

hi (vt ingenuè fatear) exempla non ſuccurrebāt, quum alioqui legiſſe me apud magni nominis ſcriptores certò ſcirem: adeo vt etiam, donec Theſaurus patris mei proferretur, nimium pertinax aliquoties audierim.

In eodem capite habes particulam *ſcilicet*, in ſuperioribus editionibus: ſed hęc editio eam expulit, librorum veterum autoritate, ſicut ex eo cuius antea mentionem feci loco. Quum enim in illis legatur, *darent argenti pondo libram ſcilicet, & ſelibram*: in iſta habes, *dari argenti pondo libram S.* Verùm *darent* retineri potuit: ſicut & in iis quæ proximè ſequuntur, *iureiurando adegit* pro *iuſiurandum adegit*. Niſi fortè ſcriptum fuiſſe ſuſpicemur, *ad iuſiurandum adegit*.

Circa finem capitis, vbi eadem hæc editio habet, *quoniam, quod facturos dictitauerant, non feciſſent*, nō eſt quòd exiſtimes incuria prætermiſsū fuiſſe pronomen *ſe*, quod in aliis legitur. contrà enim conſultò omiſſum fuit, veteres quoſdam libros ſequendo. Et ita elegiographorum vnus: Tibullus (ſi me memoria non fallit).

Iuraui quoties rediturum ad limina nunquam?

Sed ne hoc quidē perſuadere tibi debes, ſemper omitti ſolitum fuiſſe huiuſmodi in locis pronomen. Ab iiſdem enim alicubi omittebatur, alicubi contrà adiiciebatur. atque hoc apud hunc ipſum ſcriptorem videre eſt, quum ſicut ab hac editione iſto in loco pronomen abeſt, quum ſit in ſuperioribus: ita viciſſim alicubi illum habeat, quum ab illis abſit. In membri autem præcedentis fine ſcribere malim *affecerint*.

CORRECTA QVÆDAM IN Cap. VIII, Libri XIII:

Et

Qvædam etiam Corrigenda.

IN eorvm numero locorum de quibus in præcedentẽ tmemate verba feci (eorũ inquam qui deprauati sunt, quamuis integri esse credantur) ponendus hic videtur; *Maximè hoc atque verissimè Afranius poëta de gignenda comparãdáque Sapientia opinatus est, quòd eam filiam esse Vsus & Memoriæ dixit*. Quotusquisque enim aduerbiũ hoc *maximè* legens, quo nullum est vsitatius, nullum tamen habere hîc vsum animaduertit? Nullum certè habere potest: adeo vt huius editionis lectio in dubium vocari non possit, *Eximiè hoc atque verissimè Afr.* &c.

Aliquanto pòst autem, vbi illæ habent, *& proinde sapere ac consulere ex iis quæ pericula ipsa rerum docuerint, non quæ libri tantùm aut magistri, per quasdam inanitates verborum & imaginum, tanquam mimo aut insomnio* (vel, *in mimo aut in somnio*) *delectauerint*: in ista legitur, *tanquam in mimo aut in somnio dictitauerint*. Sed mihi, qui in huius editionis lectiones non iuraui, minimè displicet *delectauerint*: vt *quæ delectauerint* dictum intelligamus pro Delectando dixerint, siue Delectabiliter dixerint. Obseruaui enim, hunc scriptorem aliis etiã quibusdam verbis sic vti, vt eâ hoc modo resoluere oporteat.

In fine capitis suspecta mihi sunt duo vocabula: vnum est *mores*: alterum, *madentes*. Postquam

enim dixit Macedonem philosophum, hunc Pacuuij versum, *Ego odi homines ignaua opera & philosopha sententia*, dignum censuisse qui pro foribus omnium templorum scriberetur : addit, *Nihil enim fieri posse indignius neque intolerantius dicebat, quàm quòd homines ignaui ac desides, operti barba & pallio, mores & emolumenta philosophia in linguæ verborúmque artes conuerterent: & vitia facundissimè accusarent, intercutibus ipsi vitiis madentes.* At ego lubentius *honores & emolumenta philosophia* legerem : & *intercutibus ipsi vitiis scatentes.* Neque tamen alteras illas lectiones nullo posse defendi modo dixerim. Quod autem ad vocem *intolerantius* spectat, aliũ fateor *intolerabilius* fuisse dicturum : sed si *res incredula* pro Res incredibiles dicere sibi permisit. hoc etiam sibi permisisse credibile est. Næuium saltem autorem habere se dicere potuit, ad illud *intolerantius* quod attinet. nam libri deciminoni capite septimo eum *intolerantibus curis* pro *intolerandis* dixisse scribit.

Cæterùm locus ille de quo paulo antè dixi, *tanquã mimo aut insomnio delectauerint*, in quo *delectauerint* in *dictitauerint* mutari docui, ex quorumdã veterum librorum autoritate, alium quendam mihi in memoriam reuocat, in quo vicissim *se oblectantes* editio ista habet, quum in aliis scriptum sit *dilatrantes*. Nam libri primi capite secundo legimus in eorum quæ typographi dederunt exẽplarium plerisque (si tamen non in omnibus) *Iußitque proferri dissertationum Epicteti digestarum ab Arriano primũ librũ, in quo ille venerandus senex iuuenes, qui se Stoicos appellabât, neque frugis neque operæ probæ, sed theorematibus tantùm nugalibus & pueri-*

lium isagogarum commentationibus dilatrantes, obiurgatione iusta incessuit. At verò in hac editione habes, *se in theorematibus tantùm nug. & puer. isag. commentationibus oblectantes*, Verùm cur verbo *dilatrantes* locum hîc omnino denegemus, nihil causæ video.

LOCI EMENDATI IN CAP. VII, LIBRI XIX.

VOCES duæ repositæ hîc fuerunt, quæ omnino necessariæ erant. In superioris enim temporis editionibus scriptum est, *Obesum hîc notauimus propriè magis quàm vsitatè dictum. ἀκύρως κατ᾽ ἀντίφρασιν obesum pro pingui atque vberi dicit.* Sed quidam, quum verbum *dicit*. nullum habere nominatiuum viderent, in *dicitur* mutauerunt. At hæc editio ex antiquis codicibus, *Vulgus enim ἀκύρως*, &c. Vide quàm periculosum sit, quæ ex coniectura emendata fuerũt, in ipsum (vt vulgò loquimur) contextum reponere.

In eiusdem capitis principio pro *prædiolum tenue* habet editio ista *heredíolum tenue*.

Circa finem autem *tenellis* pro *tene illis*: sed *mãciolis* non placet. Item, *quis tam siliceo*, pro *quiescam si liceo*. Verùm ego scribẽdum suspicor *silicio*: vt sit ex silice fictum vocabulum, & ita dicatur quispiam silicio, vt poëtæ aliquem silices (sicut & ferrum) in pectore gestare dicunt.

In fine autem, quum ita scriptum sit in aliis editionibus, *Cætera enim, quæ videbantur nimium poëtica, explosæ orationis vsu alieniora, prætermisimus*: habet ista lectionem de cuius veritate dubitare nefas

nefas fuerit, *& prosæ orationis vsu alieniora*.

At vocabula quibus hoc caput clauditur, perperam ex vno tria facta fuisse suspicor, deinde & aliquid deprauationis hîc contigisse. Fit autem mihi verisimile, habuisse illud tricompositum vocabulum aliquam etiam à caperando deriuationem, sequendo eam significationem qua dicitur Caperare frontem: id autem in *carptores* mutatum fuisse.

EMENDATVS LOCVS IN CAP. III, LIBRI XIX.

GENVS quoddam loquendi hoc in capite superiores editiones habent, quod multis multum negotij ex hibuit: *Quoniam qui maledicit & vituperat, quanto id acerbius facit, tam maxima mole pro iniquo & inimico ducitur: & plerumque propterea fidem non capit*. Multis inquam multum molestiæ exhibuisse locum hunc scio, & multum amoliendæ huic moli insudasse. At ecce quàm facilè hæc editio molem illam remouerit, *tam maximè ille pro iniquo & inimico ducitur*. Iniquum autem accipiendum puta tanquam cum inimico ἐν παραλλήλου iunctum: eo modo quo Iuno Troianis iniqua dicitur.

Iam verò & capite secundo libri primi *molibus* in nonnullas editiones irrepsit, pro *mollibus*; quũ, vbi habes, *longis ambulacris & mollibus, ædium posticum refrigerantibus, lauacris nitidis & abundis*: scriptum ibi sit, *longis ambulacris, & molibus ædium posticum refrigerantibus*.

CORRECTVS LOCVS IN CAPITE VIII, LIBRI I.

QVOD ex aliis plerisque locis manifestum iam feci, deprauationi obnoxia hunc apud scriptorem, sicut apud alios, fuisse quę rariora & ignotiora erant siue vocabula siue loquendi genera: ex hoc quoque patebit, quem me primum integritati suæ restituisse puto. Quum enim de Laide dicatur, *Conuentúsque ad eam ditiorum hominum ex omni Græcia celebres erant: neque admittebatur nisi qui dabat quod poposcerat. Poscebat autem illa nimiam quantitatem.* Quum, inquam, hoc de Laide dicatur, vt quidem superioris temporis editiones habent, ego *nimiam quantitatē* in *nimium quantum* mutari debere admonui: & Gellium hîc, sicut in aliis plerisque locis, ἑλληνίζειν voluisse, addidi: quum eadē forma hoc efferatur qua Græci dicunt, θαυμαστὸν ὅσον: quamuis sermo ille vtrumque vocabulum Græco respondens non habeat, sed tantùm posterius. Nam θαυμαστὸν ὅσον notum est sonare, Mirum quantum. Ac persuadere etiā sibi quispiam posset, *mirum quantum*, non *nimiū quantum*, scriptum ab eo fuisse: nisi veterum librorum consensus lectionē hanc non illam cōprobaret. Nam quod libri huius capite decimononono legimus, *Mulier nimium atque immensum poposcit*, non obstaret alioqui quominus alterum illud, *mirum quantum*, scripsisse Gellium crederemus: quum non itidem hîc vt illic eum voluisse ἑλληνίζειν constet. Neque verò mihi magis huius editionis scriptura illo in loco placet, *Mulier nimium immensum poposcit*, quàm vulgata, quæ

copula duo hæc connectit.

Consultò autem huius emendationis à me facta mentio est, quòd sciam multos & miratos esse & reprehendisse etiam in nostri Gellij sermone cum alia, tum verò illa verba; *Poscebat autẽ illa nimiam quantitatem*. Reprehensione quidem certè non indigna fateor, sed simul etiam minimè Gelliana fuisse, & quid deprauandi eius sermonis, qui contrà eleganter est κανονισμένος, occasionem præbuerit, ostendi.

Scio porro & alia esse in sermone Gellij, quæ reprehensionem mereri videantur, quum tamen (vt alibi docebo) in Latinitatem minimè peccent.

DE ALIORVM ALIQVOT LOCORVM EMENDATIONIBVS, AVT saltem aliis lectionibus quàm quas superiores editiones habent.

LECTIONES sunt nonnullæ quæ quum prima fronte tibi fortasse placituræ non sint, vbi eas attentius consideraueris, placebunt. Cuius rei exemplum afferam ex capite decimoseptimo libri primi, de Xanthippe; *Xanthippe, Socratis philosophi vxor, morosa admodum fuisse fertur, & iurgiosa: irarúmque & molestiarum muliebrium per diem pérque noctem satagebat*. Ita enim hæc editio, quum antea legeretur *scatebat*. sed præterquam quod Scatere ablatiuo potius iúngitur, multo aptius illud quàm hoc esse videtur: quasi nobis significare velit eam die nóctéque solitam mente agitare vnde irascendi & molestias exhibendi oc

casiones caperet.

In principio capitis quod hoc proximè sequitur, pro his, *quòd vocabulum Græcum vetus, traductum in linguam Romanam; proipde atque si primitus Latinè fictum esset, resoluerit in voces Latinas*, antea legi solebat, *quòd vocabulum Græcum vetus traductum in linguam Romanam pro meraco, & quasi à se primitus Latinè fictum esset, resoluit in voces Latinas*. In qua quidẽ lectione vestigia quædam illius agnoscis: sed quum illa *proinde atque si* alio quopiam corrupta modo antea essent, & ita fortasse vt ex his voces vel potius syllabæ factæ essent quibus nihil significaretur: aliquem altero illo modo deprauasse verisimile est, dum emendare vellet. Manifestè quidem certè & in eo peccatum est, quòd dicitur *à se fictum*. Neque enim Lælius de illo vocabulo tanquam à se, sed tanquam à Latinis primitus ficto id dixit: vt vel ex ipsius Varronis verbis, eũ reprehẽdentis, apparet. Quamobrem nulli dubium esse debet quin germana sit ea quæ nunc exhibetur lectio.

QVÆDAM sunt vocabula eo (si iocosè aut etiam ridiculè loqui licet) fato, sicut apud cæteros scriptores, ita & apud hunc, vt quoties à certo quodam librariorum genere inuenta fuerunt, toties ferè fuerint deprauata. Ex iis est Aptus, participiũ, aut certè participij locũ obtinẽs. Nam in principio capitis decimiquinti, libri primi, habent vulgares superioris temporis editiones, *Linguam autem debere aiunt non esse liberam, nec vagam, sed vinculis de pectore imo ac de corde apertis moueri & quasi gubernari*. Atqui istud *apertis* quid hoc loco sibi vult? Id sanè nulli a-

pertum, quin potius omnibus obscurũ esse cõperietur: at si legas *aptis*, vt editio ista habet, omnia hîc apertissima erunt. Sic autem & in isto loco capitis quarti, libri septimi, *Iniquè igitur Tiro Tullius, qui ex omnibus facultatibus tam opulentæ orationis, aptis inter sese & cohærentibus, paruum quidpiam nudúmque sumpsit, quod obtrectaret*. Nam & hîc in quibusdã superioris temporis exemplaribus typographicis *apertis* leges. Iam verò & quidam est apud hunc ipsum scriptorem locus, vbi huius vocis *apti* sedem occupauit *capti*, si coniectura mea fallax non est: quam inter alias emendationes meas coniecturales habebis. Nullum autem exemplum affero huius vsus vocis *aptus*, quòd eum vel mediocriter doctis notum existimem: alioqui certè (aliorum exemplo) vel paginam exemplis implere possem.

Vt autẽ à capite huius tmematis (parũ abfuit quin dicerẽ à capite huius capitis) ad eius calcem transeam: alia est emendatio, quæ quũ olim coniectura tantùm mea niteretur (ὅσα γε κἀμὲ εἰδέναι) nunc eã veteris exẽplaris fide niti gaudeo. Ea est hîc, *Neque minus insigniter veteres quoque nostri, hoc genus homines in verba prouectos, Locutuleios, & Blaterones, & Linguaces dixerunt*. Editio enim ista non *prouectos* sed *proiectos* exhibet. Qua autem ratione coniecturam meam antea confirmabam, nunc veterum exemplarium testimonium confirmabo. Dicunt Latini, *Proiectus ad eam rem*, (& quidẽ in malam partem) non *Prouectus*. vt Tacitus, *Gẽs ad libidinem proiectissima*. Cicero non solùm *Proiectus ad audendum* dixit, sed etiam *Proiecta audacia*, & *Proiecta cupiditas*. At verò vbi apud Liuium

legimus, *Legiones proiecta ac prodita ad inconsultam atque improuidam pugnam*, sunt potius *proiecta* quæ ab aliis proiectæ fuerunt, quàm quæ seipsas proiecerunt: vt quum dicitur, *Ad omne scelus proiectus*, est qui à seipso est proiectus, qui seipsum proiecit. Sic in vernaculo sermone vtrumque hunc vsum tribuimus voci *Abandonné*. At verò quum dicit Tacitus, *An ciues, quibus iam proiecta senatus autoritas*, hoc *proiecta* dicitur exemplo Græci participij ἀπερριμμένον: quod quum Abiectum seu Proiectum sonet, de eo dicitur quod contemptui esse cœpit, quod vilescit & iam propemodum sordet. Adeo vt illa Taciti, *quibus iam proiecta senatus autoritas*, ita reddi possint, οἷς ἤδη τὸ τῆς συγκλήτου ἀξίωμα ἀπερριμμένον ἐστί. Et quandoquidem huc vsque hoc in sermone prouectus sum (hîc enim Prouectus, non Proiectus locum habet) addã & hoc, ἐν παρέργου μέρει, *Proiicit* esse itidem ἀπορρίπτει, siue ἀποβάλλει, aut potius, passiua vtẽdo voce, ἀποβάλλεται: in isto Horatij versu,

Proiicit ampullas, & sesquipedalia verba:

quum tamen vulgus contrario omnino sensu intelligat.

Ad Gellianum autem locum vt redeam, non in eo tantùm vocabulo editionem hanc ab aliis discrepantem inuenies, sed & in vno illorum insignium quibus veteres Latini hoc vitio & velut morbo laborantes appellarunt. Ita enim illa, *Neque minus insigniter veteres quoque nostri, hoc genus homines in verba proiectos, Locutuleios, & Blatterones, & Lingulacas dixerunt*. quum præcedentes editiones non solùm habeant *in verba prouectos*, verùm etiam *Linguaces*, non *Lingulacas*. De

quo vocabulo dubitari non potest, quum Festus scribat Lingulacam esse genus piscis, esse item mulierem argutatricem. Aptissimam autem suæ expositioni vocem inuenit Festus, quum argutatricem dixit. Ita enim Propertius,

Illa mihi totis argutat noctibus ignes.

Hoc vnum in dubium vocari potest, an terminatio illa in ACA virili etiã generi tribuatur: quod quamuis obseruasse mihi videar, harum duarum lectionum optioné libenter lectori reliquerim.

Ad *Blatterones* autem quod attinet, ita malim quàm *Blaterones* sine geminatione literæ T, scribere: quoniam Festo de eius origine non assentior, nam à Græco nomine βλὰξ deducit: ego autem verbum *Blattero*, ex quo *Blatteronem* fecerunt, à βατταρίζω oriundum esse, mihi persuadeo.

ET QVONIAM in mentionem incidi participii *Pronectus* pro *Proiectus*, & mihi nunc gratificans memoria alia duo exempla suggerit eiusdem iniuriæ ab eadẽ litera V, alteri illi literæ I, factæ, & quidem apud hunc etiam scriptorem: eorum mentionem comperendinare non libet. Incipiam autem abeo in quo mihi περὶ τῆς εὐστοχίας meæ coniecturæ gratulor: quod est capite decimotertio libri duodecimi: à cuius initio initium sumam, *Quum Roma à consulibus iudex extra ordinem datus, pronuntiare intra calendas iussus essem, Apollinarem Sulpicium, doctum hominem, percontatus sum an his verbis* INTRA CALENDAS, *ipsæ quoque calendæ tenerentur. Dixique ei, me videlicet datum iudicem, calendásque mihi productas, vt intra eum diem pronuntiarem. Cur (inquit) hoc me potius rogas?* &c. Ita enim in superioris tem-

poris editionibus hic locus legitur. At in ista, *calendásque mihi prodictas, vt intra eum diem pronuntiarem*. Ita illa ex veteribus libris: quibus certè non possum magnas gratias non agere, dum meæ (vti dixi) coniecturę gratulor: quam quum probare quibusdam non possem, nunc eam omnibus probare possum. Affertur autem hic Varronis locus, ex libro quinto De lingua Latina, *Hinc illa, Indicit illum, Indixit funus, Prodixit diem.* vbi itidem deprauantes nonnulli hoc verbum *prodixit*, in *prædixit* mutauerunt.

Alterum autem vocabulum in quo literam V eandem iniuriam literæ I apud hunc quoque scriptorem fecisse obseruaui, est verbum *Diffindo*: & eius verbale *Diffisio*, siue *Diffißio*. Ita enim præcedentes ἐκδόσεις typographicæ, capite secundo libri decimiquarti, *Sed enim ego homines quum considerabam, alterum, fidei, alterum, probri plenum, spurcißimæque vitæ ac defamatißimæ, nequaquã adduci potui ad absoluendum. Iußi igitur diem diffundi: atque inde à subselliis pergo ire ad Fauorinum, quem meo tempore Romæ plurimum sectabar*. At quę nunc prodit editio, *Iußi igitur diem diffindi*, non *diffundi*, tibi exhibebit. Itidem verò circa principium capitis, quum sit in illis, *Atque in rerum quidem diffusionibus comperendinationibúsque, & aliis quibusdam legitimis rebus, ex ipsa lege Iulia & ex Sabini Massurii, & ex aliorum quorundam iurisperitorũ commentariis commoniti & adminiculati sumus*: in ista legitur, *Atque in rerum quidem diffisionibus*. Annotauit autem olim doctissimus Budæus, Diffindere diem, esse quod à nobis diceretur Rem in crastinum continuare, aut remittere. Estque

ita vsus præter Gellium non Vlpianus tantùm, verùm etiam Liuius, vbi scribit, *C. Papyrius Iunium Bubulcum magistrum equitum dixit: atque ei legem Curiatiam de imperio ferenti, triste omen diem diffidit*. Quinetiam lex XII.tab.si iudex vel alteruter ex litigatoribus morbo sontico impediatur, iubet diem iudicii esse diffisum: aut (vt alii scribunt) diffissũ. Hactenus de tribus istis vocabulis, in quibus litera V locum literæ I occupauit: cuius occupationis alia etiã exempla, & quidem insignia, meus De mendorum origine liber tibi ostendet: simul verò quomodo litera I literæ V par pari reddiderit, te docebit.

Libet porro & aliorum quæ in his ipsis quos attuli locis editio ista aliter quàm præcedentes scripta habet, te admonere. In hoc igitur posteriori loco, vbi legitur in illis, *& aliis quibusdã legitimis rebus*, illa non *rebus* habet, sed *ritibus*: quam vocem illa eiecta esse recipiendam, nemo (vt opinor) negauerit. In illo autem altero loco ex quo vocabulum *diffisiones* à me depromptum fuit, quum in aliis typographicis libris habeas, *spurcißimiæque vitæ ac defamatißimæ*: in hoc leges, *spurcißimæque vitæ ac deformatißimæ*. Non dubium sanè est quin *Deformatißima* purioris Latinitatis sit quàm *Defamatißima*, quum illud apud Ciceronem quoque extet: hoc autem λεξικογράφοι ex Gellio tantùm afferant. Non vno autem in loco illo vtitur Cicero. nam *Deformata ciuitas* ab eo dicitur: necnon aliquis *Deformatus, atque ornamentis omnibus spoliatus*. item *Deformatus corpore, fractus animo*. Quinetiam, *Deformatus vitiis*: cum quo optimè *deformatissima vita* cõ-

uenit. non alia enim re quàm vitiis deformatissima est. At vero verbi *Defamare*, simul & participii *Defamatus*, vnum dumtaxat affertur exemplum, & quidem ex ipso Gellio: *vt vocabula quoque eorum defamata atque deformia cum rebus ipsis viderentur*. Vbi aptius fortasse *deformata* cum *defamata* iungeretur.

Paulo pòst aliud mendum est, ex eorum genere quorum antea mentionem feci, quæ nimirum occulta sunt, & nihil deprauationis præ se ferunt. Nam quum, *quem meo tempore Romæ plurimum sectabar*, in plerisque præcedentium editionum scriptum sit: est tamen scribendum *in eo tempore*, vt in ista editione habes. Ineptè enim hoc diceretur, Eum sectabar meo tempore: & facilis fuit lapsus ex voculis duabus *in eo* in voculam *meo*. Posset tamen & *eo tempore* absque præpositione legi.

Nouum autem videri possit id loquendi genus quod habes pòst, hac in editione, *Atque illud amplius ambigi ac dubitari scio, debeátne iudex, inter cognoscendum, ea quæ dictio quæstióque opus est, dicere & quærere: etiam si, cuius ea dici quærique interest, neque dicat neque postulet. Patrocinari enim prorsus hoc esse aiunt, non iudicare. Præter hac, sup.* &c. Nam superiores editiones habent, *ea quæ dicta quæsitóque opus est*: quæ lectio vulgarem & purè Latinam tamen sermonis formam sequitur: quã habemus & in illo Salustiano præcepto, *Cõsulto, &, vbi consulueris, maturè facto opus est*: at verò altera illa cum hac Plautina phrasi aliquid commune habere videri queat fortasse,

Sed quid tibi nos mendice homo tactio est?

Non libenter tamen à recepta vulgo lectione hoc in loco discesserim.

Circa finem autem capitis, quum hîc legatur, *Et propterea iuraui nihil non liquere : atque ita iudicato illo solutus sum*, illic habemus, *Et propterea iuraui mihi non liquere ; atque ita iudicatu illo solutus sum.* Quam lectionem omnino sequi malo, præsertim quum ab ipso etiam Cicerone *iudicatus* ita dicatur.

Iam verò & circa ipsius capitis principium, quum hæc editio habeat, *Sicut illa mihi tunc accidit inexplicabilis reperienda scientia ambiguitas*: ingenuè fateor magis mihi alteram lectionem arridere, *reperiendæ sententiæ.* Neque enim in tribunali hærebat circa illa generalia præmonita & præcepta quibus ante causam præmuniri iudex præparaique ad incertos casus futurarum difficultatum debet: sed in reperiendo quod pronuntiaret, in reperienda sententia quam ex boni & prudentis iudicis officio ferre posset.

IN EXTREMO capite primo libri decimiquarti duæ sunt lectiones, quarum vtraque sua niti ratione videtur, & elegans ambæ verbum nobis exhibent: in illa longa Fauorini dissertatione aduersum eos qui sese Chaldæos seu genethliacos appellabāt. Vt autem paulo altius repetam, scribit, Fauorinum deterrere volentem ac depellere adolescentes à genethliacis illis & quibusdam aliis id genus, qui prodigiosis artibus futura omnia dicturos se pollicebantur, huiuscemodi argumentis concludere solitum, nullo pacto adeundos consulendósque esse. At, enim aduersa euentura dicere, aut prospera. Si dicant

prospera, & cũ fallát qui eos cõsuluit, miserum factũ iri, frustra expectando: si aduersa dicant, & mentiantur, miserum factum iri, frustra timendo. Ad alteram autem dilemmatis partẽ veniens *Sin vera respondent* (inquit) *eáque sunt non prospera, iam inde ex animo miser fies, antequam è fato fias. Si felicia promittunt, eáque euentura sunt: tum planè duo erunt incõmoda: & expectatio te spe suspensum fatigabit, & futurum gaudij fructum spes tibi iam praeflorauerit.* Ita quidem haec editio: at in pręcedentibus, legitur non *praeflorauerit*, sed *deflorauerit*. Est certè *Deflorare* factum ad exemplum Graeci ἀπανθίζειν: *Praeflorare* autem, accipiendo pro *Pradeflorare*, est προαπανθίζειν: sic tamen vt exponi etiam possit προδρέπεσθαι. An verò *Praeflorare* pro Praedeflorare accipi possit, in medio relinquo: quamuis Plinius iunior eo ita vsus esse dicatur in Panegyrico. Deflorare autem extra omnem cõtrouersiam est. Legimus enim apud Liuium, *Erant qui fama id maius bellum quàm difficultate rei fuisse interpretarentur, vno memorabili praelio debellatum: gloriámque eius victoria defloratam ad Thermopylas esse.*

Caeterùm, in iis quae proximè praecedunt, habet haec ipsa editio, *& expectatio te spe suspensum fatigabit*: quum in illis sit *spei*. Quae lectio vt ferri possit, dicendum est (meo quidem iudicio) non cum *expectatio* iungi hunc genitiuum, sed cum *suspensum*. quod tamen minus vsitatum esse puto, quàm *Suspensus animi*, quod & apud Liuiũ extat.

Pagina autem quae hanc praecedit, & est 376, habes, *Haec nos sicca & incondita & propemodũ vna oratione attingimus.* quum in aliis editionibus sit, *Haec nos ficta & incondita & propemodum ieiuna ora-*

tione attigimus. Vbi non dubito quin *ficta* mendosum ſit pro illo *ſicca*, quod iſta habet: at illud *vna* ſuſpectum eſt. In eadem editione & ibidem leges, *At Fauorinus, vt hominis ingenium fuit, aut quæ eſt Græcæ facundiæ copia ſimul & venuſtas, latius ea & amænius & ſplendidius & profluentius exſequebatur.* at in præcedentibus legitur, *vt hominis ingenium fuit, vtque Græcæ facundiæ copia ſimul & ven.* Sic autem ſcribendo, magis laudatur Fauorinus, quàm ponendo illam diſiunctiuam particulam.

Pagina 372, *Præterea mirabatur id cuiquam pro percepto liquere* multo melius quàm antea, *id cuiquam pro præcepto liquere*. Id eſt, liquere tanquam perceptum. Vtitur autem hac voce & pag. 376, de iiſdem, *Non enim comprenſa*, inquit, *neque definita, neque percepta dicunt: ſed lubrica, atque ambagioſa coniectatione nitentes, inter falſa atque vera pedet.* &c.

Circa huius paginæ medium, *ſed eadem ipſa ex alia omni terra non videtur, & ſunt aliis omnino ignariſsima*. quum in aliis ſcriptum ſit, *& ſunt aliis omnino ignotiſsima*. Eadẽ certè ſignificatione vtrumque dici conſtat: ſed illud quàm hoc eſſe audacius, & propterea noſtro Gellio magis conuenire: qui etiam *Incredulas res* pro Incredibiles dicere non veretur, vt antea monui.

Sub iis autem quæ proximè ſequuntur, magnum & periculoſum latere mendum dico, *Atque videmus, inquit, & has tantummodo ſtellas & ex vna parte terræ obſeruari debuiſſe: quæ tãdem finis obſeruationis iſtius fuit? & quæ temp.* &c. Magnum (inquam) & periculoſum ſub hoc loco mendum latere dico, ac miror nemini mendoſum viſum

fuisse: quum planè sibi repugnet Fauorinus. Sed in iis quas paulo pòst dabo emẽdationibus coniecturalibus, huic quoque loco remedium allaturum me spero, ex quo omnes integritati suæ restitutum esse iudicent.

Circa finem verò, *& ad postremum finis etiam vitæ exspectaretur*: quum in præcedentibus sit, *spectaretur*: quod non displicet.

DE HOC etiam lectoré monebo, esse quosdam locos qui quum alia verba hac in editione habeant, & alium efficere sensum primo aspectu videantur, si tamen eos propius aspiciat, eundem esse comperiet. Exemplum autem habet, pag. 37. *Atque ibi aduocatum non incelebrem sic postulare, vt extra causam diceret, rémque quæ agebatur non attingeret*: quum aliæ hac priores editiones hanc illi lectionem exhibeant, *sic postulare, vt quam causam diceret, rémque quæ agebatur, non attingeret*. Altera tamen illa lectio magis mihi placet, cæterísque itidem magis (ni fallor) est placitura.

DE EMENDATIONE QVORVNDAM VERSVVM.

LIBET & versuũ emendationis specimẽ proponere, & à Laberianis illis initium sumere, qui citantur à Gellio libri decimi capite decimoseptimo. Ita igitur in superioribus editionibus,

Democritus Abderites, physicus philosophus, clypeũ
Constituit contra exortum Hyperionis, oculos
Effodere vt posset splendore æreo: ita radiis
Solis aciem effodit luminis, malis bene
Esse ne videret ciuibus. sic ego

Fulgentis ſplendore pecuniæ volo
Elucificare exitum ætatis meæ:
Ne in re bona eſſe videam nequam filium.

At hæc editio,

Democritus Abderites phyſicus philoſophus
Clypeum conſtituit contra exortum Hyperionis,
Oculos effodere vt poſſet ſplendore æreo.
Ita radiis ſolis aciem effodit luminis,
Malis bene eſſe ne videret ciuibus.
Sic ego fulgentis ſplendorem pecuniæ
Volo elucificare exitum ætati meæ,
Ne in re bona eſſe videam nequam filium.

Eſt autem (vt admonet Gellius) perſona quæ hoc apud Laberium dicit, diuitis auari & parci, ſumptum plurimum aſotiamque & propinationem adoleſcentis filij deplorantis. Sed ego *propinationem* in *popinationem* ex coniectura muto: vt videbis inter meas emendationes coniecturales.

ITEM Ennij duo verſus, qui ita ſcripti ſunt in quibuſdam typographicis ſuperioris temporis editionibus, capite penultimo, libri ſecundi,

Hercle hoc erit tibi argumentũ sẽper in prõptu ſitũ,
Ne quidquam expectes amicos, quod agere tu per te potes:

in hac editione ita ſcriptos habes,

Hoc erit tibi argumentum ſemper in promptu ſitũ,
Ne quid expectes amicos, quod tute agere poßies.

Verùm ſi coniectatio mea hîc non aberrat, ſcripſit potius Ennius,

Ne quid ab amico expectes, quod tute agere poßies.

SVNT etiam verſus in hac editione, ſicut & in præcedentibus, in ſuos numeros non bene re-

positi. vt pag. 534,

Si ex te tacente fieri possem certior, here,
Quæ miseria te tam miserè macerent:
Duorum labori ego hom. &c.

Sic enim & in aliis editionibus: sed tamen inficias nemo ire potest quin nomen *here* præiungi sequenti versui debeat: hoc modo,

Si ex te tacente fieri possem certior,
Here, quæ miseriæ te tam miserè macerent.

SED ET litera s (vt de hoc quoque à me monearis) hac in editione, sicut in præcedentibus, seruata fuit, apud Ennium & Lucilium, in fine eorum etiam nominum in quibus eliditur. vt pag. 106, in his Lucilianis,

Quidni? & scruta quidem vt vendat, scrutarius laudat:
Præfractam strigilem, soleam improbus dimidiatam.

Sunt tamen qui in his apostrophi notam loco literæ S ponant.

VOCABVLA ALIQVOT, PARTIM INVSITATA IN ALIIS QVI EXTANT SCRIPTORIBVS, PARTIM in iis parum vsitata: quæ editio hæc Aulo Gellio reddit.

AVLO GELLIO idem quod cæteris scriptoribus accidit, vt eius vocabula, quæ minimè vulgaria, ideóque multis incognita essent, in alia mutarentur, quæ & his sono vicina, & paucis ignota, aut saltem quæ minus rara essent. Verùm hæc editio ea nunc illi reddit: quæ dum consi-

considerabis, tuũ erit simul cogitare quàm multa nobis in aliis scriptoribus hac itidem ratione interciderint Non omnia tamen repræsentaturũ me quæ hæc editio Gellio restituit, sed huius quoque locupletationis specimen tantùm exhibiturum promitto.

DE VERBO INSTINGVERE.

INSTINCTVS participium, & INSTINCTVS verbale apud alios scriptores legimus: apud Gellium autem & ipsum verbũ INSTINGVERE. nam ab eo est *Instinxit*, quod legitur pag. 471, *Hæc admonitio Tauri de orationis Platonicæ modulis, non modò non repreßit sed instinxit etiam nos ad elegantiam Græcæ orationis verbis Latinis affectandam.* In aliis tamen editionibus non *instinxit* sed *instruxit*, legitur. Sed quis non videt Gellium illi *repreßit* voluisse verbum subiungere quod contrariam significationem haberet? Sic autem participio *Instinctus* vsus est Liuius, *His cursor vocibus instinctos milites in prælium ducit.* vt hîc admonitio Tauri instinxisse dicitur. & Lucanus, *sacro mens instincta furore.* At Cicero, *Quodam furore & audacia instinctum.* Verbalis autem *Instinctus* frequentiora etiam sunt exempla.

Verùm quum *instinxit* nouum librariis esset, at *instruxit*, quod, si non significatione, at scriptura proximè ad illud accedit, foret notissimũ, aut quòd illorum oculi fallerentur, aut quòd suspectum illud haberent, instruxit in locum eius substituerunt.

DE PARTICIPIO INGENIATVS.

NON magis audax quàm ingenioſũ vocabulum INGENIATVS, quod nunc primùm tibi exhibetur. Nam quum in illa Fauorini pulcherrima diſſertatione aduerſus matres quæ ſuos nõ ſuo lacte nutriunt, hæc quoque in medium afferãtur, (vt quidem in præcedentibus editionibus leguntur) *Quæ malum igitur ratio eſt, nobilitatem iſtam nati modò hominis, corpúſque & animum benignè ingenitis primordiis inchoatum, inſitiuo degenerique alimento lactis alieni corrumpere?* Quum (inquam) hæc ita in ſuperioris temporis editionibus ſcripta ſint: in ea quæ nunc prodit, leges, *Quæ (malum) igitur ratio eſt, nobilitatem iſtam nati modò hominis, corpúſque & animum bene ingeniatis primordiis inchoatum, inſitiuo degenerique alimento lactis alieni corrumpere?* Erunt fortaſſe quos huius vocabuli audacia offendet, & qui Gellium ita ſcripſiſſe, vix ſibi perſuadere poterunt: at ego, ſi Gellium bene noui, eum hoc pro ſuo agniturum eſſe dico. Nam & in illa ſcriptura *benignè ingenitis*, habemus veſtigia huius, *bene ingeniatis*: & indolem præ ſe fert iſtud participium à Latinitate non alienam. Ideóque tantùm ab eſt vt aures meas offendat eius audacia, (ſiue Gellius, vt fuit nouator, hoc finxerit, ſiue ab alio fictum vſurparit) vt etiam mulceat. Erit autem ex eorum vocabulorum genere, quæ quamuis participiorum ſpeciem præ ſe ferant, ſua tamen verba inuenire non poſſunt.

DE VERBO DISPERNERE

IPSI etiam vulgo notum est SPERNERE: at verò DISPERNERE, multis eorum etiam qui inomni propemodũ scriptorum genere versati sunt, eorúmque monumenta triuerunt, ignotum. Idem tamen valet quod simplex illud Spernere. Passiuæ autem vocis participiũ DISPRETVS repositum suam in sedem fuit, capite septimo libri decimioctaui. Nam quum ibi superioris temporis editiones habeãt, *Hac eorum fraudulenta calliditas tam esse turpis æstimata est, vt contempti vulgo discerptique sint*: noua hæc editio affert vocabulũ quod plurimis omnino nouum futurum est, *dispretique*. At cur *discerpti*, quod & purè Latinum & vsitatissimum est, retineri non potest? Huius rei rationem in præcedentibus reddidi: vbi etiam nostrum *Despriser* hinc factum videri docui. Scio alioqui, posse etiam, quum sit oppositum verbo *Priser*, ad eandem quoque originem referri: vt *Priser* sit quasi Pretiare (quoniam *Pris* est Pretium) vicissímque *Despriser*, quasi Dispretiare. Sed tamẽ pro Appretiare alius formæ verbo vtimur, *Appretier*: ac obseruaui certè in nostro sermone, quædam similia vocabula, & ad eandem significationem pertinentia, non eandem tamen originem habere. Cæterùm illud *Dispernere* non ita nouum esse vt nullum alibi extet vsus eius exemplum, ibidem docui.

DE VERBO VOCIFICARE.

HVIVS quoque verbi VOCIFICARE mentionem antea feci, pagina 100. Habet au-

tem ipſum editio iſta, capite tertio libri noni. nam quum ibi habeant quæ ſunt ea priores, de Philippo Macedoniæ rege, *& cuius vim atque arma toti Græciæ cauendam metuendámque* (aliæ, *& cuius arma vimque toti Græciæ cauendam metuendámque*) *inclytæ illæ Demoſthenis orationes cõcionéſque notificant*: in hac legitur, *inclytæ illæ Dem. or. concionéſque vocificant*. Addam autẽ aliquid cuius te cõmonefacere ſuper hoc loco ſum ibi oblitus: videri præpoſterum eſſe horum verborum ordinem, *cauendam metuendámque*: ſcribendúmque potius, *metuendam cauendámque*: quũ caueamus ab iis quę iam metuimus, ideóque hoc præcedat.

DE VERBO RENIDERE.

ISTVD autem verbum RENIDERE, vel potius eius participium RENIDENS, quod ex eorum numero eſt quæ Gellio reddita fuerunt, haudquaquam nouum, vt ſuperiora, fuerit. Legitur autem in primore pagina 400, *At ille contrà renidens, Audi, inquit, diſcipule plura alia conſimilia*. quum non ſolum Sebaſtiani Gryphii editio (quæ prodiit ante quinquaginta annos) ſed aliæ pleræque habeant valdè diuerſę ſignificationis verbum *renitens*. Quin tamen ab illo aliena ſit loco hæc lectio, minimè cuiquam eſſe dubium poteſt.

Cæterum, minimè quidem nouum eſt (vti dixi) vocabulum *Renidere*: ſed ego aliquid de eo ἐν παρόδῳ dicturus ſum cognitu dignum, quod plurimis nouum fore exiſtimo. Scio *Renidere* exponi Ridere, cũ alibi, tum in hoc Catulli loco,

Egnatius, quòd candidos habet dentes,
Renidet vsquequaque: seu ad rei ventum est
Subsellium, quum orator excitat fletum,
Renidet ille: seu pii ad rogum fili
Lugetur, orba quum flet vnicum mater,
Renidet ille. &c.

at ego hoc etiam in loco Renidere esse aio potius quod Græci dicunt σεσηρέναι, quàm Ridere. id est, Esse ore hianti, & dentibus renudatis, more eorum qui rident. Scio autem statim mihi oppositum iri hunc ipsius Catulli versum, quo locum illum claudit,

Nam risu inepto res ineptior nulla est.

Sed eum qui ridentem imitetur, & ridere videatur, aut etiam videri velit, dici ridere, minimè mirum est. Idem certè quidā comicus Græcus de puella dicēs quod Catullus de Egnatio, id est, illam velle ab omnibus suos λευκοὺς ὀδόντας conspici, dicit illam σεσηρέναι. Sic etiam quod σεσηρότι προσώπῳ aut τῷ προσώπῳ dicunt, à Latinis Renidēti ore dicitur: vt legimus apud Maronē, Metamorph. VIII,

-- puer Icarus vnà
Stabat, & ignarus sua se tractare pericla,
Ore renidenti, modò quas vaga mouerat aura
Captabat plumas. Id est, σεσηρότι τῷ προσώπῳ.

Quoniam autem & canes, quum irascuntur ac minantur, ita dentes renudant, diducto rictu, (quod quidam Ringi dici propriè putauerunt) de iis quoque dicitur σεσηρέναι. vt legimus apud Aristophanem, ἐγρηγορμένους ἐπ' ἀλλήλοισι καὶ σεσηρότας.

DE PARTICIPIO PRODICTVS.

HVIVS quoque participij facienda hîc est mentio, quum ex iis sit vocabulis quæ huic Gelliano volumini restituuntur. Nam (vt antè dictú à me fuit) quum priores editiones habeant capite decimotertio libri duodecimi, *Dixíque ei, me videlicet datum iudicem, calendásque mihi productas, vt intra eum diem pronuntiare*: inueniet lector *prodictas*, hac in editione, sequente veterem scripturam. Animaduertendum est autem, postea diem præfinitam ab Apollinari Sulpitio dici, eadem de re loquente: *Quum dies ita præfinita est vt iudex intra calendas pronuntiet*. Hoc item addo, præpositiõnem *Pro* in hoc *Prodico* (vnde *Prodictus* manauit) respondere Græcæ πρὸ in προλέγω.

DE NOMINIBVS SCÆVVS ET SCAEVITAS.

IN EODEM capite, & quidem non multo post illa quæ modò inde deprompsi verba, legitur in aliis editionibus, *sæuus profectò et cæcus animi forem, si, quum haberem tui copiam, issem magis ad aliũ quàm ad te*. At in ista, *scæuus*, non *sæuus*. Idémque & in alio loco error cernitur. Sed in illo qui est capite decimotertio libri duodecimi, vidi etiam editionem quæ exhibet non *sæuus*, nec *scæuus*, sed *læuus*. At magno consensu habent illæ *leuitate* pro SCAEVITATE, libri sexti capite secundo. Ibi enim legi solitum est, *Sin verò sunt aspera & inscita & rudia, nullísque artium bonarum adminiculis fulta, etiamsi paruo siue nullo fatalis incommodi conflictu vrgeantur: sua tamen leuitate & voluntario impetu in assidua delicta & in errores ruunt*. Vsus autem est etiam alibi, sed ibi quoque in aliam vocem mutatum in aliis editionibus fuisse compe-

ries. Quid si verò dicamus *læuitate* scriptum hîc à Gellio fuisse? *læuitate*, inquam, cum *æ*. Idem sanè sensus ex eo efficeretur: atque idem & de *læuus* dicendum est, quod in quibusdam typographicis exemplaribus dixi extare cap. decimotertio libri duodecimi, non *scæuus*, nec *sæuus*. Vtrũque sanè ex Græca voce sumptum fuit: *scæuus*, ex σκαιός: *læuus*, ex λαιός. At verò Festus de vno loquens (si quidem vulgarem scripturam sequamur) alterius indicat originẽ. In omnibus enim, quas quidem viderim, editionibus, scriptum est, *Læua, sinistra. quòd eã Græci σκαιὰν dicunt: vnde tractum cognomen Scæuola.* Immo expectandum erat, *quòd eã Græci λαιὰν dicũt.* & ita scripsisse credibile foret, nisi sequerentur illa, *vnde tractum cognomen Scæuola.* Facilè igitur mihi persuaserim, Festum hæc in nomine *Scæua* scripsisse, quæ postea in nomen *Læua* irrepserint: aut certè ita scriptum hunc locum reliquisse, *Læua, sinistra: sicut & Scæua. quòd eam Græci & λαιὰν & σκαιὰν dicunt.* Cæterùm, quum eandem duo hæc vocabula originem habeant, Latinis vsitatius est *Læuus* pro inepto, quàm *Scæuus*: Græcis contrà σκαιὸς, magis quàm λαιὸς, est vsitatum: si tamen vllus est huius in ista significatione vsus. At σκαιὸς cum ἀπειρόκαλος etiam iunctum inuenitur: & ab hoc est σκαιότης, pro quo à Gellio dicitur *Scæuitas*. Ab illo autem λαιὸς non memini me λαιότης legere: sed potuit tamen Gellius *Læuitas* ex *Læuus* facere. Enimuero vtrocumque vsus Gellius fuerit in illo capitis secundi libri sexti loco, sciendum est aliquam infelicitatis significationem coniunctã habere: quemadmodum & Sinistrum de infelici

quoque dixerunt. Sic autem apud Virgilium,

— si mens non læua fuisset,

illud *læua* expono non solùm Stulta, sed etiam Sinistro & infelici consilio vsa.

DE NOMINE PAVPERTINVS.

GELLIVS in duobus suarum Noctium locis nomen hoc scripserat: ex quorum altero quum eiectus fuerit, nunc editio hæc ei restituit. Nam libri vigesimi capite primo ita legi solebat, *Quanam ibi igitur acerbitas esse visa est, quòd in ius vocato pauperrimo homini, vel inopi, qui aut pedibus fortè ægris esset, aut quo alio casu ingredi non quiret, plaustrum esse dandũ censuerunt?* At in hac editione, pag. 526, inuenies *paupertino homini, vel inopi.* De qua lectione dubitari non potest, quum Gellius superlatiuum *pauperrimo* cum *inopi* minimè iuncturus fuerit: & alibi eodem vocabulo vtatur. Nam capite sexto libri decimiquarti legimus, pag. 386, *Et librum hunc opulentißimum recipe, nihil prorsus ad nostras paupertinas literas congruentem.* Affertur autem à Nonio ex Varrone hoc vocabulum.

DE ADVERBIO OMNIMODIS.

POSTLIMINIO in duos Auli Gellij locos redit & antiquum aduerbium OMNIMODIS, ex vtroque enim expulsum fuerat. Nam pro his quæ editio ista habet, circa finem paginæ 64, *Ex quibus latenter intelligas, nõ omnes omnimodis diis exosos esse qui in hac vita cum ærumnarum varietate luctantur*: in superioribus habes, *non omnes modò diis exosos esse*, quum particula *modò* nullum habere hîc locum possit. Fateor tamen nec illud *omnes*

cum *omnimodis* mihi placere: ſed exiſtimare legẽdum, *non omnimodo diis exoſos eſſe*, abſque illo nomine *omnes*. Alioqui enim ex Epicteti verbis colligeremus, aliquos eorũ qui hac in vita cum variis ærumnis (pro quo Gellius dicit, cum ærumnarum varietate) luctantur, diis exoſos eſſe.

Alter autem locus è quo expulſum hoc aduerbium fuerat, eſt pag. 120, *Alij enim redhiberi omnimodis debere, alij contrà, niſi id vitium morbo contractum eſſet*, Subſtitutum autem fuerat eius in locũ *omnino*. Vſus eſt Lucretius hoc aduerbio,

Si non omnimodis, & magna parte animai
Priuatus.

Vſus verò eſt & alio eadem forma eadémque audacia compoſito *Multimodis*: vt libro quinto,

Ducere multimodis cantus, & flectere voces.

Et libro quarto, de mulieribus,

Multimodis igitur prauas turpéſque videmus
Eſſe in deliciis.

DE ADVERBIO PENSIM.

NOVVM aliud aduerbium (id eſt, nunc primùm typographica exemplaria ingrediens) inuenies pagina ſexta huius ἐκδόσεως, *Penſim*. Ibi enim leges, *neque ea quæ à Theophraſto penſim atque enucleatè ſcripta ſunt exequutus eſt*: quum aliæ habeant, *quæ à Theophraſto penſiculatè atque enucleatè ſcripta ſunt*. Ne tamen facilè reiiciatur Penſiculatè obſtat verbum *Pẽſiculare*: quod habes pag. 351, *Penſicula vtrumque & moderare: reperies ſuo quodque in loco ſonare aptiſſimè*. Nonnullæ autem editiones habent, *Penſicula vtrumque moderatè: reper.* &c. Verùm editiones multæ illud ipſum aduer-

bium *Pensiculatè* hoc loco habent: quum in iis ita legatur; *Vtrumque pensiculatè modulatéque reperies suo quidque in loco sonare aptißimè.* vbi perperam *quidque* pro *quodque*. Ego autẽ malo quidem hoc loco *Pensicula*, at neque *moderatè* probo, neque *moderare*, quod habet nostra editio: sed retinens quam addit particulam connexiuam, muto *moderare* in *modulare*: & ita lego, *Pensicula vtrumque, & modulare.*

DE ALIIS QVIBVSDAM ADVERBIIS.

VTITVR Gellius aliquoties aduerbiis eius formæ quã INQVISITE habet: quorum nonnulla deprauata itidem fuerunt. Atque adeo hoc ipsum in aliquibus editionibus deprauari alicubi contigit. nam libri primi capite tertio, pro his, *satis inquisitè satísque solicitè quæsierunt*, in nonnullis excusis exemplaribus legitur, *satis inquit scitè satísque solicitè quasi.* Parua quidem mutatione opus fuit ad peruertendum *Inquisitè* in *Inquit scitè*: sed verbo isti, *inquit*, nullus hîc esse locus potest. Editio autem quæ nunc prodit, habet ANQVISITE, ἀρχαϊκῶς.

Extat & aduerbium IVDICATO apud Gellium, quod (ni fallor) deprauatum & ipsum in quibusdam editionibus fuit. Eo vtitur initio capitis primi libri decimiquarti, *Exercendíne autem anne ostentandi gratia ingenii, an quòd ita seriò iudicatóque existimaret, non habeo dicere.* Vbi *indicatò* dictum est ad exemplum Græci κεκριμένως, cui etiam planè respondet. id est, adhibito iudicio. Cui opponitur ἀκρίτως.

Hactenus ea quæ ſpecimẽ illius quoque quam dixi locupletationis eſſe volui. quum alioqui in mentem multo plura venirent (ex quibus ſunt, *Inſcientia* pro *Inſcitia*, quod eſt in aliis: item *Imparentia*, *non Imparientia*: nec non *Lingulacæ*) poterunt autem & noſtrę emendationes coniecturales aliqua huc pertinentia vocabula ſuppeditare: inter Latina quidem *Popinatio*, inter Gręca autem, *ῥητορίσκος* & *αὐοικονόμητος*.

GRÆCA etiam nonnulla vocabula ſecus hac in editione ſcripta ſunt quàm in ſuperioribus: ſed eorum duo, triáve ſunt de quibus haud ſcio an illi aſſentiri debeã. Duo, quorũ memini, ſunt *παγκρατίαι* pro *παγκρατιασταί*: & *σκεπτηταί*. Prius illud extat libri decimitertii capite vigeſimoſexto. ſed *pancratiæ* in hac editione literis Latinis ſcriptum, ſicut in aliis *pãcratiaſtæ*, habes. Poſtquam enim ex Panætio retulit, vitam hominum qui ætatem in medio rerum agunt, ac ſibi ſuíſque eſſe vſui volunt, negotia periculáque ex improuiſo aſſidua & propè quotidiana ferre: addit, *Ad ea cauenda atque declinanda proinde eſſe oportet animo ſemper prompto atque intento vt ſunt athletarum qui pancratiæ vocantur. nam ſicuti illi ad certandum vocati, proiectisq; altè brachiis cõſiſtunt.* &c. Sic & aliæ editiones, niſi quòd *pancratiaſtæ* in iis legitur, vti dixi: item *perinde*, non *proinde*; quæ tamen ſcriptura hac in editione ferè perpetua eſt, hoc etiam in ſignificatu. Cæterùm mihi nouũ eſſe fateor *παγκρατίας* (à quo eſt illud plurale *παγκρατίαι*) pro *παγκρατιαστής* miniméque in Theſauro meo inueniri. Quòd ſi nihilominus ita Gellius ſcripſit, erit factum ex *παγκράτιον*: ex

quo etiam deductum esse πασχαπαστὴς haud nego, sed non itidem ἀμίσους. nam ex πασχάπιον fit πασχαπάζω, ex πασχαπάζω autem πασχαπαστής.
Venio ad alterum illud, quod itidem núc primùm Gellii Noctes ingreditur. id est σκεπτηταί. ita enim scribendum est pag. 286, pro σκεκτηταί. Neque enim σκεκτηταὶ admitti potest: & vel σκεπτικοὶ, vel σκεπτηταὶ, scripserit Gellius necesse est. In eodem certè capite aliquanto post σκεπτικοὶ habemus, quod passim & apud cæteros scriptores occurrit. At σκεπτηταὶ nusquam me legere memini: quinetiam mihi nouum esse non inficior talis formæ verbale à tali verbo: nimirum à σκέπτομαι. Verùm, cui hoc displicebit, aut etiam suspectum erit, reponat alterum quod cætera habent typographica exemplaria, σκεπτικοί. In quibus alioqui turpiter in titulo peccatū est, *De Pyrrhonibus philosophis quædam*. quū scribēdum sit, *De Pyrrhoniis philosophis*. In duobus autem tribúsve repræsentata fuit quantum potuit veterum librorum qualiscunque est scriptura.
Quinetiam ea sequendo, scripta Latinè nonnulla fuerunt, quum aliæ editiones Græcè scripta habeant: vt pag. 289 habes *apirocalus*, quū in aliis sit ἀπειρόκαλος. Item pag. 513, vbi legis, *vt in tali asotia atque nequitia artium vinceretis*: in aliis editionibus legitur ἀσωτίᾳ Græcè scriptum, absque illis, *atque nequitia*. Non est autem quòd putemus perinde esse siue Græcè siue Latinè talia scribantur, quum Latinè scribi vix alia solerent quàm quæ Latinorum vsu erant tritissima.
Cæterùm de multis vocibus Grecis hac in editione emendatis, & de redditis Gellio tribus

Græcis verſibus, quos præcedentes ei abſtulerant, necnon de emendanda plurimis in locis Græcorum quæ apud Gellium ſunt vocabulorum interpretatione, lege ſequentem ad lectorem epiſtolam.

DE EMENDANDA GRAECARVM QVÆ APVD GELLIVM *ſunt vocum interpretatione.*

ITEM, DE MVLTIS VOCIBVS GRÆCIS QVÆ HAC IN EDITIONE correctæ fuerunt.

HENRICVS STEPHANVS LECTORI S. D.

VOCABVLA illa Græca de quibus modò egi, aliquid mihi in memoriam reuocarunt, de quo te iam núc admonendum cenſeo. Quum enim ſoleant Gellij editionibus adiungi Græcarum quæ in eo ſunt vocum, & eorum quos ex quibuſdam Græcis ſcriptoribus affert locorum interpretationes: mirum eſt tam diuerſas editiones, & quæ alioqui in multis inter ſe diſſentiūt, ita inter ſe de illis interpretationibus conſentire, vt eadem illarum errata omnes tibi bona fide (ſi bona fides hîc locum habet) exhibeanr: & quidem ad typographica vſque menda. Exempli

gratia, Homerica ista, λᾶαν ἄνω ὤθεσκε ποτὶ λόφον, ibi ita sunt interpretata, *saxum sursum impellebat ad cumulum*. quum minimè dubium sit quin interpres, quicunque is fuit, scripserit *tumulum*: & tamen inter se confer quascunque cõquirere poteris editiones, inter se hoc in mendo optimè cõsentire comperies. Vt omittam & alium in deprauatione verbi ὤθεσκε consensum. ex eo enim & ibi, & in ipso etiam capite, fecerunt ὠθεῖν ἔσκε.

Ibidem, huius Homerici versus (quem Gellius citat capite tertio libri decimiseptimi) Καὶ δὴ δοῦρα σέσηπε νεῶν, καὶ σπάρτα λέλυνται, interpretatio hæc est, *Et ligna putrent ratium, & sparta in cariem sunt*: magno & hîc consensu: quum tamen manifestum sit deesse vocẽ quæ illi *sunt* iungatur: & dubium memini esse debeat quin is qui hæc ita vertit, eã minimè omiserit: sed scripserit *in cariẽ soluta sunt*, aut aliquid huiusmodi. Quamuis alioqui eum aliter potius debuisse hęc reddere fatear, & vocem Græcam *sparta* minimè retinere. Ita certè non malè vertisset, *Atque adeo nauium ligna putrefacta sunt, & rudentes fatiscunt.*

Sunt etiam nonnulli loci, vbi error ex typographia natus videri nequit, & pudet tamen illi interpreti eum imputare. Atque hoc de isto dici loco potest, cap. octaui, libri noni, τὸν γὰρ μυρίων καὶ πεντακισχιλίων χλαμύδων δεόμενον οὐκ ἔστι μὴ πλειόνων δεῖσθαι. hîc enim πεντακισχιλίων χλαμύδων videmus reddi, *quindecim millibus vestimentorũ*. quum vel ei qui planè sit in Græcarum literarũ cognitione nouitius, satis notum sit πεντακισχιλίων non plus esse quàm *quinque millibus*.

Alicubi verò ne diuinare quidem possis quid

ille interpres ſcripſerit. Exempli gratia, hæc tria vocabula, σκεπτικοὶ, ἐφεκτικοὶ, ἀπορητικοὶ, vertit (vt quidem editiones illæ habent) *Commentantes, Obligantes, Ambigentes.* at quis tamen illum pro ἐφεκτικοὶ *obligantes* ſcripſiſſe credat? neque enim credibile eſt eũ ignoraſſe ita dictos Pyrrhonios philoſophos à verbo ἐπέχειν, quod eſt (quũ de illis dicitur) Hæſitare, aſſenſum interim retinẽdo. ſed quid inueniemus huc pertinẽs quod commune aliquid cũ illa voce *obligantes* habeat, ad ſcripturam quod attinet?

Sed nonnullis in locis duo hæc mala concurrerunt, quòd interpres in locis deprauatis mendoſam lectionẽ ſequutus ſit, & alibi ea etiã quæ mendo carebant nõ rectè ſit interpretatus. Vel in hoc certè Alcæi loco qui miſerè corruptus eſt in omnibus editionibus, (libri decimiſeptimi capite vndecimo) prior illa miſeria conſpicitur,

Τόντε πνεύμονα οἴνῳ. τὸ γὰρ ἄκρον περιστέλλεται.

Illam enim deprauationẽ ſequens, cum ita vertit, *Pulmonem vino. ſummum enim contrahitur.* quum tamen ſcribendum ſit, vt in iſta editione habes,

Τέγγε πνεύμονα οἴνῳ. τὸ γὰρ ἄστρον περιτέλλεται.

Niſi potius in duos verſus diuidi hæc debent. Sonant autem, *Madefacito pulmonem vino. aſtrum enim exoritur.* Idem verò error & Macrobii pleraſque editiones occupauerat: ſed Macrobianã illam, quæ nunc vnà cum iſta Gelliana prodit, ab ea puram inuenies. Vnum miror, περιτέλλεται legi, nõ ἐπιτέλλεται, quod potius huic ſignificationi conuenit. Quod autem in hac editione habes plurale πνεύμονας, perinde eſt.

Sic etiam capite decimotertio libri quarti, in-

terpres ille ſicut legit hæc deprauata, περὶ λοιμῶν ἢ λογικῶν κανὼν, ita etiam hæc Latina verba illis deprauatis reſpondẽtia nobis exhibuit, *De peſtibus, aut rationalium regula*. At germana ſcriptura nũc tibi datur, περὶ λοιμῶν, ἢ λοιμικῶν κακῶν: quę verba ſonant, *De peſtibus* (ſiue *peſtilentiis*) *aut peſtilentibus malis*. Niſi quis malit *Peſtilentioſis*.

Quum igitur talis interpres ſuperioribus editionibus contigerit, qui & in mala exemplaria & in malos Græce linguæ doctores inciderat, ſimiles habuerunt labra lactucas: ideóque mirari nõ debes ſi huic editioni aliam eſſe quęrendam interpretationem cenſui. Interim verò iſtæ meæ lucubrationes plurimos tibi locos interpretabuntur. Vale.

CLAVDIO



CLAVDIO PVTEANO, REGIS IN SENATV PARISIENSI CONSILIARIO,

HENR. STEPHANVS S. D.

NOctibus ternis diem vnum addere necesse habui: vt, quoniam copiæ è veteribus libris collectæ, omnia expugnare huius libri menda non potuerant, meæ emendationes cõiecturales, seu coniecturæ emendatrices, velut succenturiantes accederent. Præter illas enim quas è meis coniecturis ortas aliis intermiscui, habeo quas lectoribus seorsum patefaciendas censui. Spero autem fore vt gratiam si non ab omnibus, ab eorum certè plurimis ineam. nam, aut valde fallor, aut eorũ pleræque non minus εὔστοχοι *erunt, quàm eæ quibus Xenophonti & quibusdam aliis scriptoribus Græcis & Latinis pariter adminiculatus sum, aut etiam opitulatus. Magna enim illarum coniectationum pars (earum præsertim quas in Xenophonteos quosdam locos ediderã) veterum librorum testimonio confirmata tandem fuit. Qua de re literis quorundam, mihi alioqui ignotorum, certior factus fui. Quorũ rogo vt exem-*



HENR. STEPHANI EMENDATIONES CONIECTVRALES.

SIVE, CONIECTVRÆ EMENDATRICES LOCORVM ALIQVOT A. GELLII, PRAETER EAS quas præcedentibus inseruit.

GAVDEO, primum in mentem mihi venire quendam Fauorini locum: tum vt meam de eo fidem liberem, tú verò quòd dignus sit Fauorinus à quo meas emendationes coniecturales auspicer: vtpote cuius dissertationes seu sermocinationes in Atticis hisce Noctibus, velut minores inter ignes luna (suam enim comparationem mihi cómodat Flaccus) niteant, splendeant, fulgeant. Adde quòd magni vel potius maximi est momenti huius loci correctio: quum eius deprauatio non solùm lectorem alioqui auidum remoretur, sed ipsius orationis cursum, velut obex quidam, sistat. Quomodo enim eius orationis cursus non interrumpatur, in qua quis sibi repugnátia loquitur? Sed ad rem veniendum est.

In illa igitur egregia atque illustri oratione, qua Fauorinus philosophus aduersum eos disserit, qui sese Chaldæos seu genethliacos appellabant, (qui hodie Astrologiæ iudiciariæ periti, vulgò autẽ & Natiuitatũ factores dicũtur) ac de motu deq; positu stellarũ posse futura prædicere profitebantur: inter alia se mirari dicit, hoc cuiquam pro percepto (non, pro præcepto) liquere, erraticas illas stellas quæ à Chaldæis & Babyloniis siue Ægyptiis obseruatæ dicerentur, non esse plures quàm vulgò crederentur. Posse enim fieri existimat vt & alij quidam planetes (quos erraticas stellas dixerat) pari potestate sint, sine quibus recta atque perpetua obseruatio perfici nõ queat: neque eos tamẽ cernere homines possint, propter exuperantiam vel splendoris vel altitudinis. Nam & quædam sidera è quibusdam terris conspici, earúmque terrarum hominibus nota esse, quum tamen eadem ipsa ex alia omni terra non conspiciantur, sed aliis omnino sint ignarissima, vel (vt editiones superiores habent) ignotissima. Quid verò his proximè ab illo adiicitur? Istud, *Atque videmus & has tantummodo stellas & ex vna parte terræ obseruari debuisse.*

Quid hæc sibi volunt, Fauorine? Tibi non constas: eadem ais & negas. Fateris enim duo quæ negasti: vnum, has tantummodo stellas videri: alterum, ex vnica parte terræ debuisse obseruari. Quid hîc Fauorinus, vel potius aliquis Fauorini defensor, respondeat? Quum hæc quæ obiicio, vera esse inficiari non possit, ad verborum Fauorini deprauationem librariam confugiat necesse est. Sed qua in parte illam esse dicet?

Hic certè mirũ ni hærere cogatur. At ecce quàm parua mutatione (quod plerumque à me fit in iis quæ ex coniectatione emendo) rem tam impeditã expedio. Repono enim, *Atque vt demus*, pro illis *Atque videmus*. Id est, Atque vt concedamus. Sed quum in præcedentibus legatur editionibus, *Atque vt videmus*, lectoris erit optio, ex vtra lectione mala malit bonam illam facere. Nam hîc iam habet particulam *vt*, & tantùm delenda est prima verbi *videmus* syllaba: illic, quum legatur, *Atque videmus*, habet iam in *videmus* priorẽ particulæ *vt* literam: ex litera *i*, alteram, quę est *t*, facillimè fecerit. Debuerat verò & sermonis ἀνακολουθία suspectum hunc locũ reddere. Qui enim iudicio valent, si attentè hunc locum considerent, animaduertent, ista, *quæ tandẽ finis obser.* nullo cum proximè pręcedentibus verbo connexa esse. Nã hęc, *Atqui videmus, inquit, & has tantũmodo stellas, & ex vna parte terræ obseruari debuisse*, non suspensam relinquunt orationem, sed sententiam ἐντελῆ efficiunt: adeo vt ista, *quæ tandem finis obseruationis istius fuit, & quæ tempora satis esse visa sunt ad percipiendum quid præmonstr.* &c. ab illis pendere videri non possint. Sin verò alteram lectionẽ sequaris, *Atque vt videmus*, suspensa quidem relinquetur oratio, propter particulam *vt*: sed incohęrentia sunt hęc, Atque vt videmus, quę tandem finis fuit obser.

Cæterùm, quamuis *Genethliacos* Gellium scripsisse putem (præsertim quum & in fine capitis vocabulum istud repetatur) potius tamen Genethlialogos, aut Græco sono Græcísque literis γενεθλιαλόγους seu γενεθλιολόγους dictos fuisse existi-

mo. Sed Gellius tãquam ex illorũ persona loquitur: quippe qui illos ita se appellasse scribit. Quũ autem vulgus vocat Natiuitatum factores, *Faiseurs de natiuitez* (quod, verbum è verbo, sonat γενεθλιοποιοὶ, non γενεθλιολόγοι) respicit ad eam quam faciunt & vocãt figuram, in qua quæ ἐκ τῆς γενεθλίων possint prædicere rimantur. Apparet autem ex tam longa aduersus istos dissertatione (summa enim eius capita tantùm, & quidem non omnia, Gellium excerpsisse arbitror) fuisse non minus olim quàm hodie, plurimos qui huius scientiæ amore insanirent. A qua me insania iam ab adolescentia liberatum fuisse, sæpe Deo Opt. Max. gratias egi, sempérque agam. Quum enim ea in ætate omniũ scientiarũ essem φιλομαθὴς, sed simul etiam ἀψίκορος, contigit postremò vt γενεθλιαλόγος quoque euadere summopere cuperem. Quod tamen desiderium patri aperire non audebam: quòd scirem fore vt non solùm me ab hoc proposito deterreret, sed interminaretur etiam ne huic studio quidquam temporis impenderem. Verùm (vt humanũ est in vetitum niti) eo acrior vehementiórque cupiditas illius scientię mihi excitabatur. Tandem verò clam patre inuenio hac in vrbe qui mihi μαινομένῳ (quod tamen tum temporis non putabam) velit συμμαίνεσθαι. Adimus igitur quendam huius ἐπιστήμης (si tales obseruationes ἐπιστήμην efficere possunt) ἐμπειρότατον. Petit ille à nobis pretium mirum quantum in singulos menses: sed tamen quod petit paciscimur. Patrem deinde rogo vt per eum mihi liceat cuidam geometriæ & arithmetices longè peritissimo operam dare, cu-

ius familiarissima futura sit in priuatis ędibus institutio. Concedit: ad eum itamus. Et quoniam tam grande pretium rem patri suspectam reddere potuisset, vnam duntaxat eius partem ab illo peto, & ita cum indulgentissima matre ago, vt alteram suppeditet. At ecce quod in Gręco prouerbio est, Thesaurus, carbones. Nam vbi ingenia nostra multum diúque extractionibus radicum ac regulis algebræ fatigauit, & propemodum cruciauit (quæ ad genethlialogiam esse προπαιδεύματα δασικὰ dictitabat) & tandem ad illius scientiæ rudimenta venimus: doctrinam de domibus, quæ illius esse firmissimum fundamentũ debebat, incertissimam esse cognouimus: ideóque τῷ γενεθλιαλόγῳ & τῇ γενεθλιαλογίᾳ, multum de temporis & laboris iactura questi, valedixi-mus. Hæc auté ad ea quæ disserit Fauorinus adiicere libuit, vt quidam iuuenes mihi charissimi, si non Fauorini monitis, meo saltem periculo sapere discant. Postea verò hoc etiam certò cognouimus, ipsum nihil certi, nihil veri solitum prædicere: & sæpe quod à Fauorino de genethliacis sui temporis dicitur, facere, vt lubrica atque ambagiosa coniectatione nitens, inter falsa atque vera pedetentim, quasi per tenebras ingrediens, iret. Et tamen omnium, etiam τῶν ὁμοτέχνων, testimonio, nullum tota Gallia magis huius scientiæ peritum, magis in ea exercitatũ, habebat.

Et hæc quidem illi meæ annotationi, in gratiam eorum qui libenter monentibus parent, ἐπεμέτρησα: sed libet & aliud διηγημάτιον eodem pertinens προσεπιμετρεῖν: quod minimè (vt opi-

nor) prætermissurus erat Fauorinus, si cognitum habuisset. Dum Venetiis apud Odettũ Seluam, regis nostri legatum, commorabar, ille quodam celeberrimo genethlialogo (quem tamen honoris causa non nomino) familiariter vtebatur. Quum autem sæpe ex eo audiuisset, filij eius horoscopum ingẽtem quandam felicitatem (quod Græci significantius dicerent, πάμμεγά τι δ' εὐτυχίας χρῆμα, vel εὐδαιμονίας) illi polliceri, & tandem etiam ex eo intellexisset, tempus illius felicitatis aduentare: nuntiũ de huius prædictionis euẽtu auidissimè expectabat: præsertim quum ei in astrologiæ iudiciariæ scientia parem Italia nõ habere diceretur. Vrgebat legatus, quòd ille iã esse ὑπερήμερος cœpisset: illum suæ ὑπερημερίας pudebat, sed nihil cõmentitium dicere audebat. Venit post aliquot dies ad legatum gaudio exultãs, quòd illa tamdiu expectata felicitas filio suo cõtigisset, & tam felicem in illa prædicenda suam artem expertus esset. Tum legatus, & quotquot eum circumstabamus, mentem auréſque erigere. Ille, rem miram, inquit, & propè incredibilem audietis. Nudiustertius mercator, qui hoc nomine vocatur (eum enim nominabat) filio meo pannum pulcherrimum in vestem vltro donauit: heri autem sutor operam illi suam obtulit, nullúmque manupretium se postulare dixit. Ab his ille ad ἐπιφωνήματα, re tali scilicet digna, nos ad ἀγωνίαν præ admiratione tantæ stoliditatis & vecordiæ venimus. Sed iam ad pensum redeũdum mihi est: interea autem, quemadmodum aliquando Gellio nostro suarum vigiliarum, quas Atticas vocat, labor & inquies suauitate quo-

rundam modulorum paulisper acquieuit, ita & laborem mearum Parisinarum, quas Atticis illius inuigilaui, harum narrationum voluptate paulisper acquiescere contigit. Simul verò Fauorini dehortationi aliquid opellæ & ipse præstiti.

CONIECTVRÆ EMENDATRICES QVORVNDAM LOCORUM Capitis I, Libri XII.

AB VNA Fauorini sermocinatione, vel potius (vt vocare Gellius solet) dissertatione, ad alteram venio, non minus & doctam & βιωφελῆ: non minus denique Fauorino dignam.

Non procul ab huius capitis principio, hæc legis, *Atque ibi percontatus est quàm diutinum puerperium & quàm laboriosi nixus fuissent. Puellámque, defessam labore ac vigilia, somnum capere cognouit. fabulari instituit prolixius. Et nihil, inquit, dubito quin filium lacte suo nutritura sit.* Vt hæc verba, *fabulari instituit prolixius*, cum præcedentibus iungi possint, addendum videtur *postquam* vel *vbi*, post *Puellámque*: hoc modo, *Puellámque vbi defessam lab. ac vig. s. capere cognouit, fabulari instituit prolixius.* Vel, *Puellámque postquam def. lab.* &c. Fortasse autem & *quoniam* locum habere hîc posset. Quòd si nihil hîc addas, scribendum fuerit, *fabulari igitur instituit prolixius.* vel, *itaque fab.* &c. Neque verò putandum est hoc esse sermonis illius principium, *Et nihil dubito quin fil.* sed particulam hanc iungi cum *inquit*: hoc modo, *&, Nihil, inquit, dubito quin fil.*

Ad maiora venio. *An tu quoque*, inquit, *putas naturam feminis mammarum vbera, quasi quosdam naeulos venustiores, non liberûm alendorum, sed ornandi pectoris causa dedisse?* Duo hîc vocabula valde mihi displicent, nec parum suspecta sunt. *vbera* dico, & *naeulos*, Ad prius illud quod attinet. paruam (meo more) mutationem in eo emendando mihi permitto. scribo enim *mammarũ tubera*. In altero paulo maiore libertate vtar, quam tamen non reprehensum iri spero. *naeulos* enim in *torulos* mutò. Non dubito autem futuros, qui, quum priorem illam emendationem probent, contrà tamen hanc improbent. sed ij velim aliquem alium vsum vocis Næuus (ex qua diminutum esse Næuulus notum est) quàm vulgarem, me doceant, & qui rei qua de agitur conuenire possit.

Hoc in loco, *ac de grauitate oneris & labore partus fatiscat*, quædam exempl. non habent præpositionem *de*. sed placet *de grauitate*, eo ferè modo dictum quo Lassus de via. Cæterùm cum illis, *ne æquor illud ventris irrugetur*, conueniunt hæc Ouidiana,

Scilicet, vt careat rugarum crimine venter,
Sternetur pugnæ tristis arena tuæ?

Verùm nihil magis in toto isto tmemate me offendit quàm vocabulum *cogniti*, hoc in loco, *Quantulum hinc abest, iam perfectum, iam genitum, iam filium, proprii atque consueti atque cogniti sanguinis alimonia priuare?* Quis enim mihi neget, post illa duo, *proprii* & *consueti*, tertium *cogniti* frigere? Sed quid eius in locum substituetur? Prior quidem coniectura mea illud *cogniti* mutauit in *co-*

gnati: sed posterior, quæ magis mihi satisfacit (vt *δευτέραι φροντίδες* solent esse *σοφώτεραι*) est *congeniti*. Harum coniecturarum qui neutram probabunt, hoc saltem mihi fateantur necesse est, *cogniti* post illa duo esse superuacaneum: nisi se iudicio carere fateri malint. Præsertim verò post *consueti* cur *cogniti* adiiciatur, quum poetæ *nota* frequenter dicant, significare consueta volentes?

Pagina autem 306, *In arboribus etiam & frugibus maior plerumque vis & potestas est ad earum indolem vel detrectandam vel augendam, aquarum atque terrarum quæ alunt, quàm ipsius quod iacitur seminis*. Ita quidem in hac editione: sed aliæ *detractandam* habent. Ego neutrum probo, sed *deterendam* scribendum puto: quam ad scripturam magis illa quàm hęc accedit. Vtitur autem verbo Deterere hoc in significatu ea quę proximè sequitur pagina.

LOCI EX CONIECTVRA CORRECTI IN CAP. I. LIBRI I.

VERBA quædam in illo à quo discedo capite lecta, locum istum mihi in memoriam reuocarunt. Ea sunt in loco quē proximè emendaui, *ad earum indolem vel detrectandam vel augendam*. Cogitaui enim, Indolem, vel potius Bonam indolem esse id quod *εὐφυΐαν* Græci dicunt: statímque in mentem venit iste Plutarchici libri titulus, *ὁπόσον ψυχῶν καὶ σωμάτων ἀνθρώποις περὶ εὐφυΐαν καὶ ἀρετὴν διαφέρει*. Hunc enim emendationem requirere arbitror, mutando *περὶ* in *πρός*: & perinde esse acsi dictum esset, *πρὸς*

τὸ δ' εὐφυίαν καὶ ἀρετὴν ἔχειν, ſiue πρὸς τὸ δ' εὐφυίας καὶ ἀρετῆς τυγχάνειν. Aut etiam, πρὸς τὸ τινὰ δ' εὐφυᾶ καὶ ἐνάρετον εἶναι. Adeo vt ita interpretari oporteat, Quanta ſit hominibus animorum & corporum ad bonam indolem & virtutẽ differentia. Sciẽdum eſt autem corporibus hominũ animíſque, ſiue mentibus, magnam ad multa ſiue in multis eſſe affinitatem, vel ipſo Gellio teſte, libri quarti capite decimotertio. Atque huc pertinet quod quidam tradiderunt, τοῖς τοῦ σώματος πάθεσι τὰ τῆς ψυχῆς ἀκολουθεῖν, ſaltem ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον.

Sed quis Gellium *ſcribit* pro Inſcribit dicere auſum credat? Et credamus tamen neceſſe eſt, aut mendoſa eſſe exemplaria putemus. Ego certè hoc potius quàm illud mihi perſuadeo, quũ tot aliis locis, Inſcribere, aliorum more, pro ἐπιγράφειν, non Scribere dicat. Nam in illo cuius modò mentionem feci capite decimotertio libri quarti, habes, *Refert & Democriti liber, qui inſcribitur* περὶ λοιμῶν ἢ λοιμικῶν κακῶν. vbi mẽdoſiſſimè in ſuperioribus editionibus legitur περὶ λοιμῶν ἢ λογικῶν κανών. Quam ſcripturam ſequutus eſt quiſquis Græca quæ apud Gellium ſunt, interpretatus eſt. ita enim illa vertit, De peſtibus, aut rationalium regula. quum altera ſcriptura ſonet, De peſtibus vel malis peſtilentibus.

Verùm vt ad verba Inſcribere & Inſcribi revertar, in capite quod illud proximè ſequitur, habes itidem, Librum nonum Atei Capitonis Conlectaneorum, (vel Coniectaneörum) qui inſcriptus eſt De iudiciis publicis. Sic etiam libri decimi capite tertio, In eo namque libro qui de

falsis pugnis inscriptus est. Item capite nono libri decimitertii, tradit Tullium Tironem, qui M. Ciceronis alumnus & libertus, adiutórque in literis studiorum eius fuit, libros complures de vsu atque ratione linguæ Latinæ, item de variis atque promiscuis quæstionibus composuisse: & in his præcipuos videri esse quos Græco titulo πανδέκτας inscripsit, tamquam omne rerum atque doctrinarum genus continentes. Necnō capite decimooctauo libri decimiseptimi mētio fit libri M. Varronis, quem inscripsit, Pius, aut De pace. Denique libri vltimi capite vltimo, habes aliquoties Inscripsit, & Inscripserunt, & Inscripsimus.

Sed quorsum (dicet aliquis) hanc tuam emendationem tot exemplis confirmas? In causa sunt alii loci, qui quum itidem habeant *scripsit* (non *Inscripsit*) pro ἐπέγραψε, fidem illi meæ emendationi apud nonnullos videtur derogaturi. Nam legitur in illo ipso cuius modò mentionem feci capite vltimo libri vltimi, pag. 541, *Est qui scripsit* συγγραφήν. Quinetiam capite decimoseptimo libri decimi, *Laberius poeta in mimo quem scripsit Restionem*. Sed tot aliis locis duo trésve minimè debent opponi. Animaduerte autē obiter, pulchrè hîc repositam fuisse vocem *Restionem*: quæ & alio loco comprobatur, quum antea legeretur, *quem scripsit rectiorem*. Quædam verò editio exhibet (ἔκ τινὸς παρδιορθώσεως, vt opinor) nō *rectiorem*, sed *rectorem*. Atqui altera illa lectio propius ad veram accedebat. Cęterùm in illa ipsa quæ *rectorem* habet, legitur etiam *inscripsit*.

Vtitur porro & alio modo Gellius verbo In-

cule Gallico dixit, magnam hominum multitudinem trahere, ἐκ τῶν ὤτων ἅπαντας δεδεμένους, ita hîc dicere Gellius potuisset, ἐκ τῆς αὐτοῦ γλώσσης δεδεμένοι.

DE DVOBVS LOCIS CAPITIS XIII. LIB XI.

C. GRACCHI locum mendoſum eſſe ſuſpicor. Veriſimile enim mihi nõ fit, eum ita ſcripſiſſe, *Quæ vos cupidè per hoſce annos appetiſtis atque voluiſtis, ea ſi temere repudiaritis, abeſſe nõ poteſt quin aut olim cupidè appetiſſe, aut nunc temere repudiaſſe dicamini.* Fortaſſe autem aduerbium *temere* ex poſteriori parte in priorem irrepſit: atque vt ibi ſuperuacaneum eſt hoc vocabulum ante *repudiaritis*, ita viciſſim deeſt aliquod ante *cupidè*. Alioqui certè, ſi Gracchum ita ſcripſiſſe, etiam dignum reprehenſione fuiſſe conſtaret. Sed fuſiùs hac de re in vna mearum ſuper quibuſdam Gellianis locis Quæſtionum diſſeram. Quædã porro à Gellio de nõnullis veterũ ſcriptorum locis referuntur, quæ obſtãt quominus incredibile videri debeat eum in mendoſa exemplaria incidiſſe. Vel illa certè dubitatio de ſcriptura cuiuſdam Saluſtiani loci, libri primi capite decimoquinto, illud credibile eſſe oſtendit.

In eodem capite, vbi legitur, *admoniti à Caſtritio ſumus vt conſideraremus quæ vis quódve emolumentũ eius ſententiæ foret*, licet non omnino ab hoc loco aliena ſit ſignificatio vocis *emolumentum*, malim tamen ſcribere *momentum*: ſicut in extrema pagina habemus, *in quibus verbis omne momentum rei eſt.*

sed pro *momentum* editiones quædam *monumentum* habent.

CORRECTVS EX CONIECTVRA QVIDAM LOCVS CAP. III, LIB. X.

GELLIVS hoc in capite, locum quendam Gracchi (quem fortem ac vehementem oratorem existimatum fuisse scribit) cum Ciceroniano conferés, quibusdam eius verbis hæc præfatur, *Complorationem deinde tam acerbæ rei, & odium in Verrem detestationémque apud ciues Romanos incensè atque acriter atque inflammanter facit, quum hæc dicit*. At ego crediderim eum scripsisse *intentè atque acriter atque inflammanter*. Cur enim aduerbium *incensè* ab aduerbio *inflammanter* disiunxisset?

CONIECTVRA SVPER EMENDATIONE TRIVM LOCORVM CAP. XIIII, LIB. VII.

CAPITIS huius initium est, *Et in carmine & in soluta oratione genera dicendi probabilia sunt tria, quæ Græci χαρακτῆρας vocant: nomináque eis fecerunt apponi, ἁδρὸν, ἰσχνὸν, μέσον*. Hæc verba, *nomináque eis fecerunt apponi*, quem habere sensum dicémus? Per quē (obsecro) aut per quos Græci nomina tribus i llis characteribus apponi fecerunt? cui aut quibus hoc negotium, cui se idoneos nō esse cognosceb ant, demandarunt? Verùm ad hác tam difficilem quæstionem veniendum non erit, si legas,

si legas, me autore, *nominaque eis fecerunt apposita.* vt reuera nomina hæc non solùm apposita sunt, sed etiã appositissima atque aptissima. Ideóque Gellius non vno ea modo interpretatur, vt vim eorum possit assequi. Nam character ἁδρὸς ei est non solùm *vber*, sed & *magnificus* : ἰσχνὸς non *gracilis* tantùm, verùm etiam *subtilis & cohibitus* : at μέσος, & *mediocris*, & *mixtus moderatúsque*.

Sed hæc verba, quibus caput illud clauditur, *Vnumquodque autem genus, vt diximus, quum castè pudicéque ornatur, fit illustrius: quum fucatur atque prælinitur, fit præstigiosum*, mirari quis possit ad quænam ex præcedentibus referatur: quoniam dicit, *vt diximus*: & tamen nihil tale videtur ab eo dictum esse. Ego certè lubenter legerem, *Vnũquodque autem genus eorum quæ diximus*: sed quoniam vereor ne audacula hæc emendatio videatur, aliam affero: vt verba ista, *vt diximus*, alio loco ponantur: ita, *vnumquodque autem genus, quũ castè pudicéque ornatur, fit illustrius: quũ, vt diximus, fucatur atque prælinitur, fit præstigiosum.* Sed vbi dictum hoc fuisse putãdum est? Aliquo certè modo verbis hisce illa respondent, *his singulis orationis virtutibus vitia agnata pari numero, quæ earum modum & habitum simulacris falsis ementiuntur.*

Verùm nec vocem illam mihi suspectam, *vbertum*, silentio prætereo. Ita enim hæc editio, *Magnificum* dicendi genus *in Vlyxe, & vbertum: subtile, in Menelao, & cohibitum.* Hæc vox *vbertum* nullo mihi modo placet: nec pro ea facere dicendum est aduerbium Vbertim. Ideóque legere malim *vber*, sicut in præcedentibus editionibus scriptum est: *Magnificum in Vlysse & vber est, sub-*

tile in Men. Fortasse autem natus hinc fuerit error, quòd in vet. exempl. esset, *Magnificum in Vlyxe & uber: tum subtile in Men.* Neque enim nullus est huiusmodi vsus particulæ *tum.*

EMENDATVS EX CONIECTVRA LOCVS CAP. III, LIB. VII.

MIRVM est è libris veteribus emendatum istum locum non fuisse, quem habes pag. 192, huius editionis, *maiore scilicet venia reprehensuri Tironem.* Totum illius orationis mēbrum est hoc, *Ex ea epistola libitum fortè nobis est reprehensiones eius quasdam attingere, maiore scilicet venia reprehensuri Tironem, quàm tum ille reprehenderit Catonem.* Atqui non procedit orationis huius structura, quum præcedat *nobis*. Ideóque *reprehensuris* scribo: neque hanc meam emendationem à quoquam reprehensum iri puto.

Maioris autem momenti est consideratio verbi *consiperent*, quod paruo interuallo sequitur: *quum vereri sese ostendit ne patres, gaudio atque lætitia rerum gestarum prosperè, de statu mentis suæ deturbati, non satis consiperent, neque ad rectè intelligendum consulendúmque essent idonei.* Fuit certè tempus quum in *consisterent* mutandum suspicarer illud *consiperent*: vt eum haberet vsum quem in isto Ciceronis loco, *Et tantus clamor à nostris (placuerat enim referre gratiam) vt neque mente, neque lingua, neque oratione consisteret.* Sed à Gellio sine adiectione dictum esset Consistere, pro eo quod à Cicerone dicitur, Consistere mente. Neque verò potuit adiici hic ablatiuus Mente,

quum præcedat, *de statu mentis suæ deturbati*. Atque vt demus, Consistere, absque illa adiunctione dici posse, superuacuè hęc addidisset, *non satis consisterent*: quum eum qui de statu mentis suę deturbatus est, non satis consistere notum sit. Quum itaque Consiperent retinere mallem, & attentiùs illud considerarem, venit in mentem, Gellium Græcum συμφρονεῖν exprimere verbo Consipere voluisse: sicut Græco παραφρονεῖν Desipere, & τῷ ἀναφρονεῖν Resipere respondet. Verbi autem συμφρονεῖν significationem huic Gellij loco conuenire, ipse quoque (vt spero) persuasum habebis, vbi legeris quæ de ea in meo Thesauro Græcæ linguæ trado, minimè contentus iis quæ à Budæo scripta iam erant.

CORRECTVS EX CONIECTVRA LOCVS CAP. II, LIB. XVII.

OPE veterum librorum reddita fuerunt cuidam huius capitis loco multa verba. Quũ enim superiores editiones vnũ ex iis qui ex primo Q. Claudij Annali affertur, ita scriptum habeant, *Simul forma, factis, eloquentia, dignitate, acrimonia, confidentia pariter præcellebat: vt facilè intelligeretur, magnum viaticum*: & sequantur verba Gellij, *Magnum viaticũ pro magna fac.* &c. in hac ceditione leges, *vt facilè intelligeretur magnum viaticum ex se atque in se ad rempubl. euertendam habere.* Quibus illa verba subiunguntur, *Magnum viaticum pro magna facult.* &c. Sed in iis quæ paruo sequuntur interuallo, scriptura vocabuli Græci, cuius Gellius mentioné facit, suæ integritati non omnino re-

ſtituta fuit. Ita enim ibi, *Magnum viaticum pro magna facultate & paratu magno nouè poſitum eſt. videtúrque Græcos ſequutus, qui ἐφόδιον à ſumptu viæ ad aliarum quoque rerum apparatus traducunt: ac ſæpe ἐφωδιάζον pro eo dicunt quod eſt Inſtitue & inſtrue.* In præcedentibus autem editionibus repetitur hîc nomen illud ἐφόδιον: quæ ſcriptura multo longius ab integritate abeſt. Sed quum duorũ verborũ veſtigia remaneant in illo corrupto vocabulo ἐφωδιάζον, dubitari poteſt vtrum eligendum ſit, ad ſcripturam planè ſuæ integritati reſtituendam. Anceps enim eſt illa mendoſa ſcriptura & ambigua, ad ἐφοδιάζου & ad ἐφοδίασον. verùm ſi ἐφοδιάζου legere libeat, ſignificationem verbi medij ſub voce paſſiua habere ſciamus.

CONIECTATIONES IN QVOSDAM LOCOS CAPITIS XX, LIBRI XVII.

VIDE quid ſit, ea quæ Græca ſunt, in eos qui minimè Græci ſunt (id eſt, Græcæ linguæ periti) incidere. *Hæc verba vbi lecta ſunt, atque ibi Taurus mihi, Heus, inquit, tu ῥητορίσκα.* &c. Quale hoc vocabulũ eſt? vel potius ποδαπὸν eſt? Latinum eſſe non poſſet, etiamſi Latinis literis ſcriberetur. Nam terminatio nominis Rhetoriſtes, aut Rhetoriſta, ei ſimilis quã habet Sophiſtes, ſiue Sophiſta, à Latina lingua in huiuſmodi nominibus abhorret. Diminutiui autem nominis forma, ex Rhetor diceretur potius Rhetorculus, vt Amatorculus ex Amator, & Doctorculus ex Doctor. At ſi Græcum eſt, vt cer-

tè est (ad ipsam etiam terminationem quod attinet) cur sub literis Latinis, tanquam sub Latina veste, patriam mentitur? Scribe igitur ῥητορίσκε. quædam enim diminutiua huiusmodi habent Græci.

Aliquanto pòst, *Sed lineas vmbrásque facere quæsiuimus & ausi sumus.* vide annon verisimile sit scriptum à Gellio fuisse, *lineas vmbrásque eorum facere*. id est, ea delineare & adumbrare.

Paulo pòst, *Quale quum fieret modo factum est, tale extitit*. Multo magis placeret, *sed quali quum fieret modo factum est.*

In fine capitis, *Sed qui facit nos vt honestè amemus.* Ego *commonefacit* in locum huius *facit* repono. Quem enim locum verbum simplex *facit* habere hîc potest? at verò *qui commonefacit*, respondet huic Platonico verbo ὁ προτρέπων. quámuis alioqui reddi etiam possit Qui hortatur.

Libet autem & de hoc admonere, particulã *atque* minimè esse suspectam in eo quem primũ attuli loco debere: *Hæc verba vbi lecta sunt, atque ibi Taurus mihi, Heus, inq.* &c. Meminisse enim oportet eius super hoc aduerbio obseruationis quam libri decimi capite vltimo habes. Ibi enim dicit à Virgilio pro aduerbio Statim positũ hîc esse,

Non aliter quàm qui aduerso vix flumine lembum
Remigiis subigit, si brachia fortè remisit,
Atque illum in præceps prono rapit alueus amni.

Eodem enim modo eum, Virgilii exemplo, *atque ibi Taurus mihi*, dixisse puto non alio sensu quàm si ita loquutus esset, Statim ibi Taurus mihi.

Ad maiora venio. *An tu quoque*, inquit, *putas naturam feminis mammarum vbera, quasi quosdam naeuulos venustiores, non liberûm alendorum, sed ornandi pectoris causa dedisse?* Duo hîc vocabula valde mihi displicent, nec parum suspecta sunt. *vbera* dico, & *naeuulos*, Ad prius illud quod attinet. paruam (meo more) mutationem in eo emendando mihi permitto. scribo enim *mammarũ tubera.* In altero paulo maiore libertate vtar, quam tamen non reprehensum iri spero. *naeuulos* enim in *torulos* mutò. Non dubito autem futuros, qui, quum priorem illam emendationem probent, contrà tamen hanc improbent. sed ij velim aliquem alium vsum vocis Næuus (ex qua diminutum esse Næuulus notum est) quàm vulgarem, me doceant, & qui rei qua de agitur conuenire possit.

Hoc in loco, *ac de grauitate oneris & labore partus fatiscat*, quædam exempl. non habent præpositionem *de*. sed placet *de grauitate*, eo ferè modo dictum quo Lassus de via. Cæterùm cum illis, *ne æquor illud ventris irrugetur*, conueniunt hæc Ouidiana,

Scilicet, vt careat rugarum crimine venter,
Sternetur pugnæ tristis arena tuæ?

Verùm nihil magis in toto isto tmemate me offendit quàm vocabulum *cogniti*; hoc in loco, *Quantulum hinc abest, iam perfectum, iam genitum, iam filium, proprii atque consueti atque cogniti sanguinis alimonia priuare?* Quis enim mihi neget, post illa duo, *proprii* & *consueti*, tertium *cogniti* frigere? Sed quid eius in locum substituetur? Prior quidem coniectura mea illud *cogniti* mutauit in *co-*

gnati: sed posterior, quæ magis mihi satisfacit (vt *δεύτεραι φροντίδες* solent esse *σοφώτεραι*) est *congeniti*. Harum coniecturarum qui neutram probabunt, hoc saltem mihi fateantur necesse est, *cogniti* post illa duo esse superuacaneum: nisi se iudicio carere fateri malint. Præsertim verò post *consueti* cur *cogniti* adiiciatur, quum poetæ *nota* frequenter dicant, significare consueta volentes?

Pagina autem 306, *In arboribus etiam & frugibus maior plerumque vis & potestas est ad earum indolem vel detrectandam vel augendam, aquarum atque terrarum quæ alunt, quàm ipsius quod iacitur seminis.* Ita quidem in hac editione: sed aliæ *detractandam* habent. Ego neutrum probo, sed *deterendam* scribendum puto: quam ad scripturam magis illa quàm hęc accedit. Vtitur autem verbo Deterere hoc in significatu ea quę proximè sequitur pagina.

LOCI EX CONIECTVRA CORRECTI IN CAP. I. LIBRI I.

VERBA quædam in illo à quo discędo capite lecta, locum istum mihi in memoriam reuocarunt. Ea sunt in loco quē proximè emendaui, *ad earum indolem vel detrectandam vel augendam*. Cogitaui enim, Indolem, vel potius Bonam, indolem esse id quod *εὐφυΐαν* Græci dicunt: statímque in mentem venit iste Plutarchici libri titulus, *ὁπόση ψυχῶν καὶ σωμάτων ἀνθρώποις περὶ εὐφυΐαν καὶ ἀρετὴν διαφορά*. Hunc enim emendationem requirere arbitror, mutando *περὶ* in *πρός*: & perinde esse acsi dictum esset, *πρὸς*

τὸ δ'φυΐαν καὶ ἀρετὴν ἔχειν, siue πρὸς τὸ δ'φυΐας καὶ ἀρετῆς τυγχάνειν. Aut etiam, πρὸς τὸ τινὰ δ'φυᾶ καὶ ἐνάρετον εἶναι. Adeo vt ita interpretari oporteat, Quanta sit hominibus animorum & corporum ad bonam indolem & virtutẽ differentia. Sciẽdum est autem corporibus hominũ animísque, siue mentibus, magnam ad multa siue in multis esse affinitatem, vel ipso Gellio teste, libri quarti capite decimotertio. Atque huc pertinet quod quidam tradiderunt, τοῖς τοῦ σώματος πάθεσι τὰ τῆς ψυχῆς ἀκολουθεῖν, saltem ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον.

Sed quis Gellium *scribit* pro Inscribit dicere ausum credat? Et credamus tamen necesse est, aut mendosa esse exemplaria putemus. Ego certè hoc potius quàm illud mihi persuadeo, quũ tot aliis locis, Inscribere, aliorum more, pro ἐπιγράφειν, non Scribere dicat. Nam in illo cuius modò mentionem feci capite decimotertio libri quarti, habes, *Refert & Democriti liber, qui inscribitur* περὶ λοιμῶν ἢ λοιμικῶν κακῶν. vbi mẽdosissimè in superioribus editionibus legitur περὶ λοιμῶν ἢ λογικῶν κανόν. Quam scripturam sequutus est quisquis Græca quæ apud Gellium sunt, interpretatus est. ita enim illa vertit, De pestibus, aut rationalium regula. quum altera scriptura sonet, De pestibus vel malis pestilentibus.

Verùm vt ad verba Inscribere & Inscribi reuertar, in capite quod illud proximè sequitur, habes itidem, Librum nonum Atei Capitonis Conlectaneorum, (vel Coniectaneorum) qui inscriptus est De iudiciis publicis. Sic etiam libri decimi capite tertio, In eo namque libro qui de

falsis pugnis inscriptus est. Item capite nono libri decimitertii, tradit Tullium Tironem, qui M. Ciceronis alumnus & libertus, adiutórque in literis studiorum eius fuit, libros complures de vsu atque ratione linguæ Latinæ, item de variis atque promiscuis quæstionibus composuisse: & in his præcipuos videri esse quos Græco titulo πανδέκτας inscripsit, tamquam omne rerum atque doctrinarum genus continentes. Necnó capite decimooctauo libri decimiseptimi métio fit libri M. Varronis, quem inscripsit, Pius, aut De pace. Denique libri vltimi capite vltimo, habes aliquoties Inscripsit, & Inscripserunt, & Inscripsimus.

Sed quorsum (dicet aliquis) hanc tuam emendationem tot exemplis confirmas? In causa sunt alii loci, qui quum itidem habeant *scripsit* (non *Inscripsit*) pro ἐπέγραψε, fidem illi meæ emendationi apud nonnullos vidétur derogaturi. Nam legitur in illo ipso cuius modò mentionem feci capite vltimo libri vltimi, pag. 541, *Est qui scripsit* συγγραφήν. Quinetiam capite decimoseptimo libri decimi, *Laberius poeta in mimo quem scripsit Restionem*. Sed tot aliis locis duo trésve minimè debent opponi. Animaduerte auté obiter, pulchrè hîc repositam fuisse vocem *Restionem*: quæ & alio loco comprobatur, quum antea legeretur, *quem scripsit rectiorem*. Quædam verò editio exhibet (ἔκ τινὸς παρεδιορθώσεως, vt opinor) nó *rectiorem*, sed *rectorem*. Atqui altera illa lectio propius ad veram accedebat. Cęterùm in illa ipsa quæ *rectorem* habet, legitur etiam *inscripsit*.

Vtitur porro & alio modo Gellius verbo In-

eule Gallico dixit, magnam hominum multitudinem trahere, ἐκ τῆς αὐτῶν ἅπαντας δεδεμένους, ita hîc dicere Gellius potuisset, ἐκ τῆς αὐτοῦ γλώσσης δεδεμένοι.

DE DVOBVS LOCIS CAPITIS XIII. LIB XI.

C. GRACCHI locum mendosum esse suspicor. Verisimile enim mihi nõ fit, eum ita scripsisse, *Quæ vos cupidè per hosceannos appetistis atque voluißis, ea si temere repudiaritis, abesse nõ potest quin aut olim cupidè appetisse, aut nunc temere repudiasse dicamini.* Fortasse autem aduerbium *temere* ex posteriori parte in priorem irrepsit: atque vt ibi superuacaneum est hoc vocabulum ante *repudiaritis*, ita vicissim deest aliquod ante *cupidè*. Alioqui certè, si Gracchum ita scripsisse, etiam dignum reprehensione fuisse constaret. Sed fusiùs hac de re in vna mearum super quibusdam Gellianis locis Quæstionum disseram. Quædã porro à Gellio de nõnullis veterũ scriptorum locis referuntur, quæ obstãt quominus incredibile videri debeat eum in mendosa exemplaria incidisse. Vel illa certè dubitatio de scriptura cuiusdam Salustiani loci, libri primi capite decimoquinto, illud credibile esse ostendit.

In eodem capite, vbi legitur, *admoniti à Castritio sumus vt consideraremus quæ vis quódve emolumentũ eius sententiæ foret*, licet non omnino ab hoc loco aliena sit significatio vocis *emolumentum*, malim tamen scribere *momentum*: sicut in extrema pagina habemus, *in quibus verbis omne momentum rei est.*

si legas, me autore, *nominaque eis fecerunt apposita.* vt reuera nomina hæc non solùm apposita sunt, sed etiã appositissima atque aptissima. Ideóque Gellius non vno ea modo interpretatur, vt vim eorum possit assequi. Nam character ἁδρὸς ei est non solùm *vber*, sed & *magnificus*: ἰσχνὸς non *gracilis* tantùm, verùm etiam *subtilis & cohibitus*: at μέσος, & *mediocris*, & *mixtus moderatúsque*.

Sed hæc verba, quibus caput illud clauditur, *Vnumquodque autem genus, vt diximus, quum castè pudicéque ornatur, fit illustrius: quum fucatur atque prælinitur, fit præstigiosum*, mirari quis possit ad quænam ex præcedentibus referatur: quoniam dicit, *vt diximus*: & tamen nihil tale videtur ab eo dictum esse. Ego certè lubenter legerem. *Vnũquodque autem genus eorum quæ diximus*: sed quoniam vereor ne audacula hæc emendatio videatur, aliam affero: vt verba ista, *vt diximus*, alio loco ponantur: ita, *vnumquodque autem genus, quũ castè pudicéque ornatur, fit illustrius: quũ, vt diximus, fucatur atque prælinitur, fit præstigiosum.* Sed vbi dictum hoc fuisse putãdum est? Aliquo certè modo verbis hisce illa respondent, *his singulis orationis virtutibus vitia agnata pari numero, quæ earum modum & habitum simulacris falsis ementiuntur.*

Verùm nec vocem illam mihi suspectam, *vbertum*, silentio præteribo. Ita enim hæc editio, *Magnificum* dicendi genus *in Vlyxe, & vbertum: subtile, in Menelao, & cohibitum.* Hæc vox *vbertum* nullo mihi modo placet: nec pro ea facere dicendum est aduerbium Vbertim. Ideóque legere malim *vber*, sicut in præcedentibus editionibus scriptum est: *Magnificum in Vlysse & vber est, sub-*

tile in Men. Fortasse autem natus hinc fuerit error, quòd in vet. exempl. esset, *Magnificum in Vlyxe & vber: tum subtile in Men.* Neque enim nullus est huiusmodi vsus particulæ *tum*.

EMENDATVS EX CONIECTVRA LOCVS CAP. III, LIB. VII.

MIRVM est è libris veteribus emendatum istum locum non fuisse, quem habes pag. 192, huius editionis, *maiore scilicet venia reprehensuri Tironem.* Totum illius orationis mēbrum est hoc, *Ex ea epistola libitum fortè nobis est reprehensiones eius quasdam attingere, maiore scilicet venia reprehensuri Tironem, quàm tum ille reprehenderit Catonem.* Atqui non procedit orationis huius structura, quum præcedat *nobis*. Ideóque *reprehensuris* scribo: neque hanc meam emendationem à quoquam reprehensum iri puto.

Maioris autem momenti est consideratio verbi *consiperent*, quod paruo interuallo sequitur: *quum vereri sese ostendit ne patres, gaudio atque lætitia rerum gestarum prosperè, de statu mentis suæ deturbati, non satis consiperent, neque ad rectè intelligendum consulendúmque essent idonei*. Fuit certè tempus quum in *consisterent* mutandum suspicarer illud *consiperent*: vt eum haberet vsum quem in isto Ciceronis loco, *Et tantus clamor à nostris (placuerat enim referre gratiam) vt neque mente, neque lingua, neque oratione consisteret.* Sed à Gellio sine adiectione dictum esset Consistere, pro eo quod à Cicerone dicitur, Consistere mente. Neque verò potuit adiici hic ablatiuus Mente,

quum præcedat, *de statu mentis suæ deturbati*. Atque vt demus, Consistere, absque illa adiunctione dici posse, superuacuè hęc addidisset, *non satis consisterent*: quum eum qui de statu mentis suę deturbatus est, non satis consistere notum sit. Quum itaque Consiperent retinere mallem, & attentiùs illud considerarem, venit in mentem, Gellium Græcum συμφρονεῖν exprimere verbo Consipere voluisse: sicut Græco τῷ παραφρονεῖν Desipere, & τῷ ἀναφρονεῖν Resipere respondet. Verbi autem συμφρονεῖν significationem huic Gellij loco conuenire, ipse quoque (vt spero) persuasum habebis, vbi legeris quæ de ea in meo Thesauro Græcæ linguæ trado, minimè contentus iis quæ à Budæo scripta iam erant.

CORRECTVS EX CONIECTVRA LOCVS CAP. II, LIB. XVII.

OPE veterum librorum reddita fuerunt cuidam huius capitis loco multa verba. Quũ enim superiores editiones vnũ ex iis qui ex primo Q. Claudij Annali affertur, ita scriptum habeant, *Simul forma, factis, eloquentia, dignitate, acrimonia, confidentia pariter præcellebat: vt facilè intelligeretur, magnum viaticum*: & sequantur verba Gellij, *Magnum viaticũ pro magna fac.* &c. in hac ceditione leges, *vt facilè intelligeretur magnum viaticum ex se atque in se ad rempubl. euertendam habere*. Quibus illa verba subiunguntur, *Magnum viaticum pro magna facult.* &c. Sed in iis quæ paruo sequuntur interuallo, scriptura vocabuli Græci, cuius Gellius mentioné facit, suæ integritati non omnino re-

ſtituta fuit. Ita enim ibi, *Magnum viaticum pro magna facultate & paratu magno noue poſitum eſt. videtúrque Græcos ſequutus, qui ἐφόδιον à ſumptu viæ ad aliarum quoque rerum apparatus traducunt: ac ſæpe ἐφωδιάζου pro eo dicunt quod eſt Inſtitue & inſtrue.* In præcedentibus autem editionibus repetitur hîc nomen illud ἐφόδιον: quæ ſcriptura multo longius ab integritate abeſt. Sed quum duorũ verborũ veſtigia remaneant in illo corrupto vocabulo ἐφωδιάζον, dubitari poteſt vtrum eligendum ſit, ad ſcripturam planè ſuæ integritati reſtituendam. Anceps enim eſt illa mendoſa ſcriptura & ambigua, ad ἐφοδιάζου & ad ἐφοδίασον. verùm ſi ἐφοδιάζου legere libeat, ſignificationem verbi medij ſub voce paſſiua habere ſciamus.

CONIECTATIONES IN QVOSDAM LOCOS CAPITIS XX, LIBRI XVII.

VIDE quid ſit, ea quæ Græca ſunt, in eos qui minimè Græci ſunt (id eſt, Græcæ linguæ periti) incidere. *Hæc verba vbi lecta ſunt, atque ibi Taurus mihi, Heus, inquit, tu ῥητορίσκα.* &c. Quale hoc vocabulũ eſt? vel potius ποδαπὸν eſt? Latinum eſſe non poſſet, etiamſi Latinis literis ſcriberetur. Nam terminatio nominis Rhetoriſtes, aut Rhetoriſta, ei ſimilis quã habet Sophiſtes, ſiue Sophiſta, à Latina lingua in huiuſmodi nominibus abhorret. Diminutiui autem nominis forma, ex Rhetor diceretur potius Rhetorculus, vt Amatorculus ex Amator, & Doctorculus ex Doctor. At ſi Græcum eſt, vt cer-

tè est (ad ipsam etiam terminationem quod attinet) cur sub literis Latinis, tanquam sub Latina veste, patriam mentitur? Scribe igitur ῥητορίσκε. quædam enim diminutiua huiusmodi habent Græci.

Aliquanto pòst, *Sed lineas umbrásque facere quæsiuimus & ausi sumus.* vide annon verisimile sit scriptum à Gellio fuisse, *lineas umbrásque eorum facere*. id est, ea delineare & adumbrare.

Paulo pòst, *Quale quum fieret modo factum est, tale extitit*. Multo magis placeret, *sed quali quum fieret modo factum est*.

In fine capitis, *Sed qui facit nos vt honestè amemus*. Ego *commonefacit* in locum huius *facit* repono. Quem enim locum verbum simplex *facit* habere hîc potest? at verò *qui commonefacit*, respondet huic Platonico verbo ὁ προτρέπων. quámuis alioqui reddi etiam pòssit Qui hortatur.

Libet autem & de hoc admonere, particulã *atque* minimè esse suspectam in eo quem primũ attuli loco debere: *Hæc verba vbi lecta sunt, atque ibi Taurus mihi, Heus, inq. &c*. Meminisse enim oportet eius super hoc aduerbio obseruationis quam libri decimi capite vltimo habes. Ibi enim dicit à Virgilio pro aduerbio Statim positũ hîc esse,

Non aliter quàm qui aduerso vix flumine lembum
Remigiis subigit, si brachia fortè remisit,
Atque illum in præceps prono rapit alueus amni.

Eodem enim modo eum, Virgilii exemplo, *atque ibi Taurus mihi*, dixisse puto non alio sensu quàm si ita loquutus esset, Statim ibi Taurus mihi.

EMENDATIO CONIECT. LOCI CVIVSDAM, CAP. XXVI, LIB. X.

CAPITIS huius initium ita in præcedentibus editionibus ſcriptum eſt, *Aſinio Pollioni, in quadam epiſtola, quam ad Plancum ſcripſit, & quibuſdam aliis, C. Salluſtius iniquè dignus nota viſus eſt, quòd in primo hiſtor.* Hæc autem editio habet, *& quibuſdam aliis C. Salluſtij iniquis dignum nota viſum eſt, quòd in primo hiſtor.* Quibus ex verbis eandem effici ſententiam videmus: ſed ſcribendum cenſeo *C. Salluſtio iniquis.*

CONIECTVRA EMENDATRIX CVIVSDAM LOCI CAP. XII, LIB. XII.

IN fine huius capitis hæc leguntur, de Cicerone, *Riſit ſatis: atque, inter ridendum, ἀκοινώνητοι, inquit, homines eſtis, quum ignoratis, prudentis & cauti patrisfamiliâs eſſe, quod emere velit, empturum ſeſe negare, propter competitores emptionis.* Ita (inquā) ſuperiores editiones: in hac autem, non ἀκοινώνητοι ſed ἀκοινονοητοί. Atqui huius certè vocabuli ſignificatio nulla eſt: ac ne vocabulum quidem appellare licet fortaſſe. fortuitam hanc ſyllabarum congeriem. Altera autem vox, ἀκοινώνητοι, non quidem ſignificatione itidem caret, ſed nihil loco huic conueniēs ſonat. Hîc igitur quid agendum nobis eſt? videndū an coniectura germanam lectionem ex illis poſſit ſyllabis elicere quas hac in editione è veteribus libris habes.

Atque adeo iá mihi iſtud aſſequutus eſſe videor. mea enim coniectario, ex *ἀκοινονοητοὶ* faciẽs *ἀνοικονόμητοι*, Gellianam huic loco ſcripturã (meo iudicio) reddit: bellum quidem certè vocabulũ, & perbellè rei de qua hîc agitur quadrans, in alterius locum reponit. Nam *ἀνοικονόμητοι* ſunt OEconomiæ imperiti, ſeu rerum œconomicarum: *οὐκ εἰδότες πῶς δεῖ τὰ τοιαῦτα οἰκονομεῖσθαι*. Quomodo autem & in aliis vocabulis terminatio paſſiuam præ ſe vocem ferens, actiuum nihilominus ſignificatum habeat, mea te Schediaſmata docebunt.

CONIECTATIONES IN ALIQVOT LOCOS CAP. IX, LIB. I.

POSTQVAM dixit, ordinem atque rationẽ Pythagoræ, ac deinceps familiæ ſucceſſionis eius, recipiendi inſtituendíque diſcipulos, hunc fuiſſe, vt iam à principio per phyſiognomoniam mores naturáſque adoleſcentum qui ſeſe ad diſcendum obtulerant, ſciſcitaretur: addit, *Eum qui exploratus ab eo idoneúſque fuerat, recipi in diſciplinam ſtatim iubebat.* At ego participium *inuentus*, vel *compertus*, aliúdve huiuſmodi, cũ *idoneus* deſiderari exiſtimo, eſſe enim ſcribendum, & quidé à Gellio fuiſſe ſcriptum, *Eum qui exploratus ab eo, idoneúſque inuentus fuerat.* vel, *compertus fuerat.* aut ſiquod aliud participium aptius afferri poteſt.

Paulo poſt, *Is autem qui tacebat, quæ dicebantur ab aliis audiebat, neque percõtari, ſi parum intellexerat: neque commentari quæ audierat, fas erat.* Quis hoc de

Pythagora credat, eum noluisse suos discipulos illius ἐχεμυθίας tempore, ea quæ audissent, commentari? Vel Naso certè aliud de Pythagoræ discipulis videtur sensisse, quàm eos ne commentari quidem ea quæ audierant ausos fuisse. Hæc enim de illo canit,

Quúmque animo & vigili perspexerat omnia cura,
In medium discenda dabat: cœtúmque silentum,
Dictáque mirantum, magni primordia mundi,
Et rerum causas, & quid natura, docebat,
Quid deus, vnde niues, quæ fulm. &c.

Atqui hæc admiratio ex commentatione prouenire videri potest. Præterea verò quomodo fieri poterat vt discipulorũ animos non subiret cogitatio de iis quæ audissent? & quî scire Pythagoras poterat an suam discipuli legem de iis non commentandis seruarent? Quum autem ea commentari & de iis cogitare pro vno eodémque dico, Gellium ipsum autorem habeo, qui commentationes & cogitationes ἐκ παραλλήλου ponit. Alium tamen vsum dare hîc verbo *cõmentari* fateamur necesse est, aut (quod malim) scripsisse eum credamus, *neque aliud quàm commentari quæ audierat, fas erat.* aut certè, *neque commentari nisi quæ audierat.* Obiiciet forsitan aliquis, à Gellio paulo pòst dici, *Hi dicebantur in eo tempore μαθηματικοί: ab iis scilicet artibus quas iam discere atque meditari inceptauerant.* sed hoc loco aliud esse meditari quàm commentari, respondeo.

Circa finem capitis, *Qui à Pythagora in cohortem illam disciplinarum recepti erant:* Si *discipulorum* legeretur, ita dictũ hoc esset vt initio capitis decimiseptimi libri secundi habes, *Phædon Elidensis ex co-*

horte illa socratica fuit.

In fine autem capitis habet hæc editio, *Et coibatur societas inseparabilis: tamquam illud fuerit antiquum consortium, quod re atque verbo appellabatur* κοινόβιον. Superiores autem habent, *quod in re atque verbo Romano appellabatur* κοινόβιον. Multum facessebat negotij vocabulum *Romano*: sed aliquid scrupuli videntur & illa verba inijcere, *quod re atque verbo appellabatur.* Quid si igitur, *quod re erat, atque verbo appellabatur,* scribamus?

EX CONIECTVRA EMENDATVS LOCVS CAPITIS X, LIB. XVIII.

NEGO posse ferri vocem ἀδιαίρετος, quam habemus in fine huius capitis: in definitione τοῦ σφυγμοῦ, quam veterum medicorum esse scribit, σφυγμὸς, ἐςὶ διαςολὴ καὶ συςολὴ ἀδιαίρετος ἀρτηρίας καὶ καρδίας. Satis notum est ἀδιαίρετος sonare Indiuiduibilis: sed quomodo cõuenire huic loco potest? Audacter igitur, me autore, scribe, ἀπροαίρετος. Me autore, inquam, qui me Gellium ipsum autorem habere dico: quum scribat, *naturalis, non arbitraria.*

CORRECTA EX CONIECTVRA QVÆDAM CAP. V, LIB. IX.

HIEROCLIS Stoici verba, quibus caput istud clauditur, mẽdosa in superioribus editionibus erát, ac ne in hac quidem mendis carét.

Commune huic cum illis mendum esse arbitror in prima voce ἡδονῆς, & hoc ex genitiuo nominatiuum ἡδονὴ faciendum dico. Præterea nõ placet hîc, οὐκ ἔστιν, nisi particulam ὅπου aut οὗ, quæ facilius omitti ante οὐκ potuit, ei præfigamus. vt dicat, vbi non sunt lupanaria. Alioqui vel οὐκ ἔστω scribendum fuerit, vel ἀπέστω, quod in aliis editionibus est, reponendum. Quinetiam magis mihi arrideat οὐδὲ quàm οὐδὲν. vt totus ita legatur locus, ἡδονὴ, τέλος. πόρνης δόγμα. οὐκ ἔστω πορνεῖα, οὐδὲ πόρνης δόγμα. hoc sensu, Voluptas, finis: hoc meretricis est dogma. Non sint lupanaria, nec meretricis dogma erit. Aut legendo, οὗ οὐκ ἔστι πορνεῖα, ita, Vbi non sunt lupanaria, nec meretr. &c. Sed quoniã vox qua lupanaria significãtur, deducta est ab ea quæ meretricem significat, maiore cum gratia hæc Græcè dicuntur: perinde acsi pro lupanaribus dicas meretricalia, à meretrice: aut prostibularia, à prostibulo. Possumus verò & lupam pro meretrice vsurpando, ita interpretari, Voluptas, finis: hoc lupæ est dogma. Non sint lupanaria, nec dogma lupæ erit. Sic autem hæc accipio acsi diceret Taurus, Istud Epicuri dogma, Voluptas, est finis: est dogma meretrice magis quàm philosopho dignum: si igitur cessent lupanaria, cessabit & illud meretricis dogma. Verùm siue οὐδὲν legas, siue οὐδὲ (quod malo) subaudiendum erit ἔσται post δόγμα. In illa autem Græcorum quæ apud Gellium sunt verborũ interpretatione superioribus editionibus subiuncta, πορνεῖα videbis reddi Venerem, quod miror. Ita enim totum hunc locum ibi interpretatum habes (sequendo illam vulgo receptam lectio-

nem) Voluptatis finis, meretricis decretum eſt. tolle Venerem, nullum meretricis decretum erit. Miror (inquam) cur ſuam vocabulo illi ſignificationem non dederit, ſed ita verterit: quum Hierocles certo conſilio πορνεία potius quàm ἀφροδίτην dixerit.

Et quoniam in vulgaris illius interpretationis mentionem incidi, de alio etiam loco huius capitis, cui alium quàm ſuum illa ſenſum tribuit, admonebo. Initio huius capitis referuntur hæc, tanquam ab Antiſthene Socratico ſolita dici, (qui voluptatem ſummum malum, vt Epicurus ſummum bonum, eſſe exiſtimabat) μανείην μᾶλλον ἢ ἡσθείην. Ibi autem ita hæc redduntur, Inſanirem potius quàm oblectarer: quum debeant iſta verbis optatiui modi reddi, Inſaniam potius quàm oblecter. Immo & in eo peccatũ eſt quòd ἥδεσθαι verbo Oblectari ſit interpretatum. nam quum in malam partem Græcum illud ponatur, eſt potius Voluptuari. Dicẽdum igitur fuerit, Inſaniam potius quàm voluptuer. Aut, quàm voluptate fruar. Aut, quàm voluptati me dedã. Vel, tradam. Poſſis autem & hac interpretationis forma vti, Contingat mihi inſanire, potius quàm voluptate frui. Quòd ſi tam Latinum quàm aptum eſſet Voluptuari, eo libentius vterer.

CONIECTVRA IN GRÆCAM QVANDAM SENTENTIAM FAVORINI, CAP. VIII, LIB. IX.

IN ILLA Fauorini ſententia, inter ingentes omnium clamores detornata, particula quædam

negotium mihi facessit: ac facesset (ut opinor) & aliis, qui ex ea quandam sequentiũ cum præcedentibus incohærentiam contingere animaduertent. Ita enim non in hac editione solùm sed in aliis etiã scripta est, τὸν γὰρ μυρίων καὶ πεντακισχιλίων χλαμύδων δεόμενον οὐκ ἔστι μὴ πλειόνων δεῖσθαι. οἷς γὰρ ἔχω προσδεόμενος, ἀφελὼν ὧν ἔχω, ἀρκοῦμαι οἷς ἔχω. Quæ sententia in illa vulgari interpretatione ita reddita fuit, Enimuero qui decem millibus & quindecim millibus vestimentorũ egeat, is quominus indigeat, fieri non potest. Quum enim plus quàm habeam egeo, detrahens ex iis quæ habeo, acquiesco. Atqui verba illa sonant, Fieri enim non potest vt qui quindecim millibus chlamydũ eget, pluribus nõ egeat. Quũ enim egeã aliis vltra ea quæ habeo, postquã detraxi ex iis quæ habeo, contentus sum iis quæ habeo. Sed quomodo conuenire potest particula γὰρ posteriori membro, quum ea quæ in eo dicuntur, eius non sint qui rationẽ eorum quæ iam dixit, reddat, sed potius statuat quid sibi facto sit opus, vt in illud indigentiæ periculum non incidat? At quam voculam in huius locum substituemus? Apta esset οὖν: verùm ex ἄρα in γὰρ facilior fuit mutatio. Vtrocumque autẽ modo legatur, vertendum erit, Quum igitur egeam aliis vltra ea quæ habeo. Fortasse tamen suspicetur aliquis scriptum fuisse, οἷσπερ ἔχω. quam certè lectionẽ malim quàm οἷς γὰρ ἔχω: sed illarum quas dixi particularum altera multo magis mihi placet: quũ posterius membrum nullo alioqui vinculo priori iungatur, si οἷσπερ ἔχω scribatur, nihilo magis quàm si οἷς ἔχω scriberetur.

Sed cur veſtimentorum, & quidem chlamydũ nominatim, potius quàm alius rei mentionem facit? Suſpicor ad Lucullum voluiſſe alludere: de quo Horatius,

—Chlamydes Lucullus (vt aiunt)
Si poſſet centum ſcenæ præbere rogatus,
Quî poſſum tot? ait: tamen & quærã & quot habebo
Mittam. Poſt paulo ſcribit ſibi millia quinque
Eſſe domi chlamydum: partem vel tolleret omnes.

Quibus ſubiungitur hoc epiphonema,

Exilis domus eſt, vbi non & multa ſuperſunt,
Et dominum fallunt, & proſunt furibus.

Plutarchus quoque in huius Luculli vita, iſtius rei meminit, & quidem etiam epiphonematis huius poetæ mentionem faciens. Scribit enim, εἰς ὃ καὶ Φλάκκος ὁ ποιητὴς ἐπιπεφώνηκεν, ὡς οὐ νομίζει πλοῦτον οὗ μὴ τὰ παρορώμενα καὶ λανθάνοντα πλείονα τῶν φαινομένων ἐστί. Quæ tamen ab eo non omnino ita dicuntur. Nam paulo aliud eſt dicere, Nõ exiſtimare eſſe diuitias, vbi quę negliguntur & latent, plura non ſunt iis quæ conſpiciuntur: quã quod legimus apud Flaccum, Exilẽ domũ eſſe vbi non ſuperuacanea ſunt multa, & quum dominum lateant, furibus ſunt vtilia. Sed quis apud Plutarchum putandus eſt ſubaudiri nominatiuus cum verbo νομίζει? potius certè de Lucullo quàm de Horatio eum intellexiſſe arbitror: ideóque νομίζοι lubentius ſcripſerim.

Q. CLAVDII QVADRIG. LOCVS EX CONIECTATIONE EMENDATVS, CAP. XIII, LIB. IX.

IN narratione Q. Claudij Quadrigarij, vbi le-

gimus, *Gallus, sua disciplina, scuto proiecto, cantabundus: Manlius, animo magis quàm arte confisus, scutum scuto percußit, atque statum Galli conturbauit,* non placet vocabulum *cantabundus*. Neque enim conuenire id puto cũ eo quod scribitur, *sua disciplina.* (nisi potius scripsisse putandus est, *ex sua disciplina.*) Alioqui certè, quamuis vocabulum illud Cantabundus mihi displicere dicam, non ignoro à Gellio circa initium capitis inter cætera de eo scribi, *& quantum insolens prouocator.* Sed potest & absque cantu esse insolẽtia: atque adeo vel hoc quod à Quadrigario paulo antè refertur, *Deinde Gallus irridere, atque linguam exertare,* satis magnum eius testimonium est.

Sed quid in locum illius *cantabundus* substitui, parua cum mutatione, poterit? *contabundus*, siqua meæ coniecturę fides. Verisimile est enim, suam disciplinam ei quandam contationem præcepisse, scuto interim proiecto. (Vbi obseruandum etiam proiicere scutũ, τὸ προϐάλλεσθαι: vt & *Proiectis altè brachiis*, de athletis ab ipso Gellio dicitur: quum alioqui Proiicere scutum, dici etiam possit pro obiicere, ἀποϐάλλεσθαι.) Neque ab eo qui hostem despiciens, insolescit, alienum est, vt interim contetur, dum occasionem feriendi explorat, eíque imminet. Obseruandum autem, quod dixerat disciplinam, artem postea vocare, quum hostem hosti simúlque pugnam (id est, pugnandi rationem) pugnæ opponens, scribit, *Manlius, animo magis quàm arte confisus.*

Quòd si admittitur hæc mea coniectura, multo certè procliuior fuerit lapsus ex *contabundus* in *cantabundus*, quàm ex *cunctabundus*. Cur autem

illa potius quàm hæc orthographia mihi placeat docebo: quum alioqui multas circa multarum vocum orthographiā καινοτομίας, multáque λεπτολογήματα, soleam aliis relinquere, ac ne omnium quidem durissimis marmoribus (quorum testimonia proferuntur) mea in quibusdam duritia cedat. Ex Græco κοντὸς (quod apud ipsum etiam Homerum extat) factum fuit à Latinis Contus. Ex hoc autem verbum Contor, quod quamuis propriè significet (deriuationem sequédo) Conto explorare, aut certè, Quasi conto explorare: tamen pro Morari seu Moram trahere potius dicitur: ideo (vt credibile est) quòd qui conto explorat, interim ab impellendo nauigio cessat. Sedenim & pro Interrogare ponitur: quũ plerumque per id quod interrogãti respõdetur, fiat explorationis genus quoddã. Verùm multo maiore in vsu esse cœpit hac in significatione compositum Percontor.

Contrà verò alii & Cunctari & Percunctari scribere malunt: quidam verò Contari quidem malunt quàm Cunctari, at Percunctari quàm Percontari. Et Cunctari quidem scribunt, quasi ex eo dicatur, quòd cuncti, id est omnes simul, non facilè moueri possunt: at Percunctari, tamquam ex eo dicatur quòd à cunctis inquiratur. Quum auté ex Donato hoc etymum afferatur, tamen & in Percontor, scriptura hæc eius testimonio confirmatur, tamquam dictum sit à conto, quo nautæ vtuntur ad loca inquirenda nauibus opportuna. Ego certè aut vtrobique, aut saltem in significatione Morandi, seu Moram trahendi, literis O N T, quàm V N C T, malim

ſcribere. Hoc addam, mihi magis veriſimile fieri, Donatum de Percunctari (ſi iſta eius ſunt) ſcripſiſſe, *quòd ex cunctis inquiratur*, quàm *à cunctis inquiratur*, ad vitandam ambiguitatem: vt Percunctor dictum ſit (nam & hîc coniectator eſſe volo) quaſi lingua eius qui diligenter inquirit, per cunctos eat.

Iam verò quod ad illa verba attinet, *atque linguam exertare*, in iis editiones ſuperiores quàm iſtam ſequi malui.

CALLIMACHI LOCVS EX CONIECTVRA RESTITVTVS, CAP. XI, LIB. IIII.

GELLIVS ita hoc caput auſpicatur, *Opinio vetus falſa occupauit & conualuit, Pythagoram philoſophum non eſitauiſſe ex animalibus: item abſtinuiſſe fabulo, quem κύαμον Græci appellant. Ex hac opinione Callimachus poeta ſcripſit,*

Καὶ κυάμων ἀπὸ χεῖρας ἔχειν ἀνιῶντον ἐδεδαι,
Κἀγὼ Πυθαγόρας ὡς ἐκέλευε λέγω.

Quædam verò editiones *ἀνιώντων* habent. Ac illud quidem *ἀνιώντον* (quod & iſta editio habet) nihil poſſe ſignificare, & *ἀνίωτον*, quod ſcriptura valde vicinum ei eſt, ſignificationem planè ab hoc loco alienam habere, dico: (nam *ἀνίωτον* eſt quod rubiginem non ſenſit, aut ſentire non poteſt) at verò *ἀνιώντων* eſſet participium à verbo *ἀνιᾶν*: quod huic loco quomodo congruere poteſt? Vt omittam, cum neutro horum ſtare verſum poſſe, etiamſi alioqui vtrumque conuenientem huic loco ſignificatum haberet.

Quid

Quid igitur hîc Callimachum ſcripſiſſe credendum eſt? aut, ſi non credendum, ſuſpicandũ ſaltẽ eſt? Mea ſiue coniectura, ſiue diuinatione, ſubſtitui ἄναιμον: quod & verſus numeri admittunt, & rem declarat cuius Callimachum facere hîc mentionem voluiſſe credibile eſt. Ita igitur priorem illum verſum (mutando etiam ἔχεν in ἔχειν: de qua emendatione dubitari non poteſt) ſcribo,

Καὶ κυάμων ἄπο χεῖρας ἔχειν, καὶ ἄναιμον ἔδεσθαι.

Habemus quidem certè in illo ἀνίωτον quædam etiam huius ἄναιμον veſtigia, id eſt, quaſdam reliquas eius literas, α ν ι ο ν. Sed quid hoc ἄναιμον (vt iis etiã qui Græcæ linguæ indocti ſunt gratificer) ſignificat? Sanguine carens, Sanguinis expers. Quàm autem exhorruerit Pythagoras ſanguinem habentibus veſci, cum ex multis multorum ſcriptorum locis, tum verò ex Naſone in ſua Metamorphoſi diſcimus, vbi Pythagoras ea de re loquens introducitur. Huc verò pertinet & Porphyrii περὶ ἐμψύχων ἀποχῆς liber. Quum igitur in illa vulgari Græcorũ quæ apud Gellium ſunt interpretatione, ita hi Callimachi verſus Latinè reddantur,

A fabulóque manus triſtante amouit edentes,
Hoc, vt Pythagoras iuſſerat, ipſe loquor:

ego ita,

Euitare fabas, nihil auctum ſanguine veſci,
Quondam vt Pythagoras, ſic ego præcipio.

Interim verò conſidera quomodo interpres ille (quicunque fuit) illam ſcripturam ἀνιάντων ſequutus ſit, & ex ea ſenſum, velut aquam è pumice, elicere ſit conatus.

TIMONIS VERSVS EX CONIECTVRIS EMENDATI, CAP. XVII, Lib. III.

TIMONIS versus, quibus caput istud clauditur, mendosi mutilíque sunt. Nam ita scriptos cæteræ quoque editiones habent,

Καὶ σὺ Πλάτων. καὶ γὰρ σε μαθητιῶ ὁ πόθος ἔχε.
Πολλῶν δ' ἀργυρίων ὀλίγην ἤλλαξας βίβλον.
Οθεν ἀπαρχόμενος γράφειν ἐδιδάχθης.

Nunc videndum est quam opem meæ coniecturæ hisce versibus afferre possint. Ac primùm ista, Καὶ σὺ Πλάτων, minimè suspecta esse (meo quidē iudicio) debent. Existimo enim, quū Timo iste modò hunc modò illum philosophum carperet, ita per apostrophen ad alios quoque sermonem conuertisse, vtendo ellipsi. Ad emendationes autem vt veniam, pro μαθητιῶ ὁ πόθος ἔχε, scribo, μαθητεύειν πόθος ἔχε.

In secundo versu, ἤλλαξας muto in ἠλλάξαο, non aliam ob causam quàm vt stet versus.

In tertio, pro Οθεν scribo Ενθεν. Quum autem manifestum sit deesse aliquam vocem ante γράφειν, nullum assequi coniectura potui quod aptiorem significationem habeat, & simul implendis huius versus numeris aptius sit, quàm τοιαῦτα. Denique pro tribus illis deprauatis hos integritati suæ restitutos (si εὔστοχοι sunt meæ cōiecturæ) accipito.

Καὶ σὺ Πλάτων. καὶ γὰρ σε μαθητεύειν πόθος ἔχε.
Πολλῶν δ' ἀργυρίων ὀλίγην ἠλλάξαο βίβλον.
Ενθεν ἀπαρχόμενος, τοιαῦτα γράφειν ἐδιδάχθης.

CONIECTVRÆ IN CAPVT VII, LIB. I.

MIHI ſuſpecta eſt elegantia iſta qua Plautus dicitur *Verborum Latinorum elegantiſſimus*. Quid ſi igitur *elegantiſſimus* in diligentiſſimus mutetur? Ita certè ipſe Gellius (ſi memoria me non fallit) de quodam alio loquutus eſt: & ſcimus hoc nomen non rarò & à quibuſdam aliis, atque adeo à Cicerone, genitiuo iungi. Aut quid ſi potius *elegantiſſimus* in *eligentiſſimus*, quod ſcriptura magis vicinum, & ab eodem verbo eſt, mutetur? Sic certè Cupientiſſimus, & alia pleraque genitiuo iuncta reperiuntur. Non ignoro tamen, in quadam Badiana editione, quæ ante quadragintaocto annos prodiit, ſcriptum eſſe, *verborum Latinorum conſeruator elegantiſſimus*: ſed vereor ne vox iſta *conſeruator* ſit irreptitia: ſiue ex margine alicuius manuſcripti libri, quo vſi fuerint in illa editione, irrepſerit, ſiue audacia alicuius τοῦ χαλκογράφου, qui illi editioni præerat, illam intruſerit.

Animaduertendum eſt autem, in iis quæ paulo pòſt habes, diſcrepare editionis huius lectionem ab ea quam ſuperiores habent: quum etiam vocabulum quoddam Græcum in illis ſit quod hinc abeſt. Ita enim illæ, *Vt rationem iſtam miſſam facias, & autoritates, ſonus, qui δι᾽ εὐφωνίᾳ tantum, & poſitura ipſa verborum ſatis declarant, id potius ἐμμελείᾳ τῆς λέξεως, modulamentis orationis M. Tullij conueniſſe.* At verò in iſta leges, *Vt rationem autem iſtã miſſam faciamus, & autoritates: ſonus tamen & poſitura ipſa verborum ſatis decl.* &c. Fortaſſis autem

Gellius illi nomini *sonus* aliquod adiectiuum adiunxerat: & addiderat, *qui ἀφωνία dicitur.* Hoc saltem persuasum habeo, scriptum ab eo fuisse *& modulamentis.*

QVÆDAM CHRYSIPPI, EMENDATA EX CONIECTVRA, NECNON quædam Gelliana, Cap. IIII, Lib. XIIII.

CHRYSIPPVS vultum Iustitiæ seueris atque venerandis verborum coloribus depinxit, teste Gellio: qui & verba eius affert, quibus magna vis magnúmque pondus inest. Sed ista quæ locum illum claudunt, τοῖς μὲν ὡς πρὸς φίλους ὄντας τῦ τοιύτυ προσώπυ, τοῖς δὲ ἑτέροις προσαύτους, mendo vel potius mendis carere dici non possunt. Quocumque enim te vertas, ex illis te verbis nõ extricabis, ὡς πρὸς φίλους. at si meam coniectationem sequens, scribas ὡς προσφιλοῦς, statim te inde expedies. Neque enim dubium est quin προσάυτους requirat aliquod nomen sibi oppositum: hoc autem fuerit προσφιλοῦς. Verùm & hoc addo, particulam ὡς non videri satis commodè ἀπὸ τῦ κοινῦ ante προσάυτους subaudiri, sed esse repetendam. Qua tamen de re non valde laboro.

In Gellianis autem verbis quæ sunt initio capitis, vbi scribit de eodẽ Chrysippo, *os et oculos Iustitiæ, vultúmque eius seueris atque venerandis verborum coloribus depinxit*, suspicor deesse *totum* ante *seueris*. ita enim Gellium scripsisse, *os & oculos iustitiæ, vultúmque eius totum seueris atque ven.* &c. In capitis autem fine, quamuis ferri posse non negem, *delicatiores quidam disciplinarum philosophi,*

arbitror tamen à Gellio ſcriptum potius fuiſſe, *delicatiorum quidam diſciplinarum philoſophi.* Nam adiectio genitiui huius *diſciplinarũ* cum nomine *philoſophi*, non ſolùm eſt inſolens ſed etiam omnino ſuperuacanea eſſe videtur: at ſi illi ſubſtantiuo adiectiuum addatur, tum verò neceſſariam dicere poſſumus.

DE HOMERICO VERSV QVI LEGITVR CAP. XXVI, LIBRI II.

GELLIVS quendam verſum Homericum hîc affert, quo tamquam prouerbiali vtitur: ſed ita ſcriptum vt ne ſuis quidem numeris conſtet. Scribit enim, *Poſtquam hæc Fronto dixit, tum Fauorinus, ſcientiam rerum vberem verborúmque eius elegantiam exoſculatus, Abſque te, inquit, vno forſitan lingua profectò Græca longè anteiſſet: ſed tu, mi Fronto, quod in verſu Homerico eſt, id facis,*

Καὶ νίκην ἐπ' ἀρετῇ ἀμφήριστον ἔθηκας.

Atqui Homeri verſum ita ſcriptum apud eum eſſe ſcribíque debere ſcimus,

Καὶ νύ κεν ἢ παρέλασσεν, ἢ ἀμφήριστον ἔθηκεν.

Quem tamẽ non video quî ſermoni iſti accommodare poſſimus, etiamſi tertiam perſonam vtroque in verbo in ſecundam mutemus. Ac mihi perſuadere non poſſum (vt dixi in Parodiarum exemplis) Gellium hæc ita ſcripſiſſe: quòd veriſimile non ſit eum voluiſſe ita verſum corrumpere, ſcribendo ἐπ' ἀρετῇ. Ad vocem autem νίκην quod attinet, ſtat quidem cum ea verſus: ſed huiuſmodi verbo ille accuſatiuus iungi non poteſt,

vt opinor. Nihil ergo tutius video, quàm si dicamus, Gellium versum Homeri ita scripsisse vt apud eum legitur, nisi quòd tertiam personam in secundam vtroque in verbo mutauit: sed vt eum sermoni suo accommodare posset, rationē particulæ potentialis *κεν* non habuisse. Obserua autem legi hac in editione, non, *facies* (vt in aliis) sed *facis*. Atque hoc quidem magis quàm illud mihi placet: verùm vtroque magis placeret *fecisti*. nam optimè cum duobus Græcis verbis quæ sequuntur, conueniret.

VERSVS QVIDAM PROVERBIALIS EX CONIECTVRA CORRECTVS, Lib. XIII, Cap. XVI.

CONIECTVRALEM vocare non debeo fortassis eam emendationem quæ nunc à me afferetur, quamuis ex mea coniectura profecta fuerit. Neque enim dubito quin aliqua extent harum Noctium exemplaria vetera in quibus illa reperiatur. Nulla quidem certè coniectatio maiore niti ratione potest, nec libentius à Græco sermone debet admitti: & tamen incidi in quosdam (quod referre pudet) qui, quum huius plusquam mediocrem cognitionem haberent, quàm necessaria esset illa mea coniecturalis emendatio non animaduertebant. Quum igitur ita scribi soleat hic prouerbialis versus,

Πολλὰ μεταξὺ πέλει κύλικος καὶ χείλεος ἄκρου,

& tamen recepta sit hæc eius interpretatio,

Multa cadunt inter calicem supremáque labra,

quæro quomodo *πέλει* tolerari hîc possit, quod aliud quàm SVNT significare nequit: & quid

causę dici possit quin eius in locũ πίτει substituatur, quod sonat CADVNT. Dicet est inusitatũ Πέτω. fateor: sed tamen futurum πέσω, (pro quo dicitur πεσῶ more Dorico) tanquam ab hoc themate est. Quinetiam multa ex eo composita scriptores Græcos legentibus nobis occurrunt. Inter quæ insigne est διοπετὴς siue διϊπετής. Quinetiam προπετὴς & ἀσπετὴς, nec non ἁλιμπετὴς, ex eo sunt oriunda: quamuis hoc à paucis animaduertatur. Quæ quum ita sint, non est cur scripturam illã, πίτει pro πίλει, in dubium reuocemus. Sed lectorem Græcæ lingue studiosum monendum obiter censeo, esse etiam quædam composita, iisdem omnino syllabis finita, quæ tamẽ ab hoc πέτω nõ sunt, sed à πέτω, vel potius πέτομαι, quod Volo, volas, significat. Ex eorum numero est ὑπερπετὴς, apud Strabonem, libro quinto, προσμυθεύουσι δ' οἱ ἐπιχώριοι, καὶ τοὺς ὄρνις τοὺς ὑπερπετεῖς γινομένους, καταπίπτειν εἰς τὸ ὕδωρ.

Habet hæc editio in hoc ipso capite, inter Catonis verba, *Verumvero inter offam atque herbam, ibi verò longum interuallum est*: quum in aliis sit, *Verùm inter offam*. quod fortasse ita dicebatur vt *verumenimuero*. quoniã tamẽ sequitur *verò*, ἐπέχω.

IN CAP. XXII, LIBRI I.

CONIECTVRA mea quodã iam velut præiudicio nititur, de mutando aduerbio *potius* in nomen *potos*, in his quæ ab eo citantur Varronis verbis, *in conuiuio legi nec omnia debent, & ea potissimum quæ simul sint βιωφελῆ, & delectent potius*: (ita enim scribendum, aut *sunt* & *delectant*) *vt, id quoque videatur non defuisse, magis quàm superfuisse*. Ita enim quæ huic loco deerant adiecit ista editio,

quum in aliis non plura his legantur, *vt id quoque videatur non superfuisse.* Cæterùm considera (obsecro) quomodo hæc cohæreant, *& ea potissimum quæ simul sint βιωφελῆ, & delectent potius.* Illi *simul* quomodo *& potius*, præsertim quum *potissimum* præcedat, reddi potest? At si *potius* in *potos* mutes, & vocem loco aptissimam reposueris, & bellam his verbis iuncturam dederis: hoc modo, *& ea potissimum quæ simul sint βιωφελῆ, & delectent potos.* Neque verò istud *potos* de iis qui ad ebrietatem vsque se inuitarunt, sed de iis qui honestis quibusdam inuitatiunculis contenti fuerunt, debes intelligere: siue largioribus paulo iucundioribúsque vini inuitationibus, vt loquitur ipse Gellius libri decimiquinti capite secundo: vbi etiam addit, de Platonis sententia, modicis honestísque inter bibendum remissionibus refici animos ad instauranda sobrietatis officia, & integrari reddíque eos sensim lætiores, atque ad intentiones rursum capiendas fieri habiliores. Adiicit verò & alia eodem pertinentia, quæ longè absunt ab ebrietatis laudatione: quam tamen malè quidam hoc capite contineri dicunt: quibus & ipsi librorum indices assentiuntur. Illud igitur Potos, quod pro Potius substituo, ita intelligendum esse dico.

Sciendum est porro, idem omnino mendum & Plautinum quendam locú inuasisse. ideóque ad similem eius ex coniectura emendationé respiciens, hanc quodam velut præiudicio nixam dixi accedere. Ignotus autem ille Plauti locus non fuerit ei qui meam de Plauti Latinitate dissertationem legerit, quæ subiuncta est libro

qui inſcriptus à me fuit, *De Latinitate falſò ſuſpecta expoſtulatio.* In illa enim diſſertatione, oſtendere volens multa menda apud illum ex ignoratione priſci ſermonis proueniſſe: interdum quidem, quòd vocabula planè incognita eſſent, ideóque ſuſpecta: interdũ verò quòd declinatio ſeu coniugatio, aut conſtructio, inſolens eſſet: affero in exemplum huius tertiæ mendorum cauſæ, hunc Amphitruonis locum,

Ibo intrò, ornatum capiam qui potius decet,

quum ſcribi oporteat, *qui potis decet.* Sed putarunt aliter dici non poſſe quàm *potos decet*: ignorantes, Latinos ſuo verbo *Decet* interdum Græci πρέπει, cui ſignificatione reſpondet, etiam conſtructionem dediſſe. Sed tamen apud eundem quidam loci calamum correctorum effugerunt: ex quibus eſt hic,

Iſtuc facinus quod tu inſimulas, noſtro generi non decet.

Terentius quoque, & poſt eum Cicero, conſtructionem hanc non refugit. Verùm inſtar multorum exemplorum eſſe illud debet, in quo etiam eandem quam hîc deprauationẽ habemus.

Hoc porro iſti annotationi libet ἐπιμετρεῖν, Gellium, tamquã iſtius Varroniani de cõuiuialibus ſermonibus præcepti memorem, eíque obſequi volentem, ſcripſiſſe libri decimiquinti capite ſecundo, *Is in conuiuiis iuuenum, quæ agitare Athenis hebdomadibus lunæ ſolenne nobis fuit, ſimulatque modus epulis factus, & vtiles delectabiléſque ſermones cœperant, tum, ſilentio ad audiendum petito, loqui cœptabat.* Obſerua enim cum ſuis etiam & ſuorum

ſermonibus vtilitatem pariter & delectationem tribuere. Eadem verò laus & iis carminibus danda eſt, quæ σκόλια vocabant, in conuiuiis cani ſolitis: vt vel ex Athenæo diſcere poſſumus.

Enimuero mihi venit in mentem, illius Varroniani præcepti mentionem à Gellio alibi quoque eſſe factam: capite videlicet vndecimo libri decimitertii, *Sermones igitur* (inquit) *habendos cenſet non ſuper rebus anxiis aut tortuoſis, ſed iucundos atque inuitabiles, & cum quadam illecebra & voluptate vtiles.* Et veniens ad ipſa Varronis verba, hæc inter cætera refert, *Et in conuiuio legi non omnia debent, ſed ea potiſſimum quæ ſimul ſint βιωφελῆ, & delectet.* Tantū verò abeſt vt hic locus mihi aduerſetur, vt etiā pro me faciat. Nā ab eo abeſſe videmus illud *potius*. Quòd autē poſt *delectent* nō habemus *potos*, minimè mirari debemus, quū ſciamus ſæpe vltimum loci alicuius citati vocabulum deſiderari, præſertim vbi abſque illo ſenſus tamen aliquis loco ſubeſt. Sic certè videmus & iſta hîc omitti quæ altero in loco poſita ſunt, *vt id quoque videatur nō defuiſſe, magis quàm ſuperfuiſſe.*

EMENDATVS EX CONIECTVRA LOCVS CAPITIS XVII, LIB. X.

POSTQVAM dixit Gellius Democritū philoſophum oculis ſe priuaſſe: quoniam ſibi perſuadebat fore vt cogitationes ſuæ in contemplandis naturæ rationibus vegetiores & exactiores eſſent, ſi eas videndi illecebris & oculorum impedimentis liberaſſet: addit, *Id factū eius,*

modúmque ipsum quo cæcitatem facilè solertia subtilissima conciuit, Laberius poeta, in mimo quem inscripsit Restionem, versibus quidem satis mundè atque graphicè factis descripsit: sed causam voluntariæ cæcitatis struxit aliam: vertitque in eam rem quam tum agebat, non inconcinniter. Sequitur ea pars in qua vocem illã deprauatam in superioribus editionibus habemus, *Est enim persona quæ hoc apud Laberium dicit, diuitis, auari & parci, sumtum plurimum ἀσωτίαν τε & propinationem adolescẽtis filij deplorantis.* In superioribus editionibus, dixi; quoniam in ea quæ nunc prodit, legitur, *sumtum plurimum asotiámque adolescentis viri deplorantis*: omissa altera illa voce *propinationem*, quòd in vet. nonnullis exempl. non extet: & mutato genitiuo *filij*, in genitiuum *viri*. De qua mutatione postea dicam. Nunc autẽ illum alterum accusatiuum seruandum potius fuisse dico, sed corrigi debere, & litera vna ablata in *popinationem* verti.

Ad illum autem genitiuum quod attinet, *filij* (de quo dicturum me promisi) mutatum in *viri*, ego hîc alia vetera exemplaria illis quæ *viri* habent opposuerim: ex quibus est meum, quod primũ inter ἀκριβέστατα locum meretur: sed (quod valde dolendum est) multæ multis in locis paginæ ei desunt. Neque verò dici hoc Latinè potest nisi Græcorum imitatione, qui suum ἄνδρα non aliis solùm multis nominibus sed & quibusdam eorum iungunt quæ ætatem significant: præsertímque poetæ. Neque enim solùm ἄνδρα γέροντα dicunt, sed etiã ἄνδρα νέον. Verùm ἄνδρα νεανίαν seu ἄνδρα νεανίσκον, non memini me legere.

Cæterum in iis quæ paulo ante hunc locum

leguntur, consultò scripsi *conciuit*, non *consciuit*: quòd ita scribi debere existimẽ. Eodémque modo, pag. 348, *necem sibi gladio manu sua conciuit*: non *consciuit*: vt tamen scribi videmus passim, non apud hunc autorem solùm, verùm & apud cæteros, vbicunque hoc loquendi genus occurrit. Nam vt *scire* est εἰδέναι, ita *Conscire* est συνειδέναι, & quidem huius exemplo factum: (sicut & *Conscientia*, exemplo Græci nominis συνείδησις, quod elegantius τὸ συνειδὸς dicitur: sed ita vt Latini participio participium hoc imitari & repræsentare non possint.) Ergo Horatianũ illud, *Nil cõscire*, est οὐδὲν συνειδέναι ἑαυτῷ: & Conscire sibi necem alicuius, συνειδέναι ἑαυτῷ τὸν φόνον τινός: at verò qui sibi manus affert, cur itidem conscire sibi mortem dicetur? At *Concire* minimè ratione caret: vt vel ex eius germano *Accire* apparet. Facio autẽ præter morem meũ, quòd de iis quæ ad orthographiam pertinent disputo: sed miror, homines, qui omnes orthographiæ νεωτερισμοὺς conquirunt, etiam in iis quæ siue hoc siue illo modo scribas, eundem vsum eandémque significationem habent, de iis non cogitare quæ contrà sine significationis mutatione ideóque magno errore vsitatam retinere scripturam non possunt.

EMENDATIONES CONIECTVRALES DVORVM LOCORVM, Cap. IX. Libri IX: & Cap. vlt. Libri vlt.

SCRIBIT Gellius initio capitis noni libri itidem noni, aliorum etiam iudicium sequens,

quando ex poematis Græcis vertendæ ſunt inſignes ſententiæ, non ſemper enitendum eſſe vt omnia omnino verba in eum in quem dicta ſunt modum vertamus. Pleraque enim gratiam perdere, ſi, quaſi inuita & recuſantia, violentius transferantur. Sed adiungitur illi *vertendæ* & aliud vocabulum, in hac quidem editione, *imitandæ*, in aliis autem *mutandæ*. Nã in hac legitur, *Quando ex poematis Græcis vertendæ imitandæque ſunt inſignes ſententiæ*: at in aliis, *vertendæ mutandæque ſunt.* Ego autem, ſi quidem *mutandæ* retineãtur, particulam *que* itidem retinendam cenſeo: at ſi malimus *imitandæ*, voculam *ve* eius in locum reponendam dico. Cur enim coniungantur quæ diuerſa ſunt? Atque adeo de Virgilio loquitur, tãquam partim interprete, partim imitatore, dicens, eum, ſcitè & conſideratè, quum aut Homeri, aut Heſiodi, aut Apollonij aut Parthenij, aut Callimachi, aut Theocriti, aut quorumdã aliorũ locos effingeret, quędã reliquiſſe, alia expreſſiſſe.

Contrà vero cap. vltimo libri vltimi, diſiunctiuam particulam in copulatiuam mutandam cenſeo, pag. 541, nam quum ibi ſcriptum ſit, *Quibus in legendis antè animus ſenio aut tædio languebit, quàm vnum alterúmve repererit, quod ſit aut voluptati, legere: aut cultui, legiſſe: aut vſui, meminiſſe.* Hîc enim ſcribendum aio *ſenio ac tædio*, vel *ſenio atque tædio*. vt hæc duo poſita ſint ἐν παραλλήλῳ: vſurpando *ſenium* ἀρχαϊκῶς. nam ita Plautus non rarò vtitur.

DE QVODAM LOCO CAP. VIII, LIB. II.

IN FINE hujus capitis ſcribere malim,

nam id quoque non imperitia factum quis non videt? Magis enim hæc ſcriptura conueniet cum iis quæ dixit, quàm altera: quoniam poteſt quis dici aliquid imperitè feciſſe, (ſi accipiamus pro eo quod dicitur Imperitorum more) qui tamẽ imperitia non fecerit. Atque adeo paulo ante dixit de eodem, *non inſcitia videtur partem illam ſyllogiſmi prætermiſiſſe.* Neque tamen & illam lectionem ferri poſſe negauerim, modò alio quàm quo dixi modo exponatur.

Cæterùm illud *cuicuimodi*, quod iſta editio habet, vbi ſcribit Gellius, *Sed Epicurus, cuicuimodi homo eſt, non inſcitia videtur partem illam ſyllogiſmi prætermiſiſſe*: id ex vetuſtis affert libris: quum in aliis editionibus ſcriptum ſit, *cuiuſmodi homo eſt.* Nec aliter Herodes Atticus, pag. 227, *Demus huic aliquid æris, cuicuimodi eſt: tamquam homines, non tamquam homini.* At pagina 308, *Ea res cui modi ſit, ad conſiderandum ponemus.*

DE QVIBVSDAM GRAECIS VERBIS CAP. VII, LIB. II.

IN HVIVS itidem capitis fine quiddam eſt mihi ſuſpectum: iſtud videlicet, *Neque ὑγιὲς νόμιμον διεζευγμένον videri poteſt.* Haud enim *νόμιμον* hîc eſſe ſubſtãtiuum poteſt: quum autem ſit adiectiuum, ſicut & *ὑγιὲς*, particula connexiua interiiciatur neceſſe eſt. Neque enim Græci hæc adiectiua ſine illa copula coniungunt, vt opinor: ſicut Latinos nonnulla coniungere videmus, veluti quum Putum putum dicunt, item Suum proprium. Quorum poſterius etiã apud

hunc ipsum scriptorem extat: qui & *totam integram* dicere non dubitauit, libri duodecimi capite primo, *Oro te, inquit, mulier, sine eam, totam integrã esse matrem filii sui.* Sic enim & superioris tẽporis editiones habent.

VERBVM ANTIQVVM MVTVITARE, EX CONIECTVRA REPOsitum pro Mutitare, Cap. XXIIII, Lib. II.

SCRIBIT Gellius initio huius capitis, parsimoniã apud veteres Romanos, & victus atque cœnarum tenuitatem non domestica solùm obseruatione ac disciplina, sed publica quoque animaduersione legúmque complurium sanctionibus custoditã esse. Quibus subiungit, *Legi adeo nuper in Capitonis Atei coniectaneis* (in aliis, *collectaneis*) *senatus decretum vetus, C. Fannio & M. Valerio Messala* COSS. *factum, in quo iubentur principes ciuitatis, qui ludis Megalensibus antiquo ritu mutitarent, id est, mutua inter sese conuiuia agitarent, iurare apud* COSS. *verbis conceptis, non amplius in singulas cœnas sumptus esse facturos quàm centenos vicenósque æris, præter olus far & vinum.*

At ego non video quomodo *Mutitare* dixerint, pro eo quod est Mutua inter sese conuiuia agitare, ac non potius *Mutuitare*: pręsertim quum *Mutitare* speciẽ potius præ se ferat verbi à nomine Mutus deriuati. Minimè igitur cõiectura mea illic *mutuitarent* scribere dubitat.

Libri autem vltimi capite primo, vbi legimus, *Hanc autem fidem maiores nostri non modò in officiorũ vicibus sed in negotiorum quoque contractibus sanxe-*

runt, maximéque in pecunia mutuatica vsu & commercio, magis placeret *mutuatitia*.

DE QVODAM LOCO CAPITIS XX, LIB. II.

MIRVM videri poſſit quod in huius capitis fine legimus à Gellio annotari, verbum μελισσῶνες, quo Varro vſus ſit, Græcum eſſe. Quis hoc ignorat? ſi nemo ignorat, cur dignum viſũ eſt de quo lectores admonerentur? Sed totum locum conſideremus, quem alioqui multo emendatiorem hęc editio exhibet. Ita igitur in pręcedentibus, *M. autem Varro de re ruſtica III, μελισσῶνες, vt ἀμπελῶνες & δαφνῶνες, inquit, ita facere oportet. quæ quidam mellaria appellant. Sed hoc verbum quo Varro vſus eſt, Græcum eſt. nam μελισσῶνες* ita dicuntur. Ita inquam editiones quæ hanc præceſſerunt, multum certè negotii hoc in loco lectoribus exhibentes. Vide igitur quomodo illa verba, vt ἀμπελῶνες & δαφνῶνες, ſua ſede mota in illis fuerint: atque vt illum Varronis locum turbabant, ita viciſſim ab eo aberant cui neceſſaria erant. nam illis caput claudi oportebat: vt factum eſſe vides hac in editione. Ita enim hæc in ea leguntur, *M. autem Varro de re ruſtica tertio, μελισσῶνες, inquit, ita facere oportet, quæ quidam mellaria appellant. Sed hoc verbum, quo Varro vſus eſt, Græcum eſt. nam μελισσῶνες ita dicuntur vt ἀμπελῶνες & δαφνῶνες.* Sed quod mirum videri dixi, nihilominus tale manet. quid enim opus erat lectores de re omnibus nota monere? Neque tamen vocem *Græcum* pro alia poſitam ſuſpicari poſſumus,

mus, propter illa quæ ſubiunguntur. Hoc ſaltem dicendum eſt à Varrone fuiſſe Latinis literis ſcriptum, non Græcis: & Gelliũ intellexiſſe, quamuis Latinis ſcriptum literis eſſet, non eſſe ex iis quæ iam vſus Latina non minus quàm Græca feciſſet. At ſi Græcè ſcripſiſſet, *μελιοσῶνας* non *μελιοσῶνες* dixiſſet.

DE QVODAM LOCO CAPITIS XXIII, LIB. II.

GELLIVM talẽ vſum particulæ Quin dare voluiſſe nõ puto, vt ita ſcripſerit, *Atqui quum legimus eas, nihil ſanè diſplicent, quin lepidè quoque & venuſtè ſcripta videantur, prorſus vt melius poſſe fieri nihil cenſeas.* Scimus varios hãc particulã (cuius & ipſe Gellius mentionem facit) vſus habere: ſed talis exemplũ extare in tota Latinitate non credo. Quamobrem lego, *Atqui quum legimus eas, nihil ſanè diſplicent: quin lepidè quoque & venuſtè ſcripta videntur.*

LOCVS EX CONIECTVRA EMENDATVS, LIB. III, CAP. XIII.

HOC in loco, *Atque is (inquit) Demoſthenes, domo egreſſus, vt ei mos erat, quum ad Platonem pergeret, compluréſque populos concurrentes videret: percunctatur eius rei cauſam, cognoſcitque currere eos auditum Calliſtratum. Is Calliſtratus Athenis orator in republ. fuit:* hoc, inquã, in loco ſuſpecta mihi ſunt iſta verba, *compluréſque populos concurrentes videret.* Quomodo

enim in vna eadémque ciuitate complures populi esse dicantur? nam etiamsi complures è diuersis populis ac gentibus in vnam eandémque ciuitatem conuenerint, non tamen, vt opinor, ea multos habere populos dicenda est. Esto igitur, (quod tamen mihi non sit verisimile) magnam hominum multitudinem tota è Græcia ad audiendum Callistratum, sicut ad audiendos celeberrimos illos antagonistas, Demosthenem & Æschinem, Athenas cõfluxisse: minimè tamẽ ita loqui licuit, meo quidem iudicio. Quomodo igitur locus hic parua cum mutatione emendari poterit? Scribendo, *compluréſque è populo concurrentes videret.*

Suspectus alicui fuerit fortassis & hic locus, *Is Callistratus Athenis orator in republ. fuit. illi δημαγωγοὺς appellant.* Dubitari enim potest an omnes absque vllo discrimine qui Athenis in repub. oratores essent, δημαγωγοὶ vocarentur. Ideóque videndum an suspicari saltem liceat, scriptũ à Gellio fuisse, *Is Callistratus Athenis orator in republ. fuit, ex iis quos illi δημαγωγοὺς appellãt.* At verò perperam in huius capitis epigraphe, seu indice, rhetorem vocari eum qui orator, & quidem δημαγωγὸς esset, perinde acsi quis imperatorem quempiam tironem vocaret, & Demostheni quoque alibi hunc titulum ineptè (meo quidem iudicio) tribui, docui in præcedentibus.

DE QVIBVSDAM LOCIS CAPITIS. XVII, LIB. XIII.

TITVLVS hic tragœdiæ Sophoclis non dubito quin sit mendosus: at verò titulus Φιλοκτή-

της, quē aliæ editiones habent, mendo quidē caret, verùm, si in hac tragœdia versus ille non legitur (vt legi non puto) aliū titulū à Gellio scriptū fuisse existimādum erit. Quis autē ille sit, veteres qui omnibus huius poetæ tragœdiis fruebantur, facilè dixissent: nobis difficile est quod illis hac in re facillimum fuit. Hoc tantùm affirmare possum, vidisse me inter nomina comœdiarum Sophoclis quoddam ei quod ista editio habet persimile. Est autem credibile, quosdā παραδιορθωτὰς scripturam tituli sibi incogniti in eam mutasse quam titulus sibi cognitus haberet, & quæ ad illam proximè accederet. At verò apud Euripidem in Bacchis, nudiustertius etiam, eū de quo nunc agitur versum legi.

Versus autē Æschyli qui subiungitur, necnon Euripideus, (vt taceam de duobus quæ præcedunt crassioribus mendis) facilè potest emendari. Æschyleus ita,

Σιγῶν θ' ὅπου δεῖ καὶ λέγων τὰ καίρια.

Euripideus autem hoc modo,

Σιγᾶν θ' ὅπου δεῖ καὶ λέγειν τὸ ἀσφαλές.

CORRECTA QVÆDAM IN CAP. XV, LIBRI V.

VERBA hæc, οὐχ ἁπλῶς πληγὴ ἀέρος ἐστὶν ἡ φωνή. πλήττει γὰρ τὸν ἀέρα καὶ δάκτυλος παραγόμενος, &c. hęc inquā verba, & quæ sequuntur, in vulgari interpretatione ita redduntur, Non simpliciter plaga aeris, vox est. nam digitus contractus quoque aerem percutit, non ita tamen vocem facit. sed quanta plaga & vehemens, & tanta vt audibilis

fiat. Sed non mirum est interpretem hunc (quicunque fuit) in iis quæ mendosa sunt labi, quum idē illi in iis etiā quæ omni mēdo carent cōtingere videamus. Hîc certè περιαγόμενος pro παραγόμενος, & ποσὴ pro πόση scribendū esse arbitror: vel potius illud quidē arbitror, hoc autē affirmare etiam audeo. Dicetur autem δάκτυλος περιαγόμενος, digitus qui circa quidpiam ducitur. at verò ἡ ποσὴ πληγὴ, erit percussio (nam πληγὴ in hoc loco & aliis huiusmodi ita potius reddi debet quàm plaga) certam quādam habens quantitatem.

QVÆDAM EX CONIECTVRA EMENDATA, ET NONNVLLA exposita, in Cap. v, Libri XII.

IN illa Tauri philosophi dissertatione miror tādiu tolerata fuisse duo ista vocabula, προηγούμενα & ἀποπροηγούμενα, quæ quum tamquā Stoicis (& Zenoni nominatim) vsitata afferantur, à nullo tamen eorum, si rediuiui locum hunc legerent, intelligerentur. Repetā paulo altius, *Neque aliud esse verè & simpliciter bonū, nisi honestum: aliud quidquam malum, nisi quod turpe esset, existimatum est. Reliqua omnia quæ in medio forent, ac neque honesta essent, neque turpia, neque bona esse neque mala decretum est. Productiones tamen & relationes, suis quaque momentis distinctæ diuisæque sunt, quæ προηγούμενα καὶ ἀποπροηγούμενα ipsi vocant. Propterea voluptas quoque & dolor quod ad finem ipsum bene beatéque viuendi pertinet, & in mediis relicta & neque in bonis neque in malis indicata sunt.* Placuit totum locum afferre,

vt iudicium de hac emendatione possit ferri, non interrupta, Gellij adeundi gratia, huius tmematis lectione. Quum igitur προηγμένα & ἀποπροηγμένα reponenda esse dicam in locum horũ, προηγούμενα & ἀποπροηγούμενα, consideres inter alia velim vocabulum illud *productiones*: quum Cicero itidem προηγμένον *productum* interpretetur, non minus quàm *promotum*. Ita enim Cicero De fin. libro tertio, *Itémque hinc esse illud exortum quod Zeno* προηγμένον, *contráque quod* ἀποπροηγμένον *nominauit, quũ vteretur in lingua copiosa factis tamen nominibus ac nouis. quod nobis in hac inopi lingua non conceditur: quamquam tu hanc copiosiorem etiam dicere soles. Sed non alienum est, quo facilius vis verbi intelligatur, rationem huius verbi faciendi Zenonis exponere.* Atque his ista addit quæ ex ipso Zenone ita videtur sumpsisse, vt eius non tantùm sententiam sed verba etiam expresserit. *vt enim*, inquit, *nemo dicit in regia, regem ipsum quasi productum esse ad dignitatem* (*id enim est* προηγμένον) *sed eos qui in aliquo honore sint, quorum ordo proximè accedit vt secundus sit ad regium principatũ: sic in vita, non ea quæ primario loco sunt, sed ea quæ secundum locum obtinent,* προηγμένα, *id est producta, nominentur.* Neque tamen hac interpretatione, quæ verbum verbo reddit, est contentus, sed alias quoque affert. Addit enim illis ista, *Quæ vel ita appellemus* (*id erit verbũ è verbo*) *vel promota: velut illa, remota. Vel* (*vt dudũ: diximus*) *præposita, vel præcipua: & illa, reiecta. Re enim intellecta, in verborum vsu faciles esse debemus. Quoniam autem omne quod est bonum, primum locum tenere dicimus, necesse est nec bonum esse nec malum hoc quod præpositum vel præcipuum nominamus.* Vbi ob-

serua etiam, ista postrema cum Gellianis conuenire.

Quod quum ita sit, vndénam fit vt apud ipsum Gellium *productiones* quidem legamus, sicut apud Ciceronem *producta*, sed ei *relationes* opponi videamus? Ego aliud quod respondeam non habeo, nisi suspectum mihi esse illud vocabulum *relationes*: nec tantùm suspectú esse, sed omnino pro mendoso haberi. Quid igitur eius in locum substituetur? Non errabit (meo quidem iudicio) qui *remotiones* substituet: aut *reiectiones*: quum Ciceroné ἀποπροηγμένα & *remota & reiecta* interpretantem audiamus. Neque verò est quod quis miretur, in Latina interpretatione duo contraria non poni quæ ab eadé sint origine, vt sunt Græca, προηγμένα & ἀποπροηγμένα. Ná ne ipse quidem Cicero illi *producta* aliud reddit participiú quod ab eodem primitiuo verbo sit oriundum. Neque verò est cur aliquis illud *productiones* in *promotiones* mutandum putet, vt quod dixi queat effici. neque enim semper hoc, in huiusmodi præsertim locis, obseruatur.

Verùm, quocunque hęc exponéda modo sint, hoc saltem constat, ipsissima esse Zenonis verba, & aliorum qui eum magistrum habuerunt Stoicorum, non autem illa, προηγούμενα & ἀποπροηγούμενα. Nam & Chrysippus apud Lucianú, ἐν βίων πράσει, dicit ei qui ipsum emere volebat, ἐμάνθανες ὅτι τῶν τοιούτων τὰ μέν ἐστι προηγμένα, τὰ δ' ἔμπαλιν, ἀποπροηγμένα;

SED libet & de illis verbis, τὰ πρῶτα κατὰ φύσιν, quę non magno interuallo præcedunt, te monere: ea pessimè in illa vulgari interpretatione red-

dita esse, *primigenia*. quum sonent, *Quæ prima sunt secundum naturam*. sed ita vt prima hîc intelligere debeamus ea quæ sunt Potissima, siue Præcipua. Hoc autem bene à Tauro exprimitur, dicēte, naturam existimasse hoc esse fundamentum conseruandæ hominum perpetuitatis, si vnusquisque nostrum, simulatque editus in lucem foret, carū prius rerū sensum affectionémque caperet quas veteres philosophi τὰ πρῶτα κατὰ φύσιν appellarūt, vt omnibus scilicet corporis sui cōmodis gauderet, ab incommodis omnibus abhorreret. Sed quid volumus amplius? ipse Chrysippus apud Lucianum, interrogatus quid sit facturus, πρὸς τὸ ἀκρότατον τῆς ἀρετῆς ἀφικόμενος, id est, postquam ad summum virtutis peruenerit: respondet, περὶ τὰ πρῶτα κατὰ φύσιν καταγενήσομαι. λέγω δὲ, πλοῦτον, ὑγίειαν, καὶ τὰ τοιαῦτα. Id est, Versabor circa ea quæ prima sunt secundum naturam. intelligo autem, diuitias, sanitatem, & alia huiusmodi. Atque his ipsis verbis vsum esse Chrysippum, περὶ τὰ πρῶτα κατὰ φύσιν καταγίνεσθαι, aliūde etiam constat: verùm an ille diuitias, non minus quàm sanitatem, hoc in numero posuerit, an Gellius aliquid ei affingere voluerit, dubitari posse non inficior.

LOCI ALIQVOT EX CONIECTVRA CORRECTI LIBRI VLTIMI CAP. VLT.

PLERAQVE habet caput istud quæ meas aures offendunt (ad sermonem quod attinet) & non suspecta esse non possunt. Eorum nonnulla indicabo, & emendare etiam conabor. Incipiam

autem ab hoc loco, *Facta est igitur in his quoque cõmentariis eadẽ rerũ disparilitas quæ fuit in illis annotationibus pristinis: quas breuiter et indigestè & incõditè, annotationibus, tractationibus lectionibúsq; variis feceramus*. Nõ placet hæc repetitio datiui *annotationibus*, nec Gelliana esse mihi videtut. In priore quidem certè loco minimè suspectum illum habeo: quoniá conuenit cú iis quæ modò dixerat, *Nam proinde vt librum quẽque* (aut *quemquam*) *in manus ceperam, seu Græcum, seu Latinum, vel quid memoratu dignum audieram, ita, quæ libitum erat, cuius generis cumque erant, indistinctè atque promiscuè annotabam*: verùm in posteriore quid sibi vult ista repetitio? nonne videmus, eum generali annotationum appellatione vsum, trium deinde quæ harum velut materia fuerant mentionem facere? Atqui, si annotationes hoc in numero fuerunt, annotationes fuisse annotationum materiam dicemus. In hoc tam absurdum ne incidamus *annotationibus* in *obseruationibus* muto. Viderit tamen lector an aliud aptius excogitare possit, quod iisdem illis quinque syllabis terminetur. Hoc autẽ propterea dico, quòd verisimile sit librarium illam præcedentem vocem annotationibus hîc malè repetiuisse, & in locum alius quæ iisdem saltem syllabis finiebatur conieciffe. Nam hac quoque in re peccare librarios fuisse solitos, in meo De mendorum origine libro docui.

Suspecta mihi sunt & ista verba, *Est qui memoriales titulos fecerit*: quæ nonnulli ita intelligunt, vt is cuius mentionem facit, dicatur suum librũ inscripsisse MEMORIALES TITVLI. Atqui, si ita intelligamus, quid verbo *fecerit* facie-

mus? nisi aut cum illo nomẽ Titulum vel deesse vel subaudiri putemus, aut certè pro Inscripserit accipi posse existimemus. Atqui hoc absurdũ esse aio. siqui autem vocem Titulum vel deesse vel subaudiri dicant, & horum alterum credendum sit, potius deesse crediderim. Sed cur non mea hęc coniectura, *est qui* MEMORIALIA *titulum fecerit*, potius admittatur?

Paulo pòst autem malim χαρτὴν quàm συγγραφήν. Scimus enim σύγγραφήν, præsertim quum sine adiectione ponitur, esse historicorum: quod & librorum Thucydidis inscriptio testatur. Atque adeo appellationem συγγραφέως ad historicũ itidem restringi videmus. At verò χαρτὴν satis apta, meo quidem iudicio, metaphora potuit aliquis suos libros, qui diuersis argumentis velut variegati essent, inscribere: & persimili ei qua vsus est qui *Pratum* inscripsit. quod perinde est acsi aliquis Anthologiam vocet. Obseruandum est autem, quorũdam alioqui librorum mentionem à Gellio fieri quibus tales tituli minimè cõuenire potuissent. Nam qui suis in libris, (exempli gratia) de disciplina regia & de philosophia & de natura humana agebat, & quidem hunc eis titulum tribuebat, Pratum aut χαρτὴν itidem haud aptè inscripsisset. Alioqui χαρτὴν alia etiã significare scio, vulgarémque eius significatum esse quum de scriptione dicitur: sed qui nihil adiiciebat, συγγραφὴν dicere malebat, aut certè (quoniam historici suæ scriptioni illud vocabulum quodammodo attribuebant, vti dixi) σύγγραμμα, quantum quidem me obseruare memini. Cæterùm perperam hac in editione, sicut in reli-

quis, legi hoc loco, *eſt qui ſcripſit*, verbo *ſcripſit* occupante ſedem τῦ *inſcripſit*, antea monui. Facilis autem fuit librario particulæ *in* omiſſio, præcedente voce quæ eadem litera finitur à qua hæc incipit. Sic autem *ſcribit*, perperam pro *inſcribit*, initio capitis primi libri primi.

Verùm & de titulo qui hunc proximè præcedit, dicendum aliquid videtur. hæc enim verba præcedunt, *eſt item qui ἐποπτίδων*, vt quidem hac in editione ſcriptum eſt: quum in aliis ſit ἐποπτειδῶν. Vt autem hanc ſcripturam ferri non poſſe dico, ita cur alteram repudiemus, nihil eſſe cauſæ aio. Legimus enim & apud Plinium hanc inſcriptionem: in Præfatione, vbi ſcribit,

Quid ſingulis contineatur libris, huic epiſtolæ ſubiunxi: ſummáque cura, ne legendos eos haberes, operam dedi. Tu per hoc & aliis præſtabis ne perlegant: ſed, vt quiſque deſiderabit aliquid, id tantùm quærat, & ſciat quo loco inueniat. Hoc ante me fecit in literis noſtris Valerius Soranus, in libris quos ἐποπτίδων inſcripſit. Scimus porro à nomine ἐπόπτης deriuari ἐπόπτις, ἐπόπτιδος: ſicut à δεσπότης deductum eſt δεσπότις. Præter generalem autem inſpectorum ſignificationem, & eam etiam qua vocabulum iſtud de iis dicitur qui aliquid ita inſpiciunt vt cenſura notare velint ſiquid rite factũ non fuerit, videntur ita etiam appellati fuiſſe ii qui μύσται initio dicebantur, (quum videlicet primùm παρελάμβανον τὰ μυστήρια) quoniam ſacrorum ritus occultiores illis intueri licebat: vel quòd inſpicerent & curarent vt ritè peragerentur: quemadmodum in meo Græcæ linguæ Theſauro dixi. Ibidem verò annotatum à me fuit, Valeriũ

Soranum libros quosdam suos ἐπόπτιδας nominasse, qui de grammatica (vt Turnebus se arbitrari dicit) scripti erant: tanquam à mysteriis literarum & doctrinæ: quia initiati, primùm μύσται vocabantur, post annum ἐπόπται, quòd ad inspiciéda sacra occulta admitterentur: aut certè ob quam modò attuli rationem. Optimè autem conuenit cum ista appellationis ἐποπτίδων expositione quod apud eundem Plinium legimus, hunc Valerium, qui libros suos ita inscripsit, pœnas luisse quòd occultum vrbis Romæ nomen enuntiasset. Libris enim talibus aut certè talium librorum scriptoribus horũ secretorum enuntiatio conuenit.

Non multo pòst, vbi legitur, *Nos verò vt coeptus noster est*, in margine mei exemplaris scripseram *captus*: sed quum de ea quoque emendatione admonere vellem, animaduerti in hac editione ita legi, quum altera illa scriptura aliis omnibus in editionibus (quę quidem in manus meas venerunt) inueniatur. Occasionem autem coniecturæ meæ præbuerat vsus quem hoc vocabulum habet cũ apud alios, tum verò apud hunc ipsum, libri primi capite nono, *Quin & tempus certum statuebat vt tacerent: non omnes idem, sed aliud aliis tempus, pro æstimato captu solertiæ*. Vbi editio hæc habet, *non omnes in idem*, item *pro existimato captu solertiæ*: sed vtrobique non minus mihi placet aliarum editionum scriptura.

Paucis interiectis, vbi habes, *Namque illi omnes, & eorum maximè Græci, multa & varia lectitantes, in quas res cumque inciderent, alba, vt dicitur, linea, sine cura discriminis, solam copiam sectati, conuer-*

rebant: hîc, inquam, caue ne eas editiones sequaris in quibus *conuerrebant* in *conuertebant* mutatú fuit, atque hîc obiter loci cuiusdã. Lucæ euangelistæ recordare, in quo quum itidem perperam scriptum esset *domum euertit* pro *euerrit*, huius tamen loci emendatio, quasi quædam nimiú audax nouatio, mouendarum tragœdiarú causa hominibus Grçce linguæ ignaris fuit.

De hoc autem qui proximè sequitur loco, antea admonui: de hoc inquam, *quibus in legendis antè animus senio aut tædio languebit*.

Quod verò hîc imperfectum relictum est Heracliti Ephesii dictum, in aliis editionibus integrum est, hoc modo, INTROITE. NAM ET HIC DII SVNT. & existimatur hæc cuidam dixisse, quem domum suam vocabat: perinde ac si dignũ se quoque significaret qui inuiseretur. Crediderim autem, Heraclitum, quũ hoc diceret, ad sacella aut aras respexisse in quibus cõtrà scriptum erat, ΑΓΝΩΣΤΩ ΘΕΩ. cuius epigraphes seu programmatis non in sacris tãtùm literis, sed etiam apud duos profanos scriptores fit mentio. Ad eiusmodi (inquam) sacella respexisse Heraclitum puto: quoniã quæ ignoto deo sacrata sunt, nulli sacrata esse videri queunt. Sed hæc tamen tanquam ex coniectura tantùm proficiscentia, lectori propono.

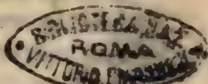
Circa initium paginæ sequentis, hac in editione habes, *quæque eruntitem paucula remotiora super augurio iure & pontificio*: quum scriptum sit in aliis, *super augurio & iure pontificio*. fortasse autem scriptum à Gellio fuit, *super augurum iure & pontificio*. Nisi fortè *augurali iure* scripsisse credendú

potius est.

In eadem pagina, vbi habes, *an minutæ istæ admonitiones pauxillulæ nequaquam tamen sint vel ad alendum studium inhonestæ*, in quibusdã editionibus scriptum est contrarium *honestæ*. quod nullo tolerari modo potest: in quibusdam verò legitur *ineptæ*, quod non minus mihi placet.

Paulo pòst, vbi scriptum est, *delectatior motio*, suspecta est vtraque vox: & pro illa quidem voce *motio* quin substituenda sit *notio*, mihi dubium minimè est: at verò pro *delectatior* substitui debere *delicatior* nescio an ausim dicere.

A. GELLII NOCTIVM ATTICARVM COMMENTARIVS LIBER PRIMVS.



CAPVT I.

Quali proportione quibúsque collectionibus Plutarchus ratiocinatum esse Pythagoram philosophum dixerit, de comprehendenda corporis proceritate, qua fuit Hercules, cùm vitam inter homines viueret.

PLVTARCHVS, in libro quem scribit, ὁπόση ψυχῶν καὶ σωμάτων ἀνθρώποις περὶ εὐφυΐαν καὶ ἀρετὴν διαφορὰ, *scite subtiliterq. ratiocinatum Pythagoram philosophum dixit, in reperienda modulandáq. status longitudinisque eius præstantia. nam cùm ferè cōstaret, curriculum stadij, quod est Pisæ ad Iouis Olympij, Herculem pedibus suis metatum; idque fecisse longum pedes sexcentos; cetera quoque stadia in terra Græcia, ab aliis postea instituta, pedum quidem esse numero sexcentûm, sed tamen aliquantulum breuiora: facilè intellexit, modū spatiúmque plantæ Herculis, ratione proportionis habita, tanto fuisse quàm aliorū procerius, quanto Olympicum stadium longius esset quàm cetera. Cōprehensa autem mensura Herculani pedis quāta longinquitas corporis ei mensuræ conueniret, secundum naturalem membrorum omnium inter se competentiam, modificatus est: atque ita id collegit, quod erat consequens; tanto fuiße Herculem corpore excelsiorem quàm alios; quāto Olympicum stadium ceteris pari numero factis antëiret.*

a.

CAPVT II.

Ab Herode Attico c. v. tempestiuè deprompta in quendam iactabundum & gloriosum adolescentem specie tantùm philosophiæ sectatorem verba Epicteti Stoici, quibus festiuiter à vero Stoico seiunxit vulgus loquacium nebulonum, qui se Stoicos nuncuparent.

HErodes Atticus, vir & Græca facundia & consulari honore præditus, arcessebat sæpe nos, cùm apud magistros Athenis essemus, in villas ei vrbi proximas, me & CL. V. Seruilianum, complurísque alios nostrates, qui Roma in Græciam ad capiendum ingenij cultum concesserant. Atque ibi tunc, cùm essemus apud eum in villa, cui nomen est Cephisia, & æstu anni & sidere autumni flagrãtissimo, propulsabamus caloris incommoda lucorum vmbra ingentium, longis ambulacris & mollibus ædium posticum refrigerantibus, lauacris nitidis & abundis & collucentibus, totiúsque villæ venustate aquis vndique canoris atque auibus personante. Erat ibidem nobiscum simul adolescens philosophiæ sectator, disciplinæ, vt ipse dicebat, Stoicæ, sed loquacior impendio & promptior. is plerunque in conuiuio, sermonibus, qui post epulas haberi solent, multa atque immodica de philosophiæ doctrinis intẽpestiuè atque insubidè disserebat, præque se vno ceteros omnis linguæ Atticæ principes gentémque omnem togatam, totúmque nomen Latinum, rudes esse & agrestes prædicabat: atque interea vocabulis haud facilè cognitis, syllogismorum captionúmque dialecticarum laqueis strepebat, κυριεύοντας, ἡσυχάζοντας, σωρείτας, aliósque id genus griphos neminem posse dicens nisi se dissoluere: rem verò ethicam, naturámque humani ingenij, virtutúmque ori-

gines, officiáque earum confinitima aut contraria, morborum vitiorúmque fraudes animorúmque labes ac pestilentias, asseuerabat nulli esse magis ea omnia explorata, comperta, meditatáque quàm sibi. cruciatibus autem doloribúsque corporis & periculis mortem minitantibus habitū statúmque vitæ beatæ, quem se esse adeptum putabat, neque lædi neque imminui existimabat; ac ne oris quoque & vultus serenitatem Stoici hominis vnquam vlla posse ægritudine obnubilari. Has ille inanis cùm flaret glorias, iámque omnes finem cuperent, verbísque eius defetigati pertæduissent: tum Herodes Græca, vt huius plurimus mos fuit, oratione vtēs, Permitte, inquit, philosophorū amplißime, quoniā respondere nos tibi non quimus, quos idiotas & rudes vocas, recitari ex libro, quid de huiuscemodi magniloquentia vestra senserit dixeritque Epictetus Stoicorum vel maximus. iußitq. proferri dissertationū Epicteti digestarum ab Arriano secundum librum: in quo ille venerandus senex iuuenes, qui se Stoicos appellabant, neque frugis neque operæ probæ, se in theorematibus tantùm nugalibus & puerilium isagogarum commentationibus oblectantes, obiurgatione iusta incessuit. Lecta igitur sunt ex libro, qui prolatus est, ea quæ addidit. Quibus verbis Epictetus seuerè simul ac festiuiter seiunxit atque diuisit à vero atque sincero Stoico, qui esset proculdubio ἀκώλυτος, ἀνεκβίαστος, ἀπαρεμπόδιστος, ἐλεύθερος, εὔπορος, εὐδαίμων; vulgus aliud nebulonum hominum, qui se Stoicos nuncuparent; atráque verborum & argutiarum fuligine ob oculos audientium iacta sanctißimæ disciplinæ nomen ementirentur.

Εἰπέ μοι περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν. Ἄκουε.

Ἰλιόθεν με φέρων ἄνεμος Κικόνεσσι πέλασσεν.

Τῶν ὄντων τὰ μέν ἐστιν ἀγαθὰ, τὰ δὲ κακὰ, τὰ δ' ἀδιάφορα. ἀγαθὰ μὲν οὖν αἱ ἀρεταὶ καὶ τὰ μετέχοντα αὐτῶν.

κακὰ δὲ, κακίαι, καὶ τὰ μετέχοντα κακίας. ἀδιάφορα δὲ, τὰ μεταξὺ τούτων, πλοῦτος, ὑγίεια, ζωὴ, θάνατος, ἡδονὴ, πόνος. πόθεν οἶδας; οὕτως Ἑλλάνικος λέγει ἐν τοῖς Αἰγυπτιακοῖς. τί γὰρ διαφέρει τοῦτο εἰπεῖν, ἢ ὅτι Διογένης ἐν τῇ ἠθικῇ, ἢ Χρύσιππος, ἢ Κλεάνθης; βεβασάνικας οὖν αὐτὸ, καὶ δόγμα σεαυτοῦ πεποίησαι. δείκνυε πῶς εἴωθας ἐν πλοίῳ χειμάζεσθαι. μέμνησαι ταύτης τῆς διαιρέσεως, ὅταν ψοφήσῃ τὸ ἱστίον. καὶ ἀνακραυγάσαντί σοι ἐάν τις κακόσχολος παραστὰς εἴπῃ, λέγε μοι σὺ τοὺς θεοὺς, ἃ πρώην ἔλεγες, μὴ κακία ἐστὶ τὸ ναυαγῆσαι; μή τι κακίας μετέχον; οὐκ ἄρα ξύλον ἐνσείσεις αὐτῷ; τί ἡμῖν καί σοι ἄνθρωπε; ἀπολλύμεθα, καὶ σὺ θέλων παίζεις. ἂν δέ σε ὁ Καῖσαρ μεταπέμψηται κατηγορούμενον, μέμνησαι τῆς διαιρέσεως. ἄν τις σοὶ εἰσιόντι καὶ ὠχριῶντι ἅμα καὶ τρέμοντι προσελθὼν εἴπῃ, τί τρέμεις ἄνθρωπε; περὶ τίνων σοὶ ἐστὶν ὁ λόγος; μή τι ἔσω ὁ Καῖσαρ ἀρετὴν καὶ κακίαν τοῖς εἰσερχομένοις δίδωσι; τί μοι ἐμπαίζεις καὶ σὺ πρὸς τοῖς ἐμοῖς κακοῖς; ὅμως φιλόσοφε εἰπέ μοι, τί τρέμεις; οὐχὶ θάνατός ἐστι τὸ κινδυνευόμενον, ἢ δεσμωτήριον, ἢ πόνος τοῦ σώματος, ἢ φυγὴ, ἢ ἀδοξία; τί γὰρ ἄλλο; μή τι κακία; μή τι μετέχον κακίας; σὺ οὖν τίνα ταῦτα ἔλεγες; τί ἐμοὶ καί σοι ἄνθρωπε; ἀρκεῖ ἐμοὶ τὰ ἐμὰ κακά. καὶ καλῶς λέγεις. ἀρκεῖ γάρ σοι τὰ σὰ κακὰ, ἡ ἀγέννεια, ἡ δειλία, ἡ ἀλαζονεία, ἣν ἠλαζονεύου ἐν τῇ σχολῇ καθήμενος. τί τοῖς ἀλλοτρίοις ἐκαλλωπίζου; τί Στωϊκὸν ἔλεγες σεαυτόν; τηρεῖτε οὕτως ἑαυτοὺς ἐν οἷς ἐπράσσετε, καὶ εὑρήσετε τίνος ἐστ' αἱρέσεως. τοὺς πλείστους ὑμῶν Ἐπικουρείους εὑρήσετε, ὀλίγους τινὰς Περιπατητικούς· καὶ τούτους, ἐκλελυμένους. *His ille auditis insolentissimus adolescens obticuit; tamquam si ea omnia non ab Epicteto in quosdam alios, sed ab Herode in eum dicta essent.*

CAPVT III.

Quòd Chilo Lacedæmonius consiliũ anceps pro salute amici cepit, quódque est circumspectè & anxiè considerandum, an pro vtilitatibus amicorum delinquendum aliquando sit: notatáque inibi & relata quæ Teophrastus & M. Cicero super ea re scripserunt.

LAcedæmonium Chilonem, vnum ex illo inclyto numero sapientium, scriptum est in libris eorum qui vitas résque gestas clarorum hominum memoriæ mandauerunt, cùm de vita suæ postremo eum inibi mors occuparet, ad circumstantes amicos sic locutum: Dicta mea, inquit, factáque in ætate longa pleraque omnia fuisse non pœnitenda, forsitan vos etiam sciatis. Ego certè in hoc quidem tempore non fallo me, nihil esse quicquam commissum à me, cuius memoria rei aliquid pariat ægritudinis: nisi profectò illud vnum sit, quod recténe an perperam fecerim, nõdum mihi planè liquet. Super amici capite iudex cùm duobus aliis fui. lex ita fuit· vti eum hominem condemnari necesse esset. Aut amicus igitur capitali perdendus, aut adhibenda fraus legi fuit. Multa cum animo meo ad casum tam ancipitem medendum consultanti visum est esse id quod feci, præ hoc quod erant alia, toleratu faciliùs. tacitus ad condemnandum sententiam tuli: his, qui simul iudicabant, vt absoluerent persuasi. sic mihi & iudicis & amici officium in re tanta saluum fuit. sed hanc capio ex eo facto molestiam, quòd metuo ne à perfidia & culpa non abhorreat in eadem re eodémque tempore, inque communi negotio, quod mihi optimum factu duxerim, diuersum eius aliis suasisse. Hic autem Chilo, præstabilis homo sapientia, quonam vsque debuerit contra legem contráque ius pro amico progredi,

dubitauit; eáque res in fine quoque vitæ ipso animum eius anxit. & alij deinceps multi philosophiæ sectatores, vt in libris eorum scriptum est, satis anquisitè satisque solicitè quæsierunt, vt verbis, quæ scripta sunt, ipsis vtar, εἰ δεῖ βοηθεῖν τῷ φίλῳ παρὰ τὸ δίκαιον, καὶ μέχρι πόσου, καὶ ποῖα. Ea verba significant quæsisse eos, an nonnumquam contra ius contráve morem faciendum pro amico sit, & in qualibus, & in quibus causis, & quemnam adusque modum. Super hac quæstione cùm ab aliis, sicuti dixi, multis, tùm vel diligentissimè à Theophrasto disputatur, viro in philosophia Peripatetica modestissimo doctissimóque. Eáque disputatio scripta est, si rectè meminimus, in libro eius de amicitia primo. Eum librum M. Cicero videtur legisse, cùm ipse quoq. librũ de amicitia cõponeret. & cetera quidem, quæ sumẽda à Theophrasto existimauit, vt ingeniũ facũdiáque eius fuit, sumsit & transposuit cõmodissimè aptissiméq. hunc autem locũ, de quo satis quæsitum esse dixi, omnium rerum aliarum difficillimum strictim atque cursim transgressus est: neque ea, quæ à Theophrasto pensim atque enucleatè scripta sunt, exsecutus est; sed, anxietate illa & quasi morositate disputationis prætermissa, genus ipsum rei tantum paucis verbis notauit. ea verba Ciceronis, si recensere quis vellet, apposui. His igitur finibus vtendum esse arbitror, vt, cùm emendati mores amicorum sunt, tum sit inter eos omnium rerum, consiliorum, voluntatum, sine vlla exceptione communitas: vt, etiam siqua fortuna acciderit vt minus iustæ voluntates amicorum adiuuandæ sint, in quibus eorum aut caput agatur aut fama, declinandum de via sit, modò ne summa turpitudo sequatur. est enim quatenus amicitiæ venia dari possit. Cùm agetur, *inquit*, aut caput amici, aut fama, declinandum

est de via, *vt etiam iniquam voluntatem illius adiutemus. sed cuiusmodi declinatio ista esse debeat, qualisque ad adiuuandum digreßio, & in quanta voluntatis amici iniquitate, non dicit. quid autem refert scire me in huiusmodi periculis amicorum, si non magna me turpitudo secutura est, de via recta esse declinandum, nisi id quoque me docuerit, quam putet magnam turpitudinem, &, cùm decessero de via, quousque degredi debeam?* Est enim, *inquit,* quatenus dari amicitiæ venia possit. *hoc immo ipsum est, quod maximè discendum est, quódque ab his, qui docent, minimè dicitur, quatenus quóque fine dari amicitiæ venia debeat. Chilo ille sapiens, de quo paulo ante dixi, conseruandi amici causa de via declinauit. sed video quousque progressus est. falsum enim pro amici salute consilium dedit. idipsum tamen in fine quoque vitæ, an iure posset reprehendi culparique dubitauit.* Contra patriã, *inquit Cicero,* arma pro amico suméda nõ sunt. *hoc profecto nemo ignorauit, etiã priusquam Theognis, vt Lucilius ait, nasceretur sed id quæro, id desidero: cũ pro amico cõtra ius & cõtra quã licet, salua tamen libertate atque pace, faciendum est; & cùm de via, sicut ipse ait, declinandum est: quid & quãtum, & in quali causa, & quonamusque id fieri debuit. Pericles ille Atheniensis egregius vir ingenio, bonisque omnibus disciplinis ornatus, in vna quidem specie sed planius tamen quid existimaret professus est. nam cùm amicus eum rogaret vt pro re causáque eius falsum deieraret: his ad eum verbis vsus est,* Δεῖ μὲ συμπράττειν τοῖς φίλοις, ἀλλὰ μέχρι θεῶν. *Theophrastus autẽ, quo dixi libro anquisitius quidem super hac re ipsa & exactius presiúsque quàm Cicero disserit. sed is quoque in docendo non de vnoquoque facto singillatim existimat, neque certis exemplorum documentis sed generibus rerum summatim vniuersimque*

utitur; ad hunc fermè modum. Parua, inquit, & tenuis vel turpitudo, vel infamia subeunda est, si ea re magna utilitas amico quæri potest. rependitur quippe & compensatur leue damnum delibatæ honestatis maiore alia grauioréque in adiuuando amico honestate: minimáque illa labes & quasi lacuna famæ imminentis partarum amico utilitatum ratione solidatur. neque nominibus, inquit, moueri nos oportet, quod paria genere ipso non sunt honestas mea fama & rei amici utilitas. ponderibus hæc enim potestatibúsque præsentibus, non vocabulorum appellationibus neque dignitatibus generum diiudicanda sunt. nam cùm in rebus aut paribus aut non longè secus utilitas amici & honestas nostra consistit: honestas proculdubio præponderat. cùm verò amici utilitas nimio est amplior; honestatis autem nostræ in re non graui leuis iactura est: tunc quod utile amico est, id primum illo, quod honestum nobis est, fit plenius. sicuti magnum pondus æris parua lamina auri fit preciosius. Verba adeo ipsa Theophrasti super ea re adscripsi. οὐκ οἶδ᾽ εἴπου, τούτῳ τῷ γένει τιμιώτερον ἤδη καὶ ὁπηῦν ἂν ᾖ μέρος τούτου πρὸς τὸ τηλίκον θατέρου συγκρινόμενον, αἱρετὸν ἔσται. λέγω δ᾽ οἷον, οὐ καὶ χρυσίον τιμιώτερον χαλκοῦ, καὶ τηλίκον τοῦ χρυσίου πρὸς τὸ τηλίκον χαλκοῦ μέγεθος ἀντιπαραβαλλόμενον, πλέον δόξει, ἀλλὰ ποιήσει τινὰ ῥοπὴν καὶ τὸ πλῆθος καὶ τὸ μέγεθος. Fauorinus quoque philosophus huiuscemodi indulgentiã gratiæ tempestiuius, laxato paulũ permissóq. subtili iustitiæ examine, his verbis definiuit, ἡ καλουμένη χάρις παρὰ τοῖς ἀνθρώποις τοῦτ᾽ ἐστὶν ὕφεσις ἀκριβείας ἐν δέοντι. post deinde idẽ Theophrastus ad hanc fermè sententiam disseruit. Has tamen, inquit, paruitates rerum & magnitudines atque has omnes officiorum existimationes alia nonnunquam momenta extrinsecus atque alia quasi appendices personarum & causarum & tem-

porum & circunſtantiæ ipſius neceßitates, quas includere in præcepta difficile eſt, moderantur & regunt & quaſi gubernant, & nunc ratas efficiunt nunc irritas. Hæc taliáque Theophraſtus cautè & ſollicitè & religioſè, cauſa differendi magis diſputandíque diligentia quàm cum decernendi ſententia atque fiducia, diſſeruit. quoniam profectò cauſas ſcientiæ, corporum varietates, diſceptationúmque differentiã ignorantes directũ atque perpetuũ diſtinctúmq. in rebus ſingulis præceptum, quod ego nos in prima tractatus iſtius parte deſiderare dixeram, non capiunt. Eius autem Chilonis, à quo diſputatiunculæ huius initium fecimus, cùm alia quædam ſunt monita vtilia atque prudentia, tum id maximè exploratæ vtilitatis eſt, quòd duas ferocißimas affectiones amoris atque odij intra modum tantum coërcuit. Hac, *inquit,* fini ames, tanquam forte fortuna oſurus: hac itidem tenus oderis, tanquam fortaſſe poſt amaturus. *Super hoc eodem Chilone Plutarchus philoſophus in libro* περὶ ψυχῆς *primo ita ſcripſit,* Χείλων ὁ παλαιὸς, ἀκούσας τινὸς λέγοντος, μηδένα ἔχειν ἐχθρὸν, ἠρώτησεν εἰ καὶ μηδένα φίλον ἔχει· νομίζων ἐξ ἀνάγκης ἐπακολουθεῖν καὶ συνεπάγεσθαι φιλίας καὶ ἀπεχθείας.

CAPVT IIII.

Quàm tenuiter curioſéque explorauerit Antonius Iulianus in oratione M. Tullij verbi ab eo mutati argutiam.

ANTONIVS *Iulianus rhetor perquam fuit honeſti atque amœni ingenij; doctrina quoque iſta vtiliore ac delectabili, veterúmque elegantiarum cura & memoria multa fuit: ad hoc ſcripta pleraque omnia antiquiora tam curioſè ſpectabat, aut virtutes penſitabat, aut*

vitia rimabatur, vt iudiciũ esse factũ ex amußim diceres. Is Iulianus super eo enthymemate, quod est in oratione M. Tullij, qua pro Cn. Plancio dixit, ita existimauit. sed verba prius, de quibus ab eo iudicium factum est, ipsa ponam. Quamquam dissimilis est pecuniæ debitio & gratiæ. nã qui pecuniã dissoluit; statim nõ habet id, quod reddidit. qui autem debet; æs retinet alienum. gratiam autem & qui refert, habet; & qui habet, in eo ipso quod habet, refert. Neque ego nunc Plancio desinam debere, si hoc soluero. nec minus ei redderem voluntate ipsa, si hoc molestiæ non accidisset. *Crispum sanè, inquit, agmen orationis rotundũmque, ac modulo ipso numerorum venustum, sed quod cum venia legendum sit verbi paulum ideo immutati, vt sententiæ fides salua esset. namque debitio gratiæ & pecuniæ collata verbum vtrobique seruare posset. ita enim rectè opposita inter sese gratiæ pecuniæque debitio videbitur, si & pecunia quidem deberi dicatur & gratia. sed quid eueniat in pecunia debita solutáve, quid contrà in gratia debita redditáve, debitionis verbo vtrimque seruato disseratur. Cicero autem, inquit, cùm gratiæ pecuniæq́ debitionem dissimilem esse dixisset, eiúsque sententiæ rationem redderet, verbum* debet, *in pecunia ponit; in gratia subiicit* habet, *pro* debet. *ita enim dicit,* Gratiã autẽ & qui refert habet, & qui habet in eo ipso quod habet, refert. *sed id verbum,* habet, *cum proposita comparatione non satis conuenit. debitio enim gratiæ, non habitio, cùm pecunia confertur. atque ideo consequens quidem fuerat sic dicere:* & qui debet, in eo ipso quod debet, refert. *quod absurdum & nimis coactum foret, si nondum redditam gratiam eo ipso redditam diceret, quia debetur. immutauit ergo, inquit, & subdidit verbum ei verbo, quod omiserat, finitimum;*

vt videretur & sensum debitionis collatæ non reliquisse, & concinnitatem sententiæ retinuisse. Ad hunc modum Iulianus enodabat dijudicabátque veterum scriptorum sententias, quas apud eum adolescentes lectitabant.

CAPVT V.

Quòd Demosthenes rhetor cultu corporis atque vestitu probris obnoxio, infamíque munditia fuit: quódque item Hortensius orator ob eiusmodi munditias gestúmque in agendo histrionicum Dionysiæ saltatriculæ cognomento compellatus est.

DEmosthenem tradunt vestitu sincero & cultu corporis nitido venustóque & nimis accurato fuisse. hinc etiã κομψὴ illa χλανὶς καὶ μαλακοὶ χιτωνίσκοι ab æmulis aduersariísque probro data. hinc etiam turpibus indignísque in eum verbis non temperatum, quin parum vir, ore quoque polluto, diceretur. Ad eundem modum Hortensius omnibus fermè oratoribus ætatis suæ, nisi M. Tullio, clarior, quòd multa mundicia & circumspectè compositéque indutus & amictus esset, manúsque eius inter agendum forent argutæ admodum & gestuosæ, maledictis compellationibúsque probrosis iactatus est; multáque in eum, quasi in histrionem, in ipsis causis atque iudiciis dicta sunt. Sed cùm L. Torquatus, subagresti homo ingenio & infestiuo, grauius acerbiúsque apud consilium iudicum, cùm de causa Sullæ quæreretur, non iam histrionem eum esse diceret, sed gesticulariam Dionysiámque eum notissimæ saltatriculæ nomine appellaret: tum voce molli atque demissa Hortensius, Dionysia, *inquit*, Dionysia malo equidem esse, quàm quod tu, Torquate, ἄμουσος, ἀγροδίαιτος, καὶ ἀπρόσιτος.

CAPVT VI.

Verba ex oratione Metelli Numidici, quam dixit ad populum in cẽsura, cùm eum ad vxores ducendas adhortaretur: eáque oratio quam ob causam reprehensa, & quem contra in modum defensa sit.

M*Vltis & eruditis viris audientibus legebatur oratio Metelli Numidici grauis ac diserti viri, quam in censura dixit ad populum de ducendis vxoribus, cùm eum ad matrimonia capessenda adhortaretur. in ea oratione ita scriptum fuit,* Si sine vxore, quirites, possemus esse: omnes ea molestia careremus. sed quoniam ita natura tradidit vt, nec cum illis satis commodè, nec sine illis vllo modo viui possit; saluti perpetuæ potius quàm breui voluptati consulendum. *Videbatur quibusdam Metellum censorem, cui consilium esset ad vxores ducendas populum hortari, non oportuisse neque de molestia incommodisque perpetuis rei vxoriæ confiteri; neque adhortari magis id esse, quàm dissuadere, absterreréque: sed contra in illud potius orationem debuisse sumi dicebant, vt & nullas plerunque esse in matrimoniis molestias assueraret, &, si quæ tamen accidere nonnumquam viderentur, paruas & leues faciléisque esse toleratu diceret; maioribúsque eas emolumentis & voluptatibus oblitterari: easdémque ipsas neque omnibus neque naturæ vitio, sed quorundam maritorum culpa & iniustitia euenire. Titus autem Castricius rectè atque condignè Metellum esse locutũ existimabat. Aliter, inquit, cẽsor loqui debet, aliter rhetor. rhetori cõcessum est sententiis vti falsis, audacibus, subdolis, captiosis. si modò verisimiles sunt & possunt ad mouendos hominum animos quali-*

cumque astu irrepere. praterea turpe esse ait rhetori si quid in mala causa destitutum atque impugnatum relinquat. Sed enim Metellum, inquit, sanctum virum illa grauitate & fide praditum, cum tanta honorum atque vitæ dignitate, apud populum Romanum loquentem nihil decuit aliud dicere, quàm quod verum sibi esse atque omnibus videbatur: præsertim cùm super ea re diceret, quæ quotidiana intelligentia & communi peruulgátoque vitæ vsu comprehenderetur. De molestia igitur cunctis hominibus est notißima confessus; eáque confeßione fidem sedulitatis veritatísque commeritus; tum denique facilè & procliuiter, quod fuit rerum omnium validißimum atque verißimum, persuasit ciuitatem saluam esse sine matrimoniorum frequentatione non posse. Hoc quoque aliud ex eadem oratione Metelli dignum esse existimauimus aßidua lectione, non hercle minus, quàm quæ à grauißimis Philosophis scripta sunt. Verba Metelli hæc sunt, Di immortales plurimum possunt; sed non plus velle nobis debent, quàm parentes. at parentes, si pergimus errare, suis bonis nos exheredant. Quid ergo nos à dis immortalibus diuinitus exspectemus, nisi errationibus finem faciamus? isdem deos propitios esse æquum est, qui sibi aduersarij non sunt. di immortales virtutem approbare, non adhibere debent.

CAP. VII.

In hisce verbis Ciceronis ex oratione quinta in Verrem, *hanc sibi rem sperant præsidio futurum*, neque mendam esse nec vitium, erraréque istos, qui bonos violant libros, &, *futuram* scribunt: atque inibi de quodá alio Ciceronis verbo dictum, quod probè scriptum perperam mutatur: & adspersa pauca de modulis numerísque orationis, quos Cicero auidè sectatus est.

I*N oratione Ciceronis quinta in Verrem, in libro spectatæ fidei Tironiana cura atque disciplina facto, ita scriptum fuit*, Homines tenues obscuro loco nati nauigant: adeunt ad ea loca, quæ numquam ante adierát; vbi neque noti essent, quò venerunt; neque semper cum cognitoribus esse possunt. Hac vna tamen fiducia ciuitatis, non modò apud nostros magistratus, qui & legum & existimationis periculo continentur, neque apud ciuis solùm Romanos, qui & sermonis & iuris & multarum rerum societate iuncti sunt, fore se tutos arbitrantur, sed quocumque venerint hanc sibi rem præsidio sperant futurum. *Videbatur compluribus in extremo verbo menda esse. debuisse enim scribi non* futurum, *sed* futuram: *neque dubitabant quin liber emendandus esset, ne, vt in Plauti comœdia mœchus (sic enim mendæ suæ illudebant) ita in Ciceronis oratione Solœcismus esset manifestarius. Aderat fortè ibi amicus noster, homo lectione multa exercitus; cui pleraque omnia veterum litterarum quæsita, meditata, euigilatáque erant. is libro inspecto ait nullum esse in eo verbo neque mendam*

neque vitium: Ciceronem probè ac venustè locutum. nam futurum, *inquit, non refertur ad rem, sicut legentibus temerè & incuriosè videtur; neque pro participio positum est: sed verbum est indefinitum, quod Graci appellant ἀπαρέμφατον, neque numeris neque generibus praeseruiens, sed liberum vndique & impromiscum est. quali C. Gracchus verbo vsus est in oratione, cuius titulus est,* DE QVINTO POPILIO CIRCVM CONCILIABVLA, *in qua ita scriptum est*, Credo ego inimicos meos hoc dicturum. Inimicos, *inquit*, dicturum, *& non*, dicturos. *videturne ea ratione positum esse apud Gracchum*, dicturum, *qua est apud Ciceronem*, futurum? *sicut in Graeca oratione, sine vlla vitij suspicione, omnibus numeris generibúsque sine discrimine attribuuntur huiuscemodi verba ποιήσειν, ἔσεσθαι, λέξειν, & similia. In centesimo quinquagesimo quoque Quadrigarii annali libro verba haec esse dixit*, Dum ij conciderentur; hostium copias ibi occupatas futurum. *in duodeuicesimo annali eiusdem Quadrigarij principium libri sic scriptum*, Si pro tua bonitate & nostra voluntate tibi valetudo suppetit; est quod speremus deos bonis bene facturum. *item in Valerij Antiatis quarto vicesimo simili modo scriptum*: Si hae res diuinae factae ritéque perlitatae essent, haruspices dixerunt omnia ex sententia processurum esse. *Plautus etiam in Casina, cùm de puella loqueretur*, occisurum *dixit*, *non* occisuram, *his verbis*,

Etiamne habet Casina gladium? Habet, sed duos,
Quibus, altero te occisurum ait, altero villicum.

Item Laberius in Gemellis,

Non putaui, *inquit*, hoc eam facturum. *Non ergo isti omnes Solœcismus quid esset ignorauerunt. Sed & Gracchus*, dicturum; *& Quadrigarius*, futurum, *&* benefacturum; *& Plautus*, occisurum; *& Antias*, processurum; *& Laberius*, facturum, *indefinito modo dixerunt. qui modus neque in numeros, neque in personas, neque in genera, neque in tempora distrahitur, sed omnia isthæc vna eadémque declinatione complectitur: sicuti M. Cicero dixit*, futurum. *non virili genere neque neutro (Solœcismus enim foret planè,) sed verbo vsus est ab omni necessitate generum absoluto. Idem autē ille amicus noster in eiusdem M. Tullij Ciceronis oratione, quæ est de imperio Cn. Pompeij, ita scriptum esse à Cicerone dicebat, atque ipse ita lectitabat:* Cùm vestros portus, atque eos portus, quibus vitam ac spiritum ducitis, in prædonum fuisse potestatem sciatis. *Neque Solœcismum esse aiebat*, in potestatem fuisse, *vt vulgus semidoctum putat, sed ratione dictum certa et proba contendebat, qua & Græci ita vterentur: & Plautus verborum Latinorum elegantissimus in Amphitryone dixit*, Numero mihi in mentem fuit. *non, vt dici solitum est*, in mente. *Sed enim præter Plautum, cuius ille in præsenti exemplo vsus est, multam nos quoque apud veteres scriptores locutionum talium copiam offendimus; atque his vulgo annotamentis inspersimus. Vt rationē autem istā missam faciamus & auctoritates: sonus tamen & positura ipsa verborum satis declarant, id potius* ἐμμελείᾳ τῶν λέξεων *modulamentis orationis M. Tullij conuenisse, vt, quoniam vtrumuis dici Latinè posset*, potestatem *dicere mallet, non* potestate. *illud enim sic compositum iucundius ad aurem conspectiúsque; insuauius hoc imperfectiúsque est; si modò ita explorata aure homo sit, non surda nec iacenti: sicuti est hercle quòd,*

explicauit

explicauit; *dicere maluit, quàm* explicuit: *quod esse iam vsitatius cœperat. Verba sunt hæc ipsius ex oratione, quã de imperio Cn. Pompeij habuit.* Testis est Sicilia: quam multis vndique cinctam periculis non terrore belli sed consilij celeritate explicauit. *at si,* explicuit, *diceret: imperfecto & debili numero verborum sonus clauderet.*

CAPVT VIII.

Historia in libris Sotionis philosophi reperta super Laide meretrice & Demosthene rhetore.

Sotion ex Peripatetica disciplina haud sanè ignobilis vir fuit, is librum multæ variæque historiæ refertum composuit; eúmque inscripsit, κέρας ἀμαλθείας. *ea vox hoc fermè valet, tamquam si dicas,* cornucopiæ. *In eo libro super Demosthene rhetore & Laide meretrice historia hæc scripta est. Lais, inquit, Corinthia ob elegantiam venustatémque formæ grandem pecuniam demerebat: conuentúsque ad eam ditiorum hominum ex omni Græcia celebres erant: neque admittebatur, nisi qui dabat, quod poposcerat. poscebat autem illa nimium quantum. hinc ait natum esse illud frequens apud Græcos dictum adagium.* οὐ παντὸς ἀνδρὸς ἐς Κόρινθον ἔσθ᾽ ὁ πλοῦς. *quòd frustra iret Corinthum ad Laidem qui non quiret dare quod posceretur. Ad hanc ille Demosthenes clanculum adit; &, vt sibi sui copiam faceret, petit. at Lais* μυρίας δραχμὰς ἢ τάλαντον *poposcit. hoc facit numi nostratis denariûm decem milia. Tali petulantia mulieris atque pecuniæ magnitudine ictus expauidúsque Demosthenes auertit; & discedens, Ego, inquit, pœnitere tanti non emo. Sed Græca ipsa, quæ fertur dixisse, lepidiora sunt,* οὐκ ὠνοῦμαι, *inquit,* μυρίων δραχμῶν μεταμέλειαν.

CAPVT IX.

Qui modus fuerit quis ordo disciplinæ Pythagoricæ; quantúmque temporis imperatum obseruatúmque sit dicendi simul ac tacendi.

ORdo atque ratio Pythagoræ, ac deinceps familiæ successionis eius, recipiendi instituendique discipulos huiuscemodi fuisse traditur. Iã à principio adolescentes, qui sese ad discendum obtulerant, ἐφυσιογνωμόνει. Id verbum significat mores naturásque hominum coniectatione quadam de oris & vultus ingenio, déque totius corporis filo atque habitu sciscitari. eum, qui exploratus ab eo idoneúsque fuerat, recipi in disciplinam statim iubebat quin & tempus certum statuebat, vt tacerent; non in omnes idem, sed aliud aliis tempus pro existimato captu sollertiæ. Is autem qui tacebat, quæ dicebãtur ab aliis, audiebat; neque percunctari, si parum intellexerat, neque commentari, quæ audierat, fas erat. sed non minus quisquã tacuit quàm biennium. hi prorsus appellabantur intra tẽpus tacendi audiendíque ἀκουστικοὶ. ast vbi res didicerãt rerum omnium difficillimas tacere audiréque; atque esse iam cœperant silentio eruditi, cui erat nomen ἐχεμυθία: tum verba facere & quærere, quæque audissent scribere, & quæ ipsi opinarentur expromere potestas erat. hi dicebantur in eo tempore μαθηματικοὶ; ab his scilicet artibus, quas iam discere atque meditari inceptauerant: quoniam Geometriam & Gnomonicam, Musicam, ceterásque item disciplinas altiores μαθήματα veteres Græci appellabant. vulgus autem quos gentilicio vocabulo Chaldæos dicere oportet, mathematicos dicit. exinde his scientiæ studiis ornati ad perspicienda mundi opera & principia naturæ procedebant: ac tunc denique nominabantur φυσικοί. Hæc

eadem super Pythagora noster Taurus cùm dixisset; Nunc autem inquit, isti, qui repentè pedibus illotis ad philosophos deuertunt, non est hoc satis, quod sunt omnino ἀθεώρητοι, ἄμουσοι, ἀγεωμέτρητοι; sed legem etiam dant, qua philosophari discant. alius ait; hoc me primum doce. item alius; hoc volo, inquit, discere, istud nolo. hic à symposio Platonis incipere gestit propter Alcibiadis comissationem, ille à Phædro propter Lysiæ orationem. Est etiam, inquit, prô Iupiter, qui Platonem legere postulet, non vitæ ornandæ sed linguæ orationisque comendæ gratia; nec vt modestior fiat sed vt lepidior. Hæc Taurus dicere solitus nouitios philosophorum sectatores cum veteribus Pythagoricis pensitans. Sed id quoque non prætereundum est, quod omnes simul, qui à Pythagora in cohortem illam disciplinarum recepti erant, quod quisque familiæ pecuniæque habebat, in medium dabant; & coibatur societas inseperabilis, tamquam illud fuerit antiquum consortium, quod re atque verbo appellabatur κοινόβιον.

CAPVT X.

Quibus verbis compellauerit Fauorinus philosophus adolescentem Cascè nimis & vetustè loquentem.

FAuorinus philosophus adolescenti veterum verborum cupidissimo & plerasque voces nimis priscas et ignotissimas in quotidianis communibúsque sermonibus expromenti, Curius, inquit, & Fabricius, & Coruncanius antiquissimi viri nostri, & his antiquiores Horatij illi trigemini planè ac dilucidè cũ suis fabulati sunt: neque Auruncorum, aut Sicanorum, aut Pelasgorum, qui primi incoluisse Italiam dicũtur, sed ætatis suæ verbis locuti sunt.*

tu autem, proinde quasi cum matre Euandri nunc loquare, sermone ab hinc multis annis iam desito vteris, quòd scire atque intelligere neminem vis, quæ dicas. Nonne, homo inepte, vt quod vis abundè consequaris, taceres? sed antiquitatem tibi placere ais, quòd honesta & bona & sobria & modesta sit. viue ergo moribus præteritis; loquere verbis præsentibus: atque id, quod à C. Cæsare excellentis ingenij ac prudentiæ viro, in primo de Analogia libro, scriptum est, habe semper in memoria atque in pectore, vt, tamquam scopulum, sic fugias inauditum atque insolens verbum.

CAPVT XI.

Quòd Thucydides historiæ scriptor inclytus Lacedæmonios in acie non tuba sed tibiis esse vsos dicit: verbáque eius super ea re posita: quódque Herodotus Halyatten regem fidicinas in procinctu habuisse tradit: atque inibi quædam notata de Gracchi fistula concionatoria.

AVctor historiæ Græcæ grauißimus Thucydides Lacedæmonios summos bellatores non cornuum tubarúmve signis, sed tibiarum modulis in prœliis vsos esse refert; non prorsus ex aliquo ritu religionum, neque rei diuinæ gratia, neque etiam vt excitarentur atque euibrarentur animi, quod cornua & litui moliuntur; sed contrà, vt moderatiores modulatiorésque fierent; quod tibicinis numeris temperatur. nihil adeo in congrediendis hostibus atque in principiis prœliorum ad salutem virtutémque aptius rati; quàm si permulcti sonis mitioribus non immodicè ferocirent. cùm procinctæ igitur claßes erant, &

instructæ acies, cœptúmque in hostem progredi: tibicines inter exercitum positi canere incœptabant. ea ibi præcentione tranquilla & delectabili atque adeo venerabili, ad quandam quasi militaris musicæ disciplinam vis & impetus militum, ne sparsi dispalatique proruerent, cohibebatur. Sed ipsius illius egregij scriptoris uti verbis libet, quæ & dignitate & fide grauiora sunt. καὶ μετὰ ταῦτα ἡ ξύνοδος ἦν. Ἀργεῖοι μὲν καὶ οἱ ξύμμαχοι ἐντόνως καὶ ὀργῇ χωροῦντες· Λακεδαιμόνιοι δὲ βραδέως καὶ ὑπὸ αὐλητῶν πολλῶν, νόμου ἐγκαθεστώτων. οὐ τοῦ θείου χάριν, ἀλλ' ἵνα ὁμαλῶς μετὰ ῥυθμοῦ βαίνοντες προσέλθοιεν, καὶ μὴ διασπασθείη αὐτοῖς ἡ τάξις. ὅπερ φιλεῖ μεγάλα στρατόπεδα ποιεῖν ἐν ταῖς προσόδοις. *Cretenses quoque in prœlia ingredi solitos memoriæ datum est præcinente ac præmoderante cithara greßibus.* Halyattes *autem rex terræ Lydiæ more atque luxu barbarico præditus, cùm bellum Milesiis faceret, vt Herodotus in historiis tradit, concinentes fistulatores & fidicines, atque feminas etiam tibicinas in exercitu atque in procinctu habuit, lasciuientium delicias conuiuiorum. Sed enim Achæos Homerus pugnam indipisci ait non fidicularum tibiarúmque cõcentu, sed mentium animorúmque conspiratu tacito nitibundos.*

Οἱ δ' ἄρ' ἴσαν σιγῇ μένεα πνείοντες Ἀχαιοὶ,
Ἐν θυμῷ μεμαῶτες ἀλεξέμεναι ἀλλήλοισιν.

Quid ille vult ardentißimus clamor militum Romanorũ, quem in congreßibus prœliorum fieri solitum scriptores annalium memorauere? contra institutum fiebat antiquæ disciplinæ tam probabile? an tum etiam gradu clementi & silentio est opus, cùm ad hostem itur in conspectu longinquo procul distantem? cùm verò propè ad manus ventũ est, tum iam è propinquo hostis & impetu propulsandus & clamore terrendus est? Ecce autem, pro tibicina Laconica, tibiæ quoque illius concionatoriæ in mentem venit, quã

C. Graccho cum populo agenti præisse ac præmonstrasse modulos ferunt. sed nequaquam sic est, vt à vulgo dicitur, canere tibia solitum, qui pone eum loquentem staret, variisque modis tum demulcere animum actionémque eius, tum intendere. quid enim foret ista re ineptius, si, vt planipedi saltanti, ita Graccho concionanti numeros & modos & frequentamenta quædam varia tibicen incineret? Sed qui hæc compertius memoriæ tradiderunt, stetisse in circunstantibus dicūt occultius, qui fistula breui sensim grauiusculum sonum inspiraret, ad deprimendum sedandúmque impetum vocis eius. efferuescente namque impulsu & instinctu extraneo naturalis illa Gracchi vehementia indiguisse non, opinor, existimanda est. Marcus tamen Cicero fistulatorem istum vtrique rei adhibitum esse à Graccho putat; vt sonis tum placidis tum citatis aut demissam iacentémque orationem eius erigeret, aut ferocientem sæuientémque cohiberet. verba ipsius Ciceronis apposui. Itaque idem Gracchus, quod potes audire, Catule, ex Licinio cliente tuo litterato homine, quem seruum sibi habuit ille ad manum, cum eburnea solitus est habere fistula, qui staret post ipsum occultè cùm concionaretur, peritum hominem, qui inflaret celeriter eum sonum, qui illum aut remissum excitaret, aut à contētione reuocaret. *Morem autem illum ingrediēdi ad tibicinum modulos prælij institutum esse à Lacedæmoniis Aristoteles in libris problematum scripsit; quo manifestior fieret exploratiórque militum securitas & alacritas. nam diffidentiæ, inquit, & timori cum ingreßione huiusce modi minimè conuenit: & mæsti atq. formidantes ab hac tam intrepida ac tam decora incedendi modulatione alieni sunt. verba pauca Aristotelis super ea re apposui.* διατί ἐπειδὰν πολεμεῖν μέλλωσι, πρὸς αὐλὸν ἐμβαίνουσι; ἵνα τοὺς δειλοὺς ἀσχημονοῦντας γι-

γνώσκωσιν.

CAPVT XII.

Virgo Vestæ quid ætatis ex quali familia & quo ritu quibúsque cerimoniis & religionibus & quo nomine à Pontifice Maximo capiatur: & quo statim iure esse incipiat simulátque capta est: quódque, vt Labeo dicit, nec illa intestato cuiquam nec ei intestatæ quisquam iure heres est.

QVi de Vestali virgine capienda scripserunt, quorum diligentißimè scripsit Labeo Antistius, minorem quàm annos VI. maiorem quàm annos X. natam negauerunt capi fas esse. item quæ non sit patrima & matrima. item, quæ lingua debili sensúve aurium deminuta aliáve qua corporis labe insignita sit. item quæ ipsa aut cuius pater emancipatus sit; etiam si viuo patre in aui potestate sit: item cuius parentes alter ambóue seruitutem seruierunt, aut in negotiis sordidis deuersantur. sed eam, cuius soror ad id sacerdotium lecta sit, excusationem mereri aiunt: item cuius pater flamen, aut augur, aut XVvir S. F. *aut qui VII vir epulonum aut salius est. sponsæ quoque pontificis & tibicinis sacrorum filiæ vacatio à sacerdotio isto tribui solet. Præterea Capito Ateius scriptum reliquit, neque eius legendam filiam qui domicilium in Italia non haberet, & excusandam eius qui liberos tris haberet. Virgo autem Vestalis simul est capta atque in atrium Vestæ deducta & pontificibus tradita; eo statim tempore sine emancipatione ac sine capitis minutione è patris potestate exit, & ius testamenti faciundi adipiscitur. De more autem ritúque capiundæ virginis litteræ quidem antiquiores non exstant, nisi quæ capta*

prima est à Numa rege esse captam. Sed Papiam legem inuenimus; qua cauetur vt pontificis maximi arbitratu virgines è populo viginti legantur; sortitióque in concione ex eo numero fiat; &, cuius virginis ducta erit, vt eam pontifex maximus capiat, eáque Vestæ fiat. sed ea sortitio ex lege Papia non necessaria nunc videri solet. nam, si quis honesto loco natus adeat Pont. max. atque offerat ad sacerdotium filiam suam, cuius duntaxat saluis religionum obseruationibus ratio haberi possit, gratia Papiæ legis per senatum fit. Capi autem virgo propterea dici videtur, quia pontificis maximi manu prehensa ab eo parente, in cuius potestate est, veluti bello capta abducitur. In libro primo Fabii Pictoris, quæ verba pontificẽ maximũ dicere oporteat, cùm virginem capit, scriptum est. Ea verba hæc sunt. SACERDOTEM. VESTALEM. QVAE. SACRA. FACIAT. QVAE. IOVS. SIET. SACERDOTEM. VESTALEM. FACERE. PRO. POPOLO. ROMANO. QVIRITIBVS. Q. VT EI. QVAE. OPTVMA. LEGE. FOVIT. ITA. TE. AMATA. CAPIO. *Plerique autem capi virginem solam debere dici putant. sed flamines quoque Diales, item pontifices & augures capi dicebantur. L. Sylla rerum gestarum libro* II. *ita scripsit.* P. Cornelius, cui primum cognomen Syllæ impositum est, flamen Dialis captus. *M. Cato de Lusitanis, cùm Ser. Galbam accusauit, eum dicit ius pontificium discere noluisse.* Ego me nunc volo ius pontificium optimè scire. iam ne ea causa pontifex capiar? Si volo augurium optimè tenere, & quis me ob eã rẽ augurem capiat? *Præterea in commentariis Labeonis, quæ ad duodecim tabulas composuit, ita scriptum est.* Virgo Vestalis neque heres est cuiquam intestato, neque intestatæ quisquam: sed bona eius in publicum re-

digi aiunt. id quo iure fiat, quæritur. *Amata inter capiendum à Pont. max. appellatur, quoniam, quæ prima capta est, hoc fuisse nomine traditum est.*

CAPVT XIII.

Quæsitum in philosophia quidnam foret in recepto mandato rectius, id ne omnino facere quod mandatum est, an nonnunquam etiam contra, si id speres ei, qui mandauit, vtilius fore: supérque ea quæstione expositæ diuersæ sententiæ.

IN officiis capiendis, censendis, iudicandísque, quæ Græcè καθήκοντα philosophi appellant, quæri solet an negotio tibi dato & quid omnino faceres definito, contra quid facere debeas, si eo facto videri poßit res euentura prosperius éxque vtilitate eius, qui id tibi negotium mandauit. anceps quæstio & in vtramque partem à prudentibus viris arbitrata est. sunt enim non pauci qui sententiã suam vna in parte defixerint, &, re semel statuta deliberatáque ab eo, cuius negotium id pontificiúmque esset, nequaquam putauerint contra dictum eius esse faciendum, etiam si repentinus aliqui casus rem commodius agi posse polliceretur; ne, si spes fefellisset, culpa impatientiæ & pœna indeprecabilis subeunda esset: si res fortè melius vertisset; diis quidem gratia habenda, sed exemplum tamen intromissum videretur, quo bene consulta consilia religione mandati soluta corrumperentur. Alij existimauerũt incommoda prius, quæ metuenda essent si res gesta aliter foret quàm imperatum est, cùm emolumento spei pensitanda esse: &, si ea leuiora minoráque; vtilitas autem contrà grauior & amplior spe quantum potest firma ostenderetur: tum posse aduersum mandata fieri censuerunt; ne o-

blata diuinitus rei bene gerendæ occasio amitteretur, neque timendum exemplum non parendi crediderunt, si rationes huiuscemodi duntaxat non adessent. cumprimis autem respiciendum putauerunt ingenium naturámque illius, cuia res præceptúmque esset; ne ferox, durus, indomitus, inexorabilísque sit; qualia fuerunt Postumiana imperia & Manliana. nam si tali præceptori ratio reddenda sit; nihil faciendum esse monuerunt aliter, quàm præceptum est. Instructius deliberatiúsque fore arbitramur theorematium hoc de mandatis huiuscemodi obsequendis, si exemplum quoque P. Craßi Muciani clari ac inlustris viri apposuerimus. Is Crassus à Sempronio Asellione & plerisque aliis historiæ Romanæ scriptoribus traditur quinque habuisse rerum bonarum maxima & præcipua; quòd esset ditißimus, quòd nobilißimus, quòd eloquentißimus, quòd iurisconsultißimus, quod pontifex maximus. Is, cùm in consulatu obtineret Asiam prouinciam, & circumsidere oppugnaréque Leucas oppidum pararet; opúsque esset firma atque procera trabe, qui arietem faceret quo muros eius oppidi quateret: scripsit ad magistrum ἀρχιτέκτονα Mo-leatensium sociorum amicorúmque populi Romani, vt ex malis duobus, quos apud eos vidisset, vter maior esset eum mittendum curaret. tum magister ἀρχιτέκτων, comperto quamobrem malum desideraret, non, vti iussus erat, maiorem, sed, quem esse magis idoneum aptiorémque faciendo arieti faciliorémque portatu existimabat, minorem misit. Crassus eum vocari iußit; & cùm interrogasset cur non quem iusserat misisset, causis rationibúsque quas dictitabat spretis, vestimenta detrahi imperauit; virgísque multùm cæcidit; corrumpi atque dissolui officium omne imperantis ratus, si quis ad id, quod facere iussus est, non obsequio debito sed consilio non desiderato respondeat.

CAPVT XIIII.

Quid dixerit feceritque C. Fabricius magna vir gloria magnisque rebus gestis, sed familiæ pecuniæque inops; cùm ei Samnites tamquam indigenti graue aurum donarent.

IVlius Higinus, in libro de vita rebúsque illustrium virorum sexto, legatos dicit à Samnitibus ad C. Fabricium Imperatorem populi Romani venisse; & memoratis multis magnisque rebus, quæ benè ac beniuolè post redditam pacem Samnitibus fecisset, obtulisse dono grandem pecuniã; orasséque vti acciperet vteretúrque: atque id facere Samnites dixisse, quod viderent multa ad splendorem domus atque victus defieri; neque pro magnitudine dignitatéque lautum paratum esse: tum Fabricium planas manus ab auribus ad oculos, & infra deinceps ad nares & ad os & ad gulam, atque inde porrò ad ventrem imum deduxisse; & legatis ita respondisse; dum illis omnibus membris, quæ attigißet, obsistere atque imperare posset, nunquam quicquam defuturum: propterea pecuniam, qua nihil sibi esset vsus, ab iis, quibus eam sciret vsui esse, non accipere.

CAPVT XV.

Quàm importunum vitium sit plerúmque odij futilis inanísque loquacitas, & quàm multis in locis à principibus vtriusque linguæ viris detestatione iusta culpata sit.

QVi sunt leues & futiles & importuni locutores, quique nullo rerum pondere innixi verbis humidis & lapsantibus diffluunt; eorum orationem bene existi-

matum est in ore nasci non in pectore. linguam autem debere aiunt non esse liberam nec vagam, sed vinclis de pectore imo ac de corde aptis moueri & quasi gubernari. Sed enim videas quosdam sic scatere verbis sine vllo iudicij negotio cum securitate multa & profunda, vt loquentes plerumque videantur loqui sese nescire. Vlyssem contrà Homerus virum sapienti facundia præditum, vocem mittere ait non ex ore sed ex pectore. quo scilicet non ad sonum magis habitúmque vocis quàm ad sententiarum penitus conceptarum altitudinem pertineret: petulantiaque verborum coërcendæ vallum esse oppositum dentium luculentè dixit: ut loquendi temeritas non cordis tantùm custodia, atque vigilia cohibeatur, sed & quibusdam quasi excubiis in ore positis sæpiatur. Homerica, de quibus suprà dixi, hæc sunt,

Ἀλλ᾽ ὅτε δὴ ῥ᾽ ὄπα τε μεγάλην ἐκ στήθεος ἵει.
Τέκνον ἐμὸν, ποῖόν σὲ ἔπος φύγεν ἕρκος ὀδόντων;

M. Tullij quoque verba posui, quibus stultam & inanem dicendi copiam grauiter & verè detestatus est. Dummodò, *inquit,* hoc constet, neque infantiam eius qui rem norit, sed eam explicare dicendo non queat, neque inscitiam illius cui res non suppetat verba non desint, esse laudanda. quorum si alterũ sit optandum: malim equidem indisertam prudẽtiam, quàm stultam loquacitatem. *item in libro de oratore primo verba hæc posuit.* Quid enim est tam furiosum quàm verborum vel optimorum atque ornatissimorum sonitus inanis nulla subiecta sententia nec scientia? *Cumprimis autem M. Cato atrocissimus huiuscemodi vitij insectator est. namque in oratione quæ inscripta est,* SI. SE. COELIVS. TRIB. PLEB. APPELLASSET. Nunquam, *inquit,* ta-

cet, quem morbus tenet loquendi, tanquam veternosum bibendi atque dormiendi. quod si non conueniant; tamen conuocari iubet. ita est cupidus orationis, vt conducat, qui auscultet. itaque auditis non auscultatis tanquam pharmacopolã. nam eius verba audiuntur: verùm ei se nemo cõmittit, si æger est. *Idem Cato in eadem oratione eidem M. Cœlio trib. pl. vilitatem opprobrans non loquendi tantùm verumetiam tacendi,* Frusto, *inquit,* panis conduci potest vel vti taceat vel vti loquatur. *neque non meritò Homerus vnum ex omnibus Thersiten,* ἀμετροεπῆ ἀκριτόμυθον *appellat: modò verba illius multa, &* ἄκοσμα *strepentium sine modo graculorum similia esse dicit. quid enim est aliud* ἀμετροεπὴς κολῳᾶ*? Eupolidis quoque versus de id genus hominibus consignatißimè factus est.* λαλεῖν ἄριστος, ἀδυνατώτατος λέγειν. *quod Sallustius noster imitari volens,* loquax, *inquit,* magis quàm facundus. *Quapropter Hesiodus poëtarum prudentißimus linguam non vulgandam sed recondendam esse dicit proinde vt thesaurum: eiúsque esse in promendo gratiam plurimam, si modesta & parca & modulata sit.*

Γλώσσης τοι θησαυρὸς ἐν ἀνθρώποισιν ἄριστος
Φειδωλῆς. πλείστη δὲ χάρις κατὰ μέτρον ἰούσης.

Epicharmium quoque illud non inscitè se habet,

Οὐ λέγειν δεινός, ἀλλὰ σιγᾶν ἀδύνατος.

Ex quo profectò hoc sumptum est;

Qui cùm loqui non posset; tacere non poterat.

Fauorinum ego audiui dicere versus istos Euripidi, ἀχαλίνων στομάτων, ἀνόμου τε ἀφροσύνας τὸ τέλος δυστυχία, *non de iis tantùm factos accipi debere, qui impia aut illicita dicerent; sed vel maximè de hominibus quoque posse di-*

ci stulta & immodica blaterantibus; quorum lingua tam prodiga infrenisque sit, ut fluat semper æstuétque colluuione verborum tæterrima: quod genus homines à Græcis significantißimo vocabulo λάλους *appellatos. Valerium Probum grammaticum illustrem ex familiari eius docto viro comperi Sallustianum illud,* Satis eloquentiæ, sapientiæ parum, *breui antequam vita decederet, sic legere cœpisse, & sic à Sallustio relictum affirmasse;* Satis loquentiæ, sapientiæ parum. *quod* loquentia *nouatori verborum Sallustio maximè congrueret;* eloquentia *cum insipientia minimè conueniret. Huiuscemodi autem loquacitatem verborúmque turbam magnitudine inani vastam facetißimus poëta Aristophanes insignibus vocabulis denotauit in his versibus,*

Ανθρωπον ἀγριοποιὸν, αὐθαδόστομον,
ἔχοντ᾽ ἀχάλινον, ἀκρατὲς, ἀπύλωτον
στόμα, ἀπεριλάλητον, κομποφακελοῤῥήμονα.

neque minus insigniter veteres quoque nostri hoc genus homines in verba proiectos locutuleios, & blatterones, & lingulacas dixerunt.

CAPVT XVI.

Quòd verba isthæc Quadrigarij ex Annali tertio, *ibi mille hominum occiditur*, non licentia neque de poëtarum figura, sed ratione certa & proba grammaticæ disciplinæ dicta sunt.

QVadrigarius *in tertio Annalium ita scripsit:* Ibi occiditur mille hominum occiditur, *inquit, non*, occiduntur. *item Lucilius in tertio Satyrarum;*

Ad portam mille, à porta est sex inde Salernum

mille, *inquit*, est, *non* mille sunt. *Varro in octauodecim.*

Humanarum: Ad Romuli initium plus mille & centum annorum est. *M. Cato in* 1. *Originum*. Inde est fermè mille passuum. *M. Cicero in sexta in Antonium*, Ita'ne Ianus medius in L. Antonij clientela est? qui vnquam in illo Iano inuentus est, qui L. Antonio mille nūmûm ferret expensum? *In his atque multis aliis*, mille, *numero singulari dictum est. neque hoc, vt quidam putant, vetustati concessum est, aut per figurarum concinnitatem admissum est: sed sic videtur ratio poscere.* mille, *enim non pro eo ponitur, quod Græcè* χίλιοι *dicitur, sed quod* χιλιάς. & *sicuti vna* χιλιάς & *duæ* χιλιάδες; *ita* vnum mille & duo millia *certa atque directa ratione dicitur. quamobrem id quoque rectè & probabiliter dici solitum*, mille denariûm in arca est, &, mille equitum in exercitu est. *Lucilius autem, præter quod supra posui, alio quoque in loco id manifestius demonstrat. nam in libro quintodecimo ita dicit.*

> Hunc milli passûm qui vicerit atque duobus,
> Campanus sonipes subcursor nullus sequetur
> Maiore spatio; ac diuersus videbitur ire.

Item alio in libro nono.

> Tu milli nummûm potes vno quærere centum.

Milli passum *dixit, pro* mille passibus, &, vno milli nummûm, *pro*, vnis mille nummis; *apertéque ostendit* mille & *vocabulum esse*, & *singulari numero dici, eiúsque pluratiuum esse*, millia, & *casum etiam capere ablatiuum; neque ceteros casus requiri oportere, cùm sint alia pleraque vocabula quæ in singulos tantùm casus, quædam etiam quæ in nullum declinentur. quapropter nihil iam dubium est, quin M. Cicero in oratione, quam*

scripsit pro Milone, ita scriptum reliquerit: Ante fundum Clodij. quo in fundo, propter insanas illas substructiones, facilè mille hominum versabatur valentium: *non,* versabantur. *quod in libris minus accuratè scriptis est. alia enim ratione,* mille hominum, *alia,* mille homines, *dicendum est.*

CAPVT XVII.

Quanta cum animi æquitate tolerauerit Socrates vxoris ingenium intractabile: atque inibi quid M. Varro in quàdam Satyra de officio mariti scripserit.

XAntippe Socratis philosophi vxor morosa admodum fuisse fertur & iurgiosa: irarúmque & molestiarũ muliebrium per diem pérque noctem satagebat. Has eius intemperies in maritum Alcibiades demiratus, interrogauit Socratem quænam ratio esset cur mulierem tam acerbam domo non exigeret. Quoniam, inquit Socrates, cùm illam domi talem perpetior, insuesco & exerceor, vt ceterorum quoque foris petulantiam & iniuriam facilius feram. Secundum hanc sententiam quoque Varro in satyra Menippea, quam de officio mariti scripsit, Vitium, *inquit,* vxoris aut tollendum, aut ferendum est. qui tollit vitium; vxorem commodiorem præstat. qui fert; sese meliorem facit. *Hæc verba Varronis,* tollere, &, ferre, *lepidè quidem composita sunt: sed,* tollere, *apparet dictum pro,* corrigere. *Id etiam apparet eiusmodi vitium vxoris, si corrigi non poßit, ferendum esse Varronem censuisse; quod ferri scilicet à viro honestè potest. vitia enim flagitiis leuiora sunt.*

CAPVT

CAPVT XVIII.

Quod M. Varro in quartodecimo Humanarum, L. Ælium magistrum suum περὶ ἐτυμολογίας disserentem falsa reprehenderit: quodque idem Varro in eodem libro furis ἔτυμον dicit falsum.

IN quartodecimo Humanarum libro M. Varro doctißimum tunc ciuitatis hominem L. Ælium errasse ostendit; quod vocabulum Græcum vetus traductum in linguā Romanam, proinde atque si primitus Latinè fictum esset, resoluerit in voces Latinas ratione etymologica falsa. verba ipsa super ea re Varronis posuimus. In quo L. Ælius noster litteris ornatissimus memoria nostra errauit aliquotiés. nam aliquot verborum antiquorum Græcorum, proinde atque essent propria nostra, reddidit causas falsas. non enim leporem dicimus, vt ait, quod est leuipes: sed quod est vocabulū antiquū Græcū. multa enim vetera illorum ignorantur, quod, pro iis, aliis nunc vocabulis vtantur; & illorum esse plerique ignorent Græcum, quod nunc nominant ἐλλωας puteum, quod vocant φρέαρ; leporem, quod λαγωὸν dicunt. in quo non modo Aelii ingenium non reprehendo; sed industriam laudo. successum enim fortuna, experientiam laus sequitur. *hæc Varro in primore libro scripsit de ratione vocabulorum scitißime, de vsu vtriusque linguæ peritißime, de ipso Ælio clementißime. sed in posteriore eius libri parte dicit, furem ex eo dictum, quod veteres Romani furuum atrum appellauerint; & fures per noctem, quæ atra sit, facilius furentur. nonne sic videtur Varro de fure errasse, tanquam Ælius de lepore? nam quod à Græcis nunc κλέπτης dicitur, antiquiore*

Graeca lingua, φῶρ, est dictum. hinc per affinitatem litterarum, qui φῶρ Graecè, Latinè fur est. Sed ea res fugeritne tunc Varronis memoriam; an contra aptius & cohaerentius putarit furem à furuo, id est, nigro appellari; in hac re de viro tam excellentis doctrinae non meum iudicium est.

CAP. XIX.

Historia super libris Sibyllinis ac de Tarquinio Superbo rege.

IN antiquis annalibus memoria super libris Sibyllinis haec prodita est. Anus hospita atque incognita ad Tarquinium Superbum regem adiit, nouem libros ferens, quos esse dicebat diuina oracula: eos velle venundare. Tarquinius precium percunctatus est. mulier nimium immēsum poposcit. rex, quasi anus aetate desiperet, derisit. tum illa foculum coram cum igni apposuit; & tris libros ex nouem deussit: &, etquid reliquos sex eodem precio emere vellet, regem interrogauit. sed enim Tarquinius id multò risit magis; dixítque anum iam proculdubio delirare. mulier ibidem statim tris libros alios exussit; atque idipsum denuo placidè interrogauit an tris reliquos eodem precio emat. Tarquinius ore iam serio atque attentiore animo fit: eam constantiam confidentiámque non insuper habendam intelligit; libros tris reliquos mercatur nihilo minore precio quàm quod erat petitum pro omnibus. Sed eam mulierē tunc à Tarquinio degressam postea nusquam loci visam constitit. Libri tres in sacrarium conditi Sibyllini appellati. ad eos, quasi ad oraculum, XV. viri adeunt, cùm dij immortales publicè consulendi sunt.

CAPVT XX.

Quid Geometræ dicāt ſchemata, quibúſque omnia iſta Latinis vocabulis appellentur.

Figurarum, quæ σχήματα *geometræ appellant, generà ſunt duo; planum & ſolidum. hæc ipſi vocant* ἐπίπεδον καὶ στερεόν. Planum *eſt; quod in duas partis ſolum lineas habet, quà latum eſt & quà longum: qualia ſunt triquetra & quadrata, quæ in area fiunt, ſine altitudine.* Solidum *eſt; quādo non longitudines modò & latitudines planas numeri linearum efficiunt, ſed etiam extollunt altitudinem: quales ſunt fermè metæ trianguli, quas pyramidas appellant; vel qualia ſunt quadrata vndique, quæ* κύβοις *illi, nos quadrantalia dicimus.* κύβος *enim eſt figura ex omni latere quadrata:* quales ſunt, *inquit M. Varro,* teſſeræ, quibus in alueolo luditur; ex quo ipſæ quoque appellatæ κύβοι. *in numeris etiā ſimiliter* κύβος *dicitur, cùm omne latus eiuſdem numeri æqualiter in ſeſe ſoluitur; ſicuti fit cùm ter terna ducuntur: atque idem ipſe numerus triplicatur. Huius numeri cubum Pythagoras vim habere lunaris circuli dixit: quòd & luna orbem ſuum luſtret ſeptem & viginti diebus; qui numerus ternio, qui Græcè dicitur* τριάς, *tantundem efficiat in cubo.* Linea *autem à noſtris dicitur, quam* γραμμὴν *Græci vocant. eam M. Varro ita definit:* Linea eſt, *inquit,* longitudo quædam ſine latitudine & altitudine. *Euclides autem breuius, prætermiſſa altitudine,* γραμμὴ *inquit, eſt* μῆκος ἀπλατές. *quod exprimere vno Latinè verbo non queas, niſi audeas dicere* illatabile.

CAPVT XXI.

Quod Iulius Higinus affirmatissimè contenderit legisse se librum P. Virgilii domesticum, in quo scriptum esset; *& ora Tristia tentantum sensu torquebit amaror*, non, quod vulgus legeret; *sensu torquebit amaro.*

V*Ersus istos ex Georgicis Virgilij plerique omnes sic legunt:*

At sapor indicium faciet manifestus: & ora
Tristia tentantum sensu torquebit amaro.

Higinus autem non hercle ignobilis grammaticus, in commentariis, quæ in Virgilium fecit, confirmat & perseuerat non hoc à Virgilio relictum: sed quod ipse inuenerit in libro, qui fuerit ex domo atque familia Virgilij,

---& ora
Tristia tentantum sensu torquebit amaror.

neque id soli Higino sed doctis quibusdã etiã viris cõplacitum. quoniam videtur absurdè dici; sapor sensu amaro torquet; *cùm ipse, inquiunt, sapor sensus sit, non alium in semetipso sensum habeat: ac proinde sit quasi dicatur;* sensus sensu amaro torquet. *Sed enim cùm Fauorinus Higini commentarium legisset; atque ei statim displicita esset insolentia & insuàuitas illius;* sensu torquebit amaro*: risit, &, Iouem lapidem, inquit, quod sanctißimum iusiurandum est habitum, paratus sum ego iurare Virgilium hoc nunquam scripsisse. sed Higinum ego dicere verum arbitror. non enim primus finxit hoc verbũ Virgilius insolenter: sed in carminibus Lucretij inuentum est: nec est aspernatus auctoritatẽ poëtæ ingenio & facundia præcellentis. verba ex quarto Lucretij hæc sunt,*

---dilutáque contra
Cum tuimur misceri absynthia: tangit amaror.

Non verba autem sola sed versus propè totos & locos quoque Lucretij plurimos sectatum esse Virgilium videmus.

CAPVT XXII.

An, qui causas defendit, rectè Latinéque dicat superesse se ei, quod defendit, &, superesse, proprie quid sit.

I*Rroborauit inueterauitque falsa atque aliena verbi significatio eius, quod dicitur;* hic illi superest; *cùm dicendum est*, aduocatum esse quem cuipiam, *causámque eius defendere. atque id dicitur, non in compitis tantùm neque in plebe vulgaria, sed in foro, in comitio, apud tribunalia. qui integrè autem locuti sunt, magnam partem*, superesse, *ita dixerunt, vt eo verbo significarēt superfluere & superuacare atque esse supra necessarium modum. itaque M. Varro in Satyra, quæ inscripta est*, Nescis quid vesper serus vehat, superfuisse *dicit immodicè & intempestiuè fuisse. verba ex eo libro hæc sunt.* In conuiuio legi nec omnia debent, & ea potissimum quæ simul sunt βιωφελῆ, & delectent potius: vt id quoque videatur non defuisse magis quàm superfuisse. *Memini ego prætoris docti hominis tribunali me forte aßistere; atque ibi aduocatum non incelebrem sic postulare, vt extra causam diceret, rémque, quæ agebatur, non attingeret. tunc prætorem ei, cuia res erat, dixisse, aduocatum eum nō habere: & cùm is, qui verba faciebat, reclamaßet: ego illi V. Cl. supersum: respondiße prætorem festiuiter; tu planè superes, non ades. M. autem Cicero in libro, qui inscriptus est de iure ciuili in*

artem redigendo, verba hæc posuit. Nec verò scientia iuris maioribus suis Q. Aelius Tubero defuit; doctrina etiam superfuit. *in quo loco,* superfuit, *significare videtur,* supra fuit *&* præstitit, *superauitque maiores suos doctrina sua superfluenti, tum & nimis abundanti. disciplinas enim Tubero Stoicas & dialecticas percalluerat. In libro quoque de Rep. secundo idipsum verbum Ciceronis non temere transeundum. verba ex eo libro hæc sunt.* Nõ grauarer, Læli, nisi & hos velle putarem, & ipse cuperem te quoque aliquam partem huius nostri sermonis attingere: præsertim cùm heri ipse dixeris, te nobis etiam superfuturum. verùm, si id quidem fieri non potest, ne desis omnes te rogamus. *exquisitè igitur & compertè Iulius Paulus dicebat, homo in nostra memoria doctißimus,* superesse *non simplici ratione dici tam Latinè, quàm Græcè: Græcos περιεῖναι in vtrãque partẽ ponere; vel quòd superuacaneum esset ac non necessarium, vel quòd abundans nimis & affluens & exsuperans. sic quoque nostros veteres* superesse *aliàs dixisse, pro superfluenti & superuacuo neque admodum necessario, ita vt suprà posuimus Varronem dicere: aliàs ita, vt Cicero dixit, pro eo quod copia quidem & facultate ceteris anteiret, supra modum tamen & largius prolixiúsque flueret, quàm esset satis. Qui dicit ergo se superesse ei, quem defendit, nihil istorum vult dicere: sed nescio quid aliud indictum inscitúmque dicit. at ne Virgilij quidem poterit auctoritate vti, qui in Georgicis ita scripsit.*

Primus ego in patriam mecum modò vita supersit.

hoc enim in loco Virgilius ἀκυρωτέρῳ verbo vsus videtur; quòd supersit *dixit pro longinquius diutiúsque adsit. illud cõtra eiusdem Virgilij est aliquanto probabilius:*

Florentísque secant herbas, fluuiósque ministrant,
Farráque; ne blando nequeant superesse labori.

significat enim supra laborem esse, neque opprimi à labore. An autem superesse *dixerint veteres pro restare & perficiendæ rei deesse quærebamus. nam Sallustius in significatione ista non* superesse, *sed* superare *dicit. verba eius in Iugurtha hæc sunt.* Is plerúq. seorsum à rege exercitum ductare, & omnis res exsequi solitus erat, quæ Iugurthæ fesso aut maioribus astricto superauerant. *Sed inuenimus in tertio Ennij annalium in hoc versu,*

Inde sibi memorat vnum superesse laborem.

id est, reliquum esse & restare. quod quidem diuisè pronunciandum est; vt non vna pars orationis esse videatur, sed duæ. Cicero autem in secunda Antonianarum, quod est reliquum, non superesse, *sed,* restare *dicit. præter hæc,* superesse, *inuenimus dictum pro* superstitem esse. *ita enim scriptum est in libro epistolarum M. Ciceronis ad Plancum, in epistola Asinij Pollionis ad Ciceronem verbis his.* Nam neque deesse reip. volo, neque superesse. *per quod significat, si respublica emoriatur & pereat, nolle se viuere. in Plauti autem Asinaria manifestius idipsum scriptum est in iis versibus, qui sunt eius comœdiæ primi.*

Sicut tuum vis vnicum gnatum tuæ
Superesse vitæ sospitem & superstitem.

Cauenda igitur est non improprietas solùm verbi, sed etiam prauitas omnis; si quis senior aduocatus adolescenti se superesse dicat.

CAPVT XXIII.

Quis fuerit Papirius Prætextatus; quæve istius causa cognomenti sit: historiáque ista omnis super eodem Papirio cognitu iucunda.

Historia de Papirio Prætextato dicta scriptáque est à M. Catone in oratione, qua vsus est ad milites contra Galbam, cum multa quidem venustate atque luce atque munditia verborum. ea Catonis verba huic prorsus commentario indidissem, si libri copia fuisset id temporis cum hæc dictaui. quod si non virtutes dignitatésque verborum, sed rem ipsam scire quæris; fermè ad hunc modum est. Mos antea senatoribus Romæ fuit in curiam cum prætextatis filiis introire. Cùm in senatu res maior quæpiam consultata, eaq. in diem posterum prolata est; placuitque vt hanc rem, super qua tractauissent, ne quis enuntiaret prius quàm decreta esset: mater Papirij pueri, qui cum parente suo in curia fuerat, percunctatur filium quidnam in senatu patres egissent. puer respondit tacendum esse; neque id dici licere. mulier fit audiendi cupidior. secretum rei et silentium deberi puer affirmans animum eius ad inquirendum euerberat. quærit igitur compreßius violentiúsque. tum puer, matre vrgente, lepidi atque festiui mendacij consilium capit, actum in senatu dixit, vtrum videretur vtilius magísque è republica esse, vnúsne vt duas vxores haberet, an vt vna apud duos nupta esset. hoc illa vt audiuit: animo compauescit; domo trepidans egreditur; ad ceteras matronas defert quod audierat. perueniunt ad senatum postera die matrumfamilias caterua; lacrimantes atque obsecrantes orant vna potius vt duobus nupta fieret, quam vt vni duæ, senatores ingredientes in curiam, quæ illa mulierum intemperies & quid sibi postulatio

isthæc vellet, mirabantur. puer Papirius in medium curiæ progressus, quid mater audire institisset, quid ipse matri dixisset, rem, sicuti fuerat, denarrat. senatus fidem atque ingenium pueri deosculatus consultum facit, vti posthac pueri cum patribus in curiam ne introeant, nisi ille vnus Papirius: eique puero postea cognomentum, honoris gratia, inditum Prætextatus; ob loquendi tacendique in ætate prætextata prudentiam.

CAPVT XXIIII.

Tria epigrammata trium veterum poëtarum, Næuii, Plauti, Pacuuii, quæ facta ab ipsis sepulchris ipsorum incisa sunt.

TRium poetarum illustrium epigrammata, Cn. Næuii, M. Plauti, M. Pacuuii, quæ ipsi fecerunt & incidenda suo sepulchro reliquerunt, nobilitatis eorum gratia & venustatis, scribenda in his commentariis esse duxi. Epigramma Næuii plenum superbiæ Campanæ: quod testimonium esse iustum potuisset, nisi ab ipso dictum esset:

Mortalis immortalis flere si foret fas:
Flerent diuæ Camœnæ Næuiom poëtam.
Itaque postquam est Orchino traditus thesauro;
Oblitei sunt Romæ loquier Latina lingua.

Epigramma Plauti; quod dubitassemus an Plauti foret, nisi à M. Varrone positum fuisset in libro de poetis primo:

Postquam morte datu'st Plautus: comœdia luget;
Scena est deserta. dein Risus, Ludu', Iocúsq.,
Et Numeri innumeri simul omnes collacrumarunt.

Epigramma Pacuuii verecundißimum & purißimum, dignúmque eius eligantißima grauitate.

Adolescens, tametetsi properas, te hoc saxum rogat,
Vtei ad se aspicias: deinde quod scriptu-st legas.
Hîc sunt poetæ Marcei Pacuuiei sita
Ossa. hoc volebam nescius ne esses. vale.

CAPVT XXV.

Quibus verbis M. Varro inducias definierit: quæsitúmque inibi curiosius, quænam ratio sit vocabuli induciarum.

D*Vobus modis M. Varro in libro Humanarum, qui est* de bello & pace, Induciæ *quid sint definit.* Induciæ, *inquit*, sunt pax castrēsis paucorum dierum. *item alio in loco,* Induciæ, *inquit*, sunt belli feriæ. *Sed lepidæ magis atque iucundæ breuitatis vtraque definitio, quàm plena aut proba eße videtur. nam neque pax est induciæ (bellum enim manet, pugna ceßat.) neque in solis castris neque paucorum tantùm dierum induciæ sunt. quid enim dicemus, si induciis in mensum aliquot factis castris concedatur? nonne tum quoque induciæ sunt? aut rursus quid eße id dicemus, quod in primo annali Quadrigarii scriptum est. C. Pontium Samnitem à dictatore Romano sex horarum inducias postulaße, si induciæ paucorum tantùm dierum appellandæ sunt? belli autem ferias festiuè magis dixit quàm apertè atque definitè. Græci autem significantius consignantiúsque ceßationem istam pugnæ pactitiam ἐκεχειρίαν dixerunt, exempta vna litera sonitus vastioris, & subiuncta lenioris. nam quod eo tempore non pugnetur & manus cohibeantur, ἐκεχειρίαν appellarunt. Sed profectò non id fuit Varroni*

negotium, vt inducias superstitiosè definiret, & legibus rationibúsque omnibus definitionum inseruiret. satis enim visum est, eiusmodi facere demonstrationem. quod genus Graeci τύποις *magis &* ὑπογραφὰς, *quàm* ὁρισμοὺς *vocant. Induciarum autem vocabulum qua sit ratione factũ iam diu est quod quaerimus. sed ex multis quae iam audiuimus vel legimus probabilius id quod dicam videtur.* inducias *sic dictas arbitramur, quasi tu dicas* inde vti iam. *pactum induciarum huiusmodi est, vt in diem certũ non pugnetur, nihilque incommodi detur, sed ex eo die postea vti iam omnia belli iure agantur. quod dicitur dies certus praefinitus, pactúmque sit, vt ante eum diem ne pugnetur, atque is dies vbi venit inde vti iam pugnetur: idcirco ex iis, quibus dixi, vocibus, quasi per quendam coitum & copulam nomen induciarum connexum est. Aurelius autem Opilius, in primo librorum quos Musarum inscripsit,* Induciae, *inquit,* dicuntur, cùm hostes inter sese vtrinque vtroque alter ad alterum impune & sine pugna ineunt. inde ab eo, *inquit,* nomen esse factum videtur, quasi initus atque introitus. *Hoc ab Aurelio scriptum propterea non praeterij; ne cui harum noctium aemulo eo tantùm nomine elegantius id videretur, tanquam id nos originem verbi requirentes fugißet.*

CAPVT XXVI.

Quem in modum mihi Taurus philosophus responderit percunctanti an sapiens irasceretur.

INterrogaui in diatriba Taurum an sapiens irasceretur. dabat enim saepe post quotidianas lectiones quaerẽdi quod quis vellet potestatem. is cùm grauiter & copiosè de morbo affectúve irae dißeruißet, quae & in veterum libris & in ipsis commentariis exposita sunt: conuertit

ad me, qui interrogaueram, &, Hæc ego, inquit, super irascendo sentio. sed & quid Plutarchus noster vir doctissimus ac prudentissimus senserit, non ab re est, vt id quoque audias. Plutarchus, inquit, seruo suo nequam homini & contumaci, sed libris disputationibúsque philosophiæ aures imbutas habenti, tunicam detrahi ob nescio quod delictū, cædique eum loro iussit. cœperat verberari; obloquebatur non meruisse vt vapulet; nihil mali nihil sceleris admisisse. postremo vociferari inter vapulandum incipit: neque iam querimonias aut gemitus eiulatúsque facere, sed verba seria & obiurgatoria: Non ita esse Plutarchum vt diceret; philosophum irasci turpe esse: sæpe eum de malo iracundiæ edissertauisse; librum quoque περὶ ἀοργησίας pulcherrimum conscripsisse; iis omnibus, quæ in eo libro scripta sunt, nequaquam conuenire, quod prouolutus effusúsque in iram plurimis se plagis mulcaret. tum Plutarchus lente & leniter, Quid autem, inquit, verbero, nunc ego tibi irasci videor? ex vultúne meo, an ex voce, an ex colore, an etiam ex verbis correptum esse me ira intelligis? mihi quidem neq. oculi opinor truces sunt, neque os turbidū; neque immaniter clamo; neque in spumam ruborémue efferuesco; neque pudenda dico aut pœnitenda; neque omnino trepido ira & gestio. hæc enim omnia, si ignoras, signa esse irarum solent. & simul ad eum, qui cædebat, conuersus, interim, inquit, dum ego atque hic disputamus, hoc tu age. Summa autem totius sententiæ Tauri hæc fuit. non idem esse existimauit ἀοργησίαν καὶ ἀναλγησίαν; aliúdq. esse non iracundū animū, aliud ἀνάλγητον καὶ ἀναίσθητον. nam aliorum omnium, quos Latini philosophi affectus vel affectiones, Græci πάθη appellāt; ita huius quoq; motus animi, qui, cum est vlciscendi causa sæuior, ira dicitur, non priuationem esse vtilem censuit, quā Græci στέρησιν dicunt; sed mediocritatem, quam μετριότητα illi appellant.

A. GELLII NOCTIVM ATTICARVM COMMENTARIVS LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

Quo genere solitus sit philosophus Socrates exercere patientiam corporis: déque eiusdem viri patientia.

INTER labores voluntarios & exercitia corporis, ad fortuitas patientiæ vices, firmamentum id quoque accepimus Socratem facere insueuisse. Stare solitus Socrates dicitur, pertinaci statu, perdius atque pernox à summo lucis ortu ad Solem alterum orientem, inconniuens, immobilis, isdem in vestigiis, & ore atque oculis eumdem in locum directis cogitabundus, tamquam quodam secessu mentis atque animi facto à corpore. Quam rem cum Fauorinus, de fortitudine eius viri vt pleraque disserens, attigisset, πολλάκις, inquit, ἐξ ἡλίου εἰς ἥλιον ἑστήκει ἀστραβέστερος τῶν πρέμνων. Temperantia quoque eum fuisse tanta traditum est, vt omnia ferè vitæ suæ tempora valetudine inoffensa vixerit. in illius etiam pestilentiæ vastitate, quæ, in bello Peloponnesiaco, im-prime ipsam Atheniensium ciuitatem internecino genere morbi depopulata est, is parcendi moderandíque rationibus dicitur & à voluptatum labe cauisse, & salubritates corporis retinuisse; vt nequaquam fuerit communi omnium cladi obnoxius.

CAPVT II.

Quæ ratio obſeruatióque officiorum eſſe debeat inter patres filióſque in diſcumbendo ſedendóque, atque in id genus rebus domi foriſq. ſi filii magiſtratus ſunt & patres priuati: ſupérque ea re Tauri philoſophi diſſertatio, & exemplum ex hiſtoria Romana petitum.

AD philoſophum Taurum Athenas, viſendi cognoſcendíque eius gratia, venerat V. C L. *præſes Cretæ prouinciæ; & cum eo ſimul eiuſdem præſidis pater. Taurus, ſectatoribus commodum dimiſsis, ſedebat pro cubiculi ſui foribus, & cum aſsiſtentibus nobis ſermocinabatur. introiuit prouinciæ præſes & cum eo pater. aſſurrexit placidè Taurus; & poſt mutuam ſalutationem reſedit. allata mox vna ſella eſt, quæ in promptu erat: atque dum alia promebantur, appoſita eſt. inuitauit Taurus patrem præſidis vt ſederet. atque ille ait; Sedeat hic potius, qui populi Romani magiſtratus eſt. Abſque præiudicio, inquit Taurus, tu interea ſede, dum inſpicimus quærimúſque vtrum conueniat, téne potius ſedere qui pater es, an filium qui magiſtratus eſt. &, cùm pater aſſediſſet, appoſitúmque eſſet aliud filio quoque eius ſedile, verba ſuper ea re Taurus facit cum ſumma, di boni! honorum atque officiorum perpenſatione. eorum verborum ſententia hæc fuit. In publicis locis atque muneribus atque actionibus patrũ iura cum filiorum qui in magiſtratu ſunt, poteſtatibus collata interquieſcere paululum & conniuere. ſed cùm extra rempub. in domeſtica re atque vita ſedeatur, ambuletur, in conuiuio quoque familiari diſcumbatur; tum inter filium magiſtratũ & patrem priuatum publicos honores ceſſare; naturales & genuinos exoriri. hoc igitur,*

inquit, quod ad me venistis, quod colloquimur nunc, quod de officiis disceptamus; priuata actio est. itaque vtere apud me iis honoribus prius, quibus domi quoque vestræ te vti priorem decet. Hæc atque alia in eandem sententiam Taurus grauiter simul & comiter disseruit. Quid autem super huiuscemodi patris atque filij officio apud Claudium legerimus, non ab re visum est vt adscriberemus. posuimus igitur verba ipsa Quadrigarij ex annali eius sexto transscripta. Deinde facti consules Sempronius Gracchus iterum, Q. Fabius Maximus filius eius, qui priore anno erat consul. ei consuli pater procósul obuiam in equo vehens venit. neque descendere voluit, quòd pater erat; & quòd inter eos sciebant maxima concordia conuenire lictores non ausi sunt descendere iubere. Vbi iuxtà venit; tum consul ait, Descendere iube. quod postea quàm lictor ille, qui apparebat, citò intellexit, Maximum proconsulem descendere iussit. Fabius imperio paret: & filium collaudauit, cùm imperium, quod populi esset, retineret.

CAPVT III.

Qua ratione verbis quibusdam vocabulísque veteres immiserint, h, litteræ spiritum.

H Litteram siue illam spiritum magis quàm litteram dici oportet, inserebant eam veteres nostri plerisque vocibus verborum firmandis roborandísque, vt sonus earum esset viridior vegetiórque. atque id videntur fecisse studio & exemplo linguæ Atticæ. satis enim notum est est Atticos ἰχθὺν, ἵππον, multa itidem alia, citra morem gentium Græciæ ceterarum, inspirantis primæ litteræ dixisse. sic lachrymas, sic sepulchrum, sic ahenum, sic vehe-

mens, sic inchoare, sic helluari, sic hallucinari, sic honera, sic honustum dixerunt. in his enim verbis omnibus litteræ seu spiritus istius nulla ratio visa est, nisi vt firmitas & vigor vocis, quasi quibusdam neruis additis, intenderetur. Sed quoniam, aheni, *quoque exemplo vsi sumus, venit nobis in memoriam Fidum Optatum multi nominis Romæ grammaticum ostendisse mihi librum Æneidos secundum mirandæ vetustatis, emptum in sigillariis* x x. *aureis, quem ipsius Virgilij fuisse credebat: in quo duo isti versus cum ita scripti forent;*

Vestibulum ante ipsum primóque in limine Pyrrhus
Exsultat telis & luce coruscus aëna:

additam supra vidimus, h, *litteram, &,* ahena, *factum. sic in illo quoque Virgilij versu in optimis libris scriptum inuenimus;*

Aut foliis vndam tepidi dispumat aheni.

CAPVT IIII.

Quam ob causam Gabius Bassus genus quoddam iudicij diuinationem appellari scripsit: & quã alii causam esse eiusdẽ vocabuli dixerint.

C*Vm de constituendo accusatore quæritur, iudiciúmque super ea re redditur, cui-nam potißimum ex duobus pluribusve accusatio subscriptione in reum permittatur; ea res atque iudicum cognitio,* diuinatio, *appellatur. id vocabulum quam ob causam ita factum sit quæri solet. Gabius Bassus in tertio librorũ quos de origine vocabulorum composuit,* Diuinatio, *inquit,* iudicium appellatur: quoniam diuinare quodammodo iudicem oporteat, quam sententiam sese ferre par sit. *Nimis quidem est in verbis Gabii Baßi ratio imperfe-*

sta vel magis inops & ieiuna. sed videtur eum significare velle, iccirco dici diuinationem; *quod in aliis quidem causis iudex ea, quae dicit quaeque argumentis vel testibus demonstrata sunt, sequi solet: in hac autem re, cum eligendus accusator est, parua admodum & exilia sunt, quibus moueri iudex poßit; & propterea, quinam magis ad accusandum idoneus sit quasi diuinandum est. hoc Bassus. Sed alii quidem* diuinationem *esse appellatam putant, quoniam cum accusator & reus duae res quasi cognatae coniunctaq́ sint, neque vtra sine altera constare poßit; in hoc tamen genere causae reus quidem iam est, sed accusator nondum est; & iccirco, quod adhuc vsque deest & latet, diuinatione supplendum est, quisnam sit accusator futurus.*

CAPVT V.

Quàm lepide designatéque dixerit Fauorinus philosophus, quid intersit inter Platonis & Lysiæ orationem.

F*Auorinus de Lysia & Platone solitus est dicere, Si ex Platonis, inquit, oratione verbum aliquod demas mutésve, atque id commodißimè facias: de elegantia tantùm detraxeris. si ex Lysiae; de sententia.*

CAPVT VI.

Quibus verbis ignauiter & abiecte Virgilius vsus esse dicatur; & quid iis, qui id improbè dicunt, respondeatur.

N*Onnulli grammatici aetatis superioris, in quibus est Cornutus Annaeus, haud sanè indocti neque ignobiles, qui commentaria in Virgilium composuerunt, reprehendunt quasi incuriose & abiecte verbum positum*

in his versibus:

Cādida succinctā latrantibus inguina mōstris
Dulichias vexasse rates, & gurgite in alto
A' timidos nautas canibus lacerasse marinis.

vexasse *enim putant verbum esse leue & tenuis ac parui incommodi; nec tantæ atrocitati congruere, cum homines repentè à bellua immanissima rapti laniatique sint. item aliud huiuscemodi reprehendunt.*

——Quis aut Euristhea durum
Aut illaudati nescit Busyridis aras?

illaudati *parum idoneum esse verbum dicunt; neque id satis esse ad faciendum scelerati hominis detestationem: qui quòd hospites omnium gētium immolare solitus fuit, non laude indignus sed detestatione, exsecrationéque totius generis humani dignus esset. item aliud verbum culpauerunt.*

Per tunicam squallentem auro latus haurit apertum.

tanquam si non conuenerit dicere, auro squallentem: *quoniam nitoribus splendoribúsque auri squalloris illuuies sit contraria. Sed de verbo,* vexasse, *ita responderi posse credo:* vexasse *graue verbum est; factúmque ab eo videtur, quod est,* vehere. *in quo inest iam vis quædam alieni arbitrij. non enim sui potens est, qui vehitur.* Vexare *autem, quod ex eo inclinatum est, vi atque motu proculdubio vastiore est. nam qui fertur & raptatur atque huc atque illuc distrahitur; is vexari propriè dicitur. sicuti* taxare *preßius crebriúsque est, quàm* tangere; *unde proculdubio id inclinatum est: &* iactare *multo fusius largiúsque est, quàm* iacere; *unde id verbum traductum est: &* quassare, *quàm* quatere *grauius violentiúsque est. non igitur, quia vulgo dici solet vexatum esse quem fumo aut vento aut puluere, propterea debet vis vera at-*

que natura verbi deperire: quæ à veteribus, qui proprie atque signate locuti sunt, ita vt decuit conseruata est. M. Catonis verba sunt ex oratione, quam de Achais scripsit. Cúmque Hannibal terram Italiam laceraret atq. vexaret. vexatam *Italiam dixit Cato ab Hannibale, quando nullum calamitatis aut sæuitiæ aut immanitatis genus reperiri queat, quod in eo tempore Italia non perpessa sit. M.* TVLLIVS IIII. *in Verrem.* Quæ ab isto sic spoliata atque direpta est, vt non ab hoste aliquo, qui tamen in bello religionem & consuetudinis iura retineret, sed vt à barbaris prædonibus vexata esse videatur. *De* illaudato *autem duo videntur respondert posse. vnum est eiusmodi. nemo quisquam tam efflictis est moribus, quin faciat aut dicat nonnunquam aliquid quod laudari queat. vnde hic antiquissimus versus vicem prouerbij celebratus est;*

Πολλάκι γὰρ καὶ μωρὸς ἀνὴρ μάλα καίριον εἶπεν.

sed enim qui omni in re atque omni tempore laude omni vacat, is illaudatus est; isq; omnium pessimus deterrimúsque est. sicuti omnis culpæ priuatio inculpatum facit: inculpatus autem instar est absolutæ virtutis; illaudatus igitur quoque finis est extremæ malitiæ. itaque Homerus nõ virtutibus appellandis, sed vitiis detrahendis laudare ampliter solet. hoc enim est;

οὔ τε δαμάντης ἀμύμων.

τὼ δ' οὐκ ἀέκοντε πετέσθην.

& item illud;

Ἔνθ' οὐκ ἂν βρίζοντα ἴδοις Ἀγαμέμνονα δῖον,

Οὐδὲ καταπτώσσοντ', οὐδ' οὐκ ἐθέλοντα μάχεσθαι.

Epicurus quoque simili modo maximam voluptatem detractionem priuationémque omnis doloris definiuit his verbis; ὅρος τοῦ μεγέθους τῶν ἡδονῶν παντὸς τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσις. Eadem ratione idem Virgilius inamabilem

dixit Stygiam paludem. nam sicut illaudatũ κατὰ laudis στέρησιν, ita inamabilem, κατὰ amoris στέρησιν detestatus est. Altero modo illaudatus ita defenditur. laudare significat prisca lingua nominare appellaréque. sic in actionibus ciuilibus auctor laudari dicitur, quod est nominari. illaudatus enim est quasi illaudabilis; qui neque mentione aut memoria vlla dignus neque vnquam nominandus est. sicuti quondam à communi concilio Asiæ decretum est, vti nomen eius, qui templum Dianæ Ephesiæ incenderat, ne quis vllo in tempore nominaret. Tertium restat ex iis, quæ reprehensa sunt, quod tunicam squallentem auro dixit. id autem significat copiam densitatémque auri in squamarũ speciem intexti. squallere enim dictum est à squamarum crebritate asperitatéque; quæ in serpentium pisciúmque coriis visuntur. quam rem & alij, & hic quidem poëta locis aliquot demonstrat.

Quem pellis, *inquit*, ahenis
In plumam squamis auro conserta tegebat.

Et alio loco,

Iámque adeo rutilum thoraca indutus ahenis
Horrebat squamis.

Accius in Pelopidis ita scribit,

Eius serpentis squamæ squallido auro & purpura prætextæ.

Quicquid igitur nimis inculcatum obsitúmque aliqua re erat, vt incuteret visentibus facie noua horrorem, id squallere dicebatur. sic in corporibus incultis squamosisque alta congeries sordium squallor appellatur. cuius significationis multo aßiduóque vsu totum id verbum ita contaminatum est, vt iam squallor de re alia nulla, quàm de solis inquinamentis dici cœperit.

CAPUT VII.

De officio erga patres liberorum: déque ea re ex philosophiæ libris; in quibus scriptum quæsitúmque est, an semper omnibúsque patris iussis obsequendum sit.

Quæri solitum est in philosophorum disceptationibus, an semper inque omnibus iußis patri parendũ sit. Super ea re Græci nostrique, qui de officiis scripserunt, tres sententias esse quæ spectandæ considerandæq; sint. tradiderunt; eásque subtilißime diiudicauerunt. earum vna est; omnibus quæ pater imperat parendum. altera est; in quibusdam parendum, quibusdam non obsequendum. tertia est; nihil necessum esse patri obsequi & parêre. Hæc sententia, quoniam primore adspectu nimis infamis est: super ea, prius quæ dicta sunt dicemus. aut rectè, inquiunt. imperat pater aut perperam. si rectè imperat; non quia imperat parendum, sed, quoniam id fieri ius est, faciendum est. si perperam; nequaquam scilicet faciendum quod fieri non oportet. deinde ita concludunt. nunquam est igitur patri parendum, quæ imperat. Sed neque istam sententiam probari accepimus. argutiola quippe hæc, sicuti mox ostendemus, friuola & inanis est. neque autem illa, quam primo in loco diximus, vera & proba videri potest: omnia esse, quæ pater iusserit, parendum. quid enim? si proditionem patriæ, si matris necem, si alia quædam imperarit turpia aut impia. media igitur sententia optima atque tutißima visa est; quædam esse parendum, quædam non obsequendum. sed ea tamen, quæ obsequi non oportet, leniter & verecunde ac sine detestatione nimia sinéque opprobratione acerba reprehensionis declinanda sensim & relinquenda esse dicunt, quàm respuenda. conclusio verò

illa quæ colligitur, sicuti supradictum est, nihil patri parendum, imperfecta est; refutarique ac dilui sic potest. Omnia, quæ in rebus humanis fiunt, sicut docti censuerũt, aut honesta sunt aut turpia. quæ sua vi recta aut honesta sunt, vt fidem colere, vt patriam defendere, vt amicos diligere, ea fieri oportet siue imperet pater siue non imperet. sed quæ his contraria quæque turpia & omnino iniqua sunt; ea ne si imperet quidem. quæ verò in medio sunt, & à Græcis tum ἀδιάφορα tum μέσα appellantur, vt in militiam ire, rus colere, honores capescere, causas defendere, vxorem ducere, vti iussum proficisci, vti accersitum venire; quoniam & hæc & his similia per sese ipsa neque honesta sunt neque turpia, sed, proinde vt à nobis aguntur, ita ipsis actionibus aut probanda fiunt aut reprehendenda: propterea in eiusmodi omnium rerum generibus patri parendum esse censent; veluti si vxorem ducere imperet aut causas pro reis dicere. quod enim vtrumque in genere ipso per sese neque honestum neque turpe est; idcirco, si pater iubeat, obsequẽdum est. quid enim? si imperet vxorẽ ducere infamem, propudiosam, criminosam; aut pro reo Catilina aliquo, aut Tubulo aut P. Clodio causam dicere. non scilicet parendum: quoniam accedente aliquo turpitudinis numero desinunt esse per sese hæc media atque indifferentia. non ergo integra est propositio dicenda; aut honesta sunt quæ imperat pater aut turpia: neque ὑγιὲς νόμιμον διεζευγμένον videri potest. deest enim disiunctioni isti tertium; aut neque honesta sunt neque turpia. quod si additur; potest ita concludi: nonnunquam est igitur patri parendum.

CAPVT VIII.

Quod parum æqua reprehensio Epicuri à Plutarcho peracta sit in syllogismi disciplina.

Plutarchus secundo librorum, quos de Homero composuit, imperfecte atque præpostere atque inscite syllogismo esse usum Epicurum dicit: Verbáque ipsa Epicuri ponit. ὁ θάνατος οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς, τὸ δὲ διαλυθὲν ἀναισθητεῖ, τὸ δὲ ἀναισθητοῦν οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς. nam prætermisit, inquit, quod in prima parte sumere debuit; ὁ θάνατος ψυχῆς καὶ σώματος διάλυσις. tum deinde eodem ipso, quod omiserat, quasi posito concessóque, ad confirmandum aliud, utitur. progredi autem hic, inquit, syllogismus nisi illo prius posito, non potest. Vere hoc quidem Plutarchus de forma & ordine syllogismi scripsit. nam si, ut in disciplinis traditur, ita colligere & ratiocinari velis: sic dici oportet; ὁ θάνατος ψυχῆς καὶ σώματος διάλυσις. τὸ δὲ διαλυθὲν ἀναισθητεῖ. τὸ δὲ ἀναισθητοῦν οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς. Sed Epicurus, cuicuimodi homo est, non inscitia videtur partem illam syllogismi prætermisisse. neque id ei negotium fuit syllogismum, tamquam in scholis philosophorũ cum numeris omnibus & cum suis finibus dicere. & profecto, quia seperatio animi & corporis in morte euidens est, non est ratus necessariam esse eius admonitionem, quòd omnibus prorsus erat obuium. sicuti etiam quòd conclusionem syllogismi non in fine posuit sed in principio. nam id quoque non imperite factum quis non videt? apud Platonem quoque multis in locis reperias syllogismos repudiato conuersóque ordine isto, qui in docendo traditur, cum eleganti quadam reprehensionis contemtione positos esse.

CAPVT IX.

Quod Plutarchus euidenti calumnia verbum ab Epicuro dictum insectatus sit.

In eodem libro idem Plutarchus eundem Epicurum reprehendit, quod verbo usus sit parum proprio & alie-

næ significationis. ita enim scripsit Epicurus; ὅρος τοῦ μεγέθους τῶν ἡδονῶν, ἡ παντὸς τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσις. *non, inquit,* παντὸς τοῦ ἀλγοῦντος, *sed* παντὸς τοῦ ἀλγεινοῦ *dicere oportuit. detractio enim significanda est doloris, inquit, non dolentis. Nimis minute ac propè etiam subfrigide Plutarchus in Epicuro accusando* λέξεις τηρεῖ. *has enim curas vocum verborúmque elegantias non modo non sectatur Epicurus sed etiam insectatur.*

CAPVT X.

Quid sint fauissæ Capitolinæ; & quid super eo verbo M. Varro Seruio Sulpicio quærenti rescripserit.

SEruius Sulpicius iuris ciuilis auctor, vir bene litteratus, scripsit ad M. Varronem: rogauitque vt rescriberet quid significaret verbum, quod in censoriis libris scriptum esset. id erat verbū; fauissæ Capitolinæ. *Varro rescripsit, in memoria sibi esse, quod Q. Catulus curator restituendi Capitolij dixisset; Voluisse se aream capitolinam deprimere, vt pluribus gradibus in eandem conscenderetur, suggestusque pro fastigij magnitudine altior fieret: sed facere id non quisse, quoniam fauissæ impedissent. id esse cellas quasdam & cisternas, quæ in area sub terra essent; vbi reponi solerent signa vetera, quæ ex eo templo collapsa essent, & alia quædam religiosa donariis consecratis. at deinde eadem epistola negat quidem se in litteris inuenisse cur fauissæ dictæ sint; sed Q. Valerium Soranum solitum dicere ait, quos thesauros Græco nomine appellaremus, priscos Latinos* flauissas *dixisse; quod in eos non rude æs argentumque sed flata signataq́ pecunia conderetur. coniectare igitur se detractam esse ex eo verbo secundam litteram, &* fauissas *esse dictas cellas*

quasdam & species, quibus æditui Capitolini vterentur ad custodiendum res veteres religiosas.

CAPVT XI.

De Siccio Dentato egregio bellatore multa memoratu digna.

L. *Siccium Dentatum, qui trib. plebi fuit, Sp. Tarpeio A. Haterio consulibus, scriptum est in libris annalibus plus, quam credi debeat, strenuum bellatorem fuisse; noménque ei factum ob ingentem fortitudinem; appellatúmque esse Achillem Romanum. is pugnasse in hostem dicitur centum & XX. prœliis; cicatricem auersam nullam, aduersas quinque & XL. tulisse; coronis esse donatus aureis octo, obsidionali vna, muralibus tribus, ciuicis XIIII. torquibus tribus & LXXX. armillis plus centum LX. hastis duodeuiginti. phaleris item donatus est quinquies viciésque. populi militaria dona habuit multiiuga; in his prouocatoria pleraque. triumphauit cum imperatoribus suis triumphos nouem.*

CAPVT XII.

Considerata perpensáque lex quædam Solonis speciem habens primorem iniquæ iniustæque legis, sed ad vsum emolumentúmque salubritatis penitus reperta.

I*N legibus Solonis illis antiquißimis, quæ Athenis axibus ligneis incisæ sunt, quásque latas ab eo Athenienses, vt sempiternæ manerent, pœnis & religionibus sanxerant, legem esse Aristoteles refert scriptam ad hanc sententiam. Si ob discordiam dissensionémque seditio atque discesßio populi in duas partis fieret, & ob eam causam ir-*

ritatis animis vtrinque arma caperentur, pugnaretúrque. tum qui, in eo tempore in eóque casu ciuilis discordiæ, non alterutræ parti sese adiunxerit, sed solitarius seperatúsque à communi malo ciuitatis secesserit, is domo, patria, fortunísque omnibus careto; exsul extorrísque esto. Cum hãc legem Solonis singulari sapientia præditi legissemus; tenuit nos grauis quædam in principio admiratio requirentes quã ob causam dignos esse pœna existimauerit, qui se procul à seditione & ciuili pugna remouissent. Tum, qui penitus atque alte vsum ac sententiam legis inspexerat, non ad augendam sed ad desinendam seditionem legem hanc esse dicebat. & res prorsum se sic habet. nam si boni omnes, qui in principio coërcendæ seditioni impares fuerint populúmque partitum & amentem non deterruerint ad alterutram partem diuisi sese adiunxerint: tum eueniet, vt cum socii partis seorsum vtriusque fuerint, eóque partes ab iis vt maioris auctoritatis viris tẽperari ac regi cœperint, concordia per eos potissimum restitui conciliaríque possit; dum & suos, apud quos sunt regunt atque mitificant, & aduersarios sanatos magis cupiunt quam perditos. Hoc idẽ Fauorinus philosophus inter fratres quoque aut amicos dissidentes oportere fieri censebat; vt, qui in medio sunt vtriusque partis beneuoli, si in concordia annitenda parum auctoritatis quasi ambigui amici habuerint, tum alteri in alteram partem discedant; ac per id meritum viam sibi ad vtriusque concordiam mœniant. Nunc autem pleraque, inquit, pars vtriusque amici, quasi probè faciant, duo litigantes destituunt & relinquunt; dedúntque eos aduocatis maleuolis aut auaris, qui lites animásque eorum inflamment, aut odij studio aut lucri.

CAPVT XIII.

Liberos in multitudinis numero etiam vnum filium filiámve veteres dixisse.

Antiqui oratores, historiæque aut carminum scriptores, etiam vnum filium filiámve liberos *multitudinis numero appellarunt. id quoque nos cum in compluriam veterum libris scriptum aliquotiens aduerterimus, nunc quoque in libro Sempronij Asellionis rerum gestarum quinto, ita positum esse offendimus. Is Asellio sub P. Scipione Africano tribunus militum ad Numantiam fuit; résque eas, quibus gerendis ipse interfuit, conscripsit. eius verba de Tiberio Graccho tribuno plebi, quo in tempore interfectus in Capitolio est, hæc sunt.* Nam Gracchus domo cum proficisceretur: nunquàm minus terna aut quaterna milia hominum sequebãtur. *atque inde infra de eodem Graccho ita scripsit.* Orare cœpit, vt se defenderent liberósque suos: eum, quem virilis sexus tum in eo tempore habebat, produci iussit populóque commendauit propè flens.

CAPVT XIIII.

Quod M. Cato in libro, qui inscriptus est, CONTRA TIBERIVM EXSVLEM, *stitisses vadimonium*, per, i, litteram dicit, non, *stetisses*: eiúsque verbi ratio reddita.

In libro vetere M. Catonis qui inscribitur, CONTRA TIBERIVM EXSVLEM, *scriptum quidem sic erat,* Quid si vadimoniũ capite obuoluto stitisses? *Recte ille* stitisses *scripsit: sed falsi & audaces emendatores, e, scripto per libros,* stetisses, *fecerunt, tamquam*

stitisses *vanum & nihili verbum esset. quin potius ipsi nequàm & nihili sunt, qui ignorant*, stitisses, *dictum à Catone, quoniam* sisteretur vadimonium, *non* staretur.

CAPVT XV.

Quod antiquitus ætati senectæ potissimum habiti sunt ampli honores; & cur postea ad maritos & patres idem isti honores delati sint: atque ibi quædam de capite legis Iuliæ septimo.

APud antiquißimos Romanorum neque generi neque pecuniæ præstãtior honos tribui quàm ætati solitus: maioresque natu à minoribus colebantur, ad deûm propè & parentum vicem: atque in omni loco inque omni specie honoris priores potioresque habiti. à conuiuio quoque, vt scriptum est in antiquitatibus, seniores à minoribus domũ deducebantur: eumque morem accepisse Romanos à Lacedæmoniis traditum est; apud quos, Lycurgi legibus, maior rerum omnium honos maiori ætati habebatur. Sed postquã suboles ciuitati necessaria visa est; & ad prolem populi frequentandam præmiis atque inuitamentis vsus fuit: tum antelati, quibusdam in rebus, qui vxorem quique liberos haberent, senioribus neque liberos neque vxores habentibus. sic capite septimo legis Iuliæ priori ex consulibus fasces sumendi potestas fit; non qui pluris annos natus est, sed qui pluris liberos quam collega aut in sua potestate habet aut bello amisit. sed si par vtrique numerus liberorum est; maritus, aut qui in numero maritorum est, præfertur. si vero ambo & mariti & patres totidem liberorum sunt: tum ille pristinus honos instauratur; & qui maior natu est prior fasces sumit. Super his autem qui aut cælibes ambo sunt aut parem numerum filiorum habent, aut mariti sunt & liberos non habent, nihil scriptũ

in lege de ætate est. solitos tamen audio, qui lege potiores essent, fasces primi mensis collegis concedere aut longe ætate prioribus, aut nobilioribus multo, aut secundum consulatum ineuntibus.

CAPVT XVI.

Quod Cæsellius Vindex à Sulpicio Apollinari reprehensus est in sensus Virgiliani enarratione.

Virgilij versus sunt è libro sexto.

Ille, vides, pura iuuenis qui nititur hasta
Proxima sorte tenet lucis loca. primus ad auras
Aetherias Italo commistus sanguine surget
Siluius Albanum nomen, tua postuma proles;
Quem tibi longæuo serum Lauinia coniunx
Educet siluis regem regúmque parentem.
Vnde genus Longa nostrum dominabitur Alba.

videbantur hæc nequaquàm conuenire:

Tua postuma proles, &,
Quem tibi longæuo serum Lauinia coniunx
Educet siluis regem.

nam si hic Siluius, vt in omnium fermè annalium monumentis scriptum est, post mortem patris natus est, ob eámque causam prænomen ei impositum hoc fuit: qua ratione subiectum est?

Quem tibi longæuo serum Lauinia coniunx
Educet siluis.

Hæc enim verba significare videri possunt, Aenea viuo ac iam sene, natum ei Siluium & educatum. itaque hanc sententiam esse verborum istorum Cæsellius opinatus in commentario lectionum antiquarum, Postuma, *inquit*, proles non eum significat qui patre mortuo sed qui postremo loco natus est. sicuti Siluius; qui Aenea iam sene tardo seróque partu est editus.

Sed huius historiæ auctorem nullum idoneum nominat. Siluium autem post Aeneæ mortem, sicuti diximus, natum multi tradiderunt. iccirco Apollinaris Sulpitius, inter cetera, in quibus Casellium reprehendit, hoc quoque eius quasi erratum animaduertit: errorisque istius hanc esse causam dixit, quod scriptum ita sit: Quem tibi longæuo. lógæuo, *inquit, non* seni *(significatio enim esset contra historiæ fidem) sed in longum iam æuum perpetuum recepto immortalique facto. Anchises enim, qui hæc dicit ad filium, sciebat eum, cum hominum vita discessisset, immortalem atq; indigetem futurum, & longo perpetuóque æuo potiturum. Hoc sanè Apollinaris argutę. sed aliud tamen est longum æuum, aliud perpetuum. neque dij longæui appellantur, sed immortales.*

CAPVT XVI.

Cuiusmodi naturam esse quarundam præpositionum M. Cicero animaduerterit: disceptatúmque ibi super eo ipso, quod Cicero obseruauerat.

O*Bseruate curioséque animaduertit M. Tullius* in *&* con *præpositiones verbis aut vocabulis præpositas tunc produci atque protendi, cum litteræ sequerentur, quæ primæ sunt in* sapiente *atque* felice; *in aliis autem omnibus correpte pronunciari. Verba Ciceronis hæc sunt.* Quid vero hoc elegantius quod non fit natura sed quodam instituto. indoctus dicimus breui prima littera; insanus producta: inhumanus breui, infelix longa. et, ne multis, quibus in verbis eæ primæ litteræ sunt, quæ in sapiente atque felice, producte dicuntur; in

ceteris vero omnibus breuiter. itémque composuit, concrepuit, confecit; consule veritatem; reprehendet. refer ad auris; probabunt. quære cur ita. se dicét iuuari. voluptati autẽ auriũ morigerari debet oratio *Manifesta quidẽ ratio suauitatis est in his vocibus, de quibus Cicero locutus est. sed quid dicemus de præpositione,* pro *? quæ, cum produci & corripi soleat, obseruationem hanc tamen M. Tullij aspernata est. non enim semper producitur cum sequitur ea littera quæ prima est in verbo* felix *: quam Cicero hanc habere vim significat, vt propter eam rem,* in *&* con *præpositiones producantur. nam* proficisci *&* profundere *&* profugegere, *&* profanum, *&* profestum *correpte dicimus;* proferre *autem &* profligare, *&* proficere *producte. Cur igitur ea littera, quã Cicero productionis causam facere obseruauit, non in omnibus consimilibus eãdem vim aut rationis aut suauitatis tenet: sed aliam vocem produci facit, aliam corripi? neq. vero,* con, *particula tum solum producitur cum ea littera, de qua Cicero dicit, insequitur. nam & Cato & Sallustius,* tenoribus, *inquiunt,* coopertus est. *Præterea* coligatus *&* conexus *producte dicuntur. sed tamen videri potest in ijs, quæ posui, ob eam causam particula hæc produci, quoniam eliditur ex ea,* n, *littera. nam detrimentum litteræ productione syllabæ compensatur. quod quidem etiam in eo seruatur quod est,* cogo. *neque repugnat quod,* coegi, *correpte dicimus. non enim salua συναιρέσει dicitur à verbo, quod est,* cogo.

CAPVT XVIII.

Quod Phædon Socraticus seruus fuit, quódque item alii complusculi seruitutem seruierunt.

PHædon Elidensis ex cohorte illa Socratica fuit; Socratique & Platoni per fuit familiaris. eius nomini Plato illum librum diuinum de immortalitate animæ dedit. Is Phædon seruus fuit forma atque ingenio liberali, &, vt quidam scripserunt, à lenone domino puer ad merendum coactus. Eum Cebes Socraticus hortante Socrate emisse dicitur, habuisséque in philosophiæ disciplinis. atque is postea philosophus illustris fuit: sermonésque eius de Socrate admodum elegantes leguntur. Alij quoque non pauci serui fuerunt qui post philosophi clari exstiterunt. ex quibus ille Menippus fuit, cuius libros M. Varro in Satyris æmulatus est: quas alij cynicas, ipse appellat Menippeas. Sed & Theophrasti Peripatetici seruus Pompolus, & Zenonis Stoici seruus, qui Perseus vocatus est, & Epicuri, cui nomen Mys fuit, philosophi non incelebres vixerunt. Diogenes etiam Cynicus seruitutem seruiuit; sed is ex libertate, in seruitutem venum ierat: quem cum emere vellet Xeniades Corinthius, & quid is artificij nouisset percũctatus: Noui, inquit Diogenes, hominibus liberis imperare. tum Xeniades responsum eius demiratus emit & manumisit; filiósque suos ei tradens, Accipe, inquit, liberos meos, quibus imperes. De Epicteto autem philosopho nobili, quod is quoque seruus fuit, recentior est memoria, quàm vt scribi quasi oblitteratum debuerit. Eius Epicteti etiam de se scripti duo versus feruntur; ex quibus latenter intelligas non omnes omnimodis diis exosos esse, qui in hac vita cum ærumnarũ varietate luctantur: sed esse arcanas causas, ad quas paucorum potuit peruenire curiositas.

Δοῦλος Ἐπίκτητος γενόμην, καὶ σώματι πηρὸς,
Καὶ πενίην ἶρος, καὶ φίλος ἀθανάτοις.

CAP.

CAPVT XIX.

Rescire verbum quid sit, & quam habeat veram atque propriam significationem.

VErbum rescire, *obseruauimus vim habere propriam quamdam, non ex communi significatione ceterorum verborum, quibus eadem præpositio*, re, *imponitur: neque vt*, rescribere, relegere, restituere, *dicimus; itidem*, rescire. *nam qui factum aliquod occultius aut inopinatum insperatumque cognoscit, is dicitur proprie* rescire. *cur autem in hoc vno verbo*, re, *particula huius sententiæ vim habeat, equidem adhuc quæro. aliter enim dictum esse*, resciui, *aut*, rescire, *apud eos, qui diligenter locuti sunt, nondum inuenimus, quàm super his rebus, quæ aut occulto consilio latuerint, aut contra spem opinionemue vsu venerint. quanquã ipsum* scire *de omnibus communiter rebus dicatur vel aduersis vel prosperis vel exspectatis. Næuius in Triphallo ita scripsit,*

Si vnquam quicquam filium resciuero
Argentum amoris causa sumpse mutuum:
Extemplo illô te ducam, vbi non despuas.

Claudius Quadrigarius in primo annali. Ea Lucani vbi resciuerunt, sibi per fallacias verba data esse. *idem Quadrigarius in eodem libro in re tristi & inopinata verbo isto ita vtitur.* Id vbi resciuerunt propinqui obsidum, quos Pontio traditos supra demonstrauimus: eorum parentes cum propinquis capillo passo in viam prouolarunt. *M. Cato in quarto Originum*: Deinde Dictator iubet postridie magistrum equitum arcessi. Mittam te, si vis, cum equitibus. Serò est, inquit magister equitum: iam resciuere.

CAPVT XX.

Quæ vulgo dicuntur *viuaria*; id vocabulum veteres non dixiſſe; & quid pro eo P. Scipio in oratione ad populum, quid poſtea M. Varro in libris de re ruſtica dixerit vſurpatum.

VIuaria, *quæ nunc dicuntur ſæpta quædam loca, in quibus feræ viuæ paſcuntur, M. Varro in libro de re ruſtica tertio dicit* leporaria *appellari. Verba Varronis ſubieci.* Villaticæ paſtionis genera ſunt tria, ornithones, leporaria, piſcinæ. nunc ornithones dico omnium alitum, quæ intra parietes villæ ſolent paſci. Leporaria te accipere volo, non ea quæ tritaui noſtri dicebant, vbi ſoli lepores ſint; ſed omnia ſæpta affixa ædificia villæ quæ ſunt, & habent incluſa animalia quæ paſcuntur. *is item infra in eodem libro ita ſcribit.* Cum emiſti fundum Tuſculanum à M. Piſone: in leporario apri fuere multi. viuaria *autem quæ nunc vulgus dicit ſunt quos* παραδείσους *Græci appellant: quæ autem* leporaria *Varro dicit, haud vſquam memini apud vetuſtiores ſcriptum. ſed quod apud Scipionem omnium ætatis ſuæ puriſsime locutum legimus* roboraria; *aliquot Romæ doctos viros dicere audiui id ſignificare, quod nos* viuaria *dicimus: appellatáque eſſe à tabulis roboreis, quibus ſæpta eſſent: quod genus ſæptorum vidimus in Italia locis pleriſque. Verba ex oratione eius contra Claudium Aſellum quinta hæc ſunt.* Vbi agros optimè cultos & villas expolitiſſimas vidiſſet; in his regionibus excelſiſſimo locorum murum ſtatuere aiebat: inde corrigere viam, aliis per vineas medias, aliis per roborarium atque piſcinam, aliis per villam.

Lacus vero & stagna, quæ piscibus viuis coërcentur, clausa suo atque proprio nomine piscinas *nominauerunt.* Apiaria *quoque vulgus dicit loca, in quibus siti sint aluei apum: sed neminem eorum fermè, qui incorrupte locuti sunt, aut scripsisse memini aut dixisse. Marcus autem Varro de re rustica tertio* μελισσῶνες*, inquit*, ita facere oportet, quæ quidam mellaria appellant. *sed hoc verbum, quo Varro vsus est, Græcum est. nam* μελισσῶνες *ita dicuntur, vt* ἀμπελῶνες *&* δαφνῶνες.

CAPVT XXI.

Super eo sidere, quod Græci ἅμαξαν, nos *septemtriones* vocamus: ac de vtriusque vocabuli ratione & origine.

AB *Ægina in Piræum complusculi earundem disciplinarum sectatores Græci Romanique homines eadem in naui tramittebamus. nox fuit, & clemens mare, & anni æstas, cælûmque liquidè serenum. sedebamus ergò in puppi simul vniuersi, & lucentia sidera considerabamus. tum quispiam ex iis, qui eodem in numero Græcas res eruditi erant, quid* ἅμαξα *esset, quid* ἄρκτος*, quid* Βοώτης*, & quænam maior* ἄρκτος*, & quæ minor, cur ita appellata, & quam in partem procedentis noctis spatio mouerentur; & quamobrem Homerus solam eam non occidere dicat, cum & quædam alia non occidant. scitè ista omnia ac perite disserebat. hîc ego ad nostros iuuenes conuertor, &, Quid, inquam, vos opici dicitis mihi? quarè quod* ἁμάξαν *Græci vocant, nos* septemtriones *vocamus? non enim satis est, quod septem stellas videmus. sed quid hoc totum, quod* septemtriones *dicimus, significet, scire, inquam id prolixius volo. Tum quispiam ex iis, qui se ad litteras memoriasque veteres dedi-*

derant, Vulgus, inquit, grammaticorum septemtriones *à solo numero stellarum dictum putat.* triones *enim per sese nihil significare aiunt, sed vocabuli esse supplementum; sicut in eo quod* quinquatrus *dicimus, quod quinque ab idibus dierum numerus sit;* atrus *nihil significet. sed ego quidem cum L. Ælio & M. Varrone sentio, qui* triones *rustico certo vocabulo boues appellatos scribunt, quasi quosdam* terriones, *hoc est arandæ colendæque terræ idoneos. itaque hoc sidus, quod à figura posituráque ipsa, quia simile plaustri videtur, antiqui Græcorum ἅμαξαν dixerunt, nostri quoque veteres à bubus iunctis* septemtriones *appellarunt: id est, à septem stellis, ex quibus quasi iuncti* triones *figurantur. præter hanc, inquit, opinionem, id quoque Varro addit, dubitare sese an propterea magis hæ septem stellæ* triones *appellatæ sint, quia ita sunt sitæ, vt ternæ stellæ proximæ quæque inter sese faciant trigona, id est, triquetras figuras. Ex his duabus rationibus, quas ille dixit, quod posterius est, subtilius elegantiúsque visum est. intuentibus enim nobis in illud ita propemodum res erat, vt ea forma esse triquetra videretur.*

CAPVT XXII.

De vento Iapyge déque aliorum ventorum vocabulis regionibúsque accepta è Fauorini sermonibus.

APud mẽsam Fauorini in cõuiuio familiari legi solitum erat aut vetus carmẽ melici poëtæ, aut historia partim Græca linguæ aliàs Latinæ. Legebatur ergo tunc ibi in carmine Latino ἰάπυξ *ventus. quæsitum est quis hic ventus & quibus ex locis spiraret, & quæ tam infrequentis vocabuli ratio esset: atque etiam petebamus, vt*

super ceterorum nominibus regionibúsque ipse nos doceret vellet, quia vulgo neque de appellationibus eorum neque de finibus neque de numero conueniret. tum Fauorinus ita fabulatus est. Satis, inquit, notum est, limites regionésque esse cæli quatuor, exortum, occasum, meridiem, septemtrionem. exortus & occasus mobilia & varia sunt. meridies septemtrionésque statu perpetuo stant & manent. oritur enim sol non indidem semper; sed aut æquinoctialis oriens dicitur, cum in circulo currit, qui appellatur ἰσονύκτιος aut ἰσημερινὸς, aut solstitialis, aut brumalis: quæ sunt θερινaὶ τροπαὶ καὶ χειμεριναί. item cadit sol non in eundem semper locum, fit enim similiter occasus eius aut æquinoctialis, aut solstitialis, aut brumalis. qui ventus igitur ab oriente verno, id est, æquinoctiali venit, nominatur Eurus ficto vocabulo, vt isti ἐτυμολογικοὶ aiunt; ἀπὸ τ ἕω ῥέων. is alio quoque à Græcis nomine ἀπηλιώτης, à Romanis nauticis Subsolanus cognominatur. sed qui ab æstiua & solstitiali orientis meta venit, Latine Aquilo, Boreas Græce dicitur. túmque propterea quidam dicunt ab Homero αἰθρηγενέτην appellatum: Boream autem putant dictum ἀπὸ τῆς βοῆς; quoniam sit violenti flatus & sonori. tertius ventus, qui ab oriente hiberno spirat: Vulturnum Romani vocant. cum plerique Græci mixto nomine, quod inter Notum & Eurum sit, εὐρόνοτον appellant. hi sunt igitur tres venti orientales; Aquilo, Vulturnus, Eurus. quorum medius Eurus est. his oppositi & contrarij sunt alij tres occidui; Caurus quem solent Græci ἀργέστην vocare. is aduersus Aquilonem flat. item alter Fauonius, qui Græce vocatur ζέφυρος. is aduersus Eurum flat. tertius Africus, qui Græce vocatur λίψ. Is aduersus Vulturnum flat. eæ duæ regiones cæli orientis occidentisque inter sese aduersæ sex ha-

bere ventos videntur. meridies autem, quoniam certo atque fixo limite est, vnum meridionalem ventum habet. is Latine Auster, Græce νότος nominatur, quoniam est nebulosus atque humectus. νοτὶς enim Græce humor nominatur. Septemtriones autem habent ob eandem caussam vnum, is obiectus directúsque in Austrum Latine Septemtrionarius, Græce ἀπαρκτίας appellatus. ex his octo ventis alii quatuor detrahunt ventos; atque id facere se dicunt Homero auctore, qui solos quatuor ventos nouerit, Eurum, Austrum, Aquilonem, Fauonium. versus Homeri sunt:

Σὺν δ' εὖρός τ' ἔπεσε ζέφυρός τε νότος τε δυσαής,
Καὶ βορέης αἰθρηγενέτης μέγα κῦμα κυλίνδων.

à quatuor cæli partibus, quas quasi primas nominauimus, oriente scilicet atque occidente latioribus atque simplicibus, non tripertitis. Partim autem sunt, qui pro octo duodecim faciunt; inter hos, quatuor, in media loca inserentes, cum meridie septemtriones; eadem ratione, qua secundi quatuor intersiti sunt inter primores duas apud orientem occidentémque. Sunt porrò alia quædam nomina quasi peculiarium ventorum; quæ incolæ in suis quisque regionibus fecerunt, aut ex locorum vocabulis in quibus colunt ex aliqua caussa, quæ ad faciendum vocabulum acciderat. nostri namque Galli ventum ex sua terra flantem, quem sæuissimum patiuntur, Circium appellant, à turbine, opinor, eius ac vertigine: Iapyga ex ipsius Apuliæ ore proficiscentem, eodem & ipsi nomine Iapygem dicunt. eum esse propemodum Caurum existimo. nam & est occidentalis, & videtur aduersus Eurum flare. itaque Virgilius Cleopatram è nauali prœlio in Ægyptum fugientem vento iapyge ferri ait. Equum quoque Apulum eodem, quo ventum vocabulo, iapygem appellauit. est etiam ventus nomine Cæcias; quem Aristote-

les ita flare dicit vt nubes non procul propellat, sed vt ad sese vocet, ex quo versum istum prouerbialem factum ait:

ἕλκων ἐφ' ἑαυτὸν ὥσπερ ὁ Καικίας νέφος.

Præter hos autem, quos dixi, sunt alii plurifariam venti commẽticij suæ quisque regionis indigenæ; vt est Horatianus quoque ille Atabulus; *quos ipse quoque exsecuturus fui: addidissemq́; eos, qui* Etesiæ *&* Prodromi *appellãtur, qui certo tempore anni cum canis oritur ex alia atque alia parte cæli spirant; rationésque omnium vocabulorum, quia plus paulo adbibi effudissem: nisi multa iam prorsus omnibus vobis reticentibus verba fecissem, quasi fieret à me* ἀκρόασις ἐπιδεικτική. *in conuiuio autem frequenti loqui solum vnum neque honestum est, inquit, neque commodum. Hæc nobis Fauorinus in eo, quo dixi, tempore apud mensam suam summa cum elegantia verborum totiúsque sermonis comitate atque gratia denarrauit. sed quod ait ventum, qui ex terra Gallia flaret,* Circium *appellari; M. Cato tertio libro Originum eum ventum* Cercium *dicit non* Circium. *nam cum de Hispanis scriberet, qui citra Hiberum colunt, verba hæc posuit.* Sunt in his regionibus ferrariæ, argentifodinæ pulcherrimæ, mõs ex sale mero magnus; quantũ demas, tantum adcrescit, ventus Cercius, cum loquare, buccam implet; armatum hominem, plaustrum oneratum percellit. *Quòd supra autem dixi etesias ex alia atque alia cæli parte flare; haud scio an secutus opinionem multorum temere dixerim. P. Nigidii in secundo librorum, quos de vento composuit, verba hæc sunt.* Etesiæ & Austri anniuersarii secundo Sole flant. *considerandum igitur est quid sit* secundo Sole.

CAPVT XXIII.

Consultatio diiudicatióque locorum facta ex comœdia Menandri & Cæcilii, quæ *Plocium* inscripta est.

Comœdias lectitamus nostrorum poetarum sumtas ac versas de Græcis, Menandro ac Posidio aut Apollodoro aut Alexide & quibusdam item aliis comicis. atqui cùm legimus eas, nihil sanè displicent quin lepidæ quoque & venustè scriptæ videantur, prorsus vt melius posse fieri nihil censeas. at enim si conferas & componas Græca ipsa, vnde illa venerunt, ac singula considerate atque apte iunctis & alternis lectionibus committas: oppidò quàm iacere atque sordere incipiũt, quæ Latina sunt, ita Græcarum, quas æmulari nequiuerunt, facetiis atque luminibus obsolescunt. Nuper adeo vsus huius rei nobis venit. Cæcilij Plocium legebamus: haudquaquã mihi & qui aderant displicebat. Libitum est Menandri quoque Plocium legere, à quo istam comœdiam verterat. sed enim postquam in manus Menander venit: à principio statim, di boni! quantum stupere atque frigere quantúmque mutare à Menandro Cæcilius visus est! Diomedis hercle arma & Glauci non dispari magis precio existimata sunt. accesserat dehinc lectio ad eum locum, in quo maritus senex super vxore diuite atque deformi querebatur, quod ancillam suam, non inscito puellam ministerio & facie non inliberali, coactus erat venundare suspectam vxori quasi pellicem: nihil dicam ego quantum differat versus vtriusque eximius: sit satis aliis ad iudicium faciendum exponi. Menander sic:

ἐπ' ἀμφοτέραν ἴν' ἐπίκληρος ἡ μέλλειν καθευδήσειν
κατεργάσασα μέγα, καὶ περιβόητον ἔργον
ἐκ τῆς οἰκίας ἐξέβαλε τὴν λυποῦσαν, ἣν βούλετο.

ἵν' ἐπιβλέπωσι πάντες εἰς τὸ κρεωβύλης πρόσωπον.
ἥγ' εὔγνωστος εἶχέ με γυνὴ δέσποινα.
καὶ τὴν ὄψιν ὧν ἐκτήσατο ὄνος ἐν πιθήκοις
τὸ τὸ λεγόμενόν ἐστι δὴ τοῦτο σιωπᾶν βούλομαι.
τὴν νύκτα τὴν πολλῶν κακῶν ἀρχηγόν
οἴμοι κρεωβύλην λαβεῖν ἐμέ. καὶ δέκα τάλαντα,
γύναιον οὖσα πηχέως. εἶτ' ἐστὶ τὸ φρύαγμα.
εἶπως ἀνυπόστατον. Δία τὸν ὀλύμπιον.
καὶ ἀθηνᾶν οὐδαμῶς παιδισκάριον, θεραπευτικὸν δὲ
λόγου, τάχιον. ἀπαγέσθω δέ τις ἢ ἀφ' αὐτεισαγάγοι.

Cæcilius autem sic:

Is demum miser est, qui ærumnam suam nequit
Occultare. ferè ita me vxor forma & factis facit.
Si taceam; tamen indicium est. quæ, nisi dotem, omnia
Quæ nolis, habet. qui sapit, de me discet. qui, quasi
Ad hostes captus; libere seruio, salua vrbe atque arce.
Quæ mihi quicquid placet; eo priuat. tu vin' me seruatum?
Dum eius mortem inhio: egomet viuo mortuus
Inter viuos. ea me, clam se, cum mea ancilla ait
Consuetum. id me arguit. ita plorando, orando,
Instando atque obiurgando me obtudit, vti eam
Venundarem. nunc credo inter suas æqualis
Et cognatas sermonem serit: Quæ vostrum fuit
Integra ætatula, quæ hoc itidem à viro
Impetrarit suo, quod ego anus modo
Effeci, pellice vt meum priuarem virum?
Hæc erunt concilia hodie. differor sermone miser.

Præter venustatem autem rerum atque verborum in duobus libris nequaquam parem, in hoc equidem soleo ani-

mum attendere, quodque Menander præclare & apposite & facete scripsit, ea Cæcilius nequaquam potuit, ne quidem conatus est, enarrare; sed quasi minime probanda prætermisit; & alia nescio quæ mimica inculcauit & illud Menandri de vita hominum media sumptum simplex & verum & delectabile, nescio quo pacto, omisit. idem enim ille maritus senex cum altero de sene vicino colloquens & uxoris locupletis superbiam deprecans hæc ait:

Ἔχω δ' ἐπίκληρον λαμία· οὐκ εἴρηκά σοι.
Τοῦτ' οὐχὶ κυρίαν τῆς οἰκίας καὶ τῶν ἀγρῶν,
Καὶ πάντων ἀντ' ἐκείνης ἔχομεν ἀπ' ὅλων χαλεπῶν
Καλεπώτατον. ἅπασι δ' ἀργαλέα ἐστὶν οὐκ ἐμοὶ μόνῳ,
Υἱῷ, πολὺ μᾶλλον θυγατρί. πρᾶγμα ἄμαχον λέγεις,
Εὖ οἶδα.

Cæcilius vero hoc in loco ridiculus magis quàm personæ isti, quam tractabat, aptus atque conueniens videri maluit. sic enim hæc corrupit;

Sed tua morosa ne vxor quæso est? Quam? rogas?
Qui tandem? Tædet mentionis quæ mihi,
Vbi domum adueni ac sedi, extemplò sauium
Dat ieiuna anima. Nihil peccat de sauio.
Vt deuomas volt quod foris potaueris.

Quid de illo quoque loco in vtraque comœdia posito existimari debeat manifestum est. cuius loci hæc fermè sententia. Filia hominis pauperis in peruigilio vitiata est. ea res clàm patre fuit: & habebatur pro virgine. ex eo vitio grauida mensibus exactis parturit. seruus bonæ frugi, cum pro foribus domus staret & propinquare partum herili filiæ atque omnino vitium esse oblatum ignoraret, gemitum & ploratum audit puellæ in puerperio enitentis: timet, irascitur, suspicatur, miseretur, dolet. hi omnes mo-

tus eius affectionésque animi in Græca quidem comœdia mirabiliter acres & illustres: apud Cæcilium autem pigra hæc omnia & à rerum dignitate atque gratia vacua sunt. Post, vbi idem seruus percunctando quod acciderat reppe-rit, has apud Menandrum voces facit:

Ὦ τρὶς κακοδαίμων ὅστις ὢν πένης γαμεῖ,
Καὶ παιδοποιεῖ. ὡς ἀλόγιστος ἔστ' ἀνήρ.
Ὃς μήτε φυλακὴν τῶν ἀναγκαίων ἔχει,
Εἰ μήτε ἀνατειχίσῃ εἰς τὰ κοινὰ τοῦ βίου,
Ἐπαμφιέσασθαι δύναται τοῦτο χρήμασιν,
Ἀλλ' ἐν ἀνακατακύπτῳ καὶ ταλαιπώρῳ βίῳ
Χειμαζόμενος, ζῇ τῶν μὲν, ἀνιαρὸν δ' ἔχων τὸ μέσος,
Ἁπάντων ἀγαθῶν οὐ δυνάμενος.
Ὑπὲρ γὰρ ἑνὸς ἀλεγῶν, ἅπαντας νουθετῶ.

Ad horum autem sinceritatem veritatémque verbo-rum an adspirauerit Cæcilius consideremus. versus sunt hi Cæcilii trunca quædam ex Menandro dicentis & con-sarcinantis verba tragici tumoris:

--Is demum infortunatus est homo
Pauper, qui educit in egestate liberos:
Fortuna & res est vt continuo pareat.
Nam opulento famam facilè occultat factio.

itaque, vt supra dixi, cum Cæcilij verba seorsum lego: neutiquam videntur ingrata ignauáque. cum autem Græca comparo & contendo: non puto Cæcilium sequi debuisse, quod assequi nequiret.

CAPVT XXIIII.

De vetere parsimonia déque antiquis legibus sumptuariis.

PArsimonia apud veteres Romanos & victus atque cœnarum tenuitas non domestica solum obseruatione

ac disciplina, sed publica quoque animaduersione legúmque complurium sanctionibus custodita est. Legi adeo nuper in Capitonis Atei coniectaneis senatusdecretum vetus C. Fannio & M. Valerio Messala COSS. factum: in quo iubētur principes ciuitatis, qui ludis Megalensibus antiquo ritu mutitarent, id est, mutua inter sese dominia agitarent, iurare apud consules verbis conceptis non amplius in singulas cœnas sumtus esse facturos, quam centenos vicenósque æris, præter olus & far & vinum; neque vino alienigena sed patrio vsuros; neque argenti in conuiuio plus pondo, quàm libras centum illaturos. sed post id senatusconsultum lex Fannia lata est, quæ ludis Romanis item ludis plebeis & Saturnalibus & aliis quibusdam diebus in singulos dies centenos æris insumi concessit, decémque aliis diebus in singulis mensibus tricenos; ceteris autem omnibus diebus denos. hanc Lucilius poëta legem signat, cum dicit:

---- Fanni centussisque misellos.

in quo errauerunt quidam commentariorum in Lucilium scriptores, quod putauerunt Fannia lege perpetuos in omne dierum genus centenos æris statutos. centum enim æris Fannius constituit, sicuti supra dixi, festis quibusdam diebus; eósque ipsos dies nominauit. aliorum autem dierum omnium in singulos dies sumtus inclusit intra æris alias tricenos, alias denos. Lex deinde Licinia rogata est; quæ cum certis diebus, sicuti Fannia, centenos æris impendi permisisset, nuptiis ducenos indulsit; ceterisque diebus statuit æris tricenos; cum & carnis aridæ & salsamenti certa pondera in singulos dies constituerit: si quicquam esset natum è terra, vite, arbore; promisce atque indefinite largita est. Huius legis Læuius poëta meminit in Erotopægniis. Verba Læuii hæc sunt, quibus significat hædum, qui ad epulas fuit allatus; dimissum, cœnam-

quę ita, vt lex Licinia sanxisset, pomis oleribúsque instructam.

Lex Licinia, *inquit*, introducitur:
Lux liquida hœdo redditur.

Lucilius quoque legis istius meminit in his verbis: Legem vitemus Licini. *Postea L. Sylla dictator, cum legibus istis situ atque senio oblitteratis plerique in patrimoniis amplis helluarentur, & familiam pecuniámque suam prandiorum gurgitibus proluissent, legem ad populum tulit; qua cautum est vt Kalendis, idibus, nonísque, diebus ludorũ & feriis quibusdam sollemnibus sestertios tricenos in cœnam insumere ius potestásque esset; ceteris autem aliis diebus omnibus non amplius ternos. Præter has leges Aemiliam quoque legem inuenimus. qua lege non sumtus cœnarum, sed ciborum genus & modus præfinitus est. Lex deinde Antia præter sumtum æris id etiam sanxit, vt, qui magistratus esset magistratumue capturus esset, ne quo ad cœnam nisi ad certas personas itaret. Postremo lex Iulia ad populum peruenit Cæsare Augusto imperante: qua profestis quidem diebus ducenti finiuntur; Kalendis, idibus, nonis, & aliis quibusdã festiuis trecenti; nuptiis autem & repotiis* HS. *milies. esse etiam dicit Capito Ateius edictum diuine Augusti an Tiberii Cæsaris non satis commemini. quo edicto per dierum varias sollemnitates à trecentis sestertiis adúsque duo milia sumtus cœnarum propagatus est; vt his saltem finibus luxuriæ efferuescentis æstus coërceretur.*

CAPVT XXV.

Quid Græci ἀναλογίαν quid contrà ἀνωμαλίαν vocent.

IN Latino sermone, sicut in Graeco, alij ἀναλογίαν sequendam putauerunt, alij ἀνωμαλίαν. Ἀναλογία est similium similis declinatio. quam quidam Latinè proportionem vocant. Ἀνωμαλία est inaequalitas declinationum consuetudinem sequens. Duo autem Graeci grammatici illustres Aristarchus & Crates summa ope, ille ἀναλογίαν, hic ἀνωμαλίαν defensitauit. M. Varronis ad Ciceronem de lingua Latina liber octauus nullam esse obseruationem similium docet. itaquè in omnibus penè verbis consuetudinem dominari ostendit. Sicuti cum dicimus, *inquit*, lupus lupi, probus probi, & lepus leporis; item paro paraui, lauo laui, pungo pupugi, tundo tutudi, & pingo pinxi. cumque, *inquit*, à cœno & prandeo & poto & cœnatus sum, & pransus sum, & potus sum dicamus: & ab adstringor tamen & extergeor & lauor, adstrinxi & extersi & laui dicimus. item cum dicamus ab Osco, Tusco, Graeco, Osce, Tusce, Graece: à Gallo tamen & à Mauro Gallice & Maurice dicimus. item à probus probe, à doctus docte; sed à rarus non dicitur rare, sed alii raro dicunt, alii rarenter. *Idem M. Varrò in eodem libro:* Sentior, *inquit*, nemo dicit, & id per se nihil est; assentior tamen ferè omnes dicunt. Sisenna vnus assentio in senatu dicebat; & eum postea multi secuti; neque tamen vincere consuetudinem potuerunt. *sed idem Varro in aliis libris multa pro ἀναλογίᾳ tuenda scripsit. Sunt igitur hi tanquam loci quidam communes contra ἀναλογίαν dicere & item rursus pro ἀναλογίᾳ.*

CAPVT XXVI.

Sermones M. Frontonis & Fauorini philosophi de generibus colorum, vocabulísque eorum Græcis & Latinis: atque inibi color spadix cuiusmodi sit.

FAuorinus philosophus, cum ad M. Frontonem consularem pedibus ægrum viseret, voluit me quoque ad eum secum ire. ac deinde, cum ibi apud Frontonem plerisque viris doctis præsentibus sermones de coloribus vocabulísque eorum agitarentur, quod multiplex colorum facies, appellationes autem incertæ & exiguæ forent; Plura, inquit, sunt Fauorinus, in sensibus oculorum quã in verbis vocibúsque colorum discrimina: nam, vt alias eorum concinnitates omittamus, simplices isti & rufi & virides colores singula quidem vocabula, multas autem species differentes habent. Atque eam vocum inopiam in lingua magis Latina video, quã in Græca. quippe qui rufus color; à rubore quidem appellatus est. sed cum aliter rubeat ignis, aliter sanguis; aliter ostrum, aliter crocum: has singulas rufi varietates Latina oratio singulis propriísque vocabulis non demonstrat; omniaque ista significat vna ruboris appellatione: cum tamen ex ipsis rebus vocabula colorum mutuetur; & igneum aliquid dicit & flammeum & sanguineum & croceum & ostrinum & aureum. russus enim color & ruber nihil à vocabulo rufi differunt; neque proprietates eius omnes declarant, ξανθὸς δὲ καὶ πυῤῥὸς καὶ ἐρυθρὸς καὶ φοινικὸς. sed habere quasdam distantias coloris rufi videntur vel augentes eum, vel remittentes, vel mista quadam specie temperantes. Tum Fronto ad Fauorinum; Non inficias, inquit, imus, quin lingua Græca, quam tu videre legisse,

prolixior fusiórque sit, quam nostra. sed in iis tamen coloribus, quibus modo dixisti, designandis, non proinde inopes sumus, vt tibi videmur. non enim hæc sunt sola vocabula rufum colorem demonstrantia, quæ tu modo dixisti, rufus, *&* ruber: *sed alia quoque habemus plura, quàm quæ producta abs te Græca sunt. fuluus enim & flauus & rubidus & phœniceus & rutilus & luteus & spadix appellationes sunt rufi coloris, aut acuentes eum quasi incendentes, aut cum colore viridi miscentes, aut nigro infuscantes, aut virenti sensim albo illuminantes. nam phœniceus, quem tu Græce* Φοίνικον *dixisti, noster est, & rutilus, & spadix phœnicei* συνώνυμος, *qui factus Græce noster est exuberantiam splẽdorémque significat ruboris; quales sunt fructus palmæ arboris non admodum sole incocti, vnde spadicis & phœnicei nomen est. spadica enim Dorici vocant auulsum è palma termitem cum fructu. fuluus autem videtur de rufo atque viridi mixtus in aliis plus viridis in aliis plus rufi habere: sicut poeta verborum diligentissimus,* fuluam aquilam *dicit &* iaspidem, fuluos galeros *&* fuluum aurum *&* arenam fuluam, *&* fuluum leonẽ. *sic Q. Ennius in annalibus* ære fuluo *dixit.* flauus *contra videtur ex viridi & rufo & albo cõcretus. sic* flauẽtes comæ, *&, quod mirari quosdam video,* frondes olearum *à Virgilio dicuntur* flauæ. *sic multo ante Pacuuius* aquam flauam *dixit, &* flauum puluerem. *cuius versus, quoniam sunt iucundissimi, libens commemini.*

Cedo tamen pedem lymphis flauis: flauum vt puluerem
Manibus isdem, quibus Vlyssi sæpe permulsi, abluam;
Lassitudinémque minuam manuum mollitudine.

Rubidus

Rubidus *autem est rufus atrore & nigrore multo mixtus.* luteus *contra rufus color est dilucidior. vnde eius quoque nomen esse factum videtur. Non ergo, inquit, mi Fauorine, species rufi coloris plures apud Græcos, quam apud nos nominantur. Sed ne viridis quidem color pluribus ab illis, quàm à nobis, vocabulis dicitur: neque non potuit Virgilius, colorem equi significare viridem volens, cæruleum magis dicere equum quam glaucum: sed maluit verbo vti notiore Græco quam inusitato Latino. Nostris autem Latinis veteribus cæsia dicta est, quæ à Græcis γλαυκῶπις, vt Nigidius ait, de colore cæli; quasi cælia. Postquam hæc Fronto dixit: tum Fauorinus scientiam rerum vberem verborumque eius elegantiam exôsculatus, Absque te, inquit, vno forsitan lingua profecto Græca longè antëisset sed tu mi Fronto quod in versu Homerico est, id facis;*

Καὶ νύ κεν ἔτ' ἀρετῇ ἀμφήριστον ἔθηκας.

Sed cum omnia libens audiui, quæ peritissime dixisti, tum maxime quod varietatem flaui coloris enarrasti: fecistique vt intelligerem verba illa ex annali quartodecimo Ennij amœnissima, quæ minime intelligebam.

Verrunt extéplo placidè mare marmore flauo;
Cæruleum spumat mare cóferta rate pulsum;

non enim videbatur cæruleum mare cum marmore flauo conuenire. Sed cum sit, ita vt dixisti, flauus color viridi & albo mixtus; pulcherrimè prorsus spumas virentis maris flauo marmore appellauit.

CAPVT XXVII.

Quid T. Castricius existimauerit super Sallustij verbis & Demosthenis; quibus alter Philippum descripsit alter Sertorium.

Verba sunt hæc grauia atque illustria de rege Philippo Demosthenis: ἑώρων δ' αὐτὸν φίλιππον, πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ ἀγὼν ὑπὲρ ἀρχῆς καὶ δυναστείας τὸν ὀφθαλμὸν ἐκκεκομμένον, τὴν κλεῖν κατεαγότα, τὴν χεῖρα, τὸ σκέλος πεπηρωμένον, πᾶν ὅτι ἂν βουληθῇ μέρος ἡ τύχη τοῦ σώματος παρελέσθαι, τοῦτο προϊέμενον, ὥστε τὸ λοιπὸν μετὰ τιμῆς καὶ δόξης ζῆν. *Hæc æmulari volens Sallustius de Sertorio duce in historiis ita scripsit.* Magna gloria tribunus militum in Hispania T. Didio imperante, magno vsu, bello Marsico, paratu militum & armorum fuit: multáque tum ductu eius cœrata, primo per ignobilitatem, deinde per inuidiam scriptorum celata sunt; quæ eminus facie sua ostentabat, aliquot aduorsis cicatricibus & effosso oculo. quo ille dehonestamento corporis maxime lætabatur: neque illis anxius, quia reliqua gloriosius retinebat. *De vtriusque his verbis T. Castricius cum pensitaret, Nonne, inquit, vltra naturæ modum humanæ est dehonestamento corporis lætari? siquidem lætitia dicitur exsultatio quædam animi cum gaudio efferuentiore rerum expetitarum. quanto illud sincerius & humanis magis rationibus conueniens?* πᾶν ὅτι ἂν βουληθῇ μέρος, ἡ τύχη τοῦ σώματος παρελέσθαι, τοῦτο προϊέμενον. *Quibus verbis, inquit, ostenditur Philippus non, vt Sertorius, corporis dehonestamento lætus, quod est, inquit, insolens & immodicum; sed, præ studio laudis & honoris, iacturarum damnorumque corporis contemptor, qui singulos artus suos fortunæ producendos daret quæstu atque compendio gloriarum.*

CAPVT XXVIII.

Non esse compertum cui deo rem diuinam fieri oporteat, cum terra mouet.

Quaenam esse causa videatur, quamobrem terraemotus fiant, non modo his communibus hominum sensibus opinionibúsque compertum non est; sed ne inter physicas quidem philosophias satis constitit ventorumne vi accidant specus hiatúsque terrae subeuntium, an aquarum subter in terrárum cauis vndantium fluctibus pulsibusque; ita vti videntur existimasse antiquissimi Graecorum, qui Neptunum ἐννοσίγαιον καὶ σεισίχθονα *appellauerũt, an cuius aliae rei causa alteriusve dei vi ac numine nondum etiam, sicut diximus, pro certo creditum. propterea veteres Romani, cum in omnibus alijs vitae officijs, tum in constituendis religionibus atque in dijs immortalibus animaduertendis castissimi cautissimique, vbi terram mouisse senserant nuntiatumve erat, ferias eius rei causa edicto imperabant; sed dei nomen, ita vti solet, cui seruari ferias oporteret statuere & edicere quiescebant; ne, alium pro alio nominando, falsa religione populum alligarent. eas ferias si quis polluisset, piaculoque ob hanc rem opus esset: hostiam,* SI. DEO. SI. DEAE. *immolabat. idque ita ex decreto pontificum obseruatum esse M. Varro dicit: quoniam & qua vi & per quem deorum dearumve terra tremeret incertum esset. sed de Lunae motibus Solisque defectibus; non minus in eius rei causa reperienda sese exercuerunt. quippe M. Cato vir in cognoscendis rebus multi studij, incerta tamen & incuriosa super ea re opinatus est. Verba Catonis ex Originum quarto haec sunt.* Non libet scribere quod in tabula apud pontificem maximum est, quotiens annona cara, quotiẽs lunae aut solis lumini caligo aut quid obstiterit. *vsqueadeo paruifecit rationes veras solis & lunae deficientium vel scire vel dicere.*

CAPVT XXIX.

Apologus Aesopi Phrygis memoratu non inutilis.

AEsopus ille è Phrygia fabulator haud immerito sapiens existimatus est; cùm, quæ utilia monitu suasúque erant, non seuere nō imperiose præcepit & censuit, vt philosophis mos est, sed festiuos delectabilesque apologos commentus, res salubriter ac prospicienter animaduersas in mentes animosque hominum cum audiendi quadam illecebra induit. velut hæc eius fabula de auicula nidulo lepide atque iucunde præmonet spem fiduciamque rerum, quas efficere quis possit, haud vnquam in alio sed in semetipso habendam. Auicula, inquit, est parua. nomen est cassita. habitat nidulatúrque in segetibus id fermè temporis, vt appetat messis pullis iam iam plumantibus. Ea cassita in sementes fortè concesserat tempestiuiores. propterea frumentis flauescentibus pulli etiam tunc inuolucres erant. Cum igitur ipsa iret cibum pullis quæsitum; monet eos vt, si quid ibi rei nouæ fieret diceretur ve, animaduerterent: idque uti sibi, vbi redisset, nuntiarent. Dominus posteà segetum illarum filium adolescentem vocat: & Vidésne, inquit, hæc ematuruisse & manus iam postulare? iccirco die crastini, vbi primum diluculabit, fac amicos adeas, & roges veniant, operámque mutuam dent & messem hanc nobis adiuuent. Hæc vbi ille dixit; discessit: atque, vbi rediit cassita pulli trepiduli circumstrepere; oraréque matrem vt statim iam properet, atque alium in locum sese adsportet. nam dominus, inquiunt, misit qui amicos rogaret uti luce oriente veniant & metant. mater iubet eos à metu otiosos esse. si enim dominus, inquit, messem ad amicos reiicit; cra-

stino seges non metetur. neque necesse est, hodie vti vos auferam. die igitur postero mater in pabulum volat. dominus, quos rogauerat, operitur. sol feruit: & fit nihil: & amici nulli erant. tum ille rursum ad filium, Amici isti, inquit, magnam partem cessatores sunt. quàm potius imus, & cognatos affinesque & vicinos nostros oramus vt aßint cras tempori ad metendum? itidem hoc pulli pauefacti matri nuntiant. mater hortatur vt tum quoque sine metu ac sine cura sint: cognatos affinesque nullos fermè tam esse obsequibiles, vt ad laborem capessendum nihil euocentur, & statim dicto obediant, vos modo, inquit, aduertite, si modo quid denuo dicetur. Alia luce orta auis in pastum profecta est. cognati & affines operam quam dare rogati sunt supersedent. ad postremum igitur dominus filio, Valeant, inquit, amici cum propinquis. afferes prima luce falces duas, vnam egomet mihi, & tu tibi capies alteram; & frumentum nosmet ipsi manibus nostris cras metemus. id vbi ex pullis dixisse dominum mater audiuit; Tempus, inquit, est cedendi & abeundi. fiet nunc dubioprocul, quod futurum dixit. in ipso enim iam vertitur, cuia est res; non in alio, unde petitur. atque ita caßita nidum migrauit. seges à domino demessa est. Hæc quidem est Aesopi fabula de amicorũ & propinquorum leui & inani fiducia. sed quid aliud sanctiores libri philosophorum monent, quàm vt in nobis tantum ipsis nitamur; alia autem omnia, quæ extra nos extraque nostrum animum sunt, neque pro nostris neque pro nobis ducamus. Hunc Æsopi apologum Q. Ennius in satyris scite admodum & venuste versibus quadratis composuit: quorum duo postremi isti sunt, quos habere cordi & memoriæ operæpretium esse Herclè puto.

Hoc erit tibi argumentum semper in promtu situm:
Nequid exspectes amicos, quod tute agere possies.

CAPVT XXX.

Quid obseruatum sit in vndarum motibus, qui in mari alio atque alio modo fiunt, Austris flantibus Aquilonibúsque.

HOc sæpenumero in vndarum motu obseruatum est, quas Aquilones venti, quique ex eadem cæli regione aër fluit, quasue faciunt in mari Austri atque Africi. nam fluctus, qui flante Aquilone maximi & crebrißimi excitantur, simul ac ventus posuit, sternuntur & conflaccescunt; & mox fluctus esse desinunt. at non idem fit flante Austro vel Africo: quibus iam nihil spirantibus vndæ tamen factæ diutius tument, & à vento quidem iamdudum tranquillæ sunt; sed mare est etiam atque etiam vndabundum. eius rei causa esse coniectatur quod venti à septemtrionibus ex altiore cæli parte in mare incidentes deorsum in aquarum profunda quasi præcipites deferuntur, vndásque faciunt non prorsus impulsas sed vi intus commotas: quæ tantisper erutæ voluuntur, dum illius infusi desuper spiritus vis manet. Austri verò & Africi ad meridianum orbis circulum atque ad partem axis infimam depreßi, inferiores & humiles, per suprema æquoris euntes protrudunt magis fluctus quam eruunt: & idcirco non desuper læsæ sed propulsæ in aduersum aquæ etiam desistente flatu retinent aliquantisper de pristino pulsu impetum. id autem ipsum, quod dicimus, ex illis quoque Homericis versibus, si quis non incuriose legat, adminiculari potest.

nam de Austri flatibus ita scripsit:

Ἔνθα νότος πόντοιο λυδῶνα εἰς λάαν ὠθεῖ.

Contra autem de Borea, quem Aquilonem appellamus, alio dicit modo:

Καὶ βορέης αἰθρηγενέτης μέγα κῦμα κυλίνδων.

ab Aquilonibus enim, qui alti superníque sunt, fluctus excitatos quasi per prona volui dicit: ab Austris autem, iis qui humiliores sunt, maiore vi quadam propelli sursum atque rursum subiici. id enim significat verbum λάαν ὠθεῖ; *sicut in alio loco,* λάαν ἄνω ὠθεῖ. *Id quoque à peritißimis rerum philosophis obseruatum est, Austris spirantibus mare fieri glaucum & cæruleum, Aquilonibus obscurius atriusque. cuius rei causam, cum Aristotelis libros problematum percerpsimus, notaui.* Cur Austro spirante mare cæruleum, fiat; Aquilone obscurius atriusque? An propterea quod Aquilo minus mare perturbat: omne autem, quod tranquillius est, atrum esse videtur?

A. GELLII NOCTIVM ATTICARVM COMMENTARIVS LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

Quæsitum ac tractatum quam ob causam Sallustius auaritiam dixerit non animum modo virilem sed corpus quoque ipsum effeminare.

HIEME iam discedente apud balneas Sitias in area sub calido sole cum Fauorino philosopho ambulabamus: atque ibi inter ambulandū legebatur Catilina Sallustij, quem in manu amici conspectum legi iusserat. cumque hæc verba ex eo libro lecta essent: Auaritia pecuniæ studium habet, quam nemo sapiēs cōcupiuit. ea quasi venenis malis imbuta corpus animumq. virilē effeminat: sēper infinita & insatiabilis est; neque copia neq. inopia minuitur. *tum Fauorinus me adspiciēs Quo, inquit, pacto corpus hominis auaritia effeminat? quid enim istuc sit quod animū virilem ab ea effeminari dixit videor fermè assequi. sed, quonam modo corpus quoque hominis effeminet, nondum repperio. Et ego, inquam, longè iamdiu in eo ipso quærendo fui; ac, nisi tu occupasses, vltro te hoc rogassem. Vix ego hæc dixeram cunctabundus; atque inibi quispiam de sectatoribus Fauorini, qui videbatur esse in litteris veterator, Valerium, inquit, Probum audiui hoc dicere; vsum esse Sallustium circunlocutione quadam poëtica, & , cum dicere vellet hominem auaritia corrumpi, corpus & animum dixisse, quæ duæ*

res hominem demonstrarent. namque homo ex anima & corpore est. Nunquam, inquit Fauorinus, quod equidem scio, tam importuna tamque audaci argutia fuit noster Probus, vt Sallustium vel subtilissimum breuitatis artificem periphrasin poëtarum facere diceret. Erat tum nobiscum in eodem ambulacro homo quispiam sanè doctus. is quoque à Fauorino rogatus & quid haberet super ea re dicere huiuscemodi verbis vsus est. Quos, inquit, auaritia minuit & corrumpit, quique sese in quaerenda vndique pecunia dediderunt, eos plerosque tali genere vitae occupatos videmus; vt, sicuti alia in his omnia prae pecunia, ita labor quoque virilis exercendíque corporis studium relictui sit. negotiis se plerunque vmbraticis & sellulariis quaestibus intentos habent; in quibus omnis eorum vigor animi corporísque elanguescit, &, quod Sallustius ait, effeminatur. tum Fauorinus legi denuo verba eadem Sallustij iubet; atque, vbi lecta sunt, Quid igitur, dicemus, inquit, quod multos videre est pecuniae cupidos & eosdem cum corpore esse vegeto & valenti? tū ille ita respondit non hercle inscite, Quisquis est, inquit, pecuniae cupiens, & corpore tamen est bene habito ac strenuo, aliarum quoque rerum vel studio vel exercitio eum teneri necessarium est; atque in sese colendo non aeque esse parcum. nam si auaritia sola summa omnes hominis partes affectionésque occupet, & si ad incuriam vsque corporis grassetur, vt per illam vnam neque virtutis neque virium neque corporis neque animi cura assit: tum denique is vere dici potest effeminato esse & animo & corpore qui neque sese neque aliud curet nisi pecuniam. tum Fauorinus, Aut hoc, inquit, quod dixisti probabile est, aut Sallustius odio auaritiae plus, quàm potuit, eam criminatus est.

CAPVT II.

Quemnam esse natalem diem M. Varro dicat eorum, qui ante noctis horam sextam postve eam nati sunt: atque inibi de temporibus, terminisque dierum qui ciuiles nominantur, & vsquequaque gentium variè obseruantur: & præterea quid Q. Mucius scripserit super ea muliere quam maritus non iure vsurpauisset, quia rationem ciuilis anni non habuerit.

QVæri solitũ est, qui noctis hora tertia quartave sive qua alia nati sunt, vter dies natalis haberi appellarique debeat, isne, quem nox ea consecuta est, an qui dies noctem consecutus est. M. Varro in libro rerum humanarum, quem de diebus scripsit, Homines, *inquit,* qui ex media nocte ad proximam mediam noctem in his horis viginti quatuor nati sunt, vna die nati dicuntur. *Quibus verbis ita videtur dierum obseruationem diuisisse, vt, qui post solem occasum ante mediam noctem natus sit, is ei dies natalis sit, à quo die ea nox cœperit: contra vero, qui in sex noctis horis posterioribus nascatur, eo die videri natum qui post eam noctem diluxerit. Athenienses autem aliter obseruare idem Varro in eodem libro scripsit; eósque à sole occaso ad solem iterum occidentem omne id medium tempus vnum diem esse dicere; Babylonios porrò aliter; à sole enim exorto ad exortum eiusdem incipientem totum id spacium vnius diei nomine appellare: multos vero in terra Vmbria vnum & eundem diem esse dicere à meridie ad insequentem meridiem.* Quod quidem, *inquit*, nimis absurdum est. nam qui Kalendis hora sexta natus est apud Vmbros; dies eius natalis videri debebit & Kalen-

darum dimidiatus, & qui est post Kalendas dies ante horam eiusdem diei sextam. *Populum autem Romanum ita, vti Varro dixit, dies singulos annumerare à media nocte vsque ad mediam proximam multis argumentis ostenditur. Sacra sunt Romana partim diurna partim nocturna: sed ea, quæ inter noctem fiunt, diebus addicuntur non noctibus. quæ igitur sex posterioribus noctis horis fiunt, eo die fieri dicuntur, qui proximus eam noctem illucescit. ad hoc, ritus quoque & mos auspicandi eandem esse obseruationem docet. nam magistratus, quando vna die eis auspicandum est & id super quo auspicauerunt agendum, post mediam noctem auspicantur, & post meridiem sole magno; auspicatique esse & egisse ex eodem die dicuntur. præterea tribuni plebei, quos nullum diem abesse Roma licet, cum post mediam noctem proficiscuntur & post primam facem ante mediam sequentem reuertuntur, non dicuntur afuisse vnum diẽ; quando ante horam noctis sextam regressi parte aliqua illius in vrbe Roma sunt. Quintum quoque Mucium iuriscõsultum dicere solitum legi, non esse vsurpatam mulierem, quæ Kalendis Ianuariis apud virum causa matrimonij esse cœpisset, & ante diem quartum Kalendas Ianuarias sequentis vsurpatum isset. non enim posse impleri trinoctium, quod abesse à viro vsurpandi causa ex duodecim tabulis deberet: quoniam tertiæ noctis posterioris sex horæ alterius anni essent, qui inciperet ex Kalendis. Isthæc autem omnia de dierum temporibus & finibus ad obseruationem disciplinamque iuris antiqui pertinentia cum in libris veterum inuenniremus; non dubitabamus quin Virgilius quoque idipsum ostenderit, non exposite atque aperte, sed, vt hominem decuit poëticas res agentem, recondita & quasi operta veteris ritus significatione.*

—Torquet, *inquit*, medios nox humida cursus
Et me sæuus equis oriens afflauit anhelis.

his enim versibus oblique, sicuti dixi, admonere voluit diem, quem Romani ciuilem appellauerunt, à sexta noctis hora oriri.

CAPVT III.

De noscendis explorandísque Plauti comœdiis, quoniam promiscè veræ atque falsæ nomine eius inscriptæ fueruntur: atque inibi quod Plautus in pistrino, & Næuius in carcere fabulas scriptitarint.

VErum esse comperior, quod quosdam bene litteratos homines dicere audiui, qui plerasque Plauti comœdias curiosè atque contente lectitauerunt, non indicibus Ælij nec Sedigiti nec Claudij nec Aurelij nec Accij nec Manilij super his fabulis, quæ dicuntur ambiguæ, credituros, sed ipsi Plauto moribúsque ingenij atque linguæ eius. hac enim iudicii norma Varronem quoque esse vsum videmus. nam præter illas vnam & viginti, quæ Varronianæ vocantur; quas iccirco à ceteris segregauit quoniam dubiosæ non erant, sed consensu omnium Plauti esse censebantur; quasdam item alias probauit adductus stylo atque facetia sermonis Plauto congruentis: easque iam nominibus aliorum occupatas Plauto vindicauit; sicuti istam quam nuperrime legebamus: cui est nomen, Bœotia. *nam cùm in illis vna & viginti non sit, & esse Aquilij dicatur: nihil tamen Varro dubitauit quin Plauti foret; neque alius quisquam non infrequens Plauti lector dubitauerit, si vel hos solos versus ex ea fabula cognouerit qui quoniam sunt, vt de illius more dicam, Plautinissimi, propterea & meminimus eos & ad-*

scripsimus. Parasitus ibi esuriens hæc dicit;

Vt illum di perdāt, primus qui horas repperit,
Quique adeo primus statuit hic solarium;
Qui mihi comminuit misero articulatim diē:
Nam me puero venter erat solarium
Multo omnium istorum optumum & verissi-
mum,
Vbi iste monebat esse, nisi cum nihil erat.
Nunc etiam quod est, non est, nisi soli lubet.
Itaque adeo iam oppletū est oppidū solariis.
Maior pars populi aridi repiant fame.

Fauorinus quoque noster, cum Neruolariam Plauti legerem, quæ inter incertas est habita; & audisset ex ea comœdia versum hunc,

Stratea, scrupedæ, stratiuolæ, sordidæ:

delectatus faceta verborum antiquitate meretricum vitia atque deformitates significantium, Vel vnus hercle, inquit, hic versus Plauti esse hanc fabulam satis potest fidei fecisse. Nos quoque ipsi nuperrime cum legeremus Fretum *(nomen est id comœdiæ, quam Plauti esse quidam nō putant) haud quicquā dubitauimus quin Plauti foret, & omnium maxime genuina. ex qua duos hos versus exscripsimus, vt historiam quæreremus oraculi arietini.*

---nunc illud est
Quod arietinum responsum magnis ludis
dicitur:
Peribo si non fecero: si faxo; vapulabo.

Marcus autem Varro in libro de comœdiis Plautinis primo verba hæc ponit: Nam nec Gemini nec Leones, nec Condalium nec Anus Plauti nec Bis compressa nec Bœotia vnquam fuit, neque adeo *ἄγροικος*, neque Cōmorientes; sed M. Acutici. *in eodem libro Varronis id quoque scriptum est, Plautium fuisse*

quempiam poëtam comœdiarum. cuius quoniam fabulæ Plauti inscriptæ forent, acceptas esse quasi Plautinas, cum essent non à Plauto Plautinæ, sed à Plautio Plautianæ. Feruntur autem sub Plauti nomine comœdiæ circiter centũ atque triginta. sed homo eruditissimus L. Ælius quinque & viginti esse eius solas existimauit. non tamen dubium est, quin istæ et quæ scriptæ à Plauto nõ videntur, & nomini eiusadduntur, veterum poëtarum fuerint, & ab eo retractatæ & expolitæ sint; ac propterea resipiant dictũ Plautinum. Sed enim Saturionem & Addictum & tertiam quandam, cuius nunc mihi nomen non suppetit, in pistrino eum scripsisse Varro & plerique alij memoriæ tradiderunt, cum pecunia omni, quam in operis artificũ scenicorum pepererat, in mercationibus perdita inops Romam redisset; & ob quærendum victum ad circumagendas molas, quæ trusatiles appellantur, operam pistori locasset: sicuti de Næuio quoque accepimus fabulas eum in carcere duas scripsisse, Hariolum & Leontem; cum ob assiduam maledicentiam & probra in principes ciuitatis de Græcorum poëtarum more dicta, in vincula Romæ à triumuiris cõiectus esset. vnde post à tribunis plebei exemptus est, cum in iis, quas supra dixi, fabulis delicta sua & petulãtias dictorum, quibus multos ante læserat, diluisset.

CAPVT IIII.

Quod P. Africano & aliis tunc viris nobilibus ante ætatem senectam barbam & genas radere moris fuit.

IN libris, quos de vita P. Scipionis Africani compositos legimus, scriptũ esse animaduertimus P. Scipioni Pauli f. postquam de Pœnis triumphauerat, censorque fuerat, eidem diem dictum esse ad populum à Claudio Asello

tribuno plebei cui equum in censura ademerat: eúmque, cum eßet reus, neque barbam desiße radi, neque non candida veste vti; neque fuiße cultu solito reorum. Sed, cum in eo tempore Scipionem minorem quadraginta annorum fuisse constaret, quod de barba rasa ita scriptũm esset mirabamur. comperimus autem ceteros quoque in isdem temporibus nobiles viros barbam in eiusmodi ætate rasitauisse: iccircoque plerasque imagines veterum non admodum senum sed in medio ætatis ita factas videmus.

CAPVT V.

Delitiarum vitium & mollicies oculorum & corporis ab Archesilao philosopho cuidam opprobrata acerbe simul & festiuiter.

PLutarchus refert Archesilaum philosophum vehementi verbo vsum esse de quodam nimis delicato diuite; qui incorruptus tamen & castus & perinteger dicebatur. nam cum vocem eius infractam capillũmque arte compositum & oculos ludibundos atque illecebræ voluptatisque plenos videret: Nihil interest, inquit, quibus membris cinædi sitis posterioribus an prioribus.

CAP. VI.

De vi atque natura palmæ arboris; quod lignum ex ea ponderibus impositis renitatur.

PEr hercle rem mirandam Aristoteles in septimo problematum & Pluitarchus in octauo symposiacorum dicit. Si super palmæ, inquit, arboris lignum magna pondera imponas, ac tam grauiter vrgeas onerésque vt magnitudo oneris sustineri non queat: non deorsum palma cedit nec intra flectitur: sed aduersus pondus resurgit, &

sursum nititur recurnatúrque. propterea, inquit Plutarchus, in certaminibus palmam signum esse placuit victoriæ; quoniam ingenium eiusmodi ligni est, vt vrgentibus opprimentibusque non cedat.

CAPVT VII.

Historia ex annalibus sumta de Q. Cædicio tribuno militum: verbáque ex Originibus M. Catonis apposita, quibus Cædicii virtutem cum Spartano Leonida æquiperat.

PVlchrum, dii boni! facinus Græcarumque facundiarum magniloquentia condignum M. Cato in libris Originum de Q. Cædicio tribuno militum scriptum reliquit. id profectò est ad hanc fermè sententiam. Imperator Pœnus in terra Sicilia, bello Karthaginiensi *primo, obuiam Romano exercitui progreditur. collis locósque idoneos prior occupat. milites Romani, vti res nata est, in locum insinuant fraudi & perniciei obnoxium. tribunus ad consulem venit: ostendit exitium de loci importunitate & hostium circunstantia. Maturum censeo, inquit, si rem seruare vis, faciundum, vt quadringentos aliquot milites ad verrucam illam (sic enim* M. *Cato locum editum asperúmque appellat) ire iubeas; eámque vbi occupent imperes horterisque. hostes profectò vbi id viderint: fortißimus quisque & promtißimus ad occursandum pugnandúmque in eos præuertentur; vnóque illo negotio sese alligabunt: atque illi omnes quadringenti proculdubio obtruncabuntur. tu interea, occupatis in ea cæde hostibus, tempus exercitus ex hoc loco educendi habebis. alia, nisi hæc, salutis via nulla est. consul tribuno respondit consilium quidem fidum atque prouidens sibi viderier. sed istos, inquit, milites quadringentos ad*

tos ad eum locum in hostium cuneos quisnam erit qui ducat? Si alium, inquit tribunus, neminem reperis; me licet ad hoc periculum vtare. ego hanc tibi & reipublicæ animam do. consul tribuno gratias laudésque egit: tribunus & quadringenti ad moriendum proficiscuntur. hostes eorum audaciam demirantur: quorsum ire pergant in exspectando sunt. sed vbi apparuit ad eandem verrucam occupandam iter intendere; mittit aduersum illos imperator Karthaginiensis *peditatum equitatúmque, quos in exercitu viros habuit strennuissimos. Romani milites circumueniuntur; circumuenti repugnant. fit prælium diu anceps. tandem superat multitudo. quadringenti omnes tum vnà perfossi gladiis aut missilibus operti cadunt. consul interibi dum ea pugna fit se in locos tutos atque editos subducit. Sed quod illi tribuno duci militum quadringentorum diuinitus in eo prælio vsus venit, non iam nostris sed ipsius Catonis verbis subiecimus. verba Catonis.* Dii immortales tribuno militum fortunam ex virtute eius dedere. nam ita euênit. cum saucius multifariam ibi factus esset; tum vulnus capiti nullum euenit: cúmque inter mortuos defetigatum vulneribus ægreque spirantem, quòd sanguen defluxerat, cognouere: eum sustulere. ísque conualuit: sæpéque post illa operam reipublicæ fortem atque strennuam perhibuit: illoque facto, quod illos milites subduxit, exercitum ceterum seruauit. Sed idem benefactum in quo loco ponas, nimium interest. Leonidas Lacedæmonius laudatur, qui simile apud Thermopylas fecit, propter eius virtutes omnis Græcia gloriam atque gratiam præcipuam claritudinis inclutissimæ decorauere monimentis, signis, statuis, elogiis, historiis, aliis-

que rebus gratissimum id eius factum habuere: at tribuno militum parua laus pro factis relicta, qui idem fecerat, atque rem seruauerat. *Hanc Q. Cædicij virtutem M. Cato tali suo testimonio decorauit. Claudius autem Quadrigarius, annali tertio, non Cædicio nomen fuisse refert sed Valerio.*

CAPVT VIII.

Litteræ eximiæ consulum C. Fabricii & Aemilii ad regem Pyrrhum à Q. Claudio scriptore historiarum in memoriam datæ.

CVm Pyrrhus rex in terra Italia esset, & vnam atque alteram pugnam prospere pugnasset, satisque angerentur Romani, & pleraque Italia ad regem desciuisset: tum Ambraciensis quispiam Timochares, regis Pyrrhi amicus, ad C. Fabricium consulem furtim venit, ac præmium petiuit; &, si de præmio conueniret, promisit regem venenis necare: idque facile esse factu, quoniam filij sui pocula in conuiuio regi ministrarent. eam rem Fabricius ad senatum scripsit. senatus legatos ad regem misit; mandauitque vt de Timochare nihil proderent, sed monerent vti rex circunspectius ageret, atque à proximorum insidiis salutem tutaretur. hoc ita, vti diximus, in Valerii Antiatis historia scriptum est. Quadrigarius autem in libro tertio non Timocharem sed Niciam adisse ad consulem scripsit; neque legatos à senatu missos sed à consulibus, & regem populo Romano laudes atque gratias scripsisse, captiuósque omnes, quos tum habuerit, restituisse & reddidisse. consules tum fuérunt C. Fabricius & Q. Aemilius. Litteras, quas ad regem Pyrrhum super ea causa miserunt, Claudius Quadrigarius scripsit fuisse hoc exemplo. Consules

Romani salutem dicunt Pyrrho regi. Nos pro tuis iniuriis continuo animo strenui, commoti inimiciter, tecum bellare studemus. sed communis exempli & fidei visum est, vti te saluum velimus; vt esset quem vincere possimus. Ad nos venit Nicias familiaris tuus, qui sibi precium à nobis peteret; si te clam interfecisset: id nos negauimus velle; neve ob eam rem quicquam commodi exspectaret: & simul visum est; vt te certiorem faceremus; ne quid eiusmodi, si accidisset, nostro consilio ciuitates putarent factum; & quod nobis non placet precio aut præmio aut dolis pugnare. tu, nisi caues, iacebis.

CAPVT IX.

Quis & cuiusmodi fuerit, qui in prouerbio fertur, equus Seianus, & qualis color equorum sit qui spadices vocantur: déque istius vocabuli ratione.

Gabius Bassus in commentariis suis, item Iulius Modestus in secundo quæstionum confusarum historiam de equo Seiano tradunt dignā memoria atque admiratione. Cn. Seium quempiam scribunt fuisse; eúmque habuisse equum natum Argis in terra Græcia: de quo fama constans esset tanquam de genere equorum progenitus foret, qui Diomedis Thracis fuissent; quos Hercules Diomede occiso è Thracia Argos perduxisset. Eum equum fuisse dicunt magnitudine inusitata, ceruice ardua, colore phœniceo, flaua & comanti iuba; omnibúsque aliis equorum laudibus quoque longe præstitisse. sed eundem equum tali fuisse fato siue fortuna ferunt, vt, quisquis haberet eum possiderétque, is cum omni domo, familia, for-

tunisque omnibus suis ad internecionem deperiret. itaque primum illum Cn. Seium dominum eius à M. Antonio, qui postea IIIVIR. R. P. C. fuit, capitis damnatum miserando supplicio affectum esse: eodem tempore Cornelium Dolabellam consulem, in Syriam proficiscentem fama istius equi adductum Argos deuertisse; cupidinéque habendi eius exarsisse; emisséque. HS. *centum milibus: sed ipsum quoque Dolabellam in Syria bello ciuili obsessum atque interfectum esse: mox eundem equum, qui Dolabellæ fuerat, C. Cassium, qui Dolabellam obsederat, abduxisse. eum Cassium postea satis notum est victis Parthis fusóque exercitu suo miseram mortem oppetiisse: deinde Antonium post interitum Cassii, parta victoria, equum illum nobilem Cassij requisisse; & , cum eo potitus esset, ipsum quoque postea victum atque desertum detestabili exitio interisse. hinc prouerbium de hominibus calamitosis ortum dicique solitum;* ille homo habet equum Seianum. *Eadem sententia est illius quoque veteris prouerbij, quod ita dictum accepimus:* aurum Tholosanum. *nam cum oppidum Tholosanum in terra Gallia Q. Cæpio consul diripuisset; multúmque auri in eius oppidi templis fuisset: quisquis ex ea direptione aurum attigit, misero cruciabilíque exitu periit. Hunc equum Gabius Bassus vidisse se Argis refert, haud credibili pulchritudine, vigoréque & colore exuberantissimo. quem colorem nos, sicuti dixi, Phœniceum, Græce partim φοίνικα, alij σπάδικα appellant: quoniam palmæ termes ex arbore cum fructu auulsus spadix dicitur.*

CAPVT X.

Quod est quædam septenarii numeri vis & facultas, in multis naturæ rebus animaduersa; de qua M. Varro in Hebdomadibus disserit copiose.

M. *Varro in primo librorum qui inscribuntur,* Hebdomades vel de imaginibus, *septenarij numeri, quem Græci ἑβδομάδα appellant, virtutes potestatesque multas variásque dicit.* is namque numerus, *inquit,* septemtriones maiores minorésque facit in cælo, item vergilias, quas πλειάδας vocant. facit etiam stellas, quas alii erraticas, P. Nigidius errones appellat. *circulos quoque ait in cælo circum longitudinem axis septem eße; è quîs duos minimos, qui axem extimum tangunt, πόλους appellari dicit; sed eos in sphæra, quæ κρικωτὴ vocatur, propter breuitatem non ineße. Atqui neque ipse Zodiacus septenario numero caret. nam in septimo signo fit solstitiũ à bruma; in septimo bruma à solstitio. in septimo æquinoctiũ ab æquinoctio. dies deinde illos, quibus halcyones hieme anni in aqua nidulãtur, eos quoque septem eße dicit. præterea scribit lunæ curriculum confici integris quater septenis diebus.* nam duodetricesimo luna, *inquit,* ex quo vestigio profecta est, eodem redit: *auctorémque opinionis huius Aristidem eße Samium. in qua re non id solum animaduerti debere dicit, quod quater septenis, id est, octo & viginti diebus conficeret iter luna suum; sed quod is numerus septenarius, si ab vno profectus dum ad semetipsum progreditur, omnes, per quos progreßus est, numeros comprehendat, ipsúmque se addat; facit numerum octo & viginti: quot dies sunt curriculi lunaris. ad homines quoque nascendos vim numeri istius porrigi pertineréque ait.* nam cum in vterum, *inquit,* mulieris genitale semen datum est; primis septem diebus cõglobatur coagulatúrque, fitque ad capiendum figuram idoneum. post deinde quarta hebdomade, quod eius virile fœtus futurum est, caput & spinã, quæ est in dorso, informatur. septima autem ferè heb-

domade, id est nono & quadragesimo die totus, *inquit*, homo in vtero absoluitur. *Illam quoque vim numeri huius obseruatam refert, quod ante mensem septimum neque masculus neque femina salubriter ac secundum naturam nasci potest; & quod hi, qui iustissime in vtero sunt, post ducentos octuaginta dies, postquam sunt concepti, quadragesima denique hebdomade ita nascuntur. pericula quoque vitæ fortunarúmque hominum, quæ climacteras Chaldæi appellant, grauissima quoéque fieri affirmat septenariis. præter hoc, modum esse dicit summum adolescendi humani corporis septem pedes. quod esse magis verum arbitramur, quam quod Herodotus homo fabulator, in primo historiarum, inuentum esse sub terra scripsit Orestis corpus cubita longitudinis habens septem; quæ faciunt pedes duodecim & quadrantem: nisi si, vt Homerus opinatus est, vastiora prolixiorâque fuerint corpora hominum antiquorum; & nunc, quasi iam mundo senescente, rerum atque hominum decrementa sunt. dentes quoque & in primis septem mensibus & septenos ex vtraque parte gigni ait, & cadere annis septimis, & genuinos annasci annis ferè bis septenis. venas etiam in hominibus, vel potius arterias, medicos musicos dicere ait numero moueri septenario: quod ipsi appellant, τὴν διὰ τεσσάρων συμφωνίαν, quæ fit in collatione quaternarii numeri. discrimina etiam periculorum in morbis maiore vi fieri putant in diebus, qui conficiuntur ex numero septenarij: eosque dies omnium maxime, ita vt medici appellant, κριτικοὺς ἢ κρισιμοὺς, cuique videri, primam hebdomadam & secundam & tertiam. Necnon id etiam est ad vim facultatesque eius numeri augendas; quod, quibus inedia mori consilium est, septimo demum die mortem oppetunt. Hæc Varro de numero septenario scripsit admodum conquisite. sed alia quoque ibi-*

dem congerit frigidiuscula; veluti septem opera esse in orbe terrarum miranda, & sapientes item veteres septem fuisse, & curricula ludorum circensium sollẽnia septem esse, ad oppugnandas Thebas duces septem electos. tum ibi addit, se quoque iam duodecimam annorum hebdomadam ingressum esse, & ad eum diem septuaginta hebdomadas librorum conscripsisse: ex quibus aliquantum, cum proscriptus esset, direptis bibliothecis suis non comparuisse.

CAPVT XI.

Quibus & quam friuolis argumentis Accius in Didascalicis vtatur; quibus docere nititur Hesiodum esse quam Homerum natu antiquiorem.

SVper ætate Homeri atque Hesiodi non consentitur. Alij Homerum quàm Hesiodum maiorem natu fuisse scripserunt; in quìs Philochorus, & Xenophanes. alij mi-minorem; in quìs L. Accius poeta & Ephorus historiæ scriptor. Marcus autem Varro, in primo de imaginibus, vter natu prior sit parum constare dicit; sed non esse dubium, quin aliquo tempore eodem vixerint; idque ex epigrammate ostendit, quod in tripode scriptum est, qui in monte Helicone ab Hesiodo positus traditur. Accius autem in primo Didascalico leuibus admodum argumentis vtitur per quæ ostendit Hesiodum natu priorem, Quod Homerus, *inquit*, cum in principio carminis Achillem esse filium Pelei diceret, qui esset Peleus non addidit. quam rem procul, inquit, dubio dixisset, nisi ab Hesiodo iam dictum videretur. de Cyclope itidem, *inquit*, vel maxime quod vnoculus fuit, rem tam insignem nõ præteriisset,

nisi æque prioris Hesiodi carminibus vulgatum esset. *De patria quoque Homeri multo maxime dissensum est. alij Colophonium, alij Smyrnaeum, sunt qui Atheniensem, sunt qui Ægyptium dicant fuisse. Aristoteles tradit ex insula Io natum. M. Varro, in libro de Imaginibus primo, Homeri imagini hoc epigramma apposuit.*

Capella Homeri candida hæc tumulũ indicat,
Quoi ara Iëtæ mortuo faciunt sacra.

Ἑπτὰ πόλεις διερίζουσι περὶ ῥίζαν ὁμήρου
Σμύρνα, Ῥόδος, Κολοφών, Σαλαμίν, Ἴος, Ἄργος, Ἀθῆναι.

CAPVT XII.

Largum atque auidum bibendi à P. Nigidio doctissimo viro nouo & propemodum absurdo vocabulo *bibosum* dictum.

B*Ibendi auidum P. Nigidius in commentarijs grammaticis* bibacem *&* bibosum *dicit.* bibacem *ego, vt* edacẽ *à plerisque alijs dictum lego.* bibosum *dictum etiã nusquã reperi, nisi apud Laberium. neque aliud est quod simili inclinatu dicatur, non enim simile est, vt,* vinosus, *aut,* vitiosus, *ceteraque, quæ hoc modo dicuntur. quoniam à vocabulis non à verbis inclinata sunt. Laberius in mimo vel primo qui Salinator inscriptus est, verbo hoc ita vtitur.*

Non mammosa, non annosa, non bibosa, non procax.

CAPVT XIII.

Quod Demosthenes etiam tum adolescens, cum Platonis philosophi discipulus foret, audito forte Callistrato rhetore in concione populi destitit à Platone, & sectatus est Callistratũ.

Hermippus hoc scriptum reliquit; Demosthenem admodum adolescentẽ ventitare in academiam Platonemque audire solitum. atque is, inquit, Demosthenes domo egressus, vt ei mos erat, cum ad Platonem pergeret, cõplurisque populos concurrentis videret; percunctatur eius rei causam, cognoscitq; currere eos auditũ Callistratum. is Callistratus Athenis orator in republica fuit. illi δημαγωγοὺς appellant. visum est paulum deuertere, experirique an ad digna auditu tanto properatum studio foret. venit, inquit, atque audit Callistratum nobilem illam τὴν περὶ ὀρόπου δίκην dicentem: atque ita motus & demulctus & captus est, vt Callistratum iam inde sectari cœperit; academiam cum Platone reliquerit.

CAPVT XIIII.

Dimidium librum legi, aut, *dimidiam fabulam audiui*, aliaque eiuscemodi qui dicat, vitiose dicere; eiusque vitii causas reddere M. Varronem: nec quenquàm veterum iisce verbis ita vsum esse.

Dimidium librum legi, *aut*, dimidiam fabulam audiui, *vel quid aliud huiuscemodi, male ac vitiose dici existimat Varro.* oportet enim, *inquit*, dicere dimidiatum librum, *non*, dimidium, &, dimidiatam fabulam, *non*, dimidiam, contrà autem si è sextario hemina fusa est dimidium, non dimidiatum sextarium fusum dicendum est. & qui ex mille nummûm, quod ei debebatur, quingentos recepit, non dimidiatum recepisse dicemus, sed dimidium. at si scyphus, *inquit*, argẽteus mihi cum alio communis in duas partes disiectus sit; dimidiatum eum dicere esse scyphum debeo, non dimidium: argenti autem, quod in eo scypho

ineſt, dimidium meum eſſe non dimidiatum. *diſſerit ac diuidit ſubtiliſſime, quid* dimidium dimidiato *interſit, & Q. Ennium ſcienter hoc in annalibus dixiſſe ait;*

Sicuti ſiquis ferat vas vini dimidiatum.

ſicuti pars quæ deeſt ei vaſi, non dimidiata *dicenda eſt, ſed* dimidia. *Omnis autem diſputationis eius, quam ſubtiliter quidem ſed ſubobſcure explicat, ſumma hæc eſt.* Dimidiatū *eſt quaſi* diſmediatum, *& in partis duas pares diuiſum.* dimidiatum *ergo niſi ipſum quod diuiſum eſt dici haud conuenit.* dimidium *vero eſt non quod ipſum* dimidiatum *eſt, ſed quæ ex* dimidiato *pars altera eſt. cum igitur partem libri dimidiam legiſſe volumus dicere, aut partem dimidiam fabulæ audiſſe: ſi* dimidiam fabulam, *aut* dimidium librum *dicimus; peccamus. totum enim ipſum quod* dimidiatum *atque diuiſum eſt,* dimidiū *dicis. itaque Lucilius eadem ſecutus.*

Vno oculo, *inquit*, pedibuſque duobus dimidiatus

Vt porcus.

& alio loco:

Quid ni? & ſcruta quidem vt vendat ſcrutarias laudat.

Præfactam ſtrigilem, ſoleam improbus dimidiatam.

Iam in viceſimo manifeſtius dimidiam horam *dicere ſtudioſe fugit: ſed pro,* dimidia, dimidium *ponit in hiſce verſibus;*

Tempeſtate ſua atque eodem vno tempore & horæ

Dimidio, tribus confectis duntaxat eandem

Et quartam.

nam cum obuium proximumque eſſet dicere;

---- & hora

Dimidia tribus confectis:

vigilate atque attente verbum non probum mutauit, per quod satis apparet ne horam *quidem* dimidiam *recte dici, sed vel* dimidiatam horam, *vel* dimidiam partem horæ, *propterea Plautus in Bacchidibus* dimidium auri *dicit, non,* dimidiatum aurum, *item in Aulularia* dimidium obsonij, *non,* dimidiatum obsonium, *in hoc versu:*

Ei adeo obsonii hinc iussit dimidium dari.

In Menæchmis autem dimidiatum diem, *non*, dimidium, *in hoc versu:*

Dies quidem iam ad vmbilicum dimidiatus mortuus est.

M. Cato in libro, quem de agricultura conscripsit: Semen cupressi serito crebrum, ita vti linum seri solet. eo crebro terrã insternito, dimidiatum digitum. iam id bene tabula aut pedibus aut manibus complanato. dimidiatum *autem, inquit*, digitum, *non*, dimidium. *nam digiti quidem* dimidium, *digitum autem* dimidiatum *dici oportet. item M. Cato de Karthaginiensibus ita scripsit:* Homines defoderunt in terram dimidiatos, ignemque circumposuerunt, ita interfecerunt. *neque quisquam omnium, qui probe locuti sunt, his verbis secus, quàm dixi, vsus est.*

CAPVT XV.

Exstare in litteris pérque hominum memorias traditum, quod repente multis mortem attulit gaudium ingens insperatum, interclusa anima, & vim magni nouique motus non sustinente.

COgnito repente insperato gaudio exspirasse animam refert Aristoteles philosophus Polycrytam nobilem feminam Naxo insula. Philippides quoque comœdiarum poëta haud ignobilis, ætate iam edita, cum in certamine poëtarum præter spem vicisset, & lætissime gauderet; inter illud gaudium repente mortuus est. De Rhodio etiam Diagora celebrata historia est. is Diagoras tres filios adolescentes habuit, vnum pugilem, alterum pancratiasten, tertium luctatorem: eósque omnes vidit vincere coronaríque eodem Olympiæ die: & cum ibi eum tres adolescentes amplexi, coronis suis in caput patris positis, sauiarentur; cumque populus gratulabundus flores vndique in eum iaceret: ibi in stadio, inspectante populo, in osculis atque in manibus filiorum animam efflauit. Præterea in nostris annalibus scriptum legimus, qua tempestate apud Cannas exercitus populi Romani cæsus est, anum matrem nūcio de morte filij allato, luctu atque mœrore affectam esse. sed is nuncius non verus fuit: atque is adolescens non diu post ex ea pugna in vrbem rediit. anus repente filio viso, copia atque turba & quasi ruina incidētis inopinati gaudij oppressa exanimatáque est.

CAPVT XVI.

Temporis varietas in puerperiis mulierum quænam sit & à medicis & à philosophis tradita; atque inibi poëtarum quoque veterum super eadem re opiniones: multaque alia auditu atque memoratu digna; verbáque ipsa Hippocratis medici ex libro illius sumta, qui inscriptus est περὶ τροφῆς.

ET medici & philosophi illustres de tempore humani partus quæsiuerunt: πόσος ὁ τῆς τῶν ἀνθρώπων κυήσεως

χρόνος. & multa opinio est, eáque iam pro vero recepta, postquam mulieris vterus conceperit semen, gigni hominem septimo rarenter, nunquam octauo, sæpe nono, sæpiusnumero decimo mense: eúmque esse hominem gignendi summum finem, decem menses non inceptos sed exactos. idque Plautum veterem poëtam dicere videmus in comœdia Cistellaria his verbis;

—tum illa, quam compresserat,
Decimo post mense exacto hic peperit filiã.

Hoc idem tradit etiam Menander poëta vetustior, humanarum opinionum vel peritissimus. Versus eius super ea re de fabula Plotio posui,

Γυνὴ κυεῖ δεκάμηνος.

Sed noster Cæcilius, cum faceret eodem nomine & eiusdẽ argumenti comœdiam, ac pleraque à Menandro sumeret; in mensibus tamen genitalibus nominandis, non prætermisit octauum, quem præterierat Menander. Cæcilij versus hice sunt,

Insolétne mulier decimo mense parere?
Pol nono, etiam septimo, atque octauo.

eam rem Cæcilium non inconsiderate dixisse, neque temere à Menandro atque à multorum opinionibus desciuisse M. Varro vti credamus facit. nam mense nonnunquam octauo editum esse partum in libro quartodecimo rerum diuinarum scriptum reliquit. quo in libro etiam vndecimo mense aliquando nasci posse hominem dicit: eiúsque sententiæ, tam de octauo quàm de vndecimo mense, Aristotelem laudat auctorem. lib. 7° h... animal. cap. 4 *Sed huius de mense octauo dissensionis causa cognosci potest in libro Hippocratis, qui inscriptus est, περὶ τροφῆς. ex quo libro verba hæc sunt, ἔστι δὲ καὶ οὐκ ἔστιν ὀκτάμηνος γένησις. id tam obscure atque præcise tamque aduerse dictum Sabinus medicus, qui Hippocratẽ commodissime commentatus est, his verbis enarrauit. ἔστι*

μὲν φαινόμενα ὡς ζῶα, μετὰ τὴν ἔκτρωσιν, οὐκ ἔστι δὲ ὡς βιώσοντα μετὰ ταῦτα. καὶ ἔστιν οὖν φαντασίᾳ μὲν παραυτίκα ὄντα, δυνάμει δὲ οὐκ ἔστι. *Antiquos autem Romanos Varro dicit non recepisse huiuscemodi quasi monstruosas raritates; sed nono mense aut decimo, neque, præter hos, aliis partionem mulieris secundum naturam fieri existimasse: icircóque eos nomina Parcis tribus fecisse à pariendo & à nono atque decimo mense. nam* Parca, *inquit*, immutata littera vna à partu nominata; item Nona & Decima à partus tempestiui tempore. *Casellius autem Vindex in lectionibus suis antiquis*, Tria, *inquit*, nomina Parcarum sunt, Nona, Decima, Morta: *& versum hunc Liuij antiquissimi poëtæ ponit ex Ὀδυσσείᾳ:*

Quādo dies aduenitet, quē profata Morta est?

sed homo minime malus Cæsellius, Mortam, *quasi nomen accepit, cum accipere quasi, Mœram deberet. Præterea ego de partu humano, præterquam quæ scripta in libris legi, hoc quoque venisse vsu Romæ comperi. Feminam bonis atque honestis moribus, non ambigua pudicitia in vndecimo mense, post mariti mortem, peperisse; factúmque esse negotium propter rationem temporis, quasi marito mortuo postea concepisset. quoniam decemviri in decem mensibus gigni hominem non in vndecimo scripsissent: sed diuum Hadrianum, causa cognita, decreuisse in vndecimo quoque mense partum edi posse: idque ipsum eius rei decretum nos legimus. in eo decreto Hadrianus id statuere se dicit requisitis veterum philosophorum & medicorum sententiis. Hodie quoque in satyra M. Varronis quæ inscribitur,* testamentum, *legimus verba hæc:* Si quis mihi filius vnus pluresve in decem mensibus genuntur: ii si erunt ὄνοι λύρας exheredes sunto quod si quis vndecimo mese, κατ' Ἀριστοτέλην, natus est, Accio idē

quod Titio ius esto apud me. *Per hoc vetus prouerbium Varro significat, sicuti vulgo dici solitum erat de rebus inter se nihil distantibus,* idem Accii quod Titii: *ita pari eodémque iure eße in decem mensibus natos & in vndecim quod si ita; neque vltra decimam mensem fetura mulierum protolli potest: quæri oportet, cur Homerus scripserit Neptunum dixiße puellæ à se recens compreßa:*

> Χαῖρε νῦν φιλότητι, περιπλομένου δ' ἐνιαυτοῦ
> Τέξεις ἀγλαὰ τέκνα. ἐπεὶ οὐκ ἀποφώλιοι εὐναὶ
> Ἀθανάτων.

Id cum ego ad compluris grammaticos attulissem; partim eorum disputabant Homeri quoque ætate, sicuti Romuli, annum fuisse non duodecim mensium sed decem. alij conuenisse Neptuno maiestatique eius dicebant vt longiore tempore fetus ex eo grandesceret. alii alia quædam nugalia. sed Fauorinus mihi ait περιπλωμένου ἐνιαυτοῦ *non confecto esse anno sed affecto: in qua re vsus est verbo non vulgariæ significationis.* affecta *enim, sicuti M. Cicero & veterum elegantißimi locuti sunt, ea proprie dicebantur, quæ non ad finem ipsum sed proximè finem progressa deductáve erant. hoc verbum ad hanc sententiam in Ciceronis oratione fuit, quam dixit de prouinciis consularibus. Hippocrates autem in eo libro, de quo supra scripsi, cum & numerum dierum, quibus conceptum in vtero coagulum confirmatur, & tempus ipsius partionis nono aut decimo mense definißet, neque id tamen semper eadem esse fini dixißet, sed aliàs ocius fieri, aliàs serius; hisce ad postremum verbis vsus est.* γίνεται δὲ ἐν τούτοις καὶ πλείω καὶ ἐλάσσω καὶ ὅλον κατὰ μέρος. καὶ εἴπομεν δὲ καὶ πλείω πλειόνων, καὶ ἐλάσσω ἐλασσόνων. *quibus verbis significat quod aliquando ocius fieret, non multo tamen fieri ocius; neque, quod serius, multo serius. Memini ego Romæ accurate hoc atque*

solicite quæsitum, negotio non rei tunc paruæ postulante, an octauo mense infans ex utero viuus editus & statim mortuus ius trium liberorum suppleuisset; cum abortio quibusdam non partus videretur mensis octaui intempestiuitas. Sed quoniam de Homerico annuo partu ac de undecimo mense diximus quæ cognoueramus; visum est non prætereundum quod in Plinij Secundi libro septimo naturalis historiæ legimus. id autem quia extra fidem esse videri potest; verba ipsius Plinij posuimus. Massurius auctor est, L. Papirium prætorem, secundo herede lege agente, bonorum possessionem contrà eum dedisse, cum mater partum se tredecim mensibus tulisse diceret, quoniam nullum certum tempus pariendi statum ei videretur. *in eodem libro Plinii Secundi verba hæc scripta sunt:* Oscitatio in nixu letalis est, sicut sternuisse à coitu abortiuum.

CAPVT XVII.

Id quoque esse à grauissimis viris memoriæ mandatum, quod tres libros Plato Philolai Pythagorici & Aristoteles pauculos Speusippi philosophi mercati sunt preciis fidem non capientibus.

M*Emoriæ mandatum est Platonem philosophum tenui admodum pecunia familiari fuisse; atque eum tamen tris Philolai Pythagorici libros decem millibus denariûm mercatum. id ei precium donasse quidam scripserunt amicum eius Dionem Syracusanum. Aristotelem quoque traditum libros pauculos Speusippi philosophi, post mortem eius, emisse talentis Atticis tribus. ea summa fit numi nostri HS. duo & septuaginta. Timon amarulentus librum maledicentissimum conscripsit, qui σίλλος inscribitur.*

bitur. in eo libro Platonem philosophum, quem dixeramus tenui admodum pecunia familiari fuisse, contumeliose appellat, quod impenso precio librum Pythagoricæ disciplinæ emisset, exque eo Timæum nobilem illum dialogum continuasset. Versus super ea re Timonis hi sunt;

Καὶ σὺ Πλάτων. καὶ γὰρ σε μαθητείης πόθος ἔσχεν.
Πολλῶν δ' ἀργυρίων ὀλίγην ἠλλάξας βίβλον.
Ὅθεν ἀπαρχόμενος γράφειν ἐδιδάχθης.

CAPVT XVIII.

Quid sint *pedarii senatores* & quam ob causam ita appellati: quamque habeant originem verba hæc ex edicto tralaticio consulum: SENATORES. QVIBVS. Q. IN. SENATV. SENTENTIAM. DICERE. LICET.

NOn pauci sunt qui opinantur pedarios senatores *appellatos, qui sententiam in senatu non verbis dicerent, sed in alienam sententiam pedibus irent. quid igitur? cum senatusconsultum per discessionem fiebat, nonne vniuersi senatores sententiam pedibus ferebant? atque hæc etiam vocabuli istius ratio dicitur, quam Gabius Bassus in commentariis suis scriptam reliquit. senatores enim dicit in veterum ætate, qui curulem magistratum gessissent, curru solitos honoris gratia in curiam vehi. in quo curru sella esset, supra quam considerent; quæ ob eam causam* currulis *appellaretur: sed eos senatores, qui magistratum currulem nondum ceperant, pedibus itauisse in curiam: propterea senatores non dum maioribus honoribus functos* pedarios *nominatos. Marcus autem Varro in satyra Menippea, quæ Ιπποκύων inscripta est, equites quosdam dicit pedarios appellatos: videturque eos significare, qui nondum à censoribus in senatum lecti erant,*

senatores quidem non erant; sed quia honoribus populi usi quidem erant, in senatum veniebant & sententiæ ius habebant. nam & curulibus magistratibus functi, qui nondum à censoribus in senatum lecti erant, senatores non erant: &, quia in postremis scripti erant, non rogabantur sententias, sed, quas principes dixerant, in eas discedebant. Hoc significabat edictum, quo nunc quoque consules cum senatores in curiam vocant, seruandæ consuetudinis causa tralaticio vtuntur. Verba edicti hæc sunt: SENATORES. QVIBVS. Q. IN. SENATV. SENTENTIAM. DICERE. LICET. *versum quoque Laberij, in quo id vocabulum positum est, notari iußimus, quem legimus in mimo qui,* scriptura *inscriptus est;*

Caput sine lingua pedária sententia est.

Hoc vocabulum à plerisque barbare dici animaduertimus. nam pro, pedariis, pedaneos *appellant.*

CAPVT XIX.

Qua ratione Gabius Bassus scripserit, *parcum hominem* appellatum, & quam eius vocabuli causam putarit: & contrà quem in modum, quibúsque verbis Fauorinus hanc traditionem eius eluserit.

APud cœnam Fauorini philosophi cum discubitum fuerat, cœptúsque erat apponi cibus: seruus aßistẽs mensæ eius legere inceptabat, aut Græcarum quid litterarum aut nostratium: velut eo die, quo affui ego, legebatur Gabij Baßi eruditi viri liber de origine verborum & vocabulorum. in quo ita scriptum fuit: Parcus composito vocabulo dictus est, quasi par arcæ: quoniam sicut in arca omnia reconduntur, eiúsque custo-

dia seruantur & continentur; ita homo tenax paruóque contentus omnia custodita & recondita habet sicuti arca. quam ob causam parcus; quasi par arcæ nominatus est. *tum Fauorinus ubi hæc audiuit, Superstitiose, inquit, & nimis moleste atque odiose confabricatus commolitúsque magis est originem vocabuli Gabius iste Bassus quam enarrauit. nam, si licet res dicere commenticias, cur non probabilius videatur ut accipiamus* parcum *ob eam causam dictum, quod pecuniam consumi atque impendi arceat & prohibeat, quasi;* pecuniarchus. *Quin potius, quod simplicius inquit, veriúsque est id dicimus?* Parcus, *enim neque ab arca neque ab arcendo sed ab eo quod est* parum, & paruũ *denominatum est.*

A. GELLII NOCTIVM ATTICARVM COMMENTARIVS LIBER QVARTVS.

CAPVT I.

Sermo quidam Fauorini philoſophi cum grammatico iactantiore factus in Socraticum modum: atque inibi in ſermone dictum quibus verbis, *penus* à Q. Scæuola definita ſit.

IN veſtibulo ædium Palatinarum omnis ferè ordinum multitudo opperientes ſalutationem Cæſaris conſtiterant. atque ibi, in circulo doctorum hominum, Fauorino philoſopho præſente, oſtentabat quiſpiam grammaticæ rei doctor ſcholica quædam nugalia, de generibus & caſibus vocabulorum differens, cum arduis ſupercilijs vociſque & vultus grauitate compoſita tanquam interpres & arbiter Sibyllæ oraculorum. tum adſpiciens ad Fauorinum, quanquam ei etiam nondum ſatis notus eſſet, Penus quoque, *inquit,* variis generibus dictum & variè declinatum eſt. nam & hoc penus, & hæc penus & huius peni & peneris & peniteris & penoris veteres dictauerũt. mundum quoque muliebrem Lucilius in Satyrarum ſextodecimo non virili genere, vt ceteri, ſed neutro appellauit his verſibus:

Legauit quidam vxori mundum omne penumque.
Quid mundum; quid non? nam quis diiudicet iſthuc?

atque omnium horum & teſtimonijs & exemplis con-

strepebat. cumque nimis odiose sibi placeret: intercessit placide Fauorinus; &, iā bone, inquit, magister, quicquid est nomen tibi, abunde multa docuisti, quæ quidem ignorabamus, & scire haud sane postulabamus. quid enim refert mea, eiusque quîcum loquor, quo genere penum dicam: aut in quas extremas litteras declinem, si nemo id non nimis barbare fecerit? sed hoc plane indigeo addiscere, quid sit penus, & quo sensu id vocabulum dicatur; ne rem cotidiani vsus, tamquam qui in venalibus Latine loqui tentant, alia, quam oportet, voce appellem. Quæris, inquit, rem minime obscuram. quis adeò ignorat penum esse vinum & triticum & oleum & lentem & fabam atque huiuscemodi cetera? Etiamne, inquit Fauorinus, milium & panicum & glans & ordeum penus est? sunt enim propemodum hæc quoque eiusmodi. cumque ille reticens hæreret: Nolo, inquit, hoc iam labores an ista, quæ dixi, penus appellentur. sed potesne mihi non speciem aliquam de penu dicere, sed definire genere proposito & differentiis appositis quid sit penus? quæ genera & quas differentias dicas, non hercle, inquit, intelligo. rem, inquit, Fauorinus, plane dicam. postulas, quod non est difficillimum, dici planius: nam hoc quidē peruulgatum est, definitionem omnem ex genere & differentia consistere. sed si item mihi præmandare, quod aiunt, postulas; faciam sane id quoque honoris tui habendi gratia. atque deinde ita exorsus est. Si, inquit, ego te nunc rogem vti mihi dicas & quasi circumscribas verbis, quid homo sit; non opinor, respondeas hominem esse te atque me. hoc enim, quis homo sit, ostendere est; non, quid homo sit, dicere. sed si, inquā, peterem vt ipsum illud, quod homo est, definires; tum profecto mihi diceres, hominem esse mortale animal rationis & scientiæ capiens; vel quo alio modo diceres, vt eum à ceteris animalibus omnibus seperares. proinde igi-

tur nunc te rogo vt, quid sit penus, *dicas, nõ vt aliquid ex* penu *nomines. Tum ille ostentator voce iam molli atque demissa Philosophias, inquit, ego non didici nec discere appetiui; &, si ignoro an ordeum ex* penu *sit aut quibus verbis* penus *definiatur, non ea re litteras quoque alias nescio. Scire, inquit ridens iam Fauorinus, quid* penus *sit, non ex nostra magis est philosophia quam grammatica tua. meministi enim credo quæri solitum quid Virgilius dixerit,* penum instruere *vel* longam *vel* longo ordine. *Vtrumque enim profecto scis legi solitũ. sed, vt faciã æquiore animo vt sis; ne illi quidem veteris iuris magistri, qui sapiẽtes appellati sunt, definisse satis recte existimãtur quid sit* penus. *nam Q. Scæuolam, ad demonstrãdum* penum, *his verbis vsum audio.* Penus est, *inquit,* quod esculentũ aut poculentũ est. quod enim ipsius patrisfamilias, aut liberorum patris familias eiusque familiæ, quæ circum eum aut liberos eius est & opus non facit, causa paratum est, vt Mucius ait, penus videri debet. nam, quæ ad edendum bibendumque in dies singulos prandii aut cœnæ caussa parantur, penus non sunt: sed ea potius, quæ hujusce generis longæ vsionis gratia contrahuntur & reconduntur, ex eo quod non in promtu sint, sed intus & penitus habeantur penus dicta sunt. *hac ego, inquit, cum philosophiæ me dedissem, non insuper tamen habui discere: quoniam ciuibus Romanis Latine loquentibus rem non suo vocabulo demonstrare non minus turpe esset, quam hominem non suo nomine appellare. Sic Fauorinus sermones in genus communes à rebus paruis & frigidis abducebat ad ea, quæ esset magis vtile audire ac discere, non allata extrinsecus, non per ostentationem sed indidem nata acceptaque. Præterea de penu adscribendum hoc*

etiam putaui, Seruium Sulpicium in reprehensis Scæuolæ capitibus scripsisse Seio Ælio placuisse non quæ esui tantum & potui forent, sed tus quoque & cereos in penu *esse, quodque esset eius ferme rei causa comparatum. Massurius autem Sabinus, in libro iuris ciuilis secundo, etiam quod iumentorum causa apparatum esset, quibus dominus vteretur,* penori *attributũ dicit. Ligna quoque & virgas & carbones, quibus conficeretur* penus, *quibusdam ait videri esse in* penu. *ex his autem, quæ promercalia & vsuaria in locis isdem essent, ea sola esse* penoris *putat, quæ sint vsui annuo.*

CAPVT II.

Quid differat morbus & vitium; & quam vim habeant vocabula ista in edicto ædilium; & an eunuchus & steriles mulieres redhiberi possint, diuersæque super ea re sententiæ.

IN edicto ædilium curulium, qua parte de mancipijs vendundis cautum est, scriptum sic fuit. TITVLVS. SERVORVM. SINGVLORVM. VTEI. SCRIPTVS. SIT. COERATO. ITA. VTEI. INTELLEGI. RECTE. POSSIT. QVID. MORBI. VITII. VE. QVOI. Q. SIT. QVIS. FVGITIVVS, ERRO. VE. SIT. NOXA. VE. SOLVTVS. NON. SIT. *propterea quæsierunt iureconsulti veteres, quod* mancipium morbosum *quodve* vitiosum *recte diceretur; quantumque* morbus à vitio *differret. Cælius Sabinus, in libro quem de edicto ædilium Curulium composuit, Labeonem refert, quid esset,* morbus, *hisce verbis definisse.* Morbus est habitus cuiusque corporis contra naturam, qui vsum eius facit deteriorem. *sed* morbum *alias in toto corpore accidere di-*

eit, alias in parte corporis. totius corporis morbum *esse; veluti phthisis aut febris; partis autẽ, veluti cæcitas aut pedis debilitas.* balbus autẽ, *inquit,* & atypus vitiosi magis quam morbosi sunt: vt equus mordax aut calcitro, vitiosus nõ morbosus est. sed cui morbus est, id etiã vitiosum est. neque id tamẽ contrà fit. potest enim, qui vitiosus est, non morbosus esse. quamobrem, cum de homine morboso agere-tur, nequaquam, *inquit,* ita diceretur: QVANTI. OB. ID. VITIVM. MINORIS. ERIT. *De eunucho quidem quæsitum est, an contra edictum ædilium videretur venumdatus, si ignorasset emtor eum eunuchum esse. Labeonem respondisse aiunt, redhiberi posse quasi morbosum: sues autem feminas, si steriles essent, & venum issent, ex edicto ædilium posse agi Labeonem scripsisse. de sterili autem muliere, si natiua sterilitate sit, Trebatium contra Labeonem respondisse dicunt. nam cum redhiberi eam Labeo, quasi minus sanam, putasset necesse:* non oportere *aiunt Trebatium ei edicto apposuisse,* si ea mulier à principio genitali in sterilitate esset. *at si valetudo eius offendisset, exque ea vitium factum esset, vt concipere fetus non posset; tum sanam non videri, & esse in causa redhibitionis. de myope quoque, qui* luscitiosus *Latine appellatur, & περὶ νωδοῦ dissensum est. alij enim redhiberi omnimodis debere, alii contrà, nisi id vitium morbo contractum esset. eum vero, cui dens deesset, Seruius redhiberi posse respondit: Labeo in causa esse redhibendi negauit.* nam & magna, *inquit,* pars dente aliquo carent: neque eo magis plerique homines morbosi sunt. & absurdum admodum est dicere, non sanos nasci homines; quoniam cum infantibus non simul dentes gignuntur. *Non prætereundum est, id quoque in libris ve-*

rerum iurisperitorum scriptū esse, morbum & vitium *distare; quod* vitium *perpetuum,* morbus *cum accessu discessúque sit. sed hoc ita est; neque cæcus neque eunuchus morbosus est, contra Labeonis, quam supra dixi, sententiam. verba Maßurij Sabini apposui ex libro iuris ciuilis secūdo.* Furiosus mutusue, cuive quod membrum lacerum læsúmque est, aut obest quominus ipse aptus sit, morbosi sunt. qui non longe videt; tam sanus est quam qui tardius currit.

CAPVT III.

Quod nullæ fuerint rei vxoriæ actiones in vrbe Roma ante Caruilianū diuortium: atque inibi quid sit proprie pellex: quæque eius vocabuli ratio sit.

Memoria traditum est, quingentis ferè annis post Romam conditam, nullas rei vxoriæ neque actiones neque cautiones in vrbe Romana aut in Latio fuisse; quia profecto nihil desiderabantur. nullis etiam tunc matrimoniis diuertentibus. Seruius quoque Sulpicius in libro, quem composuit de dotibus, tùm primum cautiones rei vxoriæ necessarias esse visas scripsit, cum Sp. Caruilius, cui Ruga cognomentum fuit, vir nobilis diuortium cum vxore fecit; quia liberi ex ea, corporis vitio, non gignerentur, anno vrbis cōditæ ID.XXIII. *M. Attilio P. Valerio* COSS. *atque is Caruilius traditur vxorem, quam dimisit, egregie dilexisse, carißimamque morum eius gratia habuisse; sed iurisiurandi religionem animo atque amori præuertisse; quod iurare à censoribus coactus erat vxorem se liberûm quærendorum gratia habiturum.* Pellicem *autem appellatam probrosámque habitam eam, quæ iuncta consuetáque esset cum eo, in cuius manu man-*

cipióque alia matrimonii causa foret, hac antiquißima lege ostenditur, quam Numæ regis fuisse accepimus. P E-LEX. ASAM. IVNONIS. NE. TAGITO. SI. TAGET. IVNONI. CRINIBOVS. DEMISSIS. ARNVM. FEMINAM. CAIDITO. *pellex autem quasi πάλλαξ, idest, quasi παλλακὶς: vt pleraque alia, ita hoc quoque vocabulum de Græco flexum est.*

CAPVT IIII.

Quod Seruius Sulpicius in libro, qui est de dotibus, scripserit de iure atque more veterum sponsaliorum.

S*Ponsalia in ea parte Italiæ, quæ* Latium *appellatur, hoc more atque iure solita fieri scripsit Seruius Sulpicius in libro, quem scripsit de dotibus.* Qui vxorem, *inquit*, daturus erat, ab eo, vnde ducenda erat, stipulabatur eam in matrimonium ductum iri. qui daturus erat, itidem spondebat daturum. is contractus stipulationum sponsionúmque dicebatur sponsalia. tum, quæ promissa erat, sponsa appellabatur; qui spopóderat ducturum, sponsus. sed si post eas stipulationes vxor non duabatur, aut non ducebatur; qui stipulabatur ex sponsu agebat. iudices cognoscebant. iudex, quamobrem data acceptave nō esset vxor, quærebat. si nihil iustæ causæ videbatur; litem pecuniā æstimabat: quantique interfuerat eam vxoré accipi aut dari, eum, qui spopōderat aut qui stipulatus erat, condemnabat. *hoc ius sponsaliorum obseruatum dicit Seruius ad id tempus, quo ciuitas vniuerso Latio, lege Iulia, data est. hæc eadem Nera-*

tius scripsit, in libro, quem de nuptiis composuit.

CAPVT V.

Historia narrata de perfidia haruspicum Etruscorum: quodque ob eam rem versus hic à pueris Romæ vrbe tota cantatus est; *Malum consilium consultori pessimum est.*

STatua Romæ in comitio posita Horatii Coclitis fortissimi viri de cælo tacta est. ob id fulgur piaculis luendum, haruspices ex Etruria acciti, inimico atque hostili in populum Romanum animo, instituerant eam rem contrariis religionibus procurare. atque illam statuam suaserunt in inferiorem locum perperàm transponi, quem sol opposito circum vndique aliarum ædium numquam illustraret. quod cum ita fieri persuasissent: delati ad populum proditique sunt; &, cum de perfidia confessi essent, necati sunt: constititque eam statuam, proinde vt veræ rationes post compertæ monebant, in locum editum subducendam, atque ita in area Volcani sublimiori loco statuendam: eaque res bene & prospere reip. cessit. tunc igitur, quod in Etruscos haruspices male consulentes animaduersum vindicatumque fuerat. versus hic scitè factus cantatúsque esse à pueris vrbe tota fertur.

Malum consilium consultori pessimum est.

Ea historia de haruspicibus ac de versu isto senario scripta est in Annalibus Maximis libro vndecimo, & in Verrii Flacci libro primo rerum memoria dignarum. videtur autem hic versus de Græco illo Hesiodi versu expressus:

Ἡ δὲ κακὴ βουλὴ τῷ βουλεύσαντι κακίστη

CAPVT VI.

Verba veteris S. C. in quo decretum est hostiis maioribus expiandum quod in sacrario hastæ Martiæ mouissent: atque inibi enarratum quid sint *hostiæ succidaneæ*, quid item *tempora præcidanea*: quodque Capito Ateius *ferias* quasdam *præcidaneas* appellauit.

VT terram mouisse *nuntiari solet; eaque res procuratur: ita in veteribus memoriis scriptum legimus, nuntiatum esse senatui, in sacrario, in regia, hastas Martias mouisse. eius rei causa senatusconsultum factum est M. Antonio A. Postumio* COSS. *eiusque exemplum hoc est.*

QVOD. C. IVLIVS. L. F. PONTIFEX. NVNTIAVIT. IN. SACRARIO. IN. REGIA. HASTAS. MARTIAS. MOVISSE. DE. EA. RE. ITA. CENSVERVNT. VTI. M. ANTONIVS. CONSVL. HOSTIIS. MAIORIBVS. IOVI. ET. MARTI. PROCVRARET. ET. CETERIS. DIS. QVIBVS. VIDERETVR. PLACANDIS. VTI. PROCVRASSET. SATIS. HABENDVM. CENSVERVNT. SI. QVID. SVCCIDANEIS. OPVS. ESSET. ROBIGVS. ACCEDERET.

Quod succidaneas hostias *senatus appellauit, quæri solet quid verbum id significet. in Plauti quoque comœdia, quæ Epidicus inscripta est, super eodem ipso verbo requiri audio in his versibus.*

Men' piacularem oportet fieri ob stultitiā tuā,
Vt meum tergum stultitiæ tuæ subdas succidaneum?

Succidaneæ *autem* hostiæ *dicuntur è littera per morem compositi vocabuli in, i, litteram commutata. nam quasi* succædaneæ *appellatæ: quoniam, si primis hostiis litatum non erat, aliæ post easdem ductæ hostiæ cædebantur. quæ, quasi prioribus iam cæsis, luēdi piaculi gratia, subdebātur & succidebātur. ob id* succidaneæ *nominatæ, littera, i, scilicet tractim pronūtiata. audio enim quosdā eam litteram in hac voce barbare corripere. Eadem autem ratione verbi* præcidaneæ *quoque hostiæ dicuntur, quæ ante sacrificia sollemnia pridie cæduntur.* porca *etiam* præcidanea *appellata, quam piaculi gratia, ante fruges nouas captas immolari Cereri mos fuit, siqui familiam funestam aut non purgauerant, aut aliter eam rem, quam oportuerat, procurauerant. sed porcam & hostias quasdam præcidaneas, sicuti dixi appellari, vulgo notum est.* ferias præcidaneas *dici id, opinor, à vulgo remotum est. propterea verba Ateij Capitonis ex quinto librorum, quos de pontificio iure composuit, scripsi.* Ibi Coruncanio pontifici maximo feriæ præcidaneæ in atrum diem inauguratæ sunt. collegium decreuit non habendum religioni, quin eo die feriæ præcidaneæ essent.

CAP. VII.

De epistola Valerii Probi grammatici ad Marcellum scripta super accentu nominum quorumdam Pœnicorum.

V*Alerius Probus grammaticus inter suam ætatem præstanti scientia fuit. is* Hannibâlem & Hasdrubâlem & Hamilcârem *ita pronuntiabat vt penultimam circumflecteret: vt testis est epistola eius scripta ad Marcellum; in qua Plautum & Ennium multos-*

que alios veteres eo modo pronuntiasse affirmat. solum tamen Ennij versum unum ponit; ex libro, qui S ipio inscribitur. eum versum quadrato numero factum subiecimus: in quo, nisi tertia syllaba de Hannibâlis nomine circumflexa ponatur, numerus claudus est. versus Ennij, quem dixit, ita est.

Qui propter Hannibâlis copias considerant.

CAPVT VIII.

Quid C. Fabricius de Cornelio Rufino homine auaro dixerit; quem, cum odisset inimicusq. esset, designandum tamen consulem curauit.

F*Abricius Luscinus magna gloria vir magnisque rebus gestis fuit. P. Cornelius Rufinus manu quidē strēnuus & bellator bonus, militarisq. disciplinæ admodū peritus fuit; sed furax homo & auaritia acri erat. hunc Fabricius non probabat, neque amico vtebatur: osusque eum morum causa fuit. Sed cum in temporibus reip. difficillimis consules creandi forent; & is Rufinus peteret consulatum; competitorésque eius essent imbelles quidam & futiles: summa ope adnisus est Fabricius, vti Rufino consulatus deferretur. eam rem plerisque ammirantibus, quod hominem auarum, cui esset inimicißimus, creari consulem peteret, quem hostiliter oderat: Fabricius inquit,* Nihil est quod miremini; si malui compilari quā venire. *Hunc Rufinum postea bis consulatu & dictatura functum censor Fabricius senatu mouit, ob luxuriæ notam; quod decem pondo libras argenti factitarēt. id autē, quod supra scripsi, Fabriciū de Cornelio Rufino ita, vt in pleraque historia est, dixiße: M. Cicero nō aliis à Fabricio sed ipsi Rufino gratias agenti, quod eius gratiam dedignatus non eßet, dictum eße refert in libro secundo de*

Oratore. verba Ciceronis haec sunt. Arguta etiam significatio est, cum parua re & sæpe verbo res obscura & latens illustratur: vt cum C. Fabricio P. Cornelius homo, vt existimatur, auarus & furax, sed egregie fortis & bonus imperator, gratias ageret, quod se homo inimicus consulem fecisset, bello præsertim magno & graui; Nihil est quo mihi gratias agas, inquit, si malui compilari quàm venire.

CAPVT IX.

Quid significet propriè, *religiosus*, & in quæ diuerticula significatio vocabuli istius flexa sit; & verba Nigidii Figuli ex commentariis eius super ea re sumta.

Nigidius Figulus homo, vt ego arbitror, iuxta M. Varronem doctißimus in vndecimo commentariorũ grammaticorum refert versum ex antiquo carmine memoria Hercle dignum:

Religentem esse oportet; religiosum nefas.

Cuius autem id carmen sit non scribit. atque in eodem loco Nigidius Hoc, *inquit*, inclinamentum semper huiuscemodi verborum, vt, vinosus, mulierosus, religiosus, nummosus signat copiã quamdã immodicam rei, super qua dicitur. quocirca religiosus is appellabatur, qui nimia & superstitiosa religione sese alligauerat, eáque res vitio assignabatur. *Sed præter ista, quæ Nigidius dicit, alio quodam diuerticulo significationis* religiosus *pro casto atque obseruanti cohibentique sese certis legibus finibúsque dici cœptus. simili autem modo illa quoque vocabula, ab eadem profecta origine, diuersum significare videntur*, religiosi

A. GELLII NOCTIVM ATTICARVM COMMENTARIVS LIBER QVARTVS.

CAPVT I.

Sermo quidam Fauorini philoſophi cum grammatico iactantiore factus in Socraticum modum: atque inibi in ſermone dictum quibus verbis, *penus* à Q. Scæuola definita ſit.

IN veſtibulo ædium Palatinarum omnis ferè ordinum multitudo opperientes ſalutationem Cæſaris conſtiterant. atque ibi, in circulo doctorum hominum, Fauorino philoſopho præſente, oſtentabat quiſpiam grammaticæ rei doctor ſcholica quædam nugalia, de generibus & caſibus vocabulorum differens, cum arduis ſupercilijs vociſque & vultus grauitate compoſita tanquam interpres & arbiter Sibyllæ oraculorum. tum adſpiciens ad Fauorinum, quanquam ei etiam nondum ſatis notus eſſet, Penus quoque, *inquit*, variis generibus dictum & variè declinatum eſt. nam & hoc penus, & hæc penus & huius peni & peneris & peniteris & penoris veteres dictauerũt. mundum quoque muliebrem Lucilius in Satyrarum ſextodecimo non virili genere, vt ceteri, ſed neutro appellauit his verſibus:

> Legauit quidam vxori mundum omne penumque.
> Quid mundum; quid non? nam quis diiudicet iſthuc?

atque omnium horum & teſtimonijs & exemplis con-

strepebat. cumque nimis odiose sibi placeret: intercessit placide Fauorinus; &, iā bone, inquit, magister, quicquid est nomen tibi, abunde multa docuisti, quæ quidem ignorabamus, & scire haud sane postulabamus. quid enim refert mea, eiusque quîcum loquor, quo genere penum dicam: aut in quas extremas litteras declinem, si nemo id non nimis barbare fecerit? sed hoc plane indigeo addiscere, quid sit penus, & quo sensu id vocabulum dicatur; ne rem cotidiani vsus, tamquam qui in venalibus Latine loqui tentant, alia, quam oportet, voce appellem. Quæris, inquit, rem minime obscuram. quis adeò ignorat penum esse vinum & triticum & oleum & lentem & fabam atque huiuscemodi cetera? Etiamne, inquit Fauorinus, milium & panicum & glans & ordeum penus est? sunt enim propemodum hæc quoque eiusmodi. cumque ille reticens hæreret: Nolo, inquit, hoc iam labores an ista, quæ dixi, penus appellentur. sed potesne mihi non speciem aliquam de penu dicere, sed definire genere proposito & differentijs appositis quid sit penus? quæ genera & quas differentias dicas, non hercle, inquit, intelligo. rem, inquit, Fauorinus, plane dicam. postulas, quod non est difficillimum, dici planius. nam hoc quidē peruulgatum est, definitionem omnem ex genere & differentia consistere. sed si item mihi præmandare, quod aiunt, postulas; faciam sane id quoque honoris tui habendi gratia. atque deinde ita exorsus est. Si, inquit, ego te nunc rogem vti mihi dicas & quasi circumscribas verbis, quid homo sit; non opinor, respondeas hominem esse te atque me. hoc enim, quis homo sit, ostendere est; non, quid homo sit, dicere. sed si, inquā, peterem vt ipsum illud, quod homo est, definires; tum profecto mihi diceres, hominem esse mortale animal rationis & scientiæ capiens; vel quo alio modo diceres, vt eum à ceteris animalibus omnibus seperares. proinde igi-

tur nunc te rogo vt, quid sit penus, *dicas, nō vt aliquid ex* penu *nomines. Tum ille ostentator voce iam molli atque demissa Philosophias, inquit, ego non didici nec discere appetiui; &, si ignoro an ordeum ex* penu *sit aut quibus verbis* penus *definiatur, non ea re litteras quoque alias nescio. Scire, inquit ridens iam Fauorinus, quid* penus *sit, non ex nostra magis est philosophia quam grammatica tua. meministi enim credo quæri solitum quid Virgilius dixerit,* penum instruere *vel* longam *vel* longo ordine. *Vtrumque enim profecto scis legi solitū. sed, vt faciā æquiore animo vt sis; ne illi quidem veteris iuris magistri, qui sapiētes appellati sunt, definisse satis recte existimātur quid sit* penus. *nam Q. Scæuolam, ad demonstrādum* penum, *his verbis vsum audio.* Penus est, *inquit*, quod esculentū aut poculentū est, quod enim ipsius patrisfamilias, aut liberorum patrisfamilias eiusque familiæ, quæ circum eum aut liberos eius est & opus non facit, causa paratum est, vt Mucius ait, penus videri debet. nam, quæ ad edendum bibendumque in dies singulos prandii aut cœnæ caussa parantur, penus non sunt: sed ea potius, quæ hujusce generis longæ vsionis gratia contrahuntur & reconduntur, ex eo quod non in promtu sint, sed intus & penitus habeantur penus dicta sunt. *hæc ego, inquit, cum philosophiæ me dedissem, non insuper tamen habui discere: quoniam ciuibus Romanis Latine loquentibus rem non suo vocabulo demonstrare non minus turpe esset, quam hominem non suo nomine appellare. Sic Fauorinus sermones in genus communes à rebus paruis & frigidis abducebat ad ea, quæ esset magis vtile audire ac discere, non allata extrinsecus, non per ostentationem sed indidem nata acceptaque. Præterea de penu adscribendum hoc*

etiam putaui, Seruium Sulpicium in reprehensis Scæuolæ capitibus scripsisse Seio Ælio placuisse non quæ esui tantum & potui forent, sed tus quoque & cereos in penu *esse, quodque esset eius ferme rei causa comparatum. Massurius autem Sabinus, in libro iuris ciuilis secundo, etiam quod iumentorum causa apparatum esset, quibus dominus vteretur,* penori *attributū dicit. Ligna quoque & virgas & carbones, quibus conficeretur* penus, *quibusdam ait videri esse in* penu. *ex his autem, quæ promercalia & vsuaria in locis isdem essent, ea sola esse* penoris *putat, quæ sint vsui annuo.*

CAPVT II.

Quid differat morbus & vitium; & quam vim habeant vocabula ista in edicto ædilium; & an eunuchus & steriles mulieres redhiberi possint, diuersæque super ea re sententiæ.

I*N edicto ædilium curulium, qua parte de mancipijs vendundis cautum est, scriptum sic fuit.* TITVLVS. SERVORVM. SINGVLORVM. VTEI. SCRIPTVS. SIT. COERATO. ITA. VTEI. INTELLEGI. RECTE. POSSIT. QVID. MORBI. VITII. VE. QVOI. Q. SIT. QVIS. FVGITIVVS, ERRO. VE. SIT. NOXA. VE. SOLVTVS. NON. SIT. *propterea quæsierunt iureconsulti veteres, quod* mancipium morbosum *quodve* vitiosum *recte diceretur; quantumque* morbus *à* vitio *differret. Cælius Sabinus, in libro quem de edicto ædilium Curulium composuit, Labeonem refert, quid esset,* morbus, *hisce verbis definisse.* Morbus est habitus cuiusque corporis contra naturam, qui vsum eius facit deteriorem. *sed* morbum *alias in toto corpore accidere di-*

cit, alias in parte corporis. totius corporis morbum *esse; veluti phthisis aut febris; partis autẽ, veluti cæcitas aut pedis debilitas.* balbus autẽ, *inquit,* & atypus vitiosi magis quam morbosi sunt: vt equus mordax aut calcitro, vitiosus nõ morbosus est. sed cui morbus est, id etiã vitiosum est. neque id tamẽ contrà fit. potest enim, qui vitiosus est, non morbosus esse. quamobrem, cum de homine morboso ageretur, nequaquam, *inquit*, ita diceretur: QVANTI. OB. ID. VITIVM. MINORIS. ERIT. *De eunucho quidem quæsitum est, an contra edictum ædilium videretur venumdatus, si ignorasset emtor eum eunuchum esse. Labeonem respondisse aiunt, redhiberi posse quasi morbosum: sues autem feminas, si steriles essent, & venum issent, ex edicto ædilium posse agi Labeonem scripsisse. de sterili autem muliere, si natiua sterilitate sit, Trebatium contra Labeonem respondiße dicunt. nam cum redhiberi eam Labeo, quasi minus sanam, putaßet neceße:* non oportere *aiunt Trebatium ei edicto apposuisse*, si ea mulier à principio genitali in sterilitate esset. *at si valetudo eius offendißet, exque ea vitium factum eßet, vt concipere fetus non poßet; tum sanam non videri, & eße in causa redhibitionis. de myope quoque, qui* luscitiosus *Latine appellatur, & περὶ τοῦ ... dißensum est. alij enim redhiberi omnimodis debere, alij contrà, nisi id vitium morbo contractum eßet. eum vero, cui dens deeßet, Seruius redhiberi poße respondit: Labeo in causa eße redhibendi negauit.* nam & magna, *inquit*, pars dente aliquo carent: neque eo magis plerique homines morbosi sunt. & absurdum admodum est dicere, non sanos nasci homines; quoniam cum infantibus non simul dentes gignuntur. *Non prætereundum est, id quoque in libris ve-*

terum iurisperitorum scriptũ esse, morbum & vitium *distare; quod* vitium *perpetuum*, morbus *cum accessu discessúque sit. sed hoc ita est; neque cæcus neque eunuchus morbosus est, contra Labeonis, quam supra dixi, sententiam. verba Masurij Sabini apposui ex libro iuris ciuilis secũdo.* Furiosus mutusue, cuive quod membrum lacerum læsúmque est, aut obest quominus ipse aptus sit, morbosi sunt. qui non longe videt; tam sanus est quam qui tardius currit.

CAPVT III.

Quod nullæ fuerint rei vxoriæ actiones in vrbe Roma ante Caruilianũ diuortium: atque inibi quid sit proprie pellex: quæque eius vocabuli ratio sit.

Memoriæ traditum est, quingentis ferè annis post Romam conditam, nullas rei vxoriæ neque actiones neque cautiones in vrbe Romana aut in Latio fuisse; quia profecto nihil desiderabantur, nullis etiam tunc matrimoniis diuertentibus. Seruius quoque Sulpicius in libro, quem composuit de dotibus, tùm primum cautiones rei vxoriæ necessarias esse visas scripsit, cum Sp. Caruilius, cui Ruga cognomentum fuit, vir nobilis diuortium cum vxore fecit; quia liberi ex ea, corporis vitio, non gignerentur, anno vrbis cõditæ IↃ.XXIII. *M. Attilio P. Valerio* COSS. *atque is Caruilius traditur vxorem, quam dimisit, egregie dilexisse, carissimamque morum eius gratia habuisse; sed iurisiurandi religionem animo atque amori præuertisse; quod iurare à censoribus coactus erat vxorem se liberûm quærendorum gratia habiturum.* Pellicem *autem appellatam probrosámque habitam eam, quæ iuncta consuetáque esset cum eo, in cuius manu man-*

eipióque alia matrimonii causa foret, hac antiquissima lege ostenditur, quam Numa regis fuisse accepimus. P E-LEX. ASAM. IVNONIS. NE. TAGITO. SI. TAGET. IVNONI. CRINIBOVS. DEMISSIS. ARNVM. FEMINAM. CAIDITO. *pellex autem quasi* πάλλαξ, *id est, quasi* παλλακὶς : *vt pleraque alia, ita hoc quoque vocabulum de Græco flexum est.*

CAPVT IIII.

Quod Seruius Sulpicius in libro, qui est de dotibus, scripserit de iure atque more veterum sponsaliorum.

Sponsalia in ea parte Italiæ, quæ Latium *appellatur, hoc more atque iure solita fieri scripsit Seruius Sulpicius in libro, quem scripsit de dotibus.* Qui vxorem, *inquit*, daturus erat, ab eo, vnde ducenda erat, stipulabatur eam in matrimonium ductum iri. qui daturus erat, itidem spondebat daturum. is contractus stipulationum sponsionúmque dicebatur sponsalia. tum, quæ promissa erat, sponsa appellabatur; qui spopóderat ducturum, sponsus. sed si post eas stipulationes vxor non duabatur, aut non ducebatur; qui stipulabatur ex sponsu agebat. iudices cognoscebant. iudex, quamobrem data acceptave nõ esset vxor, quærebat. si nihil iustæ causæ videbatur; litem pecunia æstimabat: quantique interfuerat eam vxoré accipi aut dari, eum, qui spopóderat aut qui stipulatus erat, condemnabat. *hoc ius sponsaliorum obseruatum dicit Seruius ad id tempus, quo ciuitas vniuerso Latio, lege Iulia, data est. hac eadem Nera-*

tius scripsit, in libro, quem de nuptiis composuit.

CAPVT V.

Historia narrata de perfidia haruspicum Etruscorum: quodque ob eam rem versus hic à pueris Romæ vrbe tota cantatus est; *Malum consilium consultori pessimum est.*

Statua Romæ in comitio posita Horatii Coclitis fortissimi viri de cælo tacta est. ob id fulgur piaculis luendum, haruspices ex Etruria acciti, inimico atque hostili in populum Romanum animo, instituerant eam rem contrariis religionibus procurare. atque illam statuam suaserunt in inferiorem locum perperàm transponi, quem sol opposi tu circum vndique aliarum ædium numquam illustraret. quod cum ita fieri persuasissent: delati ad populum proditique sunt; &, cum de perfidia confessi essent, necati sunt: constititque eam statuam, proinde vt veræ rationes post compertæ monebant, in locum editum subducendam, atque ita in area Volcani sublimiori loco statuendam: eaque res bene & prospere reip. cessit. tunc igitur, quod in Etruscos haruspices male consulentes animaduersum vindicatumque fuerat: versus hic scitè factus cantatúsque esse à pueris vrbe tota fertur.

Malum consilium consultori pessimum est.

Ea historia de haruspicibus ac de versu isto senario scripta est in Annalibus Maximis libro vndecimo, & in Verrii Flacci libro primo rerum memoria dignarum. videtur autem hic versus de Græco illo Hesiodi versu expressus:

Ἡ δὲ κακὴ βουλὴ τῷ βουλεύσαντι κακίστη.

CAPVT VI.

Verba veteris S. C. in quo decretum est hostiis maioribus expiandum quod in sacrario hastæ Martiæ mouissent; atque inibi enarratum quid sint *hostiæ succidaneæ*, quid item *tempora præcidanea*: quodque Capito Ateius *ferias* quasdam *præcidaneas* appellauit.

VT terram mouisse *nuntiari solet; eáque res procuratur: ita in veteribus memoriis scriptum legimus, nuntiatum esse senatui, in sacrario, in regia, hastas Martias mouisse. eius rei causa senatusconsultum factum est M. Antonio A. Postumio* COSS. *eiusque exemplum hoc est.*

QVOD. C. IVLIVS. L. F. PONTIFEX. NVNTIAVIT. IN. SACRARIO. IN. REGIA. HASTAS. MARTIAS. MOVISSE. DE. EA. RE. ITA. CENSVERVNT. VTI. M. ANTONIVS. CONSVL. HOSTIIS. MAIORIBVS. IOVI. ET. MARTI. PROCVRARET. ET. CETERIS. DIS. QVIBVS. VIDERETVR. PLACANDIS. VTI. PROCVRASSET. SATIS. HABENDVM. CENSVERVNT. SI. QVID. SVCCIDANEIS. OPVS. ESSET. ROBIGVS. ACCEDERET.

Quod succidaneas hostias *senatus appellauit, quæri solet quid verbum id significet. in Plauti quoque comœdia, quæ Epidicus inscripta est, super eodem ipso verbo requiri audio in his versibus.*

Men' piacularem oportet fieri ob stultitiá tuá,
Vt meum tergum stultitiæ tuæ subdas succidaneum?

Succidaneæ *autem* hostiæ *dicuntur è littera per maiorem compositi vocabuli in, i, litteram commutata. nam quasi* succædaneæ *appellatæ: quoniam, si primis hostiis litatum non erat, aliæ post easdem ductæ hostiæ cædebantur. quæ, quasi prioribus iam cæsis, luẽdi piaculi gratia, subdebãtur & succidebãtur. ob id* succidaneæ *nominatæ, littera, i, scilicet tractim pronũtiata. audio enim quosdã eam litteram in hac voce barbare corripere. Eadem autem ratione verbi* præcidaneæ *quoque hostiæ dicuntur, quæ ante sacrificia sollemnia pridie cæduntur.* porca *etiam* præcidanea *appellata, quam piaculi gratia, ante fruges nouas captas immolari Cereri mos fuit, si qui familiam funestam aut non purgauerant, aut aliter eam rem, quam oportuerat, procurauerant. sed porcam & hostias quasdam præcidaneas, sicuti dixi appellari, vulgo notum est.* ferias præcidaneas *dici id, opiner, à vulgo remotum est. propterea verba Ateij Capitonis ex quinto librorum, quos de pontificio iure composuit, scripsi.* Ibi Coruncanio pontifici maximo feriæ præcidaneæ in atrum diem inauguratæ sunt. collegium decreuit non habendum religioni, quin eo die feriæ præcidaneæ essent.

CAP. VII.

De epistola Valerii Probi grammatici ad Marcellum scripta super accentu nominum quorumdam Pœnicorum.

V*Alerius Probus grammaticus inter suam ætatem præstanti scientia fuit. is* Hannibâlem & Hasdrubâlem & Hamilcârem *ita pronuntiabat vt pænultimam circumflecteret: vt testis est epistola eius scripta ad Marcellum; in qua Plautum & Ennium multos-*

Oratore. verba Ciceronis hæc sunt. Arguta etiam significatio est, cum parua re & sæpe verbo res obscura & latens illustratur: vt cum C. Fabricio P. Cornelius homo, vt existimatur, auarus & furax, sed egregie fortis & bonus imperator, gratias ageret, quod se homo inimicus consulem fecisset, bello præsertim magno & graui; Nihil est quo mihi gratias agas, inquit, si malui compilari quàm venire.

CAPVT IX.

Quid significet propriè, *religiosus*, & in quæ diuerticula significatio vocabuli istius flexa sit; & verba Nigidii Figuli ex commentariis eius super ea re sumta.

Nigidius Figulus homo, vt ego arbitror, iuxta M. Varronem doctißimus in vndecimo commentariorũ grammaticorum refert versum ex antiquo carmine memoria Hercle dignum:

Religentem esse oportet; religiosum nefas.

Cuius autem id carmen sit non scribit. atque in eodem loco Nigidius Hoc, *inquit*, inclinamentum semper huiuscemodi verborum, vt, vinosus, mulierosus, religiosus, nummosus signat copiã quamdã immodicam rei, super qua dicitur. quocirca religiosus is appellabatur, qui nimia & superstitiosa religione sese alligauerat, eáque res vitio assignabatur. *Sed præter ista, quæ Nigidius dicit, alio quodam diuerticulo significationis* religiosus *pro casto atque obseruanti cohibentique sese certis legibus finibúsque dici cœptus. simili autem modo illa quoque vocabula, ab eadem profecta origine, diuersum significare videntur,* religiosi

dies, &, religiosa delubra. religiosi *enim* dies *dicuntur tristi omine infames impeditique: in quibus, & res diuinas facere & rem quampiam nouã exordiri temperandum est. quos multitudo imperitorum praue & perperam* nefastos *appellant. itaque M. Cicero in libro epistolarum nono ad Atticum*, Maiores, *inquit*, nostri funestiorem diem esse voluerunt Aliensis pugnæ, quam vrbis captæ; quod hoc malum ex illo. itaque alter religiosus etiámnũc dies, alter in vulgus ignotus. *idem tamen M. Tullius, in oratione de accusatore constituendo*, religiosa delubra *dicit, non ominosa nec tristia, sed maiestatis venerationisque plena. Massurius autem Sabinus, in commentariis quos de indigenis cõposuit*, Religiosũ, *inquit*, est quod propter sanctitatem aliquam remotum ac sepositũ à nobis est, verbum à relinquendo dictum, tamquam cærimoniæ à carendo. *Secundum hanc Sabini interpretationem templa quidem ac delubra, quia horũ cumulus in vituperationem non cadit, vt illorum, quorum laus immodesta est*, religiosa *sunt, quæ non vulgo ac temere sed cum castitate cæremoniáque adeunda & reuerenda & reformidanda sunt magis quam inuulganda. sed dies* religiosi *dicti, quos ex contraria causa, propter ominis diritatem, relinquimus. iccirco ait Terentius in Heautontimorumeno.*

Tum, quod dem ei, recte est. nam, nihil esse mihi, relligio est dicere.

Quod si, vt ait Nigidius, omnia istiusmodi inclinamenta nimium ac præter modum significant, & iccirco in culpas cadunt, vt, vinosus, mulierosus, verbosus, morosus, famosus: *cur* ingeniosus, formosus & officiosus, & speciosus, *quæ pariter ab ingenio & forma & officio inclinata sunt; cur etiam* disciplinosus, consiliosus,

liosus, victoriosus, *quæ M. Cato ita affigurauit; cur item* facundiosa, *quod Sempronius Asellio tertiodecimo rerum gestarũ ita scripsit*, Facta sua spectari oportere; dicta non, si minus facundiosa essent: *cur, inquam, ista omnia numquam in culpam sed in laudem dicuntur; quamquam hæc quoque incrementum sui nimium demonstrent? an propterea, quia illis quidem, quæ supra posuit, adhibendus est modus quidam necessarius? nã &* gratia, *si nimia quidem atque immodica, &* mores, *si multi atque varii, &* verba, *si perpetua atq. infrunita & obtundentia, &* fama, *si magna & inquieta & inuidiosa sit, neque laudabilia neque vtilia sunt.* ingeniũ *autem &* officiũ *&* forma *&* disciplina *&* cõsilium *&* victoria *&* facundia, *sicut ipsæ virtutũ amplitudines, nullis finibus cohibentur; sed quanto maiora auctioráque sint, etiam tanto laudatiora sunt.*

CAPVT X.

Quid obseruatum de ordine rogandarum sententiarum in senatu, iurgiorúmque in senatũ C. Cæsaris Consulis & M. Catonis diem dicendo eximentis.

ANte legem, quæ nunc de senatu habendo obseruatur, ordo rogandi sententias varius fuit. aliàs primus rogabatur, qui à censoribus princeps in senatum lectus fuerat; aliàs qui designati consules erant. quidam è consulibus, studio aut necessitudine aliqua adducti, quem iis visum erat, honoris gratia, extrà ordinem sententiam primum rogabant. obseruatum tamen est cum extrà ordinem fieret, ne quis quemquam, ex alio quam ex consulari loco, sententiam primum rogaret. C. Cæsar in consulatu, quem cum M. Bibulo gessit, quatuor solos extrà ordinem rogas-

se sententiam dicitur. ex iis quatuor principem rogabat M. Crassum: sed, postquam filiam Cn. Pompeius desponderat; primum cœperat Pompeium rogare. eius rei rationem reddidisse eum senatui Tiro Tullius M. Ciceronis libertus refert: itaque se ex patrono suo audisse scribit: id ipsum Capito Ateius in libro, quem de officio senatorio composuit, scriptum reliquit. in eodem libro Capitonis id quoque scriptum est: Caius, *inquit*, Cæsar consul M. Catonem sententiam rogauit. Cato rem quam consulebatur, quoniam non è rep. videbatur, perfici nolebat. eius rei gratia ducendæ, longa oratione vtebatur; eximebatque dicendo diem. erat enim ius senatori vt, sententiam rogatus, diceret antè quicquid vellet alii rei & quoad vellet. Cæsar consul viatorem vocauit; cúmque, cũ finem non faceret, prehendi loquẽtem & in carcerem duci iussit. senatus consurrexit: & prosequebatur Catonem in carcerem. hac, *inquit*, inuidia facta Cæsar destitit, & mitti Catonem iussit.

CAPVT XI.

Quæ qualiáq. sint, quæ Aristoxenus, quasi magis comperta, de Pythagora memoriæ comendauit, & quæ item Plutarchus eumdem in modum de eodem Pythagora scripsit.

Opinio vetus falsa occupauit & conualuit Pythagoram philosophum non esitauisse ex animalibus; itẽ abstinuisse fabulo, quem κύαμον Græci appellant. ex hac opinione Callimachus poëta scripsit:

Καὶ κυάμων ἄπο χεῖρας ἔχειν ἀνιῶντος ἐδεστῶν,
Κἀγὼ Πυθαγόρας ὡς ἐκέλευε λέγω.

Ex eadem item opinione M. Cicero in libro de diuinatione primo, hæc verba posuit. Iubet, igitur Plato sic ad

somnum proficisci corporibus affectis, vt nihil sit quod errorem animis perturbationémque afferat. ex quo etiam Pythagoreis interdictum putatur, ne faba vescerentur; quod habet inflammationem magnam is cibus tranquillitatem mentis quærentibus contrariam. hæc quidem M. Cicero. *sed Aristoxenus musicus, vir litterarum veterum diligentißimus, Aristotelis philosophi auditor, in libro, quem de Pythagora reliquit, nullo sæpius legumento Pythagoram dicit usum quam fabis: quoniam is cibus & subduceret sensim aluum & leuigaret. verba ista Aristoxeni subscripsi:* Πυθαγόρας δὲ τῶν ὀσπρίων μάλιστα τὸν κύαμον ἐδοκίμασε, λίαν, κινητικόν τε γὰρ εἶναι, καὶ διαχωρητικὸν, διὸ καὶ μάλιστα κέχρηται αὐτῷ. *porculis quoque minusculis & hedis tenerioribus victitasse idem Aristoxenus refert. quam rem videtur cognouisse ex Xenophilo Pythagorico familiari suo, & ex quibusdam aliis natu maioribus, qui ab ætate Pythagoræ haud multum aberant. ac de animalibus Alexis etiam poëta in comœdia, quæ Pythagoræ vita inscribitur, docet. videtur autem de* κυάμῳ *non esitato causam erroris fuisse, quia in Empedocli carmine, qui disciplinas Pythagoræ secutus est, versus hic inuenitur.*

Δειλοὶ, πάνδειλοι, κυάμων ἄπο χεῖρας ἔχεσθαι.

opinati enim sunt plerique κύαμον *legumentum vulgo dici. sed qui diligentius inquisitiúsque carmina Empedocli arbitrati sunt;* κυάμους *hoc in loco testiculos significare dicunt; eosque more Pythagoræ operte atque symbolice* κυάμους *appellatos, quia sint* εἰς τὸ κυεῖν δ᾽ ἴτοι *&* αἴτιοι τοῦ κυεῖν; *& genituræ humanæ vim præbeant. iccircóque in Empedocli versu isto non à fabulo edendo, sed à rei Venereæ proluuio, voluisse homines deducere. Plutarchus quoque homo in disciplinis graui auctoritate in primo librorum quos de Homero composuit Aristo-*

telem philosophum scripsit eadē ipsa de Pythagoricis scripsisse; quod non abstinuerunt edundis animalibus; nisi pauca carne quadam. verba ipsa Plutarchi, quoniam res inopinata est, subscripsi. Ἀριστοτέλης δὲ μήτρας, καὶ καρδίας, καὶ ἀκαλύφης, καὶ τοιούτων ἄλλων ἀπέχεσθαι φησὶ τοὺς Πυθαγορικοὺς: χρῆσθαι δὲ τοῖς ἄλλοις. Ακαλύφη autē est animal marinum, quod vrtica appellatur. sed & piscibus non nullis abstinere Pythagoricos Plutarchus in Symposiacis dicit. Pythagoram vero ipsum sicuti celebre est Euphorbum primo se fuisse dictitasse; ita hæc remotiora sunt his, quæ Clearchus & Dicæarchus memoriæ tradiderunt, fuisse eum postea Pyrandrum, deinde Callicleam deinde feminam pulchra facie meretricem, cui nomen fuerat Alte.

CAPVT XII.

Notæ & animaduersiones censoriæ in veteribus monumentis repertæ memoria dignæ.

SI quis agrum suum passus fuerat sordescere, eumque indiligenter curabat, ac neque arauerat neque purgauerat; siue quis arborem suam vineámque habuerat derelictui; non id sine pœna fuit; sed erat opus censorium: cēsorésque ærarium faciebant. item si quis eques Romanus equum habere gracilētum aut parum nitidum visus erat; impolitiæ notabatur. id verbum significat, quasi si tu dicas; incuriæ. cuius rei vtriusque auctoritates sunt: & M. Cato id sæpenumero attestatus est.

CAPVT XIII.

Quod incentiones quædam tibiarum certo modo factæ ischiacis mederi possint.

PRoditum hoc à plerisque est & memoriæ mandatum; ischiaci cum maxime doleant, tum, si modulis lenibus tibicen incinat, minui dolores. ego nuperrime in libro Theophrasti scriptum inueni. viperarum morsibus tibicinem scite modulatéque adhibitum mederi. refert etiam idem Democriti liber, qui inscribitur περὶ λοιμῶν ἢ λοιμικῶν κακῶν. in quo docet plurimis hominum morsibus medicinam fuisse incentiones tibiarum. tanta prorsus est affinitas corporibus hominum mentibúsque; & propterea quoque vitiis aut medelis animorum & corporum.

CAPVT XIIII.

Narratur historia de Hostilio Mancino ædili & Mamilia meretrice: verbáque decreti tribunorum ad quos à Mamilia prouocatum est.

CVm librum nonum Atei Capitonis Conlectaneorũ legeremus, qui inscriptus est, de iudiciis publicis: decretum tribunorum visum est grauitatis antiquæ plenum: propterea id meminimus. idque ob hanc causam & in hanc sententiam scriptum est. A. Hostilius Mancinus ædilis curulis fuit. is Mamiliæ meretrici diem ad populũ dixit, quod de ambulacro eius noctu lapide ictus esset. vulnúsque ex eo lapide ostendebat. Mamilia ad tribunos plebei prouocauit. apud eos dixit comissatorem Mancinum ad ædes suas venisse; eum sibi fas recipere non fuisse in ædes suas: sed, cum vi irrumperet, lapidibus depulsum. tribuni decreuerunt ædilem ex eo loco iure deiectum, quo eum venire cum coronario non decuisset: propterea, ne cum populo ædilis ageret, intercesserunt.

CAPVT XV.

Defensa à culpa sententia ex historia Sallustii, quam inimici eius cum insectatione malignè reprehenderint.

ELegantia orationis Sallustii verborúmque facundia & nouãdi studium cum multa prorsus inuidia fuit: multique non mediocri ingenio viri conati sunt reprehendere pleraq. & obtrectare. in quibus plura inscite aut maligne vellicant. nonnulla tamen videri possunt non indigna reprehensione. quale illud in Catilinæ historia repertum est; quod habeat eam speciem, quasi parum attente dictum. verba Sallustii hæc sunt. Ac mihi quidem, tametsi haudquaquam par gloria sequatur scriptorem & auctorem rerum, tamen in primis arduum videtur res gestas scribere: primum, quod facta dictis exæquanda sunt. dein, quod plerique, quæ delicta reprehenderis, maliuolentia & inuidia dicta putant. vbi de magna virtute atque gloria bonorum memores; quæ sibi quisque facilia factu putat, æquo animo accipit: suprà; veluti ficta pro falsis ducit. *Proposuit, inquiunt, dicturum causas, quamobrem videatur esse arduum res gestas scribere: atque ibi non primum causam sed querelas dicit. non enim causa videri debet, cur historiæ opus arduum sit, quod ii, qui legunt, aut inique interpretantur quæ scripta sunt, aut vera esse non credunt. obnoxiam quippe & obiectam falsis existimationibus eã rem dicendam magis aiunt quam arduam: quia, quod arduum est, sui operis difficultate est arduum, non opinionis alienæ erroribus. Hæc illi maliuoli reprehensores dicunt. sed,* arduum, *Sallustius nõ pro difficili tantum sed pro eo quoque ponit, quod Græci δυσχερὲς aut χαλεπὸν appellãt: quod est tum difficile, tum molestum quoque & incommodum & intrectabile. quorum*

verborum significatio à sententia Sallustij suprascripta non abhorret.

CAPVT XVI.

De vocabulis quibusdam à Varrone & Nigidio contra cotidiani sermonis consuetudinem declinatis: atque inibi id genus quædam cum exemplis veterum relata.

M. *Varronem & P. Nigidium, viros Romani generis disertißimos, comperimus non aliter locutos esse & scripsisse, quam* senatuis, *&* domuis, *&* fluctuis: *qui est patrius casus, ab eo quod est,* senatus, domus, & fluctus, *hinc* senatui, domui, fluctui, *ceteráque his consimilia pariter dixisse. Terentij quoque comici versus in libris veteribus itidem scriptus est.*

Eius anuis, opinor, causa, quæ est mortua.

Hanc eorum auctoritatem quidam è veteribus grammaticis ratione etiam firmare voluerunt: quod omnis datiuus singularis littera finitus, i, si non similis est genitiui singularis, s littera addita genitiuum singularem facit. vt, patri patris, duci ducis, cædi cædis. *Cum igitur, inquiunt, in casu dādi huic* senatui, *dicamus; genitiuus ex eo singularis* senatuis *est, & non,* senatus. *Sed non omnes concedunt in casu datiuo* senatui *magis dicendum quam,* senatu. *sicut Lucilius in eodem casu;* victu, *&,* anu, *dicit; non,* victui, *&* anui: *in hisce versibus.*

Quod sumtum atque epulas victu præponis honesto. *& alio in loco*

Anu noceo, *inquit.*

Virgili⁹ quoq. in casu dādi, aspectu, *dicit, nō* aspectui.

---Teque adspectu ne subtrahe nostro.

& in Georgicis.

Quod nec concubitu indulgent.

Caius etiam Cæsar grauis auctor linguæ Latinæ in Anticatone, Vnius, *inquit*, arrogantiæ superbiæque, dominatuque. *item in Dolabellam actionis III.* Ibi isti, quorum in ædibus fanisque posita & honori erant & ornatu. *in libris quoque analogicis omnia istiusmodi sine, i, littera dicenda censet.*

CAPVT XVII.

De natura quarundam particularum, quæ præposita verbis intendi atque produci barbare atque inscite videntur, exemplis rationibusque plusculis disceptatum.

Lucilij ex vndecimo versus sunt.

Scipiadæ magno improbus obiiciebat Asellus

Lustrum, illo censore, malum infelixque fuisse.

obiiciebat, o, *littera producta multos legere audio. idque eo facere dicunt, vt ratio numeri salua sit. idem infra,*

— & iam

Conicere in versus dictum præconis volebam Grani.

in hoc quoque prima verbi præpositio ob eandem causam producitur. item quintodecimo,

Subiicit hinc humilem, & suffercitus posteriore.

subiicit, u, *littera longa legunt. quia primam syllabam breuem esse in versu heroico non conuenit. item apud Plautum in Epidico,* con, *syllabam productam pronuntiant,*

Age nunciam, orna te Epidice & pallium in collum coniice.

Apud Virgilium quoque, subiicit, *verbum produci a plerisque audio.*

--- etiam Parnasia laurus

Parua sub ingenti matris se subiicit vmbra.

Sed neque ob, *neque*, sub, *præpositio producẽdi habent naturã; neque item*, con; *nisi cum eã litteræ sequuntur, quæ in verbis*, cóstituit, *&*, confecit, *secundũ eam primæ sunt; vel cum eliditur ex ea*, n, *littera: sicut Sallustius*, Fenoribus, *inquit*, coopertus. *in his autem, quæ supra posui, & metrum esse integrum potest, & præpositiones istæ possunt non barbare protendi. secunda enim littera in his verbis per duo* ii, *non per vnum scribenda est. nam verbum istud, cui supradictæ particulæ præpositæ sunt, non* icio *est sed* iacio, *& præteritum non* icit, *sed* iecit. *idque vbi compositum est ex* a *littera*, a *in* i *mutatur; sicuti fit in verbis* insilio *&* incipio: *atque ita vim consonantis capit. & idcirco ea syllaba productius latiusque paulo pronũtiata priorẽ syllabam breuem esse non patitur; sed reddit eam positu longam; propterea que & numerus in versu & ratio in pronunciatu manet. hæc, quæ diximus, eo etiam conducũnt, vt, quod apud Virgilium in sexto positum inuenimus,*

Eripe me his inuicte malis, aut tu mihi terram
Iniice;

sic esse, iniice, *vt supra dixi, & legendum & scribendum sciamus: nisi quis tam indocilis est vt, in hoc quoque verbo*, in *præpositionem metri causa protendat. quærimus igitur in* obicibus, o, *littera qua ratione intendatur, cum id vocabulum factum sit à verbo*, obicio; *& nequaquam simile sit, quod à verbo* moueo motus, o, *littera longa dicitur. Equidẽ memini Sulpitium Apollinarem, virum præstanti litterarum scientia*, obices *&* obicibus, o, *littera correpta dicere; in Virgilio quoque sic eum legere;*

--- qua vi maria alta tumescant

Obicibus ruptis.

sed ita, vt diximus, i, litteram, quae in vocabulo quoque gmina esse debet, paullo vberius largiusque pronuntiabat. congruens igitur est vt subices *etiam, quod proinde vt* obices *compositum est, v, littera breui dici oporteat. Ennius in tragoedia, quae Achilles inscribitur,* subices *pro aëre alto ponit, qui caelo subiectus est; in his versibus.*

Per ego deûm sublimes subices humidus
Vnde oritur imber sonitu saeuo & spiritu.

plerosque homines tamen legere audias, v, littera producta. id ipsum autem verbum M. Cato sub alia praepositione dicit in oratione, quam de consulatu suo habuit. Ita hos, *inquit,* fert ventus ad priorem Pyrenaeum: quo proiicit in altum. *& Pacuuius item in Anchyse.* Id promontorium, cuius linguam in altum proiicit.

CAPVT XVIII.

De Africano superiore sumta quaedam ex annalibus memoratu dignissima.

SCipio Africanus antiquior quanta virtutum gloria praestiterit, & quam fuerit altus animo atque magnificus, & qua sui conscientia nixus; pluribus rebus quae dixerit quaeque fecerit declaratum est. ex quibus sunt haec duo exempla eius fiduciae atque exsuperantiae ingentis. Cum M. Naeuius tribunus plebei accusaret eum ad populum; diceretque à rege Antiocho accepisse pecuniam, vt condicionibus gratiosis ac mollibus pax cum eo populi Romani nomine fieret; & quaedam item alia crimini daret indigna tali viro: tum Scipio pauca praefatus, quae dignitas vitae suae atque gloria postulabat, Memoria

inquit, Quirites repeto diem esse hodiernum, quo Hannibalem Pœnum imperio nostro inimicissimum, magno prœlio vici in terra Africa; pacemque & victoriam vobis peperi insperabilem. non igitur simus aduersum deos ingrati: & censeo relinquamus nebulonê hunc, eamus nunc protinus Ioui optimo maximo gratulatum. *Id cum dixisset, auertit, & ire in Capitolium cœpit. tum concio vniuersa, quæ ad sententiam de Scipione dicendam conuenerat, relicto tribuno, Scipionem in Capitolium comitata, atque inde ad ædes eius, cum lætitia & gratulatione sollemni prosecuta est. Fertur etiam oratio, quæ videtur habita eo die à Scipione. &, qui dicunt eam non veram, non eunt infitias, quin hæc quidem verba fuerint, quæ dixi, Scipionis. item aliud est factum eius præclarum. Pœtilius quidam tribunus plebei à Marco, vt aiunt, Catone inimico Scipionis comparatus in eum atque immissus desiderabat in senatu instantissime, vt pecuniæ Antiochenæ, prædæque, quæ eo in bello capta erat, rationem redderet: fuerat enim L. Scipioni Asiatico fratri suo imperatori in ea prouincia legatus. ibi Scipio exsurgit; & prolato è sinu togæ libro, rationes in eo scriptas esse dixit omnis pecuniæ omnisque prædæ: allatum vt palam recitaretur, & ad ærarium deferretur. sed enim id iam non faciam, inquit, nec meipse afficiam contumelia. eumque librum statim discidit suis manibus, & concerpsit; ægre passus, quod, cui salus imperij ac reip. accepta ferri deberet, rationem pecuniæ prædaticiæ posceretur.*

CAPVT XIX.

Quid M. Varro in logiſtorico ſcripſerit de moderando victu puerorum impubium.

PVeros impuberes compertum eſt, ſi plurimo cibo nimióque ſomno vterentur, hebetiores fieri: aduertimuſque hinc elici tarditatem; corporáque eorum improcera fieri, minúſque adoleſcere. idem plerique alij medicorum philoſophorúmque; & M. Varro in logiſtorico ſcripſit: qua inſcripta eſt Capys aut de liberis educandis.

CAPVT XX.

Notati à cenſoribus, qui audientibus iis dixerant ioca quædam intempeſtiuiter; ac de eius nota deliberatum, qui ſteterat forte apud eos oſcitabundus.

INter cenſorias ſeueritates tria hæc exempla in litteris ſunt caſtigatiſſimæ diſciplinæ. vnũ eſt huiuſmodi. Cẽſor agebat de vxore ſollemne iuſiurandũ. verba ita erãt cõcepta, VT. TV. EX. ANIMI. TVI. SENTENTIA. VXOREM. HABES. *qui iurabat cauillator quidam & canicula & nimis ridiculaerius fuit: is locum eſſe ſibi ioci dicendi ratus, cum ita, vti mos erat, cenſor dixiſſet;* TV. EX. ANIMI. TVI. SENTENTIA. VXOREM. HABES? Habeo equidem, *inquit*, vxorem, ſed non ex animi tui ſentẽtia. *tum cenſor eum, quod intempeſtiue laſciuiſſet, in ærarios retulit; cauſámque hãc ioci ſcurrilis apud ſe dicti ſubſcripſit. Altera ſeueritas eiuſdem ſectæ diſciplinæque eſt. deliberatum eſt de nota eius, qui ad cenſores ab amico aduocatus eſt, &, in iure ſtans,*

clare nimis ac sonore oscitauit. atque inibi, prope vt plecteretur, fuit; tamquam illud indicium vagi animi foret & allucinantis, & fluxæ atque apertæ securitatis. sed cum ille deierasset inuitissimum sese ac repugnantem oscitatione victum; tenerique eo vitio quod οἰcedo appellatur; tum notæ iam destinatæ exemtus est. P. Scipio Africanus Pauli F. vtramque historiam posuit in oratione, quam dixit in censura, cum ad maiorum mores populum adhortarētur. item aliud refert Sabinus Massurius in septimo memoriali seuere factum. Censores, inquit, P. Scipio Nasica & M. Popillius cum equitum censum agerent; equum nimis strigosum & male habitum, sed equitem eius vberrimum & habitissimum viderunt. Et cur, inquiunt, ita est, vt tu sis quam equus curatior? quoniam, inquit, ego me curo; equū Statius meus seruus. visum est parum reuerens esse responsum relatúsque in ærarios, vt mos est. Statius autem seruile nomen fuit. plerique apud veteres serui eo nomine fuerunt. Cæcilius quoque ille comœdiarum poëta inclutus seruus fuit: & propterea nomen habuit Statius. sed postea versum est quasi in cognomentum: appellatúsque Cæcilius Statius.

A. GELII NOCTIVM ATTICARVM COMMENTARIVS LIBER QVINTVS.

CAPVT I.

Quod Musonius philosophus reprehendit improbauítque laudari philosophum disserentem à vociferantibus & in laudando gestientibus.

MVSONIVM philosophum solitum dicere accepimus: cum philosophus, inquit, hortatur, monet, suadet, obiurgat, aliudve quid disciplinarum disserit; tum, qui audiunt, si de summo & soluto pectore obuias vulgatasque laudes effutiunt; si clamitant etiam, si vocum eius festiuitatibus, si modulis verborum, si quibusdam quasi frequentamentis orationis mouentur, exagitantur, & gestiunt; tum scias & qui dicit & qui audiuit frustra esse: neque illic philosophum loqui, sed tibicinem canere. animus is, inquit, audientis philosophum, si, quæ dicuntur, vtilia ac salubria sunt & errorum atque vitiorum medicinas ferunt, laxamentum atque otium prolixe profuseque laudandi non habet: quisquis ille est qui audit, nisi ille est plane deperditus, inter ipsam philosophi orationem, & perhorrescat necesse est & pudeat tacitus & pæniteat & gaudeat & admiretur: varios adeo vultus disparilesque sensus gerat; proinde vt eum conscientiamque eius affecerit vtrarumque animi partium aut sincerarum aut ægrarum philosophi pertrectatio. præterea dicebat magnam laudẽ non abesse ab admiratione: admirationem au-

tem, quæ maxima est, non parere verba sed silentium: iccirco, inquit, poëtarum sapientißimus auditores illos Vlyxi labores suos illustrißime narrantis; vbi loquendi finis factus, non exsultare nec strepere nec vociferari facit: sed cōsiluisse vniuersos dicit, quasi attonitos & obstipides delenimentis aurium ad origines vsque vocis permanantibus.

CAPVT II.

Super equo Alexandri regis, qui Bucephalus appellatus est.

EQuus Alexandri regis & capite & nomine Bucephalus fuit. emtum Cares scripsit talentis tredecim & regi Philippo donatum: æris nostri summa est HS CCCXII. Super hoc equo dignum memoria visum; quod, vbi ornatus erat armatusque ad prælium, haud vmquam inscendi sese ab alio nisi à rege passus sit. id etiam de isto equo memoratum est; quod cum in eo insidens Alexander, bello Indico, & facinora faciens fortia, in hostium cuneum non satis sibi prouidens immisisset; coniectis vndique in Alexandrum telis, vulneribus altè in ceruice atque in latere equus perfossus est: moribundus tamen ac prope iam exsanguis è mediis hostibus regem viuacißimo cursu retulit: atque, vbi eum extra tela extulerat, ilico concidit, & deinde iam superstitis securus, quasi cum sensus humani solatio, exspirauit. tum rex Alexander, parta eius belli victoria, oppidum in isdem locis condidit; atque, ob equi honores, Bucephalon appellauit.

CAPVT III.

Quæ causa quódque initium fuisse dicatur Protagoræ ad philosophiæ litteras adeundi.

Protagoram, virum in studiis doctrinarum egregium; cuius nomen Plato libro illi suo incluto inscripsit, adolescentem aiunt, victus quaerendi gratia, in mercedem missum; vecturásque onerum corpore suo factitauisse. quod genus Graeci φορμοφόρους vocant; Latine baiulos appellamus. is de proximo rure in Abderam oppidum, cuius popularis fuit; caudices ligni plurimos funiculo breui circumdatos portabat. tum forte Democritus ciuitatis eiusdem ciuis, homo ante alios virtutis & philosophiae gratia venerandus, cum egrederetur extra vrbem, videt eum, cum illo genere oneris tam impedito ac tam intohibili, facilè atque expedite incedentem: & prope accedit; & vincturam posituramque ligni scitè peritéque factam considerat; petitque vt paulum acquiescat. quod vbi Protagoras, vti erat petitum, fecit; atque itidem Democritus aceruum illum & quasi orbem caudicum, breui vinculo comprehensum, ratione quadam quasi geometrica librari continerique animaduertit: interrogauit quis id lignum ita composuisset: &, cum ille à se compositum dixisset desiderauit uti solueret, ac denuo in modum eumdem collocaret. at postquam ille soluit, ac similiter composuit: tum Democritus, animi aciem sollertiámque hominis non docti demiratus, Mi adolescens, inquit; cum ingenium benefaciendi habeas, sunt maiora meliorâque quae facere mecum possis: abduxitque eum statim, secumque habuit, & sumtum ministrauit, & philosophias docuit, & esse eum fecit, quantus postea fuit. is tamen Protagoras insincerus quidem philosophus sed acerrimus sophistarum fuit. pecuniam quippe ingentem cum à discipulis acciperet annuam, pollicebatur se id docere, quanam verborum industria causa infirmior, fieret fortior. quam rem Graecè ita dicebat; τὸ τὸν ἥττω λόγον τὸν κρείττω ποιεῖν.

CAP.

CAPVT IIII.

De verbo, *duoetvicesimo*, quod vulgo incognitum est, à viris doctis multifariam in libris scriptum est.

Apud Sigillaria forte in libraria ego & Iulius Paulus vir memoria nostra doctissimus consederamus: atque ibi expositi erant Fabii annales, bonæ atque sinceræ vetustatis libri quos vẽditor sine mendis esse contendebat. Grammaticus autem quispiam de nobilioribus, ab emtore ad spectandos libros adhibitus, reperisse vnum in libro mendum dicebat. sed contrà librarius in quoduis pignus vocabat, ni in vna nuspiam littera delictum esset. ostendebat grammaticus ita scriptum in libro quarto. Quapropter tum primum ex plebe alter consul factus est duoetvicesimo anno postquam Romã Galli ceperunt. *nõ, inquit,* duoetvicesimo, *sed,* duodevicesimo *scribi oportuit. quid enim est,* duoetvicesimo? *alio quoque loco hic ita scripsit.* mortuus est anno duoetvicesimo. rex fuit annos viginti & vnum.

CAPVT V.

Cuiusmodi ioco cauillatus sit Antiochum regem Pœnus Hannibal.

IN libris veterum memoriarum scriptum est Hannibalem Karthaginiensem apud regem Antiochum facetissime cauillatum esse. ea cauillatio huiuscemodi fuit. Ostendebat ei Antiochus in campo copias ingentes, quas bellum populo Romano facturus comparauerat: cõuertebátque exercitum insignibus argenteis & aureis florentem. induce-

bat etiam currus cum falcibus, & elephantos cum turribus, equitatúmque frenis, ephippiis, monilibus, phaleris præfulgentem. atque ibi rex contemplatione tanti ac tam ornati exercitus gloriabundus Hannibalem adspicit: &, Putasne, inquit, conferri posse, ac satis esse credis Romanis hæc omnia? tum Pœnus eludens ignauiam imbelliámque militum eius preciose armatorum Satis plane, inquit, satis esse credo Romanis hæc omnia, etiamsi auarißimi sunt. Nihil prorsus neque tam lepide neque tam acerbe dici potest. rex de numero exercitus sui ac de æquiperatione æstimanda quæsierat: respondit Hannibal de præda.

CAPVT VI.

De coronis militaribus; quæ sit earum *triumphalis*, quæ *obsidionalis*, quæ *ciuica*, quæ *muralis*, quæ *castrensis*, quæ *naualis*, quæ *oualis*, quæ *Oleaginea*.

M*ilitares coronæ multifariæ sunt. quarum quæ nobilißimæ sunt, has ferme esse accepimus,* triumphalem, obsidionalem, ciuicam, muralem, castrensem, naualem. *est ea quoque corona quæ* oualis *dicitur. est item postrema* oleaginea, *qua uti solent qui in prœlio non fuerunt, sed triumphum procurant.* triumphales *coronæ sunt aureæ, quæ imperatoribus ob honorem triumphi mittuntur. id vulgo dicitur* aurum coronarium. *hæ antiquitus è lauru erant; post fieri ex auro cœptæ.* obsidionalis *est, quam ii, qui liberati sunt obsidione, dant ei duci, qui liberauit. ea corona graminea est: obseruaríque solitum vt fieret è gramine, quod in eo loco generatum esset, intra quem clausi erant, qui obsidebantur. Hanc coronam gramineam senatus populúsque Romanus Q. Fabio Maxi-*

mo dedit, bello Pœnorum secundo; quod vrbem Romanam obsidione hostium liberasset. ciuica *corona appellatur, quam ciuis ciui à quo seruatus est in prœlio testem vitæ salutisque perceptæ dat. ea fit è fronde querna; quoniã cibus victusque antiquißimus quernus capi solitus sit: etiam ex ilice; quod genus superiori proximum est, sicut scriptum est in quadam comœdia Cæcilii.*

Aduehuntur; *inquit*, cum ilignea corona & chlamyde.

Di vostram fidem!

Massurius autem Sabinus, in vndecimo librorum memorialium; ciuicam coronam tum dari solitum dicit, cum is, qui ciuem seruauerat, eodem tempore etiam hostem occiderat; neque locum in ea pugna reliquerat: aliter ius ciuicæ coronæ negat concessum: Tiberium tamen Cæsarem consultum, an ciuicam coronam capere posset, qui ciuem in prœlio seruasset & hostes ibidem duos interfecisset, sed locum, in quo pugnabat, non retinuißet, eoque loco hostes potiti essent; rescripsisse dicit eum quoque ciuica dignum videri; quod appareret tam iniquo loco ciuem ab eo seruatum, vt etiam à fortiter pugnantibus retineri non quiuerit. hac corona ciuica L. Gellius vir censorius in senatu Ciceronem consulem donari è republica censuit; quod eius opera esset atrocißima illa Catilinæ coniuratio detecta vindicatáque. muralis *est corona, qua donatur ab imperatore qui primus murum subiit, inque oppidum hostium per vim escendit. iccirco quasi muri pinnis decorata est.* castrensis *est corona, qua donat eum imperator, qui primus hostium castra pugnans introiuit. ea corona insigne valli habet.* naualis *est; qua donari solet, maritimo prœlio, qui primus in hostium nauem armatus vi transiliuit. ea quasi nauium rostris insignita est. &* muralis *autem &* castre-

sis & naualis fieri ex auro solent. Oualis *vero corona myrtea est. ea vtebantur imperatores qui ouantes introibant vrbem ouandi autem ac non triumphandi causa est, cum aut bella non rite indicta, neque cum iusto hoste gesta sunt; aut hostium nomen humile & non idoneum est, vt seruorum piratarúmque; aut, deditione repente facta, impuluerea, vt dici solet, incruentáque victoria obuenit. cui facilitati aptam esse Veneris frondem crediderunt, quod non Martius sed quasi Venerius quidam triumphus foret. Hanc myrteam coronam M. Crassus, cum bello fugitiuorum confecto ouans rediret, insolenter aspernatus est; senatúsque consultum faciundũ per gratiam curauit, vt lauro, non myrtę, coronaretur. M. Cato obiecit M. Fuluio Nobiliori quod milites per ambitionem coronis, de causis leuißimis, donasset. de qua re verba ipsa apposui Catonis.* Nam principio quis vidit corona donati quemquam, cum oppidum captum non esset; aut castra hostium non incensa essent? *Fuluius autem, in quem hoc à Catone dictum est, coronis donauerat milites, quià vallum curauerant, aut quia puteum strennue foderant. Prætereundum non est, quod ad ouationes attinet; super quo dißensisse veteres scriptores scio. partim enim scripserunt, qui ouaret introire solitum equo vehentem; at Sabinus Maßurius pedibus ingredi ouantes dicit, sequentibus eos non militibus sed vniuerso senatu.*

CAPVT VII.

Personæ vocabulum quàm lepidè interpretatus sit quámque esse vocis eius originem dixerit Gabius Bassus.

LEpidè mehercules & scitè Gabius Bassus in libris, quos de origine vocabulorum composuit, unde appellata persona sit interpretatur. à personando enim id vocabulum factum esse coniectat. Nam caput, inquit, & os coopertimento personæ tectum vndique vnáque tantum vocis emittendæ via peruiũ, quoniam non vaga neque diffusa est, in vnum tãtummodo exitum collectam coactámque vocem, & magis claros canorósque sonitus facit. quoniam igitur indumẽtum illud oris clarescere & resonare vocem facit; ob eam causam persona dicta est, o, littera, propter vocabuli formam, productiore.

CAPVT VIII.

Defensus error à Virgilii versibus, quos arguerat Iulius Higinus grammaticus: & ibidé quid sit *lituus*; déque etymologia vocis eius.

IPse Quirinali lituo paruáque sedebat
Succinctus trabea; læuáque ancile gerebat.

in his versibus errasse Virgilium Higinus scripsit, tamquã non animaduerterit deesse aliquid hisce verbis;

Ipse Quirinali lituo.

nam, si nihil, inquit, desse animaduertimus, videtur ita dictum vt fiat; lituo & trabea succinctus. *quod est, inquit, absurdissimum. quippe cùm* lituus *sit virga breuis in parte, qua robustior est, incurua; qua augures vtuntur: quonammodo* lituo succinctus *videri potest? immo ipse Higinus parum animaduertit sic hoc esse dictũ, vt pleraque dici per defectionem solẽt. veluti cum dicitur;* M. Cicero homo magna eloquẽtia. *& quasi* Roscius histrio summa venustate. *non plenum hoc*

utrumque, nõ perfectum est; sed enim pro pleno atque perfecto auditur. ut Virgilius alio in loco dixit;

Victorem Buten inmani corpore,

id est, corpus inmane habentem. & item alibi;

In medium geminos inmani pondere cæstus
Proiecit.

ac similiter.

— — domus sanie dapibúsque cruentis,
Intus opaca, ingens.

sic igitur id quoque videri dictum debet, Picus Quirinali lituo erat; *sicuti dicimus*, statua grandi capite erat. est *autem*, & erat, & fuit, *plerumque absunt, cum elegantia, sine detrimento sententiæ. Et, quoniam facta* litui *mentio est, non prætermittendum est, quod posse quæri animaduertimus, vtrum lituus auguralis à tuba, quæ* lituus *appellatur, an tuba à lituo augurum* lituus *dicta sit. utrumque enim pari forma & pariter incuruum est. sed si, ut quidam putant, tuba à sonitu lituus appellata est ex illo Homerico versu,* Λίγξε βιός: *necesse est ita accipi ut virga auguralis à tubæ similitudine* lituus *vocetur. vtitur autem vocabulo isto Virgilius & pro tuba.*

Et lituo pugnas insignis obibat & hasta.

CAPVT IX.

Historia de Crœsi filio sumta ex Herodoti libris.

Filius Crœsi regis, cum iam per ætatem fari posset, infans erat, &, cum iam multum adoleuisset, itẽ nihil fari quibat. mutus adeo & elinguis diu habitus est. cum vero in patrem eius bello magno victum, & vrbe, in qua erat, capta, hostis gladio deducto regem

esse ignorans inuaderet: diduxit adolescens os clamare nitens: eóque nisu & impetu spiritus vitium nodúmque linguæ rupit; planéque & articulate elocutus est, clamãs in hostem ne rex Crœsus occideretur. tum & hostis gladium reduxit, & rex vita donatus est, & adolescens loqui prorsum deinceps incœpit. Herodotus in historiis huius memoriæ scriptor est: eiusque verba sunt, quæ prima dixisse filium Crœsi refert; Ἄνθρωπε μὴ κτεῖνε Κροῖσον. Sed & quispiam Samius athleta, nomen illi fuit Αἴγλης, cum antea non loquens fuisset, ob similem dicitur causam loqui cœpisse. nam cum in sacro certamine sortitio inter ipsos & aduersarios non bona fide fieret, & sortem nominis falsam subiici animaduertisset: repente in eum, qui id faciebat, sese videre quid faceret magnum inclamauit. atq. is oris vinculo solutus, per omne inde vitæ tempus, non turbide neque adhæse locutus est.

CAPVT X.

De argumentis quæ Græcè ἀντιστρέφοντα appellantur, à nobis reciproca dici possunt.

INter vitia argumentorum longe maximum esse vitium videtur eorum, quæ ἀντιστρέφοντα Græci dicũt. ea quidã ex nostris non Hercules nimis absurde reciproca appellauerunt. id autem vitium accidit hoc modo; cum argumentum propositum referri contrà controuertique potest in eum à quo dictum est, & utrumque pariter valet: quale est peruulgatum illud, quo Protagoram sophistarum acerrimum usum esse ferunt aduersus Euathlum discipulum suum. lis namque inter eos & controuersia super pacta mercede hæc fuit. Euathlus adolescens diues eloquentiæ dicendæ causarúmque orandi cupiens fuit.

is in disciplinam Protagoræ sese dedit; daturúmque promisit mercedem grandem pecuniam, quantam Protagoras petiuerat: dimidiúmque eius iam tunc dedit statim prius quam disceret: pepigitque vt reliquum dimidium daret, quo primo die causam apud iudices orasset & vicisset. postea cum diutule auditor assectatórque Protagoræ fuisset; & in studio quidem facundiæ abunde promouisset, causas tamen non reciperet; tempúsque iam longum transcurreret; & facere id videretur ne reliquum mercedis daret: capit consilium Protagoras, vt tum existimabat, astutum. petere instituit ex pacto mercedem; litem cũ Euathlo cõtestatur. & cũ ad iudices, coniiciendæ consistendæq. causæ gratia, venissent; tum Protagoras sic exorsus est. Disce, inquit, stultissime adolescens, vtroque id modo fore vt reddas quod peto, siue contra te pronunciatum erit siue pro te. nam, si contra te lis data erit, merces mihi ex sententia debebitur, quia ego vicero: sin vero secundum te iudicatum erit; merces mihi ex pacto debebitur, quia tu viceris. ad ea respondit Euathlus. Potui, inquit, huic tuæ tam ancipiti captioni isse obuiam, si verba non ipse facerem, atque alio patrono vterer. sed magis mihi in ista victoria proludium est, cum te non in causa tantum sed in argumento quoque isto vinco. Disce igitur tu quoque, magister sapientissime, vtroque modo fieri vti non reddam quod petis, siue contra me pronunciatum erit siue pro me. nam si iudices pro causa mea senserint, nihil tibi ex sententia debebitur: quia ego vicero. sin contra me pronunciauerint; nihil tibi ex pacto debebo, quia non vicero. tum iudices dubiosum hoc inexplicabiléque esse, quod vtrimque dicebatur, rati, ne sententia sua, vtramcumque in partẽ dicta esset, ipsa sese rescinderet, rem iniudicatam reliquerunt; causámque in diem longissimam distulerunt. sic ab adolescente discipulo magister disciplinæ eloquentiæ inclutus

suo sibi argumento confutatus est, & captionis versute excogitatu frustratus fuit.

CAPVT XI.

Biantis de re vxoria syllogismum nõ videri posse ἀντιστρέφοντα.

Existimauit quidam etiam illud Biantis, viri sapientis ac nobilis, responsum consimile esse atque est Protagorion illud, de quo dixi modo, antistrephon. nam cum rogatus esset à quodam Bias, deberetne vxorem ducere, an vitam viuere cælibem. ἤτοι, inquit, καλὴν ἕξεις, ἢ αἰσχράν. καὶ εἰ καλήν, ἕξεις κοινήν· εἰ δὲ αἰσχράν, ἕξεις ποινήν. ἑκάτερον δὲ οὐκ ἀγαθόν. οὐ ληπτέον ἄρα. sic autem hoc respõsum conuertũt. εἰ μὲν καλὴν ἕξω, οὐχ ἕξω ποινήν. εἰ δὲ αἰσχράν, οὐχ ἕξω κοινήν. γαμητέον ἄρα. sed minime hoc esse videtur ἀντιστρέφον, quoniam ex altero latere conuersum frigidius est infirmiusque. nam Bias proposuit non esse ducendam vxorem propter alterutrum incommodum, quod necessario patiendum erit ei qui duxerit. qui conuertit autem, non ab eo se defendit incommodo quod adest; sed carere se altero dicit quod non adest. satis est autem tuendæ sententiæ quam Bias dixit; quod eum, qui duxit vxorem, pati necesse est ex duobus incommodis alterum, vt aut κοινὴν habeat aut ποινήν. sed Fauorinus noster, cum facta esset forte mentio syllogismi istius, quo Bias vsus est, cuius prima πρότασις est, ἤτοι καλὴν ἕξεις, ἢ αἰσχράν, non ratum id neque iustum disiunctum esse ait; quoniam non necessarium est alterum ex duobus, quæ disiunguntur, verum esse. quod in proloquio disiunctiuo necessarium est. eminẽtia enim quædam significari formarum turpes & pulchræ videntur. est autem, inquit, tertiũ quoque inter duo ista, quæ disiunguntur: cuius rationem prospectũque Bias nõ habuit. inter enim pulcherrimam feminam & deformissimam media quædam forma est; quæ à nimia pulchri-

tudinis periculo & à summo deformitatis odio vacat. qualis à Q. Ennio in Menalippa perquā elegāti vocabulo, stata, dicitur; quæ neque κοινὴ futura sit, neque ποινή. quam formam modicam & modestam Fauorinus non mehercle inscite appellabat uxoriam. Ennius autem in ista, quam dixi, tragœdia, eas ferè fœminas ait incolumi pudicitia esse, quæ stata forma forent.

CAPVT XII.

De nominibus deorum populi Romani *Diiouis* & *Veiouis*.

I*N antiquis spectionibus nomina hæc deorum inesse animaduertimus*, Diiouis *&* Veiouis. *Est autem etiā ædes Veiouis Romæ inter arcem & capitolium. Eorum nominum rationem esse hāc comperi;* Iouem *Latini veteres à iuuando appellauere: eundémque alio vocabulo iuncto patrem dixerunt. nā quod est in elisis aut immutatis quibusdam litteris Iupiter; id plenum atque integrum est* Iouispater. *sic &* Neptunuspater *coniuncte dictus est, &* Saturnuspater *&* Ianuspater, *&* Marspater. *hoc enim est*, Marspiter. *item Iouis* Diespater *appellatus est, id est, diei & lucis pater. iccircóque simili nomine* Diiouis *dictus est, &* Lucetius: *quod nos die & luce quasi vita ipsa afficeret & iuuaret.* Lucetium *autem* Iouem *Cn. Næuius in libris belli Pœnici appellat. Cum Iouem igitur & Diiouem à iuuando nominassent: eum quoque contra deū, qui nō iuuādi potestatem sed vim nocendi haberet (nam deos quosdam vt prodessent celebrabāt, quosdam ne obessent placabant)* Væiouem *appellauerunt demta atque detracta iuuandi facultate.* Ve *enim particula, quæ, in aliis atque aliis vocabulis varia, tum per has duas litteras tum, a, littera media immissa dicitur, du-*

plicem significatum eumdémque inter sese diuersum capit, nam & augendæ rei & minuendæ valet, sicuti aliæ particulæ plurimæ. propter quod accidit, vt quædam vocabula, quibus particula ista præponitur, ambigua sint & vtroqueuersum dicantur; vescum, vehemens, *&* vegrande; *de quibus alio in loco, vberiore tractatu facto, admonuimus:* vesani *autem &* vecordes *ex vna tantum parte, quæ priuatiua est, quam Græci στερητικὸν μόριον dicunt. Simulachrum igitur dei* Veiouis, *quod est in æde, de qua supra dixi, sagittas tenet, quæ sunt videlicet paratæ ad nocendum. quapropter eum deum plerique Apollinem esse dixerũt; immolaturque illi, ritu humano, capra: eiusque animalis figmentum iuxta simulachrum stat. propterea Virgilium quoque aiunt, multa antiquitatis hominem sine ostentationis odio peritum, numina læua in Georgicis quoque deprecari; significantem quandam vim esse huiuscemodi deorum in lædendo magis quam in iuuando potentem. Versus Virgilij hi sunt.*

In tenui labor, at tenuis non gloria; si quem
Numina læua sinunt, auditque vocatus Apollo.

In istis autem dis, quos placari oportet vti mala à nobis vel à frugibus natis amoueantur, Auerruncus *quoque habetur &* Robigus.

CAPVT XIII.

De officiorum gradu atque ordine moribus populi Romani obseruato.

SEniorum hominum & Romæ nobilium, atque in morum disciplinarúmque veterum doctrina memoriaq. præstantium, disceptatio quædam fuit, præsente & audiente me, de gradu atque ordine officiorum. cumque

quæreretur, quibus nos ea prioribus potioribusque facere oporteret, si necesse esset in opera danda faciundoque officio alios alijs anteferre: non constabat. Conueniebat autem facile, constabatque, ex moribus populi Romani, primum iuxta parentes locum tenere pupillos debere fidei tutelæque nostræ creditos; secundum eos proximum locum clientes habere, qui sese itidem in fidem patrociniumque nostrum dediderunt; tunc in tertio loco esse hospites; postea esse cognatos affinesque. Huius moris obseruationisque multa sunt testimonia documentaque in antiquitatibus perscripta. ex quibus unum hoc interim, de clientibus cognatisque, quod præ manibus est, ponemus. M. Cato in oratione, quã dixit apud censores in Lentulũ, ita scripsit, Quod maiores sanctius habuere defendi pupillos, quam clientem non fallere. aduersus cognatos pro cliente testatur. testimonium aduersum clientem nemo dicit. patrem primum, deinde patronum proximum nomen habere. *Massurius autem Sabinus, in libro iuris ciuilis tertio, antiquiorem locum hospiti tribuit quam clienti. uerba ex eo libro hæc sunt.* In officiis apud maiores ita obseruatum est, primum tutelæ, deinde hospiti, deinde clienti, tum cognato, postea affini. de qua causa feminæ viris potiores sunt habitæ, pupillarisque tutela muliebri prælata: etiam aduersus quem affuissent eius filii, tutores relicti in eadem causa pupillo aderant. *Firmum atque clarũ isti testimonium rei perhibet auctoritas C. Cæsaris pontificis maximi; qui in oratione, quam pro Bithynis dixit, hoc principio usus est.* Vel pro hospitio regis Nicomedis, vel pro horum necessitate quorũ res agitur, defugere hoc munus M. V. non potui: nam neque hominum morte memoria deleri debet, quin à proximis reti-

neatur; neque clientes sine summa infamia deseri possunt; quibus etiam à propinquis nostris opem ferre instituimus.

CAP. XIIII.

Quod Appion doctus homo, qui Plistonices appellatus est, vidisse se Romæ scripsit recognitionem inter se mutuam ex vetere notitia hominis & leonis.

Appion, qui Plistonices appellatus est, litteris homo multis præditus rerumque Græcarũ plurima atque varia scientia fuit. eius libri non incelebres ferũtur; quibus omnium fermè, quæ mirifica in Ægypto visuntur audiunturque, historia comprehenditur. sed in his, quæ audiuisse vel legisse sese dicit, fortasse à vitio studioque ostentationis fit loquacior. est enim sanè quam in prædicandis doctrinis suis venditator. hoc autem, quod in libro Ægyptiacorum quinto scripsit, neque audisse neque legiße, sed ipsum sese in vrbe Romana vidiße oculis suis confirmat. In circo maximo, inquit, venationis amplißima pugna populo dabatur. eius rei, Romæ cum forte eßem spectator, inquit, fui. multæ ibi sæuientes feræ magnitudine bestiarũm excellentes: omniúmque inusitata aut forma erat aut ferocia. sed præter alia omnia leonum, inquit, immanitas admirationi fuit; præterque omnis ceteros vnius. is vnus leo corporis impetu, & vastitudine, terrificóque fremitu & sonoro, toris comisque ceruicum fluctuantibus animos oculósque omnium in se conuertit. introductus erat inter cõplures ceteros ad pugnam bestiarum datus seruus viri consularis. ei seruo Androclus nomen fuit. hunc ille leo vbi vidit procul: repente, inquit, quasi ammirans stetit: ac deinde sensim atque placide tamquam

noscitabundus ad hominem accedit: tum caudam more atque ritu adulantium canum clementer & blande mouet; hominísque sese corpori adiungit; cruráque eius & manus propè iam exanimati metu lingua leniter demulcet. homo Androclus inter illa tam atrocis feræ blandimenta amissum animum reciperat: paulatim oculos ad contuendum leonem refert. tum, quasi mutua recognitione facta, lætos, inquit, & gratulabundos videres hominem & leonem. ea re prorsus tam admirabili maximus populi clamor excitatur. accersitur à Cæsare Androclus. quæritur ab eo causa, cur ille atrocissimus leo vni pepercisset. ibi Androclus rem mirificam narrat atque ammirandam. Cum prouinciam, inquit, Africam proconsulari imperio meus dominus obtineret: ego ibi iniquis eius & cotidianis verberibus ad fugam sum coactus; &, vt mihi à domino terræ illius præside tutiores latebræ forent, in camporum & harenarum solitudines concessi: ac, si defuisset cibus, consilium fuit mortem aliquo pacto quærere. tum sole, inquit, medio rapido & flagrante specum quamdam nactus remotã latebrosamque, in eam me penetro & recõdo. neque multò post ad eamdem specum venit hic leo, debili vno & cruento pede, gemitus edens & murmura dolorem cruciatúmque vulneris cõmiserantia. atque illic primo quidẽ conspectu aduenietis leonis territũ sibi & pauefactũ animum dixit: sed postquam introgressus, inquit, leo, vti re ipsa apparuit, in habitaculum illud suum vidit me procul delitescentem: mitis & mansuetus accessit; ac sublatum pedem ostendere ac porrigere, quasi opis petendæ gratia, visus est. ibi, inquit, ego stirpem ingentem vestigio pedis eius hærentem reuelli; conceptamque saniem vulnere intimo expressi; accuratiusque, sine magna iam formidine, siccaui penitus atque detersi cruorem. Ille tunc mea opera & medela leuatus, pede in ma-

nibus meis posito recubuit & quieuit. atque, ex eo die, triennium totum ego & leo in eadem specu eodemque victu viximus. nam, quas venabatur feras, membra opimiora ad specum mihi suggerebat. quae ego, ignis copiam non habens, sole meridiano tosta edebam. sed vbi me, inquit, vitae illius ferinae iam pertaesum est: leone in venatum profecto, reliqui specum; &, viam ferme tridui permensus, a militibus visus apprehensusque sum, & ad dominum ex Africa Romam deductus. is me statim rei capitalis damnandum, dandumque ad bestias curauit. intelligo autem, inquit, hunc quoque leonem, me tunc seperato, captum gratiam mihi nunc etiam beneficij & medicinae referre. Haec Appion dixisse Androclum tradit: eaque omnia scripta circumlataque tabella populo declarat: atque ideo, cunctis petentibus, dimissum Androclum & poena solutum; leonemque ei suffragijs populi donatum. postea, inquit, videbamus Androclum & leonem loro tenui reuinctum vrbe tota circum tabernas ire; donari aere Androclum; floribus spargi leonem; omnes ferè vbique obuios dicere; Hic est leo hospes hominis, hic est homo medicus leonis.

CAPVT XV.

Corpúsne sit vox an ἀσώματον varias esse philosophorum sententias.

VEtus atque perpetua quaestio inter nobilissimos philosophorum agitata est; corpúsne sit vox an incorporeum. hoc enim vocabulum quidam finxerunt proinde quod Graece dicitur ἀσώματον. Corpus autem est, quod aut efficiens est aut patiens. id Graece definitur, τὸ δρώμενον ἢ πάσχον σῶμά ἐστι. quam definitionem significare volens Lucretius ita scripsit;

Tãgere enim aut tãgi nisi corp⁹ nulla potest res.

alio quoque modo corpus esse Graeci dicũt τὸ τριχῇ διαστα-

τον. ſed vocem Stoici corpus eſſe contendunt; eamque eſſe dicunt ictum aëra. Plato autem non eſſe vocem corpus putat, non enim percuſſus, inquit, aër ſed plaga ipſa atque percußio vox eſt. οὐχ ἁπλῶς πληγὴ ἀέρος ἐστὶν ἡ φωνή. πλήττει γὰρ τὸν ἀέρα καὶ δάκτυλος παραγόμενος καὶ οὐδέπω ποιεῖ φωνήν. ἀλλ' ἡ πόση πληγὴ, καὶ σφοδρὰ, καὶ τόση δὲ ὥστε ἀκουστὴν γενέσθαι. *Democritus ac deinde Epicurus ex indiuiduis corporibus vocem conſtare dicunt; eamque, vt ipſis eorum verbis vtar,* ῥεῦμα λόγων *appellant. Hos alioſque tales argutæ delectabiliſque deſidiæ aculeos cum audiremus, vel lectitaremus; neque in his ſcrupulis, aut emolumentum aliquod ſolidum ad rationem vitæ pertinens aut finem vllum quærendi videremus: Ennianum Neoptolemum probabamus. qui profecto ita ait;*

Philoſophandum eſt paucis. nam omnino
haud placet.

CAPVT XVI.

De vi oculorum atque videndi rationibus.

DE videndi ratione deque cernendi natura diuerſas eſſe opiniones philoſophorum animaduertimus. Stoici cauſas eſſe videndi dicunt, radiorum ex oculis in ea quæ videri queunt, emißionem, aëriſque ſimul intentionem. Epicurus autem affluere ſemper ex omnibus corporibus ſimulachra quædam corporum ipſorum, eaque ſeſe in oculos inferre, atque ita fieri ſenſum videndi putat. Plato exiſtimat genus quoddam ignis luciſque de oculis exire; idque coniunctum continuatumque vel cũ luce ſolis vel cum alterius ignis lumine ſua vi & externa nixum, efficere, vt, quæcumque offenderit illuſtraueritque, cernamus. ſed & hic ea, quæ dißerimus, imaginandum; eiuſdemque illius Enniani Neoptolemi, de quo ſupra ſcripſimus, conſilio vtendum eſt; qui deguſtandum ex philoſophia cenſet non in eam ingurgitandum.

CAP.

CAPVT XVII.

Quam ob causam dies primi post Kalendas, nonas, idus, atri habeantur; & cur diem quoque quartum ante Kalendas, vel nonas, vel idus, quasi religiosum plerique vitant.

V*Errius Flaccus, in quarto de verborum significatione, dies, qui sunt postridie* Kalendas, *nonas, idus, quos vulgus imperite* nefastos *dicit, propter hanc causam dictos habitosque atros esse scribit.* Vrbe, *inquit*, à Gallis Senonibus reciperata, L. Atilius in senatu verba fecit, Q. Sulpicium Tribunum militum ad Aliam aduersus Gallos pugnaturum rem diuinam dimicandi gratia postridie idus fecisse; tum exercitum populi Romani occidione occisum, & post diem tertium eius diei vrbem præter Capitolium captam esse: compluresque alii senatores recordari sese dixerunt, quotiens belli gerendi gratia res diuina postridie Kalendas, nonas, idus, à magistratu populi Romani facta esset, eius belli proximo deinceps prœlio rem publicam male gestam esse. tum senatus eam rem ad pontifices reiecit, vt ipsi, quod videretur, statuerent. pontifices decreuerunt nullum his diebus sacrificium recte futurum. *Ante diem quoque quartum Kalendas vel nonas vel idus, tamquam inominalem diem, plerique vitant. eius obseruationis an religio vlla sit tradita, quæri solet. nihil super ea re scriptum inuenimus: nisi quod Q. Claudius Annalium quinto cladem pugnæ Cannensis vastißimam factam dicit ante diem quartum nonas Sextilis.*

CAPVT XVIII.

In quid & quantum differat historia ab annalibus: superque ea re verba posita ex libro rerum gestarum Sempronii Asellionis primo.

Historiam ab annalibus quidam differre eo putant, quod, cum vtrumque sit rerum gestarum narratio, earum tamen proprie rerum sit historia, quibus rebus gerendis interfuerit is, qui narret. eamque esse opinionem quorundam Verrius Flaccus refert, in libro de significatu verborum quarto; ac se quidem dubitare super ea re dicit: posse autem videri putat non nihil esse rationis in ea opinione, quod historia Græcè significet rerum cognitionem præsentium. sed nos audire soliti sumus annales omnino id esse quod historiæ sint; historias non omnino esse id quod annales sint. sicuti, quod est homo, id necessario animal esse; quod est animal non id necesse est hominẽ esse: ita historias quidem esse aiunt rerum gestarum vel expositionem vel demonstrationem vel quo alio nomine id dicendum est; annales vero esse cum res gestæ plurium annorum, obseruato cuiusque anni ordine, deinceps componuntur. cum vero non per annos sed per dies singulos res gestæ scribuntur, ea historia Græco vocabulo ἐφημερὶς dicitur. cuius Latinum interpretamentũ scriptum est in libro Sempronij Asellionis primo; ex quo libro pluria verba adscripsimus. vt simul ibidẽ quid ipse inter res gestas & annales esse dixerit ostenderemus; Verum inter eos, *inquit*, qui annales relinquere voluissent, & eos qui res gestas à Romanis perscribere conati essent, omnium rerũ hoc interfuit. annales libri tantummodo quod factum quoque anno gestum sit, id demonstrabãt. id est eorũ quasi qui diarium scribunt, quam Græci ἐφημερίδα vocant. nobis non modo satis es-

se video quod factum esset id pronuntiare; sed etiam quo consilio quaque ratione gesta essent demonstrare. *paulo post idem Asellio in eodem libro.* Nam neque alacriores ad rem publicam defendendam neque segniores ad rem perperam faciundam annales libri commouere quicquam possunt. scribere autem bellum quo initum consule, & quo modo confectum sit, & quis triumphans introierit & quæ eo in bello gesta sint iterare; non prædicare autem interea quid senatus decreuerit, aut quæ lex rogatione lata sit, neque quibus consiliis ea gesta sint; id fabulas pueris est narrare, non historias scribere.

CAPVT XIX.

Quid sit *adoptio*, quid item sit *arrogatio*, quantumque inter se differant; verbaque eius quæ qualiaque sint, qui in liberis arrogandis super ea re populum rogat.

CVm in alienam familiam inque liberorum locum extranei sumuntur, aut per prætorem fit, aut per populum. quod per prætorem fit; adoptatio dicitur: quod per populum; arrogatio. adoptantur autem, cum à parente, in cuius potestate sunt, tertia mancipatione in iure ceduntur; atque ab eo qui adoptat, apud eum apud quem legis actio est, vindicatur. arrogantur ij, qui, cum sui iuris sunt, in alienam sese potestatem tradunt: eiusque rei ipsi auctores fiunt. sed arrogationes non temere nec inexplorate committuntur, nam comitia arbitris etiam Pontificibus præbentur, quæ curiata *appellatur: ætasque eius, qui arrogare vult, an liberis potius gignundis idonea sit, bonaque eius qui arrogatur ne insidiose appetita sint, consideratur: iusque iurandum à Q. Mucio pontifice maximo conce-*

ptum dicitur quod in arrogando iuraretur. sed arrogari non potest nisi iam vesticeps. arrogatio autem dicta; quia genus hoc in alienam familiam transitus per populi rogationem fit. eius rogationis verba hæc sunt. VELITIS. IVBEATIS. QVIRITES. VTI. LVCIVS. VALERIVS. LVCIO. TITIO. TAM. IVRE. LEGE. Q. FILIVS. SIBI. SIET. QVAM. SI. EX. EO. PATRE. MATRE. Q. FAMILIAS. EIVS. NATVS. ESSET. VTI. Q. EI. VITAE. NECIS. Q. IN. EO. POTESTAS. SIET. VTI. PATRI. ENDO. FILIO. EST. HAEC. ITA. VTI. DIXI. ITA. VOS. QVIRITES. ROGO. *Neque pupillus autem, neque mulier, quæ in parentis potestate non est, arrogari possunt. quoniam & cum feminis nulla comitiorum communio est; & tutoribus in pupillos tantam esse auctoritatem potestatemque fas non est, vt caput liberum fidei suæ commissum alienæ ditioni subijciant. Libertinos vero ab ingenuis adoptari quidem iure posse Maßurius Sabinus scripsit. sed id neque permitti dicit; neque permittendum esse vmquam putat, vt homines libertini ordinis per adoptationem in iura ingenuorum inuadant. alioquin, si iuris ista antiquitas seruetur, etiam seruus à domino per prætorem dari in adoptionem potest. idque ait plerosque iuris veteris auctores posse fieri scripsisse. Animaduertimus in oratione P. Scipionis, quam censor habuit ad populum de moribus, inter ea, quæ reprehendebat quod contra maiorū instituta fierent, id etiam eum culpauisse, quod filius adoptiuus patri adoptatori inter præmia patrum prodeßet. verba ex ea oratione hæc sunt.* In alia tribu patrem, in [illegible] filium suffragium ferre; filium adoptiuum [illegible] desse, quam si ex se natum habeat; absentes cen[illegible] iubere, vt ad censum nemini necesse [illegible]

CAPVT XX.

Quod vocabulum Latinum Solœcismo fuerit Capitoni Sinnio, quid autem id ipsum appellauerint veteres Latini, quibusque verbis Solœcismum definierit idem Capito Sinnius.

SOlœcismus à *Sinnio Capitone eiusdemque ætatis aliis imparilitas appellatus, vetustioribus Latinis stribligo dicebatur, à versura videlicet & prauitate tortuosæ orationis, quasi sterobiligo quædam. quod vitium Sinnius Capito in litteris, quas ad Clodium Tuscum dedit, hisce verbis definit. Solœcismus est, inquit, impar & inconueniens compositura partium orationis. cum Græcum autem vocabulum sit solœcismus; an Attici homines, qui elegantius locuti sunt, vsi eo sint, quæri solet. sed nos neque solœcismum neque barbarismum apud Græcorum idoneos adhuc inuenimus. nam sicut βάρβαρον, ita σόλοικον dixerunt nostri quoque antiquiores Solœcum facile, Solœcismum haud scio an vnquam dixerint. quod si ita est; neque in Græca neque in Latina solœcismus probè dicitur.*

CAPVT XXI.

Pluria qui dicat & *compluria* & *compluries*, non barbarè dici sed Latinè.

PLuria *fortè quis dixit sermocinans vir apprimè doctus, amicus meus; non Herclè studio ostentandi, neque quo* plura *dicendum non putaret. est enim doctrina homo seria & ad vitæ officia deuincta ac nihil de verbis laborante. sed, opinor, aßidua veterum scriptorum tractatione inoleuerat linguæ illius vox, quam in libris sæpe offenderat. aderat, cum ille hoc dixit, reprehensor audaculus verborum. qui perpauca eadémque à vulgo pro-*

trita legerat: habebátque non nullas disciplinæ grammaticæ inauditiunculas, partim rudes inchoatásque, partim non probas; easque quasi puluerem ob oculos, cum adortus quemque fuerat, adspergebat. sicut tunc amico nostro: Barbare, inquit, dixisti pluria. *nam neque rationem verbum hoc neque auctoritatem habet. ibi ille amicus ridens: Amabo te, inquit, vir bone, quia nunc mihi à magis serijs rebus otium est, velim doceas nos cur* pluria *siue* compluria *(nihil enim differt) non Latine sed Barbare dixerint M. Cato, Q. Claudius, Valerius Antias, L. Ælius, P. Nigidius, M. Varro; quos subscriptores approbatorésque huius verbi habemus, præter poëtarum oratorúmque veterum multam copiam. Ad quæ ille nimis arroganter Tibi, inquit, habeas auctoritates istas ex* Faunorum *& Aboriginum sæculo repetitas: atque huic rationi respondeas. nullum enim vocabulum neutrum comparatiuum, numero pluratiuo, casu recto, ante extremam,* a, *habet,* i, *litteram, sicuti,* meliora, maiora, grauiora. *proinde igitur* plura *& non* pluria *dici consueuit; ne contra formam perpetuam in comparatiuo,* i, *littera sit ante extremam,* a. *tum ille amicus noster, cum hominem confidentem pluribus verbis non dignum existimaret, Sinnij, inquit, Capitonis doctissimi viri epistolæ sunt vno in libro multæ, opinor, positæ in templo Pacis. prima epistola scripta est ad Pacuuium Labeonem: cui titulus præscriptus est;* PLVRIA NON PLVRA DICI DEBERE. *in ea epistola rationes Grammaticas posuit, per quas docet* pluria *Latinum esse,* plura *barbarum. ad Capitonem igitur te dimittimus. ex eo id quoque simul disces, si modo assequi poteris quod in ea epistola scriptum est,* pluria *siue* plura *absolutum esse siue simplex; non, vt tibi videtur, comparatiuum. Huius opinionis Sinnianæ id quoque adiumentum est, quod,* compluries *cum dicimus, non comparati-*

ut dicimus. ab eo autem quod est, compluria, *aduerbium est factum* compluries. *id quoque quoniam minus vsitatum est; versum Plauti subscripsi, ex comœdia, quæ Persa inscribitur.*

Quid metuis? Metuo Hercle vero, Sensi ego compluries.

item M. Cato, in quarto Originum, eodem in loco ter hoc verbum posuit. Compluries eorum milites mercenarii inter sese multi alteri alteros occidere; cõplures multi simul ad hostis transfugere; compluries in imperatorem impetum facere.

A. GELLII NOCTIVM ATTICARVM COMMENTARIVS LIBER SEXTVS.

CAPVT I.

Quem in modum responderit Chrysippus aduersus eos, qui prouidentiam consistere negauerunt.

***** homines fecisse dicatur: tantam vim esse ærumnarum & malorum. aduersus ea Chrysippus cum in libro περὶ προνοίας quarto dissereret, Nihil est prorsus istis, inquit, imperitius, nihil insubidius, qui opinantur bona esse potuisse, si non essent ibidem mala. nam cum bona malis contraria sint; vtraque necessarium est, opposita inter sese & quasi mutuo, aduerso quæque fulta nisu, consistere. nullum adeo contrarium sine contrario altero. quo enim pacto iustitiæ sensus esse posset, nisi essent iniuriæ? aut quid aliud iustitia est, quàm iniustitiæ priuatio? quid item fortitudo intelligi posset, nisi ex ignauiæ oppositione? quid continentia nisi ex intemperantiæ? quo item modo prudentia esset, nisi foret contrà imprudentia? proinde, inquit, homines stulti cur non hoc etiam desiderant vt veritas sit & non sit mendacium? namque itidem sunt bona & mala, felicitas & infortunitas, dolor & voluptas. alterum enim ex altero, sicuti Plato ait, verticibus inter se contrariis deligatum est. sustuleris vnum; abstuleris vtrumque. Idem Chrysippus in eodem libro tractat consideràtque dignúmque esse id quæri putat, εἰ αἱ τῶν ἀνθρώπων νόσοι κατὰ φύσιν γίνονται. id est, na-*

turâne ipsa rerum vel prouidentia, quæ compagem hanc mundi & genus hominum fecit, morbos quoque & debilitates & ægritudines corporum, quas patiuntur homines, fecerit. existimat autem non fuisse hoc principale naturæ consilium, vt faceret homines morbis obnoxios. numquam enim hoc conuenisse naturæ auctori parentique rerum omnium bonarum. sed cum multa, inquit, atque magna gigneret pareretque aptißima & vtilißima: alia quoque simul agnata sunt incommoda iis ipsis, quæ faciebat, cohærentia: eáque non per naturam, sed per sequelas quasdam neceßarias facta dicit. quod ipse appellat, κατὰ παρακολούθησιν. *sicut, inquit, cum corpora hominum natura fingeret, ratio subtilior & vtilitas ipsa operis postulauit vt tenuißimis minutísque oßiculis caput compingeret. sed hanc vtilitatem rei maioris alia quadam incommoditas extrinsecus consecuta est; vt fieret caput tenuiter munitum, & ictibus offensionibúsque paruis fragile. proinde morbi quoque & ægritudines partæ sunt, dum salus paritur. sic Hercle, inquit, dum virtus hominibus per consilium naturæ gignitur, vitia ibidem per affinitatem contrariam nata sunt.*

CAPVT II.

Quo itidem modo & vim necessitatémque fati constituerit, & esse tamen in nobis consilii iudiciíque nostri arbitrium confirmauerit.

F*Atum, quod Græci* πεπρωμένην, *vel* εἱμαρμένην *vocant, ad hanc ferme sententiam Chrysippus stoicæ princeps philosophiæ definit.* Fatum *est, inquit, sempiterna quædam & indeclinabilis series rerum & catena, voluens semetipsa sese & implicans per æternos consequentiæ ordines; ex quibus apta connexáque est. ipsa*

autem verba Chrysippi, quantum valui memoria, adscripsi; ut, si cui meum istud interpretamentum videbitur esse obscurius, ad ipsius verba animaduertat. In libro enim περὶ προνοίας quarto εἱμαρμένην esse dicit φυσικὴν σύνταξιν τῶν ὅλων ἐξ ἀϊδίου τῶν ἑτέρων τοῖς ἑτέροις ἐπακολουθούντων, καὶ μετὰ πολὺ μὲν οὖν ἀπαραβάτου οὔσης τῆς τοιαύτης συμπλοκῆς. aliarum autem opinionum disciplinarúmque auctores huic definitioni ita obstrepunt. si Chrysippus, inquiunt, fato putat omnia moueri & regi, nec declinari transcendique posse agmina fati & volumina: peccata quoque hominum & delicta non sustentanda neque condicenda sunt ipsis voluntatibúsque eorum; sed necessitati cuidam & instantiæ, quæ oritur ex fato omnium quæ sit rerum domina & arbitra; per quam necesse sit fieri quicquid futurum est: & propterea nocentium pœnas legibus iniquè constitutas, si homines ad maleficia non sponte veniunt, sed fato trahuntur. contra ea Chrysippus tenuiter multa & argute disserit. sed omnium fere, quæ super ea re scripsit, sententia huiuscemodi est. Quamquam ita sit, inquit, ut ratione quadam principali necessario coacta atque connexa sint fato omnia; ingenia tamen ipsa mẽtium nostrarum proinde sunt fato obnoxia, ut proprietas eorum est ipsa & qualitas. nam si sunt per naturam primitus salubriter utilitérque ficta; omnem illam vim, quæ de fato extrinsecus ingruit, inoffensius tractabiliúsque transmittunt. sin vero sunt aspera & inscita & rudia, nullísque artium bonarum amminiculis fulta: etiã si paruo siue nullo fatalis incõmodi conflictu urgeantur; sua tamẽ scæuitate & volũtario impetu in assidua delicta & in errores ruunt. idq. ipsũ ut ea ratione fiat naturalis illa & necessaria rerũ consequentia efficit, quæ fatum vocatur. est enim genere ipso quasi fatale & consequens, ut mala ingenia peccatis & erroribus non

vacent. huius deinde rei exemplo non hercle nimis alienè neque illepidè vtitur. sicut, inquit, lapidem cylindrum si per spatia terræ prona atque deruta iacias, causam quidem ei & initium præcipitantiæ feceris; mox tamen ille præceps voluitur, non quia tu id iam facis, sed quoniam ita sese modus eius & formæ volubilitas habet: sic ordo & ratio & necessitas fati genera ipsa & principia causarum mouet; impetus vero consiliorum mentiumque nostrarum, actionésque ipsas, voluntas cuiúsque propria & animorum ingenia moderantur. Infert deinde verba hæc, his, quæ dixit, congruentia. Διὸ ὑπὸ τῶν Πυθαγορείων οὕτως εἴρηται,

Γνώσῃ δ' ἀνθρώπους αὐθαίρετα πήματ' ἔχοντας.

ὡς τῶν βλαβῶν ἑκάστοις παρ' αὐτοῖς γινομένων, καὶ καθ' ὁρμὴν αὐτῶν, ἁμαρτανόντων τε καὶ βλαπτομένων, καὶ κατὰ τὴν αὐτῶν διάνοιαν καὶ πρόθεσιν. *Propterea negat oportere ferri audirique homines aut nequam aut ignauos & nocentes & audaces; qui, cum in culpa & in maleficio reuicti sunt, perfugiunt ad fati necessitatem, tamquam in aliquod Fati asylum; &, quæ pessimè fecerunt, ea non suæ temeritati sed fato esse attribuenda dicunt. primus autem Homerus sapientissimus & antiquissimus poetarum dixit in hisce versibus:*

Ω πόποι, οἷον δή νυ θεοὺς βροτοὶ αἰτιόωνται.
Ἐξ ἡμέων γὰρ φασὶ κάκ' ἔμμεναι. οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ
Σφῇσιν ἀτασθαλίῃσιν ὑπὲρ μόρον ἄλγε' ἔχουσιν.

itaque M. Cicero in libro, quem de fato conscripsit, cum quæstionem istam diceret obscurissimam esse & implicatissimam; Chrysippum quoque philosophum non expedisse se in ea refert, his verbis. Chrysippus æstuans laboransque, quonam pacto explicet & fato omnia fieri, & esse aliquid in nobis, intricatur hoc modo.

CAPVT III.

Historia sumta ex libris Tuberonis de serpente inusitatæ longitudinis.

TVbero in historiis scriptum reliquit, bello primo Pœnico Atilium Regulum consulem, in Africa, castris apud Bagradam flumen positis, prælium grande atque acre fecisse aduersus vnum serpentem, illic stabulantem, inusitatæ immanitatis; eumque, magna totius exercitus conflictione, ballistris atque catapultis diu oppugnatum: eiusque interfecti corium longum pedes cẽtum & viginti Romam misisse.

CAPVT IIII.

Quid idem Tubero nouæ historiæ de Attilio Regulo à Karthaginiensibus capto litteris mãdauerit, quid etiam Tuditanus super eodem Regulo scripserit.

QVod satis celebre est de Attilio Regulo; id nuperrime legimus scriptum in Tuditani libris: Regulum captum, ad ea quæ in senatu Romæ dixit, suadens ne captiui cum Karthaginiensibus permutarentur, id quoque addidisse; venenum sibi Karthaginienses dedisse non præsentarium, sed eiusmodi quod mortem in diem proferret; eo consilio, vt viueret quidem tantisper quoad fieret permutatio, post autem grassante sensim veneno cor tabesceret. Eumdem Regulum Tubero in historijs redisse Karthaginem, nouisque exemplorum modis excruciatum à Pœnis dicit. In atras, *inquit,* & profundas tenebras eum claudebant; ac diu post, vbi erat visus sol ardentissimus, repente educebant & aduersus

ictûs solis oppositum continebant, atque intendere in cœlum oculos cogebant. palpebras quoque eius, ne conniuere posset, sursum ac deorsum diductas insuebant. *Tuditanus autem somno diu prohibitum atque ita vita priuatum refert. idque vbi Romæ cognitum est; nobilißimos Pœnorum captiuos liberis Reguli à senatu deditos, & ab iis in armario muricibus præfixo destitutos, eadémque insomnia cruciatos interiße.*

CAPVT V.

Quod Alfenus iurisconsultus in verbis veteribus interpretandis errauerit.

ALfenus iurisconsultus, Seruii Sulpicij discipulus, rerúmque antiquarum non incuriosus, in libro digestorum trigesimo & quarto, coniectaneorum autem secundo, In fœdere, *inquit,* quod inter populum Romanum & Karthaginienses factum est, scriptũ inuenitur, vt Karthaginienses quotquot annis populo Romano darẽt certum pondus argenti puri puti. quæsitúmque est quid esset argentum purum putum. respondi ego, *inquit,* esse purum putum valde purum: sicut nouum nouicium dicimus & proprium propicium augere atque intendere volẽtes noui & proprii significationem. *Hoc vbi legimus: mirabamur eamdem affinitatem visam esse Alfeno* puri *&* puti, *quæ sit* noui *&* nouicii. *nam si esset* puricium, *tum sane videretur dici, quasi* nouicium. *id etiam mirum fuit, quod* nouicium *per augendi figuram dictum existimauit; cum sit* nouicium *non quod magis nouum sit, sed quod à* nouo *dictum inclinatúmque sit. his ergo assentimus, qui* putum *esse dictum à* putando *dictum; & ob eam causam prima sylla-*

ba breui pronunciant, non longa; vti existimasse Alfenum videtur, qui à puro *id esse factum scripsit.* putare *autem veteres dixerunt, vacantia ex quaque re ac non necessaria aut etiam obstantia & aliena auferre & excidere, &, quod esse vtile ac sine vitio videretur, relinquere. sic namque arbores & vites, & sic etiam rationes* putari *dictum. verbum quoque ipsum* puto, *quod declarandæ sententiæ nostræ causa dicimus, non signat profecto aliud quam id agere nos in re dubia obscuraque, vt, decisis amputatisque falsis opinionibus, quod videatur esse verum & integrum & incorruptum, retineamus. argentum ergo in* Karthaginiensi *fœdere* putum *dictum esse, quasi* exputatum, *excoctumque*, omnique aliena materia *carens, omnibúsque ex eo vitiis detractis emaculatum & candefactum. scriptum est autem* purum putum *non in Karthaginiensi solum fœdere, sed tum in multis aliis veterum libris, tum in Q. quoque Ennij tragœdia, quæ inscribitur* Alexander, *& in satyra M. Varronis, quæ inscripta est* Δὶς παῖδες οἱ γέροντες.

CAPVT VII.

Temere ineptéque reprehensum esse à Iulio Higinio Virgilium quòd *prępetes* Dædali *pennas* dixit; atque inibi quid sint *aues præpetes*, & quid illæ sint aues, quas Nigidius *inferas* appellauit.

DAedalus, vt fama est, fugiens Minoia regna
Præpetibus pennis ausus se credere cælo.

In his Vergilij versibus reprehendit Higinus, præpetibus pennis, *quasi impropriè & inscitè dictum. nam* præpetes, *inquit*, aues *ab auguribus appellantur, quæ aut opportune præuolant, aut idoneas sedes capiunt. nam*

apte igitur vsum verbo augurali existimauit in Dædali volatu nihil ad augurũ disciplinam pertinẽte. sed Higinus nimis Herclè ineptus est, cum quid præpetes *essent se scire ratus est; Vergilium autem & Cn. Mattium doctum virum ignorasse. qui in septimo Iliadis, victoriam volucrem, præpetem appellauit hoc versu;*

Dum det vincenti præpes victoria palmam.

Cur autem non Q. quoque Ennium reprehendit, qui in annalibus, non pennas Dædali præpetes, sed longe diuersius, inquit;

----Quid

Brundisiũ pulchro præcinctũ præpete portu?

& si vim potius naturámque verbi considerasset, neque id solum quod augures dicerent inspexisset; veniam prorsus poëtis daret similitudine ac translatione verborum non significatione propria vtentibus. nam quoniam non ipsæ tantum aues quæ prosperius præuolant, sed etiam loci, quos capiunt, qui idonei felicesque sunt, præpetes *appellantur; idcirco Dædali pennas* præpetes *dixit: quoniam ex locis in quibus periculum metuebat in loca tutiora peruenerat.* locos *porro* præpetes *& augures appellant; & Ennius in annalium primo dixit,*

Præpetibus hilares sese pulchrísque locis dant.

auibus *autem* præpetibus *contrarias aues* inferas *appellari Nigidius Figulus in libro primo augurii priuati ita dicit.* Discrepat dextra, sinistræ, præpes inferæ. *ex quo est coniectare* præpetes *appellatas, quæ altius sublimiúsque volitent; cũ differre à* præpetibus *Nigidius* inferas *dixerit. Adolescens ego Romæ, tum cum etiã ad grammaticos itarem, audiui Apollinarem Sulpicium, quem in primis sectabar, cum de iure augurio quæreretur & mentio* præpetum auium *facta esset, Erucio Claro præfecto vrbi dicere,* præpetes *sibi videri esse*

alites, quas Homerus τανυπτέρυγας *appellauerit. quoniam istas potissimum augures spectarent, quæ ingentibus alis patulæ atque porrectæ præuolarent. Atque ibi hos Homeri versus dixit.*

Τύνη δ' οἰωνοῖσι τανυπτερύγεσσι κελεύεις
Πείθεσθαι, τῶν οὔτι μετατρέπομ' οὐδ' ἀλεγίζω.

CAPVT VII.

De Acca Larentia & Caia Tarratia, déque origine sacerdotii fratrum Arualium.

*Acca Larentia & Caia Tarratia, siue illa Fufetia est, nomina in antiquis annalibus celebria sunt. earum altera post mortem, Tarratiæ autem viuæ amplissimi honores à populo Romano habiti sunt. & Tarratiam quidem virginem Vestæ fuisse lex Horatia testis est, quæ super ea ad populum lata. qua lege ei plurimi honores fiut. inter quos, ius quoque testimonii dicendi tribuitur; testa*bilísque *vna omnium feminarum vt sit datur. Id verbum est ipsius legis Horatiæ.* contrarium est in XII. tabulis scriptum. IMPROBVS. INTESTABILIS. Q. ESTO. *præterea si quadraginta annos nata sacerdotio abire ac nubere voluisset, ius ei potestásque exaugurandi atque nubendi facta est, munificentiæ & beneficij gratia, quod campum Tiberinum siue Martium populo Romano condonasset. sed Acca Larentia corpus in vulgus dabat: pecuniamque emeruerat ex eo quæstu vberem. ea testamento, vt in Antiatis historia scriptum est, Romulum regem, vt quidam alij tradiderunt, populum Romanum bonis suis heredem fecit. ob id meritum à flamine Quirinali sacrificium ei publice fit: & dies è nomine eius in fastos additus. Sed Sabinus Massurius in primo Memorialium secutus quosdam historiæ scriptores*

Accam

Accam Larentiam Romuli nutricem fuisse dicit. *Ea, inquit,* mulier ex duodecim filiis maribus vnũ morte amisit. in illius locum Romulus Accæ Larentiæ sese filium dedit; seque & ceteros eius filios fratres aruales appellauit. ex eo tempore collegiũ mansit fratrum arualium numero duodecim. cuius sacerdotii insigne est spicea corona & albæ infulæ.

CAPVT VII.

Notata quædam de Alexandro & de P. Scipione memoratu digna.

APpion Græcus homo, qui Plistonices est appellatus, facili atque alacri facundia fuit. is cum de Alexandri regis laudibus scriberet, Victi, inquit, hostis vxorẽ facie inclutã mulierem vetuit in conspectũ suum deduci; vt eam ne oculis suis quidem contingeret. lepida igitur quæstio agitari potest, vtrum videri cõtinentiorem par sit, Publiúmne Africanúm superiorem, qui, Karthagine ampla ciuitate in Hispania expugnata, virginem tempestiuam, forma egregia, nobilis viri Hispani filiam, captam perductámque ad se patri inuiolatam reddidit; an regem Alexandrum, qui Darij regis vxorem eamdem eiusdémque sororem prælio magno captam, quam esse audiebat exsuperanti forma, videre noluit, perducíque ad sese prohibuit. sed hanc vtramque declamatiunculam super Alexandro & Scipione celebrauerint, quibus abunde & ingenij & otij & verborum est. nos satis habebimus, quod ex historia est, id dicere; Scipionem istum veróne an falso incertum; fama tamen, cum esset adolescens, haud sinceræ fuisse, & propemodum constitisse hosce versus à Cn. Nævio poëta in eum scriptos esse,

Etiam qui res magnas manu sæpe gessit gloriose;
Cuius facta viua nunc vigent; qui apud gentes solus
Præstat: eum suus pater cum pallio vno ab amica abduxit.

His ego versibus credo adductum Valerium Antiatem aduersum ceteros omnes scriptores de Scipionis moribus sensisse; & eam puellam captiuam non redditam patri scripsisse, contrà quam nos supra diximus, sed retentam à Scipione atque in deliciis amoribúsque ab eo vsurpatam.

CAPVT IX.

Locus exemtus ex annalibus L. Pisonis historiæ & orationis lepidissimæ.

QVod res videbatur memoratu digna, quam fecisse Cn. Flauium Annij filium ædilem curulem L. Piso in tertio annali scripsit, eaque res pérquam pure & venuste narrata à Pisone: locum istum totum huc ex Pisonis annali composuimus. Cn. *inquit*, Flauius patre libertino natus scriptum faciebat: ique in eo tempore ædili curuli apparebat, quo tempore ædiles subrogantur: eumque pro tribu ædilem curulem renuntiauerunt. at ædilis, qui comitia habebat, negat accipere, neque sibi placere, qui scriptum faceret, eum ædilem fieri. Cn. Flauius Annii filius dicitur tabulas posuisse; scriptu sese abdicasse: isque ædilis curulis factus est. idem Cn. Flauius Annii filius dicitur ad collegam venisse visere ægrotum: &, in conclaue postquam introiuit, adolescentes ibi complu-

tes nobiles sedebant contemnentes eum; assurgere ei nemo voluit. Cnæus Fannius Annii filius ædilis id arrisit, sellam curulem iussit sibi afferri. eam in limine apposuit, nequis illorum exire posset; vtique ii omnes inuiti viderent sese in sella curuli sedentem.

CAPVT X.

Historia super Euclide Socratico; cuius exemplo Taurus philosophus adhortari adolescentes suos solitus est ad philosophiam gnauiter sectandam.

Philosophus Taurus, vir memoria nostra in disciplina Platonica celebratus, cùm alijs bonis multis salubribúsque exemplis hortabatur ad philosophiam capessendam; tũ vel maxime ista re animos iuuenũ expergebat, Euclidem quàm dicebat Socraticum factitauisse. Decreto, *inquit*, suo Athenienses cauerant, vt, qui Megaris ciuis esset, si intulisse Athenas pedem prehensus esset, ea res ei homini capitalis esset. tanto Athenienses, *inquit*, odio flagrabant finitimorum hominum Megarensium. tum Euclides, qui indidem Megaris erat, quique ante id decretum & esse Athenis & audire Socratẽ cõsueuerat, postquã id decretũ sanxerunt, sub noctem, cum aduesperasceret, tunica longa muliebri indutus & pallio versicolore amictus, & caput rica velatus è domo sua Megaris Athenas ad Socratẽ cõmeabat, vt vel noctis aliquo tẽpore cõsiliorum sermonumque eius fieret particeps; rursúsq. sub lucẽ milia passuũ paulo amplius

viginti, eadem veste illa tectus redibat. at nûc, *inquit*, videre est philosophos vltro currere vt doceant ad fores iuuenum diuitum; eosque ibi sedere atque operiri prope ad meridiem, donec discipuli nocturnum omne vinum edormiant.

CAPVT XI.

Verba ex oratione Q. Metelli Numidici, quæ libuit meminisse, ad officium grauitatis dignitatísque vitæ decentia.

CVm inquinatißimis hominibus non eße conuicio decertandum, neque in maledictis aduersus impudentes & improbos velitandum, quia tantisper similis & compar eorum fias dum paria & consimilia dicas atque audias, non minus ex oratione Q. Metelli Numidici sapientis viri cognosci poteſt, quàm ex libris & disciplinis philosophorum. verba hæc sunt Metelli aduersus Cn. Manlium tribunum plebei, à quo apud populum in concione laceßitus iactatúsque fuerat dictis petulantibus. Nunc quod ad illum attinet, Quirites, quoniam se ampliorem putat esse, si se mihi inimicum dictitauerit, quem ego mihi neque amicum recipio neque inimicum respicio, in eum ego non sum plura dicturus. nam eum indignissimum arbitror, cui à viris bonis benedicatur; tum ne idoneum quidem cui à probis maledicatur. nam si in eo tempore huiuscemodi homũculum nomines, in quo pœnire non possis; maiore honore quam contumelia afficias.

CAPVT XII.

Quod neque *testamentum*, sicuti Seruius Sulpicius existimauit; neque *sacellum*, sicuti C. Trebatius, duplicia verba sunt, sed ei *testatione* alterum productum alterum à sacro diminutum.

Seruius Sulpicius iureconsultus, vir ætatis suæ doctissimus, in libro de sacris detestandis secundo, qua ratione adductus testamentum verbum esse duplex scripserit, non reperio. nam compositum esse dixit à mentis contestatione. quid igitur calceamentum, *quid* paludamentum, *quid* pauimentum, *quid* vestimẽtum, *quid alia mille per huiuscemodi formam producta? etiamne ista omnia composita dicemus? obrepsisse autem videtur Seruio, vel si quis alius est qui id prior dixit, falsa quidem sed non abhorrens neque incõcinna quasi mentis quædam in hoc vocabulo significatio. sicut hercle C. quoque Trebatio eadem concinnitas obrepsit. nam in libro de religionibus secundo*, Sacellum est, *inquit*, locus paruus deo sacratus cum ara. *deinde addit verba hæc.* Sacellum ex duobus verbis arbitror compositum sacri & cellæ; quasi sacra cella. *hoc quidẽ scripsit Trebatius. sed quis ignorat* sacellum *&* *simplex verbum esse & non ex* sacro *&* cella *copulatum, sed ex* sacro *diminutum?*

CAPVT XIII.

De quæstiunculis apud Taurum philosophũ in conuiuio agitatis, quæ sympoſiacæ vocantur.

FActitatum obseruatúmque hoc Athenis est ab iis, qui erant philosopho Tauro iunctiores. cum domum suã nos vocaret, ne omnino, vt dicitur, immunes & asymboli veniremus, coniectabamus ad cœnulam non cupedias ciborum sed argutias quæstionum. vnusquisque igitur nostrûm commentus paratúsque ibat quod quæreret: eratque initium loquendi edundi finis. quærebantur autem non grauia nec reuerenda, sed ἐνθυμήματα quædam lepida & minuta & florentem vino animum lacessentia: quale hoc ferme est subtilitatis ludicræ, quod dicam. quæsitum est quando moriens moreretur; cum iam in morte esset, an tum etiam cum in vita foret: & quando surgens surgeret; cum iam staret, an tum etiam cum sederet: &, qui artem disceret, quando artifex fieret; cum iam esset, an tum cum etiam non esset. vtrum enim horum dices; absurde atque ridicule dixeris: multóque absurdius esse videbitur, si aut vtrumque esse dicas aut neutrum. sed ea omnia cum captiones esse quidam futiles & inanes dicerent: Nolite, inquit Taurus, hæc quasi nugarum aliquem ludum aspernari. grauissimi philosophorum super hac re serio quæsiuerunt: & alij moriendi verbum atque momentum manente adhuc vita dici atque fieri putauerunt; alij nihil in eo tempore vitæ reliquerunt; totúmque illud, quod mori dicitur, morti vindicauerunt. item de ceteris similibus in diuersa tempora & in contrarias sententias discesserunt. Sed Plato, inquit, noster neque vitæ id tempus neque morti dedit; idémque in omni consimilium rerum disceptatione fecit. vidit quippe vtrumque esse pugnans; neque posse ex duobus contrariis altero manente alterum constitui: quæstionémque fieri per diuersum inter sese finium mortis & vitæ cohærentiam: & idcirco peperit ipse expreßitque aliud

quoddam nouum in confinio tempus; quod verbis propriis atque integris τὴν ἐξαίφνης φύσιν appellauit: idque ipsum ita, uti dico, inquit, in libro cui Parmenides titulus est, scriptum ab eo reperietis: τὸ ἐξαίφνης τὸ γὰρ ἐξαίφνης τοιοῦτόν τι ἔοικε σημαίνειν, ὡς ἐξ ἐκείνου μεταβάλλον εἰς ἑκάτερον. tales apud Taurum symbola, taliáque erant secundarum mensarum, vt ipse dicere solitus erat, τραγήματα.

CAPVT XIIII.

Pœniendis peccatis tres esse rationes à Philosophis attributas; & quamobrem Plato tantum duarum ex his meminerit.

POEniendis peccatis tres esse debere causas existimatum est. vna est, quæ νουθεσία, vel κόλασις, vel παραίνεσις dicitur; cum pœna adhibetur castigandi atque emendandi gratia, vt is, qui fortuito deliquit, attentior fiat correctiórque. altera est, quam ij, qui vocabula ista curiosius diuiserunt, τιμωρίαν appellant. ea causa animaduertendi est, cum dignitas auctoritásque eius, in quem est peccatum, tuenda est, ne prætermissa animaduersio contemtum eius pariat & honorem leuet: iccircóque id ei vocabulum à conseruatione honoris factum putant. tertia ratio vindicandi est, quæ παράδειγμα à Græcis nominatur, cum pœnitio propter exemplum est necessaria; vt ceteri similibus à peccatis, quæ prohiberi publicitus interest, metu cognitæ pœnæ deterreantur. idcirco veteres quoque nostri exempla pro maximis grauissimísque pœnis dicebant. quando igitur aut spes magna est, vt is, qui peccauit, citra pœnam ipse sese vltro corrigat; aut spes contrà nulla est emendari eũ posse & corrigi; aut iacturã dignitatis, in quã peccatum est, metui nõ necessũ est; aut nõ id peccatũ est, cuius exem-

plo necessario metu succurrendum sit: tum, quicquid ita delictum est non sane dignum esse imponendæ pœnæ studium visum est. Has tres vlciscendi rationes & philosophi alij plurifariam & noster Taurus in primo commentariorum, quos in Gorgiam Platonis composuit, scriptas reliquit. Plato autem ipse verbis apertis duas solas esse pœniendi causas dicit: vnam; quam primo in loco propter corrigendum, alteram, quam in tertio propter exempli metum posuimus. Verba sunt hæc Platonis in Gorgia: προσήκει δὲ παντὶ, τῷ ἐν τιμωρίᾳ ὄντι ὑπ' ἄλλου ὀρθῶς τιμωρουμένῳ ἢ βελτίονι γίνεσθαι, καὶ ὀνίνασθαι. ἢ παράδειγμα τοῖς ἄλλοις γίνεσθαι. ἵνα ἄλλοι ὁρῶντες πάσχοντα ἃ ἂν πάσχοι. φοβούμενοι βελτίους γίνωνται. *in hisce verbis facile intelligas* τιμωρίαν *Platonem dixisse, non vt supra scripsi quosdam dicere, sed ita vt promisce dici solet, pro omni pœnitione. an'ne autem quasi omnino paruam & contemtu dignam præterierit pœnæ sumendæ causam propter tuendam læsi hominis auctoritatem, an magis, quasi ei, quam dicebat, rei non necessariam prætermiserit, cum de pœnis, non in vita neque inter homines, sed post vitæ tempus capiendis scriberet, ego in medium relinquo.*

CAPVT XV.

De verbo, *quiesco*, an *e* littera corripi an produci debeat.

A*Micus noster homo multi studii atque in bonarum disciplinarum opere frequens verbum*, quiescit, *vsitate, e, littera correpta dixit. alter item amicus homo in doctrinis, quasi in præstigiis, mirificus, communiumque vocum respuens nimis & fastidiens, barbare eum dixisse opinatus est; quoniam producere debuisset non corripere. nam*, quiescit, *ita oportere dici prædicauit, vt* ca-

leſcit, niteſcit, ſtupeſcit, *atque alia huiuſcemodi multa. id etiam addebat, quod,* quies, e, *producta non breui diceretur. noſter autem, qua eſt omnium rerum verecunda mediocritate, ne ſi Ælii quidem, Cincij, & Satyri dicendum ita cenſuiſſent, obſecuturum ſeſe fuiſſe ait contra perpetuam Latinæ linguæ conſuetudinem: neque ſe tam inſignitè locuturum, abſona inauditáque vt diceret. litteras autem ſuper hac re fecit inter exercitia quædam ludicra: &,* quieſco, *non eſſe his ſimile, quæ ſupra poſui, nec à* quiete *dictum, ſed ab eo* quietem; *Græcaque vocis* ἔχον καὶ ἔοκον *Ionice à verbo* ἔχω ὄχω *& modum & originem verbum illud habere, demonſtrauit: rationibúſque haud ſane frigidis docuit,* quieſco, e, *littera longa dici non conuenire.*

CAPVT XVI.

Notatum verbum, *deprecor*, à poeta Catullo inuſitate quidem ſed apte poſitum & propriè: déque ratione eius verbi: exemplíſque veterum ſcriptorum.

Eiuſmodi quiſpiam qui tumultuariis & modicis linguæ exercitationibus ad famam ſe facundiæ permiſerat, neque orationis Latinæ vſurpationes veras didicerat, cum in Lycio forte veſpera ambularemus, ludo ibi & voluptati nobis fuit. nam cum eſſet verbum, deprecor, *doctiuſcule poſitum in Catulli carmine; quia id ignorabat, frigidiſſimos verſus eſſe dicebat, omnium quidem meo iudicio venuſtiſſimos, quos ſubſcripſi.*

Leſbia mi dicit ſemper male, nec tacet vmquã
De me Leſbia: me diſpeream niſi amat.
Quo ſigno? quaſi non totidem mox deprecer illi

Assidue. verum dispeream nisi amo.

deprecor *hoc in loco vir bonus ita dictum esse putabat, vt plerumque à vulgo dicitur; quod significat valde precor & oro & supplico. in quo,* de, *præpositio ad augendũ & cumulandum valet. quod si ita eßet; frigidi sane versus forent.nunc enim contrà omnino est. nam,* de, *præpositio, quoniam est anceps, in vno eodemque verbo diuersitatem significationis capit.sic enim,* deprecor, *à Catullo dictum est, quasi detestor, vel exsecror, vel depello, vel abominor. contrà autẽ valet, cum Cicero pro P. Sylla ita dicit.* Quam multorum hic vitam à Sylla deprecatus. *item in dißuasione legis agrariæ.* Si quid deliquero; nullæ sunt imagines quæ me à vobis deprecentur. *Sed neque solus Catullus ita isto verbo vsus est. pleni adeo sunt libri veterum similis in hoc verbo significationis. ex quibus vnum & alterum, quæ suppetierant, apposui. Q. Ennius in Erechtheo non longe secus dixit quàm Catullus.*

Quibus nunc, *inquit*, ærumna mea libertatem paro,
Quibus seruitutem mea miseria deprecor.

significat abigo & amolior vel prece adhibita vel quo alio modo. item Ennius in Cresphonte;

Ego cum meæ vitæ parcam; letum inimico deprecor.

Cicero in libro sexto de republica ita scripsit. Quod quidem eo fuit maius, qui cum causa pari collegæ essent non modo inuidia pari non erant, sed etiã Claudii inuidiam Gracchi caritas deprecabatur, *hic quoque item non est valde precabatur, sed quasi propulsabat inuidiam. quod Græci propinqua significatione παραιτοῦμαι dicunt. Item pro A. Licinio consimiliter Cicero verbo isto vtitur.* Quid, *inquit*, huic homini

facias?non'ne concedas interdum vt excusatione stultitiæ summæ improbitatis odium deprecetur? *item in Verrem actionis secundæ primo*; Nunc vero quid faciat Hortensius? auaritiæne crimina frugalitatis laudibus deprecetur? an hominem flagitiosissimum libidinosissimum nequissimúmque defendat? *Sic igitur Catullus eadem se facere dicit, quærens veniam quod & malediceret ei palam respueretque & recusaret detestaretúrque assidue; & tamen eam penitus deperiret.*

CAPVT XVII.

Quis omnium primus libros publice præbuerit legendos; quantúsque numerus fuerit Athenis ante clades Persicas librorũ in bibliothecis publicorum.

Libros Athenis disciplinarum liberalium publice ad legendum præbendos primus posuisse dicitur Pisistratus tyrannus: deinceps studiosius accuratiúsque ipsi Athenienses auxerunt: sed omnem illam postea librorum copiam Xerxes Athenarum potitus, vrbe ipsa præter arcem incensa abstulit asportauitque in Persas. hos porro libros vniuersos multis post tempestatibus Seleucus rex, qui Nicanor appellatus, referendos Athenas curauit. ingens postea numerus librorum in Ægypto à Ptolemæis regibus vel conquisitus vel confectus est ad milia fermè voluminum septingenta. sed ea omnia bello priore Alexandrino, dum diripitur ea ciuitas, non spontè neque opera consulta, sed à militibus forte auxiliariis incensa sunt.

A. GELLII NOCTIVM ATTICARVM COMMENTARIVS LIBER SEPTIMVS.

CAPVT I.

Admiranda quædam de P. Africano superiore ex annalibus sumta.

QVod de Olympiade Philippi regis vxore, Alexandri matre, in historia Græca scriptum est; idem de P. Scipionis quoque matre, qui prior Africanus appellatus est, memoriæ datum est. nam & C. Oppius & Iulius Higinus, aliique, qui de vita & rebus Africani scripserunt, matrem eius diu sterilem existimatam tradunt; Publium quoque Scipionem, cum quo nupta erat, liberos desperauisse. postea in cubiculo atque in lecto, cum absente marito cubans sola abdormisset, visum repente iuxta eam cubare ingentem anguem; eúmque, iis qui viderant territis & clamantibus, elapsum inueniri nequisse: idipsum P. Scipionem ad haruspices retulisse: eos, sacrificio facto, respondisse fore vt liberi generentur: neque multis diebus post, quam ille anguis in lecto visus est, mulierem concepisse: concepti fetus signa atque sensum pati: exinde mense decimo peperisse; natúmque esse hunc P. Scipionem Africanum, qui Hannibalem & Karthaginienses in Africa bello Pœnico secundo vicit. Sed & eum impendio magis ex rebus gestis quam ex illo ostento virum esse virtutis diuinæ creditum est. Id etiã dicere haud piget, quod idem illi, quos supra nominaui, litteris mandauerint Scipionem hunc Africanum solita-

tauisse noctis extremo, prius quam dilucularet, in capitolium ventitare, ac iuberi aperire cellam Iouis, atque ibi solum diu demorari quasi consultantem de republica cum Ioue; aedituósque eius templi saepe esse demiratos, quod solum id temporis in capitolium ingredientem canes semper in alios saeuientes neque latrarent eum neque incurrerent. Has vulgi de Scipione opiniones confirmare atque approbare videbantur dicta factáque eius pleraque ammiranda. ex quibus est vnum huiuscemodi. Assidebat oppugnabátque oppidum in Hispania, situ, moenibus, defensoribus validum & moenitum, re etiam cibaria copiosum: nulláque eius potiundi spes erat. & quodam die ius in castris sedens dicebat: atque ex eo loco id oppidū procul videbatur. tum è militibus, qui in iure apud eum stabant, interrogauit quispiam ex more in quem diem locúmque vadimonium promitti iuberet. & Scipio manum ad ipsam oppidi, quod obsidebatur, arcem protendens Perendie, inquit, sese sistant illo in loco. atque ita factum. die tertio, in quem vadari iusserat, oppidum captum est: eodemque die in arce eius oppidi ius dixit.

CAPVT II.

De Caesellii Vindicis pudendo errore; quem offendimus in libris eius, quos inscripsit Antiquarum Lectionum.

TVrpe erratum offendimus in illis celebratissimis cōmentariis Lectionum antiquarum Caesellij Vindicis, hominis Herclè pleraque haud indiligentis. quod erratum multos fugit, quamquam multa in Caesellio reprehendendo etiam per calumnias rimarentur. scripsit autem Caesellius Q. Ennium in tertiodecimo libro annalium, cor, *dixisse masculino genere. verba Caesellii subiecta sunt.*

Masculino genere, *cor*, vt multa alia, enuntiauit Ennius. nam in tertiodecimo annali, quem cor, dixit. *adscripsit deinde versus Ennij duos:*

Hannibal audaci cum pectore dehortatur
Ne bellum faciam; quem credidit esse meum
cor?

Antiochus est, qui hoc dicit, Asiæ rex. is admiratur & permouetur quod Hannibal Karth*aginiensis bellum se facere populo Romano volentem dehortetur. hos autem versus Cæsellius sic accipit, tamquam si Antiochus sic dicat: Hannibal me ne bellum geram dehortatur. quod cum facit, æqualem cor putat habere me ei. quam stultum esse me credit, cum id mihi persuadere vult? hoc Cæsellius quidem. sed aliud longe Ennius. nam tres versus sunt nõ duo ad hanc Ennij sententiam pertinentes. ex quibus tertium versum Cæsellius non respexit.*

Hannibal audaci cum pectore dehortatur
Ne bellum faciam; quem credidit esse meum
cor
Suasorem summum & studiosum robore
belli.

horum versuum sensus atque ordo sic opinor est. Hannibal ille audentissimus atque fortissimus, quem ego credidi (hoc enim est; cor meum credidit; *proinde atque diceret, quem ego stultus homo credidi) fore summum suasorem ad bellandum, is me dehortatur, dissuadétque ne bellum faciã. Cæsellius autem forte* ῥαθυμότερον ῥαφῇ *ista verborum captus* quem cor *dictum putauit, &* quem *accentu acuto legit, quasi ad cor referatur non ad Hannibalem. sed non fugit me, si aliquis sit tam inconditus, sic posse defendi* cor *Cæsellij masculinum, vt videatur ter-*

tius versus seperatim atque diuisè legendus, proinde quasi præcisis interruptisque verbis exclamet Antiochus; suasorem summum! *sed non dignum est eis, qui hoc dixerint, responderi.*

CAPVT III.

Quod Tullius Tiro Ciceronis libertus reprehẽderit in M. Catonis oratione, quam pro Rhodiensibus in senatu dixit; & quid ad ea, quæ reprehenderat, responderimus.

Ciuitas Rhodiensis & insulæ opportunitate & operum nobilitate & nauigandi sollertia naualibúsque victoriis celebrata est. ea Rhodiensis ciuitas, cum amica atque socia populi Romani foret, Persa tunc Philippi filio Macedonum rege, cum quo bellum populo Romano fuit, amico vsa est: connixique sunt Rhodienses, legationibus Romam sæpe missis, id bellum inter eos componere. sed, vbi ista pacificatio perpetrari nequiuit, verba à plerisque Rhodiensibus in concionibus eorum ad populum facta sunt; vt, si pax non fieret, Rhodienses regem aduersus populum Romanum adiutarent. sed nullum super ea re publicum decretum factum est. At, vbi Perses victus captúsque est, Rhodienses pertimuere ob ea quæ compluries in cœtibus populi acta dictáque erant: legatósque Romam miserunt, qui temeritatem quorumdam popularium suorum deprecarentur; & fidem consiliúmq. publicum expurgarent. legati postquam Romam venerunt, & in senatum intromissi sunt, verbisque suppliciter pro

causa sua factis è curia excesserũt: sententiæ rogari cœptæ. cumque partim senatorum de Rhodiensibus quererentur, maléque eos animatos fuisse dicerent, bellúmque eo illis faciundum censerent: tum M. Cato exsurgit; & optimos fidißimósque socios, quorum opibus diripiendis poßidendísque non pauci ex summatibus viris intenti infestíque erant, defensum conseruatúmque pergit; orationémque inclutam dicit, quæ & seorsum fertur inscriptáque est pro Rhodiensibus, & in quinto Originum libro scripta est. Tiro autem Tullius M. Ciceronis libertus sane quidem fuit ingenio homo eleganti, & haudquaquam rerum litterarúmque veterum indoctus: eóque ab ineunte ætate liberaliter instituto adminiculatore & quasi administro in studiis litterarum Cicero usus est. sed profectò plus ausus est quam vt tolerari ignóscique poßit. namque epistolam conscripsit ad Q. Axium familiarem patroni sui confidenter & nimis calide. in quã sibimet visus est orationem istam pro Rhodiensibus acri subtilique ingenio & iudicio percensuisse. ex ea epistola libitam fortè nobis est reprehensiones eius quasdam attingere; maiore scilicet venia reprehensuri Tironem, quã tum ille reprehẽdit Catonem. culpauit autem primum hoc, quod Cato inerudite & ἀναγώγως, vt ipse ait, principio nimis insolenti nimísque acri & obiurgatorio usus sit; cum vereri sese ostendit ne patres, gaudio atque lætitia rerum gestarum prospere de statu mentis suæ deturbati, non satis consiperent; neque ad recte intelligendum consulendúmque essent idonei. In principiis autem, *inquit*, patroni, qui pro reis dicunt, conciliare sibi & complacare iudices debent; sensúsque eorum exspectatione causæ suspensos rigentésque honorificis verecundísque sententiis commulcere; non iniuriis atque imperiosis minationibus cõfutare. *ipsum deinde principium*

tipium apposuit; cuius verba hæc sunt. Scio solere plerisque hominibus rebus secundis atque prolixis atque prosperis animum excellere, superbiam atque ferociam augescere atque crescere. quod mihi nunc magnæ curæ est, quia hæc res tam secunde processit, ne quid in consulendo aduersi eueniat, quod nostras secundas res confutet; neve hæc lætitia nimis luxuriose eueniat. aduorsæ res se domant & docent quid opus sit facto. secundæ res lætitia transuorsum trudere solent à recte consulendo atque intelligendo. quo maiore opere edico suadeóque vti hæc res aliquot dies proferatur, dũ ex tanto gaudio in potestatẽ nostrã redeamus. *quæ deinde Cato iuxta dicit, ea, inquit,* confessionẽ faciunt nõ defensionẽ; neq. propulsationem trãslationémve criminis habẽt, sed cum pluribus aliis communicationem. quod scilicet nihil ad purgandum est. atque etiam, *inquit,* insuper profitetur Rhodienses, qui accusabantur quod aduersus populum Romanum regi magis cupierint fauerintque, id eos cupisse atque fauisse vtilitatis suæ gratia; ne Romani, Persa quoque rege victo, ad superbiam ferociámque & immodicum modum insolescerent. *eáque ipsa verba ponit, ita vti infra scriptum est.* Atque ego quidem arbitror Rhodienses noluisse nos ita depugnare, vti depugnatum est; neque regem Persen vicisse; non Rhodienses id modò voluere, sed multos populos ac multas nationes idem noluisse arbitror. atque haud scio an partim eorum fuerint, qui non nostræ contumeliæ causa id noluerint euenire; sed enim id metuêre, si nemo esset homo quem vereremur & quicquid luberet face-

remus, ne sub solo imperio nostro in seruitute nostra essent. libertatis suæ causa in ea sententia fuisse arbitror. atque Rhodienses tamen Persen publice numquam adiuuare. cogitate quanto nos priuatim cautius facimus. nam vnusquisque nostrum, si quis aduersus rem suam quid fieri arbitratur, summa vi contrà nititur, ne aduersus ea fiat. quod illi tamen perpessi. *Sed, quod ad principium reprehensum attinet; scire oportuit Tironem defensos esse Rhodienses à Catone sed vt à senatore & consulari & censorio viro, id, quod optimum esse publicum existimabat, suadente, non vt à patrono causam pro reis dicente. alia nāque principia cōducunt reos apud iudices defendēti, & clementiā misericordiāq́; undiq; indagāti; alia, cū senatus de republica cōsulitur, viro auctoritate præstanti sentētiis quorumdā iniquissimis permoto, & pro vtilitatibus publicis ac pro salute sociorū grauiter ac libere indignāti simul ac dolenti. quippe recte & vtiliter in disciplinis rhetorū præcipitur iudices de capite alieno déque causa ad sese non pertinenti cognituros, ex qua præter officium iudicandi nihil ad eos simul periculi vel emolumenti redundaturum est, conciliandos esse ac propitiandos laudabiliter ac placabiliter & leniter existimationi salutique eius qui apud eos accusatus est. at cum dignitas & fides & vtilitas omnium communis agitur, ob eámque rem aut suadendum quid vt fiat, aut fieri iam cœpto differendum est: tum qui se in huiusmodi principiis occupat vt beniuolos benignósque sibi auditores paret, otiosam operam in non necessariis verbis sumit. iamdudum enim negotia periculáque ipsa rerum communia consiliis eos capiendis conciliant; & ipsi potius sibi exposcunt consultoris beniuolentiam. Sed quod ait confessum Catonem noluisse Rhodienses ita depugnari vti depugnatum est, neque regem*

Persen à populo Romano vinci, atque id eum dixisse non Rhodienses modo sed multas alias quoque nationes voluisse, sed id nihil ad purgandum extenuandumve crimen valere; iam hoc primum Tiro improbe mentitur. verba ponit Catonis; & aliis tamen eum verbis calumniatur. non enim Cato confitetur Rhodienses noluisse victoriam esse populi Romani, sed sese arbitrari dixit id eos noluisse: quod erat procul-dubio suæ opinionis professio, non Rhodiensium culpæ confessio. in qua re, vt meum quidem iudicium est, non culpa tantum vacat; sed dignus quoque laude ammiratioréque est; cum & ingenue & religiose dicere visus est contra Rhodienses quod sentiebat, & parta sibi veritatis fide ipsum illud tamen, quod contrarium putabatur, flexit & transtulit; vt eos idcirco vel maxime æquum esset acceptiores carioresque fieri populo Romano, quod cum & vtiles illi essent & vellent regi, nihil tamen adiuuandi eius gratia facerent. postea verba hæc ex eadẽ oratione ponit: Ea nũc derepente tãta nos benificia vltro citróq;, tantã amicitiam relinquemus? quod illos dicimus voluisse facere, id nos priores facere occupabimus? *hoc, inquit, enthymema nequã & vitiosum est. respõderi enim potuit; occupabimus certè: nam, si non occupauerimus, opprimemur, incidendúmque erit in insidias à quibus ante nos non cauerimus. recte, inquit, hoc vitio dat Lucilius poëta Euripidi; quod, cum Polyphontes rex propterea se interfecisse fratrem diceret quod ipse ante consilium de nece eius cepisset, Merope fratris uxor hisce eum verbis eluserit.*

Εἰ γάρ σ' ἔμελλεν, ὡς σὺ φῂς, κτείνειν πόσις,
Χρῆν καὶ σὲ μέλλειν, ὡς χρόνος παρήλυθεν.

At hoc enim, inquit, plane stultitiæ plenum est, eo consilio atque ea fini facere velle aliquid, uti numquam id facias quod velis. sed videlicet Tiro animum non aduertit

non esse in omnibus rebus cauendis eamdem causam; neque humanæ vitæ negotia & actiones & officia vel occupandi vel differendi vel etiam vlciscendi vel cauendi similia esse pugnæ gladiatoriæ. nam gladiatori, composito ad pugnandum, pugnæ hæc præposita sors est; aut occidere si occupauerit, aut occumbere si cessauerit: hominum autem vita non tam iniquis neque tam indomitis necessitatibus circumscripta est, vt idcirco prior iniuriam facere debeas, quam, nisi feceris, pati possis. quod tantum aberat à populo Romano; vt sæpe etiam in sese factas iniurias vlcisci neglexerit. post deinde vsum esse Catonem dicit in eadem oratione argumentis parum honestis & nimis audacibus, ac non viri eius, qualis fuit; sed vafris ac fallaciosis & quasi Græcorum sophistarum sollertiis. nã, cum obiiceretur, *inquit*, Rhodiensibus quod bellum populo Romano facere voluissent, negauit pæne, & ignosci poposcit quia id non fecissent & si maxime voluissent; induxisséque eum dicit quam dialectici epagogen appellant, rem admodum insidiosam & sophisticam, neque ad veritatem magis quam ad captiones repertam; cum conatus sit exemplis decipientibus colligere confirmaréque, neminem, qui male facere voluit, plecti æquum esse, nisi, quod factum voluit, etiam fecerit: *verba autem ex ea oratione M. Catonis hæc sunt.* Qui acerrime aduersus eos dicit, ita dicit; hostes voluisse fieri. Et quis tandem est qui nostrorum, quod ad sese attinet, æquum censeat quemquam pœnas dare ób eam rem, quod arguatur male facere voluisse? nemo opinor. nam ego, quod ad me attinet, nolim. *deinde paulo infra ita dicit.* Quid nunc? & quæ tandem lex est tam acerba,

quæ dicat: Si quis illud facere voluerit, mille nummis dimidium familiæ multa esto: Si quis plus quingenta iugera habere voluerit; tanta pœna esto: Si quis maiorem pecudum numerum habere voluerit; tantùm damni esto. atqui nos omnia plura habere volumus, & id nobis impune est. *postea ita dicit.* Sed si honorem non æquum est haberi ob eam rem, quod bene facere voluisse quis dicit neque fecit tamen; Rhodiensibus tale erit, quod non male fecerunt, sed quia voluisse dicuntur facere. *His argumentis Tiro Tullius M. Catonem contendere & conficere dicit Rhodiensibus quoque impune esse debere, quod hostes quidem esse populi Romani voluissent, etsi maxime non fuissent. dissimulari autem non posse ait, quin paria & consimilia non sint plus quingenta iugera habere velle, quod plebiscito colonis prohibitum fuit; & bellum iniustum atque impium populo Romano facere velle; neque item inficiari posse, quin alia causa in præmio sit alia in pœnis. nam beneficia, inquit, promissa opperiri oportet, neque antè remunerari, quam facta sint: iniurias autem imminentes præcauisse iustum est quam expectauisse. summa enim professio stultitiæ, inquit, est non ire obuiam sceleribus cogitatis, sed manere oppeririqve, vt, cùm admissa & perpetrata fuerint, tum denique, vbi quæ facta sunt infecta fieri non possunt, pœniantur. hæc Tiro in Catonem non nimis frigide neque sane inaniter. Sed enim Cato non nudam neque solitariam nec improtectam hanc epagogen facit: sed multis eam modis præfulcit, multisque aliis argumentis conuelat: &, quia non Rhodiensibus magis quàm reipublicæ consultabat, nihil sibi dictu factúque in ea re turpe duxit, quin omnium sententiarum via seruatum ire socios niteretur. ac primum ea*

non incallide conquisiuit, quæ non iure naturæ aut iure gentium fieri prohibentur, sed iure legum rei alicuius medendæ aut temporis causa iussarum: sicut est de numero pecoris & de modo agri præfinito aut eiusmodi aliquo. in quibus rebus, quod prohibitum est fieri, per leges quidem non licet; velle id tamen facere, si liceat, inhonestũ non est. atque eas res contulit seorsum, miscuitque cum eo quod neque facere neque velle per sese honestum est; tum deinde, ne disparilitas collationis euidens fieret, pluribus id propugnaculis defensat: neque tenues istas & enucleatas voluntatum in rebus illicitis reprehensiones, qualia in philosophorum otio disputantur, magnifacit; sed id solum summa ope nititur vt causa Rhodiensium, quorum amicitiam retineri ex republica fuit, aut æqua iudicaretur, aut quidem certe ignoscenda: atque interim neque fecisse Rhodienses bellum neque facere voluisse dicit; interim autem facta sola censenda dicit atque in iudicium vocanda, sed voluntates nudas inanésque neque legibus neque pœnis fieri obnoxias; interdum autem, quasi deliquisse eos concedat, ignosci postulat, & ignoscentias vtiles esse rebus humanis docet; ac, nisi ignoscant, metus in republica rerum nouarum mouet: sed enim contrà, si ignoscatur, conseruatum iri ostendit populi Romani magnitudinem. superbiæ quoque crimen, quod tunc præter cetera in senatu Rhodiensibus obiectum erat, mirifica & prope diuina responsionis figura elusit & eluit. verba adeo ipsa ponemus Catonis; quoniam Tiro ea prætermisit. Rhodienses superbos esse aiunt, id obiectantes quod mihi à liberis meis minime dici velim. sint sane superbi. quid id ad nos attinet? idne irascimini si quis superbior est quam nos? *nihil prorsus hac compellatione dici potest neque grauius neque munitius. aduersus ho-*

mines superbissimos facta, qui superbiam in sese amarent, in aliis reprehenderent. praeterea animaduertere est in tota ista Catonis oratione omnia disciplinarum rhetoricarum arma atque subsidia mota esse. sed non proinde vt in decursibus ludicris aut simulachris praeliorum voluptariis fieri videmus; non, inquam, distincte nimis nimisque compte atque modulate res acta est. sed quasi in ancipiti certamine, cum sparsa acies est, multis locis Marte vario pugnatur: sic in ista tum causa Cato, cum superbia illa Rhodiensium famosissima multorum odio atque inuidia flagraret, omnibus promiscè tuendi atque propugnandi modis vsus est: & nunc vt optime meritos commendat; nunc, tamquam si innocentes purgaret, ne bona diuitiaeque eorum expetantur, obiurgat; nunc etiam quasi sit erratum deprecatur; nunc vt necessarios reipublicae ostentat; nunc clementiae nunc mansuetudinis maiorum nunc vtilitatis publicae commonefacit. eaque omnia distinctius numerosiúsque ac comptius fortassean dici potuerunt: fortius atque viuidius potuisse dici non videntur. inique igitur Tiro Tullius, qui ex omnibus facultatibus tam opulentae orationis aptis inter sese & cohaerentibus paruum quippiam nudúmque sumsit, quod obtrectaret; tamquam non dignum M. Catone fuerit quod delictorum non perpetratorum voluntates tantum non censuerit poeniendas. Commodius autem erectiúsque de his meis verbis, quibus Tullio Tironi respondi modo, existimabit iudiciúmque faciet, qui & orationem ipsam Catonis totam acceperit in manus, & epistolam Tironis ad Axium scriptam requirere & legere curauerit. ita enim nos sincerius exploratiúsque vel corrigere poterit vel probare.

CAPVT IIII.

Cuiusmodi seruos & quam ob causam Cælius Sabinus iuris ciuilis auctor *pileatos* venundari solitos scripserit, & quæ mancipia sub corona more maiorum venierint; atque idipsum, *sub corona*, quid sit.

Pileatos seruos venum solitos ire quorum nomine venditor nihil præstaret Cælius Sabinus iurisperitus scriptum reliquit. cuius rei causam esse ait, quod huiusmodi condicionis mancipia insignia esse in vendundo deberent; vt emtores errare & capi non possent; neque lex vendundi opperienda esset: sed oculis iam perciperent quodnam esset mancipiorum genus, sicuti, *inquit*, antiquitus mancipia iure belli capta coronis inducta veniebant, & iccirco dicebantur sub corona venire. namque vt ea corona signum erat captiuorum venalium; ita pileus impositus demonstrabat eiusmodi seruos venum dari, quorum nomine emtori venditor nihil præstaret. *est autem alia rationis huius opinio cur dici solitum sit captiuos sub corona venundari; quod milites, custodiæ causa, captiuorum venalium greges circumstarent: eaque circumstatio militum corona appellata sit. sed id magis verum esse, quod supra dixi, Cato quoque in libro, quem composuit de re militari, docet. verba sunt hæc Catonis:* Vt populus sua opera potius ob rem bene gestam coronatus supplicatum eat, quam re male gesta coronatus veniat.

CAPVT V.

Historia de Polo histrione memoratu digna.

Histrio in terra Græcia fuit fama celebri; qui gestus & vocis claritudine & venustate ceteris antistabat. nomen fuisse aiunt Polum. tragœdias poetarum nobilium scitè atque asseuerate actitauit. is Polus vnice amatum filium morte amisit. eum luctum cum satis visus est eluxisse, rediit ad quæstum artis. in eo tempore Athenis Electram Sophoclis acturus gestare vrnam quasi cum Oresti oßibus debebat. ita compositum fabulæ argumentum est, vt veluti fratris reliquias ferens Electra comploret commisereatúrque interitum eius qui per vim exstinctus existimatur. igitur Polus lugubri habitu Electræ indutus ossa atque vrnam è sepulchro tulit filii, & quasi Oresti amplexus oppleuit omnia non simulachris neque imitamentis sed luctu atque lamentis veris & spirantibus. itaque cum agi fabula videretur, dolor actitus est.

CAPVT VI.

Quid de quorundam sensuum naturali defectione Aristoteles scripserit.

Ex quinque his sensibus, quos animantibus natura tribuit, visu, auditu, gustu, tactu, odoratu, quos Græci ὄψιν, ἀκοὴν, γεῦσιν, ἁφὴν, ὄσφρησιν appellant, quædam animalium alia alio carent; & aut cæca natura gignuntur aut inora inauritáve. nullum autem gigni animal Aristoteles dicit, quod aut gustus sensu careat aut tactus. verba ex libro eius, quem περὶ μνήμης composuit, hæc sunt. τὴν δὲ ἁφὴν καὶ τὴν γεῦσιν πάντα ἔχει, πλὴν ἐπὶ τῶν ἀτελῆ ζώων.

CAPVT VII.

An, *affatim*, quasi *admodum*, prima acuta pronuntiandum sit; & quædam itidem non incuriose tractata super aliarum vocum accentibus.

ANnianus poëta, prǽter ingenij amœnitates, litterarum quoque veterum & rationum in litteris oppido quam peritus fuit: & sermocinabatur mira quadam & scita suauitate. is affatim, *vt*, admodum *prima acuta non media pronunciabat; atque ita veteres locutos censebat. itáque se audiente Probum Grammaticum hos versus in Plauti Cistellaria, legisse dicit.*

Potin' es tu homo facinus facere strennuum?
Aliorum est affatim qui faciant. sane ego
Me volo fortem perhiberier virum.

causámque esse huic accentui dicebat, quod, affatim, *non essent duæ partes orationis, sed vtraque pars in vnam vocem coaluisset; sicuti in eo quoque, quod* exaduersum *dicimus, secundam syllabam debere acui existimabat; quoniam vna non duæ essent orationis partes: atque ita oportere apud Terentium legi dicebat in his versibus.*

In quo hæc discebat ludo exaduersum loco
Tonstrina erat quædam.

addebat etiam quod, ad, *præuerbium tum fermè acueretur cum significaret* ἐπίτασιν, *quam intentionem nos dicimus, sicuti* affabrè *&* admodum *&* approbè *dicuntur. cetera quidem satis commode Annianus. sed hanc particulam,* ad, *cum intentionem significaret acui putauit. non id perpetuum videtur. nam &,* adpotus *cum dicimus &* adprimus *&* adprime; *intentio*

his in verbis demonstratur: neque tamen, ad, *particula satis commode accentu acuto pronuntiatur.* adprobus *tamen, quod significat* valde probus, *non inficias eo quin prima syllaba acui debeat. Cæcilius in comœdia, quæ inscribitur* TRIVMPHVS, *vocabulo isto vtitur.*

Hierocles hospes est mihi adolescens adprobus.

num igitur in istis vocibus, quas nos acui diximus, ea causa est quod syllaba insequitur natura longior, quæ non fermè patitur acui priorem in vocabulis syllabarum plurium quam duarum? adprimus *autem* longe primum *L. Liuius in Odyssea dicit in hoc versu.*

Ibi denique vir summus adprimus Patroclus. *idem Liuius in Odyssea* præmodum *dicit, quasi* admodum. Parcentes, *inquit*, præmodum. *quod significat* supra modum; *dictúmque est quasi* præter modum: *in quo scilicet prima syllaba acui debuit.*

CAPVT VIII.

Res vltra fidem tradita super amatore delfino & puero amato.

D*Elfinos Venerios esse & amasios non modo historiæ veteres sed recentes quoque memoriæ declarant. nam & sub Cæsaribus, in Puteolano mari, vt Appion scriptum reliquit, & aliquot sæculis ante apud Naupactum, vt Theophrastus tradidit, amatores flagrantissimi quidam delfinorum cogniti compertique sunt. neque ij amauerunt, quod sunt ipsi genus; sed pueros forma liberali in nauiculis fortè aut in vadis litorum conspectos miris & humanis modis arserunt. Verba subscripsi Appionis eruditi viri ex Ægyptiacorum libro quinto: quibus delfini amantis & pueri non abhorrentis consuetudines, lu-*

sus, gestationes, aurigationes refert; eáque omnia sese ipsum multósque alios vidisse dicit. καὶ αὐτὸς δ'. οὖν εἶδον περὶ Δικαιαρχίαν δελφῖνα ἐρῶντα παιδὸς, καὶ πρὸς παιδικὴν ἐπονομάζον φωνήν. ὡς γὰρ οὖν καὶ προσνηχόμενος ὁ ἰχθὺς ἀνεδέχετο τὸν παῖδα ἐπὶ τῶν νώτων, καὶ τὰς ἀκάνθας περιστέλλων, ἵνα μὴ τὸν ποθούμενον χρῶτα ἀμύξειε, καὶ ἱππηδὸν περιβεβηκότα μέχρι διακοσίων ἀνῆγε σταδίων. ἐξεχεῖτο δ' ἄρα ἡ Ῥώμη καὶ πᾶσα ἡ Ἰταλία θεάσασθαι ἰχθὺν νηχόμενον ὑπὸ ἔρωτος. Ad hæc adiicit rem nõ minus mirandam. Posteà, inquit, idem ille puer delfino amœnus morbo affectus obiit suum diem. at ille amans; ubi sæpe ad litus solitum adnauit, & puer qui in primo vado aduentum eius opperiri consueuerat, nusquam fuit; desiderio tabuit exanimatúsque est; & in litore iacens, inuentus ab his qui rem cognouerant, in sui pueri sepulchro humatus est.

CAPVT IX.

Poposci & *momordi pupugi*, & *spopondi*, &*cucurri* plerosque veterum dixisse, non vti postea receptum est dicere, per, *o*, aut per, *u*, litteram in prima syllaba positá, sed per, *e*, atque id Græcæ rationis exemplo dixisse: præterea notatũ, quod viri non indocti neque ignobiles, à verbo *descendo* non *descendi* sed *descendidi* dixerunt.

POposci, momordi, pupugi, cucurri, *probabiliter dici videntur: atque ita nunc omnes fermè doctiores huiuscemodi verbis vtuntur. sed Q. Ennius in Satyris*, memorderit, *dixit per*, e, *litteram, non* momorderit. Meum, *inquit*, non est; at si me canis memorderit. *item Laberius in Gallis*. De integro patrimonio meo centum milia nummûm memordi. *item idem Laberius in Coloratore*. Itaque leui pruna percoctus,

simul sub dentes mulieris veni, bis ter memordit. *item P. Nigidius de animalibus libro secundo.* Serpens si memordit, gallina diligitur & opponitur. *item Plautus in Aulularia.* Vt admemordit hominem. *sed idem Plautus in Trigeminis non* præmordisse *neque* præmemordisse *dixit, sed* præmorsisse.

Ni fugissem, *inquit*, medium, credo, præmorsisset.

item Atta in Conciliatrice. Vrsum se memordisse autumat. peposci *quoque non* poposci *Valerius Antias libro Annalium quadragesimo quinto scriptum reliquit.* Denique Licinius tribunus plebei perduellionis ei diem dixit, & comitiis diem à Q. Marcio prætore pepoſcit. pepugero *æque Atta in Ædilicia dicit.* Sed si pepugero metuet. *Ælium quoque Tuberonem libro ad C. Oppium scripto* occecurrerit *dixisse Probus annotauit, & hæc eius verba apposuit.* Si generalis species occecurrit. *idem Probus Valerium Antiatem libro historiarum duodecimo* speponderant *scripsisse annotauit; verbáque eius hæc posuit.* Tib. Gracchus, qui quæstor C. Mancino in Hispania fuerat, & ceteri qui pacem spopondérant. *Ratio autem dictionum hæc esse videri potest: quoniam Græci in quadam specie præteriti temporis, quod* παρακείμενον *appellant, secundam verbi litteram in,* e, *plerumque vertunt,* γράφω γέγραφα, ποιῶ πεποίηκα, λαλῶ λελάληκα, κρατῶ κεκράτηκα, λούω λέλουκα. *Sic ergo* mordeo memordi, posco poposci, tendo tetendi, tango tetigi, pungo pepugi, spondeo spepondi, curro cecurri, tollo tetuli *facit. sic & M. Tullius & C. Cæsar* mordeo memordi, pungo pepugi, spondeo spepondi, *dixerunt. Præterea inueni à verbo* scindo *simili ratione non* sciderat *sed* sesciderat *dictum*

esse. L. Attius in Sotadicorum libro primo scesciderat *dixit. verba hæc sunt.* Non ergo aquila ita, vti prædicant, sceseiderat pectus.* *Ennius quoque & Valerius Antias, in libro historiarum septuagesimo quinto, verba hæc scripsit.* Deinde funere locato ad forum descendidit. *Laberius quoque in Catulario ita scripsit.*

Ego mirabar quomodo mammæ mihi descendiderant.

CAPVT XI.

Vsuscapio & copulate & recto vocabuli casu dicitur; ita *pignoriscapio* coniuncte & eadem vocabuli forma dictum est.

VT *hæc* vsuscapio *dicitur copulato vocabulo*, a, *litera in eo tractim pronunciata; ita* pignoriscapio *iunctæ sunt partes; & producte dicebatur. verba Catonis sunt ex primo epistolicarum quæstionum* Pignoriscapio ob æs militare, quod æs à tribuno ærario miles accipere debebat, vocabulum seorsum fit. *per quod satis dilucet hanc* capionem *posse dici, quasi hanc* captionem, *& in vsu & in pignore.*

CAPVT XI.

Neque *leuitatem* neque *nequitiam* ea significatione esse, qua in vulgi sermonibus dicuntur.

LEuitatem *plerumque nunc pro inconstãtia & mutabilitate dici audio, &* nequitiam *pro sollertia astutiáque. sed veterum hominum qui proprie atque integre locuti sunt* leues *dixerunt, quos vulgo nunc viles & nullo honore dignos dicimus; &* leuitatem *appellauerant proinde quasi* leuitatem; & nequam *hominem nulli rei neque frugis bonæ; quod genus Græci ferè ἄσωτον ἢ ἀκόλαστον ἢ ἀχρεῖον ἢ ἄχρηστον ἢ κακότροπον ἢ μια-*

ἀὴρ dicunt. Qui exempla horum verborum requirit, ne in libris nimis remotis quærat, inueniet ea in M. Tullij secūda Antonianarum. nam, cùm genus quoddam sordidißimū vitæ atque victus M. Antonij idem demonstraturus esset, quod in caupona delitesceret, quod ad vesperū perpotaret, quod ore inuoluto iter faceret ne cognosceretur; hæc & alia eiusmodi cum in eum dicturus esset, Videte, *inquit*, hominis leuitatem. *tamquam prorsus ista dedecora hoc vitio in homine notarentur. at posteà, cum in eumdem Antonium probra quædā alia ludibriosa & turpia ingeßisset, ad extremum hoc addidit.* O hominem nequam! nihil enim magis proprie possum dicere. *sed ex eo loco M. Tullij verba compluscula libuit ponere.* At videte leuitatem hominis. cum hora diei decima ferè ad saxa rubra venisset, delituit in quadā cauponula; atque ibi se occulens perpotauit ad vesperū. inde cisio celeriter ad vrbem aduectus domum venit ore inuoluto: ianitor rogat, Quis tu? A Marco tabellarius. confestim ad eam, cuius causa venerat, deducitur; eique epistolam tradit. quam illa cum legeret flens (erat enim scripta amatorie: caput autem litterarum hoc erat; sibi cum illa mima posthac nihil futurum; omnē se amorem abiecisse illim, atque in hanc transfudisse) cum mulier fleret vberius; homo misericors ferre non potuit: caput aperuit: in collum inuasit. O hominem nequam. nihil enim magis propriè possum dicere. ergo vt te catamitum necopinato cum ostendisses præter spem mulier aspiceret, idcirco vrbē terrore nocturno, Italiā multorū dierū metu perturbasti? *consimiliter Q. quoque Claudius in primo annaliū,* nequitiā *appellauit luxū vitæ prodigum effusumq; in hisce verbis.* Persuadēti cuidā adolescēti

Lucano, qui apprimè summo genere gnatus erat, sed luxuria & nequitia pecuniam magnam consumserat. *M. Varro in libris de lingua Latina*, Vt ex nō & volo, *inquit*, nolo fit; sic ex ne & quicquam, media extrita syllaba, compositum est, nequam. *P. Africanus pro se contra Tib. Asellum de multa ad populum.* Omnia mala, probra, flagitia, quæ homines faciunt, in duabus rebus sunt; malitia atque nequitia. vtrum defendis, malitiam, an nequitiam, an vtrumque simul? si nequitiam defendere vis; licet. sed tu in vno scorto maiorem pecuniam absumsisti, quàm quanti omne instrumentum fundi Sabini in censum dedicauisti. ni hoc ita est; qui spondet mille nummûm? sed tu plus tertia parte pecuniæ paternæ perdidisti atque absumsisti in flagitiis. ni hoc ita est; qui spondet mille nummûm? non vis nequitiam. agè. malitiam saltem defendes. sed tu verbis conceptis coniurauisti sciens sciente animo tuo. ni hoc ita est; qui spondet mille nummûm?

CAPVT XII.

De tunicis chiridotis; quòd earum vsum P. Africanus Sulpicio Gallo obiecit.

Tunicis uti virū prolixis ultra brachia & usque in primores manus ac propè in digitos, Romæ atque omni in Latio indecorum fuit. eas tunicas Græco vocabulo nostri chiridotas appellauerunt: feminisque solis vestem longè latèque diffusam decorem existimauerunt; ad vlnas cruráque aduersus oculos protegenda. viri autem Romani primo quidem sine tunicis toga sola amicti fuerunt; postea substrictas & breues tunicas citra humerum desinētes habebāt,

tes habebant, quod genus Græci dicunt ἐξωμίδας. Hac antiquitate inductus P. Africanus Pauli F. vir omnibus bonis artibus atque omni virtute præditus P. Sulpicio Gallo, homini delicato, inter pleraque alia quæ obiectabat id quoque probro dedit, quod tunicis vteretur manus totas operientibus. verba sunt hæc Scipionis. Nam qui cotidie vnguentatus aduersum speculum ornetur, cuius supercilia radantur, qui barba vulsa feminibúsq. subuolsis ambulet, qui in conuiuiis adolescentulus cum amatore cũ chiridota tunica inferior accubuerit, qui non modo vinosus sed virosus quoque sit; eum'ne quisquam dubitet quin idem fecerit quod cinædi facere solent? *Virgilius quoque tunicas huiuscemodi, quasi femineas ac probrosas criminatur.*

Et tunicæ, *inquit*, manicas & habent redimicula vittas.

Quintus quoque Ennius Karthaginiensium tunicatam iuuentutem non videtur sine probro dixisse.

CAPVT XIII.

Quem *claßicum* dicat M. Cato, quem *infrà claßem.*

CLassici *dicebantur non omnes qui in claßibus erãt, sed primæ tantum claßis homines, qui centum & viginti quinque milia æris ampliúsve censi erant.* infrà classem *autem appellabantur secundæ claßis ceterarúmque omnium claßium, qui minore summa æris, quàm supra dixi, censebantur. Hoc eo strictim notaui, quoniam in M. Catonis oratione, qua Voconiam legem suasit, quæri solet quid sit* classicus, quid infrà classem.

CAPVT XIIII.

De tribus dicendi generibus; ac de tribus philosophis qui ab Atheniensibus ad senatum Romanum legati missi sunt.

ET in carmine & in soluta oratione genera dicēdi probabilia sunt tria, quæ Græci χαρακτῆρας vocant, nomináque eis fecerunt apponi, ἁδρὸν, ἰσχνὸν, μέσον. nos, quem primum posuimus, vberem, *vocamus, secundum* gracilem, *tertium* mediocrem. vberi *dignitas atque amplitudo est,* gracili *venustas & subtilitas;* medius *in confinio est vtriusque modi particeps. His singulis orationis virtutibus vitia agnata sunt pari numero; quæ earum modum & habitum simulachris falsis ementiuntur. sic plerumque sufflati atque tumidi fallunt pro vberibus, squallentes & ieiuni dicti pro gracilibus, incerti & ambigui pro mediocribus. vera autem & propria huiuscemodi formarum exempla in Latina lingua M. Varro esse dicit vbertatis Pacuuium, gracilitatis Lucilium, mediocritatis Terentium. sed ea ipsa genera dicendi iam antiquitus tradita ab Homero sunt tria in tribus; magnificum in Vlyxe & vbertum, subtile in Menelao & cohibitum, mixtum moderatúmque in Nestore. animaduersa eadem tripertita varietas est in tribus philosophis, quos Athenienses Romam ad senatum pop. Q. R. legauerant impetratum, vti multam remitterent; quam fecerant propter Oropi vastationem. ea multa fuerat talentûm ferè quingentûm. erãt isti philosophi Carneades ex Academia, Diogenes Stoicus, Critolaus Peripateticus. & in senatum quidem introducti interprete vsi sunt Cæcilio senatore. sed antè ipsi seorsum quoque quisque ostentandi gratia magno conuentu hominum dissertauerunt. tum ammirationi*

fuisse aiunt Rutilius & Polybius philosophorum trium sui cuiusque generis facundiam. violenta, inquiunt, & rapida Carneades dicebat, scita & teretia Critolaus, modesta Diogenes & sobria. vnumquodque autem genus, vt diximus, cum castè pudicéque ornatur, fit illustrius; cum fucatur atque prælinitur, fit præstigiosum.

CAPVT XV.

Quàm seuere moribus maiorũ in fures vindicatum sit, & quid scripserit Mucius Scæuola super eo quod seruandum datum commendatúmve esset.

L*Abeo, in libro de duodecim tabulis secundo, acria & seuera iudicia de furtis habita esse apud veteres scripsit: ídque Brutum solitum dicere, furti damnatum esse, qui iumentum aliorsum duxerat quam quo vtendum acceperat; item qui longius produxerat, quam quem in locũ petierat. itaque Q. Scæuola in librorum, quos de iure ciuili composuit, sextodecimo verba hæc posuit.* Quod cui seruandum datum est, si id vsus est; siue, quod vtendum acceperit, ad aliam rem atque acceperit vsus est; furti se obligauit.

CAPVT XVI.

Locus escriptus ex satyra M. Varronis, quæ περὶ ἐδεσμάτων inscripta est de peregrinis ciborum generibus; & appositi versus Euripidi, quibus delicatorum hominum luxuriantem gulam confutauit.

VArro in Satyra, quam περὶ ἐδεσμάτων inscripsit, lepidè admodum & scitè factis versibus cœnarum ciborúmque exquisitas delitias comprehendit. nam pleraque id genus, quæ helluones isti terra & mari conquirunt exposuit, inclusitque in numeros senarios. & ipsos quidem versus, cui otium erit, in libro, quo dixi, positos legat. genera autem nomináque edulium & domicilia ciborum omnibus aliis præstantia, quæ profunda ingluuies vestigauit, quæ Varro opprobrans exsecutus est, hæc sunt ferme, quantum nobis memoriæ est. Pauus è Samo, Phrygia attagena, grues Melicæ, hædus ex Ambracia, pelamis Chalcedonia, muræna Tartessia, aselli Pessinuntij, ostrea Tarentina, pectunculus Chius, ellops Rhodius, scari Cilices, nuces Thasiæ, palma Ægyptia, glans Hiberica. hanc autem peragrantis gulæ & in succos insuetos inquirentis industriam atque has vndiqueuorsum indagines cupediarum maiore detestatione dignas censebimus, si versus Euripidi recordemur, quibus vtebatur sæpissime Chrysippus philosophus, tamquam edendi irritationes quasdam repertas esse, non per vsum vitæ necessarium sed per luxum animi parata atque facilia fastidientis, per improbam satietatis lasciuiam. versus Euripidi adscribendos putaui.

Ἐπεὶ τί δεῖ βροτοῖσι, πλὴν δυεῖν μόνον,
Δημήτερος ἀκτῆς, πώματος θ' ὑδρηχόου,
Ἅπερ πάρεστι καὶ πέφυχ' ἡμᾶς τρέφειν
Ὧν οὐκ ἀπαρκεῖ πλησμονὴ, τρυφῇ δέ τοι
Ἄλλων ἐδεστῶν μηχανὰς θηρώμεθα.

CAPVT XVII.

Sermo habitus cum grammatico insolentiarum & imperitiarum pleno de significatione vocabuli, quod est *obnoxius*; déque eius vocis origine.

PErcunctabar Romæ quempiam grammaticum primæ in docendo celebritatis, non herclè experiundi vel tentandi gratia sed discendi magis studio & cupidine, quid significaret obnoxius, *quæque eius vocabuli origo ac ratio esset. atque ille adspicit me illudens leuitatem quæstionis paruitatémque: Obscuram, inquit, sane rem quæris, multáque prorsus vigilia indagandam. quis adeo tam linguæ Latinæ ignarus est, qui nesciat eum dici* obnoxium, *cui quid ab eo, cui esse obnoxius dicitur, incommodari & noceri potest ei, qui habeat aliquem noxæ, id est, culpæ suæ conscium. Quin potius, inquit, hæc mittis nugalia, & affers ea quæ digna quæri tractarique sint? tum vero ego permotus agendum iam obliquè, vt cum homine stulto, existimaui: Et cetera, inquam, vir doctissime, & grauiora remotiorâque si discere & scire debuero, quando mihi vsus venerit, tum quæram ex te atque discam. sed enim quia dixi sæpe* obnoxius *& quid dicerem nesciui; didici ex te & scire nunc cœpi quod non ego omnium solus, vt tibi sum visus, ignoraui; sed, vt res est, Plautus homo lingua atque elegantia in verbis Latinæ princeps quid esset* obnoxius *nesciuit. versus enim est in Sticho illius ita scriptus.*

Nunc ego Herclè perii planè, non obnoxie.

quod minime congruit cum ista, quam me docuisti, significatione. composuit enim Plautus tamquam duo inter se contraria plane *&* obnoxie. *quod à tua significa-*

tione longe abest. at ille grammaticus satis ridicule, quasi obnoxius & obnoxie *non declinatione sola sed re atque sententia differrent, Ego, inquit, dixi quid esset* obnoxius *non quid* obnoxie. *at tunc ego ammirans insolentis hominis inscitiam Mittamus, inquam, sicuti vis, quod Plautus* obnoxie *dixit, si id esse nimis remotum putas; atque illud quoque prætermittamus quod Sallustius in Catilina scribit,* Minari etiã ferro ni sibi obnoxia foret: *&, quod videtur vobis peruulgatius esse, id me doce. versus enim Vergilii sunt notißimi.*

Nam neque tunc astris acies obtusa videri,
Nec fratris radiis obnoxia surgere luna.

quod tu ais, culpæ suæ conscium; *alio quoque loco Vergilius verbo isto vtitur, à tua sententia diverse his versibus.*

--- iuuat arua videre
Non rastris hominum non vlli obnoxia curæ.

cura enim prodesse aruis solet non nocere, quod tu de obnoxio *dixisti. iam verò illud etiam Q. Ennij quo pacto congruere tecum potest, quod scribit in* Phœnice *in hisce versibus?*

Sed virum vera virtute viuere animatum addecet,
Fortitérque innoxium vacare aduersus aduersarios.
Ea liberta'st, qui pectus purum & firmum gestitat.
Aliæ res obnoxiæ nocte in obscura latent.

at ille oscitans & allucinanti similis Nunc, inquit, mihi operæ non est. cum otium erit, reuises ad me atque

disces quid in verbo isto & Vergilius & Sallustius & Plautus & Ennius senserint. & nebulo quidem ille, vbi hoc dixit, digressus est. Siquis autem volet non originem solam verbi istius sed significationem quoque eius varietatémque recensere; vt hoc etiam Plautinum spectet, adscripsi versus ex Asinaria.

Maxumas opimitates gaudio effertissimas
Suis heris ille vna mecum pariet gnatóque & patri;
Adeo vt ætatem ambo ambobus nobis sint obnoxii
Nostro deuincti beneficio.

Qua vero ille grammaticus finitione vsus est, ea videtur in verbo tam multiplici vnam tantummodo vsurpationem eius notasse; quæ quidem congruit cum significatu quo Cæcilius vsus est in Chrysio in his versibus.

---- Quamquam ego mercede huc cõductus tua
Aduenio, ne tibi me esse ob eam rem obnoxium
Reare. audibis male, si male dixis mihi.

CAPVT XVIII.

De obseruata custoditáque apud Romanos iurisiurãdi sanctimonia: atque inibi de decem captiuis, quos Hãnibal Romam deiurio ab iis accepto legauit.

IVsiurandum apud Romanos inuiolate sanctéque habitum seruatúmque id & moribus legibúsque multis ostenditur; & hoc, quod dicemus, rei non tenue argumentum esse potest. Prœlio Cannensi Hannibal Karthaginiensium imperator ex captiuis nostris electos decem Romam misit, mandauitque eis pactúsque est vt, si populo Romano videretur, permutatio fieret captiuorum; & pro iis, quos alteri plures acciperent, dari argenti pondo libram. Si Hos, priusquam proficiscerentur, iusiurandum adegit, redituros esse in castra Pœnica si Romani captiuos non permutarent. veniunt Romam decem captiui. mandatum Pœni imperatoris in senatu exponunt. permutatio senatui non placita. parentes, cognati, affinésque captiuorum amplexi, eos postliminio in patriam rediisse dicebant; statúmque eorum integrum incolumémque esse: ac, ne ad hostes redire vellent, orabant. tum octo ex iis postliminium iustum non esse sibi responderunt; quoniam deiurio vincti forent; statimque, vti iurati erant, ad Hannibalem profecti sunt. duo reliqui Romæ manserunt; solutósque esse sese ac liberatos religione dicebant; quoniam, cum egreßi castra hostium fuissent, commenticio consilio regreßi eodem die, tamquam si ob aliquam fortuitam caußam issent, atque ita iureiurando satisfacto rursum iniurati abißent. hæc eorum fraudulenta calliditas tam eße turpis existimata est, vt contemti vulgò dispretique sint: censorésque eos postea omnium notarum & damnis & ignominiis affecerunt; quoniam, quod facturos dictitauerant, non fecißent. Cornelius autem Nepos, in libro exemplorum quinto, id quoque litteris mandauit, multis in senatu placuiße vt ij, qui redire nollent, datis custodibus ad Hannibalem deducerentur; sed eam sententiam numero plurium, quibus id non videretur, superatam: eos tamen, qui ad Hannibalem non redißent, vs-

queadeo intestabiles inuisósque fuiße, vt tædium vitæ ceperint, necémque sibi consciuerint.

CAPVT XIX.

Historia ex annalibus sumta de Tib. Sempronio Graccho patre Gracchorum tribunio plebei: atque inibi tribunicia plebis decreta cum ipsis verbis relata.

PVlchrum atque liberale atque magnanimum factum Tib. Semprony Gracchi in exemplis repositum est. id exemplum huiusmodi est. L. Scipioni Asiatico P. Scipionis Africani superioris fratri C. Minucius Augurinus tribunus plebei multam irrogauit: cúmque ob eam causam prædes poscebat. Scipio Africanus fratris nomine ad collegium tribunorum prouocabat; petebátque vt virum consularem triumphalémque à collega vi defenderent. octo tribuni, cognita causa, decreuerunt. eius decreti verba, quæ posui, ex annalium monumentis exscripta sunt. QVOD. P. SCIPIO. AFRICANVS. POSTVLAVIT. PRO. L. SCIPIONE. ASIATICO. FRATRE. CVM. CONTRA. LEGES. CONTRA. Q. MOREM. MAIORVM. TRIBVNVS. PLEBEI. OMNIBVS. ACCITIS. PER. VIM. INAVSPICATO. SENTENTIAM. DE. EO. TVLERIT. MVLTAM. Q. NVLLO. EXEMPLO. IRROGARIT. PRAEDES. Q. OB. EAM. REM. DARE. COGAT. AVT. SI. NON. DET. IN. VINCVLA. DVCI. IVBEAT. VT. EVM. A.

COLLEGAE. VI. PROHIBEAMVS. ET. QVOD. CONTRA. COLLEGA. POSTVLAVIT. NE. SIBI. INTERCEDAMVS. QVO. MINVS. SVAPTE. POTESTATE. VTI. LICEAT. D.E. R. NOSTRVM. SENTENTIA. OMNIVM. DATA. EST. SI. L. CORNELIVS. SCIPIO. ASIATICVS. COLLEGAE. ARBITRATV. PRAEDES. DABIT. COLLEGAE. NE. EVM. IN. VINCVLA. DVCAT. INTERCEDEMVS. SI. EIVS. ARBITRATV. PRAEDES. NON. DABIT. QVO. MINVS. COLLEGA. SVA. POTESTATE. VTATVR. NON. INTERCEDEMVS. *Post hoc decretum, cum Augurinus tribunus plebei L. Scipionem prædes non dantem prehendi & in carcerem duci iußißet; tum Tib. Sempronius Gracchus trib. PL. pater Tiberii atque Caii Gracchorum, cum P. Scipioni Africano inimicus grauis ob plerasque in republica dissensiones esset, iurauit palam in amicitiam inque gratiam se cum P. Africano non redisse; atque ita decretum ex tabula recitauit. eius decreti verba hæc sunt.* CVM. L. CORNELIVS. SCIPIO. ASIATICVS. TRIVMPHANS. HOSTIVM. DVCES. IN. CARCEREM. CONIECTAVERIT. ALIENVM. VIDETVR. ESSE. DIGNITATE. REI. PVBLICAE. IN. EVM. LOCVM. IMPERATOREM. POPVLI. ROMANI. DVCI. IN. QVEM. LOCVM. AB. EO. CONIECTI. SVNT. DVCES. HOSTIVM. ITA. Q. L. CORNELIVM. SCIPIONEM. ASIATICVM. A. COLLEGAE. VI. PROHIBEO. *Valerius autem An-*

tias, contra hanc decretorum memoriam contráque auctoritates veterum annalium; post Africani mortem intercessionem istam pro Scipione Asiatico factam esse à Tib. Graccho dixit: neque multam irrogatam Scipioni; sed damnatum eum peculatus ob Antiochenam pecuniam, quia prædes non daret, in carcerem duci cœptum, atque ita intercedente Graccho exemtum.

CAPVT XX.

Quod Virgilius ob aquam à Nolanis sibi non permissam sustulit è versu suo, *Nola*, & posuit, *Ora:* atque ibi quædam alia de consonantia litterarum iucunda.

SCriptum in quodam commentario reperi versus istos à Vergilio ita primum esse recitatos atque editos,

Talem diues arat Capua & vicina Veseuo
Nola iugo:

postea Vergilium petiisse à Nolanis aquam vti duceret in propinquum rus; Nolanos beneficium petitum non fecisse; poëtam offensum nomen vrbis eorum quasi ex hominum memoria sic ex carmine suo derasisse, oramq. *pro* Nola *mutasse; atque ita reliquisse:*

--- & vicina Veseuo
Ora iugo

ea res veráne an falsa sit non laboro. quin tamen melius suauiúsque ad auris sit, quam Nola, Ora, *dubium id non est. nam vocalis in priore versu extrema eademque in sequenti prima canoro simul atque iucundo hiatu tractim sonat. est adeo inuenire apud nobiles poëtas huiuscemodi suauitatis multa, quæ apparet nouata esse non fortuita; sed præter ceteros omnis apud Homerum plurima. vno quippe in loco tales tamquam hiatus & so-*

nitus in aßiduis vocibus pluris facit.

Η δ' ἑτέρη θέρεϊ προρέει εἰκυῖα χαλάζῃ
Η χιόνι ψυχρῇ ἢ ἐξ ὕδατος κρυστάλλῳ.

atque item alio loco;

Λᾶαν ἄνω ὤθεσκε ποτὶ λόφον.

Catullus quoque elegantißimus poetarum in hisce versibus;

Minister vetuli puer falerni
Ingere mi calices amariores,
Vt lex Postumiæ iubet magistræ
Ebriosa acina ebriosioris;

cum, ebrioso, *dicere poßit, &*, *quod erat vsitatius*, acinum *in neutro genere appellare; amans tamen hiatus illius Homerici suauitatem*, ebriosa, *dixit propter consequentis litteræ concentum. qui* ebrios *autem Catullum dixiße putant aut* ebriosos (*nam id quoque temere scriptum inuenitur*) *in libros scilicet de corruptis exemplaribus factos inciderunt.*

CAP. XXI.

Quoad viuet, & , *quoad morietur* cur id ipsum temporis significent, cum ex duobus sint facta cōtrariis.

QVoad viuet *cum dicitur*, *item* quoad morietur: *videntur quidem duæ res dici contrariæ; sed idem atque vnum tempus vtraque verba demonstrant. item cum dicitur* quoad senatus habebitur, *&* quoad senatus dimittetur: *tametsi* haberi *atque* dimitti *contraria sunt; vnum atque id ipsum tamen vtroque in verbo ostenditur. tempora enim duo cum inter se oppοsita sunt atque ita cohærentia, vt alterius finis cum alterius initio misceatur; non refert vtrum per extremi-

tatem prioris an per initium sequẽtis locus ipse cõfinis demonstretur.

CAPVT XXII.

Quod censores equum adimere soliti sint equitibus corpulẽtis & præpinguibus; quæsitúmque vtrum ea res cum ignominia an incolumi dignitate equitum facta sit.

NImis pingui homini & corpulento censores equum adimere solitos scilicet minus idoneum ratos esse cum tanti corporis pondere ad faciendum equitis munus. non enim pœna id fuit, vt quidã existimant; sed munus sine ignominia remittebatur. tamen Cato in oratione, quam de sacrificio commisso *scripsit, obijcit hanc rem criminosius, vti magis videri poßit cum ignominia fuisse. quod si ita accipias; id profecto existimandum est non omnino inculpatum neque indesidem visum esse, cui corpus in tam immodicum luxuriasset exuberassétque.*

A. GELLII NOCTIVM ATTICARVM COMMENTARIVS LIBER OCTAVVS.

Commentario octauo hæc insunt.

Hesterna noctu, recténe an cum vitio dicatur; & quænam super istis verbis grammatica traditio sit: item quod decemuiri in XII. tabulis *nox* pro *noctu* dixerunt.

CAPVT I.

QVæ mihi decem verba ediderit Fauorinus, quæ vsurpentur quidē à Græcis sed sunt adulterina & barbara; quæ item à me totidem acceperit, quæ ex medio communíque vsu Latinè loquentium minime Latina sint, neque in veterum libris reperiantur.

CAPVT II.

Quem in modum & quam seuere increpuerit audientibus nobis Peregrinus philosophus adolescentem Romanum ex equestri familia stantem segnem apud se & assidue oscitantem.

CAPVT III.

Quod Herodotus scriptor historiæ memoratissimus parùm vere dixerit vnam solámque pinum arborum omnium cæsam numquam denuo ex isdem radicibus pullulare; & quod itē de aqua pluuiali & niue rem non satis exploratam pro comperta posuerit.

CAPVT IIII.

VArro in Satyra, quam περὶ ἐδεσμάτων inscripsit, lepidè admodum & scitè factis versibus cœnarum ciborúmque exquisitas delitias comprehendit. nam pleraque id genus, quæ helluones isti terra & mari conquirunt exposuit, inclusítque in numeros senarios. & ipsos quidem versus, cui otium erit, in libro, quo dixi, positos legat. genera autem nomináque edulium & domicilia ciborum omnibus aliis præstantia, quæ profunda ingluuies vestigauit, quæ Varro opprobrans exsecutus est, hæc sunt ferme, quantum nobis memoriæ est. Pauus è Samo, Phrygia attagena, grues Melicæ, hædus ex Ambracia, pelamis Chalcedonia, muræna Tartessia, aselli Pessinuntij, ostrea Tarentina, pectunculus Chius, ellops Rhodius, scari Cilices, nuces Thasiæ, palma Ægyptia, glans Hiberica. hanc autem peragrantis gulæ & in succos insuetos inquirentis industriam atque has vndiqueuorsum indagines cupediarum maiore detestatione dignas censebimus, si versus Euripidi recordemur, quibus vtebatur sæpissime Chrysippus philosophus, tamquam edendi irritationes quasdam repertas esse, non per vsum vitæ necessarium sed per luxum animi parata atque facilia fastidientis, per improbam satietatis lasciuiam. versus Euripidi adscribendos putaui.

Ἐπεὶ τί δεῖ βροτοῖσι, πλὴν δυεῖν μόνον,
Δημήτερος ἀκτῆς, πώματος θ' ὑδρηχόου,
Ἅπνα πάρεσι καὶ πέφυχ' ἡμᾶς τρέφειν
Ὧν οὐκ ἀπαρκεῖ πλησμονὴ, τρυφῇ δέ τοι
Ἄλλων ἐδεστῶν μηχανὰς θηρώμεθα.

CAPVT XVII.

Sermo habitus cum grammatico insolentiarum & imperitiarum pleno de significatione vocabuli, quod est *obnoxius*; déque eius vocis origine.

PErcunctabar Romæ quempiam grammaticum primæ in docendo celebritatis, non herclè experiundi vel tentandi gratia sed discendi magis studio & cupidine, quid significaret OBNOXIUS, *quæque eius vocabuli origo ac ratio esset. atque ille adspicit me illudens leuitatem quæstionis paruitatemque: Obscuram, inquit, sane rem quæris, multáque prorsus vigilia indagandam. quis adeo tam linguæ Latinæ ignarus est, qui nesciat eum dici* obnoxium, *cui quid ab eo, cui esse obnoxius dicitur, incommodari & noceri potest ei, qui habeat aliquem noxæ, id est, culpæ suæ conscium Quin potius, inquit, hæc mittis nugalia, & affers ea quæ digna quæri tractaríque sint? tum vero ego permotus agendum iam obliquè, vt cum homine stulto, existimaui: Et cetera, inquam, vir doctissime, & grauiora remotioráque si discere & scire debuero, quando mihi vsus venerit, tum quæram ex te atque discam. sed enim quia dixi sæpe* obnoxius *& quid dicerem nesciui; didici ex te & scire nunc cœpi quod non ego omnium solus, vt tibi sum visus, ignoraui; sed, vt res est, Plautus homo linguæ atque elegantiæ in verbis Latinæ princeps quid esset* obnoxius *nesciuit. versus enim est in Sticho illius ita scriptus.*

Nunc ego Herclè perii planè, non obnoxie.

quod minime congruit cum ista, quam me docuisti, significatione. composuit enim Plautus tamquam duo inter se contraria plane *&* obnoxie. *quod à tua significa-*

tione longe abest. at ille grammaticus satis ridicule, quasi obnoxius & obnoxie *non declinatione sola sed re atque sententia differrent, Ego, inquit, dixi quid esset* obnoxius *non quid* obnoxie. *at tunc ego ammirans insolentis hominis inscitiam Mittamus, inquam, sicuti vis, quod Plautus* obnoxie *dixit, si id esse nimis remotum putas; atque illud quoque prætermittamus quod Sallustius in Catilina scribit*, Minari etiã ferro ni sibi obnoxia foret: *&, quod videtur vobis peruulgatius esse, id me doce. versus enim Vergilii sunt notißimi.*

Nam neque tunc astris acies obtusa videri,
Nec fratris radiis obnoxia surgere luna.

quod tu ais, culpæ suæ conscium; *alio quoque loco Vergilius verbo isto vtitur, à tua sententia diuersè his versibus.*

---- iuuat arua videre
Non rastris hominum non vlli obnoxia curæ.

cura enim prodesse aruis solet non nocere, quod tu de obnoxio *dixisti. iam verò illud etiam Q. Ennij quo pacto congruere tecum potest, quod scribit in* Phœnice *in hisce versibus?*

Sed virum vera virtute viuere animatum addecet,
Fortitérque innoxium vacare aduersus aduersarios.
Ea liberta' st, qui pectus purum & firmum gestitat.
Aliæ res obnoxiæ nocte in obscura latent.

at ille oscitans & allucinanti similis Nunc, inquit, mihi operæ non est. cum otium erit, reuises ad me atque

disces quid in verbo isto & Vergilius & Sallustius & Plautus & Ennius senserint. & nebulo quidem ille, vbi hoc dixit, digressus est. Siquis autem volet non originem solam verbi istius sed significationem quoque eius varietatémque recensere; vt hoc etiam Plautinum spectet, adscripsi versus ex Asinaria.

Maxumas opimitates gaudio effertissimas
Suis heris ille vna mecum pariet gnatóque & patri;
Adeo vt ætatem ambo ambobus nobis sint obnoxii
Nostro deuincti beneficio.

Qua vero ille grammaticus finitione vsus est, ea videtur in verbo tam multiplici vnam tantummodo vsurpationem eius notasse; quæ quidem congruit cum significatu quo Cæcilius vsus est in Chrysio in his versibus.

---- Quamquam ego mercede huc cõductus tua
Aduenio, ne tibi me esse ob eam rem obnoxium
Reare. audibis male, si male dixis mihi.

CAPVT XVIII.

De obseruata custoditáque apud Romanos iurisiurãdi sanctimonia: atque inibi de decem captiuis, quos Hãnibal Romam deiurio ab iis accepto legauit.

IVsiurandum apud Romanos inuiolate sanctéque habitum seruatúmque id & moribus legibúsque multis ostenditur; & hoc, quod dicemus rei non tenue argumentum esse potest. Prælio Cannensi Hannibal Karthaginiensium imperator ex captiuis nostris electos decem Romam misit, mandauitque eis pactúsque est vt, si populo Romano videretur, permutatio fieret captiuorum; & pro iis, quos alteri plures acciperent, dari argenti pondo libram. Si Hos, priusquam proficiscerentur, iusiurandum adegit, redituros esse in castra Pœnica si Romani captiuos non permutarent. veniunt Romam decem captiui. mandatum Pœni imperatoris in senatu exponunt. permutatio senatui non placita. parentes, cognati, affinésque captiuorum amplexi, eos postliminio in patriam redisse dicebant; statúmque eorum integrum incolumémque esse: ac, ne ad hostes redire vellent, orabant. tum octo ex iis postliminium iustum non esse sibi responderunt; quoniam deiurio vincti forent; statímque, vti iurati erant, ad Hannibalem profecti sunt. duo reliqui Romæ manserunt; solutósque esse sese ac liberatos religione dicebant; quoniam, cum egreßi castra hostium fuissent, commenticio consilio regreßi eodem die, tamquam si ob aliquam fortuitam caußam ißent, atque ita iureiurando satisfacto rursum iniurati abißent. hæc eorum fraudulenta calliditas tam eße turpis existimata est, vt contemti vulgò dispretique sint: censorésque eos postea omnium notarum & damnis & ignominiis affecerunt; quoniam, quod facturos dictitauerant, non fecißent. Cornelius autem Nepos, in libro exemplorum quinto, id quoque litteris mandauit, multis in senatu placuiße vt ij, qui redire nollent, datis custodibus ad Hannibalem deducerentur; sed eam sententiam numero plurium, quibus id non videretur, superatam: eos tamen, qui ad Hannibalem non redißent, vs-

queadeo intestabiles inuisósque fuisse, vt tædium vitæ ceperint, necémque sibi consciuerint.

CAPVT XIX.

Historia ex annalibus sumta de Tib. Sempronio Graccho patre Gracchorum tribuno plebei: atque inibi tribunicia plebis decreta cum ipsis verbis relata.

PVlchrum atque liberale atque magnanimum factum Tib. Sempronij Gracchi in exemplis repositum est. id exemplum huiusmodi est. L. Scipioni Asiatico P. Scipionis Africani superioris fratri C. Minucius Augurinus tribunus plebei multam irrogauit: cúmque ob eam causam prædes poscebat. Scipio Africanus fratris nomine ad collegium tribunorum prouocabat; petebátque vt virum consularem triumphalémque à collega vi defenderent. octo tribuni, cognita causa, decreuerunt. eius decreti verba, quæ posui, ex annalium monumentis exscripta sunt. QVOD. P. SCIPIO. AFRICANVS. POSTVLAVIT. PRO. L. SCIPIONE. ASIATICO. FRATRE. CVM. CONTRA. LEGES. CONTRA. Q. MOREM. MAIORVM. TRIBVNVS. PLEBEI. OMNIBVS. ACCITIS. PER. VIM. INAVSPICATO. SENTENTIAM. DE. EO. TVLERIT. MVLTAM. Q. NVLLO. EXEMPLO. IRROGARIT. PRAEDES. Q. OB. EAM. REM. DARE. COGAT. AVT. SI. NON. DET. IN. VINCVLA. DVCI. IVBEAT. VT. EVM. A.

COLLEGAE. VI. PROHIBEAMVS. ET QVOD. CONTRA. COLLEGA. POSTVLAVIT. NE. SIBI. INTERCEDAMVS. QVO. MINVS. SVAPTE. POTESTATE. VTI. LICEAT. D.E. R. NOSTRVM. SENTENTIA. OMNIVM. DATA. EST. SI. L. CORNELIVS. SCIPIO. ASIATICVS. COLLEGAE. ARBITRATV. PRAEDES. DABIT. COLLEGAE. NE. EVM. IN. VINCVLA. DVCAT. INTERCEDEMVS. SI. EIVS. ARBITRATV. PRAEDES. NON. DABIT. QVO. MINVS. COLLEGA. SVA. POTESTATE. VTATVR. NON. INTERCEDEMVS. *Post hoc decretum, cum Augurinus tribunus plebei L. Scipionem prædes non dantem prehendi & in carcerem duci iussisset; tum Tib. Sempronius Gracchus trib. PL. pater Tiberii atque Caii Gracchorum, cum P. Scipioni Africano inimicus grauis ob plerasque in republica dissensiones esset, iurauit palam in amicitiam inque gratiam se cum P. Africano non rediisse; atque ita decretum ex tabula recitauit. eius decreti verba hæc sunt.* CVM. L. CORNELIVS. SCIPIO. ASIATICVS. TRIVMPHANS. HOSTIVM. DVCES. IN. CARCEREM. CONIECTAVERIT. ALIENVM. VIDETVR. ESSE. DIGNITATE. REI. PVBLICAE. IN. EVM. LOCVM. IMPERATOREM. POPVLI. ROMANI. DVCI. IN. QVEM. LOCVM. AB. EO. CONIECTI. SVNT. DVCES. HOSTIVM. ITA. Q. L. CORNELIVM. SCIPIONEM. ASIATICVM. A. COLLEGAE. VI. PROHIBEO. *Valerius autem An-*

tias, contra hanc decretorum memoriam contráque auctoritates veterum annalium; post Africani mortem intercessionem istam pro Scipione Asiatico factam esse à Tib. Graccho dixit: neque multam irrogatam Scipioni; sed damnatum eum peculatus ob Antiochenam pecuniam, quia prædes non daret, in carcerem duci cœptum, atque ita intercedente Graccho exemtum.

CAPVT XX.

Quod Virgilius ob aquam à Nolanis sibi non permissam sustulit è versu suo, *Nola*, & posuit, *Ora:* atque ibi quædam alia de consonantia litterarum iucunda.

SCriptum in quodam commentario reperi versus istos à Vergilio ita primum esse recitatos atque editos,

Talem diues arat Capua & vicina Veseuo
Nola iugo:

postea Vergilium petiisse à Nolanis aquam vti duceret in propinquum rus; Nolanos beneficium petitum non fecisse; poëtam offensum nomen vrbis eorum quasi ex hominum memoria sic ex carmine suo derasisse, oramq. *pro* Nola *mutasse; atque ita reliquisse:*

--- & vicina Veseuo
Ora iugo

ea res veráne an falsa sit non laboro. quin tamen melius suauiúsque ad auris sit, quam Nola, Ora, *dubium id non est. nam vocalis in priore versu extrema eademque in sequenti prima canoro simul atque iucundo hiatu tractim sonat. est adeo inuenire apud nobiles poëtas huiuscemodi suauitatis multa, quæ apparet nouata esse non fortuita; sed præter ceteros omnis apud Homerum plurima. vno quippe in loco tales tamquam hiatus & so-*

nitus in aßiduis vocibus pluris facit.

Η δ' ἑτέρη θέρεϊ προρέει εἰκυῖα χαλάζῃ
Η χιόνι ψυχρῇ ἢ ἐξ ὕδατος κρυστάλλῳ.

atque item alio loco;

Λᾶαν ἄνω ὤθεσκε ποτὶ λόφον.

Catullus quoque elegantißimus poetarum in hisce versibus;

Minister vetuli puer falerni
Ingere mi calices amariores,
Vt lex Postumiæ iubet magistræ
Ebriosa acina ebriosioris;

eum, ebrioso, *dicere poßit, &*, *quod erat vsitatius*, acinum *in neutro genere appellare; amans tamen hiatus illius Homerici suauitatem*, ebriosa, *dixit propter consequentis litteræ concentum. qui* ebrios *autem Catullum dixiße putant aut* ebriosos (*nam id quoque temere scriptum inuenitur*) *in libros scilicet de corruptis exemplaribus factos inciderunt.*

CAP. XXI.

Quoad viuet, & , *quoad morietur* cur id ipsum temporis significent, cum ex duobus sint facta cótrariis.

QVoad viuet *cum dicitur*, *item* quoad morietur: *videntur quidem duæ res dici contrariæ; sed idem atque vnum tempus vtraque verba demonstrant. item cum dicitur* quoad senatus habebitur, *&* quoad senatus dimittetur: *tametsi* haberi *atque* dimitti *contraria sunt; vnum atque id ipsum tamen vtroque in verbo ostenditur. tempora enim duo cum inter se opposita sunt atque ita cohærentia, vt alterius finis cum alterius initio misceatur; non refert vtrum per extremi-*

tatem prioris an per initium sequētis locus ipse cōfinis demonstretur.

CAPVT XXII.

Quod censores equum adimere soliti sint equitibus corpulētis & præpinguibus; quæsitúmque vtrum ea res cum ignominia an incolumi dignitate equitum facta sit.

NImis pingui homini & corpulento censores equum adimere solitos scilicet minus idoneum ratos esse cum tanti corporis pondere ad faciendum equitis munus. non enim pœna id fuit, vt quidā existimant; sed munus sine ignominia remittebatur. tamen Cato in oratione, quam de sacrificio commisso *scripsit, obijcit hanc rem criminosius, vti magis videri poßit cum ignominia fuisse. quod si ita accipias; id profectò existimandum est non omnino inculpatum neque indesidem visum esse, cui corpus in tam immodicum luxuriasset exuberassétque.*

Quid illud ſit quod Virgilius *cælum ſtare puluere*, & quod Lucilius *pectus ſentibus ſtare* dixit.

CAPVT V.

Cum poſt offenſiúculas in gratiam redeatur, expoſtulationes fieri mutuas minime vtile eſſe; ſupérque ea re & ſermo Tauri expoſitus & verba ex Theophraſti libro ſumta : & quid M. quoque Cicero de amore amicitiæ ſenſerit cum ipſius verbis additum.

CAPVT VI.

Ex Ariſtotelis libro, qui περὶ τῆς μνήμης inſcriptus eſt, cognita acceptáque de natura & habitu memoriæ; atque inibi alia quædam de exuberantia aut interitu eius lecta auditáque.

CAPVT VII.

Quid mihi vſu venerit interpretari & quaſi effingere volenti locos quoſdam Platonicos Latina oratione.

CAPVT VIII.

Quod Theophraſtus philoſophus omnium ſuæ ætatis facundiſſimus verba pauca ad populum Athenienſem facturus deturbatus verecundia obticuerit; quodque idem hoc Demoſtheni apud Philippum regem verba facienti euenerit.

CAPVT IX.

Qualis mihi fuerit in oppido Eleuſine diſceptatio cum grammatico quodam præſtigioſo tépora verborum & meditamenta puerilia ignorante; remotarum autem quæſtionum nebulas & formidines capiendis imperitorum animis oſtentante.

CAPVT X.

Quam festiue responderit Xantippæ vxori Socrates petenti vt per Dionysia largiore sumtu cœnitarent.

CAPVT XI.

Quid significet in veterum libris scriptum, *plerique omnes*; & quod ea verba accepta à Græcis videntur.

CAPVT XII.

Qupsones quod homines Afri dicunt, non esse verbum Pœnicum sed Græcum.

CAPVT XIII.

Lepidissima altercatio Fauorini philosophi aduersus quemdam intempestiuum de ambiguitate verborum disserentem; atque inibi verba quædam ex Næuio poeta & Cn. Gellio non vsitate collocata; atque ibidem à P. Nigidio origines vocabulorum exploratæ.

CAPVT XIIII.

Quibus modis ignominiatus tractatúsque sit à C. Cæsare Laberius poëta; atque inibi appositi versus super eadem re eiusdem Laberii.

A. GELLII

A. GELLII NOCTIVM ATTICARVM COMMENTARIVS LIBER NONVS.

CAPVT I.

Quamobrem Q. Claudius Quadrigarius in duodeuicesimo annali scripserit rectiores certiorésque ictus fieri si sursum quid mittas, quam si deorsum.

Q. Claudius in vndeuicesimo annali, cũ oppidũ à Metello proconsule oppugnari, contra ab oppidanis desuper è muris propugnari describeret, ita scripsit; Sagittarius cum funditore vtrimque summo studio spargũt fortissime. sed sagittam atque lapidem deorsum an sursum mittas hoc interest. nam neutrum potest deorsum versum recte mitti; sed sursum vtrumque optime. quare milites Metelli sauciabantur multo minus, &, quod maxime opus erat, à pinnis hostis defendebant facillime. *Percuntabar ego Antonium Iulianum rhetorem cur hoc ita vsu veniret, quod Quadrigarius dixisset, vt contigui magis directiorésque ictus fiant, si vel lapidem vel sagittam sursum versus iacias quam deorsum: cum procliuior faciliórque iactus sit ex supernis in infima, quam ex infimis in superna. tum Iulianus cõprobato genere quæstionis,* Quod de sagitta, *inquit*, & lapide dixit, hoc de omni fere missili telo dici potest. facilior autem iactus est, sicuti dixisti, si desuper iacias, si quid iacere tantum ve-

lis non ferire. sed cum modus & impetus iactus temperandus dirigendúsque est : tum, si in prona iacias, moderatio atque ratio mittentis præcipitantia ipsa & pondere cadentis teli corrumpitur. at si in editiora mittas, &, ad percutiendum supernè aliquid, manum & oculos conlimes: quo motus à te datus tulerit, eo telum ibit, quod ieceris. *Ad hanc fermè sententiam Iulianus super istis Q. Claudij verbis nobiscum sermocinatus est. Quod autem ait idem Q. Claudius :* à pinnis hostis defendebant facillime; *animaduertendum est, vsum esse eum verbo,* defendebant, *non ex vulgari consuetudine, sed admodum proprie & Latine. nam* defendere, *&*, offendere *inter sese aduersa sunt; quorum alterum significat, ἐμποδὼν ἔχειν, alterum, ἐκποδὼν ποιεῖσθαι. quod hoc in loco à Q. Claudio dicitur.*

CAPVT II.

Quibus verbis notarit Herodes Atticus falso quempiam cultu amictúque nomen habitúmque philosophi ementientem.

AD Herodem Atticum, consularem virum ingenioque amœno & Græca facundia celebrem, adijt, nobis præsentibus, palliatus quispiam & crinitus, barbaque propè ad pubem vsque porrecta; ac petiit aes sibi dari εἰς ἄρτους. tum Herodes interrogat quis homo esset. atque ille, vultu sonitúque vocis obiurgatorio, philosophum sese esse dicit; & mirari quoque addit cur quærendum putasset quod videret. Video, inquit Herodes, barbam & pallium; philosophum nondum video. quæso autem te, cum bona venia, dicas mihi, quibus nos vti posse argumentis existimas. vt esse te philosophum noscitemus? interibi cum

aliquot ex his, qui cum Herode erant, erraticum hominem esse dicerent & nulli rei, incolámque esse sordentium ganearum; ac, nisi accipiat quod petit, conuicio turpi solitum incessere: ibi Herodes, Demus, *inquit,* huic aliquid æris, cuicuimodi est; tamquam homines, non tanquam homini. *& iußit dari precium panis triginta dierum. tum nos adspiciens, qui eum sectabamur,* Musonius, *inquit,* ærulcāti cuipiam id genus, & philosophum sese ostentanti dari iussit mille nummûm. &, cum plerique dicerent nebulonem esse hominem, malum & maliciosum, & nulla re bona dignum: tum Musonium subridentem dixisse aiũt; ἄξιος οὖν ἐστὶν ἀργυρίου. sed hoc potius *inquit,* dolori mihi & ægritudini est, quod istiusmodi animalia spurca atque probra nomen vsurpant sanctissimum, & philosophi appellantur. maiores autem mei Athenienses nomina iuuenum fortissimorum Harmodii & Aristogitonis, qui libertatis reciperandæ gratia Hippiam tyrannum interficere adorsi erant, ne vmquam seruis indere liceret, decreto publico sanxerunt. quoniam nefas ducerent nomina libertati patriæ deuota seruili contagio pollui. cur ergo nos patimur nomen philosophiæ illustrissimum in hominibus deterrimis exsordescere? simili autem, *inquit,* exemplo ex cõtraria specie antiquos Romanorum audio prænomina patriciorum quorumdam male de republica meritorum & ob eam causam capite damnatorum censuisse ne cui eiusdem gẽtis patricio inderentur: vt vocabula quoque eorum defamata atque demortua cum ipsis viderentur.

CAPVT III.

Epiſtola Philippi Regis ad Ariſtotelem philoſophum ſuper Alexandro recens nato.

PHilippus Amyntæ filius, terræ Macedoniæ rex, cuius virtute induſtriáque Macetæ locupletißimo imperio aucti gentium nationúmque multarum potiri cœperant, & cuius vim atque arma toti Græciæ cauenda metuendáque inclutæ illæ Demoſthenis orationes cõcionéſque vocificant. is Philippus, cum in omni fere tempore negotijs belli victoriíſque affectus exercitúſque eſſet; à liberali tamen Muſa & à ſtudiis humanitatis numquam afuit; quin lepide comitérque pleraque & faceret & diceret. feruntur adeo libri epiſtolarum eius munditiæ & venuſtatis & prudentiæ plenarum. velut ſunt illæ litteræ, quibus Ariſtoteli philoſopho natum eſſe ſibi Alexandrũ nunciauit. ea epiſtola, quoniam curæ diligentiæque in liberorum diſciplinas hortamentum eſt, exſcribenda viſa eſt ad commouendos parentum animos. exponenda igitur eſt ad hanc ferme ſententiam. Philippus Ariſtoteli ſalutem dicit. Filium mihi genitum ſcito. quod equidem dis habeo gratiam; non proinde quia natus eſt, quam pro eo quod eum naſci contigit temporibus vitæ tuæ. ſpero enim fore vt eductus eruditúſque abs te dignus exſiſtat & nobis & rerum iſtarum ſuſceptione. ipſius autem Philippi verba hæc ſunt: Φίλιππος Ἀριστοτέλει χαίρειν. Ἴσθι μοί γεγονότα υἱόν. πολλὴν οὖν τοῖς θεοῖς χάριν ἔχω, οὐχ οὕτως ἐπὶ τῇ γενέσει τοῦ παιδὸς ὡς ἐπὶ τῷ κατὰ τὴν σὴν ἡλικίαν αὐτὸν γεγονέναι. ἐλπίζω γὰρ, αὐτὸν ὑπὸ σοῦ τραφόντα καὶ παιδευθέντα, ἄξιον ἔσεσθαι καὶ ἡμῶν καὶ τῆς τῶν πραγμάτων διαδοχῆς.

CAPVT IIII.

De barbararum gẽtium prodigiosis miraculis, deque diris & exitiosis fascinationibus; atque inibi de feminis repente versis in mares.

CVm è Græcia in Italiam rediremus, & Brundisium iremus; egreßique è naui in terram in portu illo incluto spatiaremur, quem Q. Ennius remotiore paulum sed admodum scito vocabulo, præpetem, *appellauit: fasces librorum venalium expositos vidimus. atque ego auide statim pergo ad libros. erant autem isti omnes libri Græci miraculorũ fabularúmque pleni; res inaudita, incredula; scriptores veteres non paruæ auctoritatis, Aristeas Procõnesius & Isigonus Nicæensis & Ctesias & Onesicritus & Polystephanus & Hegesias. ipsa autem volumina ex diutino situ squallebant, & habitu adspectuque tætro erant. acceßi tamen percunctatúsque precium sum: &, adductus mira atque insperata vilitate, libros plurimos ære pauco emo; eosque omnis duabus proximis noctibus cursim transeo: atque in legendo carpsi exinde quædam & notaui mirabilia & scriptoribus fere nostris intentata; eaque his commentarijs adspersi: vt, qui eos lectitabit, is ne rudis omnino & ἀνήκοος in istiusmodi rerum auditiones reperiatur. erant igitur in illis libris scripta huiuscemodi. Scythas illos penitißimos, qui sub ipsis septemtrionibus ætatem agunt, corporibus hominum vesci, eiúsque victus alimento vitam ducere & ἀνθρωποφάγους nominari: item esse homines sub eadem regione cæli vnum oculum in frontis medio habentes qui appellantur Arimaspi; qua fuisse facie Cyclopas poetæ ferunt: alios item esse homines, apud eamdem cæli plagam;*

singulariæ volocitatis; vestigia pedum habentis retro porrecta, non, ut ceterorum hominum, prospectantia: præterea traditum esse memoratúmque in ultima quadam terra, quæ Albania dicitur, gigni homines, qui in pueritia canescant, & plus cernant oculis per noctem, quam inter diem: item esse compertum & creditum, Sauromatas, qui ultra Borysthenem fluuium longe colunt, cibum capere semper diebus tertiis, medio abstinere. id etiam in isdem libris scriptum offendimus, quod postea quoque in libro Plinij Secundi naturalis historiæ septimo legi; esse quasdam in terra Africa hominum familias voce atque lingua effascinantium. qui si impensius forte laudauerint pulchras arbores, segetes lætiores, infantes amœniores, egregios equos, pecudes pastu atque cultu optimas; emoriantur repente hæc omnia nulli aliæ causæ obnoxia: oculis quoque exitialem fascinationem fieri in isdem libris scriptum est: tradidúrque esse homines in Illyrijs, qui interimant videndo quos diutius irati viderint; eósque ipsos mares feminásque, qui visu tam nocenti sunt, pupulas in singulis oculis binas habere. item esse in montibus terræ Indiæ homines caninis capitibus & latrantibus; eósque vesci auium & ferarum venatibus: atque esse item alia apud ultimas orientis terras miracula homines, qui monocoli appellantur, singulis cruribus saltuatim currentes viuacissimæ pernicitatis: quosdam etiam esse nullis ceruicibus, oculos in humeris habentes. iam vero hoc egreditur omnem modum admirationis, quod idem illi scriptores gentem esse aiunt, apud extrema Indiæ, corporibus hirtis & auium ritu plumantibus nullo cibatu vescentem, sed spiritu florum naribus hausto victitantem: Pygmæos quoque haud longe ab his nasci; quorum qui longissimi sint, non longiores esse quam pedes duo & quadrantem. Hæc atque alia istiusmodi plura legimus. sed, cum ea scri-

beremus, tenuit nos non idoneæ scripturæ tædium nihil ad ornandum iuuãdumque vsum vitæ pertinentis. libitum tamen est in loco hoc miraculorum notare id etiam, quod Plinius Secundus vir in temporibus ætatis suæ, ingenij dignitatisque gratia, auctoritate magna præditus, non audisse neque legiße sed scire sese atque vidisse in libro naturalis historiæ septimo scripsit. Verba igitur, quæ infra posüi, ipsius sunt, ex eo libro sumta: quæ profecto faciunt vt neque respuenda, neque ridenda sit notißima illa veterum poëtarum de Cænide & Cæneo cantilena. Ex feminis, *inquit*, mutari in mares non est fabulosũ. inuenimus in annalibus Q. Licinio Crasso, C. Cassio Longino Consulibus, C. Asinii puerum factum ex virgine sub parentibus; iussuque haruspicum deportatum in insulam desertam. Licinius Mucianus prodidit visum esse à se Argis Arescontem, cui nomẽ Arescusæ fuisset; nupsisse etiam; mox barbam & virilitatem prouenisse vxoremque duxisse: eiusdem sortis & Smyrnæ puerum à se visum. ipse in Africa vidi mutatum in marem die nuptiarum L. Cossicium ciuem Thysdritanum: viuebatque cum proderem hæc. *Idem Plinius eodem in libro verba hæc scripsit:* Gignuntur homines vtriusque sexus; quos hermaphroditos vocamus, olim androgynos vocatos & in prodigiis habitos, nunc vero in deliciis.

CAPVT V.

Diuersæ nobiliũ philosophorũ sentẽtiæ de genere ac natura voluptatis; verbaq. Hieroclis philosophi quibus decreta Epicuri insectatus est.

D*E voluptate veteres philosophi diuersas sententias dixerunt. Epicurus voluptatem summum bonum esse ponit; eam tamen ita definit:* σαρκὸς εὐσταθὲς κατάστημα. *Antisthenes Socraticus summum malũ dicit. eius*

ſingularia velocitatis; veſtigia pedum habentis retro porrecta, non, vt ceterorum hominum, proſpectantia: præterea traditum eſſe memoratúmque in vltima quadam terra, quæ Albania dicitur, gigni homines, qui in pueritia caneſcant, & plus cernant oculis per noctem, quam inter diem: item eſſe compertum & creditum, Saurómatas, qui vltra Boryſthenem fluuium longe colunt, cibum capere ſemper diebus tertiis, medio abſtinere. id etiam in iſdem libris ſcriptum offendimus, quod poſtea quoque in libro Plinij Secundi naturalis hiſtoriæ ſeptimo legi; eſſe quaſdam in terra Africa hominum familias voce atque lingua effaſcinantium. qui ſi impenſius forte laudauerint pulchras arbores, ſegetes lætiores, infantes amœniores, egregios equos, pecudes paſtu atque cultu optimas; emoriantur repente hæc omnia nulli aliæ cauſæ obnoxia: oculis quoque exitialem faſcinationem fieri in iſdem libris ſcriptum eſt: traditúrque eſſe homines in Illyrijs, qui interimant videndo quos diutius irati viderint; eoſque ipſos mares feminásque, qui viſu tam nocenti ſunt, pupulas in ſingulis oculis binas habere. item eſſe in montibus terræ Indiæ homines caninis capitibus & latrantibus; eóſque veſci auium & ferarum venatibus: atque eſſe item alia apud vltimas orientis terras miracula homines, qui monoculi appellantur, ſingulis cruribus ſaltuatim currentes viuaciſsimæ pernicitatis: quoſdam etiam eſſe nullis ceruicibus, oculos in humeris habentes. iam vero hoc egreditur omnem modum admirationis, quod idem illi ſcriptores gentem eſſe aiunt, apud extrema Indiæ, corporibus hirtis & auium ritu plumantibus nullo cibatu veſcentem, ſed ſpiritu florum naribus hauſto victitantem: Pygmæos quoque haud longe ab his naſci; quorum qui longiſsimi ſint, non longiores eſſe quam pedes duo & quadrantem. Hæc atque alio iſtiuſmodi plura legimus. ſed, cum ea ſcri-

beremus, tenuit nos non idoneæ scripturæ tædium nihil ad ornandum iuuãdumque vsum vitæ pertinentis. libitum tamen est in loco hoc miraculorum notare id etiam, quod Plinius Secundus vir in temporibus ætatis suæ, ingenij dignitatisque gratia, auctoritate magna præditus, non audisse neque legisse sed scire sese atque vidisse in libro naturalis historiæ septimo scripsit. Verba igitur, quæ infra posui, ipsius sunt, ex eo libro sumta: quæ profecto faciunt vt neque respuenda, neque ridenda sit notissima illa veterum poëtarum de Canide & Caneo cantilena. Ex feminis, *inquit*, mutari in mares non est fabulosũ. inuenimus in annalibus Q. Licinio Crasso, C. Cassio Longino Consulibus, C. Asinii puerum factum ex virgine sub parentibus; iussuque haruspicum deportatum in insulam desertam. Licinius Mucianus prodidit visum esse à se Argis Arescontem, cui nomẽ Arescusæ fuisset; nupsisse etiam; mox barbam & virilitatem prouenisse vxoremque duxisse: eiusdem sortis & Smyrnæ puerum à se visum. ipse in Africa vidi mutatum in marem die nuptiarum L. Cossicium ciuem Thysdritanum: viuebatque cum proderem hæc. *Idem Plinius eodem in libro verba hæc scripsit:* Gignuntur homines vtriusque sexus; quos hermaphroditos vocamus, olim androgynos vocatos & in prodigiis habitos, nunc vero in deliciis.

CAPVT V.

Diuersæ nobiliũ philosophorũ sentẽtiæ de genere ac natura voluptatis; verbaq. Hieroclis philosophi quibus decreta Epicuri insectatus est.

De voluptate veteres philosophi diuersas sententias dixerunt. Epicurus voluptatem summum bonum esse ponit; eam tamen ita definit: σαρκὸς εὐσταθὲς κατάστημα. *Antisthenes Socraticus summum malũ dicit. eius*

namque hoc verbum est: μανείην μᾶλλον, ἢ ἡσθείην. Speusippus vetúsque omnis academia voluptatem & dolorem duo mala dicunt esse opposita inter sese; bonum autem esse quod vtriusque medium foret. Zeno censuit voluptatem esse indifferens, id est, neutrum, neque bonum neque malum; quod ipse Græco vocabulo ἀδιάφορον appellauit. Critolaus Peripateticus & malum esse voluptatem ait, & multa alia mala parere ex sese, iniurias, desidias, obliuiones, ignauias. Plato ante hos omnis ita varie & multiformiter de voluptate disseruit; vt cuncta istæ sententiæ, quas supra posui, videantur ex sermonum eius fontibus profluxisse. nam proinde vnaquaque vtitur, vt & ipsius voluptatis natura fert, quæ est multiplex, & causarum, quas tractat, rerúmque, quas efficere vult, ratio desiderat. Taurus autem noster, quotiens facta mentio Epicuri esset, in ore atque in lingua habebat verba hæc Hierocli Stoici viri sancti & grauis: ἡδονὴ τέλος πόρνης δόγμα· οὐκ ἔστιν πρόνοια, οὐδὲν πόρνης δόγμα.

CAPVT VI.

Verbum, quod est ab *ago* frequentatiuum, in prima syllaba quonam sit modulo pronuntiandum.

A*B eo quod est,* ago, &, egi, *verba sunt quæ appellant grammatici frequentatiua,* actito, &, actitaui. *hæc quosdam non sane indoctos viros audio ita pronuntiare, vt primam in his litteram corripiant: rationémque dicunt quoniam in verbo principali quod est,* ago, *prima littera breuiter pronunciatur. cur igitur ab eo quod est* edo, &, vngo, *in quibus verbis prima littera breuiter dicitur,* esito & vnctito, *quæ sunt eorum frequentatiua, prima littera longa promimus? & contra,* di-

ctito, ab eo verbo quod est, dico, *correpte dicimus? num ergo potius* actito *&* actitaui *producenda sunt? quoniam frequentatiua ferme omnia eodem modo in prima syllaba dicuntur, quo participia præteriti temporis ex his verbis unde ea profecta sunt in eadem syllaba pronunciantur; sicut* lego, lectus, lectito, *facit*; vngo, vnctus, vnctito; scribo, scriptus, scriptito; moueo, motus, motito; pendeo, pensus, pensito; edo, esus, esito; dico *autem* dictus, dictito *facit*; gero, gestus, gestito; veho, vectus, vectito; rapio, raptus, raptito; capio, captus, captito; facio, factus, factito. *sic igitur*, actito, *producte in prima syllaba pronunciandum: quoniam ex eo fit quod est*, ago *&* actus.

CAPVT VII.

De côuersione foliorum in arbore olea, brumali & solstitiali die; déque fidibus iis temporibus ictu alieno sonantibus.

V*olgo & scriptum & creditum est folia olearum arborum brumali & solstitiali die conuerti; & quæ pars eorum fuerat inferior atque occultior, eam supra fieri atque exponi ad oculos & ad solem. quod nobis quoque semel atque iterum experiri volentibus ita esse propemodum visum est. sed de fidibus rarius dictu & mirabilius est. quam rem & alij docti viri & Suetonius etiam Trãquillus in libro ludicræ historiæ primo satis compertã esse, satísque super ea constare affirmat; neruias in fidibus brumali die alias digitis pelli, alias sonare.*

CAPVT VIII.

Necessum esse, qui multa habeat, multis indigere; déque ea re Fauorini philosophi cum breuitate eleganti sententiæ.

VErum est profecto, quod obseruato rerum vsu sapiētes viri dixerunt multis egere, qui multa habeat; magnámque indigentiam nasci nō ex inopia magna sed ex magna copia. multa enim desiderari ad multa, quæ habeas, tuenda. quisquis igitur multa habens cauere atq. prospicere velit ne quid egeat, néve quid desit, iactura opus esse non quæstu; & minus habendum esse vt minus desit. Hanc sententiam memini à Fauorino inter ingentes omniū clamores detornatam inclusámque verbis his paucissimis: τὸν γὰρ μυρίων καὶ πεντακισχιλίων χλαμύδων δεόμενον οὐκ ἔστι μὴ πλειόνων δεῖσθαι. οἷς γὰρ ἔχω προσδεόμενος, ἀφελὼν ὧν ἔχω, ἀρκοῦμαι οἷς ἔχω.

CAPVT IX.

Quis modus sit verba vertendi in Græcas sententias; déque his Homeri versibus, quos Virgilius vertisse aut bene aptéque aut improsperè existimatus est.

QVando ex poëmatis Græcis vertendæ imitandæque sunt insignes sententiæ, non semper aiunt enitendū vt omnia omnino verba in eum, in quem dicta sunt, modū vertamus. perdunt enim gratiam pleraque si quasi inuita & recusantia violentius transferantur. scitè ergo & cōsiderate Virgilius cum aut Homeri aut Hesiodi aut Apollonij aut Parthenij aut Callimachi aut Theocriti aut quorumdam aliorum locos effingeret, partim reliquit, alia expressit. Sicuti nuperrime apud mensam cum legerentur vtraque simul Bucolica Theocriti & Virgilij animaduer-

timus reliquisse Virgilium, quod Græcum quidem mire quam suaue est; verti autem neque debuit neque potuit. sed enim quod substituit, pro eo quod omiserat, non abest quin iucundius lepidiúsque sit:

Βάλλει καὶ μάλοισι τὸν αἰπόλον ἁ Κλεαρίστα
Τὰς αἶγας παρελῶντα, καὶ ἁδύ τι ποππυλιάσδει.

Malo me Galatea petit, lasciua puella;
Et fugit ad salices, & se cupit antè videri.

illud quoque alio in loco animaduertimus cautè omissum, quod est in Græco versu dulcissimum.

Τίτυρ' ἐμὶν τὸ καλὸν πεφιλαμένε, βόσκε τὰς αἶγας,
Καὶ ποτὶ τὰν κράναν ἄγε Τίτυρε· καὶ τὸν ἐνόρχαν
Τὸν Λιβυκὸν κνάκωνα φυλάσσεο μή τυ κορύψῃ.

quo enim pacto diceret, τὸ καλὸν πεφιλαμένε, verba Hercle non translaticia, sed cuiusdam natiuæ dulcedinis. hoc igitur reliquit; & cetera vertit non infestiuiter; nisi quod caprum dixit, quem Theocritus ἐνόρχαν appellauit. auctore enim M. Varrone is demum Latine caper dicitur qui excastratus est.

Tityre dũ redeo, breuis est via, pasce capellas;
Et potum pastas age Tityre; & inter agẽdum,
Occursare capro (cornu ferit ille) caueto.

Et quoniam de transferendis sentẽtiis loquor, memini audisse me ex Valerij Probi discipulis, docti hominis & in intelligendis pensitandísque veteribus scriptis bene callidi, solitum eum dicere, nihil quicquam tã improspere Virgilium ex Homero vertisse, quam versus hos amœnissimos, quos de Nausicaa Homerus fecit.

Οἵη δ' Ἄρτεμις εἶσι κατ' οὔρεος ἰοχέαιρα
Ἢ κατὰ Τηΰγετον περιμήκετον, ἢ Ἐρύμανθον,
Τερπομένη κάπροισι, καὶ ὠκείῃς ἐλάφοισι.
Τῇ δέ θ' ἅμα νύμφαι, κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο,
Ἀγρονόμοι παίζουσι· γέγηθε δέ τε φρένα Λητώ·

Πασάων δ' ὑπὲρ ἥγε κάρη ἔχει ἠδὲ μέτωπα·
Ῥεῖα δ' ἀριγνώτη πέλεται· καλαὶ δέ τε πᾶσαι.
Qualis in Eurotæ ripis aut per iuga Cynthi
Exercet Diana choros; quam mille ſecutæ
Hinc atque hinc glomerantur Oreades. illa pharetram
Fert humero; gradiénſque deas ſupereminet omnis.
Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.

Primum omnium id viſum eſſe dicebant Probo quod apud Homerum quidem virgo Nauſicaa ludibunda inter familiares puellas in locis ſolis recte atque commode confertur cum Diana venante in iugis montium inter agreſtes deas; nequaquam autem conueniens Virgilium feciſſe, quoniam Dido in vrbe media ingrediens inter Tyrios principes, cultu atque inceßu ſerio, inſtans operi, *ſicut ipſe ait,* regníſque futuris, *nihil eius ſimilitudinis capere poßet, quæ luſibus atque venatibus Dianæ congruit: tum poſtea quod Homerus ſtudia atque oblectamenta in venãdo Dianæ honeſte apertéque dicit; Virgilius autem, cum de venatu deæ nihil dixißet, pharetram tamen facit eam ferre in humero, tamquam ſi onus & ſarcinam: atque illud impenſe Probum eße demiratum in Virgilio dicebãt, quod Homerica quidem* Λητὼ *gaudium gaudeat genuinũ & intimum, atque in ipſo penetrali cordis & animæ vigens (ſiquidem non aliud eſt* γέγηθε δέ τε φρένα Λητώ*) ipſe autem imitari hoc volens gaudia fecerit pigra & leuia & cunctantia & quaſi in ſummo pectore ſupernantia. neſcire enim ſeſe quid ſignificaret aliud,* pertentant. *præter iſta omnia, florem ipſius totius loci Virgilium videri omiſiße; quod hunc Homeri verſum exigue ſecutus ſit.*

Ῥεῖα δ' ἀριγνώτη πέλεται· καλαὶ δέ τε πᾶσαι.

quando nulla maior cumulatiórque pulchritudinis laus

dici potuerit, quàm quòd vna inter omnis pulchras excelleret, vna facile ex omnibus noſceretur.

CAPVT X.

Quod Annæus Cornutus verſus Virgilii, quibus Veneris & Vulcani concubitum pudice aper-téque dixit, reprehenſione ſpurca & odioſa inquinauit.

A*Nnianus poëta & plerique cum eo eiuſdem Muſæ viri ſummi aßiduiſque laudibus hos Virgilij verſus ferebant; quibus Volcanum & Venerem iunctos mixtóſque iure coniugij, rem lege naturæ operiendam, verecũda quadam tralatione verborum cum oſtenderet demonſtraretque, protexit. ſic enim ſcripſit:*

---ea verba locutus
Optatos dedit amplexus; placidúmq. petiuit
Coniugis infuſus gremio per membra ſoporem.

minus autem difficile eſſe arbitrabantur in iſtiuſmodi re dicenda verbis vti vno atque altero breui tenuique eam ſigno demonſtrantibus, ſicuti Homerus dixit:

--παρθενικὴν ζώνην καὶ λέκτροιο θεσμόν, &
ἔργα φιλοτήσια.
Τὸν μὲν ἄρ᾽ ἐν τρήτοισι κατευνάσατ᾽ ἐν λεχέεσσιν.

tot vero & tam euidentibus ac tamen non prætextatis ſed puris honeſtiſque verbis venerandum illud concubij pudici ſecretum neminem quemquam alium dixiſſe. ſed Annæus Cornutus, homo ſane pleraque alia non indoctus neque imprudens, in ſecundo tamen librorum, quos de figuris ſententiarum compoſuit, egregiam totius iſtius verecundiæ laudem inſulſa nimis & odioſa ſcrutatione violauit. nam cum genus hoc figuræ probaſſet; & ſatis

cumſpectè ſactos eſſe verſus dixiſset; membra *tamen, inquit. paulo incautius nominauit.*

CAPVT XI.

De Valerio Coruino, & vnde Coruinus.

DE Maximo Valerio, qui Coruinus appellatus eſt, ob auxiliũ propugnationémque corui alitis, haud quiſquam eſt nobilium ſcriptorũ qui ſecus dixerit. ea res prorſus ammiranda ſic profectò eſt in libris annalibus memorata. Adoleſcens tali genere editus, Furio & Appio cõſulibus fit tribunus militaris. atque in eo tempore copiæ Gallorum ingentes agrum Pomptinum inſederant; inſtruebantúrque acies à conſulibus de vi ac multitudine hoſtiũ ſatis agentibus. dux interea Gallorum, vaſta & ardua proceritate, armiſque auro præfulgentibus, grandia ingrediens & manu telum reciprocans incedebat; pérque contemtum & ſuperbiam circumſpiciens deſpiciénſque omnia venire iubet & congredi ſi quis pugnare ſecum ex omni Romano exercitu auderet. tum Valerius tribunus, ceteris inter metum pudorémque ambiguis, impetrato prius à conſulibus vt in Gallum tam immaniter arrogantem pugnare ſeſe permitterent, progreditur intrepide modeſtéque obuiam: & congrediuntur, & conſiſtunt. & conſerebantur iam manus. atque ibi vis quædam diuina fit. coruus repente improuiſus aduolat, & ſuper galeam tribuni inſiſtit; atque inde in aduerſarij os atque oculos pugnare incipit. inſilibat, obturbabat, vnguibus manum laniabat. & proſpectum alis arcebat atque, vbi ſatis ſæuierat, reuolabat in galeam tribuni. ſic tribunus ſpectãte vtroque exercitu, & ſua virtute niſus & opera alitis propugnatus, ducem hoſtium ferociſsimum vicit interfecitque; atque ob hanc cauſam cognomen habuit Coruinus. *id factum eſt anno quadringenteſimo quinto poſt Romam conditam. Statuam Coruino iſti diuus Auguſtus in foro ſuo ſtatuẽdam*

curauit. in eius statuæ capite corui simulachrum est, rei pugnæque, quam diximus, monumentum.

CAPVT XII.

De verbis quæ in vtramque partem significatione reciproca & aduersa dicuntur.

VT formidolosus *dici potest et qui formidat et qui formidatur*; vt inuidiosus, *& qui inuidet & cui inuidetur; vt* suspiciosus *& qui suspicatur & qui suspectus est; vt* ambitiosus, *et qui ambit & qui ambitur; vt itē* gratiosus, *& qui adhibet gratias & qui admittit; vt* laboriosus *& qui laborat & qui labori est; vt pleraq. alia huiuscemodi in vtramque partem dicuntur; ita* infestus *ancipiti quoque significatione est. nam & is* infestus *appellatur, qui malum infert cuipiam; & contrà, cui aliunde impendet malum, is quoque* infestus *dicitur. sed quod prius posui profecto exemplis non indiget. sic adeo multi loquuntur vt*, infestum, *dicāt inimicum atque aduersum. alterum autem illud ignorabilius obscuriusq. est. quis enim è medio facile dixerit*, infestum *esse, cui alter infestus est? sed & veteres plerique ita dixerunt; & M. Tullius in oratione, quam pro Cn. Planco scripsit, vocabulo hoc sic vsus est.* Dolebam, *inquit*, iudices & acerbe ferebam, si huius salus ob eā ipsam causam esset infestior, quod, is meam salutem atque vitam sua beniuolentia, præsidio, custodiáq. texisset. *Nos igitur de origine & ratione verbi quærebamus. atque ita in Nigidianis scriptum inuenimus.* Infestum à festinando dictum. nam qui instat, *inquit*, alicui, cumq. properans vrget; opprimereq. eum studet festinátque; aut contrà de alicuius periculo & exitio festinatur: is vterque infestus dicicitur ab instantia atque imminentia fraudis, quam vel facturus cupiam vel passurus est.

Ne quis autem de, suspicioso, *quod supra posuimus, & de* formidoloso *in eam partem, quæ minus vsitata est, exemplum requirat; inueniet de* suspicioso *apud M. Catonem de re Floria, ita scriptum.* Sed nisi qui palam corpore pecuniam quæreret, aut se lenoni locauisset, & si famulosus & suspiciosus fuisset; vim in corpus liberum non æquum censuere afferri. suspiciosum *enim hoc in loco suspectum significat, non suspicantem.* formidolosum *autem, qui formidetur, Sallustius in Catilinario ita dicit.* Igitur talibus viris non labos insolitus, non locus vllus asper aut arduus erat, non armatus hostis formidolosus. *Item C. Caluus in poëmatis,* laboriosus, *dicit, non, vt vulgo dicitur, qui laborat, sed in quo laboratur:*

Durum, *inquit,* rus fugis & laboriosum

eadem ratione Laberius quoque in Sororibus,

Æcastor, *inquit,* multum somniculosum:

& Cinna in poëmatis;

Somniculosam vt Pœnus aspidem Psyllus.

Metus *æque &* iniuria, *atque alia quædam id genus sic vtroqueuersum dici possunt. nam* metus *hostium rectè dicitur, & cum timent hostes & cum timentur. itaque Sallustius in historia prima,* metum Pompeii *dixit, non quòd Pompeius metueret (quod est vsitatius) sed quòd metueretur. Verba hæc Sallustij sunt.* Id bellum excitabat metus Pompeii victoris Hiempsalem in regnum restituentis. *Item alio in loco:* Postquam remoto metu Punico simultates exercere vacuum fuit. Iniurias *itidem dicimus tam illorum qui patiuntur, quam qui faciunt. quarum dictionum exempla sunt facilia inuentu. Illud etiam dictum à Virgilio eamdem habet formam communicatæ vltrò & citrò significationis;*

-Et

--Et vulnere, *inquit*, tardus Vlyxi.

cum diceret vulnus, non quod accepisset Vlyxes sed quod dedisset. Nescius *quoque dicitur tam is qui nescitur quã qui nescit. sed super eo* qui nescit *frequens huius vocabuli vsus est; infrequens autem de eo est*, quod nescitur. ignarus *æque vtroqueuorsum dicitur non tantum qui ignorat sed & qui ignoratur. Plautus in Rudente:*

Quæ in locis nesciis nescia spe sumus.

Sallustius: More humanæ cupidinis ignara visundi. *Virgilius:*

--Ignarum Laurens habet ora Mimanta.

CAPVT XIII.

Verba ex historia Claudii Quadrigarii; quibus Manlii Torquati nobilis adolescentis & hostis Galli prouocatoris pugnam depinxit.

T. *Manlius summo loco natus adpriméq. nobilis fuit. ei Manlio cognomentum factum est Torquatus. caussam cognomenti fuisse accepimus torquis ex auro induuias, quam ex hoste, quem occiderat, detractam induit. sed quid hostis & quod genus & quam formidandæ vastitatis, & quantum insolens prouocator, & cuimodi fuerit pugna decertatum, Q. Claudius primo annalium purissime atque illustrißime simplicique & incomta orationis antiquæ suauitate descripsit. quem locum ex eo libro Fauorinus philosophus cum legeret, non minoribus quati afficique animum suum motibus pulsibúsque dicebat, quam si ipse coram depugnantis eos spectaret. verba Q. Claudii, quibus pugna ista depicta est, adscripsi.* Cum interim Gallus quidam nudus, præter scutum & gladios duo, torque atque armillis decoratus processit; qui & viribus & magnitudine & adolescentia si-

singularia velocitatis; vestigia pedum habentis retro porrecta, non, ut ceterorum hominum, prospectantia: praeterea traditum esse memoratúmque in vltima quadam terra, quae Albania dicitur, gigni homines, qui in pueritia canescant, & plus cernant oculis per noctem, quam inter diem: item esse compertum & creditum, Sauromatas, qui vltra Borysthenem fluuium longe colunt, cibum capere semper diebus tertiis, medio abstinere. id etiam in isdem libris scriptum offendimus, quod postea quoque in libro Plinij Secundi naturalis historiae septimo legi; esse quasdam in terra Africa hominum familias voce atque lingua effascinantium. qui si impensius forte laudauerint pulchras arbores, segetes laetiores, infantes amoeniores, egregios equos, pecudes pastu atque cultu optimas; emoriantur repente haec omnia nulli aliae causae obnoxia: oculis quoque exitialem fascinationem fieri in isdem libris scriptum est: traditúrque esse homines in Illyrijs, qui interimant videndo quos diutius irati viderint; eosque ipsos mares feminásque, qui visu tam nocenti sunt, pupulas in singulis oculis binas habere. item esse in montibus terrae Indiae homines caninis capitibus & latrantibus; eósque vesci auium & ferarum venatibus: atque esse item alia apud vltimas orientis terras miracula homines, qui monocoli appellantur, singulis cruribus saltuatim currentes viuacissimae pernicitatis: quosdam etiam esse nullis ceruicibus, oculos in humeris habentes. iam vero hoc egreditur omnem modum admirationis, quod idem illi scriptores gentem esse aiunt, apud extrema Indiae, corporibus hirtis & auium ritu plumantibus nullo cibatu vescentem, sed spiritu florum naribus hausto victitantem: Pygmaeos quoque haud longe ab his nasci; quorum qui longissimi sint, non longiores esse quam pedes duo & quadrantem. Haec atque alia istiusmodi plura legimus. sed, cum ea scri-

beremus, tenuit nos non idoneæ scripturæ tædium nihil ad ornandum iuuãdumque vsum vitæ pertinentis. libitum tamen est in loco hoc miraculorum notare id etiam, quod Plinius Secundus vir in temporibus ætatis suæ, ingenij dignitatisque gratia, auctoritate magna præditus, non audisse neque legiße sed scire sese atque vidisse in libro naturalis historiæ septimo scripsit. Verba igitur, quæ infra posũi, ipsius sunt, ex eo libro sumta: quæ profecto faciunt vt neque respuenda, neque ridenda sit notißima illa veterum poëtarum de Cænide & Cæneo cantilena. Ex feminis, *inquit*, mutari in mares non est fabulosũ. inuenimus in annalibus Q. Licinio Crasso, C. Cassio Longino Consulibus, C. Asinii puerum factum ex virgine sub parentibus; iussuque haruspicum deportatum in insulam desertam. Licinius Mucianus prodidit visum esse à se Argis Arescontem, cui nomẽ Arescusæ fuisset; nupsisse etiam; mox barbam & virilitatem prouenisse vxoremque duxisse: eiusdem sortis & Smyrnæ puerum à se visum. ipse in Africa vidi mutatum in marem die nuptiarum L. Cossicium ciuem Thysdritanum: viuebatque cum proderem hæc. *Idem Plinius eodem in libro verba hæc scripsit:* Gignuntur homines vtriusque sexus; quos hermaphroditos vocamus, olim androgynos vocatos & in prodigiis habitos, nunc vero in deliciis.

CAPVT V.

Diuersæ nobiliũ philosophorũ sentẽtiæ de genere ac natura voluptatis; verbaq. Hieroclis philosophi quibus decreta Epicuri insectatus est.

D*E voluptate veteres philosophi diuersas sententias dixerunt. Epicurus voluptatem summum bonum esse ponit; eam tamen ita definit:* σαρκὸς εὐσταθὲς κατάστημα. *Antisthenes Socraticus summum malũ dicit. eius*

namque hoc verbum est: μανείην μᾶλλον, ἢ ἡσθείην. Speusippus vetúsque omnis academia voluptatem & dolorem duo mala dicunt esse opposita inter sese; bonum autem esse quod vtriusque medium foret. Zeno censuit voluptatem esse indifferens, id est, neutrum, neque bonum neque malum; quod ipse Græco vocabulo ἀδιάφορον appellauit. Critolaus Peripateticus & malum esse voluptatem ait, & multa alia mala parere ex sese, iniurias, desidias, obliuiones, ignauias. Plato ante hos omnis ita varie & multiformiter de voluptate disseruit; vt cuncta istæ sententiæ, quas supra posui, videantur ex sermonum eius fontibus profluxisse. nam proinde vnaquaque vtitur, vt & ipsius voluptatis natura fert, quæ est multiplex, & causarum, quas tractat, rerúmque, quas efficere vult, ratio desiderat. Taurus autem noster, quotiens facta mentio Epicuri esset, in ore atque in lingua habebat verba hæc Hierocli Stoici viri sancti & grauis: ἡδονὴ τέλος πόρνης δόγμα· οὐκ ἔστιν προνοία, οὐδὲν πόρνης δόγμα.

CAPVT VI.

Verbum, quod est ab *ago* frequentatiuum, in prima syllaba quonam sit modulo pronuntiandum.

A*B eo quod est,* ago, *&,* egi, *verba sunt quæ appellant grammatici frequentatiua,* actito, &, actitaui. *hæc quosdam non sane indoctos viros audio ita pronuntiare, vt primam in his litteram corripiant: rationémque dicunt quoniam in verbo principali quod est,* ago, *prima littera breuiter pronunciatur. cur igitur ab eo quod est* edo, *&,* vngo, *in quibus verbis prima littera breuiter dicitur,* esito *&* vnctito, *quæ sunt eorum frequentatiua, prima littera longa promimus? & contra,* di-

ctito, *ab eo verbo quod est*, dico, *correpte dicimus? num ergo potius* actito *&* actitaui *producenda sunt? quoniam frequentatiua ferme omnia eodem modo in prima syllaba dicuntur, quo participia præteriti temporis ex his verbis unde ea profecta sunt in eadem syllaba pronunciantur; sicut* lego, lectus, lectito, *facit*; vngo, vnctus, vnctito; scribo, scriptus, scriptito; moueo, motus, motito; pendeo, pensus, pensito; edo, esus, esito; dico *autem* dictus, dictito *facit*; gero, gestus, gestito; veho, vectus, vectito; rapio, raptus, raptito; capio, captus, captito; facio, factus, factito. *sic igitur*, acto, *producte in prima syllaba pronunciandum: quoniam ex eo fit quod est*, ago *&* actus.

CAPVT VII.

De cõuersione foliorum in arbore olea, brumali & solstitiali die; déque fidibus iis temporibus ictu alieno sonantibus.

Volgo & scriptum & creditum est folia olearum arborum brumali & solstitiali die conuerti; & quæ pars eorum fuerat inferior atque occultior, eam supra fieri atque exponi ad oculos & ad solem. quod nobis quoque semel atque iterum experiri volentibus ita esse propemodum visum est. sed de fidibus rarius dictu & mirabilius est. quam rem & alij docti viri & Suetonius etiam Trãquillus in libro ludicræ historiæ primo satis compertã esse, satísque super ea constare affirmat; neruias in fidibus brumali die alias digitis pelli, alias sonare.

namque hoc verbum est: μανείην μᾶλλον, ἢ ἡσθείην. Speusippus vetúsque omnis academia voluptatem & dolorem duo mala dicunt esse opposita inter sese; bonum autem esse quod vtriusque medium foret. Zeno censuit voluptatem esse indifferens, id est, neutrum, neque bonum neque malum; quod ipse Græco vocabulo ἀδιάφορον appellauit. Critolaus Peripateticus & malum esse voluptatem ait, & multa alia mala parere ex sese, iniurias, desidias, obliuiones, ignauias. Plato ante hos omnis ita varie & multiformiter de voluptate disseruit; vt cunctæ istæ sententiæ, quas supra posui, videantur ex sermonum eius fontibus profluxisse. nam proinde vnaquaque vtitur, vt & ipsius voluptatis natura fert, quæ est multiplex, & causarum, quas tractat, rerúmque, quas effitere vult, ratio desiderat. Taurus autem noster, quotiens facta mentio Epicuri esset, in ore atque in lingua habebat verba hæc Hierocli Stoici viri sancti & grauis: ἡδονῆς τέλος πόρνης δόγμα· οὐκ ἔστιν πρόνοια, οὐδὲν πόρνης δόγμα.

CAPVT VI.

Verbum, quod est ab *ago* frequentatiuum, in prima syllaba quonam sit modulo pronuntiandum.

A*B eo quod est,* ago, &, egi, *verba sunt quæ appellant grammatici frequentatiua,* actito, &, actitaui. *hæc quosdam non sane indoctos viros audio ita pronuntiare, vt primam in his litteram corripiant: rationémque dicunt quoniam in verbo principali quod est,* ago, *prima littera breuiter pronunciatur. cur igitur ab eo quod est* edo, &, vngo, *in quibus verbis prima littera breuiter dicitur,* esito & vnctito, *quæ sunt eorum frequentatiua, prima littera longa promimus? & contra,* di-

ctito, ab eo verbo quod est, dico, correpte dicimus? num ergo potius actito & actitaui producenda sunt? quoniam frequentatiua ferme omnia eodem modo in prima syllaba dicuntur, quo participia præteriti temporis ex his verbis unde ea profecta sunt in eadem syllaba pronunciantur; sicut lego, lectus, lectito, facit; vngo, vnctus, vnctito; scribo, scriptus, scriptito; moueo, motus, motito; pendeo, pensus, pensito; edo, esus, esito; dico autem dictus, dictito facit; gero, gestus, gestito; veho, vectus, vectito; rapio, raptus, raptito; capio, captus, captito; facio, factus, factito. sic igitur, acto, producte in prima syllaba pronunciandum: quoniam ex eo fit quod est, ago & actus.

CAPVT VII.

De cōuersione foliorum in arbore olea, brumali & solstitiali die; déque fidibus iis temporibus ictu alieno sonantibus.

Volgo & scriptum & creditum est folia olearum arborum brumali & solstitiali die conuerti; & quæ pars eorum fuerat inferior atque occultior, eam supra fieri atque exponi ad oculos & ad solem. quod nobis quoque semel atque iterum experiri volentibus ita esse propemodum visum est. sed de fidibus rarius dictu & mirabilius est. quam rem & alij docti viri & Suetonius etiam Trāquillus in libro ludicræ historiæ primo satis compertā esse, satísque super ea constare affirmat; neruias in fidibus brumali die alias digitis pelli, alias sonare.

CAPVT VIII.

Neceſſum eſſe, qui multa habeat, multis indigere; déque ea re Fauorini philoſophi cum breuitate eleganti ſententiæ.

Verum eſt profectò, quod obſeruato rerum vſu ſapiẽtes viri dixerunt multis egere, qui multa habeat; magnámque indigentiam naſci non ex inopia magna ſed ex magna copia. multa enim deſiderari ad multa, quæ habeas, tuenda. quiſquis igitur multa habens cauere atq. proſpicere velit ne quid egeat, néve quid deſit, iactura opus eſſe non quæſtu; & minus habendum eſſe vt minus deſit. Hanc ſententiam memini à Fauorino inter ingentes omniũ clamores detornatam incluſámque verbis his pauciſſimis: τὸν γὰρ μυρίων καὶ πεντακισχιλίων χλαμύδων δεόμενον οὐκ ἔστι μὴ πλειόνων δεῖσθαι. οἷς γὰρ ἔχω προσδεόμενος, ἀφελὼν ὧν ἔχω, ἀρκοῦμαι οἷς ἔχω.

CAPVT IX.

Quis modus ſit verba vertendi in Græcas ſententias; déque his Homeri verſibus, quos Virgilius vertiſſe aut bene aptéque aut improſperè exiſtimatus eſt.

Quando ex poëmatis Græcis vertendæ imitandæque ſunt inſignes ſententiæ, non ſemper aiunt enitendũ vt omnia omnino verba in eum, in quem dicta ſunt, modũ vertamus. perdunt enim gratiam pleraque ſi quaſi inuita & recuſantia violentius transferantur. ſcitè ergo & cõſideratè Virgilius cum aut Homeri aut Heſiodi aut Apollonij aut Parthenij aut Callimachi aut Theocriti aut quorumdam aliorum locos effingeret, partim reliquit, alia expreſſit. Sicuti nuperrime apud menſam cum legerentur vtraque ſimul Bucolica Theocriti & Virgilij animaduer-

timus reliquisse Virgilium, quod Græcum quidem mire quam suaue est; verti autem neque debuit neque potuit. sed enim quod substituit, pro eo quod omiserat, non abest quin iucundius lepidiúsque sit:

Βάλλει κ̀ μάλοισι τὸν αἰπόλον ἁ Κλεαρίςα
Τὰς αἶγας παρελῶντα, καὶ ἁδύ τι ποππυλιάσδει.
Malo me Galatea petit, lasciua puella;
Et fugit ad salices, & se cupit antè videri.

illud quoque alio in loco animaduertimus cautè omissum, quod est in Græco versu dulcissimum.

Τίτυρ' ἐμὶν τὸ καλὸν πεφιλαμένε, βόσκε τὰς αἶγας,
Καὶ ποτὶ τὰν κράναν ἄγε Τίτυρε· κ̀ τὸν ἐνόρχαν
Τὸν Λιβυκὸν κνάκωνα φυλάσσεο μὴ τὺ κορύψῃ.

quo enim pacto diceret, τὸ καλὸν πεφιλαμένε, *verba Hercle non translaticia, sed cuiusdam natiuæ dulcedinis. hoc igitur reliquit; & cetera vertit non infestiuiter; nisi quod caprum dixit, quem Theocritus* ἐνόρχαν *appellauit. auctore enim M. Varrone is demum Latine caper dicitur qui excastratus est.*

Tityre dũ redeo, breuis est via, pasce capellas;
Et potum pastas age Tityre; & inter agẽdum,
Occursare capro (cornu ferit ille) caueto.

Et quoniam de transferendis sentẽtiis loquor, memini audisse me ex Valerij Probi discipulis, docti hominis & in intelligendis pensitandísque veteribus scriptis bene callidi, solitum eum dicere, nihil quicquam tã improspere Virgilium ex Homero vertisse, quam versus hos amœnissimos, quos de Nausicaa Homerus fecit.

Οἵη δ' Ἄρτεμις εἶσι κατ' οὔρεος ἰοχέαιρα
Ἢ κατὰ Τηΰγετον περιμήκετον, ἢ Ἐρύμανθον,
Τερπομένη κάπροισι, κ̀ ὠκείῃς ἐλάφοισι.
Τῇ δέ θ' ἅμα νύμφαι, κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο,
Ἀγρονόμοι παίζουσι· γέγηθε δὲ τέ φρένα Λητώ·

Πασάων δ' ὑπὲρ ἥγε κάρη ἔχει ἠδὲ μέτωπα·
Ῥεῖα δ' ἀριγνώτη πέλεται· καλαὶ δέ τε πᾶσαι.

Qualis in Eurotæ ripis aut per iuga Cynthi
Exercet Diana choros; quam mille ſecutæ
Hinc atque hinc glomerantur Oreades. illa pharetram
Fert humero; gradiénſque deas ſupereminet omnis.
Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.

Primum omnium id viſum eſſe dicebant Probo quod apud Homerum quidem virgo Nauſicaa ludibunda inter familiares puellas in locis ſolis recte atque commode confertur cum Diana venante in iugis montium inter agreſtes deas; nequaquam autem conueniens Virgilium fecisse, quoniam Dido in vrbe media ingrediens inter Tyrios principes, cultu atque inceſſu ſerio, inſtans operi, *ſicut ipſe ait,* regníſque futuris, *nihil eius ſimilitudinis capere poſſet, quæ luſibus atque venatibus Dianæ congruit: tum poſtea quod Homerus ſtudia atque oblectamenta in venãdo Dianæ honeſte apertéque dicit; Virgilius autem, cum de venatu deæ nihil dixiſſet, pharetram tamen facit eam ferre in humero, tamquam ſi onus & ſarcinam: atque illud impenſe Probum eſſe demiratum in Virgilio dicebãt, quod Homerica quidem Λητὼ gaudium gaudeat genuinũ & intimum, atque in ipſo penetrali cordis & animæ vigens (ſiquidem non aliud eſt γέγηθε δέ τε φρένα Λητώ) ipſe autem imitari hoc volens gaudia fecerit pigra & leuia & cunctantia & quaſi in ſummo pectore ſupernantia. neſcire enim ſeſe quid ſignificaret aliud,* pertentant. *præter iſta omnia, florem ipſius totius loci Virgilium videri omiſiſſe; quod hunc Homeri verſum exigue ſecutus ſit.*

Ῥεῖα δ' ἀριγνώτη πέλεται· καλαὶ δέ τε πᾶσαι.

quando nulla maior cumulatiórque pulchritudinis laus

dici potuerit, quàm quòd una inter omnis pulchras excelleret, una facile ex omnibus nosceretur.

CAPVT X.

Quod Annæus Cornutus versus Virgilii, quibus Veneris & Vulcani concubitum pudice apertéque dixit, reprehensione spurca & odiosa inquinauit.

ANnianus poëta & plerique cum eo eiusdem Musæ viri summi assiduisque laudibus hos Virgilij versus ferebant; quibus Volcanum & Venerem iunctos mixtósque iure coniugij, rem lege naturæ operiendam, verecũda quadam tralatione verborum cum ostenderet demonstrarétque, protexit. sic enim scripsit:

---ea verba locutus
Optatos dedit amplexus; placidúmq. petiuit
Coniugis infusus gremio per membra soporem.

minus autem difficile esse arbitrabantur in istiusmodi re dicenda verbis uti uno atque altero breui tenuique eam signo demonstrantibus, sicuti Homerus dixit:

—παρθενίην ζώνην καὶ λέκτροιο θεσμόν, &
ἔργα φιλοτήσια.
Τὸν μὲν ἄρ᾽ ἐν τρήτοισι κατεύνασαν᾽ ἐν λεχέεσσιν.

tot vero & tam euidentibus ac tamen non prætextatis sed puris honestisque verbis venerandum illud concubij pudici secretum neminem quemquam alium dixisse. sed Annæus Cornutus, homo sane pleraque alia non indoctus neque imprudens, in secundo tamen librorum, quos de figuris sententiarum composuit, egregiam totius istius verecundiæ laudem insulsa nimis & odiosa scrutatione violauit. nam cum genus hoc figuræ probasset; & satis

cumspectè factos esse versus dixißet; membra *tamen, inquit.paulo incautius nominauit.*

CAPVT XI.

De Valerio Coruino, & vnde Coruinus.

DE Maximo Valerio, qui Coruinus appellatus est, ob auxiliũ propugnationémque corui alitis, haud quisquam est nobilium scriptorũ qui secus dixerit. ea res prorsus ammiranda sic profecto est in libris annalibus memorata. Adolescens tali genere editus, Furio & Appio cõsulibus fit tribunus militaris. atque in eo tempore copiæ Gallorum ingentes agrum Pomptinum insederant; instruebantúrque acies a consulibus de vi ac multitudine hostiũ satis agentibus. dux interea Gallorum, vasta & ardua proceritate, armísque auro præfulgentibus, grandia ingrediens & manu telum reciprocans incedebat; pérque contemtum & superbiam circumspiciens despiciénsque omnia venire iubet & congredi si quis pugnare secum ex omni Romano exercitu auderet. tum Valerius tribunus, ceteris inter metum pudorémque ambiguis, impetrato prius à consulibus vt in Gallum tam immaniter arrogantem pugnare sese permitterent, progreditur intrepide modestéque obuiam: & congrediuntur, & consistunt. & conserebantur iam manus. atque ibi vis quædam diuina fit. coruus repente improuisus aduolat, & super galeam tribuni insistit; atque inde in aduersarij os atque oculos pugnare incipit. insilibat, obturbabat, vnguibus manum laniabat. & prospectum alis arcebat atque, vbi satis sæuierat, reuolabat in galeam tribuni. sic tribunus spectãte vtroque exercitu, & sua virtute nisus & opera alitis propugnatus, ducem hostium ferocißimum vicit interfecitque; atque ob hanc causam cognomen habuit Coruinus. *id factum est anno quadringentesimo quinto post Romam conditam. Statuam Coruino isti diuus Augustus in foro suo statuẽdam*

curauit. in eius statuæ capite corui simulachrum est, rei pugnæque, quam diximus, monumentum.

CAPVT XII.

De verbis quæ in vtramque partem significatione reciproca & aduersa dicuntur.

VT formidolosus *dici potest et qui formidat et qui formidatur;* vt inuidiosus, *& qui inuidet & cui inuidetur; vt* suspiciosus *& qui suspicatur & qui suspectus est; vt* ambitiosus, *et qui ambit & qui ambitur; vt itē* gratiosus, *& qui adhibet gratias & qui admittit; vt* laboriosus *& qui laborat & qui labori est; vt pleraq. alia huiuscemodi in vtramque partem dicuntur: ita* infestus *ancipiti quoque significatione est. nam & is* infestus *appellatur, qui malum infert cuipiam; & contrà, cui aliunde impendet malum, is quoque* infestus *dicitur. sed quod prius posui profecto exemplis non indiget. sic adeo multi loquuntur vt,* infestum, *dicāt inimicum atque aduersum. alterum autem illud ignorabilius obscuriusq. est. quis enim è medio facile dixerit,* infestum *esse, cui alter infestus est? sed & veteres plerique ita dixerunt; & M. Tullius in oratione, quam pro Cn. Planco scripsit, vocabulo hoc sic vsus est.* Dolebam, *inquit*, iudices & acerbe ferebam, si huius salus ob eā ipsam causam esset infestior, quod, is meam salutem atque vitam sua beniuolentia, præsidio, custodiáq. texisset. *Nos igitur de origine & ratione verbi quærebamus. atque ita in Nigidianis scriptum inuenimus.* Infestum à festinando dictum. nam qui instat, *inquit*, alicui, cumq. properans vrget; opprimereq. eum studet festinátque; aut contrà de alicuius periculo & exitio festinatur: is vterque infestus dicicitur ab instantia atque imminentia fraudis, quam vel facturus cupiam vel passurus est.

Ne quis autem de, suspicioso, *quod supra posuimus, & de* formidoloso *in eam partem, quæ minus vsitata est, exemplum requirat, inueniet de* suspicioso *apud M. Catonem de re Floria, ita scriptum.* Sed nisi qui palam corpore pecuniam quæreret, aut se lenoni locauisset, & si famulosus & suspiciosus fuisset; vim in corpus liberum non æquum censuere afferri. suspiciosum *enim hoc in loco suspectum significat, non suspicantem.* formidolosum *autem, qui formidetur, Sallustius in Catilinario ita dicit.* Igitur talibus viris non labos insolitus, non locus vllus asper aut arduus erat, non armatus hostis formidolosus. *Item C. Caluus in poëmatis,* laboriosus, *dicit, non, vt vulgo dicitur, qui laborat, sed in quo laboratur:*

Durum, *inquit*, rus fugis & laboriosum

eadem ratione Laberius quoque in Sororibus,

Æcastor, *inquit*, multum somniculosum:

& Cinna in poëmatis;

Somniculosam vt Pœnus aspidem Psyllus.

Metus *æque &* iniuria, *atque alia quædam id genus sic vtroqueuersum dici possunt. nam* metus *hostium rectè dicitur, & cum timent hostes & cum timentur. itaque Sallustius in historia prima,* metum Pompeii *dixit, non quòd Pompeius metueret (quod est vsitatius) sed quòd metueretur. Verba hæc Sallustij sunt.* Id bellum excitabat metus Pompeii victoris Hiempsalem in regnum restituentis. *Item alio in loco:* Postquam remoto metu Punico simultates e[x]erce[r]e vacuum fuit. Iniurias *itidem dicimus tam illorum qui patiuntur, quam qui faciunt. quarum dictionum exempla sunt facilia inuentu. Illud etiam dictum à Virgilio eamdem habet formam communicatæ vltrò & citrò significationis;*

-Et

--Et vulnere, *inquit*, tardus Vlyxi.
cum diceret vulnus, non quod accepisset Vlyxes sed quod dedisset. Nescius *quoque dicitur tam is qui nescitur quã qui nescit. sed super eo* qui nescit *frequens huius vocabuli vsus est; infrequens autem de eo est*, quod nescitur. ignarus *aeque vtroqueuorsum dicitur non tantum qui ignorat sed & qui ignoratur. Plautus in Rudente:*

Quæ in locis nesciis nescia spe sumus.

Sallustius: More humanæ cupidinis ignara visundi. *Virgilius:*

--Ignarum Laurens habet ora Mimanta.

CAPVT XIII.

Verba ex historia Claudii Quadrigarii; quibus Manlii Torquati nobilis adolescentis & hostis Galli prouocatoris pugnam depinxit.

T. *Manlius summo loco natus adprimeq. nobilis fuit. ei Manlio cognomentum factum est Torquatus. caussam cognomenti fuisse accepimus torquis ex auro induuias, quam ex hoste, quem occiderat, detractam induit. sed quid hostis & quod genus & quam formidandæ vastitatis, & quantum insolens prouocator, & cuimodi fuerit pugna decertatum, Q. Claudius primo annalium purissime atque illustrißime simplicique & incomta orationis antiquæ suauitate descripsit. quem locum ex eo libro Fauorinus philosophus cum legeret, non minoribus quati afficique animum suum motibus pulsibúsque dicebat, quam si ipse coram depugnantis eos spectaret. verba Q. Claudii, quibus pugna ista depicta est, adscripsi.* Cum interim Gallus quidam nudus, præter scutum & gladios duo, torque atque armillis decoratus processit; qui & viribus & magnitudine & adolescentia si-

mulque virtute ceteris antistabat. is maxime prœlio commoto atque vtrisque summo studio pugnãtibus manu significare cœpit vtrique quiescerent pugnæ. facta pausa est. extemplò silentio facto cum voce maxima conclamat, si qui secum depugnare vellet, vti prodiret. nemo audebat propter magnitudinem atque immanitatem facies. deinde Gallus irridere atque lingua exertare. id subito perdolitum est cuidam T. Manlio summo genere nato tantum flagitium ciuitati accidere; ex tanto exercitu neminem prodire. is, vt dico, processit; neque passus est virtutem Romanam ab Gallo turbiter spoliari. scuto pedestri & gladio Hispanico cinctus cõtra Gallũ cõstitit. metu magno ea congressio in ipso ponte, vtroque exercitu inspectante, facta est. ita, vt ante dixi, constiterunt; Gallus sua disciplina scuto proiecto cantabundus; Manlius animo magis quam arte confisus scutum scuto percussit, atque statum Galli conturbauit. dum se Gallus iterum eodem pacto constituere studet; Manlius iterum scutum scuto percutit; atque de loco hominem iterum deiecit: eo pacto ei sub Gallicũ gladium successit, atque Hispanico pectus hausit; dein continuo humerum dexterum eodem concæssu incidit; neque recessit vsquam donec subuertit, ne Gallus impetum icti haberet. vbi eum euertit; caput præcædit; torquem detraxit; eamque sanguinolentam sibi in collũ imponit. quo ex facto ipse posterique eius Torquati sunt cognominati.

Ab hoc T. Manlio, cuius hanc pugnam Quadrigarius descripsit, imperia & aspera & immitia Manliana dicta sunt: quoniam postea, bello aduersũ Latinos cum esset consul. filium suum securi percußit; qui speculatum ab

to missus, ne pugnaret interdicto, hostem, à quo prouocatus fuerat, occiderat.

CAPVT XIIII.

Quod idem Quadrigarius, *huius facies* patrio casu probe & Latine dixit; & quædā alia apposita de similium vocabulorum declinationibus.

QVod autem supra scriptū est in Q. Claudij verbis, propter magnitudinem atque immanitatē facies; *id nos aliquot veteribus libris inspectis explorauimus; atque ita esse, vt scriptum est, comperimus. sic enim pleraque ætas veterum declinauit,* hæc facies, huius facies, *quod nunc propter rationem grammaticam* facie *dicitur. corruptos autem quosdā libros reperi, in quibus,* faciei *scriptum est, illo, quod ante scriptum erat, oblitterato. meminimus & in Tiburti bibliotheca inuenire nos in eodem Claudij libro scriptum vtrumque,* facies & facii. *sed,* facies, *in ordinē scriptum fuit, & contrà per* ii *geminum,* facii. *neque id abesse à quadam consuetudinē prisca existimauimus. nam & ab eo quod est* hic dies tam huius dii, *& ab eo quod est* hæc fames tam huius famii *dixerunt. Q. Ennius in sextodecimo annali* dies *scripsit pro* diei *in hoc versu:*

Postrema longinqua dies confecerit ætas.

Ciceronem quoque affirmat Casellius in oratione, quam pro P. Sestio fecit, dies *scripsisse, pro* diei. *quod ego impensa opera conquisitis veteribus libris plusculis ita, vt Casellius ait, scriptū inueni. verba sunt hæc Marci Tullij.* Equites vero daturos illi⁹ dies pœnas. *quocirca factū Herclè est, vt facile iis credā, qui scripserunt idiographum librum Virgilij sese inspexisse in quo ita scriptum est:*

Libra dies somnique pares vbi fecerit horas.

idest, libra diei somnique. *sed sicut hoc in loco* dies *à Virgilio scriptum videtur; ita in illo versu nihil dubium est, quin* dii *scripserit pro,* diei;

Munera læticiamque dii.----

quod imperitiores, dei, *legunt ab insolentia scilicet vocis istius abhorrentes. sic autem* dies dii *à veteribus declinatum est; vt* fames fami, pernicies pernicij, progenies progenii, luxuries luxurii, acies acii. *Marcus enim Cato in oratione, quam de bello Karthaginiensi composuit, ita scripsit.* Pueri atque mulieres extrudebâtur fami causa. *Lucilius in quintodecimo.* Rugosum atque fami plenum. *Sisenna in historiarum libro sexto.* Romanos inferendæ pernicii causa venisse. *Pacuuius in Paullo:*

Pater supreme nostræ progenii patris.

Cn. Matius in Iliadis xxi.

Altera pars acii vitassent fluminis vndas.

idem Matius in tertio & vicesimo.

An maneat specii simulachrum in morte silentum.

C. Gracchus de legibus promulgatis; Ea luxurii causa aiunt institui. *& ibidem infra ita scriptum est.* Non est ea luxuries quæ necessario parentur vitæ causa. *per quod apparet eum, ab eo quod est* luxuries, luxurii *patrio casu dixisse. Marcus quoque Tullius in oratione, qua Sex. Roscium defendit*, pernicii, *scriptum reliquit. verba hæc sunt.* Quorum nihil pernicii causa diuino consilio sed vi ipsa & magnitudine rerum factum putamus. *aut* facies *ergo in casu patrio, aut* facii, *Quadrigarium scripsisse existimandum est.* facie *autem in nullo veteri libro scriptum reperi. In casu autem dandi, qui purißime locuti sunt, non* faciei, *vti nunc dicitur, sed* facie *dixerunt.. Lucilius in Satyris:*

Primum, *inquit*, facie quod honestatis accedit.

Lucilius in libro septimo:

Qui te diligat, ætati faciéque tuæ se

Fautorem ostendat, fore amicum polliceatur. *sunt tamen non pauci qui vtrubique faciei legant. sed C. Cæsar in libro de analogia secundo,* huius die *&* huius specie, *dicendum putat. ego quoque in Iugurtha Sallustij summæ fidei & reuerendæ vetustatis libro,* die, *casu patrio scriptum inueni. verba hæc ita erant.* Vix decima parte die reliqua. *non enim puto argutiolam istam recipiendam, vt,* die, *dictum quasi,* ex die, *existimemus.*

CAPVT XV.

De genere controuersiæ quod Græce ἄπορον appellatur.

CVm Antonio Iuliano rhetore, per feriarum tempus æstiuarum, decedere ex vrbis æstu volētes Neapolim concesseramus. atque ibi erat adolescens tunc quispiam ex ditioribus cum vtriusque linguæ magistris meditans & exercens, ad causas Romæ orandas, eloquentiæ Latinæ facultatem. atque is rogat Iulianum vti sese audiat declamantem. it auditum Iulianus: imúsque nos cum eo. simul introit adolescens; & præfatur arrogantius & elatius quam ætati eius decebat; ac deinde iubet exponi controuersias. aderat ibi nobiscum Iuliani sectator, iuuenis promtus, & proficiens, & offendens iam in eo quod ille apud Iuliani aures in præcipiti stare & subitaria dictione periculum sui facere audebat. exponit igitur tentamenti gratia controuersiam parum consistentem, quod genus Græci ἄπορον vocant; Latine autem id non nimis incommode inexplicabile *dici potest. ea controuersia fuit huiuscemodi.* De reo septem iudices cognoscant; eáque sententia sit rata, quam plures ex eo numero dixerint. cum septem iudices cognouissent; duo censuerunt reum exsilio multandum, duo alii pecunia, tres reliqui capite pœniendum. petitur

ad suppliciũ ex sententia triũ judicũ: & cõtradicit. *hac ille audita nec considerata, neq; aliis, vt proponerentur, exspectatis, incipit statim mira celeritate in eãdẽ hãc controuersiã principia nescio quæ dicere, & inuolucra sensuũ verborũq. volumina vocũq. turbas fundere; ceteris omnibus ex cohorte eius, qui audire eũ soliti erant, clamore magno exsultãtibus; Iuliano autẽ male ac misere rubẽte & sudante. sed vbi deblateratis versuũ multis milibus finẽ aliquãdo fecit, egreßiq. inde sumus: amici familiaresq. eius Iulianũ prosecuti quidnã existimaret percũctati sunt. atq. ibi Iulianus festiuißime,* Nolite quærere, *inquit,* quid sentiam. adolescens hic sine controuersia disertus est.

CAPVT XVI.

Quod Plinium Secundum hominem non indoctum fugerit latueritque vitium argumenti, quod ἀντίστρεφον Græci dicunt.

P*Linius Secundus existimatus est esse ætatis suæ doctißimus. is libros reliquit, quos* Studiosorum *inscripsit, haud medius fidius vsquequaq. aspernãdos. in his libris multa varie ad oblectãdas eruditorũ hominũ auris ponit. refert etiã plerasq. sententias, quas, in declamandis cõtrouersiis, lepide arguteq. dictas putat. sicut hanc quoq. sententiã ponit ex huiuscemodi controuersia.* Vir fortis præmio, quod optauerit, donetur. qui fortiter fecerat, petit alterius vxoré in matrimoniũ; & accepit. is deinde, cuia ea vxor fuerat, fortiter fecit. repetit eãdé. cõtradicitur. *Eleganter, inquit, & probabiliter ex parte posterioris viri fortis vxorẽ sibi reddi postulantis, hoc dictũ est:* Si placet lex; redde: Si nõ placet; redde. *Fugit autem Plinium sententiolam istam, quã putauit esse argutißimã, vitio non carere, quod Græce ἀντίστρεφον dicitur. & est vitium insidiosum & sub falsa*

lẽmatis specie latẽs. nihilo enim minus cõuerti ex cõtrario idipsũ aduersus eũdẽ potest; atq. ita à priore illo viro forte dici: Si placet lex, nõ reddo: si nõ placet, nõ reddo.

A. GELLII NOCTIVM ATTICARVM COMMENTARIVS LIBER DECIMVS.

CAPVT I.

Tertiumne consul an *tertio* dici, oporteat; & quonam modo Cn. Pompeius cum in theatro, quod erat dedicaturus, honores suos inscriberet, quæstionem ancipitem istius verbi de consilio Ciceronis vitauerit.

F*Amiliari meo cuipiã litteras Athenis Romam misi. in his scriptũ fuit me illi iã* tertiũ *scripsisse. is ad me rescripsit, petiuitq. vt rationẽ redderẽ cur* tertiũ *ac non* tertio. *scripsissẽ. id etiã adscripsit, vt eâdem quid super illo quoq; mihi videretur facerẽ se certiorẽ;* tertiumne consul & quartũ *an* tertio & quarto *dicẽdum esset: quoniã Romæ doctũ virũ dicere audisset* tertio & quarto cõsul *non* tertiũ quartúmq.; *idq. in principio libri Cæliũ scripsisse; & Q. Claudiũ in libro vndeuicesimo C. Mariũ creatũ septimo consulẽ dixisse. Ad hæc ego rescripsi nihil amplius, quã verba M. Var. hominis opinor, quã fuit Claudi⁹ cũ Cælio, doctioris. quibus verbis vtrumq. dequo ad me scripserat, decideretur. nã &* Varro *satis aperte quid dici oporteret edocuit; & ego aduersus eũ, qui doctus esse dicebatur, litẽ meã facere absẽs nolui. verba M. Varronis, ex libro disciplinarũ iiij. hæc sunt.* Aliud est

quarto prætorem fieri & quartum; quod quarto locum adſignificat ac tres ante factos; quartum tempus adſignificat & ter ante factum. igitur Ennius recte; quod ſcripſit,

Quintus pater quartum fit conſul:

& Pompeius timide; quod in theatro, ne adſcriberet, conſul tertium aut tertio, extremas litteras non ſcripſit. *Quod de Pompeio Varro breuiter & ſuboſcure dixit; Tiro Tullius Ciceronis libertus in epiſtola quadam enarratius ſcripſit ad hunc ferme modum.* Cum Pompeius, *inquit*, ædem Victoriæ dedicaturus foret, cuius gradus vicem theatri eſſent, noménque eius & honores inſcriberentur: quæri cœptum eſt vtrum *conſul tertio* inſcribendum eſſet an *tertium*. eam rem Pompeius exquiſitiſſime retulit ad doctiſſimos ciuitatis. cumque diſſentiretur; & pars *tertio*, alii *tertium* ſcribendum contenderent: rogauit, *inquit*, Ciceronem Pompeius vt, quod ei rectius videretur, ſcribi iuberet: tum Ciceronem iudicare de viris doctis veritum eſſe; ne, quorum opiniones improbaſſet, ipſos videretur improbaſſe. perſuaſit igitur Pompeio vt neque *tertium* neque *tertio* ſcriberetur; ſed ad ſecundum vſque *t*, fierent litteræ: vt verbo non perſcripto res quidem demonſtraretur; ſed dictio tamen ambigua verbi lateret. *Id autem quod & Varro & Tiro dixerunt; in eodem nunc theatro non eſt ita ſcriptum. nam cum multis annis poſtea ſcena; quæ prociderat, refecta eſſet; numerus tertij conſulatus, non, vti initio, primoribus litteris ſed tribus tantum lineolis inciſis ſignificatus eſt. in M. autem Catonis quarta Origine ita ſcriptum eſt.* Karthaginienſes ſextum de fœdere deceſſere. *id*

verbum significat quinquies ante eos fecisse contra fœdus, & tum sextum. Græci quoque in significandis huiuscemodi rerum numeris, τρίτον καὶ τέταρτον dicunt: quod congruit cum eo quod Latine dicitur, tertium quartúmque.

CAPVT II.

Quid Aristoteles de numero puerperii memoriæ mandauerit.

ARistoteles philosophus memoriæ tradidit mulierem in Ægypto vno partu quinque enixã pueros; eũque esse finem dixit multiiugæ hominum partionis; neque plures vnquam simul genitos compertum. hunc autem esse numerum ait rarissimum. sed &, diuo Augusto imperante, qui temporum eius historiam scripserunt, ancillam Cæsaris Augusti in agro Laurente peperisse quinque pueros dicunt; eosque pauculos dies vixisse: matrem quoque eorum, non multo post quam peperit, mortuam; monumentúmque ei factum, iussu Augusti, in via Laurentina; inque eo scriptum esse numerum puerperii eius de quo diximus.

CAPVT III.

Locorum quorundam illustrium collatio cõtentióque facta ex orationibus C. Gracchi & M. Ciceronis & M. Catonis.

FOrtis ac vehemens orator existimatur esse C. Gracchus. nemo id negat. sed quod non nullis videtur seuerior, acrior, ampliórque esse M. Tullio; ferri id quî potest? Legebamus adeo nuper orationem Gracchi de legibus promulgatis. in qua M. Marium & quosdam ex

municipiis Italicis honestos viros virgis per iniuriam cæsos à magistratibus populi Romani quanta maxima inuidia potest conqueritur. verba hæc sunt, quæ super ea re fecit. Nuper Teanũ Sidicinum consul venit. vxor edixit se in balneis virilibus lauari velle. quæstori Sidicino à M. Mario datũ est negotium vti balneis exigerentur qui lauabantur. vxor renunciat viro parum citò sibi balneas traditas esse, & parum lautas fuisse. idcirco palus destitutus est in foro; eoque adductus suæ ciuitatis nobilissimus homo M. Marius. vestimenta detracta sunt. virgis cæsus est. Caleni, vbi id audierunt, edixerunt ne quis in balneis lauisse vellet, cùm magistratus Romanus ibi esset. Ferentini ob eamdem caussam prætor noster quæstores arripi iussit. alter se de muro deiecit; alter prehensus & virgis cæsus est. *in tam atroci re, ac tam misera atque mæsta iniuria publicæ contestatione, etquid est quod aut ampliter insigniterque, aut lacrimose atque miseranter, aut multa copiosáque inuidia, grauíque & penetrabili querimonia dixerit? breuitas sane & venustas & mundities orationis est, qualis haberi ferme in comœdiarum festiuitatibus solet. item Gracchus alio in loco ita dicit.* Quanta libido quantáque intemperantia sit hominum adolescentium vnum exemplum vobis ostẽdam. his annis paucis ex Asia missus est, qui per id tempus magistratum non ceperat, homo adulescens pro legato. is in lectica ferebatur. ei obuiam bubulcus de plebe Venusina aduenit, & per iocum, cum ignoraret qui ferretur, rogauit num mortuum ferrent. vbi id audiuit; lecticam iussit deponi; stuppis, quibus lectica deligata erat, vsque adeo verberari iussit, dum ani-

mum efflauit. *Hæc quidem oratio super tam violento atque crudeli facinore nihil profecto abest à cotidianis sermonibus. at, cum in simili causa, apud M. Tullium ciues Romani innocentes viri, contra ius contráque leges, virgis caeduntur aut supplicio extremo necantur, quæ ibi tunc miseratio? quæ comploratio? quæ totius rei sub oculos subiectio? quod & quale inuidiæ atque acerbitatis fretum efferuescit? animum Herlè meum, cum illa M. Ciceronis lego, imago quædam & sonus verborum & vocum & eiulationum circumplectitur. velut sunt ista, quæ de C. Verre dicit. quæ nos, vt in præsens potuimus, quantum memoria suppeditabat, adscripsimus.* Ipse inflammatus scelere & furore in forum venit. ardebant oculi. toto ex ore crudelitas eminebat. exspectabant omnes quo tandem progressurus aut quidnam acturus esset; cum repente hominem proripi atque in foro medio nudari ac deligari & virgas expediri iubet. *iam hæc mediusfidius sola verba*, nudari ac deligari & virgas expediri iubet, *tanti motus horrorísque sunt, vt non narrari, quæ gesta sunt, sed rem geri prorsus videas. Gracchus autem non querentis neque implorantis sed nuntiantis vicem*; Palus, *inquit*, in foro destitutus est. vestimenta detracta sunt, virgis cæsus est. *sed enim M. Cicero præclarè, cum diutina repræsentatione, non cæsus est sed* cædebatur, *inquit*, virgis in medio foro Messanæ ciuis Romanus: cum intereà nullus gemitus nulla vox illius miseri inter dolorem crepitúmque plagarum audiebatur, nisi hæc; Ciuis Romanus sum. hac commemoratione ciuitatis omnia verbera depulsurum cruciatúmque à corpore deiecturum arbitrabatur. *com-*

plorationem. deinde tam acerbæ rei, & odium in Verrem detestationémque apud ciuis Romanos incensè atque acriter atque inflammanter facit, cum hæc dicit: ò nomen dulce libertatis! ò ius eximium nostræ ciuitatis! ò lex Porcia legésque Semproniæ! ò grauiter desiderata & aliquando reddita plebi Romanæ tribunicia potestas! huccine tandem hæc omnia reciderunt vt ciuis Romanus in prouincia populi Romani in oppido fœderatorum, ab eo, qui beneficio populi Romani fasces ac securis haberet, deligatus in foro virgis cæderetur? quid, cum ignes ardentésque laminæ ceteríque cruciatus admouebantur? si te acerba illius imploratio & vox miserabilis non leniebat; ne ciuium quidem Romanorum, qui tum aderant, fletu gemitúque maximo commouebare? *hæc M. Tullius atrociter, grauiter, copiose aptéque miseratus est. sed si quis est tam agresti aure ac tam hispida, quem lux ista & amœnitas orationis verborúmque modificatio parum delectat; amat autem priora idcirco quod incompta & breuia & non operosa sed natiua quadam suauitate sunt, quodque in his vmbra & color quasi opacæ vetustatis est; is, si quid iudicij habet, consideret in causa pari M. Catonis, hominis antiquioris, orationem; ad cuius vim & copiam Gracchus nec adspirauit. intelliget, opinor, Catonem contentum eloquentia ætatis suæ non fuisse; & id iam tũ facere voluisse, quod Cicero postea perfecit. in eo namq. libro, qui de* falsis pugnis *inscriptus est, ita de Q. Termo cõquestus est.* Dixit à decemuiris parum sibi bene cibaria curata esse. iussit vestimenta detrahi, atque flagro cædi. decemuiros Bruttiani verberauere. vidêre multi mortales. quis hanc contumeliam, quis hoc imperiũ, quis

hanc seruitutem ferre potest? nemo hoc rex ausus est facere. ea'ne fieri bonis bono genere gnatis boni consulitis? vbi societas? vbi fides maiorũ? insignitas iniurias, plagas, verbera, vibices, eos dolores atque carnificinas, per dedecus atque maximam contumeliam, inspectantibus popularibus suis atque multis mortalibus, te facere ausum esse? sed quantum luctum, quantum gemitum, quid lacrimarum, quantum fletum factũ audiui? serui iniurias nimis ægre ferunt. quid illos bono genere gratos, magna virtute præditos opinamini animi habuisse atque habituros dum viuerent? *Quod Cato dixit*, Bruttiani verberauere; *ne qui fortasse de* Bruttianis *requirat; id significat. Cum Hannibal Pœnus cum excercitu in Italia esset, & aliquot pugnas populus Romanus aduersas pugnauisset; primi totius Italiæ Bruttij ad Hannibalem desciuerunt. id Romani ægre passi, postquam Hannibal Italia decessit superatique Pœni sunt, Bruttios ignominiæ causa non milites scribebant, nec pro sociis habebant, sed magistratibus in prouincias euntibus parere & præministrare, seruorum vicem, iusserunt. itaque hi sequebantur magistratus, tamquam in scenicis fabulis qui dicebantur lorarii; &, quos erant iußi, vinciebant aut verberabant. quod autem ex Bruttiis erant, appellati sunt* Bruttiani.

CAPVT IIII.

Quod P. Nigidius argutissime docuit nomina non positiua esse sed naturalia.

N*Omina verbáque non positu fortuito, sed quadam vi & ratione naturæ facta esse P. Nigidius in grãmaticis commentariis docet; rem sane in philosophiæ dis-*

sertationibus celebrem. quæri enim solitum apud philosophos φύσει τὰ ὀνόματα sint ἢ θέσει. in eam rem multa argumēta dicit cur videri poßint verba esse naturalia magis quam arbitraria. ex quibus hoc visum est lepidum & festiuum. Vos, *inquit*, cum dicimus; motu quodá oris conueniente cum ipsius verbi demonstratione vtimur & labias sensim primores emouemus, ac spiritum atque animam porrò versum & ad eos quibus consermocinamur intendimus: at contrà cum dicimus, nos; neque profuso intentoque flatu vocis, neque proiectis labris pronunciamus; sed & spiritum & labias quasi intra nósmetipsos coercemus. hoc fit idem & in eo quod dicimus, tu & ego, & tibi & mihi. nam sicuti, cum adnuimus & abnuimus, motus quidã ille vel capitis vel oculorum à natura rei, quam significat, non abhorret; ita in his vocibus quasi gestus quidam oris & spiritus naturalis est. eadē ratio est in Græcis quoque vocibus, quam esse in nostris animaduertimus.

CAPVT V.

Auarus simplexne vocabulum sit an compositū & duplex, sicut P. Nigidio videtur.

AVarus *non simplex vocabulum, sed iunctum copulatúmque esse Nigidius dicit in commentariórum vndetricesimo.* Auarus enim, *inquit*, appellatur qui auidus æris est. sed in ea copula, *e, inquit*, littera detrita est. item locupletem dictum *ait* ex compositis vocibus, qui pleraque loca, hoc est, qui multas possessiones teneret, *sed probabilius id firmiúsque est, quod de* locuplete *dixit. nam de* auaro *ambigitur. cur enim non videri poßit ab vno solum verbo inclinatū, quod est* aueo; *eadémque fictura, qua est* amarus? *de quo ni-*

hil dici potest quin duplex non sit.

CAPVT VI.

Multam dictã esse ab Ædilibus plebei Appii Cæci filiæ mulieri nobili, quod locuta esset petulãtius.

NOn in facta modo sed in voces etiã petulãtiores publice Romæ vindicatum est. ita enim debere esse visa est Romanæ disciplinæ dignitas inuiolabilis. Appij námque illius Cæci filia à ludis, quos spectauerat, exiens turba vndique confluentis fluctuantisque populi iactata est: atque inde egressa cum se male habitam diceret; Quid me nũc factum esset, *inquit*, quantoque artius pressiúsque cõflictata essem, si P. Claudius frater meus nauali prælio classem nauium cum ingẽti ciuium numero non perdidisset? certè quidem maiore nunc copia populi oppressa intercidissem. sed vtinam, *inquit*, reuiuiscat frater, aliámque classem in Siciliam ducat; atque istam multitudinem perditum eat, quæ me male nunc miseram cõuexauit. *Ob hæc mulieris verba tam improba ac tam inciuilia, C. Fundanius & Tib. Sempronius Aediles plebei multam dixerũt ei æris grauis viginti quinque milia. id factum esse dicit Capito Ateius, in commentario de iudicijs publicis, bello Pœnico primo, Fabio Licino & Otacilio Crasso consulibus.*

CAPVT VII.

Fluminum, quæ vltra imperium Romanum fluunt, prima magnitudine esse Nilum, secunda Histrium proxima Rhodanum, sicuti Varronem memini scribere.

OMnium fluminum quæ in maria, qua imperium Romanũ est, fluunt, quam Græci τὴν εἴσω θάλασσαν appellant, maximum esse Nilum consentitur: proxima magnitudine esse Histrum scripsit Sallustius. Varro autẽ cum de parte orbis, quæ Europa dicitur, dissereret, in tribus primis eius terræ fluminibus Rhodanum esse ponit. per quod videtur eum facere Histro æmulũ. Histrus enim quoque in Europa fluit.

CAPVT VIII.

Inter ignominias militares, quibus milites coercebantur, fuisse sanguinis dimissionem; & quænam esse videatur causa huiuscemodi castigationis.

FVit hæc quoque antiquitus militaris animaduersio iubere ignominiæ causa militi venam solui & sanguinem dimitti. cuius rei ratio in litteris veteribus, quas equidẽ inuenire potui, non exstat. sed opinor factũ hoc primitùs in militibus stupentis animi atque à naturali habitu declinatis; vt non tam pœna quam medicina videretur. posteà tamen ob pleraque alia delicta idem factitatum esse credo per consuetudinem; quasi minus sani viderentur omnes qui delinquerent.

CAPVT IX.

Quibus modis quóque habitu acies Romana instrui solita sit, quæque earum instructionum sint vocabula.

VOcabula sunt militaria, quibus instructa certo modo acies appellari solet, frons, subsidia, cuneus, orbis, globus, forfices, serra, alæ, turres. *hæc & quadam*

dum item alia inuenire est in libris eorum qui de militari disciplina scripserunt. tralata autem sunt ab ipsis rebus, quæ ita propriè nominantur: earúmque rerum in acie instruenda sui cuiusque vocabuli imagines ostenduntur.

CAPVT X.

Quæ eius rei causa sit quod & Græci veteres & Romani annulum in eo digito gestauerunt, qui est in manu sinistra minimo proximus.

VEteres Græcos annulũ habuisse in digito accepimus sinistræ manus qui minimo est proximus. Romanos quoque homines aiũt sic plerumque annulis vsitatos. caussam esse huius rei Appion in libris Ægyptiacis hanc dicit; quod insectis apertísque humanis corporibus, vt mos in Ægypto fuit, quas Græci ἀνατομὰς *appellant, repertum est neruum quemdam tenuissimum ab eo vno digito, de quo diximus, ad cor hominis pergere ac peruenire: propterea non inscitum visum esse eum potissimum digitum tali honore decorandum; qui continens & quasi connexus esse cum principatu cordis videretur.*

CAPVT XI.

Verbum, *maturè*, quid significet, quæque vocis eius ratio sit. & quod eo verbo vulgus hominum impropriè vtitur: atque inibi quod *præcox* declinatum *præcocis* facit non *præcoquis*.

MAture *nunc significat* propere & cito, *contra ipsius verbi sententiam. aliud enim est* maturè *quam quod dicitur* propere. *propterea P. Nigidius homo in omnium bonarũ artium disciplinis egregius*, Mature,

inquit, est quod neque citius est neque serius; sed mediũ quiddã & tẽperatũ est. *bene atque proprie Nigidius. nã & in frugibus & in pomis* matura *dicuntur quæ neque cruda & immitia sunt, neque caduca & decocta, sed tẽpore suo adulta maturatáque. quoniã autem id, quod non segniter fiebat,* mature *fieri dicebatur; progressa plurimum verbi significatio est; & non iam quod non segnius sed quod festinatius fit id fieri* mature *dicitur; quando ea, quæ præter sui temporis modum properata sunt,* immatura *verius dicantur. Illud vero Nigidianum rei atque verbi temperamentum diuus Augustus duobus Græcis verbis elegantissime exprimebat. namque & dicere in sermonibus & scribere in epistolis solitum esse aiunt;* σπεῦδε βραδέως. *per quod monebat vt ad rem agendam simul adhiberetur & industriæ celeritas & diligentiæ tarditas. ex quibus duobus contrariis fit* maturitas. *Virgilius quoque, si quis animum attendat, duo ista verba* properare & maturare *tamquam plane cõtraria scitissime seperauit in hisce versibus.*

Frigidus agricolam siquãdo continet imber,
Multa, forent quæ mox cælo properanda sereno,
Maturare datur.

elegantissime ista duo verba diuisit: namque in præparatu rei rusticæ per tempestates pluuias, quoniam otium est, maturari potest: per serenas, quoniam tempus instat, properari necessum est. cum significandum autem est coactius quid factum & festinatius; tum rectius præmaturè factum id dicitur quam mature. *sicut Afranius dixit in togata, cui Titulus nomen est.*

Appetis dominatum demens præmaturè præcocem.

in quo versu animaduertendum est, quod præcocem *in-*

quit non præcoquem. *est enim casus eius rectus non* præcoquis, *sed* præcox.

CAPVT XII.

De portentis fabularum quæ Plinius Secundus indignissime in Democritum philosophũ cõfert: ibidem de simulacro volucri columbæ.

L*Ibrum esse Democriti nobilißimi philosophorum de vi & natura chamæleontis, eumque se legisse Plinius Secũdus in naturalis historiæ vicesimo octauo refert; multáque vana atque intoleranda auribus deinde quasi à Democrito scripta tradit. ex quibus pauca hæc inuiti meminimus, quia pertæsum est. Accipitrem auium rapidißimum à chamæleonte humi reptante, si eum forte superuolet, detrahi & cadere vi quadam in terram; ceterísque auibus laniandum sponte sua obijcere sese & dedere. item aliud vltra humanam fidem. caput & collum chamæleontis si vratur ligno, quod appellatur* robur, *imbres & tonitrus fieri derepente; idque ipsum vsu venire si iecur eiusdem animalis in summis tegulis vratur. item aliud; quod Herclè an ponerem dubitaui. ita est deridiculæ vanitatis. nisi idcirco plane posui, quod oportuit nos dicere quid de istiusmodi admirationum fallaci illecebra sentiremus, qua pleraque capiuntur & ad perniciem elabuntur ingenia maxime sollertia; eáque potißimum quæ discendi cupidiora sunt. sed redeo ad Plinium. sinistrum pedem ait chamæleontis ferro ex igni calefacto torreri cum herba, quæ appellatur eodem nomine chamæleontis, & vtrumque macerari vnguẽto; colligique in modum pastilli, atque in vas mitti ligneum, & eum, qui id vas ferat, etiam si is in medio palam versetur, à nullo videri posse. His portentis atque præstigijs à Plinio Secundo scriptis*

non dignum esse cognomen Democriti puto. Vel illud quale est, quod idem Plinius in decimo libro Democritum scripsisse asseuerat? aues quasdam esse certis vocabulis; & earum auium confuso sanguine gigni serpentem; eum si quis ederit, linguas auium & colloquia interpretaturum. Multa autem videntur ab hominibus istis male sollertibus huiuscemodi commenta in Democriti nomen data nobilitatis auctoritatisque eius perfugio vtentibus. Sed id quod Archytam Pythagoricum commentum esse atque fecisse traditur, neque minus admirabile neque tamen vanum æque videri debet. nam & plerique nobilium Græcorum & Fauorinus philosophus memoriarum veterum exsequentissimus affirmatissime scripserunt, simulachrum columbæ è ligno ab Archyta ratione quadam disciplináque mechanica factum volasse. ita erat scilicet libramentis suspensum & aura spiritus inclusa atque occulta concitum. Libet Herclè, super re tam abhorrenti à fide, ipsius Fauorini verba ponere. Ἀρχύτας Ταραντῖνος, φιλόσοφος ἅμα καὶ μηχανικὸς ὢν, ἐποίησε περιστερὰν ξυλίνην πετομένην, ἥτις εἴποτε καθίσειεν, οὐκέτι ἀνίστατο. μέχρι γὰρ τούτου.

CAPVT XIII.

Cum partim hominum, qua ratione veteres dixerint.

PArtim hominum venerunt, *plerumque dicitur. quod significat*, pars hominum venit, *id est*, quidam homines. *nam* partim *hoc in loco aduerbium est; neque in casus inclinatur. sicuti*, cum partim hominum, *dici potest; id est*, cum quibusdam hominibus, *& quasi cum quadam parte hominum. M. Cato in oratione de re Floria ita scripsit.* Ibi pro scorto fuit in cubiculum. surrectitauit è conuiuio, cum partim illo-

rum iam sæpe ad eumdem modũ erat. *imperitiores autem* cum parti *legunt tamquam declinatum sit quasi vocabulum, non dictum quasi aduerbium. sed Q. Claudius in vicesimo primo annali insolentius paulo hac figura est ita vsus.* Enim cum partim copiis hominũ adolescenté placẽté sibi. *itémq. Claudii in vicesimo tertio annali verba hæc sút.* Sed idcirco me fecisse quod vtiũ negligẽtia partim magistratuũ, an auaritia, an calamitate populi Romani euenisse dicam nescio.

CAPVT XIIII.

Iniuria mihi factum dicitur, quali verborum ordine Cato dixerit.

A*Vdio illi* iniuriam factum iri, audio cõtumeliam dictum iri, *vulgo quoque ita dici, vulgo & istam esse verborum figuram iam in medio loquendi vsus: idcircoque exemplis supersedeo.* sed contumelia illi, *vel* iniuria factum itur, *paulo est remotius. exemplũ igitur ponemus. M. Cato pro se cõtra C. Caßium.* Atque euenit ita, Quirites, vti in hac contumelia, quæ mihi per huiusce petulantiam factum itur, rei quoque publicæ medius fidius miserear, Quirites. *sicut autem* contumeliam factum iri. *significat iri ad contumeliã faciendam, id est, operam dari quo fiat; ita* cõtumelia mihi factum itur, *casu tantum immutato idem dicit.*

CAPVT XV.

De flaminis Dialis déque flaminicæ cærimoniis; verbáque ex edicto prætoris apposita, quibus dicit non coacturum se ad iurandum neque virgines Vestæ neque Dialem.

C*Erimoniæ imposita flamini Diali multæ; item castus multiplices. quos in libris, qui de sacerdotibus publi-*

cis compositi sunt, item in Fabii Pictoris librorum prima scriptos legimus. unde hæc ferme sunt quæ cōmeminimus. Equo Dialem flaminem vehi religio est: classem procinctam extra pomœrium *id est*, exercitum armatum videre. idcirco rarenter flamen Dialis creatus consul est, cum bella consulibus mandabātur. item iurare Dialem fas numquam est. item annulo vti nisi peruio cassóque fas nō est. ignem è flaminia, id est, flaminis Dialis domo, nisi sacrum efferri ius non est. vinctum, si ædes eius introierit, solui necessum est; & vincula per impluuium in tegulas subduci, atque inde foras in viam dimitti. nodum in apice neque in cinctu neque alia in parte vllum habet. si quis ad verberandum ducatur, si ad pedes eius supplex procubuerit, eo die verberari piaculum est. capillum Dialis, nisi qui liber homo est, non detonset. capram & carnem incoctam & ederam & fabam neque tangere Diali mos est neque nominare. propagines è vitibus altius prætētos non succidet. pedes lecti, in quo cubat, luto tenui circumlitos esse oportet; & de eo lecto trinoctium cōtinuum nō decubat: neque in eo lecto cubare aliū fas est, neque apud eius lecti fulcrum capsulam esse cum strue atque ferto oportet. vnguium Dialis & capilli segmina subter arborē felicē terra operiuntur. Dialis cotidie fertatus est. sine apice sub diuo esse licitū non est; sub tecto vtiliter, & nō pridē à pōtificibus cōstitutū *Massurius Sabinus scripsit & alia talia quædam remissa: gratiáq. aliquot ceremoniarum factā dicit.* farinā fermento imbutā attingere ei fas nō est, tunicam intimam, nisi in locis tectis non exuit, ne sub cælo: tamquā sub oculis Iouis, nudus sit. super flaminē

Dialé in cõuiuio, nisi rex sacrificulus, haud quisquã alius accumbit. vxorem si amisit, flaminio decedit. matrimoniũ flaminis nisi morte dirimi nõ est ius. locũ, in quî bustũ est, numquã ingreditur. mortuũ numquam attingit. funus tamen exsequi nõ est religio. Eædẽ ferme cerimoniæ sunt, quas flaminicas Dialis seorsũ aiũt obseruitare. veluti est; quod venenato operitur, & quod in rica surculũ de arbore felici habet: & quod scalas, nisi quæ Græce κλίμακας appellantur, escendere ei plus tribus gradibus religiosum est: atque etiã cum it ad Argeos quod neque comit caput neque capillũ depectit. *Verba prætoris ex edicto perpetuo de flamine Diali & de sacerdote Vestæ adscripsi.* SACERDOTEM. VESTALEM. ET. FLAMINEM. DIALEM. IN. OMNI. MEA. IVRISDICTIONE. IVRARE. NON. COGAM. *verba M. Varronis ex secundo rerũ diuinarũ super flamine Diali hæc sunt.* Is solus albũ habet galerũ; vel quod maximus, vel quod Ioui immolata hostia alba fieri oporteat.

CAPVT XVI.

Quos errores Iulius Higinus in sexto Virgilii ani maduerterit in historia Romana erratos.

Reprehendit Higinus Virgilium, correcturúmque eum fuisse existimat, quod in libro sexto scriptum est. Palinurus est apud inferos petens ab Ænea vt suum corpus requirendum & sepeliendum curet. is hoc dicit:

Eripe me his inuicte malis: aut tu mihi terram
Injice, namque potest, portúsque require Velinos.

quo, inquit, modo aut Palinurus nouisse & nominare potuit portus Velinos, aut Æneas ex eo nomine locum inuenire, cum Velia oppidum, à quo portum, qui in eo loco est,

Velinum dixit, Seruio Tullio Romæ regnante, post annum amplius sescentesimum, quam Aeneas in Italiam venit, conditum in agro Lucano & eo nomine appellatum est? nam qui ab Harpalo, inquit, regis Cyri præfecto ex terra Phocide fugati sunt alij Veliam, partim Maßiliam condiderunt. inscitißime igitur petit vt Aeneas portum Velinum requirat, cum id nomen eo tempore fuit nusquã gentium: neque simile, inquit, illud videri debet, quod est in primo carmine;

Italiam fato profugus Lauinaque venit
Litora.

& æque in sexto libro:

Chalcidicaque leuis tandẽ superadstitit arce.

quoniam poetæ ipsi quædam κατὰ πρόληψιν historiæ dicere ex sua persona concedi solet, quæ facta ipse postea scire potuit: sicut Virgilius sciuit de Lauinio oppido & de colonia Chalcidinensi. sed Palinurus quî potuit, inquit, scire ea quæ post annos sescentos facta sunt? nisi quis eum diuinasse apud inferos putat, proinde vt animæ defunctorum solent. sed & si ita accipias, quamquam non ita dicitur, Aeneas tamen, qui non diuinabat, quo pacto potuit requirere portum Velinum cui nomen tunc, sicuti diximus, nullum vsquam fuit? item hoc quoque in eodem libro reprehendit, & correcturum esse Virgilium putat nisi mors occupasset. nam cum Thesea, inquit, inter eos nominasset, qui ad inferos adissent ac redissent; dixissetque,

--Quid Thesea, magnum
Quid memorem Alciden? & mi genus ab Ioue summo est.

postea tamen infert;

--sedet æternumque sedebit
Infelix Theseus.

quî autem, inquit, fieri potest vt æternum apud inferos se-

deat quem supra cum ijs nominat qui descenderint illuc atque inde rursum euaserint; præsertim cum ita sit fabula de Theseo atque si Hercules eum euellerit è petra & in lucem ad superos eduxerit? Item in his versibus errasse Virgilium dixit,

Eruet ille Argos Agamemnoniasq. Mycenas,
Ipsumq. Æaciden genus armipotētis Achilli;
Vltus auos Troiæ, tēpla & temerata Mineruæ.

cōfudit, inquit, & personas diuersas & tēpora. nā neq; eodē tēpore neq; per eosdē homines cū Achæis & cū Pyrrho bellatum est. Pyrrhus enim, quem dicit Aeaciden, de Epiro in Italiam transgressus cum Romanis depugnauit aduersus M'. Curium in eo bello ducem. Argiuum autē bellū id est, Achaicum, multis post annis à L. Mummio imperatore gestum est. potest, inquit, igitur medius eximi versus, qui de Pyrrho importune immissus est. quem Virgilius proculdubio exemturus, inquit, fuit.

CAPVT XVII.

Quam ob causam & quali modo Democritus philosophus luminibus oculorum sese priuauerit: & super ea re versus Laberii pure admodum & venustè facti.

DEmocritum philosophum in monumentis historiæ Græcæ scriptum est virum præter alios venerandum, auctoritatéque antiqua præditum, luminibus oculorum sua sponte se priuasse; quia existimaret cogitationes commentationesque animi sui in contemplandis naturæ rationibus vegetiores & exactiores fore, si eas videndi illecebris & oculorum impedimentis liberasset: id factum eius modumque ipsum, quo cæcitatem facile sollertia subtilissima consciuit, Laberius poeta in mimo

quem scripsit Restionem, versibus quidem satis munde atque graphice factis descripsit; sed causam voluntariæ cæcitatis finxit aliam: vertitque in eam rem quam tum agebat non inconcinniter. est enim persona, quæ hoc apud Laberium dicit, diuitis auari & parci sumtum plurimũ asotiámque adolescentis viri deplorantis. Versus Laberiani sunt.

Democritus Abderites physicus philosoph⁹
Clypeũ cõstituit contra exortũ Hyperionis,
Oculos effodere vt posset splendore æreo.
Ita radijs solis aciem effodit luminis,
Malis bene esse ne videret ciuibus.
Sic ego fulgentis splendorem pecuniæ
Volo elucificare exitum ætati meæ;
Ne in re bona esse videam nequam filium.

CAPVT XVIII.

Historia de Arthemisia, déq. eo certamine quod apud Mausoli sepulchrum à scriptoribus inclutis decertatum est.

ARthemisia Mausolum virum amasse fertur supra omnis amorum fabulas vltráque affectionis humanæ fidem. Mausolus autem fuit, vt M. Tullius ait, rex terræ Cariæ; vt quidam Græcarum historiarum scriptores, prouinciæ Græciæ præfectus. satrapen Græci vocant. is Mausolus vbi fato perfunctus inter lamenta & manus vxoris funere magnifico sepultus est; Arthemisia luctu atque desiderio mariti flagrans vxor ossa cinerémque eius mixta odoribus contusaque in faciem pulueris aquæ indidit; ebibitque: multaque alia violenti amoris indicia fecisse dicitur. molita quoque est ingenti impetu operis, conseruandæ mariti memoriæ. sepulchrum illud memoratissi-

mum, dignatumque numerari inter ſeptem omnium terrarum ſpectacula. id monumentum Artbemiſia cum D.M. S. Mauſoli dicaret; ἀγῶνα, laudibus eius dicundis, facit; ponitque præmia pecuniæ aliarumque rerum bonarum ampliſsima. ad eas laudes decertandas veniſſe dicuntur viri nobiles ingenio atque lingua præſtabili Theopompus, Theodectes, Nauerites. ſunt etiam qui Iſocratem ipſum cum ijs certauiſſe memoriæ mãdauerint. ſed eo certamine viciſſe Theopompum iudicatum eſt. is fuit Iſocratis diſcipulus. exſtat nunc quoque Theodecti tragædia, quæ inſcribitur, Mauſolus. in qua eum magis quam in proſa placuiſſe Higinus in exemplis refert.

CAPVT XIX.

Non purgari neque lauari peccatum, dum prætenditur peccatorum, quæ alij quoque peccauerunt, ſimilitudo.

INceſſebat quempiam Taurus philoſophus ſeuera atque vehementi obiurgatione adoleſcentem à rhetoribus & à facundiæ ſtudio ad diſciplinas philoſophiæ tranſgreſſum. quod factum quidem eſſe ab eo diceret inhoneſte & improbe. at ille non ibat inficias feciſſe, ſed id ſolitum eſſe fieri defendebat; turpitudinémque delicti exemplorum vſu & conſuetudinis venia deprecabatur. atque ibi Taurus iſto ipſo defenſionis genere irritatior, Homo, inquit, ſtulte & nihili, ſi te à malis exemplis auctoritates & rationes philoſophiæ non abducunt; ne illius quidem Demoſthenis veſtri ſententiæ tibi in mẽtem venit? quæ, quia lepidis & venuſtis vocum modis vincta eſt; quaſi quædam cantilena rhetorica, facilius adhærere memoriæ tuæ potuit. nam ſi me, inquit, non fallit,

quod quidem in primore pueritia legerim. verba hæc sunt Demosthenis, aduersus eum, qui, vt tu nunc facis, peccatum suum peccatis alienis exemtum purgatúmque ibat. σὺ δὲ μὴ λέγε ὡς γέγονεν οὕτω πολλάκις, ἀλλ' οὐχ ὡς προσήκει γίγνεσθαι. οὐ γὰρ εἴ τι πώποτε μὴ κατὰ τοὺς νόμους ἐπράχθη, σὺ δὲ τοῦτο ἐμιμήσω, διὰ τοῦτο ἀποφύγοις ἂν δικαίως· ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον ἁλίσκοιο. ὥσπερ γὰρ εἴ τις ἐκείνων προήλω, σὺ τάδ' οὐκ ἂν ἔγραψας οὕτως, ἂν σὺ νῦν ἁλῷς, ἄλλος οὐ γράψει. *Sic Taurus omni suasionum admonitionúmque genere vtens sectatores suos ad rationes bonæ inculpatæque indolis ducebat.*

CAPVT XX.

Quid sit *rogatio* quid *lex*, quid *plebisscitum* quid *priuilegium* & quantum ista omnia differant.

Q*Væri audio quid* lex *sit, quid* plebisscitum, *quid* rogatio, *quid* priuilegium. *Ateius Capito publici priuatique iuris peritissimus quid* lex *esset hisce verbis definiuit. Lex, inquit,* est generale iussum populi aut plebis rogante magistratu. *Ea definitio si probe facta est; neque de imperio Cn. Pompei, neque de reditu M. Ciceronis neque de cæde P. Clodij quæstio, neque alia id genus populi plebisue iussa,* leges *vocari possunt. non sunt enim generalia iussa; neque de vniuersis ciuibus sed de singulis concepta: quocirca priuilegia potius vocari debent. quia veteres* priua *dixerunt, quæ nos* singula *dicimus. quo verbo Lucilius in primo satyrarum libro vsus est.*

----abdomina thynni
Aduenientibus priua dabo cephalæaque carne.

Plebem *autem Capito in eadem definitione seorsum à populo diuisit: quoniam in populo omnis pars ciuitatis*

omnésque eius ordines contineantur. plebes verò ea dicitur, in qua gentes ciuium patriciæ non insunt. plebisscitum igitur est, secundum eum Capitonem, lex quam plebes non populus accipit. sed totius huius rei iurísque siue cum populus, siue cum plebes rogatur, siue quod ad vniuersos pertinet, caput ipsum & origo & quasi fons rogatio est. ista enim omnia vocabula censentur rogationis principalè genere & nomine continentúrque. nam, nisi populus aut plebes rogetur, nullum plebis aut populi iussum fieri potest. sed quamquam hæc ita sunt: in veteribus tamen scriptis non magnam vocabulorum istorum differentiam esse animaduertimus. nam & plebiscita & priuilegia translato nomine leges appellauerunt; eademque omnia confuso & indistincto vocabulo rogationes dixerunt. Sallustius quoque proprietatum in verbis retinentissimus consuetudini concessit; & priuilegium, quod de Cn. Pompeij reditu ferebatur, legem appellauit. verba ex secunda eius historia hæc sunt. Nam Sullam consulem de reditu eius legem ferentem ex composito TR. PL. C. Herennius prohibuerat.

CAPVT XXI.

Quam ob causam M. Cicero his omnino verbis, *nouissime*, &, *nouissimus*, vti obseruantissime vitarit.

Non paucis verbis, quorum frequens vsus est nunc & fuit, M. Ciceronem noluisse vti manifestum est, quod ea non probaret. velut est & nouissimus *&* nouissimè. *nam cum & M. Cato & Sallustius & alij quoque ætatis eiusdem verbo isto promiscè vsitati sunt; multi etiam non indocti viri in libris id suis scrip-*

ſerint: abſtinuiſſe eo tamen tamquam non Latino videtur. quoniam qui doctiſsimus eorum temporum fuerat L. Ælius Stilo vt nouo & improbo verbo vti vitauerat. propterea quid M. quoque Varro de iſta voce exiſtimauerit verbis ipſius ex libro de lingua Latina ad Ciceronem ſexto demonſtrandum putaui. Quod extremum, *inquit*, dicebatur dici nouiſſimum cœptum vulgo. quod mea memoria vt Aelius, ſic ſenes alii, quod nimium nouum verbum eſſet, vitabant. cuius origo vt à vetere vetuſtius ac veterrimum; ſic à nouo declinatũ nouius & nouiſſimum.

CAPVT XXII.

Locus exemtus ex Platonis libro, qui inſcribitur *Gorgias*, de falſæ philoſophiæ probris; quibus philoſophos temere inceſſuit, qui emolumenta veræ philoſophiæ ignorant.

PLato veritatis homo amiciſsimus, eiúſque omnibus exhibendæ promtiſsimus, quæ omnino dici poſsint in deſides iſtos ignauóſque, qui obtento philoſophiæ nomine inutile otium & linguæ vitæque tenebras ſequuntur, ex perſona quidem non graui neque idonea verè tamen ingenuéque dixit. nam & ſi Callicles, quem dicere hæc facit, veræ philoſophiæ ignarus, inhoneſta indignáque in philoſophos confert: proinde tamen accipienda ſunt quæ dicuntur vt nos non ſenſim moueri intelligamus, ne ipſi quoque culpationes huiuſcemodi mereamur; néve inerti inanique deſidia cultum & ſtudium philoſophiæ mentiamur: verba ipſa ſuper hac re Platonis ex libro, qui appellatur Gorgias, ſcripſi: quoniam vertere ea conſilium non fuit; cum ad proprietates eorum nequa-

quam possit Latina oratio adspirare, ac multo minus etiam mea. φιλοσοφία γάρ τοι ἐστὶν, ὦ Σώκρατες, χάριεν ἄν τις αὐτοῦ μετρίως ἅψηται ἐν τῇ ἡλικίᾳ. ἐὰν δὲ περαιτέρω τοῦ δέοντος ἐνδιατρίψῃ, διαφθορὰ τῶν ἀνθρώπων. ἐὰν γὰρ καὶ πάνυ εὐφυὴς ᾖ, καὶ πόρρω τῆς ἡλικίας φιλοσοφῇ, ἀνάγκη πάντων ἄπειρον γεγονέναι ἐστὶν, ὧν χρὴ ἔμπειρον εἶναι τὸν μέλλοντα καλὸν κἀγαθὸν καὶ εὐδόκιμον ἔσεσθαι ἄνδρα. καὶ γὰρ τῶν νόμων ἄπειροι γίγνονται τῶν κατὰ τὴν πόλιν, καὶ τῶν λόγων, οἷς δεῖ χρώμενον ὁμιλεῖν ἐν τοῖς συμβολαίοις τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ· καὶ τῶν ἡδονῶν τε καὶ ἐπιθυμιῶν τῶν ἀνθρωπείων. καὶ συλλήβδην, τῶν ἠθῶν παντάπασιν ἄπειροι γίγνονται. ἐπειδὰν οὖν ἔλθωσιν εἴς τινα ἰδίαν ἢ πολιτικὴν πρᾶξιν, καταγέλαστοι γίγνονται. ὥσπέργε, οἶμαι, οἱ πολιτικοὶ, ἐπειδὰν αὖ εἰς τὰς ὑμετέρας διατριβὰς ἔλθωσι καὶ τοὺς λόγους, καταγέλαστοί εἰσι. συμβαίνει γὰρ τὸ τοῦ Εὐριπίδου

Λαμπρός τε ἐστὶν ἕκαστος ἐν τούτῳ, κἀπὶ τοῦτ᾽ ἐπείγεται
Νέμων τὸ πλεῖστον ἡμέρας τούτῳ μέρος
Ἵν᾽ αὐτὸς αὑτοῦ τυγχάνῃ βέλτιστος ὤν.

ὅπου δ᾽ ἂν φαῦλος ᾖ, ἐντεῦθεν φεύγει, καὶ λοιδορεῖ τοῦτο· τὸ δ᾽ ἕτερον ἐπαινεῖ, εὐνοίᾳ τῇ ἑαυτοῦ ἡγούμενος οὕτως αὐτὸς ἑαυτὸν ἐπαινεῖν. ἀλλ᾽ οἶμαι, τὸ ὀρθότατόν ἐστιν, ἀμφοτέρων μετασχεῖν. φιλοσοφίας μὲν ὅσον παιδείας χάριν, καλὸν μετέχειν, καὶ οὐκ αἰσχρὸν μειρακίῳ ὄντι φιλοσοφεῖν· ἐπειδὰν δὲ ἤδη πρεσβύτερος ὢν ἄνθρωπος, ἔτι φιλοσοφεῖ, καταγέλαστον, ὦ Σώκρατες, τὸ χρῆμα γίγνεται. καὶ ἔγωγε ὁμοιότατον πάσχω πρὸς τοὺς φιλοσοφοῦντας, ὥσπερ πρὸς τοὺς ψελλιζομένους καὶ παίζοντας. ὅταν μὲν γὰρ παιδίον ἴδω ᾧ ἔτι προσήκει διαλέγεσθαι, οὕτω ψελλιζόμενον καὶ παῖζον, χαίρω τε, καὶ χαρίεν μοι φαίνεται καὶ ἐλευθέριον καὶ πρέπον τῇ τοῦ παιδίου ἡλικίᾳ· ὅταν δὲ σαφῶς διαλεγομένου παιδαρίου ἀκούσω, πικρόν τι μοὶ δοκεῖ χρῆμα εἶναι· καὶ ἀνιᾷ μου τὰ ὦτα· καί μοι δοκεῖ δουλοπρεπές τι εἶναι. ὅταν

δὲ ἀνδρὸς ἀκούσῃ τις ψελλιζομένου, ἢ παίζοντα ὁρᾷ, καταγέλαστον φαίνεται, καὶ ἄνανδρον, καὶ πληγῶν ἄξιον. ταυτὸν οὖν ἔγωγε τοῦτο πάσχω καὶ πρὸς τοὺς φιλοσοφοῦντας. παρὰ νέῳ μὲν γὰρ μειρακίῳ ὁρῶν φιλοσοφίαν, ἄγαμαι, καὶ πρέπειν μοὶ δοκεῖ, καὶ ἡγοῦμαι ἐλεύθερόν τινα εἶναι τοῦτον τὸν ἄνθρωπον· τὸν δὲ μὴ φιλοσοφοῦντα, ἀνελεύθερον, καὶ οὐδέποτε οὐδενὸς ἀξιώσοντα ἑαυτὸν, οὔτε καλοῦ, οὔτε γενναίου πράγματος. ὅταν δὲ δὴ πρεσβύτερον ἴδω ἔτι φιλοσοφοῦντα, καὶ μὴ ἀπαλλαττόμενον, πληγῶν μοὶ δοκεῖ ἤδη δεῖσθαι, ὦ Σώκρατες, οὗτος ὁ ἀνήρ. ὃ γὰρ νῦν δὴ ἔλεγον, ὑπάρχει τούτῳ τῷ ἀνθρώπῳ, κἂν πάνυ εὐφυὴς ᾖ, ἀνάνδρῳ γενέσθαι, φεύγοντι τὰ μέσα τῆς πόλεως, καὶ τὰς ἀγορὰς, ἐν αἷς ἔφη ὁ ποιητὴς τοὺς ἄνδρας ἀριπρεπεῖς γίγνεσθαι· καταδεδυκότι δὲ, τὸν λοιπὸν βίον βιῶναι μετὰ μειρακίων, ἐν γωνίᾳ τριῶν ἢ τεττάρων ψιθυρίζοντα, ἐλεύθερον δὲ καὶ μέγα καὶ ἱκανὸν μηδέποτε φθέγξασθαι. ἐγὼ δὲ, ὦ Σώκρατες, πρός σε ἐπιεικῶς ἔχω καὶ φιλικῶς. κινδυνεύω οὖν πεπονθέναι νῦν ὅπερ ὁ Ζῆθος πρὸς τὸν Ἀμφίονα ὁ Εὐριπίδου, οὗπερ ἐμνήσθην. καὶ γὰρ ἐμοὶ τοιαῦτ' ἄττα ἐπέρχεται πρός σε λέγειν, οἷά περ ἐκεῖνος πρὸς τὸν ἀδελφὸν· ὅτι ἀμελεῖς ὦ Σώκρατες ὧν δεῖ σε ἐπιμελεῖσθαι, καὶ φύσιν ψυχῆς ὧδε γενναίαν μειρακιώδει τινὶ διαπρέπεις μορφώματι· καὶ οὔτ' ἂν δίκης βουλαῖσι προσθεῖο ἂν ὀρθῶς λόγον, οὔτ' εἰκὸς καὶ πιθανὸν ἂν λάβοις· οὔθ' ὑπὲρ ἄλλων νεανικὸν βούλευμα βουλεύσαιο. καίτοι, ὦ φίλε Σώκρατες (καὶ μοὶ μηδὲν ἀχθεσθῇς. εὐνοίᾳ γὰρ ἐρῶ τῇ σῇ) οὐκ αἰσχρὸν δοκεῖ σοι εἶναι οὕτως ἔχειν ὡς ἐγὼ σὲ οἶμαι ἔχειν, καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς πόρρω ἀεὶ φιλοσοφίας ἐλαύνοντας; νῦν γὰρ εἴ τις σοῦ λαβόμενος, ἢ ἄλλου ὁτουοῦν εἰς τὸ δεσμωτήριον ἀπάγοι, φάσκων ἀδικεῖν, μηδὲν ἀδικοῦντα, οἶσθ' ὅτι οὐκ ἂν ἔχοις ὅ, τι χρήσαιο σαυτῷ, ἀλλ' ἰλιγγιῴης ἂν καὶ χασμῷο, οὐκ ἔχων ὅ, τι εἴποις. καὶ εἰς τὸ δικαστήριον ἀναβὰς, κατηγόρου τυχὼν πάνυ φαύλου καὶ μοχθηροῦ, ἀποθάνοις ἂν, εἰ βούλοιτο σοὶ θανάτου τιμᾶσθαι. καίτοι πῶς

σοφὸν

σοφὸν τοῦτο ἐστὶν, ὦ Σώκρατες, εἴ τις εὐφυᾶ λαβοῦσα τέχνη φῶτα, ἔθηκε χείρονα, μήτε αὐτὸν αὑτῷ δυνάμενον βοηθεῖν, μηδ' ἐκσῶσαι ἐκ τῶν μεγίστων κινδύνων μήτε ἑαυτὸν, μήτε ἄλλον μηδένα, ὑπὸ δὲ τῶν ἐχθρῶν περισυλᾶσθαι πᾶσαν τὴν οὐσίαν, ἀτεχνῶς δὲ ἄτιμον ζῆν ἐν τῇ πόλει. τὸν δὲ τοιοῦτον (εἴ τι καὶ ἀγροικότερον εἰρῆσθαι ἔξεστιν) ἐπὶ κόρρης τύπτοντα, μὴ διδόναι δίκην. ἀλλ' ὠγαθὲ ἐμοὶ πείθου· παῦσαι δ' ἐλέγχων, πραγμάτων δ' εὐμουσίαν ἄσκει· καὶ ἄσκει ὁπόθεν δόξεις φρονεῖν, ἄλλοις τὰ κομψὰ ταῦτ' ἀφείς, εἴτε ληρήματα χρὴ φάναι εἶναι, εἴτε φλυαρίας,

Ἐξ ὧν κενοῖσιν ἐγκατοικήσεις δόμοις.

ζηλῶν οὐκ ἐλέγχοντας ἄνδρας τὰ μικρὰ ταῦτα, ἀλλ' οἷς ἐστὶ καὶ βίος, καὶ δόξα, καὶ ἄλλα πολλὰ ἀγαθά. *Hæc Plato sub persona quidem, sicuti dixi, non proba, sed cum sensu tamen, intelligentiaque communis fide, & cum quadam indissimulabili veritate disseruit; non de illa scilicet philosophia; quæ virtutum omnium disciplina est, quæque in publicis simul & priuatis officijs excellit, ciuitatésque & rempublicam, si nihil prohibeat, constanter & fortiter & peritè administrat; sed de ista futili atque puerili meditatione argutiarum, nihil ad vitam neque tuendã neque ordinandã promouente: in qua id genus homines consenescunt malè feriati; quos philosophos esse & vulgus putat, & is putabat ex cui° persona hæc dicta sũt.*

CAPVT XXIII.

Verba ex oratione M. Catonis de mulierum veterum victu & moribus; atque inibi, quòd fuerit ius marito in adulterio vxorem deprehensam necare.

QVi de victu atque cultu populi Romani scripserunt; mulieres Romæ atque in Latio ætatem ab-

stemias egisse, hoc est, vino semper, quod temetum prisca lingua appellatur, abstinuisse dicunt; institutúmque vt cognatis osculum ferrent reprehendendi caussa, vt odor indicium faceret si bibissent. bibere autem solitas ferunt loream, passam, murinam; & quæ id genus sapiant, potu dulcia: atque hæc quidem, in his, quibus dixi, libris peruolgata sunt. sed M. Cato non solum existimatas sed multatas quoque à iudice mulieres refert non minus si vinum in se quàm si probrum & adulterium admisissent: verba M. Catonis adscripsi, ex oratione quæ inscribitur DE DOTE: *in qua id quoque scriptum est, in adulterio vxores deprehensas ius fuisse maritis necare.* Vir, *inquit*, cum diuortium fecit; mulieri iudex pro censore est. imperium, quod videtur, habet. si quid peruersè tætréque factum est à muliere, multatur; si vinum bibit, si cum alieno viro probri quid fecit, condemnatur. *De iure autem occidendi ita scriptum.* In adulterio vxorem tuam si deprehédisses, sine iudicio impune necares. illa te, si adulterares, digito non auderet contingere: neque ius est.

CAPVT XXIIII.

Die pristini, die crastini, & die quarti & die quinti, qui elegantius locuti sunt, dixisse, non vt ea vulgo dicuntur nunc.

DIe quarto & die quinto, *quod Græci εἰς τετάρτην καὶ εἰς πέμπτην dicunt, ab eruditis nũc quoque dici audio: & qui aliter dicit, pro rudi atque indocto despicitur. sed M. Tullij ætas ac supra eam non, opinor, ita dixerunt.* die quinte *enim &* die quinti *pro*

aduerbio copulate dictum est, & secunda in eo sylla-ba correpta. Diuus etiam Augustus linguæ Latinæ non nescius, munditiarum patris sui in sermonibus sectator, in epistolis plurifariam significatione ista dierum non aliter vsus est. is autem erit, perpetuæ veterum consuetudinis demonstrandæ gratia, verba sollemnia prætoris ponere; quibus more maiorum ferias concipere solet, quæ appellantur compitalia. ea verba hæc sunt. DIE. NONI. POPOLO. ROMANO. QVIRITIBVS. COMPITALIA. ERVNT. QVANDO. CONCEPTA. FVERINT. NEFAS, die noni *prætor dicit, non* die nono. *neque prætor solum, sed pleraque omnis vetustas sic locuta est. venit ecce illius versus Pomponiani in mentem, qui est ex Attellana, quæ Mania scribitur:*

Dies hic sextus, cum nihil egi: die quarte
moriar fame.

suppetit etiam Cælianum illud ex libro historiarum secundo. Si vis mihi equitatum dare, & ipse cum cetero exercitu me sequi; die quinti Romæ in Capitolium curabo tibi cœna sit cocta. *& historiam autem & verbum hoc sumsit Cælius ex Origine M. Catonis: in quo ita scriptum est.* Igitur dictatorem Karthaginiensium magister equitum monuit: Mitte mecum Romam equitatum. die quinti in Capitolium tibi cœna cocta erit. *Extremam istius vocis syllabam tum per* e, *tum per* i, *scriptam legi. nam sane quum consuetum iis veteribus fuerit litteris his plerumque vti indifferenter; sicuti* præfiscine *&* præfiscini, procliue *&* procliui, *atque alia item multa hoc genus variè dixerint:* die pristini *quoque eodem modo dicebatur; quod significabat* die pristino, *id est priore: quod vulgo* pridie

dicitur, conuerso compositionis ordine, quasi pristino die. *atque item simili figura* die crastini *dicebatur. id erat*, crastino die. *sacerdotes quoque populi Romani cum condicunt in diem tertium, diem perendini dicunt. sed vt plerique* die pristini, *ita M. Cato in oratione contra Furium*, die proximi, *dixit.* quarto *autem Cn. Matius, homo impensè doctus, in mimiambis pro eo dicit, quod* nudiusquartus *nos dicimus; in his versibus:*

Nuper die quarto vt recordor, & certè
Aquarium vrceum vnicum domi fregit.

Hoc igitur intererit vt die quarto *quidem de præterito dicamus;* die *autem* quarte *de futuro.*

CAPVT XXV.

Telorum & iaculorum gladiorúmque atque inibi nauium quoque vocabula, quæ scripta in veterum libris reperiuntur.

T*Elorum, iaculorum, gladiorúmque vocabula, quæ in historijs veteribus scripta sunt, item nauigiorum genera & nomina, libitum fortè nobis est sedentibus in rheda conquirere; ijsque vicem aliarum ineptiarum vacantem stupentémque animum occupare. quæ tum igitur suppetierant, hæc sunt. hasta, pilum, phalarica, semiphalarica, soliferrea, gesæa, lancea, spari, rumices, trisaces, tragulæ, frameæ, mesanculæ, catciæ, rumpiæ, scorpij, sibones, siciles, veruta, enses, sicæ, machæræ, spatæ, lingulæ, pugiones, clunacula. de* lingula *quoniam est minus frequens; admonendum existimo lingulam veteres dixisse gladiolum oblongum in speciem linguæ factum, cuius me-*

minit Nauius in tragœdia Hesiona. versum Nauij apposui.

Sine mihi gerere morem videar, haud lingua, verum lingula.

item rumpia *genus teli est Thracæ nationis; positúmque hoc vocabulum in Q. Ennij annalium quartodecimo. Nauium autem, quas reminisci tunc potuimus, appellationes hæ sunt.* gauli, coruitæ, caudicæ, longæ, hippagines, cercuri, celoces, *vel vt Græci dicunt,* celetes, lembi, oriæ, lenunculi, actuariæ, *quas Græci ἱστόποδας vocāt vel* epicaridas, prosumiæ, *vel* geseoretæ, *vel* orcæ, stlatæ, scaphæ, pontones, vœtitiæ, mœdiæ, phaseli, parones, myoparones, lintres, caupuli, camaræ, placidæ, cydarum, ratariæ, catascopium.

CAPVT XXVI.

Inscite ab Asinio Pollione reprehensum Sallustium quod *transfretationē trāsgressum* dixerit *&* *transgressos* qui *transfretassent.*

Asinio Pollioni in quadam epistola, quam ad Plancum scripsit, & quibusdam alijs C. Sallustij iniquis dignum nota visum est, quod in primo historiarum maris transitum transmissúmque nauibus factum, transgressum *appellauit; eosque, qui fretum transmiserant, quos* transfretasse *dici solitum est,* transgressos *dixit. verba ipsa Sallustij posuit.* Itaque Sertorius leui præsidio relicto in Mauritania nactus obscuram noctem, æstu secundo furtim aut celeritate vitare prœlium in transgressu conatus

est. *ac deinde infrà ita scripsit.* Transgressos omnis recipit mons præceptus à Lusitanis. *hoc igitur & minus propriè & nullo graui auctore dictum aiunt. nam* transgressus, *inquit, à transgrediendo dicitur, idque ipsum ab ingressu & à pedum gradu appellatū. id circo verbum,* transgredi, *conuenire non putauit neque volantibus neque serpentibus neque nauigantibus; sed his solis qui gradiuntur & pedibus iter emetiuntur. propterea negant apud scriptorem idoneum aut nauium* transgressum *reperiri posse, aut pro transfretatione* transgressum. *sed quæro ego cur non, sicuti* cursus *nauium rectè dici solent, ita* transgressus *etiam nauibus factus dici poßit? præsertim cum breuitas tam angusti freti, qui terram Africam Hispaniamque interfluit, elegantißime transgreßionis vocabulo quasi paucorum graduum spatium definita sit. Qui auctoritatem autem requirunt, & negant dictum ingredi transgredive in nauigantibus; volo vti respondeant, quantum existiment interesse, ingredi atque ambulare. Atqui Cato in libro de re rustica,* Fundus *inquit,* eo in loco habendus est, vt & oppidum propè amplum sit, & mare aut amnis, qua naues ambulant. *Appetitas porrò huiuscemodi translationes habitásque eße pro, honestamentis orationis, Lucretius quoque testimonium in hac eadem voce dicit. in quarto enim libro clamorem per arterias & per fauces gradientem dicit. quod est nimio confidentius, quam illud de nauibus Sallustianum. versus Lucretij hi sunt.*

Præterea radit vox fauces sæpe; facitque
Asperiora foras gradiens arteria clamor,

propterea, Sallustius in eodem libro non eos solum, qui nauibus veherentur, sed & scaphas quoque nantes progressus dicit. Verba ipsa de scaphis posui. Earum aliæ paululum progressæ nimio simul & incerto onere, cùm pauor corpora agitauerat, deprimebantur.

CAPVT XXVII.

Historia de populo Romano déque populo Pœnico, quod pari propemodum vigore fuerint æmuli.

IN litteris veteribus memoria exstat, quod par fuit quondam vigor & acritudo amplitudoque populi Romani atque Pœni. neque immerito æstimatum. nam cum alijs quidem populis de vniuscuiusque reipublicæ, cum Pœnis autem de omnium terrarum imperio decertatum. eius rei specimen est in illo vtriusque populi verbo factum; quod Q. Fabius imperator Romanus dedit ad Karthaginienses epistolam. vbi scriptum fuit populum Romanum misisse ad eos hastam & caduceũ signa duo belli aut pacis: ex quîs vtrum vellent eligerent; quod elegissent, id vnum vt esse missum existimarent. Karthaginienses responderunt neutrum sese eligere: sed posse qui attulissent vtrũ mallent relinquere; quod reliquissent, id sibi pro lecto futurum. Marcus autem Varro non hastam ipsam neque ipsum caduceum missa dicit, sed duas tesserulas: in quarum altera caduceum, in altera hastæ simulachra fuerunt incisa.

CAPVT XXVIII.

De ætatium finibus *pueritiæ, iuuentæ, senectæ*, ex Tuberonis historia sumtum.

C. *Tubero historiarum primo scripsit Seruium Tullium, regem populi Romani, cùm illas quinque classes iuniorum, census faciendi gratia, institueret, pueros esse existimasse, qui minores essent annis septemdecim; atque inde ab anno septimodecimo, quod idoneos iam esse reipublicæ arbitraretur, milites scripsisse; eosque ad annum quadragesimum sextum iuniores, supráque eum annum seniores appellasse. Eam rem propterea notauit: vt discrimina quæ fuerint iudicio moribúsque maiorum pueritiæ, iuuentæ, senectæ, ex ista censione Seruij Tullij prudentißimi regis noscerentur.*

CAPVT XXIX.

Quod particula, *atque*, non complexiua tantum sit, sed vim habeat plusculam variámque.

ATque, *particula, à grãmaticis quidem coniunctio esse dicitur connexiua: & plerumque sane coniungit verba & connectit: sed interdum alias quasdam potestates habet non satis notas, nisi in veterum litterarum tractatione atque cura exercitis. nam & pro aduerbio valet, cum dicimus;* aliter ego feci atque tu: *significat enim;* aliter quam tu; *& gemina si fiet, auget intenditque rem, de qua agitur: vt animaduertimus in Q. Ennij annalibus, nisi memoria in hoc versu labor.*

Atque atque accedit muros Romana iuuentus.

Cui significationi contrarium est, quod itidem à veteribus dictum est; deque. *& præterea pro alio quoque aduerbio dicitur, id est;* statim. *quod in his Virgilij versibus existimatur obscure & insequenter particula ista posita esse.*

—sic omnia fatis
In peius ruere, ac retro sublapsa referri.
Non aliter quam qui aduerso vix flumine lembum
Remigiis subigit, si brachia forte remisit,
Atque illum in præceps prono rapit alueus amni.

A. GELLII NOCTIVM ATTICARVM COMMENTARIVS LIBER VNDECIMVS.

CAPVT I.

De origine vocabuli terræ Italiæ, déque ea multa quæ *suprema* appellatur, déque eius nominis ratione; ac de lege Ateria, & quibus verbis antiquitus multa minima dici solita sit.

TIMÆVS in historijs, quas oratione Græca de rebus populi Romani cōposuit, & M. Varro in antiquitatibus rerum humanarum terram Italiam de Græco vocabulo appellatam scripserunt; quoniam boues Græca vetere lingua italoe vocitati sunt, quorum in Italia magna copia fuerit; bucetáque in ea terra gigni pascique solita sint complurima. coniectare autem possumus ob eandem causam, quod Italia tunc esset armentosissima, multam, quæ appellatur supre-ma, *institutam in singulos duarum ouium, boum triginta; pro copia scilicet boum, próque ouium penuria. Sed cùm eiusmodi multa pecoris armentíque à magistratibus dicta erat; adigebantur boues ouésque aliàs precij parui aliàs maioris: eáque res faciebat inæqualem multæ pœnitionem. idcirco postea lege Æteria constituti sunt in oues singulas æris deni, in boues æris centeni.* Minima *autem multa est ouis vnius.* Suprema *multa est eius numeri, cuius diximus: vltra quem multam dicere in singulos ius non est; & propterea* suprema *appellatur, id est, summa & maxima. quando igitur nunc quoque à magistratibus populi*

Romani more maiorum multa dicitur vel minima vel suprema; obseruari solet vt oues *genere virili appellentur: atque ita M. Varro verba hæc legitima; quibus minima multa diceretur, concepit.* M. Terentius quando citatus neque respondit neque excusatus est, ego ei vnum ouem multam dico. *ac nisi eo genere diceretur negauerunt iustam videri multam. Vocabulum autem ipsum* multæ *idem M. Varro in vno & vicesimo rerum humanarum non Latinum, sed Sabinum esse dicit; idque ad suam memoriam mansisse ait in lingua Samnitium, qui sunt à Sabinis orti. sed turba grammaticorum nouitia κατ' ἀντίφρασιν, vt quædam alia, hoc quoque dici tradiderunt. Cum autem vsus & mos sermonum is sit vt ita & nunc loquamur, vt plerique veterum locuti sunt,* multam dixit, &, multa dicta est: *non esse ab re putaui notare, quod M. Cato aliter dixit. nam in quarto Originum, verba hæc sunt:* Imperator noster, si qu's extra ordinem depugnatum iuit, ei multam facit. *potest autem videri consulta elegantia mutasse verbum, cum in castris & in exercitu multa fieret; non in comitio nec ad populum diceretur.*

CAPVT II.

Quod *eligantia* apud antiquiores non de amœniore ingenio sed de nitidiore cultu atque victu dicebatur, eáque in vitio ponebatur.

ELigans *homo non dicebatur cum laude: sed id ferè verbum ad ætatem M. Catonis, vitij non laudis fuit. est namque hoc animaduertere, cum in quibusdam alijs, tum in libro Catonis, qui inscriptus est, Carmen de moribus. Ex quo libro verba hæc sunt.* Auaritiam omnia

vitia habere putabant: sumtuosus, cupidus, eligans, vitiosus, irritus qui habebatur, is laudabatur. *ex quibus verbis apparet* eligantem *dictum antiquitus non ob ingenij eligantiam, sed qui nimis lecto amœnóque cultu victúque eßet. postea* eligans *reprehendi quidem desijt; sed laude nulla dignabatur, nisi cuius eligantia erat moderatißima. Sic M. Tullius L. Craßo & Q. Scæuolæ non meram eligantiam, sed multam parsimonia mistam laudi dedit.* Crassus, *inquit*, erat parcissimus eligantium; Scæuola parcorum eligantissimus. *præterea ex eodem libro Catonis hæc etiam sparsim & intercisè commeminimus.* Vestiri, *inquit*, in foro honestè mos erat: domi quod satis erat. equos carius quam coquos emebant. poeticæ artis honos nō erat. si qui in ea re studebat, aut sese ad conuiuia applicabat; grassator vocabatur. *illa quoque ex eodem libro præclaræ veritatis sententia est:* Nam vita, *inquit*, humana propè vti ferrum est. si exerceas; conteritur: si non exerceas; tamen rubigo interficit. itidem homines exercendo videmus conteri. si nihil exerceas; inertia atque torpedo plus detrimenti facit, quam exercitio.

CAPVT III.

Qualis quantáque sit, *pro*, particulæ varietas; déque exemplis eius varietatis.

QVando ab arbitris negotijsque otium est, & motādi corporis gratia aut spatiamur aut vectamur: quærere non nunquam apud memetipsum soleo res eiusmodi, paruas quidem minutasque & hominibus non bene eruditis aspernabiles. sed ad veterum scripta penitus noscen-

da & ad scientiam linguæ Latinæ cumprimis necessarias: velut est, quod forte nuper in Prænestino recessu vespertina ambulatione solus ambulans considerabam; qualis quantaque esset particularum quarumdam in oratione Latina varietas. quod genus est præpositio, pro. *aliter enim dici videbam,* pontifices pro collegio decreuisse; *aliter,* quempiam testem introductum pro testimonio dixisse; *aliter M. Catonem in Originum quarto,* prœlium factum depugnatumque pro castris, *scripsisse; & item in quinto,* vrbis, insuláfque omni pro agro Illyrio esse; *aliter etiã dici,* pro æde Castoris; *aliter,* pro rostris; *aliter,* pro tribunali; *aliter,* pro concione; *atque aliter,* tribunum plebis pro potestate intercessisse. *sed has omnis dictiones, qui aut omnino similes & pares, aut vsquequaque diuersas existimaret, errare arbitrabar. nam varietatem istam eiusdem quidem fontis & capitis, non eiusdem tamen esse finis putabam. Quod profectò facilè intelliget, si quis adhibeat ad meditationem suam intentionem, & habeat veteris orationis vsum atque notitiam celebriorem.*

CAPVT IIII.

Quem in modum Q. Ennius versus Euripidi æmulatus sit.

E*Vripidi versus sunt in Hecuba verbis, sententia, breuitate insignes illustrésque. Hecuba est ad Vlyxem dicens:*

Τὸ δ' ἀξίωμα κἂν κακῶς λέγῃ τὸ σὸν,

Πείσει. λόγος γὰρ ἔκ τ' ἀδοξούντων ἰὼν,
Κἀκ τῶν δοκούντων, αὐτὸς οὐ ταυτὸν σθένει.

Hos versus Q. Ennius, cum eam tragœdiam verteret, non sanè incommodè æmulatus est. versus totidem Enniani hi sunt.

Hæc tu etsi peruersè dices, facile Achiuos flexeris:
Nam cum opulenti loquuntur pariter atque ignobiles;
Eadem dicta, eadémque oratio æqua non æque valet.

bene, sicuti dixi, Ennius: sed ignobiles tamen & opulenti, ἀντὶ ἀδοξούντων & δοκούντων satisfacere sententiæ non videntur. nam neque omnes ignobiles ἀδοξοῦσι; neque omnes opulenti, εὐδοξοῦσι.

CAPVT V.

De Pyrrhoniis philosophis quædam, déq. academicis strictim notata, deq. inter eos differétia.

QVos Pyrrhonios philosophos vocamus, ij Græco cognomento σκεπτικοὶ appellantur. id ferme significat quasi quæsitores & consideratores. nihil enim decernunt, nihil constituunt; sed in quærendo semper considerãdoque sunt, quidnam sit omnium rerum de quo decerni constituique possit. ac ne videre quoque plane quicquam neq. audire sese putant; sed ita pati afficique quasi videãt vel audiant. eaque ipsa, quæ affectiones istas in sese efficiant; qualia & cuiusmodi sint cunctantur atque insistunt; omniúmque rerum fidem veritatémque mixtis confusisque signis veri atque falsi ita inprensibilem videri aiunt; vt quisquis homo est non

præceps neque iudicij sui prodigus, his uti verbis debeat, quibus auctorem Philosophiæ istius Pyrrhonem esse vsum tradunt: οὐ μᾶλλον οὕτως ἔχει τόδε ἢ ἐκείνως ἢ οὐδετέρως. indicia enim rei cuiusque & sinceras proprietates negant posse nosci & percipi; idque ipsum docere atque ostendere multis modis conantur. super qua re Fauorinus quoque subtilissiméque argutissiméque decem libros composuit, quos πυῤῥωνείων τρόπων inscribit. Vetus autem quæstio & à multis scriptoribus Græcis tractata est, in quid & quantum Pyrrhonis & academicos philosophos intersit: vtrique enim σκεπτικοὶ, ἐφεκτικοὶ, ἀπορητικοὶ dicuntur; quoniam vtrique nihil affirmant, nihilque cõprehendi putant. sed ex omnibus rebus proinde visa fieri dicunt, quas φαντασίας appellant: non vt rerum ipsarum natura est, sed affectio animi corporis ve est eorum, ad quos ea visa perueniunt. Itaque omnes omnino res, quæ sensus omnium mouent, τῶν πρός τι esse dicunt. id verbum significat, nihil esse quicquam quod ex sese constet, nec quod habeat vim propriam & naturam; sed omnia prorsum ad aliquid referri; taliáque videri esse, qualis sit eorum species dum videntur, qualiáque apud sensus nostros, quo peruenerunt, creantur; non apud sese, vnde profecta sunt. Cum hæc autem consimiliter tam Pyrrhonii dicant quam academici: differre tamen inter sese & propter alia quædam, & vel maximè propterea existimati sunt; quod academici quidem ipsum illud nihil posse decerni, quasi decernunt: Pyrrhonij ne id quidem vllo pacto, videri verum dicunt, quod nihil esse verum videtur.

CAPVT VI.

Quod mulieres Romæ per Herculem non iurauerunt, neque viri per Castorem.

IN veteribus scriptis neque mulieres Romanæ per Herculem deiurant; neque viri per Castorem. sed cur illæ non iurauerint Herculem non obscurum est. nam Herculaneo sacrificio abstinent. cur autem viri Castorem iurantes non appellauerint, non facile dictu est. Nusquam igitur scriptum inuenire est apud idoneos quidem scriptores, aut mehercle *feminam dicere, aut* mecastor *virum.* Aedepol *autem, quod iusiurandum per Pollucem est, & viro & feminæ commune est. Sed M. Varro asseuerat antiquißimos viros neque per Castorem neque per Pollucem deiurare solitos; sed id iusiurandum fuisse tantum feminarum ex initijs Eleusinijs acceptum: paulatim tamen, inscitia antiquitatis, viros dicere* ædepol *cœpisse; factúmque esse ita dicendi morem: sed* mecastor *à viro dici, in nullo vetere scripto inueniri.*

CAPVT VII.

Verbis antiquissimis relictísque iam & desitis minime vtendum.

VErbis vti aut nimis obsoletis exculcatísq., aut insolētibus nouitatisq; duræ & illepidæ, par esse delictū videtur: sed molestius equidem culpatiúsque esse arbitror, verba noua, incognita, inaudita dicere; quam inuulgata & sordentia. Noua autem videri dico etiam ea, quæ sunt inusitata & desita tametsi sunt vetusta. Est adeò id vitium plerumque seræ eruditionis, quam Græci ὀψιμαθίαν *appellant; vt, quod numquam didiceris, diu ignoraueris, cum id scire aliquando cœperis, magnifacias quo in loco cumque & quacumque in re dicere. veluti Romæ, nobis præsentibus, vetus celebratúsque homo in causis, sed repentina & quasi tumultuaria do-*

ctrina

ctrina præditus, cum apud præfectum vrbi verba faceret, & dicere vellet inopia quemdam miseroque victu viuere & furfureum panem esitare, vinumque eructum & fætidum potare, Hic, *inquit,* eques Romanus apludam edit, & flocces bibit. *Adspexerunt omnes qui aderant alius alium, primo tristiores turbato & requirente voltu quidnam illud vtriusque verbi foret; post inde, quasi nescio quid Tuscè aut Gallicè dixisset, vniuersi riserunt. Legerat autem ille* apludam *veteres rusticos frumenti furfurem dixisse; idque à Plauto in comœdia, si ea Plauti est, quæ Astraba inscripta est, positum esse. Item* flocces *audierat prisca voce significare vini facem è vinaceis expreßam, sicuti fraces ex oleis: idque apud Cæcilium in Polymenis legerat, eaque sibi duo verba ad orationum ornamenta seruauerat. Alter quoque à lectionibus id genus paucis apirocalus, cum aduersarius caussam differri postularet. Rogo prætor, inquit, subueni, succurre: quonam vsque nos* bouinator *hic demoratur? Atque id voce magna ter quaterq; inclamauit:* bouinator est. *Commurmuratio fieri cœpta est à plerisque, qui aderant, quasi monstrum verbi admirantibus. At ille iactans & gestiens, Non enim Lucilium, inquit, legistis, qui tergiuersatorem* bouinatorem *dicit. Est autem in Lucilij vndecimo versus hic:*

> Est tricosus, bouinatorque ore improbus duro.

CAPVT VIII.

Quid senserit dixeritque M. Cato de Albino: qui homo Romanus Græca oratione res Romanas, venia sibi ante eius imperitiæ petita, composuit.

IVstè venustéque admodum reprehendisse dicitur A. Albinum M. Cato. Albinus, qui cum L. Lucullo consul fuit, res Romanas oratione Græca scriptitauit. In eius historiæ principio scriptum est ad hanc sententiam: Neminem succensere sibi conuenire; si quid in his libris parum compositè aut minus eligantet scriptum foret. nam sum, inquit, homo Romanus, natus in Latio. Græca oratio à nobis alienißima est. ideoque veniam gratiamque malæ existimationis, si quid esset erratum, postulauit. Eam cum legißet M. Cato; Nê tu, inquit, Aule nimium nugator es, cum maluisti culpam deprecari, quam culpa vacare. nam petere veniam solemus, aut cum imprudentes errauimus, aut cum compulsi peccauimus. Tibi, inquit, oro te quis perpulit vt id committeres quod, priusquam faceres, peteres vt ignosceretur? Scriptum est hoc in libro Cornelij Nepotis de illustribus viris.

CAPVT IX.

Historia de legatis Mileti & Demosthene rhetore in libris Critolai reperta.

CRitolaus scripsit legatos Mileto publicæ rei causa venisse Athenas, fortassean auxilij petendi gratia; tum qui pro sese verba facerent, quos visum erat, aduocauisse; aduocatos, vti erat mandatum, verba pro Milesiis ad populum fecisse: Demosthenem Milesiorum postulatis acriter respondisse, neque Milesios auxilio dignos, neque ex republica id esse contendisse; rem in posterum diem prolatam; legatos ad Demosthenem venisse; magnóque opere orasse vti contra ne diceret; eum pecuniam petiuisse; & quantam petiuerat abstulisse; postpridie, cum res agi denuò cœpta esset, Demosthenem lana multa collum ceruicésque circumuolutum ad populum prodisse, & di-

xisse se synanchen pati; eò contra Milesios loqui non quire; tum è populo vnum exclamasse, non synanchen, quod Demosthenes pateretur sed argyranchen esse. Ipse etiam Demosthenes, vt idem Critolaus refert, non id postea concelauit: quin gloriæ quoque hoc sibi aßignauit. nam cum interrogasset Aristodemum actorem fabularum quantum mercedis, vti ageret, accepisset; & Aristodemus talentum respondißet: At ego plus, inquit, accepi vt tacerem.

CAPVT X.

Quod C. Gracchus in oratione sua historiam supra scriptam Demadi rhetori non Demostheni attribuit: verbáque ipsius C. Gracchi relata.

QVod in capite superiore à Critolao scriptum eße diximus super Demosthene; id C. Gracchus in oratione, qua legem Auferam dißuasit, in Demadem contulit verbis hisce: Nam vos, Quirites, si velitis sapientia atque virtute vti; & si quaritis; neminem nostrum inuenietis sine pretio huc prodire. omnes nos qui verba facimus, aliquid petimus: neque vllius rei caussa quisquam ad vos prodit, nisi vt aliquid auferat. ego ipse, qui apud vos verba facio vti vectigalia vestra augeatis, quo facilius vestra cõmoda & rem administrare possitis, non gratis prodeo: verum peto à vobis non pecuniam, sed bonam existimationem atque honorem. qui prodeunt dissuasuri ne hanc legem accipiatis, petunt non honorem à vobis, verum à Nicomede pecuniam. qui suadent vt accipiatis, hi quoque petunt non à vobis bonam

existimationem, verum à Mithridate rei familiaris suæ precium & præmium. qui autem ex eodem loco atque ordine placent hi vel acerrimi sunt. nam ab omnibus precium accipiunt, & omnis fallunt. *Vos, cum putatis eos ab his rebus remotos esse impertitis bonam existimationem. Legationes autem à regibus, cum putant eos sua causa reticere, sumtus atque pecunias maximas præbent: uti in terra Græcia; quo in tempore tragœdus gloriæ sibi ducebat, talentum magnum ob vnam fabulam datum esse; homo eloquentissimus ciuitatis suæ Demades ei respondisse dicitur: Mirum tibi videtur, si tu loquendo talentum acquisiuisti? Ego, vt tacerem, decem talenta à Rege accepi. Idem nunc isti precia maxima ob tacendum accipiunt.*

CAPVT XI.

Verba P. Nigidij, quibus differre dicit *mentiri*, & *mendacium dicere*.

V*Erba sunt hæc ipsa P. Nigidij, hominis in studiis bonarum artium præcellentis: quem M. Cicero ingenij doctrinarúmque nomine summè reueritus est.* Inter mendacium dicere & mentiri distat. qui mentitur ipse non fallitur, sed alterum fallere conatur: qui mẽdacium dicit, ipse fallitur. *Item hoc addidit:* Qui mentitur, inquit, fallit, quantum in se est: *item hoc quoque super eadem re dicit*: Vir bonus, *inquit*, præstare debet ne mentiatur: prudens ne mendacium dicat. alterum incidit in hominem, alterum non. *Variè mehercle & lepidè Nigidius tot sententias in eandem rem, quasi aliud atque aliud diceret, disperauit.*

CAPVT XII.

Quod Chrysippus philosophus omne verbum ambiguum dubiumque esse dicit; Diodorus contra nullum verbum ambiguum esse putat.

Chrysippus ait omne verbum ambiguum natura esse, quoniam ex eodem duo vel plura accipi possunt. Diodorus autem, cui Crono cognomentum fuit, Nullum, *inquit,* verbum est ambiguum: nec quisquam ambiguum dicit, aut sentit; nec aliud dici videre debet quam quod se dicere sentit is qui dicit. at cum ego, *inquit*, aliter sensi, tu aliud accepisti: obscure magis dictum quàm ambiguè videri potest. ambigui enim verbi natura illa esse debuit, vt qui id diceret, duo vel diceret. nemo autem duo vel plura dicit, qui se sentit vnum dicere.

CAPVT XIII.

Quid T. Castricius de verbis deque sententia quadam C. Gracchi existimauerit, quodque esse eam sine vllo sensus emolumento docuerit.

Apud T. Castricium disciplinæ rhetoricæ doctorem, graui atque firmo iudicio virum, legebatur oratio C. Gracchi in P. Popilium. in eius orationis principio collocata verba sunt accuratius modulatiúsque, quam veterum oratorum consuetudo fert. ea verba sicuti dixi composita hac sunt: Quæ vos cupide per

hosce annos appetistis atque voluistis: ea si temere repudiatitis; abesse non potest, quin aut olim cupide appetisse, aut nunc temere repudiasse dicamini. *Cursus igitur hic & sonus rotundæ volubilisque sententiæ eximiè nos & vnicè delectabat; tanto id magis, quòd iam tunc C. Graccho viro illustri & seuero eiusmodi compositionem fuisse cordi videbamus. sed enim cum eadem ipsa verba sæpius petentibus nobis lectitarentur: admoniti à Castricio sumus vt consideraremus, quæ vis quodve emolumentum eius sententiæ foret; neque pateremur vt aures nostræ cadentis aptè orationis modis eblanditæ animum quoque nobis voluptate inani perfunderent. cumque nos admonitione ista attentiores fecisset, Inspicite, inquit, penitus quid efficiant verba hæc; dicátque mihi quæso aliqui vestrum, an sit vlla huiusce sententiæ aut grauitas aut gratia.* Quę vos cupide per hosce annos appetistis atque voluistis; ea temere si repudiaritis, abesse non potest, quin aut olim cupide appetisse, aut nunc temere repudiasse dicamini. *Cui enim omnium hominum in mentem non venit id profectò vsu venire, vt quod cupidè appetieris, cupidè appetisse, &, quod temere repudiaueris, temere repudiasse dicaris? at si opinor, inquit, ita scriptum esset:* Quæ vos per hosce annos appetistis atque voluistis: ea nunc si repudiaritis, abesse non potest quin aut olim cupidè appetisse, aut nunc temere repudiasse dicamini. *si, inquit, ita diceretur grauior scilicet solidiorque fieret sententia; & acciperet aliquid iustæ in audiendo exspectationis. nunc autem verba hæc* cupidè & temerè, *in quibus verbis omne momentum rei est, non*

in concludenda sententia tantum dicuntur; sed supra quoque nondum desiderata ponuntur: &, quæ nasci oririque ex ipsa rei conceptione debebant, ante omnino, quàm res postulat, dicuntur. nam qui ita dicit: si hoc feceris, cupidè fecisse diceris; rem dicit sensus alicuius ratione collectam & confectam. qui vero ita dicit; si cupidè feceris, fecisse diceris; non longe secus dicit, atque si diceret si cupidè feceris, cupidè feceris. Hæc ego, inquit, admonui, non vt C. Graccho vitio darem (dij enim mentem meliorem mihi. nam, si quicquam in tam fortis facundiæ viro vitii vel erroris esse dici potest, id omne & auctoritas eius exhausit, & vetustas consumsit) sed uti caueretis, ne vos facile perstringeret modulatus aliquis currentis facundiæ sonitus; atque vt vim ipsam rerum virtutemque verborũ prius pensitaretis: &, si quidem grauis atque integra & sincera sententia diceretur, tum, si ita videretur, gressibus quoque ipsis orationis gestibus plauderetis; si vero frigidi & leues & futiles sensus in verba aptè numerosèque posita includerentur; non esse id secus crederetis, quam cum hominibus insigni deformitate ad facienda ridicula imitantur histriones & gestiunt.

CAPVT XIIII.

Sobria & pulcherrima Romuli regis responsio circa vini vsum.

Simplicißima suauitate & rei & orationis L. Piso Frugi vsus est in primo annali cum de Romuli regis vita atque victu scriberet. ea verba, quæ scripsit, hæc sunt. Eundem Romulum dicunt ad cœnam vocatum ibi nõ multum bibisse: quia postridie negotium haberet. ei dicunt: Romule, si istuc omnes homines faciãt, vinum vilius sit. is respondit; imo verò carũ, si quantum quisque volet, bibat: nam ego bibi quantum volui,

CAPVT XV.

De *ludibundo* & *errabundo*, atque id genus verborũ productionibus: & quod Laberius sic *amorabundam* dixit, vt dicitur *ludibunda* & *errabunda*: atque inibi quod Sisenna per huiuscemodi verbum noua figura vsus est.

Laberius in lacu Auerno *mulierem amantẽ verbo inusitatius facto*, amorabundã, *dixit. id verbum Casellius Vindex in commentario lectionum antiquarum ex figura scriptum dixit. qua* ludibunda, ridibunda, & errabunda *dicitur*, ludens & ridens & errans. *Terentius autem Scaurus, diui Hadriani tẽporibus grammaticus vel nobilißimus, inter alia quæ de Caselly erroribus composuit, in hoc quoque verbo errasse eum scripsit; quod idem esse putauerit*, ludens & ludibunda, errans & errabunda, ridens & ridibũda, nam ludibunda, *inquit*, & ridibunda, & erra-

bunda ea dicitur, quæ ludentem vel ridentem vel errantem agit aut simulat. *Sed qua ratione Scaurus adductus sit, vt Cæsellium in eo reprehenderet, non Hercle reperiebamus. non est enim dubium, quin hæc genere ipso duntaxat idem significent, quod ea demonstrant, à quibus producuntur. quid esset autem ludentem agere vel imitari, non intelligere videri maluimus, quàm insimulare eum tamquam ipsum minus intelligentem. Quin magis Scaurum oportuit cōmentaria Cæsellij criminantem & hoc ab eo præteritũ requirere, quod nō dixerit, an quid & quantulũ differret à* ludibundo ludēs, & ridibundo ridēs & errabũdo errans, *ceteráque eorũ similia; an à principalibus verbis paulũ aliquid distarent, & quã omnino vim haberet particula hæc extrema eiusmodi vocabulis addita. hoc enim fuit potius requirendum in istiusmodi figuræ tractatu, sicuti requiri solet in* vinolento, & lutulento & turbulento *vacuáne & inanis sit ista hæc productio; cuiusmodi sunt, quæ παραγωγὰς Græci dicunt; an extrema illa particula habeat aliquid suæ propriæ significationis. Cum reprehensionem autem illam Scauri notaremus: in memoriam nobis rediјt, quod Sisenna in quarto historiarum eiusdem figuræ verbo ita vsus est.* Populabundus, *inquit*, agros ad oppidum peruenit. *quod scilicet significat, cum agros popularetur; non, vt Scaurus in consimilibus verbis ait, cum populantem ageret vel cum imitaretur. sed inquirentibus nobis quænam ratio & origo esset huiuscemodi figuræ,* populabundus, & errabundus, & lætabundus, & ludibundus, *multorúmque aliorum id genus verborum ἐνεπιβόλως hercle Appollinaris noster sibi videri ait, particulam istã postremam, in quam verba talia exeunt, vim & copiam & quasi abundantiam rei, cuius id verbum esset, demonstrare; vt* lætabundus *is dicatur qui abundè lætus sit,*

& errabundus *qui lõgo atque abundanti errore sit; ceteráque omnia ex ea figura ita dici ostendit; vt productio hac & extremitas largam & fluentem vim & copiam declararet.*

CAPVT XVI.

Quod Græcorum quorundam verborũ difficillima est in Latinam linguã mutatio, velut quod Græce dicitur πολυπραγμοσύνη.

ADiecimus sæpe animum ad vocabula rerum nõ paucißima, quæ neque singulis verbis, vt à Græcis, neque si maxime pluribus eas res verbis dicamus, tam dilucidè tamque aptè demonstrari Latina oratione poßunt, quam Græci ea dicunt priuis vocibus. Nuper etiam cum allatus eßet ad nos Plutarchi liber; & eius libri indicem legißemus, qui erat περὶ πολυπραγμοσύνης: percunctãti cuipiam, qui & litterarum & vocum Græcarum expers fuit, cuiusnam liber, & qua de re scriptus eßet: nomen quidem scriptoris statim diximus; rem, de qua scriptum fuit, dicturi hæsimus. ac tum quidem primò, quia non satis commodè opinabar interpretaturum eße si dicerem librum scriptum eße de negotiositate, aliud institui apud me exquirere, quod, vt dicitur, verbum de verbo expreßum eßet. nihil erat prorsus, quod aut meminißem legere me; aut, si etiam vellem fingere quod non insigniter asperum absurdúmque eßet, si ex multitudine & negotio verbum vnum compingerem; sicuti multiiuga *dicimus &* multicolora *&* multiformia. *sed non minus illepidè ita diceretur; quam si interpretari voce vna velis πολυφιλίαν, aut πολυτροπίαν, aut πολυσαρκίαν. quã-*

obrem cum diutulè tacitus in cogitando fuissem; respondi tandem, non videri mihi significari eam rem posse vno nomine: & idcirco iuncta oratione, quid vellet Græcum id verbum, pararam dicere. ad multas igitur res aggreßio, earumque omnium rerum actio, πολυπραγμοσύνη, inquam, Græcè dicitur; de qua hunc librum compositum esse inscriptio ista indicat. tum ille opicus verbis meis inchoatis & inconditis adductus virtutem eße πολυπραγμοσύνην, Hortatur, inquit, vos profectò nescio quis hic Plutarchus ad negotia capeßenda & ad res obeundas plurimas cum industria & celeritate; noménque ipsius virtutis, de qua locuturus eßet, libro ipsi, sicuti dicis, non incommodè præscripsit. minime, inquam, verò. neque enim ista omnino virtus est, cuius Græco nomine argumentum hoc libri demonstratur: neque id, quod tu opinare, aut ego me dicere sentio aut Plutarchus facit. deterret enim nos hoc quidem in libro, quam potest maximè, à varia promiscáque & non neceßaria rerum cuiuscemodi plurimarum & cogitatione & petitione. sed huius, inquam, tui erroris culpam esse intelligo in mea scilicet infacundia, qui ne pluribus quidem verbis potuerim non obscurissimè dicere, quod à Græcis perfectissimè vno verbo & planißimè dicitur.

CAPVT XVII.

Quid significet in veteribus prætorum edictis quod flumina retanda publice redemta habent.

Edicta veterum pretorum, sedentibus forte nobis in bibliotheca templi Traiani & aliud quid re-

quirentibus, cum in manus incidissent, legere atque cognoscere libitum est. Tum in quodam edicto antiquiore ita scriptum inuenimus. QVI. FLVMINA. RETANDA. PVBLICE. REDEMTA. HABENT. SI. QVIS. EORVM. AD. ME. EDVCTVS. FVERIT. QVI. DICATVR. QVOD. EVM. EX. LEGE. LOCATIONIS. FACERE. OPORTVERIT. NON. FECISSE. retanda *igitur quid esset quærebatur. dixit ibi quispiam nobiscum sedens amicus meus in libro se Gauij de origine vocabulorum septimo legisse* retas *vocari arbores, quæ aut ex ripis fluminum eminerent, aut in alueis eorum exstarēt, appellatasque esse à retibus, quod prætereuntes naues impedirent & quasi irretirent: ideircóque sese arbitrari* retanda *flumina locari solita esse, id est, purganda: ne quid aut moræ aut periculi nauibus in ea virgulta incidentibus fieret.*

CAPVT XVIII.

Qua pœna Draco Athenienses in legibus, quas populo Atheniensi scripsit, fures affecerit, & qua postea Solon, & qua item x. viri nostri, qui xii. tabulas scripserũt. atque inibi adscriptum, quod apud Ægyptios furta licita & permissa sunt, apud Lacedemonios autem cum studio quoque affectata & pro exercitio vtili celebrata; ac præterea M. Catonis de pœniendis furtis digna memoria sententia.

DRaco Atheniensis vir bonus multaque esse prudentia existimatus est; iurisque diuini & humani peritus fuit. is Draco leges, quibus Athenienses vterentur, primus omnium tulit. in illis legibus furem, cuius modi

cumque furti, supplicio capitis pœniendum esse, & alia pleraque nimis seuere censuit sanxitque. Eius igitur leges quoniam videbantur impendio acerbiores, non decreto iussoque, sed tacito illiterato que Atheniensium consensu obliteratæ sunt. Postea legibus alijs mitioribus à Solone compositis vsi sunt. is Solo ex septem illis inclutis sapientibus fuit. is sua lege in fures, non, vt Draco antea, mortis sed dupli pœna vindicandum existimauit. Decemviri autem nostri, qui post reges exactos leges quibus populus Romanus vteretur in duodecim tabulis scripserunt, neque pari seueritate in pœniendis omnium generum furibus neque remissa nimis lenitate vsi sunt. Nam furem, qui manifesto furto prensus esset, tum demum occidi permiserunt, si aut, cum faceret furtum, nox esset, aut interdiu telo se, cum prenderetur, defenderet. Ex ceteris autem manifestis furibus liberos verberari addicique iusserunt ei, cui factum furtum esset, si modo id luci fecissent, neque se telo defendissent; seruos item furti manifesti prensos verberibus affici & è saxo præcipitari, sed pueros impuberes prætoris arbitratu verberari voluerunt, noxiamque ab his factam sarciri. ea quoque furta, quæ per lancem liciumque concepta essent, proinde ac si manifesta forent, vindicauerunt. Sed nunc à lege illa decemuirali discessum est. nam si qui super manifesto furto iure & ordine experiri velit; actio in quadruplum datur. Manifestum *autem* furtum est, *vt ait Masurius*, quod deprehenditur dũ fit. faciendi finis est cum perlatum est, quo ferri cœperat. *furti concepti, item oblati, tripli pœna est. sed quod sit* oblatum, *quod* conceptum *& pleraque alia ad eam rem, ex egregiis veterum moribus accepta, neque inutilia cognitu neque iniucunda qui legere volet, inueniet Sabini librum, cui titulus est,* de furtis. *in quo id quoque scriptum est, quod volgo inopinatum est, non ho-*

minum tantum neque rerum mouentium, quæ efferri occulte & surripi possunt, sed fundi quoque & ædium fieri furtum: condemnatum quoque furti colonum, qui fundo, quem conduxerat, vendito possessione eius dominum interuertisset. atque id etiam, quod magis inopinabile est, Sabinus dicit furem esse hominis indicatum, qui, tum fugitiuus præter oculos forte domini iret, obtentu togæ, tamquam se amiciens, ne videretur à domino obstitisset. Alijs deinde furtis omnibus, quæ nec manifesta appellantur, pœnam imposuerunt dupli. id etiam memini legere me in libro Aristonis iureconsulti, haud quaquam indocti viri, apud veteres Ægyptios, quod genus hominum constat & in artibus reperiendis sollertes exstitisse, & in cognitione rerum indaganda sagaces, furta omnia fuisse licita & impœnita. Apud Lacedæmonios quoque, sobrios illos & acres viros, cuius rei non adeo vt Ægyptijs fides lõginqua est, non pauci neque ignobiles scriptores, qui de moribus legibusque eorum memorias condiderunt, ius atque vsum fuisse furandi dicunt, idque à iuuẽtute eorum, non ob turpia lucra neque ad sumtum libidini præbendum comparandamve opulentiam, sed pro exercitio disciplinaque rei bellicæ factitatum: quod & furandi sollertia & assuetudo acueret firmaretque animos adolescentium & ad insidiarum astus & ad vigilandi tolerantiam & obrependi celeritatem. Sed enim M. Cato in oratione, quam de præda militibus diuidunda scripsit, vehementius & illustribus verbis de impunitate peculatus atque licentia conqueritur. ea verba, quoniam nobis impensè placuerunt, adscripsimus. Fures, *inquit*, priuatorum furtorum in neruo atque in compedibus ætatem agunt; fures publici in auro atque in purpura. *Quam castè autem ac religiosè à prudentissimis viris quid esset* furtum *definitum sit, prætereundum non puto; ne quis eum*

solum furem esse putet, qui occultè tollit, aut clam surripit. Verba sunt Sabini ex libro iuris ciuilis secundo. Qui alienam rem attrectauit, cum id se inuito domino facere iudicare deberet, furti tenetur. *Item alio capite.* Qui alienum iacens lucri faciundi causa sustulit, furti obstringitur, siue scit cuius sit siue nescit. *Hæc quidem sic in eo, quo nunc dixi, Sabinus scripsit de rebus furti faciendi causa attrectatis. Sed meminisse debemus, secundum ea quæ supra scripsi, furtum sine vlla quoque attrectatione fieri posse, sola mente atque animo vt furtum fiat annitente. quocirca ne id quidem Sabinus dubitare se ait, quin dominus furti sit condemnandus, qui seruo suo, vti furtum faceret, imperauit.*

A. GELLII NOCTIVM ATTICARVM COMMENTARIVS LIBER DVODECIMVS.

CAPVT I.

Dissertatio Fauorini philosophi, qua suasit nobili feminæ, vt liberos, quos peperisset, non nutricum adhibitarum, sed suo sibi lacte aleret.

NVNCIATVM quondam est Fauorino philosopho, nobis præsentibus, vxorem auditoris, sectatorisque sui paulùlum ante enixam: auctumque eum esse nato filio. Eamus, inquit, & puerperam visum & patri gratulatum. Is erat loci senatorij ex familia nobiliore. Imus vna, qui tum aderamus: prosecutique eum sumus ad domum quo pergebat; & cum eo simul introgreßi sumus. tum in primis ædibus complexus hominem congratulatusque assedit: atque ibi percunctatus est, quam diutinum puerperium & quam laboriosi nixus fuißent: puellamque defeßam labore ac vigilia somnum capere cognouit. fabulari instituit prolixius. Et nihil, inquit, dubito quin filium lacte suo nutritura sit. Sed cum mater puellæ parcendum eße ei diceret, adhibendasque puero nutrices, ne ad dolores, quos in enitendo tulißet, munus quoque nutricationis graue ac difficile accederet: Oro te, inquit, mulier, sine eam totam integram eße matrem filij sui. quod est enim hoc contra naturam imperfectum atque dimidiatum matris genus, peperiße, ac statim ab sese abieciße? aluiße in vtero sanguine suo nescio quid, quod non videret; non alere nunc suo la-

suo lacte quod videat, iam viuentem, iam hominem, iam matris officia implorantem? an tu quoque, inquit, putas naturam feminis mãmarum vbera quasi quosdam naeuulos venustiores, non liberûm alendorum, sed ornandi pectoris causa dedisse? sic enim, quod à vobis scilicet abest, pleraeque istae prodigiosae mulieres fontem illum sanctissimum corporis, generis humani educatorem, arefacere & exstinguere cum periculo quoque auersi corruptique lactis laborant; tamquam pulchritudinis sibi insignia deuenustet. quod quidem faciunt eadem vecordia, qua quibusdam commenticijs fraudibus nituntur vt fetus quoque ipsi in corpore suo concepti aboriantur: ne aequor illud ventris irrugetur, ac de grauitate oneris & labore partus fatiscat. quod cum sit publica detestatione communique odio dignum, in ipsis hominem primordijs, dum fingitur, dum animatur, inter ipsas artificis naturae manus interfectum ire: quantulum hinc abest; iam perfectum, iam genitum, iam filium, proprij atque consueti atque cogniti sanguinis alimonia priuare? Sed nihil interest, hoc enim dicitur, dum alatur & viuat, cuius id lacte fiat. cur igitur iste, qui hoc dicit, si in capessendis naturae sensibus tam obsurduit, non id quoque nihil interesse putat, cuius in corpore cuiusque ex sanguine concretus homo & coalitus sit? an quia spiritu multo & calore exalbuit, non idem sanguis est nunc in vberibus, qui in vtero fuit? nonne hac quoque in re sollertia naturae euidens est, quod postquam sanguis ille opifex in penetralibus suis omne corpus hominis finxit, aduentante iam partus tempore, in supernas se partis profert, ad fouenda vitae atque lucis rudimenta praesto est, & recens natis notum & familiarem victum offert? Quamobrem non frustra creditum est, sicuti valeat ad fingendas corporis atque animi similitudines vis & natura seminis, non secus ad eamdem rem lactis quo-

que ingenia & proprietates valere. neque in hominibus id solum, sed in pecudibus quoque animaduersum. nam si ouium lacte hædi aut caprarum agni alantur, constat fermè in his lanam duriorem, in illis capillum gigni teneriorem. in arboribus etiam & frugibus maior plerumque vis & potestas est, ad earum indolem vel detrectandam vel augendam, aquarum atque terrarum quæ alunt, quam ipsius quod iacitur seminis. ac sæpè videas arborem lætam & nitentem in locum alium transpositam, deterioris terræ succo, deperisse. Quæ, malum, igitur ratio est, nobilitatem istam nati modo hominis, corpusque & animum bene ingeniatis primordiis inchoatum insitiuo degenerique alimento lactis alieni corrumpere? præsertim si ista, quam ad præbendum lactem adhibebitis, aut serua aut seruilis est; vt plerumque solet, externæ atque barbaræ nationis; si improba, si informis, si impudica, si temulenta est. nam plerumque sine discrimine, quæcumque id temporis lactens est, adhiberi solet. Patiemurne igitur infantem hunc nostrum pernitioso contagio infici, & spiritũ ducere in animum atque in corpus suum ex corpore & animo deterrimo? id Hercle ipsum est, quod sæpenumero miramur quosdam pudicarum mulierum liberos parentum suorum neque corporibus neque animis similes exsistere. scite igitur & peritè noster Maro, quod, cum versus illos Homeri consectaretur

--οὐκ ἄρα σοί γε πατὴρ ἦν ἱππότα Πηλεύς
Οὐδὲ Θέτις μήτηρ· γλαυκὴ δέ σ' ἔτικτε θάλασσα,
Πέτραι τ' ἠλίβατοι, ὅτι τοι νόος ἐστὶν ἀπηνής,

non partionem solam, tamquam ille quem sequebatur, sed alituram quoque feram & sæuam criminatus est addidit enim hoc de suo:

Hyrcanæque admorunt vbera tigres.

quoniam videlicet in moribus inolescendis magnam ferè partem ingenium altricis & natura lactis tenet: quæ iam à principio imbuta paterni seminis concretione, ex matris etiam corpore & animo recentem indolem configurat. & præter hæc autem quis illud etiam negligere aspernarique poßit, quod quæ partus suos deserunt ablegantque à sese & alijs nutriendos dedunt, vinculum illud coagulumque animi atque amoris, quo parentes cum filijs natura consociat, interscindunt, aut certè quidem diluunt deteruntque. nam vbi infantis aliorsum dati facta ex oculis amolitio est; vigor ille maternæ flagrantiæ sensim atque paulatim restinguitur; omnisque impatientißimæ sollicitudinis strepitus consilescit. neque multo minor amendati ad nutricem aliam filij quam morte amißi obliuio est. ipsius quoque infantis affectio animi, amoris, consuetudinis, in ea sola, vnde alitur, occupatur; & proinde, vt in expositis vsu venit, matris quæ genuit neque sensum vllum neque desiderium capit. ac propterea oblitteratis & abolitis natiuæ pietatis elementis, quicquid ita educati liberi amare patrem atque matrem videntur, magnam fere partem non naturalis ille amor est, sed ciuilis & opinabilis: Hæc Fauorinum dicentem audiui Græca oratione. cuius sententias, communis vtilitatis gratia, quantum meminisse potui, retuli. amœnitates verò & copias vbertatesque verborum Latina omnis facundia vix quidem indipisci potuerit; mea tenuitas nequaquam.

Quod Annæus Seneca iudicans de Q. Ennio deque M. Tullio leui futilique iudicio fuit.

CAPVT II.

De Annæo Seneca partim existimant vt de scriptore minimè vtili; cuius libros attingere nullum precium operæ sit: quod oratio eius vulgaris videatur & protrita; res atque sententiæ aut inepto inanique impetu sint, aut vt leui & quasi dicaci argutia; eruditio autem vernacula & plebeia nihilque ex veterum scriptis habens neque gratiæ neque dignitatis. alij vero elegantiæ quidem in verbis parum esse non inficias eunt; sed & rerum, quas dicat, scientiam doctrinamque ei non deesse dicunt; & in vitijs morum obiurgandis seueritatem grauitatemque non inuenustam. mihi de omni eius ingenio deque omni scripto iudicium censuramque facere non necessum est. sed quod de M. Cicerone & Q. Ennio & P. Virgilio iudicauit, ea res cuimodi sit ad considerandum ponemus. in libro enim vicesimosecundo Epistolarum moralium, quas ad Lucilium composuit, deridiculos versus Q. Ennium de Cethego antiquo viro fecisse hos dicit:

--- dictus ollis popularibus olim
Qui tum viuebant homines, atque æuum agitabant,
Flos delibatus populi, & suada medulla.

ac deinde scribit de isdem versibus verba hæc. Admiror eloquentissimos viros & deditos Ennio pro optimis ridicula laudasse. Cicero certè inter bonos eius versus & hos refert. *atque id etiam de Cicerone dicit:* Non miror, *inquit*, fuisse qui hos versus scriberet; cum fuerit qui laudaret: nisi forte Cicero summus orator agebat causam suam, & volebat hos versus videri bonos. *postea hoc etiam addidit insulsissimè.* Apud ipsum quoque, *inquit*, Ciceronem inuenies etiam in prosa oratione quædam; ex quibus intelligas il-

lum non perdidisse operam, quod Ennium legit. *ponit deinde quæ apud Ciceronem reprehendat, quasi Enniana: quod ita scripserit in libris de republica.* Vt Menelao Laconi quædam fuit suauiloquens iucunditas. *& quod alio in loco dixerit*, breuiloquentiam in dicendo colat. *atque ibi homo nugator Ciceronis errores deprecatur. &*, Non fuit, *inquit*, Ciceronis hoc vitium, sed temporis. necesse erat hæc dici, cum illa legerentur. *deinde adscribit Ciceronem hæc ipsa interposuisse ad effugiendam infamiam nimis lasciuæ orationis & nitidæ De Virgilio quoque eodem in loco verba hæc ponit.* Virgilius quoque noster non ex alia causa duros quosdam versus & enormes : & aliquid supra mensuram trahentis interposuit, quàm vt Ennianus populus agnosceret in nouo carmine aliquid antiquitatis. *Sed iam verborum Senecæ piget. hæc tamen & inepti & insubidi hominis ioca non prætéribo.* Quidam sunt, *inquit*, tam magni sensus Q. Ennii, vt, licet scripti sint inter hircosos, possint tamen inter vnguentatos placere. *&, cum reprehendisset vèrsus quos supra de Cethego posuimus,* Qui huiusceemodi, *inquit*, versus amant, liqueat sibi eosdem admirari & Soterici lectos. *Dignus sane Seneca videatur lectione ac studio adolescentium, qui honorem coloremque veteris orationis Soterici lectis compararit, quasi minimæ scilicet gratiæ, & relictis iam contemtisque. audias tamen commemorari ac referri pauca quædam quæ idem ipse Seneca bene dixerit. quale est illud, quod in hominem auarum & auidum & pecuniæ sitientem dixit.* Quid enim refert quantum habeas? multo illud plus est quod non

habes. *bene hoc sanè. bene. sed adolescentium indolem non tam iuuant quæ bene dicta sunt, quam inficiunt quæ pessime; multoque magis, si & plura tanto quæ deteriora sunt, & quædam in his non pro enthymemate aliquo rei paruæ ac simplicis sed in re ancipite pro consilio dicuntur.*

Lictoris vocabulum qua ratione conceptum ortumque sit, & super eo diuersæ sententiæ Valgii Rufi & Tullii Ciceronis.

CAPVT III.

V*Algius Rufus in secundo librorum, quos inscripsit de rebus per epistolam quæsitis, lictorem dicit à ligando appellatum esse. quod, cum magistratus P. R. virgis quempiam verberari iußissent, crura eius & manus ligari vincirique à viatore solita sint; isque, qui ex collegio viatorum officium ligandi haberet, lictor sit appellatus: vtiturque ad eam rem testimonio M. Tullij, verbaque eius refert ex oratione, qua dicta est pro C. Rabirio.* Lictor, *inquit*, colliga manus. *Hæc ita Valgius. & nos sane cum illo sentimus. sed Tiro Tullius M. Ciceronis libertus* lictorem *vel à* limo *vel à* licio *dictum scripsit.* licio enim transuerso, quod limum appellatur, qui magistratibus, *inquit*, præministrabant cincti erant. *Si quis autem est qui propterea putat probabilius esse, quod Tiro dixit, quoniam prima syllaba in lictore, sicuti in licio producta est, & in eo verbo, quod est ligo correpta est: nihil ad rem istuc pertinet. nam sicut à ligando lictor, & à legendo lector, & à viuendo victor, & tuendo tutor, & struendo structor, productis quæ corripiebantur vocalibus dicta sunt.*

CAPVT IIII.

Versus accepti ex Ennij septimo annalium, quibus depingitur finiturque ingenium, comitásque hominis minoris erga amicum superiorem.

DEscriptum definitúmque est à Q. Ennio, in annali septimo, graficè admodum scitéque, sub historia Gemini Seruilij, viri nobilis, quo ingenio, qua comitate, qua modestia, qua fide, qua linguæ parsimonia, qua loquendi opportunitate, quanta rerum antiquarum morúmque veterum ac nouorum scientia, quantáque seruandi tuendique secreti religione, qualibus denique ad mœniendas vitas molestias fomentis, leuamentis, solatiis, amicum esse conueniat hominis genere & fortuna superioris. Eos ego versus non minus frequenti aßiduóque memoratu dignos puto, quam philosophorum de officiis decreta. ad hoc color quidam vetustatis in his versibus tam reuerendus est, suauitas tam impromisca tamque à fuco omni remota est, vt, mea quidem sententia, pro antiquis sacratisque amicitiæ legibus obseruandi, tenendi, colendique sint. quapropter adscribendos eos existimaui, si quis iam statim desideraret.

Hæc locutus vocat, quo cum bene sæpè libenter
Mensam sermonésque suos rerumque suarum
Comiter impertit: magnam cum lassus diei
Partem fuuisset, de summis rebus gerundis,
Consilio, indu foro lato sanctoque senatu,

Cui res audacter magnas paruásque iocumque
Eloqueretur; cuncta malúsque & quæ bona dictu
Euomeret si qui vellet, tutóque locaret.
Quocum multa volup ac gaudia clamque palámque.
Ingenium; cui nulla malum sententia suadet
Vt faceret facinus leuis, haud malus, doctus, fidelis,
Suauis homo, facundus, suo contentus, beatus,
Scitus, secunda loquens in tempore, commodus, verbûm
Paucûm, multa tenens antiqua sepulta, vetustas
Quæ facit, & mores veterésque nouósque tenentem,
Multorum veterum leges Diuúmque hominúmque
Prudentem; qui dicta loquive tacereve posset.

Hunc inter pugnas compellat Seruilius sic.

L. Ælium Stilonem dicere solitum ferunt Q. Ennium de semetipso hæc scripsisse; picturámque istam morum & ingenij ipsius Ennij factam esse.

CAPVT V.

Sermo Tauri philosophi de modo atque ratione tolerandi doloris secundum Stoicorum decreta.

CVm Delphos ad Pythia conuentúmque totius fermè Græciæ visendum philosophus Taurus iret; nósque ei comites essemus; inque eo itinere Lebadiam venissemus, quod est oppidum antiquum in terra Bœotia: affertur ibi ad Taurum, amicum eius quempiam nobilem in Stoica disciplina philosophum ægra valetudine oppressum decumbere. tunc omisso itinere, quod alioquin maturandum erat, & relictis vehiculis, pergit eum properè videre; nósque de more quem in locum cumque iret secuti sumus. & vbi ad ædes, in quîs ille ægrotus erat, peruenimus: videmus hominem doloribus cruciatibúsque alui, quòd Græci colon dicunt, & febri simul rapida afflictari; gemitúsque ex eo compressos erumpere; spiritúsque & anhelitus è pectore eius euadere non dolorem magis indicantes quam pugnam aduersum dolorem. post deinde cum Taurus & medicos accersisset, collocutúsque de facienda medela esset; & eum ipsum ad retinendam patientiam testimonio tolerantiæ, quam videbat, perhibito stabilisset; egressique deinde ad vehicula & ad comites rediremus: Vidistis, inquit Taurus, non sanè iucundum spectaculum, sed cognitu tamen vtile, congredientes compugnantésque philosophum & dolorem. faciebat vis illa & natura morbi, quod erat suum, distractionem cruciatúmque membrorum; faciebat contra ratio & natura animi, quod erat æque suum: perpetiebatur & cohibebat coercebátque intra sese violentias effrenati doloris. nullos eiulatus, nullas complorationes, ne vllas quidem voces indecoras edebat: signa tamen quædam, sicut vidistis, exsistebant virtutis & corporis de possessione hominis pugnantium. Tum è sectatoribus Tauri iuuenis in disciplinis philosophiæ non ignauus Si tanta, inquit, doloris acerbitas est, vt contra voluntatem contráque iudicium animi nitatur, inuitúmque hominem cogat

ad gemendum confitendúmque de malo morbi sæuientis ; cur dolor apud stoicos indifferens esse dicitur, non malum? cur deinde aut stoicus homo cogi aliquid potest, aut dolor cogere, cum & dolorem stoici nihil cogere & sapientem nihil cogi posse dicant? Ad ea Taurus, vultu iam propemodum lætiore (delectatus enim videbatur illecebra quæstionis) Si iam amicus, inquit, hic noster melius valeret, gemitus eiusmodi necessarios à calumnia defendisset, & hanc, opinor, tibi quæstionem dissoluisset. me autem scis cum stoicis non bene conuenire vel cum stoica potius disciplina. est enim pleraque & sibi & nobis incongruens: sicut libro, quem super ea re composuimus, declaratur. sed, vt tibi à me mos geratur, dicam ego indoctius, vt aiunt, & apertius; quæ fuisse dicturum puto sinuosius atque sollertius si quis nunc adesset stoicorum. nosti enim, credo, verbum illud vetus & peruulgatum: ἀμαθέστερόν πως εἰπὲ, καὶ σαφέστερον λέγε. atque hinc exorsus de dolore atque de gemitu stoici ægrotantis ita disseruit. Natura, inquit, omnium rerum, quæ nos genuit, induit nobis inoleuitque in ipsis statim principiis, quibus nati sumus, amorem nostri & caritatem: ita prorsus, vt nihil quicquam esset carius pensiusque nobis, quàm nosmetipsi. atque hoc esse fundamentum rata est conseruãdæ hominum perpetuitatis, si vnusquisque nostrum, simul atque editus in lucem foret, harum prius rerum sensum affectionémque caperet, quæ à veteribus philosophis τὰ πρῶτα κατὰ φύσιν appellata sunt; vt omnibus scilicet corporis sui commodis gauderet, ab incommodis omnibus abhorreret. postea per incrementa ætatis exorta è seminibus suis ratio est & vtendi consilij reputatio, & honestatis vtilitatísque veræ contemplatio subtiliorque exploratio commodorúmque dele-

ctus: atque ita præ ceteris omnibus enituit & præfulsit decori & honesti dignitas; ac, si ei retinendæ obtinendæve incommodum extrinsecus aliquod obstaret, contentum est. neque aliud esse vere & simpliciter bonum nisi honestum, aliud quicquam malum nisi quod turpe esset, existimatum est. reliqua omnia, quæ in medio forent ac neque honesta essent neque turpia, neque bona esse neque mala decretum est. productiones tamen & relationes suis quæque momentis distinctæ diuisæque sunt quæ προηγούμενα καὶ ἀποπροηγούμενα ipsi vocant. propterea voluptas quoque & dolor, quod ad finem ipsum bene beatéque viuendi pertinet, & in mediis relicta & neque in bonis neque in malis iudicata sunt. Sed enim quoniam his primis sensibus doloris voluptatísque, ante consilij & rationis exortum, recens natus homo imbutus est; & voluptati quidem natura conciliatus, à dolore autem quasi ab graui quodam inimico abiunctus alienatúsque est: iccirco affectiones istas primitus penitúsque inditas ratio post addita conuellere ab stirpe atque exstinguere vix potest. pugnat autem cum his semper: exsultantis eas opprimit obteritque, & parere sibi atque obedire cogit. itaque vidistis philosophum ratione decreti sui nixum cum petulantia morbi dolorísque exsultantia colluctantem, nihil cedentem, nihil confitentem, neque, vt plerique dolentes solent, heiulantem atque lamentantem, ac miserum sese & infelicem appellantem, sed acres tantum anhelitus & robustos gemitus edentem, signa atque indicia non victi neque oppressi à dolore sed vincere eũ atque opprimere enitentis. sed haud scio, inquit, an dicat aliquis ipsum illud quod pugnat, quod gemit, si malũ dolor nõ est, cur necesse est gemere & pugnare? quia enim omnia, quæ non sunt mala, molestia quoque omni nõ

carent; sed sunt pleraque noxa quidem magna & pernicie priuata, quia non sunt turpia; contra naturæ tamen mansuetudinem lenitatémque opposita sunt, & infesta per obscuram quandam & necessariam ipsius naturæ consequentiam. hæc ergo vir sapiens tolerare & cunctari potest; non admittere omnino in sensum sui non potest. ἀναλγησία enim atque ἀπάθεια non meo tantum, inquit, sed quorumdam etiam ex eadem porticu prudentiorum hominum, sicuti Panætii grauis atque docti viri, iudicio improbata abiectaque est. Sed cur contra voluntatem suam gemitus facere cogitur philosophus Stoicus, quem nihil cogi posse dicunt? nihil sane potest cogi vir sapiens cum est rationi obtinendæ locus. cum vero natura cogit; ratio quoque à natura data cogitur. quære etiam, si videtur, cur alicuius manu ob oculos suos repentè agitata inuitus conniueat; cur fulgente cælo à luminis iactu non sua sponte & caput & oculos declinet; cur tonitru vehementius facto sensim pauescat; cur sternumentis quatiatur; cur aut in ardoribus solis æstuet, aut in pruinis immanibus obrigescat. Hæc etenim & pleraque alia non voluntas nec cõsilium nec ratio moderatur; sed naturæ necessitatísque decreta sunt. fortitudo autem non ea est, quæ contra naturam, monstri vicem, nititur, vltráque modum eius egreditur, aut stupore animi aut immanitate aut quadam misera & necessaria in perpetiendis doloribus exercitatione. qualem fuisse accepimus ferum quendam in ludo Cæsaris gladiatorem: qui, cum vulnera eius à medicis exsiccabantur, ridere solitus fuit. sed ea vera & proba fortitudo est, quam maiores nostri scientiam esse dixerunt rerum tolerandarum & non tolerandarum: per quod apparet esse quædam intolerabilia; quibus fortes viri aut obeundis abhorreant aut sustinendis.

Cum hæc Taurus dixiſſet, videretúrque in eamdem rem plura etiam dicturus: peruentum eſt ad vehicula & conſcendimus.

CAPVT VI.

De ænigmate.

QVæ Græci dicunt ænigmata, hoc genus quidã è noſtris veteribus ſcirpos appellauerunt. quale eſt quod nuper inuenimus perhercle antiquum, perquam lepidum, tribus verſibus ſenarijs compoſitum ænigma: quod reliquimus inenarratum, vt legentium coniecturas in requirendo acueremus. verſus tres hi ſunt.

Semel minuſne, an bis minus ſit non ſat ſcio,
An vtrumque eorum, vt quondam audiui dicier,
Ioui ipſi regi noluit concedere.

Hoc qui nolet diutius apud ſeſe quærere, inueniet quid ſit in M. Varronis de ſermone Latino ad Marcellum libro ſecundo.

CAPVT VII.

Quam ob cauſam Cn. Dolabella proconſul ream mulierem veneficii confitentémque ad Areopagitas reiecerit.

AD Cn. Dolabellam proconſulari imperio prouinciam Aſiam obtinentem deducta mulier Smyrnæa eſt. eadem mulier virum & filium eodem tempore venenis clam datis vita interfecerat: atque id feciſſe ſe confitebatur; dicebátque habuiſſe ſe faciendi cauſam, quoniã idem illi maritus & filius alterum filium mulieris ex viro priore genitum adoleſcentem optimum & innocentiſſi-

mum exceptum insidiis occidissent. idque ita esse factum controuersia non erat. Dolabella retulit ad consilium: nemo quisquam ex consilio sententiam ferre in causa tam ancipiti audebat. quod & confessum veneficium, quo maritus & filius necati forent, non admittendum impœnitum videbatur; & digna tamen pœna in homines sceleratos vindicatum fuisset. Dolabella eam rem Athenas ad Areopagitas, vt ad iudices grauiores exercitatiorésque, reiecit. Areopagitæ cognita causa accusatorem mulieris & ipsam quæ accusabatur centesimo anno adesse iusserunt. sic neque absolutum mulieris veneficium est, quod per leges non licuit; neque nocens damnata pœnitáque, quæ digna venia fuit. Scripta hæc historia est in libro Valerii Maximi factorum & dictorum memorabiliũ octauo.

CAPVT VIII.

Reditiones in gratiam nobilium virorum memoratu dignæ.

P. Africanus superior & Tib. Gracchus Tib. & C. Gracchorum pater, rerum gestarum magnitudine & honorum atque vitæ dignitate illustres viri dissenserunt sæpenumero de republica: & ea siue qua alia re non amici fuerunt. ea simultas cum diu mansisset, & sollemni die Ioui libaretur, atque ob id sacrificium senatus in Capitolio epularetur: fors fuit vt apud eandem mensam duo illi iunctim locarentur. tum, quasi dis immortalibus arbitris in conuiuio Iouis optimi maximi dexteras eorum conducentibus, repente amicissimi facti: neque solum amicitia incepta, sed affinitas simul instituta. nam P. Scipio filiam virginem habens iam viro maturam ibi tunc eodem in loco despondit eam Tib. Graccho; quem

probauerat elegerátque exploratißimo iudicij tempore, dum inimicus est. Aemilius quoque Lepidus & Fulvius Flaccus, nobili genere amplißimisque honoribus & summo loco in ciuitate prædití, odio inter sese graui & simultate diutina conflictati sunt. postea populus eos simul censores facit. atque illi, vbi voce præconis renuntiati sunt, ibi in campo statim, nondum dimissa cõcione, vltro que & pari voluntate coniuncti complexique sunt: que eo die & in ipsa censura & postea iugi concordia fidißimè amicißimeque vixerunt.

CAPVT IX.

Quæ dicantur vocabula ancipitia, & quod *honoris* quoque vocabulum ancipiti sententia fuerit.

E*St plurifariam videre atque animaduertere in veteribus scriptis pleraque vocabula, quæ nunc in sermonibus volgi vnam certámque rem demonstrent, ita fuisse media & communia; vt significare & capere possent duas inter se res contrarias. ex quibus quædam satis nota sunt, vt* tempestas, valetudo, facinus, dolus, gratia, industria. *hæc enim fere iam volgatum est ancipitia esse & vtroqueuersus dici posse.* periculum *etiam &* venenum & contagium *non, vti nunc dicuntur, pro malis tandem dicta esse, multum exemplorum huiusmodi reperias. sed* honorem *quoque mediam vocem fuisse, & ita appellatum vt etiam* malus honos *diceretur & significaret* iniuriam, *id profecto rarissimum est. Quintus autem Metellus Numidicus in oratione, quam de triumpho suo dixit, his verbis vsus est.* Qua in re quanto vniuersi me vnum antistatis, tanto vobis quam mihi maiorem iniuriam atque contumeliam facit Quirites: & quanto probi

iniuriam facilius accipiunt quam alteri tradunt; tanto ille vobis quam mihi peiorem honorem habuit. nam me iniuriam ferre, vos facere vult Quirites: vt hîc conquestio, istic vituperatio relinquatur. honoré, *inquit*, peiorem vobis habuit quam mihi. *cuius verbi sententia est, quam ipse quoque supra dicit*; maiore vos affecit iniuria & contumelia quam me. *Præter huius autem verbi notionem adscribendam esse hanc sententiam ex oratione Q. Metelli existimaui vt definiremus Socratis esse decretum,*

Κάκιον εἶναι τὸ ἀδικεῖν ἢ τὸ ἀδικεῖσθαι.

CAPVT X.

Quod *æditumus* verbum Latinum sit.

AEditimus *verbum Latinum est & vetus, ea forma dictum, qua* finitimus *&* legitimus. *sed pro eo à plerisque nunc*, æదituus, *dicitur noua & commenticia vsurpatione, quasi à tuendis ædibus appellatus. Satis hoc esse potuit admonendi gratia dixisse, præter agrestes quosdam & indomitos certatores, qui nisi auctoritatibus adhibitis non comprimuntur. M. Varro, in libro secundo ad Marcellum de Latino sermone*, æditumum *dici oportere censet magis quam* æditūum; *quod alterum sit recenti nouitate fictum, alterum antiqua origine incorruptum. Lævius quoque, vt opinor, in Protesilaodamia* claustritumū *dixit, qui claustris ianuæ præesset; eadem scilicet figura, qua* æditumum *dici videbat qui ædibus præest. In Verrem M. Tullij in exemplaribus fidelissimis ita inueni scriptum.* æditumi custodésque maturè sentiunt. *in libris autem hoc vulgarijs*, æditui, *scriptum est. Pomponij fabula Attellana est, quæ ita inscripta est*; Aeditumus: *in qua hic versus*

versus est.

Qui postquam tibi appareo atque æditumor
in templo tuo.

Titus autem Lucretius in carmine suo, pro æditui s, æditituentes *appellat.*

CAPVT XI.

Errare istos, qui spe & fiducia latendi peccent; cum latebra peccati perpetua nulla sit: & super ea re Peregrini philosophi sermo ex Sophocli poetæ sententia.

PHilosophum nomine Peregrinum, cui postea cognomentum Proteus factum est, virum grauem atque cōstantem vidimus, cum Athenis essemus, deuersantem in quodam tugurio extra vrbem. cumque ad eum frequenter vētitaremus: multa hercle dicere eum vtiliter & honestè audiuimus. in quibus id fuit, quod præcipuū auditū meminimus. Virum quidē sapientem non peccaturum esse dicebat, etiam si peccasse eum dij atque homines ignoraturi forent. non enim pœnæ aut infamiæ metu non esse peccandū, sed iusti honestique studio & officio. si qui tamen non essent tali ingenio vel disciplina præditi, vti se vi sua ac sponte facile à peccando tenerent; eos omnis tunc peccare procliuius existimabat, cum latere posse id peccatum putarent; impunitatémque ex ea latebra sperarent. at si sciāt, inquit, homines nihil omnium rerum diutius posse celari: suppreßius pudentiúsque peccabitur. propterea versus istos Sophocli prudentißimi poetarum in ore esse habendos dicebat:

Πρὸς ταῦτα κρύπτε μηδὲν ὡς ἅπανθ' ὁρῶν
Καὶ πάντ' ἀκούων πάντ' ἀναπτύσσει χρόνος.

Alius quidam veterum poetarum, cuius nomen mihi nunc memoriæ non est, veritatem Temporis filiam esse dixit.

CAPVT XII.

Faceta responsio M. Ciceronis amolientis à se crimen manifesti mendacii.

HÆc quoque disciplina rhetorica est, callide & cum astu res criminosas citra periculum confiteri; vt si obiectum sit turpe aliquid, quod negari non queat, responsione ioculari eludas; & rem facias risu magis dignam quam crimine. sicut fecisse Ciceronem scriptum est, cum id, quod inficiari non poterat, urbano facetoque dicto diluit. nam cum emere vellet in palatio domum, & pecuniam in præsens non haberet; à P. Sulla, qui tum reus erat, mutua sestertia viciens tacita accepit. ea res tamen, priusquam emeret, prodita est & in vulgus exiuit: obiectumque ei est quod pecuniam, domus emendæ causa, à reo accepisset. tum Cicero inopinata opprobratione permotus accepisse se negauit: atque adeo, inquit, verum sit accepisse me pecuniam, si domum emero. sed cum postea emisset; & hoc mendacium in senatu ei ab inimicis obijceretur: risit satis; atque inter ridendum ἀκοινονόητοι, inquit, homines estis, cum ignoratis prudentis & cauti patris-familias esse, quod emere velit, emturum sese negare, propter competitores emtionis.

CAPVT XIII.

Intra Kalendas cum dicitur quid significet, vtrum *ante Kalendas* an *Kalendis* an vtrumque: atque inibi quid sit in oratione M. Tullii *intra Oceanum & intra montem Taurum* & in quadam epistola *intra modum.*

CVm Romæ à Consulibus iudex extra ordinem datus pronuntiare intra Kalendas iussus essem; Apollinarem Sulpicium doctum hominem percunctatus sum an his verbis, intra Kalendas, *ipsæ quoque Kalendæ tenerentur: dixique ei me videlicet datum, Kalendásque mihi prodictas vt intra eum diem pronuntiarem. Cur, inquit, hoc me potius rogas, quam ex istis aliquem peritis studiosisque iuris, quos adhibere in consilium iudicaturi soletis? tum illi ego ita respondi. Si aut de vetere, inquam, iure, aut recepto, aut controuerso & ambiguo, aut nouo & constituto discendum esset; issem planè sciscitatum ad istos quos dicis. sed cum verborum Latinorum sententia, vsus, ratio exploranda sit; scæuus profectò & cæcus animi forem, si, cum haberem tui copiam, issem magis ad alium quàm ad te. Audi igitur, inquit, de ratione verbi quid existimem. sed eo tamen pacto, vt id facias, non quod ego de proprietate vocis disseruero, sed quod in ea re omnium pluriumve consensu obseruari cognoueris. non enim verborum tantum communium vera atque propriæ significationes longiore vsu mutantur; sed legum quoque ipsarum iussa consensu tacito oblitterantur. tum deinde disseruit me & plerisque aliys audientibus in hunc ferme modum. Cum dies, inquit, ita præfinita*

est ut iudex intra Kalendas *pronuntiet; occupauit iam hæc omnis opinio non esse dubium quin ante Kalendas iure pronuntietur. & id tantum ambigi video, quod tu quæris, an* Kalendis *quoque iure pronuntietur. ipsum autem verbum sic proculdubio natum est, atque ita sese habet; ut, cum dicitur,* intra Kalendas, *non alius accipi dies debeat quam solæ Kalendæ. nam tres istæ voces,* intra, citra, vltra, *quibus certi locorum fines demonstrantur, singularibus apud veteres syllabis appellabantur,* in, cis, vls. *hæ deinde particulæ quoniam paruo exiguoque sonitu obscurius promebantur; addita est tribus omnibus eadem syllaba: & quod dicebatur,* cis Tiberim, *&,* vls Tiberim, *dici cœptum est,* citra Tiberim *&* vltra Tiberim. *item quod erat,* in, *accedente eadem syllaba,* intra, *factum est. sunt ergo hæc omnia quasi contermina iunctis inter se finibus cohærentia,* intra oppidum, vltra oppidum, citra oppidum. *ex quibus,* intra, *sicuti dixi,* in, *significat. nam qui dicit,* intra oppidum, intra cubiculum, intra ferias, *non dicit aliud quam,* in oppido, in cubiculo, in feriis. intra Kalendas *igitur non* ante Kalendas *est, sed* in Kalendis: *id est, eo ipso die quo Kalendæ sunt. itaque, secundum verbi ipsius rationem, qui iussus est* intra Kalendas *pronuntiare nisi* Kalendis *pronuntiet, contra iussum vocis facit. nam, si ante id fiat, non* intra *pronuntiat sed* citra. *nescio quo autem pacto recepta volgò interpretatio est absurdissima, ut* intra Kalendas *significare videatur etiam* citra Kalendas *vel* ante Kalendas. *nihil enim fermè interest. atque insuper dubitatur an* ante Kalendas *quoque pronuntiari possit; quando neque vltra neque citra, sed, quod inter hæc medium est,* intra Kalen-

das, *id est, kalendis pronuntiandum sit. sed nimirum consuetudo vicit: quæ cum omnium domina rerum, tum maxime verborum est. Ea omnia cum Apollinaris scitè perquam atque enucleatè disputauisset: tum ego hæc dixi; Cordi, inquam, mihi fuit, priusquam ad te irem, quærere explorareque quonam modo veteres nostri particula ista, qua de agitur, vsi sint. atque ita inuenimus Tullium in tertia in Verrem scripsisse.* Est autem modò locus intra Oceanum iam nullus neque tam longinquus neque tam reconditus, quo non per hæc tempora nostrorum hominum libido iniquitasque peruaserit. intra oceanum, *dicit contra rationem tuam. non enim vult, opinor, dicere* in oceano. *terras enim demonstrat omnis, quæ oceano ambiuntur, ad quas à nostris hominibus adiri potest, quæ sunt* citra oceanum, *non*, in oceano. *neque enim videri potest insulas significare nescio quas, quæ penitus esse intra æquora ipsa oceani dicuntur. tunc Sulpicius Apollinaris renidens Non mehercle inargutè, inquit, nec incallidè opposuisti hoc Tullianum. sed Cicero* intra oceanum, *non, vt tu interpretare*, citra oceanum *dixit. Quid enim potest dici* citra oceanum *esse, cum vndique oceanus circumscribat omnis terras & ambiat? nam* citra *quod est, id* extra *est, quî autem potest* intra *esse dici quod* extra *est? sed si ex vna tantum parte orbis oceanus foret;* citra oceanum *esse dici posset vel* ante oceanum. *cum vero omnis terras omnifariam & vndiqueuersum circumfluat: nihil citra eum est; sed vndarum illius ambitu terris omnibus conuallatis, in medio eius sunt omnia, quæ intra oras eius inclusa sunt. sicuti hercle sol non citra cælum vertitur, sed in cælo & intra cælum. Hæc tunc Apollinaris scitè acutéque dicere visus est. sed*

postea in libro M. Tullij epistolarum ad Ser. Sulpicium sic dictum esse inuenimus, intra modum, *vt* intra Kalendas *dicunt qui dicere*, citra Kalendas, *volunt. verba hæc Ciceronis sunt, quæ apposui*. Sed tamen quoniam effugi eius occasionem, qui fortasse arbitraretur me hanc rem imperitè non putare, si perpetuo tacerem: modicè hoc faciam aut etiam intra modum, vt & illius voluntati & meis studiis seruiam. modice, *dixerat, id est, cum modo æquo & pari. deinde, quasi hoc displiceret & corrigere id vellet, addit*; aut etiam intra modum. *per quod ostendit minus sese id facturum esse, quam quod fieri modice videretur: id est, non ad ipsum modum, sed retro paululum & citra modum. In oratione etiam, quam pro P. Sestio scripsit*, intra montem Taurum, *sic dicit, vt non significet* in monte Tauro, *sed* vsque ad montem Taurum cum ipso monte. *verba sunt hæc ipsius M. Tullij, ex ea, quam dixi, oratione*. Antiochum magnum illum maiores nostri magna belli contentione terra marique superatum intra montem Taurum regnare iusserunt: Asiam, qua illum multarunt, Attalo, vt is in ea regnaret, condonarunt. intra montem, *inquit*, Taurum regnare iusserunt. *quod non proinde est, vt*, intra cubiculum, *dicimus: nisi videri potest id esse*, intra montem, *quod est*, intra regiones *quæ Tauri montis obiectu seperantur. nam sicuti qui* intra cubiculum *est, is non in cubiculi parietibus sed intra parietes est quibus cubiculum includitur, qui tamen ipsi quoque parietes in cubiculo sunt: ita, qui regnat intra montem Taurum, non solum in monte Tauro regnat, sed in his etiam regionibus quæ Tauro monte clauduntur. Num igitur secundam istam verborum M. Tullij similitudinem, qui iubetur* in-

tra Kalendas *pronuntiare, is & ante* Kalendas, & ipsis Kalendis *iure pronuntiare potest: neque id fit quasi priuilegio quodam insitæ consuetudinis, sed certa rationis obseruatione: quoniam omne tempus, quod Kalendarum die includitur, intra Kalendas esse rectè dicitur.*

Saltem particula quam vim habeat & quam originem.

CAPVT XIIII.

SAltem *particula quam haberet principem significationem, quæque vocis istius origo esset, quærebamus. ita enim primitus factam esse apparet, vt non videatur, sicuti quædam supplementa orationis, temere & incondite assumta. atque erat qui diceret legisse se in grammaticis commentarijs P. Nigidij*, saltem *ex eo dictum, quod esset, si aliter: idquè ipsum dici solitum per defectionem: nam plenam esse sententiam*, si aliter non potest. *sed id nos in isdem commentarijs Nigidij, cum eos non*, opinor, *incuriosè legißemus, nusquam inuenimus. videntur autem verba ista*, si aliter non potest, *à significatione quidem voculæ huius, de qua quærimus, non aberrare. sed tot verba tamen in paucißimas litteras cludere improbæ cuiusdam subtilitatis est. Fuit etiam qui diceret homo in libris atque litteris aßiduus*, saltem, *sibi dictum videri* u *littera media extrita.* salutem *enim ante dictũ, quod nos* saltem *diceremus. nam cũ alia quædam petita & non impetrata sunt; tum solemus, inquit, quasi extremum aliquid petituri, quod negari minimè debeat, dicere*; hoc saltem fieri aut dari oportere; *tamquam salutem postremo petentes, quam impetrari certè & obtineri sit æquißimum. sed hoc itidem non illepide quidem fictum, nimis tamen esse videtur commenticium.*

censuimus igitur amplius quærendum.

Quod Sisenna in libris historiarum aduerbiis huiuscemodi sæpe numero vsus est, *celatim, vellicatim, saltuatim.*

CAPVT XV.

Cvm lectitaremus historiam Sisennæ aßiduè; huiuscemodi figuræ aduerbia in oratione eius animaduertimus; cuimodi sunt hæc, cursim, properatim, celatim, vellicatim, saltuatim. *ex quibus duo prima, quia sunt notiora, exemplis non indigebant. reliqua in historiarum sexto sic scripta sunt.* Quam maxime celatim poterat in insidiis suos disponit. *item alio in loco*: Nos vna æstate in Asia & Græcia litteris gesta idcirco continentia mandauimus, ne vellicatim aut saltuatim scribendo lectorum animos impediremus.

A. GELLII NOCTIVM ATTICARVM COMMENTARIVS LIBER TERTIVSDECIMVS.

Inquiſitio verborum iſtorum M. Tullii curioſior, quæ fuit in primo Antonianarum libro; *Multa autem impendere videntur præter naturam etiam præterque fatum*: tractatumque an idem duo iſta ſignificent, *fatum*, atque, *natura*, an diuerſum.

CAPVT I.

M. CICERO *in primo Antonianarũ ita ſcriptũ reliquit.* Hũc igitur vt ſequerer properaui, quem præſentes non ſunt ſecuti: non vt proficerem aliquid. neque enim ſperabam id, nec præſtare poteram. ſed vt ſi quid mihi humanitus accidiſſet (multa autem impendere videntur præter naturam etiam præterque fatum) huius diei vocem teſtem reipublicæ relinquerem meæ perpetuæ erga ſe voluntatis. præter naturam, *inquit*, præterque fatum. *an vtrumque idem valere voluerit*, fatum *atque* naturam *& duas res* καθ' ἑνός ὑποκειμένου *poſuerit, an vero diuiſerit ſeperaritque, vt alios caſus natura ferre videatur alios fatum, conſiderandum equidem puto: atque id maxime requirendum, qua ratione dixerit accidere multa humanitus poſſe præter fatum: quando ſic ratio & ordo & inſuperabilis quædam neceſſitas fati conſtituitur; vt omnia intra fatum claudenda ſint, niſi illud ſane Homeri ſecutus eſt;*

Μὴ καὶ ὑπὲρ μοῖραν δόμον ἄϊδος εἰσαφίκηαι.

Nihil autem dubium est quin violentam & inopinatam mortem significauerit: quæ quidem potest recte videri accidere præter naturam. sed cur id quoque genus mortis extra fatum posuerit, neque operis huius est explorare neque temporis. illud tamen non prætermittendum est, quod Virgilius quoque idipsum quod Cicero de fato opinatus est, cum hoc in quarto libro dixit de Elysa, quæ mortem per vim potita est;

Nam quia nec fato, merita nec morte peribat.

tamquam in faciendo fine vitæ quæ violenta sunt non videantur è fato venire. Demosthenis autem viri prudentia pari atque facundia præditi, verba idem ferè significantia de natura atque fato M. Cicero secutus videtur. ita enim scriptum est in oratione illa egregia, cui titulus est, ὑπὲρ στεφάνου· Ὁ μὲν τοῖς γονεῦσι μόνον γεγεννῆσθαι νομίζων, τὸν τῆς εἱμαρμένης καὶ τὸν αὐτόματον θάνατον περιμένει. ὁ δὲ καὶ τῇ πατρίδι, ὑπὲρ τοῦ μὴ ταύτην ἐπιδεῖν δουλεύουσαν ἀποθνήσκειν ἐθελήσει. *Quod Cicero fatum atque naturam videtur dixisse, id multo ante Demosthenes* τὴν πεπρωμένην καὶ τὸν αὐτόματον θάνατον *appellauit.* Αὐτόματος *enim* θάνατος, *quasi naturalis & fatalis, nulla extrinsecus vi coactus venit.*

Super poetarum Pacuuii & Accii colloquio familiari in oppido Tarentino.

CAPVT II.

QVibus otium & studiū fuit vitas atque ætates doctorū hominum quærere ac memoriæ tradere, de M. Pacuuio & L. Accio tragicis poetis historiam scripserunt huiuscemodi. Cum Pacuuius, inquiunt, grandi iam ætate

& morbo corporis diutino affectus, Tarentum ex vrbe Roma concessisset: Accius tunc haud paruo iunior proficiscens in Asia, cum in oppidum venisset, deuertit ad Pacuuium: comiterque inuitatus, plusculisque ab eo diebus retentus, tragœdiam suam, cui Atreus *nomen est, desideranti legit. tum Pacuuium dixisse aiunt sonora quidem esse, quæ scripsisset, & grandia; sed videri ea tamen sibi duriora paulum & acerbiora. Ita est, inquit Accius, vti dicis. neque id sane me pœnitet. meliora enim fore spero quæ deinceps scribam. nam quod in pomis est; itidem, inquit, esse aiunt in ingenijs: quæ dura & acerba nascuntur, post fiunt mitia & iucunda. sed quæ gignuntur statim vieta & mollia, atque in principio sunt vuida; non matura mox fiunt, sed putria. relinquendum igitur visum est in ingenio quod dies atque ætas mitificet.*

An vocabula hæc *necessitudo* & *necessitas* differenti significatione sint.

CAPVT III.

R*isu prorsus atque ludo res digna est, cum plerique grammaticorum asseuerant* necessitudinem *&* necessitatem *mutare longe, longéque differre: ideo quod* necessitas *sit vis quæpiam premens & cogens;* necessitudo *autem dicatur ius quoddam & vinculum religiosæ coniunctionis; idque vnum solitarium significet. sicut autem nihil quicquam interest* suauitudo *dicas an* suauitas, sanctitudo *an* sanctitas, acerbitudo *an* acerbitas, acritudo, *an, quod Accius in Neoptolemo scripsit,* acritas: *ita nihil rationis dici potest, quî* necessitudo *&* necessitas *seperentur. itaque in libris veterum vulgo reperias* necessitudinem *dici, pro*

eo quod necessum est. sed necessitas *sane pro iure officióque obseruantia affinitatísque infrequens est: quamquam, qui ob hoc ipsum ius affinitatis familiaritatisve coniuncti sunt, necessarij dicuntur. repperi tamen in oratione C. Cæsaris, qua Plautiam rogationem suasit,* necessitatem *dictam pro* necessitudine, *id est, iure affinitatis. verba hac sunt.* Equidem mihi videor pro nostra necessitate non labore, non opera, non industria defuisse. *Hoc ego scripsi de vtriusque vocabuli indifferentia, admonitus forte verbi istius, cum legerem Sempronij Asellionis veteris scriptoris quartum ex historia librum. in quo de P. Africano Pauli filio ita scriptum est.* Nam se patrem suum audisse dicere L. Aemilium Paulum, nimis bonum imperatorem signis collatis non decertare, nisi summa necessitudo aut summa ei occasio data esset.

CAPVT IIII.

Olympiadis Alexandri matris comis ac prudens ad filium Alexandrum rescriptio.

IN plerisque monumentis rerum ab Alexãdro gestarum, & paulo ante in libro M. Varronis, qui inscriptus est Orestes vel de insania, *Olympiadem Philippi vxorem festiuissime rescripsisse legimus Alexandro filio. nam cum is ad matrem ita scripsisset.* REX. ALEXANDER. IOVIS. HAMMONIS. FILIVS. OLYMPIADI. MATRI. SALVTEM. DICIT. *Olympias ei rescripsit ad hanc sententiam. Amabo, inquit, mi fili quiescas: neque deferas me neque criminere aduersum Iunonem. malum mihi prorsum illa magnum dabit, cum tu me literis tuis pelicem illi esse confiteris. Ea mulieris scita atque prudentis erga ferocem filium comitas sensim*

& comiter admonuisse eum visa est; deponendam esse opinionem vanam, quam ille ingentibus victoriis & adulantium blandimentis & rebus supra fidem prosperis imbiberat, genitum esse sese de Ioue.

CAPVT V.

De Aristotele, Theophrasto, & Menedemo philosophis, deque eleganti verecundia Aristotelis successorem diatribæ suæ eligentis.

Aristoteles philosophus annos iam ferè natus duo & sexaginta, corpore ægro affectoque, ac spe vitæ tenui fuit. tunc omnis eius sectatorum cohors ad eum accedit, orantes obsecrantesque vt ipse deligeret loci sui & magisterij successorem; quo, post summum eius diem, proinde vt ipso vterentur ad studia doctrinarum complenda excolendaque, quibus ab eo imbuti fuissent. Erant tunc in eius ludo boni multi, sed præcipui duo Theophrastus & Menedemus. ingenio hi atque doctrinis ceteros præstabant. alter ex insula Lesbo fuit, Menedemus autem Rhodo. Aristoteles respondit facturum esse quod vellent, cum id sibi foret tempestiuum. postea breui tempore cum idem illi, qui de magistro destinando petierant, præsentes essent: vinum ait, quod tum biberet, non esse id ex valetudine sua sed insalubre esse atque asperum; ac propterea quæri debere exoticum vel Rhodium aliquod vel Lesbium. id sibi vtrumque vt curarent, petiuit; vsurumque eo dixit, quod sese magis iuuisset. eunt. curant. inueniunt. adferunt. tum Aristoteles Rhodium petit. degustat. Firmum, inquit, hercle vinum & iucundum. petit mox Lesbium. quo item degustato. Vtrumque, inquit, oppido bonum, sed ἡδίων ὁ λέσβιος. id vbi dixit: nemini fuit dubium, quin, lepidè simul & verecundè, successorem illa voce sibi non vinum

delegisset. is erat è Lesbo Theophrastus, suauitate homo insigni linguæ pariter atque vitæ. itaque non diu post, Aristotele vita defuncto, ad Theophrastum omnes concesserunt.

CAPVT VI.

Quid veteres Latini dixerũt quas Græci *προσῳδίας* appellant; & idem quod vocabulum *barbarismi* non vsurpauerint neque Romani antiquiores neque Attici.

QVas Græci *προσῳδίας dicunt, eas veteres docti tum notas vocum tum moderamenta tum accentiunculas tum voculationes appellabant. quod nunc autem barbarè quem loqui dicimus, id vitium sermonis non barbarum esse sed rusticum, & cum eo vitio loquentes rusticè loqui dictitabant. P. Nigidius, in commẽtariis grammaticis,* Rusticus fit sermo, *inquit,* si adspires perperam. *itaque id vocabulum, quod dicitur vulgo barbarismus qui ante diui Augusti ætatem purè atque integrè locuti sunt an dixerint, nondum equidem inueni.*

CAPVT VII.

Diuersum de natura leonum dixisse Homerum in carminibus & Herodotum in historiis.

LEænas inter omnem vitam semel parere, eoque vno partu numquam edere plures quam vnum, Herodotus in tertia historia scriptum reliquit. verba ex eo libro hæc sunt.* ἡ δὲ δὴ λέαινα, ἐὸν ἰσχυρότατον καὶ θρασύτατον, ἅπαξ ἐν τῷ βίῳ τίκτει ἕν. τίκτουσα γὰρ συνεκβάλλει τῷ τέκνῳ τὰς μήτρας. *Homerus autem leones (sic enim feminas quoque virili genere appellat quod grãmatici* ἐπίκοινον

vocant) pluris gignere atque educare catulos dicit. versus, quibus hoc aperte demonstrat, hi sunt.

Εἱςήκει ὥς τις τε λέων περὶ οἷσι τέκεσσιν,
Ὦ ῥά τε νήπι' ἄγοντι συνάντήσονται ἐν ὕλῃ
Ἄνδρες ἐπακτῆρες.

item alio in loco idem significat:

Πυκνὰ μάλα στενάχων· ὥσπερ λὶς ἠϋγένειος
Ὦ ῥάθ' ὑπὸ σκύμνους ἐλαφηβόλος ἅρπασεν ἀνὴρ
Ὕλης ἐκ πυκινῆς.

Ea nos dissensio atque diuersitas cum agitaret inclutißimi poetarum & historicorum nobilißimi: placuit libros Aristotelis philosophi inspici, quos de animalibus exquisitißime composuit. in quibus, quod super ista re scriptum inuenimus, cum ipsius Aristotelis verbis, in his commentariis scriberemus. verba Aristotelis haec sunt ex libro de historia animalium sexto.

Λέων δ' ὅτι μὲν ὀχεύει ὄπισθεν, καὶ ἔστιν ὀπισθουρητικὸν, εἴρηται πρότερον. ὀχεύει δὲ καὶ τίκτει οὐ πᾶσαν ὥραν, καθ' ἕκαστον μέντοι τὸν ἐνιαυτόν. τίκτει μὲν οὖν τοῦ ἔαρος. τίκτει δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δύο· τὰ μὲν τοι πλεῖστα ἕξ. τίκτει δ' ἐνίοτε καὶ ἕν. ὁ δὲ λεχθεὶς μῦθος περὶ τοῦ ἐκβάλλειν τὰς ὑστέρας τίκτοντα, ληρώδης ἐστίν· συνετέθη δὲ ἐκ τοῦ σπανίους εἶναι τοὺς λέοντας ἀποροῦντος τὴν αἰτίαν τοῦ τὸν μῦθον συνθέντος. σπάνιον γὰρ τὸ γένος τὸ τῶν λεόντων ἐστὶ, καὶ οὐκ ἐν πολλῷ γίγνεται τόπῳ, ἀλλὰ τῆς εὐρώπης ἁπάσης ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ ἀχελῴου καὶ τοῦ νέσσου ποταμοῦ. τίκτει δὲ ὁ λέων πάνυ μικρὰ, οὕτως ὥστε δίμηνα ὄντα μόλις βαδίζειν. οἱ δ' ἐν συρίᾳ λέοντες τίκτουσι πεντάκις. τὸ πρῶτον πέντε, εἶτα ἀεὶ ἑνὶ ἐλάττονα. μετὰ δὲ ταῦτα οὐκέτι οὐδὲν τίκτουσιν, ἀλλ' ἄγονοι διατελοῦσιν. οὐκ ἔχει δὲ ἡ λέαινα χαίτην, ἀλλ' ὁ ἄρρην λέων. βάλλει δὲ ὁ λέων τοὺς κυνόδοντας καλουμένους τέτταρας μόνους, δύο μὲν ἄνωθεν, δύο δὲ κάτωθεν. βάλλει δὲ ἑξάμηνος ὢν τὴν ἡλικίαν.

CAPVT VIII.

Quod Afranius poeta prudenter & lepide ſapientiam filiam eſſe Vſus & Memoriæ dixit.

Eximie hoc atque veriſsime Afranius poeta de gignenda comparandaque ſapientia opinatus eſt; quod eam filiam eſſe Vſus & Memoriæ dixit. eo namque argumento demonſtrat, qui ſapiens eſſe rerum humanarum velit; non libris ſolis neque diſciplinis rhetoricis dialecticiſque opus eſſe; ſed oportere eum verſari quoque exercerique in rebus cominus noſcendis periclitandiſque; eaque omnia acta & euenta firmiter meminiſſe; & proinde ſapere ac conſulere ex his quæ pericula ipſa rerum docuerint, non quæ libri tantum ac magiſtri per quaſdam inanitates verborum & imaginum, tanquam in mimo aut in ſomnio, dictitauerint. Verſus Afranij ſunt in togata, cui Sellæ nomen eſt.

Vſus me genuit, mater peperit Memoria.
--Sophiam vocant me Graii, vos Sapientiam.

item verſus eſt in eandem fermè ſententiam Pacuuij: quem Macedo philoſophus vir bonus, familiaris meus, ſcribi debere cenſebat pro foribus omnium templorum.

Ego odi homines ignaua opera & philoſopha ſententia.

nihil enim fieri poſse indignius neque intolerantius dicebat, quam quod homines ignaui ac deſides, operti barbâ & pallio, mores & emolumenta philoſophiæ in linguæ verborumque artes conuerterent; & vitia facundiſsimè accuſarent intercutibus ipſi vitiis madentes.

CAP.

CAPVT IX.

Quid Tullius Tiro in commentariis scripserit, de Suculis & Hyadibus quæ sunt stellarum vocabula.

TVllius Tiro M. Ciceronis alumnus & libertus adiutorque in litteris studiorũ eius fuit. is libros cõpluris de vsu atque ratione linguæ Latinæ item de variis atque promiscis quæstionibus composuit. in his esse præcipui videntur, quos Græco titulo πανδέκτας *inscripsit, tamquam omne rerum atque doctrinarum genus continentis. ibi de his stellis, quæ appellantur suculæ, hoc scriptum est.* Adeo, *inquit*, veteres Romani litteras Græcas nesciuerunt & rudes Græcæ linguæ fuerunt, vt stellas, quæ in capite Tauri sunt, propterea suculas appellarint, quod eas Græci ὑάδας vocant; tamquam id verbum Latinum Græci verbi interpretamentum sit. quia Græce ὕες, sues Latine dicantur. sed ὑάδες, *inquit*, οὐκ ἀπὸ τῶν ὑῶν, ita vt nostri opici putauerunt, sed ab eo, quod est ὕειν, appellantur. nam & cum oriuntur & cum occidunt, tempestates pluuias largosque imbres cient. pluere autem & Græca lingua ὕειν dicitur. *Hæc quidem Tiro in pandectis. sed enim veteres nostri non vsque eo rupices & agrestes fuerunt, vt stellas hyadas idcirco suculas nominarent, quod ὕες Latine sues dicantur: sed vt quod Græci ὑπὲρ nos super dicimus, quod illi ὕπτιος, nos supinus; quod ὑφορβὸς nos subulcus; quod item illi ὕπνος, nos primo* sypnus *deinde per y Græcæ Latinæque litteræ cognationem* sumpnus: *sic quod ab illis ὑάδες, à nobis primo syades deinde suculæ appellatæ. stellæ autem istæ non capite Tauri sunt, vt Tiro*

dicit (nullum enim videtur præter eas stellas Tauri caput) sed hæ ita circulo, qui Zodiacus dicitur, sitæ locatæque sunt; vt ex earum positu species quædam & simulachrum esse videatur Tauri capitis: sicuti cæteræ partes & reliqua Tauri conformata & quasi depicta est locis regionibusque earum stellarum, quas Græci πλειάδας, nos vergilias vocamus.

CAPVT X.

Quod *sororis* etymon esse dixerit Labeo Antistius & quod *fratris* Nigidius.

Labeo Antistius iuris quidem ciuilis disciplinam principali studio exercuit, & consulentibus de iure publicè responsitauit; cæterarum quoque bonarum artium non expers fuit: & in grammaticam sese atque dialecticam litterasque antiquiores altioresque penetrauerat; Latinarumque vocu origines rationesque percalluerat: eaque præcipuè scientia ad enodandos plerosque iuris laqueos vtebatur. Sunt adeo libri post mortem editi qui posteriores inscribuntur. quorum librorum tres continui tricesimusoctauus & tricesimusnonus & quadragesimus pleni sunt id genus rerum ad enarrandam & illustrandam linguam Latinam conducentium. Præterea in libris, quos ad prætoris edictū scripsit, multa posuit partim lepidè atque argute reperta. sicuti hoc est, quod in quarto ad edictum libro scriptum legimus. Soror, *inquit*, appellata est, quòd quasi seorsum nascitur. seperatur ab ea domo in qua nata est & in aliam familiam transgreditur. *Fratris autem vocabulum P. Nigidius homo impensè doctus non minus arguto subtilique ἐτύμῳ interpretatur.* Frater, *inquit*, est dictus quasi ferè alter.

CAPVT XI.

Quem M. Varro aptum iustumque esse numerum conuiuarum existimarit: ac de mensis secundis & bellariis.

L*Epidißimus liber est M. Varronis ex satyris Menippeis, qui inscribitur.* NESCIS. QVID. VESPER. SERVS. VEHAT. *in quo disserit de apto conuiuarum numero, deque ipsius conuiuij habitu cultuque. dicit autem conuiuarum numerum incipere oportere à Gratiarum numero; & progredi ad Musarum; id est, proficisci à tribus & consistere in nouem: vt, cum paucißimi conuiuæ sunt, non pauciores sint quam tres; cum plurimi, non plures quam nouem.* nam multos, *inquit,* esse non cõuenit quod turba plerúque est turbulenta: ** & Romæ, *inquit*, constat nusquã aut cubat **. Ipsum deinde conuiuiũ constat, *inquit*, ex rebus quatuor, & tum denique omnibus suis numeris absolutum est; si belli homunculi collecti sunt; si lectus locus; si tempus lectum, si apparatus non neglectus. nec loquaces autem, *inquit*, conuiuas nec mutos legere oportet. quia eloquentia in foro & apud subsellia, silentium vero non in conuiuio sed in cubiculo esse debet. *Sermones igitur id temporis habendos censet non super rebus anxiis aut tortuosis, sed iucundos atque inuitabiles & cum quadam illecebra & voluptate vtiles; ex quibus ingenium nostrum venustius fiat & amœnius.* Quod profecto, *inquit*, eueniet, si de id genus rebus ad communem vitæ vsum pertinentibus cõfabulemur, de quibus in foro atque in negotiis agendis loqui non est otium. dominum autem, *inquit*, conuiuij esse oportet non tam

lautum, quam sine sordibus: *&* *in* conuiuio legi non omnia debent, sed ea potissimum quæ simul sint βιωφελῆ & delectent. *neque non de secundis quoque mēsis cuiusmodi esse eas oporteat præcipit. his enim verbis vtitur.* Bellaria, *inquit*, ea maximè sunt mellita, quæ mellita non sunt. πέμμασιν enim cū πέψει societas infida. *Quod Varro hoc in loco dixit*, bellaria; *ne quis fortè in ista voce hæreat; significat id vocabulum omne mensæ secundæ genus. nam quæ πέμματα Græci aut τραγήματα dixerunt, ea veteres nostri bellaria appellauerunt. vina quoque dulciora est inuenire in comœdiis antiquioribus hoc nomine appellata; dictaque esse ea Liberi.*

CAPVT XII.

Tribunos plebis *prensionem* habere, *vocationem* non habere.

I*N quadam epistola Atei Capitonis scriptum legimus Labeonem Antistium legum atque morum populi Romani iurisque ciuilis doctum apprimè fuisse.* Sed agitabat, *inquit*, hominem libertas quædam nimia atque vecors; vsque eo vt, D. Augusto iam principe & rempublicam obtinente, ratum tamen pensumque nihil haberet, nisi quod iustum sanctumque esse in Romanis antiquitatibus legisset. *ac deinde narrat quid idem Labeo per viatorem à tribunis plebi vocatus responderit.* Cum à muliere, *inquit*, quadam tribuni plebis aduersum eum aditi Gellianum ad eum misissent vt veniret & mulieri responderet: iussit eum, qui missus erat, redire: & tribunis dicere ius eos non habere neque se neque alium quemquam vocandi. quoniā moribus maiorum tribuni plebis prensionem haberent,

vocationem non haberēt. posse igitur eos venire & prendi se iubere; sed vocādi absentem ius non habere. *Cum hoc in ea Capitonis epistola legissemus; idipsum postea in M. Varronis rerum humanarum vno & vicesimo libro enarratius scriptum inuenimus: verbaque ipsa super ea re Varronis adscripsimus.* In magistratu, *inquit*, habent alij vocationē, alij prensionem, alij neutrum. vocationē; vt consules & ceteri qui habent imperium. prensionem; vt tribuni plebis & alij qui habent viatorem. neque vocationem neque prensionem; vt quæstores & ceteri qui neque lictorem habent neque viatorem. qui vocationem habent, idem prendere, tenere, abducere, possunt. & hæc omnia siue adsunt quos vocant, siue acciri iusserunt. tribuniplebis vocationem habent nullá. neque minus multi imperiti proinde atque haberent ea sunt vsi. nam quidam non modo priuatum sed etiam consulem in rostra vocari iusserunt. ego triumvir vocatus à P. Porcio tribunoplebis non iui auctoribus principibus; & vetus ius tenui. item tribunus cum essem vocari neminem iussi; neque vocatum à collega parêre inuitum. *Huius ego iuris, quod M. Varro tradit, Labeonem arbitror vana tunc fiducia, cum priuatus esset, vocatum à tribunis non isse. quæ, malûm, autem ratio fuit vocantibus nolle obsequi; quos confiteare ius habere prendendi? nam iure prendi qui potest, etiam in vincula duci potest. Sed quærentibus nobis quam ob causam tribuni, qui haberent summam coercendi potestatem, ius vocandi non habuerint: quòd tribuniplebis antiquitus creati videntur non iuri dicundo, nec causis querelisque de absentibus noscēdis, sed intercessionibus faciendis quibus præsentes fuissent; vt iniuria, quæ coram fieret, arceretur: ac pro-*

pterea ius abnoctādi ademtum; quoniam, vt vim fieri vetarent, aßiduitate eorū & præsentium oculis opus erat.

CAPVT XIII.

Quod in libris Humanarum M. Varronis scriptum est, ædiles & questores populi Romani ius à priuato ad prætorem vocari posse.

CVm ex angulis secretisque librorum ac magistrorum in medium iam hominū & in lucem fori prodissem; quæsitum esse memini in plerisque Romæ stationibus ius publicè docentium aut respondentium, an quæstor populi Romani ad prætorem in ius vocari posset. id autem non ex otiosa quæstione agitabatur: sed vsus fortè natæ rei ita erat, vt vocādus esset in ius quæstor. non pauci igitur existimabant ius vocationis in eum prætori non esse: quoniā magistratus populi Romani proculdubio esset; & neque vocari, neque, si venire nollet, capi aut prendi, salua ipsius magistratus maiestate posset. sed ego, qui tum aßiduus in libris M. Varronis fui, cū hoc quæri dubitarique animaduertissem; protuli vnum & vicesimum rerum humanarum, in quo ita scriptum fuit. Qui potestatem neque vocationis populi viritim habent neque prensionis; eos magistratus à priuato in ius quoque vocari est potestas. M. Læuinus ædilis curulis à priuato ad prætorem in ius est eductus. nunc stipati seruis publicis non modo prendi non possunt, sed etiam vltro summouent populum. *Hoc Varro in ea libri parte de ædilibus. supra autem in eodem libro quæstores neque vocationem habere neque prensionem dicit. vtraque igitur libri parte recitata in Varronis omnes sententiam concesserunt; quæstórque in ius ad prætorem vocatus est.*

CAPVT XIIII.

Verba ex libro Messalæ auguris; quibus docet qui sint *minores magistratus, & consulem prætoremque* collegas esse; & quædam alia de *auspicijs.* item verba eiusdem Messalæ differentis, aliud esse *ad populum loqui*, aliud *cum populo agere*; & qui magistratus à quibus auocent comitiatum.

POmœriũ *quid esset, augures P. R. qui libros de auspicijs scripserunt, istiusmodi sententia definierunt.* Pomœrium est locus intra agrum effatũ per totius vrbis circuitum ponè muros regionibus certeis determinatus, qui facit finem vrbani auspicii. *Antiquißimum autem pomærium, quod à Romulo institutum est, Palatini montis radicibus terminabatur, sed id pomærium pro incrementis reipublicæ aliquotiens prolatum est, & multos editosque collis circumplexum est. habebat autem ius proferendi pomærij, qui populum R. agro de hostibus capto auxerat. propterea quæsitum est, ac nunc etiam in quæstione est, quam ob causam ex septem vrbis montibus, cum ceteri sex intra pomærium sint, Auentinus solum, quæ pars non longinqua nec infrequens est, extra pomærium sit: neque id Ser. Tullius rex neque Sulla, qui proferendi pomærij titulum quæsiuit, neque postea D. Iulius, cum pomærium proferret, intra effatos vrbis fines incluserint. huius rei Messala aliquot caussas videri scribit. sed præter eas omnes ipse vnam probat, quod in eo monte Remus vrbis condendæ gratia auspicauerit, auesque irritas habuerit, superatusque in auspicio à Romulo sit.* idcirco, *inquit,* omnes, qui pomœrium protulerunt, montem istum excluserunt, quasi auibus obscœnis ominosum. *Sed de Auenti-*

nó monte prætermittendum non putaui, quod non pridem ego in Elydis grammatici veteris commentario offendi. in quo scriptum erat Auentinum antea, sicuti diximus, extra pomœrium exclusum, post auctore D. Claudio receptũ, & intra pomœrij fines obseruatum. In edicto consulum, quo edicunt qui dies comitijs centuriatis futurus sit, scribitur ex vetere forma perpetua. NE. QVIS. MAGISTRATVS. MINOR. DE. CAELO. SERVASSE. VELIT. *quæri igitur solet, qui sint magistratus minores. super hac re meis verbis nihil opus fuit; quoniam liber Messalæ auguris de auspicijs primus, cum hoc scriberemus, forte adfuit. propterea ex eo libro, verba ipsius Messalæ subscripsimus.* Patriciorũ auspicia in duas sunt diuisa potestates. maxima sunt, cõsulum, prætorum, censorum. neque tamen eorum omnium inter se eadem aut eiusdem potestatis: ideo quod collegæ non sunt censores consulum aut prætorum; prætores consulum sunt. ideoque neque consules aut prætores censoribus neque censores consulibus aut prætoribus turbant aut retinent auspicia. at censores inter se, rursus prætores consulesque inter se & vitiant & obtinent. prætor etsi collega consulis est neque prætorem neque consulem iure rogare potest, vt quidem nos à superioribus accepimus, aut ante hæc tẽpora seruatum est, & vt in commentario tertiodecimo C. Tuditani patet. quia imperium minus prætor, maius habet consul: & à minore inperio maius aut maiore collega rogari iure non potest. nos his temporibus prætores prætore creante veterum auctoritatem sumus secuti; neque iis comitiis in auspicio fuimus.

censores æque non eodem rogantur auspicio atque consules & prætores. reliquorum magistratuum minora sunt auspicia. ideo illi minores, hi maiores magistratus appellantur. Minoribus creandis magistratibus tributis comitiis magistratus sed iustius curiata datur lege. maiores centuriatis comitiis fiunt. *Ex his omnibus verbis Messalæ manifestum fit & qui sint magistratus minores. & quamobrem minores appellentur. sed & collegam esse prætorem consuli docet, quod eodem auspicio creantur. Maiora autem dicuntur auspicia habere; quia eorum auspicia magis rata sunt quam aliorum. Idem Messala in eodem libro de minoribus magistratibus ita scribit.* Consul ab omnibus magistratibus & comitiatum & concionem auocare potest. prætor & comitiatum & concionem vsquequaque auocare potest nisi à consule. minores magistratus nusquam nec comitiatum nec concionem auocare possunt. ea re, qui eorum primus vocat ad comitiatum, is recte agit: quia bifariam cum populo agi non potest, nec auocare alius alii posset, si concionem habere volunt, vti ne cum populo agant: quamuis multi magistratus simul concionem habere possunt. *Ex his verbis Messalæ manifestum est, aliud esse cum populo agere, aliud concionem habere. nam cum populo agere, est rogare quid populum quod suffragijs suis aut iubeat aut vetet; concionem autem habere, est verba facere ad populum sine vlla rogatione.*

CAPVT XV.

Humanitatem non id significare quod vulgus putat; sed eo vocabulo, qui sinceriter locuti sunt, magis proprie esse vsos.

Qui verba Latina fecerunt, quique his probè vsi sunt, humanitatem *non id esse voluerunt quod volgus existimat; quodque à Græcis* φιλανθρωπία *dicitur, & significat dexteritatem quandam beniuolentiámque erga omnis homines promiscam: sed* humanitatem *appellauerũt id propemodum quod Græci* παιδείαν *vocant; nos eruditionem institutionémque in bonas artis dicimus: quas qui sinceriter cupiunt appetúntque, hi sunt vel maximè humanissimi. huius enim scientiæ cura & disciplina ex vniuersis animantibus vni homini data est; idcircoque humanitas appellata est. sic igitur eo verbo veteres esse vsos & cumprimis M. Varronem Marcumque Tullium omnes ferme libri declarant. quamobrem satis habui vnũ interim exemplum proponere. itaque verba posui Varronis è libro rerum humanarum primo. cuius principium hoc est.* Praxiteles, qui propter artificium egregium nemini est paulum modo humaniori ignotus. humaniori, *inquit, non ita, vt volgò dicitur, facili & tractabili & beniuolo, tametsi rudis litterarum sit (hoc enim cum sententia nequaquam conuenit) sed eruditiori doctiorique, qui Praxitelem, quid fuerit, & ex libris, & ex historia cognouerit.*

CAPVT XVI.

Quid apud M. Catonem significent verba hæc; *inter os & offam.*

Oratio est M. Catonis Censorij de ædilibus vitio creatis. ex ea oratione verba hæc sunt. Nunc ita aiunt, in segetibus, in herbis, bona frumenta esse. nolite ibi nimiam spem habere. sæpe audiui inter os atque offam multa interuenire posse. verumuero inter offam atque herbam, ibi verò longum interuallum est. *Erucius Clarus, qui præfectus urbi & bis consul fuit, vir morum & litterarum veterum studiosissimus, ad Sulpicium Apollinarem scripsit hominem memoria nostra doctissimũ, quærere sese & petere ut sibi rescriberet quænam esset eorum verborum sententia. tum Apollinaris nobis præsentibus (nam id temporis ego adolescens Romæ sectabar eum discendi gratia) rescripsit Claro ut viro erudito breuissimè; vetus esse prouerbium* inter os & offam, *idem significans quod Græcus ille παροιμιώδης versus,*

Πολλὰ μεταξὺ πέλει κύλικος καὶ χείλεος ἄκρυ.

CAPVT XVII.

Platonem tribuere Euripidi, Sophocli versum; & inueniri versus verbis isdem aut paucis syllabis immutatis apud diuersos poetas temporibus variis natos.

Versus est nota venustatis senarius:

Σοφοὶ τύραννοι τῶν σοφῶν ξυνουσίᾳ.

eum versum Plato in Theætheto Euripidi esse dicit. quod quidem nos admodum miramur. nam scriptum eum legimus in tragœdia Sophocli, quæ inscripta est Αἴας ὁ Λοκρὸς. *prior autem natus fuit Sophocles quam Euripides. sed etiam ille versus non minus notus,*

Γέρων γέροντα παιδαγωγήσω σ' ἐγώ,

& in tragœdia Sophocli scriptus est, cui titulus est φυλοκτήτης *& in Bacchis Euripidi. id quoque animaduertimus apud Æschylum* ἐν τῷ πυρφόρῳ προμηθεῖ, *& apud Euripidem in tragœdia, quæ inscripta est* ἰνὼ, *eundem esse versum absque paucis syllabis. Æschylus sic:*

Σιγῶντε ὅπου δεῖ καὶ λέγων τὰ καίρια.

Euripides autem sic:

Σιγᾶντε ὅπου δεῖ καὶ λέγειν ἀσφαλές.

Fuit autem Æschylus non breui antiquior.

CAPVT XVIII.

De genere atque nominibus familiæ Porciæ.

CVm in domus Tiberianæ bibliotheca sederemus ego & Apollinaris Supicius & quidam alij mihi aut illi familiares: prolatus forte liber est ita inscriptus. M. CATONIS NEPOTIS. *tum quæri cœptum est, quisnam is fuisset* M. Cato Nepos. *atque ibi adolescens quispiam, quod ex eius sermonibus coniectare potui, non abhorrens à litteris Hic, inquit, est M. Cato non cognomento Nepos, sed M. Catonis Censorij ex filio nepos. qui pater fuit M. Catonis prætorij viri, qui bello ciuili Vticæ necem sibi gladio manu sua cōsciuit. de cuius vita liber est M. Ciceronis, qui inscribitur,* Laus Catonis. *quē in eodem libro idem Cicero pronepotem fuisse dicit M. Catonis censorij. eius igitur, quem Cicero laudauit, pater hic fuit M. Cato: cuius orationes feruntur inscriptæ, M. Catonis Nepotis. tum Apollinaris, vt mos eius in reprehendendo fuit, placidè admodum leniterque Laudo, inquit, te mi fili, quod in tantula ætate, etiam si hunc M. Catonem, de quo nunc quæritur, quis fuerit ignoras; auditiuncula tamen quadam de Catonis familia aspersus es. nō vnus autem sed complures M. illius Catonis Censorij nepotes fuerunt, geniti non*

eodem patre. duos enim M. ille Cato, qui & orator & censor fuit, filios habuit & matribus diuersos & ætatibus longè dispares. nam iam adolescēte altero, matre eius amissa, ipse quoque iam multum senex, Salonij clientis sui filiam virginem duxit in matrimonium. Ex qua natus est ei M. Cato Salonianus. hoc enim illi cognomentum fuit à Salonio patre matris datum. ex maiore autem Catonis filio, qui prætor designatus patre viuo mortuus est, & egregios de iuris disciplina libros reliquit, nascitur hic de quo quæritur M. Cato M. filius M. nepos. is satis vehemens orator fuit; multasque orationes ad exemplum aui scriptas reliquit, & consul cum Q. Marcio Rege fuit: inque eo consulatu, in Africa profectus, in ea prouincia mortem obijt. sed is non ita, vt dixisti, M. Catonis prætorij viri, qui se Vticæ occidit & quem Cicero laudauit, pater fuit: nec, quia hic nepos Catonis Censorij, ille autem pronepos fuit; propterea necessum est patrem hunc fuisse. hic enim nepos, cuius hæc modo prolata oratio est, filium quidem maiorem Catonem habuit; sed non eum qui Vticæ perijt; sed qui, cum ædilis curulis & prætor fuisset in Galliam Narbonensem profectus ibi vita functus est. ex altero autem viro Censorij filio longe natu minore, quem Salonianum esse appellatum dixi, duo nati sunt L. Cato & M. Cato. is M. Cato tribunus plebis fuit; & præturam petens mortem obijt: exque eo natus est M. Cato prætorius, qui se bello ciuili Vticæ interemit. de cuius vita laudibusque cum M. Tullius scriberet, pronepotem eum Catonis Censorij dixit fuisse. videtis igitur hanc partem familiæ, quæ ex minore Catonis filio progenita est, non solum generis ipsius tramitibus sed temporum quoque spatio differre. nam quia ille Salonianus in extrema patris ætate, sicuti dixi, natus fuit; prognati quoque ab eo aliquanto posteriores fuerunt, quam qui à maiore fratre eius geniti erant. hanc

temporum differentiam facilè animaduertetis ex hac ipsa oratione cũ eã legetis. Hæc Sulpicius Apollinaris audientibus nobis dixit. quæ postea ita esse, uti dixerat, cognouimus cum & laudationes funebres & librum commentarium de familia Porcia legeremus.

Quod à scriptoribus elegantissimis maior ratio habita sit sonitus vocum atque verborum iucundioris, quæ à Græcis εὐφωνία dicitur, quam regulæ disciplinæque quæ à grammaticis reperta est.

CAPVT XIX.

INterrogatus est Probus Valerius (quod ex familiari eius quondam comperi) hasne vrbis, *an* has vrbes, *&*, hanc turrem, *an*, hanc turrim, *dici oporteret.* Si aut versum, *inquit*, pangis; aut orationem solutam struis, atque ea verba tibi dicenda sunt: non finitiones illas prærancidas neque fæcutinas grammaticas spectaueris; sed aurem tuam interroga, quo quid loco conueniat dicere. quod illa suaserit, id profecto erit rectissimum. *tum is, qui quæsierat, quonam modo, inquit, vis aurem meam interrogem? & Probum ait respondisse. quo suam Virgilius percunctatus est, qui diuersis in locis* vrbes *&* vrbis *dixit arbitrio consilioque vsus auris. nam in primo Georgicõn, quem ego inquit, librum manu ipsius correctum legi,* vrbis *per i litteram scripsit. verba è versibus eius hæc sunt.*

— — vrbisne inuisere, Cæsar,
Terrarumque velis curam.

verte enim, & muta vt, vrbes, *dicas; insubidius nescio quid facies & pinguius. contra in tertio Æneidos* vrbes *dixit per e litteram.*

Centumq́ vrbes habitant magnas.

Hic item muta vt, vrbis, *dicas; nimis exilis vox erit & exsanguis. tanta quippe iunctura differentia est in consonātia vocum proximarum. praeterea idem Vergilius*, turrim, *dicit non*, *turrem*, &, securim, *non*, securem.

Turrim in praecipiti stantem. &

Incertam excussit ceruice securim.

quae sunt, opinor, iucundioris gracilitatis, quam si suo vtrumque loco per e *litteram dicas. At ille, qui interrogauerat, rudis profecto & aure agresti homo Cur; inquit, aliud alio in loco potius rectiusque esse dicas non sane intelligo. tum Probus iam commotior Noli, inquit, igitur laborare vtrum istorum debeas dicere*, vrbis *an* vrbes. *nam cum id genus sis, quod video, vt sine iactura tui pecces, nihil perdes vtrum dixeris. His tum verbis Probus & hac fini hominem dimisit, vt mos eius fuit erga indociles, propè inclementer. Nos autem aliud quoque postea consimiliter à Vergilio duplici modo scriptum inuenimus. nam &* tres & tris *posuit, eodem in loco, ea iudicij subtilitate, vt si aliter dixeris mutauerisque & aliquid tamen auris habeas, sentias suauitatem sonitus claudere. versus ex decimo hi sunt:*

Tres quoque Threicios Boreae de gente suprema,

Et tris quos Idas pater & patria Ismara mittit.

tres *illic*, tris *hic. pensicula vtrumque & moderare: reperies suo quodque in loco sonare aptißimè. sed in illo quoque itidem Vergilij versu.*

Haec finis Primi fatorum,

simul vt & hic finis, *dicas durum atque absonum erit, respuentque aures, quod mutaueris. sicut illud cōtra eiusdem Vergilij insuauius facias, si mutes:*

Quem das finem rex magne laborum?

nam si ita dicas, Quam das finem; *iniucundum nescio quo pacto & laxiorem vocis sonum feceris. Ennius item* rectos cupressos *dixit contra receptum vocabuli genus, hoc versu:*

Capitibus nutantis pinos rectosque cupressos.

firmior ei, credo, & viridior sonus esse vocis visus est rectos *dicere* cupressos *quam* rectas. *contra vero idem Ennius in annali duodeuicesimo* aere fulua *dixit, non* fuluo; *non ob id solum quod Homerus ἠέρα βαθεῖαν dicit; sed quod hic sonus, opinor, hoc habilior est visus & amœnior. sicuti etiam M. Ciceroni mollius teretiusque visum, in quinta in Verrem,* fretu, *scribere, quam,* freto. perangusto, *inquit,* fretu diuisa. *erat enim crassius vastiusquo,* perangusto freto, *dicere. itidem in secunda simili vsus modulamine* manifesto peccatu, *inquit; non,* peccato. *hoc enim scriptum in vno atque in altero antiquissimæ fidei libro Tironiano reperi. verba sunt Ciceronis hæc.* Nemo ita viuebat, vt nulla eius vitæ pars summæ turpitudinis esset expers: nemo ita in manifesto peccatu tenebatur, vt cũ impudens fuisset in facto, tũ impudentior videretur si negaret. *Huius autem vocis cum elegantior hoc in loco sonus est, cum ratio certa & probata est. Hic enim,* peccatus, *quasi* peccatio *rectè Latineque dicitur: sicut, hic,* incestus, *non qui admisit sed quod admissum est, & hic* tributus, *quod* tributum *nos dicimus, à plerisque veterum dicta sunt. hic quoque* allegatus *&* *hic* arbitratus *pro* allegatione *proque* arbitratione *dicuntur. qua ratione seruata,* arbitratu *&* allegatu meo *dicimus. Sic igitur,* in manifesto peccatu; *dixit; vt,* in manifesto incestu, *veteres dixerunt. non quin Latinum esset,* peccato, *dicere:*

dicere: sed quia in loco isto positum subtilius ad aurē molliusque est. Lucretius æque auribus inseruiens funem *feminino genere appellauit, in hisce versibus.*

Haud, vt opinor, enim mortalia sæcla supernè
Aurea de cælo demisit funis in arua.

cum dicere vsitatius manente numero posset;

Aureus è cælo demisit funis in arua.

sacerdotes quoque feminas M. Cicero antistitas *dicit, non, secundum grammaticam legem,* antistites. *nam cum insolentias verborum à veteribus dictorum plerumque respueret: huius tamen verbi in ea parte sonitu delectatus* Sacerdotes, *inquit,* Cereris atque illius fani antistitæ. *vsqueadeo in quibusdam neque rationem verbi neque consuetudinem sed solam aurem secuti sunt suis verba modulis pensitantem.* quod qui non sentiunt, *inquit idem ipse M. Cicero cum de numerosa & apta oratione dissereret,* quas auris habeant aut quid in his hominis simile sit, nescio. *Illud vero cumprimis apud Homerum veteres grammatici annotauerunt; quod, cum dixisset quodam in loco* κολοίους τὲ ψηρᾶς τε, *alio in loco non* ψηρῶν τε *sed* ψαρῶν *dixit,*

Τῶν δ' ὥς τε ψάρων νέφος ἔρχεται ἠὲ κολοιῶν,

secutus non communem sed propriam in quoque vocis situ iucunditatem. nam si alterum in alterius loco ponas; vtrumque feceris sonitu insuaue.

Verba T. Castricii rhetoris ad discipulos adolescentes, de vestitu atque calciatu decoro.

CAPVT XX.

T. *Castricius rhetoricæ disciplinæ doctor, qui habuit Romæ locum principem declamandi ac docendi, summa vir auctoritate grauitateque, & à diuo Hadriano in*

mores atque litteras spectatus, cum me præsente (vsus sum enim eo magistro) discipulos quosdam suos senatores vidisset die feriato tunicis & lacernis indutos & Gallicis calceatos; Equidem, *inquit,* maluissem vos togatos esse. pigitum est, cinctos saltem esse & penulatos. sed si hic vester huiuscemodi vestitus de multo iam vsu ignoscibilis est; soleatos tamen vos populi Romani senatores per vrbis vias ingredi nequaquam decorum est, non hercle vobis minus, quam illi tum fuit, cui hoc M. Tullius pro turpi crimine obiectauit. *Hac me audiente Castricius, & quædam alia ad eam rem conducentia Romanè & seuerè dixit. plerique autem ex ijs, qui audierant, requirebant cur soleatos dixisset qui Gallicas non soleas haberent. sed Castricius profecto scite atque incorrupte locutus est. omnia enim ferme id genus quibus plantarum calces tantum infimæ teguntur; cetera prope nuda & teretibus habenis vincta sunt; soleas dixerunt: non numquam voce Græca crepidulas.* Gallicas *autem verbum esse opinor nouum, non diu ante ætatem M. Ciceronis vsurpari cœptum. itaque ab eo ipso positum est in secunda Antonianarum.* Cum Gallicis, *inquit,* & lacerna cucurristi. *neque in ea significatione id apud quemquam alium scriptum lego grauioris dumtaxat auctoritatis scriptorem: sed, vt dixi, crepidas & crepidulas prima syllaba correpta id genus calceamentum appellauerunt, quod Græci κρηπῖδας vocant, eiusque calceamenti sutores crepidarios dixerunt. Sempronius Asellio in libro rerum gestarum quartodecimo,* Crepidarium, *inquit,* cultellum rogauit à crepidario sutore.

Comprecationes, quæ ritu Romano fiunt diis, expositæ sunt in libris sacerdotum; inter quas Marti Nerienem tribuũt; & quid *Neriene* seu *Nerio* nomen importet.

CAPVT XXI.

Comprecationes deûm immortalium, quæ ritu Romano fiunt expositæ sunt in libris sacerdotum populi Romani & in plerisque antiquis orationibus. in ijs scriptũ est, Luã Saturni, Salaciam Neptuni, Horam Quirini, Iurites Quirini, Naiam Volcani, Heriem Iunonis, Molas Martis Nerienemque Martis. *ex quibus id, quod postremum posui, sic plerosque dicere audio vt primam in eo syllabã producant, quo Græci modo dicũt* νηρεΐδας *sed, qui probè locuti sunt, primam correptam dixerunt; tertiam produxerunt. est enim rectus casus vocabuli eius, sicut in libris veterum scriptum est,* Nerio. *quamquam M. Varro in satyra Menippæa, quæ inscribitur* σκιαμαχία, *non* Nerio *sed* Nerienes *vocatiuè dicit in his versibus:*

Ted Anna Perenna, Panda, te Lato, Pales,
Nerienes, Minerua, Fortuna, ac Ceres.

ex quo nominandi quoque casum eumdem fieri necessum est. sed Nerio *à veteribus sic declinatur, quasi Anio. nam proinde vt* Anienem, *sic* Nerienem *dixerunt tertia syllaba producta. id autem siue* Nerio *siue* Nerienes *est, Sabinum verbum est; eoque significatur virtus & fortitudo. itaque ex Claudijs, quos à Sabinis oriundos accepimus, qui erat egregia atque præstanti fortitudine* Nero *appellatus est. sed id Sabini accepisse à Græcis videntur, qui vincula & firmamenta membrorum* neura *dicunt. vnde nos quoque Latine* neruos *appellamus.* Ne-

rio igitur Martis vis & potentia & maiestas quædam esse Martis demonstratur. Plautus autem in Truculento coniugem esse Nerienem Martis dicit; atque id sub persona militis in hoc versu:

Mars peregre adueniens salutat Nerienem vxorem suam.

Super ea re audiui non incelebrem hominem dicere, nimis comice Plautum imperito & incondito militi falsam nouamque opinionem tribuisse, vt Nerienem coniugem esse Martis putaret. Sed id perite magis quam comice dictum intelliget qui leget Cn. Gellij annalem tertium. in quo scriptum est, Hersiliam, cum apud T. Tatium verba faceret pacemque oraret, ita precatam esse. Neria Martis te obsecro pacem dare, vti liceat nuptiis propriis & prosperis vti, quod de tui coniugis consilio contigit, vti nos itidem integras raperent, vnde liberos sibi, suis posteris, patriæ pararent. de tui, *inquit,* coniugis consilio, *Martem scilicet significans. per quod apparet non esse id poetice à Plauto dictum; sed eam quoque traditionem fuisse, vt Nerio à quibusdam vxor esse Martis diceretur. Inibi autem animaduertendum est, quod Gellius* Neria *dicit per* a *litteram non* Nerio *neque* Nerienes. *præter Plautum etiam præterque Gellium Licinius Imbrex vetus comœdiarum scriptor in fabula, quæ Neæra inscripta est, ita scripsit:*

Nolo ego Neæram te vocent sed Nerienem;
Cum quidem Marti es in connubium data.

ita se numerus huiusce versus habet, vt tertia in eo nomine syllaba, contra quam supra dictum est, corripienda sit. cuius sonitus quanta apud veteres indifferentia sit, notius est, quam vt plura in id verba sumenda sint. Ennius autem in primo annali in hoc versu;

Nerienem Mauortis & Herclem,

si, quod minime solet, numerum seruauit; primam syllabam intendit, tertiam corripuit. ac ne id quidem prætermittendum puto cuicuimodi est, quod in commentario quodam Seruij Claudij scriptum inuenimus, Nerio *dictum quasi* neirio, *hoc est, sine ira & cum placiditate: ut eo nomine mitem tranquillumque fieri Martem precemur.* ne *enim particula, ut apud Græcos, ita plerumque in Latina quoque lingua priuatiua est.*

M. Catonis consularis & censorii pulcherrima exprobratio contra philosophantes nomine & non re.

CAPVT XXII.

M. *Cato, consularis & censorius, publicis iam priuatisque opulētus rebus, villas suas inexcultas & rudes ne tectorio quidē prælitas fuisse dicit ad annū vsque ætatis suæ septuagesimum. atque ibi postea his verbis vtitur.* Neque mihi, *inquit*, ædificatio, neque vasum, neque vestimentum vllum est manu preciosum, neq. preciosus seruus neq; ancilla est. si quid est, *inquit*, quod vtar; vtor. si non est; ego. suum cuique per me vti atque frui licet. *tum deinde addit.* Vitio vertunt, quia multa egeo. at ego illis quia nequeunt egere. *Hac mera veritas Tusculani hominis egere se multis rebus & nihil tamen cupere dicentis plus hercle promouet ad exhortandam parsimoniam sustinendamque inopiam, quam Græcæ istorum præstigiæ philosophari sese dicentium, vmbrasque verborum inanes fingentium; qui se nihil habere & nihil tamen egere ac nihil cupere dicunt, cum & habendo & egendo & cupiendo ardeant.*

Quæsitum tractatumque quid sint, *manubiæ* atque inibi dicta quædam de ratione vtendi verbis pluribus idem significantibus.

CAPVT XXIII.

IN fastigiis fori Traiani simulachra sunt sita circum vndique inaurata equorum atque signorum militariũ. subscriptumque est. EX. MANVBIEIS. *Quærebat Fauorinus, cum in area fori ambularet & amicum suum consulem operiretur causas pro tribunali cognoscẽtem, nosque tunc eum sectaremur; quærebat, inquam, quid nobis videretur significare proprie* manubiarũ *illa inscriptio. tum quispiam, qui cum eo erat, homo in studiis doctrinæ multi atque celebrati nominis.* Ex manubiis, *inquit, significat* ex præda. manubiæ *enim dicuntur præda, quæ manu capta est. Etiam si, inquit Fauorinus, opera mihi princeps & prope omnis in litteris disciplinisque Græcis sumta est; non vsque eo tamen infrequens sum vocum Latinarum, quas subsiciuo aut tumultuario studio colo, vt hanc ignorem interpretationem vulgariam, quod esse dicantur manubiæ præda. sed quæro an M. Tullius, verborum homo diligentissimus, in oratione quam dixit de lege agraria Kalendis Ianuariis contra Rullum, inani & illepida geminatione iunxerit* manubias & prædam, *si duo hæc verba idem significant; neque vlla re aliqua dissident. atque, vt erat Fauorinus egregia vel diuina quadam memoria, verba ipsa M. Tullii statim dixit. ea nos adscribimus hic.* Prædam, manubias, sectionẽ, castra deniq. Cn Pompeii sedẽte imperatore decẽviri vẽdent. *& infra itidẽ duo hæc simul iunctim posita dixit.* Ex præda, ex manubiis, ex auro coronario. *ac dein-*

de ad eũ conuertit, qui manubias esse prædam dixerat: &, Videtur ne tibi, inquit, vtroque in loco M. Cicero duobus verbis idem, sicuti tu putas significantibus ineptè & frigidè esse vsus? ac tali ioco dignus, quali apud Aristophanem facetißimum comicorum Euripides Æschylum insectatus est? cum ait.

Δὶς ταυτὸν ἡμῖν εἶπεν ὁ σοφὸς αἰσχύλος.
Ηκω γὰρ εἰς γῆν φησὶ καὶ κατέρχομαι.
Ηκω δὲ ταυτόν ἐστι τῷ κατέρχομαι.
Νὴ τὸν δί' ὥσπερ εἴ τις εἴποι γείτονι,
Χρῆσον σὺ μάκτραν εἰ δὲ βούλει κάρδοπον.

Nequaquam verò, inquit ille, talia videntur, quale est μάκτρα & κάρδοπος; quæ à poëtis vel oratoribus Græcis nostrisque celebrandæ & ornandæ rei gratia duobus eadem pluribusue nominibus frequentantur. Quid igitur, inquit Fauorinus, valet hæc repetitio instauratioque eiusdem rei sub alio nomine in manubiis *& in* præda? *num ornat vt alioqui solet, orationem? num eam modulatiorem aptioremque reddit? num onerandi vel exprobrandi criminis caussa exaggerationem aliquam speciosam facit? sicuti in libro eiusdem M. Tullij, qui de constituendo accusatore est, vna eademque res pluribus verbis vehementer atque atrociter dicitur.* Sicilia tota si vna voce loqueretur hoc diceret, quod auri quod argẽti quod ornamentorum in meis vrbibus, sedibus, delubris fuit. *nam cum vrbes totas semel dixisset; sedes delubraque addidit, quæ sunt ipsa quoque in vrbibus. item in eodem libro simili modo* Siciliam, *inquit,* prouinciam C. Verres per triennium depopulatus esse, Siculorum ciuitates vastasse, domos exinanisse, fana spoliasse dicitur. *Hæc, quid videtur, cum Siciliam prouinciam dixerit, atque etiam insuper ciuitates addiderit, domos etiã & fana, quæ infra posuit, cõprehendisset, verba hæc item*

multa atque varia, depopulatus esse, vastasse, exinanisse, spoliasse; *nonne unam & eamdem vim in sese habent? sanè. sed quia cum dignitate orationis & cum graui verborum copia dicuntur, quamquam eadem ferè sint & ex una sententia cooriantur, plura tamen esse existimãtur: quoniã et aures & animũ sæpius feriunt. hoc ornatus genus, in crimine uno vocibus multis atque sæuis exstruendo, ille iam tunc M. Cato antiquissimus in orationibus suis celebrauit. sicuti in illa, quæ inscripta est;* De decem hominibus: *cum Thermum accusauit quod decem liberos homines eodem tempore interfecisset: hisce verbis eandem omnibus rem significantibus usus est. quæ, quoniam sunt eloquentiæ Latinæ tunc primum exorientis lumina quadã sublustria, libitum est ea mihi ἀπομνημονεύειν.* Tuum nefarium facinus peiore facinore operire postulas. succidias humanas facis. tantas trucidationes facis. decem funera facis. decem capita libera interficis. decem hominibus vitam eripis, indicta causa, iniudicatis, indemnatis. *item M. Cato in orationis principio, quã dixit in senatu pro Rhodiensibus, cum vellet res nimis prosperas dicere, tribus vocabulis idem sentientibus dixit. verba eius hæc sunt.* Scio solere plerisque hominibus in rebus secundis atque prolixis atque prosperis animum excellere, atque superbiam atque ferociam augescere. *Itidem Cato, ex Originum septimo, in oratione quam contra Seruium Galbam dixit, compluribus vocabulis super eadẽ re usus est.* Multa me dehortata sunt huc prodire, anni, ætas, vox, vires, senectus. verumenimuero cum tantam rẽpublicã agier arbitrarer. *sed ante omnis apud Homerum eiusdem rei atque sentẽtia luculenta exaggeratio est:*

Ἕκτορα δ' ἐκ βελέων ὕπαγε Ζεύς ἔκ τε κονίης
ἔκ τ' ἀνδροκτασίης ἔκ θ' αἵματος ἔκ τε κυδοιμοῦ;

item in alio versu,

ὑσμῖναί τε μάχαι τε φόνοι τ' ἀνδροκτασίαι τε.

nam cum omnia ista vtrubique multa & continua nomina nihil plus demonstrent quam prælium: huius tamen rei varia facies delectabiliter ac decorè multis variisque verbis depicta est. neque non illa quoque apud eũdem poetam vna in duobus verbis sententia cum egregia ratione repetita est. Idæus enim, cum inter Aiacem & Hectorem decertantes armis intercederet, his ad eos verbis vsus est:

Μηκέτι παῖδε φίλω πολεμίζετε μηδὲ μάχεσθε.

in quo versu non oportet videri alterũ verbum, idem quod superius significans, supplendi numeri causa extrinsecus additum & consarcinatum. est enim hoc inane admodum & futile. sed cum in iuuenibus gloriæ studio flagrantibus peruicaciam ferociamque & cupidinem pugnæ leniter tamen ac placidè obiurgaret: atrocitatem rei & culpam perseuerandi bis idem dicendo alio atque alio verbo auxit, inculcauitque: duplexque eadem compellatio admonitionem facit instantiorem. ne illa quidem eiusdem significationis repetitio ignaua & frigida videri debet.

Μνηστῆρες δ' ἄρα Τηλεμάχῳ θάνατόν τε μόρον τε
ἤρτυον.----

quod bis idem θάνατον καὶ μόρον dixerit. indignitas enim moliendæ tam acerbæ tamque iniustæ necis miranda mortis iteratione defleta est. Ceterum quis tam obtunso ingenio est, quin intelligat,

Βάσκ' ἴθι οὖλε Ὄνειρε καὶ βάσκ' ἴθ' Ἶρι ταχεῖα,

verba duo idem significantia non frustra posita esse ἐκ παραλλήλου, vt quidam putant, sed hortamentum esse acre imperatæ celeritatis. Verba quoque illa Marci Ciceronis in L. Pisonem trigemina etiam si duræ auris hominibus non placent, non venustatem modo numeris quæsiuerunt, sed figuram simulationemque oris pluribus simul vocibus

verberauerunt. Vultus denique, *inquit*, totus qui ſermo quidem tacitus mentis eſt, hic in fraudem homines impulit; hic eos quibus erat ignotus decepit, fefellit, induxit. *quid igitur? ſimile eſt, inquit, apud eumdem* in præda & manubiis? *nihil profectò eſtiuſmodi. nam neque ornatius fit additis manubiis; neque exaggeratius modulatiusve: ſed aliud omnino* præda *eſt, vt in libris rerum verborumque veterum ſcriptum eſt, aliud* manubiæ. *nam* præda *dicitur corpora ipſa rerum, quæ capta ſunt.* manubiæ *vero appellata ſunt pecunia à quæſtore ex venditione prædæ redacta. vtrumque ergo dixit M. Tullius, cumulandæ inuidiæ gratia, decemviros ablaturos, perſecuturoſque & prædam quæ nondum eſſet venūdata & pecuniam quæ ex venditione prædæ percepta eſſet. Itaque hæc inſcriptio, quam videtis,* EX MANVBIEIS. *non res corporaque ipſa prædæ monſtrat (nihil enim captum eſt horum à Traiano ex hoſtibus) ſed facta eſſe hæc comparataque ex manubiis, id eſt, ex pecunia prædaticia declarat.* manubię *enim ſunt, ſicuti iam dixi, non præda ſed pecunia per quæſtorem populi Romani ex præda vendita contracta. quod per quæſtorem autē dixi: intelligi nunc oportet præfectum ærario ſignificari. nam cura ærarij à quæſtoribus ad præfectos ærarij tralata eſt. Eſt tamen non nuſquam inuenire ita ſcripſiſſe quoſdam non ignobiles ſcriptores, vt aut temere aut incurioſè* prædam *pro* manubiis & manubias *pro* præda *poſuerint: aut tropica quadam figura mutationem vocabuli fecerint. quod facere conceſſum eſt ſcitè id peritéque facientibus. ſed enim, qui propriè atque ſignatè locuti ſunt ſicuti hoc in loco M. Tullius,* manubias *pecuniam dixerunt.*

CAPVT XXIIII.

Verba P. Nigidij, quibus dicit in nomine, *Valerij* in casu vocandi primam syllabam acuendam esse: & item alia ex eiusdem verbis ad rectã scripturam pertinentia.

P. *Nigidij verba sunt ex commentariorum grammaticorum vicesimoquarto, hominis in disciplinis doctrinarum omnium praecellentis.* Deinde, *inquit*, voculatio quî poterit seruari, si non sciemus in nominibus, vt Valerij, vtrum interrogandi an vocandi sint? nam interrogandi secunda syllaba superiore tono est quam prima: deinde nouissima deiicitur. at in casu vocandi summo tono est prima; deinde gradatim descendunt. *sic quidem P. Nigidius dici praecipit. sed si quis nunc Valerium appellans, in casu vocandi, secundum id praeceptum Nigidij acuerit primam; non aberit quin rideatur. Summum autem tonum* προσῳδίαν *acutam dicit; & quem* accentum *nos dicimus*, voculationem *appellat &* casum interrogandi *eum dicit, quem nunc nos* genitiuũ *dicimus. id quoque in eodẽ libro Nigidiano animaduertimus.* Si huius, *inquit*, amici vel huius magni scribas; vnũ, i, facito extremam. sin vero, hi magnei, hi amicei, casu multitudinis recto: tum ante, i, scribendũ erit, e. atque idipsum facies in similibus. itẽ si huius terrai scribas: i littera sit extrema. si huic terræ; per, e, scribendũ est. item qui scribit mei in casu interrogandi, velut cũ dicimus, mei studiosus; per, e, &, i, scribat. at cum mi; tum per i vnum scribendum est, nõ per e; quia dandi casus est. *Hæc nos auctoritate doctißimi hominis adducti, propter eos qui harum quoque rerum scientiam quærunt, non prætermittenda existimauimus.*

CAPVT XXV.

De versibus, quos Virgilius sectatus videtur Homeri ac Parthenii.

Parthenij poetæ versus est:

Γλαύκῳ καὶ Νηρεῖ καὶ Εἰναλίῳ Μελικέρτῃ.

cum versum Vergilius æmulatus est. itaque fecit duobus vocabulis venustè immutatis parem:

Glauco & Panopeæ & Inoo Melicertæ.

sed illi Homerico non sane re parem neque similem fecit. esse enim videtur Homeri simplicior & sincerior, Vergilij autē νεοτερικώτερος *& quodam quasi ferrumine immisso fucatior:*

Ταῦρον δ' Ἀλφειῷ, ταῦρον δὲ Ποσειδάωνι.

Taurū Neptuno, taurū tibi pulcher Apollo.

CAPVT XXVI.

De sententia Panætii philosophi, quam scripsit in libro de officiis secūdo: qua hortatur vt homines ad cauendas iniurias in omni loco intenti paratique sint.

Legebatur Panætij philosophi liber de officiis secūdus, ex tribus illis inclutis libris, quos M. Tullius magno cum studio maximoque opere æmulatus est. ibi scriptū est, cum multa alia ad bonam frugem ducentia, tum vel maximè quod esse hærereque in animo debet. id autem est ad hanc ferme sententiam. Vita, inquit, hominum, qui ætatem in medio rerum agunt ac sibi suisque esse vsui volunt, negotia periculaque ex improuiso assidua & prope quotidiana fert. ad ea cauenda atque declinanda proinde esse oportet animo semper promto atque intento, vt sunt

athletarum, qui pancratiæ vocantur. nam ficuti illi ad certandum vocati proiectis alte brachiis consistunt, caputque & os suum manibus oppositis quasi vallo præmœniũt; membraque eorum omnia, priusquam pugna mota est, aut ad vitandos ictus cauta sunt aut ad faciendos parata: ita animus atque mens viri prudentis, aduersus vim & petulantias iniuriarum omni in loco atque in tempore prospiciens, debet esse erecta, ardua, sæpta solide, expedita, numquam conniuens, nusquam aciem suam flectens, consilia cogitationesque contra fortunæ verbera contraque insidias iniquorum quasi brachia & manus protendens; ne qua in re aduersa & in repentina incursio imperatis improtectisque nobis oboriatur.

CAPVT XXVII.

Quod Quadrigarius, *cum multis mortalibus* dixit: an quid & quantum differret si dixisset, *cum multis hominibus*.

Verba sunt Claudij Quadrigarii ex annalium eius tertiodecimo. Concione dimissa Metellus in Capitolium venit cum mortalibus multis. inde domum proficiscitur. tota ciuitas eum reduxit. *Cum is liber eaque verba M. Frontoni, nobis ei ac plerisque aliis aßidentibus, legerentur; & cuidam haud sane viro indocto videretur* multis mortalibus, *pro*, hominibus multis, *ineptè frigidéque in historia, nimisque id poëticè dixisse: tum Fronto illi, cui hoc videbatur, Ain tu, inquit, aliarum homo rerum iudicij eligantißimi,* mortalibus multis *ineptum tibi videri & frigidum? nihil autem arbitrare causa fuisse, quod vir modestus atque puri ac propè quotidiani sermonis,* mortalibus, *maluit quam* hominibus *dicere? eamdemque credis futu-*

ram fuisse multitudinis demonstrationem, si cum multis hominibus, *ac non*, cum multis mortalibus, *diceret? ego quidem, inquit, sic existimo, nisi si me scriptoris istius omnisque antiquæ orationis amor atque veneratio cæco esse iudicio facit longe atque longe esse amplius, prolixius, fortius, in significanda totius propè ciuitatis multitudine* mortales *quã* homines *dixisse. namque multorum hominum appellatio intra modicum quoque numerum cohiberi atque includi potest.* multi *autem* mortales *nescio quo pacto & quodam sensu inenarrabili omne fere genus, quod in ciuitate est, & ordinum & ætatium & sexus comprehendunt. quod scilicet Quadrigarius, ita vt res erat, ingentem atque promiscam multitudinem volens ostendere,* cum multis mortalibus Metellum in Capitolium venisse *dixit,* ἐμφατικώτερον, *quam si cum multis hominibus dixisset. Ea nos omnia, quæ Fronto dixit, cum ita, vt par erat, non approbantes tantum sed admirantes quoque audiremus, Videte tamen, inquit, ne existimetis semper atque in omni loco,* mortales multos, *pro,* multis hominibus, *esse dicendum; ne plane fiat Græcum illud de Varronis satyra prouerbiũ;* τὸ ἐπὶ τῇ φακῇ μύρον. *Hoc iudicium Frontonis, etiam de paruis minutisque vocabulis, non prætermittendum putaui: ne nos forte fugeret lateretque subtilior huiuscemodi verborum consideratio.*

CAPVT XXVIII.

Non hactenus esse *faciem*, qua vulgo dicitur.

ANimaduertere est pleraque verborum Latinorum ex ea significatione, in qua nata sunt, decessisse vel in aliam longè vel in proximam; eamque decessionem factam esse consuetudine & inscitia temere dicentium, quæ

cuimodi sint non didicerint. sicuti quidam faciem esse hominis putant os tantum & oculos & genas, quod Græci πρόσωπον dicunt: quando facies sit forma omnis & modus & factura quædam corporis totius, à faciendo dicta, vt ab aspectu species & à fingendo figura. itaque Pacuuius in tragœdia, quæ Niptra inscribitur, faciem *dixit* hominis, *pro corporis longitudine.*

Aetate, *inquit*, integra, feroci ingenio, facie
procera virum.

Non solum autem in hominum corporibus, sed etiam in rerum cuiuscemodi aliarum, facies dicitur. nam montis & cæli & maris facies, si tempestiuè dicatur, probè dicitur. Sallustij verba sunt ex historia secunda. Sardinia in Africo mari facie vestigii humani in orientem quam in occidentem latior prominet. *Ecce autem id quoque in mentem venit, quod etiam Plautus in Pœnulo* faciem, *pro totius corporis colorisque habitu dixit. verba Plauti hæc sunt.*

Sed earum nutrix qua sit facie mihi expedi.
Statura haud magna, corpore aquilo st. ipsa ea-st.
Specie venusta, ore paruo atque oculis pernigris.
Formā quidē hercle verbis depinxti probè.

Præterea memini Quadrigarium in vndecimo faciem *pro statura totiusque corporis figura dixisse.*

CAPVT XXIX.

Quid sit in satyra M. Varronis, *caninum prandium.*

L*Audabat venditabatque se nuper quispiam in libraria sedens, homo ineptè gloriosus, tamquam*

vnus eßet sub omni cælo satyrarum M. Varronis enarrator; quas partim Cynicas, alii Menippæas appellant. & iaciebat inde quædam non admodum difficilia: ad quæ coniicienda adspirare poße neminem dicebat. tum fortè cum ego librum, ex isdem satyris ferebam qui ὑδροκύων inscriptus est. propius igitur acceßi: & Nosti, inquam, magister verbum illud scilicet egregiè vetus; Musicam, quæ sit abscondita, eam esse nulli rei? oro ergo te, legas hos versus pauculos, & prouerbii istius, quod in his versibus est, sententiam dicas mihi. lege, inquit, tu mihi potius, quæ non intelligis; vt ea tibi ego enarrem. Quonam, inquam, pacto legere ego possum, quæ non aßequor? indistincta namque fient & confusa quæ legero, & tuam quoque impedient intentionem. tunc aliis etiam, qui ibi aderant, compluribus idem comprobantibus desiderantibusque, accepit à me librum veterem, fidei spectatæ, luculentè scriptum. accepit autem inconstantißimo vultu & mæstißimo. sed quid deinde dicam? non audeo Hercle postulare, vt id credatur mihi. pueri in ludo rudes, si eum librum accepissent, non ij magis in legendo deridiculi fuissent: ita & sententias intercidebat, & verba corruptè pronunciabat. reddit igitur mihi librum multis iam ridentibus; & Vides, inquit oculos meos ægros aßiduisque lucubrationibus propè iam perditos? vix ipsos litterarum apices potui comprendere. cum valebo ab oculis; reuise ad me: & librum istum tibi totum legam. Rectè, inquam, sit oculis magister tuis. sed, in quo illis nihil opus est, id, rogo te, dicas mihi. caninum prandium *in hoc loco, quem legisti, quid significat? atque ille egregius nebulo, quasi difficili quæstione perterritus, exsurgit statim: & abiens Non, inquit, paruam rem quæris. talia ego gratis non doceo. Eius autem loci, in quo id prouerbium est, verba hæc sunt.* Non vides apud Mnestheũ

scribi

ſcribi tria genera eſſe vini, nigrum, album, medium, quod vocant κιῤῥόν; nouum, vetus, medium: & efficere nigrum virus, album vrinam, medium πέψιν; nouum refrigerare, vetus calefacere, medium eſſe prandium caninum? *quid ſignificet, prandium caninum, rem leuiculã diu & anxiè quæſiuimus. prandium autem abſtemium, in quo nihil vini potatur, caninum dicitur. quoniam canis vino caret. cum igitur medium vinum appellaſſet, quod neque nouum eſſet neque vetus, & plerumque homines ita loquantur vt omne vinũ aut nouum eſſe dicant aut vetus: nullam vim habere ſignificauit neque noui neque veteris quod medium eßet; iccirco pro vino non habendum. quia neque refrigeraret, neque calefaceret.* refrigerare *id dicit, quod Græci ἀναψύξαι dicitur.*

A

A. GELLII NOCTIVM ATTICARVM COMMENTARIVS LIBER QVARTVSDECIMVS.

CAPVT I.

Dissertatio Fauorini philosophi aduersus eos, qui Chaldæi appellantur, & ex cœtu motibusque siderum & stellarum fata se hominum dicturos pollicentur.

ADuersum istos, qui sese Chaldæos seu genethliacos appellant ac de motu deque positu stellarum dicere posse quæ futura sunt profitentur, audiuimus quondam Fauorinum philosophũ Romæ Græcè disserentem egregia atque illustri oratione. exercendíne autem anne ostentãdi gratia ingenij, an quod ita serio iudicatoque existimaret, non habeo dicere. capita autem locorum argumentorumque, quibus vsus est, quod eius meminisse potui, egressus ibi ex auditione properè annotaui. eaque fuerunt ad hanc ferme sententiam. Disciplinam istam Chaldæorum tantæ vetustatis non esse, quantæ videri volunt: neque eos principes eius auctoresque esse, quos ipsi ferant: sed id præstigiarum atque offuciarum genus commentos esse homines æruscatores & cibum quæstumque ex mendaciis captantes: atque quoniam viderent terrena quædam inter homines sita cælestium rerum sensu atque ductu moueri; quale est, quod oceanus quasi luna comes cum ea simul senescit adolescitque; hinc videlicet sibi argumentum ad persuadendum parauisse, vt

crederemus omnia rerum humanarum & parua & maxima, tamquam stellis atque sideribus euincta, duci & regi. esse autem nimis quam ineptum absurdumque; vt, quoniam æstus oceani cum lunæ curriculo congruit, negotium quoque alicuius, quod ei forte de aquæductu cum riualibus aut de communi pariete cum vicino apud iudicem est, vt existimemus id negotium quasi habena quadam de cælo vinctum gubernari. quod & si vi & ratione quapiam diuina fieri potest; nequaquam id tamen censebat in tam breui exiguoque vitæ spatio quantouis hominis ingenio comprehendi posse & percipi; sed coniectari pauca quadam, verbo ipsius vtar, παχυμερεστέρων, nullo scientiæ fundo concepta sed fusa & vaga & arbitraria: qualis longinqua oculorum acies est per interualla media caligantium. tolli enim, quod maximè inter deos atque homines differt, si homines quoque res omnis postfuturas prænoscerent. ipsam deinde siderum stellarumque obseruationem, quam esse originem scientiæ suæ prædicarent, haudquaquam putabat liquidè consistere. nam si principes Chaldæi, qui in patentibus campis colebant, stellarum motus & vias & discessiones & cætus intuentes, quid ex iis efficeretur obseruauerunt: procedat, inquit, hæc sanè disciplina, sed sub ea modo inclinatione cæli, sub qua tunc Chaldæi fuerunt. non enim potest, inquit, ratio Chaldæorum obseruationis manere, si quis ea vti velit sub diuersis cæli regionibus. nam quanta, inquit, partium circulorumque cæli ex deuergentia & conuexionibus mundi varietas sit, quis non videt? eædem igitur stellæ, per quas omnia diuina humanaque fieri contendunt, sicuti non vsquequaque pruinas aut calores cient; sed mutant & variant, tempestatesque eodem in tempore alibi placidas

multa atque varia, depopulatus esse, vastasse, exinanisse, spoliasse; *nonne vnam & eamdem vim in sese habent? sanè. sed quia cum dignitate orationis & cum graui verborum copia dicuntur, quamquam eadem ferè sint & ex vna sententia coriantur, plura tamen esse existimātur: quoniā et aures & animū sæpius feriunt. hoc ornatus genus, in crimine vno vocibus multis atque sæuis exstruendo, ille iam tunc M. Cato antiquissimus in orationibus suis celebrauit. sicuti in illa, quæ inscripta est*; De decem hominibus: *cum Thermum accusauit quod decem liberos homines eodem tempore interfecisset: hisce verbis eandem omnibus rem significantibus vsus est. quæ, quoniam sunt eloquentiæ Latinæ tunc primum exorientis lumina quadā sublustria, libitum est ea mihi* ἀπομνημονεύειν. Tuum nefarium facinus peiore facinore operire postulas. succidias humanas facis. tantas trucidationes facis. decem funera facis. decem capita libera interficis. decem hominibus vitam eripis, indicta causa, iniudicatis, indemnatis. *item M. Cato in orationis principio, quā dixit in senatu pro Rhodiensibus, cum vellet res nimis prosperas dicere, tribus vocabulis idem sentientibus dixit. verba eius hæc sunt.* Scio solere plerisque hominibus in rebus secundis atque prolixis atque prosperis animum excellere, atque superbiam atque ferociam augescere. *Itidem Cato, ex Originum septimo, in oratione quam contra Seruium Galbam dixit, compluribus vocabulis super eadē re vsus est.* Multa me dehortata sunt huc prodire, anni, ætas, vox, vires, senectus. verumenimuero cum tantam rēpublicā agier arbitrarer. *sed ante omnis apud Homerum eiusdem rei atque sentētiæ luculenta exaggeratio est:*

Ἕκτορα δ' ἐκ βελέων ὕπαγε Ζεὺς ἔκ τε κονίης
ἔκ τ' ἀνδροκτασίης ἔκ θ' αἵματος ἔκ τε κυδοιμοῦ·

item in alio versu,

ἰσμιναί τε μάχαι τέ φόνοι τ' ἀνδροκτασίαι τε.

nam cum omnia ista vtrubique multa & continua nomina nihil plus demonstrent quam prœlium: huius tamen rei varia facies delectabiliter ac decorè multis variisque verbis depicta est. neque non illa quoque apud eũdem poetam vna in duobus verbis sententia cum egregia ratione repetita est. Idæus enim, cum inter Aiacem & Hectorem decertantes armis intercederet, his ad eos verbis vsus est:

Μηκέτι παῖδε φίλω πολεμίζετε μηδὲ μάχεσθε.

in quo versu non oportet videri alterũ verbum, idem quod superius significans, supplendi numeri causa extrinsecus additum & consarcinatum. est enim hoc inane admodum & futile. sed cum in iuuenibus gloriæ studio flagrantibus peruicaciam ferociamque & cupidinem pugnæ leniter tamen ac placidè obiurgaret: atrocitatem rei & culpam perseuerandi bis idem dicendo alio atque alio verbo auxit, inculcauitque: duplexque eadem compellatio admonitionem facit instantiorem. ne illa quidem eiusdem significationis repetitio ignaua & frigida videri debet.

Μνηστῆρες δ' ἄρα τηλεμάχῳ θάνατόν τε μόρον τε
ἤρτυον.-----

quod bis idem θάνατον καὶ μόρον dixerit. indignitas enim moliendæ tam acerbæ tamque iniustæ necis miranda mortis iteratione defleta est. Ceterum quis tam obtunso ingenio est, quin intelligat,

Βάσκ' ἴθι οὖλε Ὄνειρε καὶ βάσκ' ἴθ' Ἶρι ταχεῖα,

verba duo idem significantia non frustra posita esse ἐκ παραλλήλου, vt quidam putant, sed hortamentum esse acre imperatæ celeritatis. Verba quoque illa Marci Ciceronis in L. Pisonem trigemina etiam si duræ auris hominibus non placent, non venustatem modo numeris quæsiuerunt, sed figuram simulationemque oris pluribus simul vocibus

CAPVT XXV.

De versibus, quos Virgilius sectatus videtur Homeri ac Parthenii.

Parthenij poetæ versus est:

Γλαύκῳ καὶ Νηρεῖ καὶ Εἰναλίῳ Μελικέρτῃ.

eum versum Vergilius æmulatus est. itaque fecit duobus vocabulis venustè immutatis parem:

Glauco & Panopeæ & Inoo Melicertæ.

sed illi Homerico non sane re parem neque similem fecit. esse enim videtur Homeri simplicior & sincerior, Vergilij autẽ νεοτερικώτερος *& quodam quasi ferrumine immisso fucatior:*

Ταῦρον δ' Ἀλφειῷ, ταῦρον δὲ Ποσειδάωνι.

Taurũ Neptuno, taurũ tibi pulcher Apollo.

CAPVT XXVI.

De sententia Panætii philosophi, quam scripsit in libro de officiis secũdo: qua hortatur vt homines ad cauendas iniurias in omni loco intenti paratique sint.

Legebatur Panætij philosophi liber de officiis secũdus, ex tribus illis inclutis libris, quos M. Tullius magno cum studio maximoque opere æmulatus est. ibi scriptũ est, cum multa alia ad bonam frugem ducentia, tum vel maximè quod esse hærereque in animo debet. id autem est ad hanc ferme sententiam. Vita, inquit, hominum, qui ætatem in medio rerum agunt ac sibi suisque esse vsui volunt, negotia periculaque ex improuiso assidua & prope quotidiana fert. ad ea cauenda atque declinanda proinde esse oportet animo semper promto atque intento, ut sunt

athletarum, qui pancratiæ vocantur. nam sicuti illi ad certandum vocati proiectis alte brachiis consistunt, caputque & os suum manibus oppositis quasi vallo præmœniũt; membraque eorum omnia, priusquam pugna mota est, aut ad vitandos ictus cauta sunt aut ad faciendos parata: ita animus atque mens viri prudentis, aduersus vim & petulantias iniuriarum omni in loco atque in tempore prospiciens, debet esse erecta, ardua, sæpta solide, expedita, numquam conniuens, nusquam aciem suam flectens, consilia cogitationesque contra fortunæ verbera contraque insidias iniquorum quasi brachia & manus protendens; ne qua in re aduersa & in repentina incursio imperatis improtectisque nobis oboriatur.

CAPVT XXVII.

Quod Quadrigarius, *cum multis mortalibus* dixit: an quid & quantum differret si dixisset, *cum multis hominibus*.

VErba sunt Claudij Quadrigarii ex annalium eius tertiodecimo. Concione dimissa Metellus in Capitolium venit cum mortalibus multis. inde domum proficiscitur. tota ciuitas eum reduxit. *Cum is liber eaque verba M. Frontoni, nobis ei ac plerisque aliis aßidentibus, legerentur; & cuidam haud sane viro indocto videretur* multis mortalibus, *pro*, hominibus multis, *ineptè frigidéque in historia, nimisque id poëticè dixisse: tum Fronto illi, cui hoc videbatur, Ain tu, inquit, aliarum homo rerum iudicij eligantißimi,* mortalibus multis *ineptum tibi videri & frigidum? nihil autem arbitrare causæ fuisse, quod vir modestus atque puri ac propè quotidiani sermonis,* mortalibus, *maluit quam* hominibus *dicere? eamdemque credis futu-*

tam fuisse multitudinis demonstrationem, si cum multis hominibus, *ac non*, cum multis mortalibus, *diceret? ego quidem, inquit, sic existimo, nisi si me scriptoris istius omnisque antiquae orationis amor atque veneratio caeco esse iudicio facit longe atque longe esse amplius, prolixius, fortius, in significanda totius prope ciuitatis multitudine* mortales *quã* homines *dixisse. namque multorum hominum appellatio intra modicum quoque numerum cohiberi atque includi potest.* multi *autem* mortales *nescio quo pacto & quodam sensu inenarrabili omne fere genus, quod in ciuitate est, & ordinum & aetatium & sexus comprehendunt. quod scilicet Quadrigarius, ita vt res erat, ingentem atque promiscam multitudinem volens ostendere,* cum multis mortalibus Metellum in Capitolium venisse *dixit,* ἐμφατικώτερον, *quam si cum multis hominibus dixisset. Ea nos omnia, quae Fronto dixit, cum ita, vt par erat, non approbantes tantum sed admirantes quoque audiremus, Videte tamen, inquit, ne existimetis semper atque in omni loco,* mortales multos, *pro,* multis hominibus, *esse dicendum; ne plane fiat Graecum illud de Varronis satyra prouerbiũ;* τὸ ἐπὶ τῇ φακῇ μύρον. *Hoc iudicium Frontonis, etiam de paruis minutisque vocabulis, non praetermittendum putaui: ne nos forte fugeret lateretque subtilior huiuscemodi verborum consideratio.*

CAPVT XXVIII.

Non hactenus esse *faciem*, qua vulgo dicitur.

ANimaduertere est pleraque verborum Latinorum ex ea significatione, in qua nata sunt, decessisse vel in aliam longe vel in proximam; eamque decessionem factam esse consuetudine & inscitia temere dicentium, quae

cuimodi sint non didicerint. sicuti quidam faciem esse hominis putant os tantum & oculos & genas, quod Græci πρόσωπον *dicunt: quando facies sit forma omnis & modus & factura quædam corporis totius, à faciendo dicta, vt ab aspectu species & à fingendo figura. itaque Pacuuius in tragædia, quæ Niptra inscribitur,* faciem *dixit* hominis, *pro corporis longitudine.*

Aetate, *inquit*, integra, feroci ingenio, facie
procera virum.

Non solum autem in hominum corporibus, sed etiam in rerum cuiuscemodi aliarum, facies dicitur. nam montis & cæli & maris facies, si tempestiuè dicatur, probè dicitur. Sallustij verba sunt ex historia secunda. Sardinia in Africo mari facie vestigii humani in orientem quam in occidentem latior prominet. *Ecce autem id quoque in mentem venit, quod etiam Plautus in Penulo* faciem, *pro totius corporis colorisque habitu dixit. verba Plauti hæc sunt.*

Sed earum nutrix qua sit facie mihi expedi.
Statura haud magna, corpore aquilo st. ipsa ea-st.
Specie venusta, ore paruo atque oculis pernigris.
Formā quidē hercle verbis depinxti probè.

Præterea memini Quadrigarium in vndecimo faciem *pro statura totiusque corporis figura dixisse.*

CAPVT XXIX.

Quid sit in satyra M. Varronis, *caninum prandium.*

L*Audabat venditabatque se nuper quispiam in libraria sedens, homo ineptè gloriosus, tamquam*

vnus eßet sub omni cælo satyrarum M. Varronis enarrator; quas partim Cynicas, alii Menippæas appellant. & iaciebat inde quædam non admodum difficilia: ad quæ coniicienda adspirare poße neminem dicebat. tum fortè eum ego librum, ex iisdem satyris ferebam qui ὑδροκύων inscriptus est. propius igitur acceßi: & Nosti, inquam, magister verbum illud scilicet egregiè vetus; Musicam, quæ sit abscondita, eam esse nulli rei? oro ergo te, legas hos versus pauculos, & prouerbii istius, quod in his versibus est, sententiam dicas mihi. lege, inquit, tu mihi potius, quæ non intelligis; vt ea tibi ego enarrem. Quonam, inquam, pacto legere ego possum, quæ non aßequor? indistincta namque fient & confusa quæ legero, & tuam quoque impedient intentionem. tunc aliis etiam, qui ibi aderant, compluribus idem comprobantibus desiderantibusque, accepit à me librum veterem, fidei spectatæ, luculentè scriptum. accepit autem inconstantißimo vultu & mæstißimo. sed quid deinde dicam? non audeo Hercle postulare, vt id credatur mihi. pueri in ludo rudes, si eum librum accepissent, non ij magis in legendo deridiculi fuissent: ita & sententias intercidebat, & verba corruptè pronunciabat. reddit igitur mihi librum multis iam ridentibus; & Vides, inquit oculos meos ægros aßiduisque lucubrationibus propè iam perditos? vix ipsos litterarum apices potui comprendere. cum valebo ab oculis; reuise ad me: & librum istum tibi totum legam. Rectè, inquam, sit oculis magister tuis. sed, in quo illis nihil opus est, id, rogo te, dicas mihi. caninum prandium *in hoc loco, quem legisti, quid significat? atque ille egregius nebulo, quasi difficili quæstione perterritus, exsurgit statim: & abiens Non, inquit, paruam rem quæris. talia ego gratis non doceo. Eius autem loci, in quo id prouerbium est, verba hæc sunt.* Non vides apud Mnestheũ scribi

ſcribi tria genera eſſe vini, nigrum, album, medium, quod vocant κιῤῥόν; nouum, vetus, medium: & efficere nigrum virus, album vrinam, medium πέψιν; nouum refrigerare, vetus calefacere, medium eſſe prandium caninum? *quid ſignificet, prandium caninum, rem leuiculã diu & anxiè quæſiuimus. prandium autem abſtemium, in quo nihil vini potatur, caninum dicitur. quoniam canis vino caret. cum igitur medium vinum appellaſſet, quod neque nouum eſſet neque vetus, & plerumque homines ita loquantur vt omne vinũ aut nouum eſſe dicant aut vetus: nullam vim habere ſignificauit neque noui neque veteris quod medium eßet; iccirco pro vino non habendum. quia neque refrigeraret, neque calefaceret.* refrigerare *id dicit, quod Græci* ἀναψύξαι *dicitur.*

A. GELLII NOCTIVM ATTICARVM COMMENTARIVS LIBER QVARTVSDECIMVS.

CAPVT I.

Dissertatio Fauorini philosophi aduersus eos, qui Chaldæi appellantur, & ex cœtu motibusque siderum & stellarum fata se hominum dicturos pollicentur.

ADuersum istos, qui sese Chaldæos seu genethliacos appellant ac de motu deque positu stellarum dicere posse quæ futura sunt profitentur, audiuimus quondam Fauorinum philosophũ Romæ Græcè disserentem egregia atque illustri oratione. exercendine autem anne ostentãdi gratia ingenij, an quod ita serio iudicatoque existimaret, non habeo dicere. capita autem locorum argumentorumque, quibus usus est, quod eius meminisse potui, egressus ibi ex auditione properè annotaui. eaque fuerunt ad hanc ferme sententiam. Disciplinam istam Chaldæorum tantæ vetustatis non esse, quanta videri volunt: neque eos principes eius auctoresque esse, quos ipsi ferant: sed id præstigiarum atque offuciarum genus commentos esse homines æruscatores & cibum quæstumque ex mendaciis captantes: atque quoniam viderent terrena quædam inter homines sita cælestium rerum sensu atque ductu moueri; quale est, quod oceanus quasi luna comes cum ea simul senescit adolescitque; hinc videlicet sibi argumentum ad persuadendum parauisse, ut

crederemus omnia rerum humanarum & parua & maxima, tamquam stellis atque sideribus euincta, duci & regi. esse autem nimis quam ineptum absurdumque; vt, quoniam æstus oceani cum lunæ curriculo congruit, negotium quoque alicuius, quod ei forte de aquæductu cum riualibus aut de communi pariete cum vicino apud iudicem est, vt existimemus id negotium quasi habena quadam de cælo vinctum gubernari. quod & si vi & ratione quapiam diuina fieri potest; nequaquam id tamen censebat in tam breui exiguoque vitæ spatio quantouis hominis ingenio comprehendi posse & percipi; sed coniectari pauca quædam, verbo ipsius vtar, παχυμερεστέρων, nullo scientiæ fundo concepta sed fusa & vaga & arbitraria: qualis longinqua oculorum acies est per interualla media caligantium. tolli enim, quod maximè inter deos atque homines differt, si homines quoque res omnis postfuturas prænoscerent. ipsam deinde siderum stellarumque obseruationem, quam esse originem scientiæ suæ prædicarent, haudquaquam putabat liquidè consistere. nam si principes Chaldæi, qui in patentibus campis colebant, stellarum motus & vias & discessiones & cœtus intuentes, quid ex iis efficeretur obseruauerunt: procedat, inquit, hæc sanè disciplina, sed sub ea modo inclinatione cæli, sub qua tunc Chaldæi fuerunt. non enim potest, inquit, ratio Chaldæorum obseruationis manere, si quis ea vti velit sub diuersis cæli regionibus. nam quanta, inquit, partium circulorumque cæli ex deuergentia & conuexionibus mundi varietas sit, quis non videt? eædem igitur stellæ, per quas omnia diuina humanaque fieri contendunt, sicuti non vsquequaque pruinas aut calores cient; sed mutant & variant, tempestatesque eodem in tempore alibi placidas

Quæsitum tractatumque quid sint, *manubiæ* atque inibi dicta quædam de ratione vtendi verbis pluribus idem significantibus.

CAPVT XXIII.

IN fastigijs fori Traiani simulachra sunt sita circum vndique inaurata equorum atque signorum militariũ. subscriptumque est. EX. MANVBIEIS. *Quærebat Fauorinus, cum in area fori ambularet & amicum suum consulem operiretur causas pro tribunali cognoscẽtem, nosque tunc eum sectaremur; quærebat, inquam, quid nobis videretur significare proprie* manubiarũ *illa inscriptio. tum quispiam, qui cum eo erat, homo in studijs doctrinæ multi atque celebrati nominis.* Ex manubiis, *inquit, significat* ex præda. manubiæ *enim dicuntur præda, quæ manu capta est. Etiam si, inquit Fauorinus, opera mihi princeps & prope omnis in litteris disciplinisque Græcis sumta est; non vsque eo tamen infrequens sum vocum Latinarum, quas subsiciuo aut tumultuario studio colo, vt hanc ignorem interpretationem vulgariam, quod esse dicantur manubiæ præda. sed quæro an M. Tullius, verborum homo diligentißimus, in oratione quam dixit de lege agraria Kalendis Ianuarijs contra Rullum, inani & illepida geminatione iunxerit* manubias & prædam, *si duo hæc verba idem significant; neque vlla re aliqua dißident. atque, vt erat Fauorinus egregia vel diuina quadam memoria, verba ipsa M. Tullij statim dixit. ea nos adscribimus hic.* Prædam, manubias, sectionẽ, castra denïq. Cn Pompeii sedẽte imperatore decẽviri vẽdent. *& infra itidẽ duo hæc simul iunctim posita dixit,* Ex præda, ex manubiis, ex auro coronario. *ac dein-*

de ad eũ conuertit, qui manubias esse prædam dixerat: &, Videtur ne tibi, inquit, vtroque in loco M. Cicero duobus verbis idem, sicuti tu putas significantibus ineptè & frigidè esse vsus? ac tali ioco dignus, quali apud Aristophanem facetißimum comicorum Euripides Æschylum insectatus est? cum ait.

Δὶς ταυτὸν ἡμῖν εἶπεν ὁ σοφὸς αἰσχύλος.
Ηκω γὰρ εἰς γῆν φησὶ καὶ κατέρχομαι.
Ηκω δὲ ταυτόν ἐστι τῷ κατέρχομαι.
Νὴ τὸν δί' ὥσπερ εἴ τις εἴποι γείτονι,
Χρῆσον σὺ μάκτραν εἰ δὲ βούλει κάρδοπον.

Nequaquam verò, inquit ille, talia videntur, quale est μάκτρα & κάρδοπος; quæ à poëtis vel oratoribus Græcis nostrisque celebrandæ & ornandæ rei gratia duobus eadem pluribusue nominibus frequentantur. Quid igitur, inquit Fauorinus, valet hæc repetitio instauratioque eiusdem rei sub alio nomine in manubiis *& in* præda? *num ornat vt alioqui solet, orationem? num eam modulatiorem aptioremque reddit? num onerandi vel exprobrandi criminis caussa exaggerationem aliquam speciosam facit? sicuti in libro eiusdem M. Tullij, qui de constituendo accusatore est, vna eademque res pluribus verbis vehementer atque atrociter dicitur.* Sicilia tota si vna voce loqueretur hoc diceret, quod auri quod argẽti quod ornamentorum in meis vrbibus, sedibus, delubris fuit. *nam cum vrbes totas semel dixisset; sedes delubraque addidit, quæ sunt ipsa quoque in vrbibus. item in eodem libro simili modo* Siciliam, *inquit,* prouinciam C. Verres per triennium depopulatus esse, Siculorum ciuitates vastasse, domos exinanisse, fana spoliasse dicitur. *Hæc, quid videtur, cum Siciliam prouinciam dixerit, atque etiam insuper ciuitates addiderit, domos etiã & fana, quæ infra posuit, cõprehendisset, verba hæc item*

multa atque varia, depopulatus esse, vastasse, exinanisse, spoliasse, *nonne vnam & eamdem vim in sese habent? sanè. sed quia cum dignitate orationis & cum graui verborum copia dicuntur, quamquam eadem ferè sint & ex vna sententia cooriantur, plura tamen esse existimãtur: quoniã et aures & animũ sæpius feriunt. hoc ornatus genus, in crimine vno vocibus multis atque sæuis exstruendo, ille iam tunc M. Cato antiquissimus in orationibus suis celebrauit. sicuti in illa, quæ inscripta est;* De decem hominibus: *cum Thermum accusauit quod decem liberos homines eodem tempore interfecisset: hisce verbis eandem omnibus rem significantibus vsus est. quæ, quoniam sunt eloquentiæ Latinæ tunc primum exorientis lumina quædã sublustria, libitum est ea mihi ἀπομνημονεύειν.* Tuum nefarium facinus peiore facinore operire postulas. succidias humanas facis. tantas trucidationes facis. decem funera facis. decem capita libera interficis. decem hominibus vitam eripis, indicta causa, iniudicatis, indemnatis. *item M. Cato in orationis principio, quã dixit in senatu pro Rhodiensibus, cum vellet res nimis prosperas dicere, tribus vocabulis idem sentientibus dixit. verba eius hæc sunt.* Scio solere plerisque hominibus in rebus secundis atque prolixis atque prosperis animum excellere, atque superbiam atque ferociam augescere. *Itidem Cato, ex Originum septimo, in oratione quam contra Seruium Galbam dixit, compluribus vocabulis super eadẽ re vsus est.* Multa me dehortata sunt huc prodire, anni, ætas, vox, vires, senectus. verumenimuero cum tantam rẽpublicã agier arbitrarer. *sed ante omnis apud Homerum eiusdem rei atque sentẽtiæ luculenta exaggeratio est:*

Ἕκτορα δ' ἐκ βελέων ὕπαγε Ζεὺς ἔκ τε κονίης
ἔκ τ' ἀνδροκτασίης ἔκ θ' αἵματος ἔκ τε κυδοιμοῦ·

item in alio versu,

ὑσμιναί τε μάχαι τέ φόνοι τ' ἀνδροκτασίαι τε.

nam cum omnia ista vtrubique multa & continua nomina nihil plus demonstrent quam prælium: huius tamen rei varia facies delectabiliter ac decorè multis variisque verbis depicta est. neque non illa quoque apud eũdem poetam vna in duobus verbis sententia cum egregia ratione repetita est. Idæus enim, cum inter Aiacem & Hectorem decertantes armis intercederet, his ad eos verbis vsus est:

Μηκέτι παῖδε φίλω πολεμίζετε μηδὲ μάχεσθε.

in quo versu non oportet videri alterũ verbum, idem quod superius significans, supplendi numeri causa extrinsecus additum & consarcinatum. est enim hoc inane admodum & futile. sed cum in iuuenibus gloriæ studio flagrantibus peruicaciam ferociamque & cupidinem pugnæ leniter tamen ac placidè obiurgaret: atrocitatem rei & culpam perseuerandi bis idem dicendo alio atque alio verbo auxit, inculcauitque: duplexque eadem compellatio admonitionem facit instantiorem. ne illa quidem eiusdem significationis repetitio ignaua & frigida videri debet.

Μνηστῆρες δ' ἄρα Τηλεμάχῳ θάνατόν τε μόρον τε
ἤρτυον.-----

quod bis idem θάνατον καὶ μόρον dixerit. indignitas enim moliendæ tam acerbæ tamque iniustæ necis miranda mortis iteratione defleta est. Ceterum quis tam obtunso ingenio est, quin intelligat,

Βάσκ' ἴθι οὖλε Ὄνειρε καὶ βάσκ' ἴθ' Ἶρι ταχεῖα,

verba duo idem significantia non frustra posita esse ἐκ παραλλήλου, vt quidam putant, sed hortamentum esse acre imperatæ celeritatis. Verba quoque illa Marci Ciceronis in L. Pisonem trigemina etiam si duræ auris hominibus non placent, non venustatem modo numeris quæsiuerunt, sed figuram simulationemque oris pluribus simul vocibus

verberauerunt. Vultus denique, *inquit*, totus qui sermo quidem tacitus mentis est, hic in fraudem homines impulit; hic eos quibus erat ignotus decepit, fefellit, induxit. *quid igitur? simile est, inquit, apud eumdem* in præda & manubiis? *nihil profecto estiusmodi. nam neque ornatius fit additis manubiis; neque exaggeratius modulatiusve: sed aliud omnino* præda *est, vt in libris rerum verborumque veterum scriptum est, aliud* manubiæ. *nam* præda *dicitur corpora ipsa rerum, quæ capta sunt.* manubiæ *vero appellatæ sunt pecunia à quæstore ex venditione prædæ redacta. vtrumque ergo dixit M. Tullius, cumulandæ inuidiæ gratia, decemviros ablaturos, persecuturosque & prædam quæ nondum esset venũdata & pecuniam quæ ex venditione prædæ percepta esset. Itaque hæc inscriptio, quam videtis,* EX MANVBIEIS. *non res corporaque ipsa prædæ monstrat (nihil enim captum est horum à Traiano ex hostibus) sed facta esse hæc comparataque ex manubiis, id est, ex pecunia prædaticia declarat.* manubię *enim sunt, sicuti iam dixi, non præda sed pecunia per quæstorem populi Romani ex præda vendita contracta. quod per quæstorem autẽ dixi: intelligi nunc oportet præfectum ærario significari. nam cura ærarij à quæstoribus ad præfectos ærarij tralata est. Est tamen non nusquam inuenire ita scripsisse quosdam non ignobiles scriptores, vt aut temere aut incuriosè* prædam *pro* manubiis & manubias *pro* præda *posuerint: aut tropica quadam figura mutationem vocabuli fecerint, quod facere concessum est scitè id peritéque facientibus. sed enim, qui propriè atque signatè locuti sunt sicuti hoc in loco M. Tullius,* manubias *pecuniam dixerunt.*

387

CAPVT XXIIII.

Verba P. Nigidij, quibus dicit in nomine, *Valerij* in casu vocandi primam syllabam acuendam esse: & item alia ex eiusdem verbis ad rectã scripturam pertinentia.

P. *Nigidij verba sunt ex commentariorum grammaticorum vicesimoquarto, hominis in disciplinis doctrinarum omnium praecellentis.* Deinde, *inquit*, voculatio quî poterit seruari, si non sciemus in nominibus, vt Valerij, vtrum interrogandi an vocandi sint? nam interrogandi secunda syllaba superiore tono est quam prima: deinde nouissima deiicitur. at in casu vocandi summo tono est prima; deinde gradatim descendunt. *sic quidem P. Nigidius dici praecipit. sed si quis nunc Valerium appellans, in casu vocandi, secundum id praeceptum Nigidij acuerit primam; non aberit quin rideatur. Summum autem tonum* προσῳδίαν *acutam dicit; & quem* accentum *nos dicimus*, voculationem *appellat &* casum interrogandi *cum dicit, quem nunc nos* genitiuũ *dicimus. id quoque in eodẽ libro Nigidiano animaduertimus.* Si huius, *inquit*, amici vel huius magni scribas; vnũ, i, facito extremam. sin vero, hi magnei, hi amicei, casu multitudinis recto: tum ante, i, scribendũ erit, e. atque idipsum facies in similibus. itẽ si huius terrai scribas: i littera sit extrema. si huic terrae; per, e, scribendũ est. item qui scribit mei in casu interrogandi, velut cũ dicimus, mei studiosus; per, e, &, i, scribat. at cum mi; tum per i vnum scribendum est, nõ per e; quia dandi casus est. *Haec nos auctoritate doctissimi hominis adducti, propter eos qui harum quoque rerum scientiam quaerunt, non praetermittenda existimauimus.*

CAPVT XXV.

De versibus, quos Virgilius sectatus videtur Homeri ac Parthenii.

PArthenij poetæ versus est:

Γλαύκῳ καὶ Νηρεῖ καὶ Εἰναλίῳ Μελικέρτῃ.

eum versum Vergilius æmulatus est. itaque fecit duobus vocabulis venustè immutatis parem:

Glauco & Panopeæ & Inoo Melicertæ.

sed illi Homerico non sane re parem neque similem fecit. esse enim videtur Homeri simplicior & sincerior, Vergilij autẽ νεωτερικώτερος & quodam quasi ferrumine immisso fucatior:

Ταῦρον δ' Ἀλφειῷ, ταῦρον δὲ Ποσειδάωνι.

Taurũ Neptuno, taurũ tibi pulcher Apollo.

CAPVT XXVI.

De sententia Panætii philosophi, quam scripsit in libro de officiis secũdo: qua hortatur vt homines ad cauendas iniurias in omni loco intenti paratique sint.

LEgebatur Panætij philosophi liber de officiis secũdus, ex tribus illis inclutis libris, quos M. Tullius magno cum studio maximoque opere æmulatus est. ibi scriptũ est, cum multa alia ad bonam frugem ducentia, tum vel maximè quod esse hærereque in animo debet. id autem est ad hanc ferme sententiam. Vita, inquit, hominum, qui ætatem in medio rerum agunt ac sibi suisque esse vsui volunt, negotia periculaque ex improuiso aßidua & prope quotidiana fert. ad ea cauenda atque declinanda proinde esse oportet animo semper promto atque intento, vt sunt

athletarum, qui pancratiæ vocantur. nam sicuti illi ad certandum vocati proiectu alte brachiis consistunt, caputque & os suum manibus oppositis quasi vallo præmœniũt; membraque eorum omnia, priusquam pugna mota est, aut ad vitandos ictus cauta sunt aut ad faciendos parata: ita animus atque mens viri prudentis, aduersus vim & petulantias iniuriarum omni in loco atque in tempore prospiciens, debet esse erecta, ardua, sæpta solide, expedita, numquam conniuens, nusquam aciem suam flectens, consilia cogitationesque contra fortunæ verbera contraque insidias iniquorum quasi brachia & manus protendens; ne qua in re aduersa & in repentina incursio imperatis improtectisque nobis oboriatur.

CAPVT XXVII.

Quod Quadrigarius, *cum multis mortalibus* dixit: an quid & quantum differret si dixisset, *cum multis hominibus.*

V*Erba sunt Claudij Quadrigarii ex annalium eius tertiodecimo.* Concione dimissa Metellus in Capitolium venit cum mortalibus multis. inde domum proficiscitur. tota ciuitas eum reduxit. *Cum is liber eaque verba M. Frontoni, nobis ei ac plerisque aliis aßidentibus, legerentur; & cuidam haud sane viro indocto videretur* multis mortalibus, *pro,* hominibus multis, *ineptè frigidéque in historia, nimisque id poëticè dixisse: tum Fronto illi, cui hoc videbatur, Ain tu, inquit, aliarum homo rerum iudicij eligantißimi,* mortalibus multis *ineptum tibi videri & frigidum? nihil autem arbitrare causæ fuisse, quod vir modestus atque puri ac propè quotidiani sermonis,* mortalibus, *maluit quam* hominibus *dicere? eamdemque credis futu-*

ram fuisse multitudinis demonstrationem, si cum multis hominibus, ac non, cum multis mortalibus, diceret? ego quidem, inquit, sic existimo, nisi si me scriptoris istius omnisque antiquæ orationis amor atque veneratio cæco esse iudicio facit longe atque longe esse amplius, prolixius, fortius, in significanda totius propè ciuitatis multitudine mortales quã homines dixisse. namque multorum hominum appellatio intra modicum quoque numerum cohiberi atque includi potest. multi autem mortales nescio quo pacto & quodam sensu inenarrabili omne fere genus, quod in ciuitate est, & ordinum & ætatium & sexus comprehendunt. quod scilicet Quadrigarius, ita vt res erat, ingentem atque promiscam multitudinem volens ostendere, cum multis mortalibus Metellum in Capitolium venisse dixit, ἐμφατικώτερον, quam si cum multis hominibus dixisset. Ea nos omnia, quæ Fronto dixit, cum ita, vt par erat, non approbantes tantum sed admirantes quoque audiremus, Videte tamen, inquit, ne existimetis semper atque in omni loco, mortales multos, pro, multis hominibus, esse dicendum; ne plane fiat Græcum illud de Varronis satyra prouerbiũ; τὸ ἐπὶ τῇ φακῇ μύρον. Hoc iudicium Frontonis, ètiam de paruis minutisque vocabulis, non prætermittendum putaui: ne nos forte fugeret lateretque subtilior huiuscemodi verborum consideratio.

CAPVT XXVIII.

Non hactenus esse *faciem*, qua vulgo dicitur.

Animaduertere est pleraque verborum Latinorum ex ea significatione, in qua nata sunt, decessisse vel in aliam longe vel in proximam; eamque decessionem factam esse consuetudine & inscitia temere dicentium, quæ

cuimodi sint non didicerint. sicuti quidam faciem esse hominis putant os tantum & oculos & genas, quod Græci πρόσωπον dicunt: quando facies sit forma omnis & modus & factura quædam corporis totius, à faciendo dicta, vt ab aspectu species & à fingendo figura. itaque Pacuuius in tragœdia, quæ Niptra inscribitur, faciem *dixit* hominis, *pro corporis longitudine.*

Aetate, *inquit*, integra, feroci ingenio, facie
procera virum.

Non solum autem in hominum corporibus, sed etiam in rerum cuiuscemodi aliarum, facies dicitur. nam montis & cæli & maris facies, si tempestiuè dicatur, probè dicitur. Sallustij verba sunt ex historia secunda. Sardinia in Africo mari facie vestigii humani in orientem quam in occidentem latior prominet. *Ecce autem id quoque in mentem venit, quod etiam Plautus in Penulo* faciem, *pro totius corporis colorisque habitu dixit. verba Plauti hæc sunt.*

Sed earum nutrix qua sit facie mihi expedi.
Statura haud magna, corpore aquilo st. ipsa ea-st.
Specie venusta, ore paruo atque oculis pernigris.
Formā quidē hercle verbis depinxti probè.

Præterea memini Quadrigarium in vndecimo faciem *pro statura totiusque corporis figura dixisse.*

CAPVT XXIX.

Quid sit in satyra M. Varronis, *caninum prandium.*

L*Audabat venditabatque se nuper quispiam in libraria sedens, homo ineptè gloriosus, tamquam*

vnus eßet sub omni cælo satyrarum M. Varronis enarrator; quas partim Cynicas, alii Menippæas appellant. & iaciebat inde quædam non admodum difficilia: ad quæ coniicienda adspirare poße neminem dicebat. tum fortè eum ego librum, ex iisdem satyris ferebam qui ὑδρoκύων inscriptus est. propius igitur acceßi: & Nosti, inquam, magister verbum illud scilicet egregiè vetus; Musicam, quæ sit abscondita, eam esse nulli rei? oro ergo te, legas hos versus pauculos, & prouerbii istius, quod in his versibus est, sententiam dicas mihi. lege, inquit, tu mihi potius, quæ non intelligis; vt ea tibi ego enarrem. Quonam, inquam, pacto legere ego possum, quæ non aßequor? indistincta namque fient & confusa quæ legero, & tuam quoque impedient intentionem. tunc aliis etiam, qui ibi aderant, compluribus idem comprobantibus desiderantibusque, accepit à me librum veterem, fidei spectatæ, luculentè scriptum. accepit autem inconstantißimo vultu & mæstißimo. sed quid deinde dicam? non audeo Hercle postulare, vt id credatur mihi. pueri in ludo rudes, si eum librum accepissent, non ii magis in legendo deridiculi fuissent: ita & sententias intercidebat, & verba corruptè pronunciabat. reddit igitur mihi librum multis iam videntibus; & Vides, inquit oculos meos ægros aßiduisque lucubrationibus propè iam perditos? vix ipsos litterarum apices potui comprendere. cum valebo ab oculis; reuise ad me: & librum istum tibi totum legam. Rectè, inquam, sit oculis magister tuis. sed, in quo illis nihil opus est, id, rogo te, dicas mihi. caninum prandium *in hoc loco, quem legisti, quid significat? atque ille egregius nebulo, quasi difficili quæstione perterritus, exsurgit statim: & abiens Non, inquit, paruam rem quæris. talia ego gratis non doceo. Eius autem loci, in quo id prouerbium est, verba hæc sunt.* Non vides apud Mnestheũ

scribi

ſcribi tria genera eſſe vini, nigrum, album, medium, quod vocant κιῤῥόν; nouum, vetus, medium: & efficere nigrum virus, album vrinam, medium πέψιν; nouum refrigerare, vetus calefacere, medium eſſe prandium caninum? *quid ſignificet, prandium caninum, rem leuiculã diu & anxiè quæſiuimus. prandium autem abſtemium, in quo nihil vini potatur, caninum dicitur. quoniam canis vino caret. cum igitur medium vinum appellaſſet, quod neque nouum eſſet neque vetus, & plerumque homines ita loquantur vt omne vinũ aut nouum eſſe dicant aut vetus: nullam vim habere ſignificauit neque noui neque veteris quod medium eßet; iccirco pro vino non habendum. quia neque refrigeraret, neque calefaceret.* refrigerare *id dicit, quod Græci ἀναψύξαι dicitur.*

A

A. GELLII NOCTIVM ATTICARVM COMMENTARIVS LIBER QVARTVSDECIMVS.

CAPVT I.

Dissertatio Fauorini philosophi aduersus eos, qui Chaldæi appellantur, & ex cœtu motibusque siderum & stellarum fata se hominum dicturos pollicentur.

ADuersum istos, qui sese Chaldæos seu genethliacos appellant ac de motu deque positu stellarum dicere posse quæ futura sunt profitentur, audiuimus quondam Fauorinum philosophũ Romæ Græcè disserentem egregia atque illustri oratione. exercendíne autem anne ostentãdi gratia ingenij, an quod ita serio iudicatoque existimaret, non habeo dicere. capita autem locorum argumentorumque, quibus usus est, quod eius meminisse potui, egressus ibi ex auditione properè annotaui. eaque fuerunt ad hanc ferme sententiam. Disciplinam istam Chaldæorum tantæ vetustatis non esse, quantæ videri volunt: neque eos principes eius auctoresque esse, quos ipsi ferant: sed id præstigiarum atque offuciarum genus commentos esse homines æruscatores & cibum quæstumque ex mendaciis captantes: atque quoniam viderent terrena quædam inter homines sita cælestium rerum sensu atque ductu moueri; quale est, quod occanus quasi luna comes cum ea simul senescit adolescitque; hinc videlicet sibi argumentum ad persuadendum parauisse, ut

crederemus omnia rerum humanarum & parua & maxima, tamquam stellis atque sideribus euincta, duci & regi. esse autem nimis quam ineptum absurdumque; vt, quoniam æstus oceani cum lunæ curriculo congruit, negotium quoque alicuius, quod ei forte de aquæductu cum riualibus aut de communi pariete cum vicino apud iudicem est, vt existimemus id negotium quasi habena quadam de cælo vinctum gubernari. quod & si vi & ratione quapiam diuina fieri potest; nequaquam id tamen censebat in tam breui exiguoque vitæ spatio quantouis hominis ingenio comprehendi posse & percipi; sed coniectari pauca quædam, verbo ipsius vtar, παχυμερεστέρων, nullo scientiæ fundo concepta sed fusa & vaga & arbitraria: qualis longinqua oculorum acies est per interualla media caligantium. tolli enim, quod maximè inter deos atque homines differt, si homines quoque res omnis postfuturas prænoscerent. ipsam deinde siderum stellarumque obseruationem, quam esse originem scientiæ suæ prædicarent, haudquaquam putabat liquidè consistere. nam si principes Chaldæi, qui in patentibus campis colebant, stellarum motus & vias & discessiones & cœtus intuentes, quid ex iis efficeretur obseruauerunt: procedat, inquit, hæc sanè disciplina, sed sub ea modo inclinatione cæli, sub qua tunc Chaldæi fuerunt. non enim potest, inquit, ratio Chaldæorum obseruationis manere, si quis ea vti velit sub diuersis cæli regionibus. nam quanta, inquit, partium circulorumque cæli ex deuergentia & conuexionibus mundi varietas sit, quis non videt? eædem igitur stellæ, per quas omnià diuina humanaque fieri contendunt, sicuti non vsquequaque pruinas aut calores cient; sed mutant & variant, tempestatesque eodem in tempore alibi placidas

alibi violentas mouent: cur non euenta quoque rerum ac negotiorum alia efficiunt in Chaldæis, alia in Gætulis, alia apud Danubium, alia apud Nilum? Per autem, inquit, inconsequens, ipsum quidem corpus & habitum tam profundi aeris sub alio atque alio cæli curuamine non eundem manere: in hominum autem negotijs stellas istas opinari idem semper ostendere; si eas ex quacumque terra conspexeris. præterea mirabatur id cuiquam pro percepto liquere, stellas istas, quas à Chaldæis & Babylonijs siue Aegyptijs obseruatas ferunt, (quas multi erraticas, *Nigidius* errones *vocat) non esse plures quam volgo dicerentur. posse enim fieri existimabat, vt & alij quidam planetes pari potestate essent, sine quibus recta atque perpetua obseruatio perfici non quiret; neque eos tamen cernere homines poßint, propter exsuperantiam vel splendoris vel altitudinis. nam & quædam, inquit, sidera è quibusdam terris conspiciuntur, earumque terrarum hominibus nota sunt: sed eadem ipsa ex alia omni terra non videntur, & sunt alijs omnino ignarißima. atque videmus, inquit, & has tantummodo stellas & ex vna parte terræ obseruari debuiße: quæ tandem finis obseruationis istius fuit, & quæ tempora satis esse visa sunt ad percipiendum, quid præmonstraret aut cœtus stellarum aut circumitus aut transitus? nam si isto modo cœpta fieri obseruatio est, vt animaduerteretur quo habitu quaque forma quaque positura stellarum aliquis nasceretur; tum deinceps ab ineunte vita, fortuna eius & mores & ingenium & circumstantia rerum negotiorumque & ad postremum finis etiam vitæ exspectaretur; eaque omnia, vt vsu venerant, litteris mandarentur; ac postea longis temporibus, cum ipsæ illæ eodem in loco eodemque habitu forent, eadem ceteris quoque euentura existimarentur, qui eodem illo tempo-*

re nati fuissent; si isto, inquit, modo obseruari cœptum est, & ex ea obseruatione composita quædam disciplina est: nullo id pacto potest procedere. dicant enim, quot tandem annis vel potius quot sæculis orbis hoc obseruationis perfici quiuerit. constare quidem inter astrologos dicebat, stellas istas, quas erraticas dicerent, quæ esse omnium rerum fatales viderentur, infinito prope & innumerabili numero annorum ad eumdem locum, cum eodem habitu simul omnes profectæ sunt, regredi; vt neque vllus obseruationis tenor neque memoriæ vlla effigies litterarum tanto æuo potuerint edurare. atque illud etiam cuimodi eßet considerandum putabat; quod aliud stellarum agmen foret, quo primum tempore conciperetur homo in vtero matris, aliud postea cum in decem mensibus proximis in lucem ederetur: quærebatque, quî conueniret diuersam super eodem fieri demonstrationem; si, vt ipsi putarent, alius atque alius earumdem stellarum situs atque ductus alias atque alias fortunas daret: sed & nuptiarum tempore, ex quibus liberi quærerentur, atque ipso etiam illo maris atque feminæ coitu, iam declarari oportere dicebat, certo quodam & necessario stellarum ordine quales qualique fortuna homines gignerentur; ac multo etiam ante, quam pater ipse atque mater nascerentur, ex eorum genitura debuisse iam tunc prospici, quinam olim futuri essent, quos ij creaturi forent, & supra longè atque longè per infinitum: vt, si disciplina ista fundamẽto aliquo veritatis nixa est, centesimo vsque abhinc sæculo, vel magis primo cœli atque mundi exordio, atque inde iam deinceps, continua significatione, quotiẽs generis auctores eiusdem homines nascerentur, stellæ istæ præmonstrare debuerint, qualis qualique fato futurus sit, quisquis hodie natus est. Quo autem, inquit, pacto credi potest, vniuscuiusque stellarum formæ & positionis sortem atque for-

tunam vni omnino homini certam destinatamque esse: eamque formam, post longissima sæculorum spatia, restitui, si vitæ fortunarumque eiusdem hominis iudicia, in tam breuibus interuallis, per singulos maiorum eius gradus perque infinitum successionum ordinem, tam sæpe ac tam multipliciter eadem ipsa non eadem stellarum facie denotantur? quod si id fieri potest; eaque diuersitas atque varietas admittitur per omnis antiquitatis gradus, ad significanda eorum hominum, qui postnascentur, exordia: imparilitas hæc turbat obseruationem; omnisque ratio disciplinæ confunditur. iam vero id minime ferendum censebat, quod non modo casus euentaque, quæ euenirent extrinsecus, sed consilia quoque hominum ipsa & arbitria & varias voluntates appetitionesque & declinationes, & fortuitos repentinosque in leuissimis rebus animorum impetus recessusque, moueri agitarique desuper è cælo putarent: tamquam quod forte ire in balneas volueris, ac deinde nolueris, atque id rursum volueris, non ex aliqua dispari variaque animi agitatione sed ex necessaria quadam errantium siderum reciprocatione contigerit: vt plane homines non, quod dicitur, λογικὰ ζῶα, sed ludicra & ridenda quædam neurospasta esse videantur, si nihil sua sponte nihil arbitratu suo faciunt; sed ducentibus stellis & aurigantibus. ac si, inquit, potuisset prædici; affirmanter, Pyrrhusne rex an M'. Curius prœlio victurus esset; cur tandem non de alea quoque ac de calculis & alueolo audent dicere, quinam ibi ludentium vincat? an videlicet magna sciunt; parua nesciunt; & minora maioribus imperceptiora sunt? sed si magnitudines rerum sibi vindicant; magisque esse perspicuas & facilius comprehendi posse dicunt: Volo, inquit, mihi respondeant, quid in hac totius mundi contemplatione, præstantis naturæ operibus, in tam paruis

atque breuibus negotijs fortunisque hominum magnum putent? atque id velim etiam, inquit, vt respondeant; si tam paruum atque rapidum est momentum temporis, in quo homo nascens fatum accipit, vt in eodem illo puncto sub eodem circulo cæli plures simul ad eamdem competentiam nasci non queant; & si iccirco gemini quoque non eadem vitæ sorte sunt, quoniam non eodem temporis puncto editi sunt; peto, inquit, respondeant, cursum illum temporis transuolantis, qui vix cogitatione animi comprehendi potest, quonam pacto aut consulto assequi queant aut ipsi perspicere & reprehendere: cum in tam præcipiti dierum noctiumque vertigine minima momenta ingentes facere dicant mutationes. ad postremum autem, & quid esset, quod aduersum hoc dici posset, requirebat; quod homines vtriusque sexus omnium ætatium, diuersis stellarum motibus in vitam editi, regionibus sub quibus geniti sunt longe distantibus, omnes tamen isti, aut hiantibus terris aut labentibus tectis aut oppidorũ expugnationibus aut eadem in naui fluctu obruti, eodem genere mortis eodemque ictu temporis vniuersi simul interirent. quod scilicet, inquit, numquam eueniret; si momenta nascendi singulis attributa suas vnumquodque leges haberent. quod si quædam, inquit, in hominum morte atque vita etiam diuersis temporibus editorum per stellarum pares quosdam posteà conuentus, paria nonnulla & consimilia posse dicunt obtingere: cur non aliquando poßint omnia quoque paria vsu venire; vt exsistant per huiuscemodi stellarum concursiones & similitudines Socratæ simul & Antisthenæ & Platones multi, genere, forma, ingenio, moribus, vita omni & morte pari? quod nequaquam, inquit, prorsus fieri potest. non igitur hac causa probe vti queunt, aduersum hominum impares ortus, interitus pares. Illud autem condonare se ijs dicebat, quod non id quoque requi-

reret, si vitæ mortisque hominum rerumque humanarum omnium tempus & ratio & causa in cælo & apud stellas foret; quid de muscis aut vermiculis aut echinis multisque alijs minutißimis terra marique animantibus dicerent? an ista quoque isdē, quibus homines, legibus nascerētur; isdemque itidē exstinguerētur: vt aut ranunculis quoque & culicibus nascēdi fata sint de cælestium siderū motibus attributa; aut, si id non putarent, nulla ratio videretur cur ea siderum vis in hominibus valeret, deficeret in ceteris. Hæc nos sicca & incondita & propemodum vna oratione attingimus. at Fauorinus vt hominis ingenium fuit, aut quæ est Græcæ facundiæ copia simul & venustas, latius ea & amœnius & splendidius & profluentius exsequebatur. atque identidem commonebat, vt caueremus ne qua nobis isti sycophantæ ad faciendam fidem irreperent, quod viderentur quædam interdum vera effutire aut spargere. non enim comprensa, inquit, neque definita neque percepta dicunt; sed lubrica atque ambagiosa coniectatione nitentes, inter falsa atque vera pedetentim quasi per tenebras ingredientes eunt; & aut multa tentando incidunt repente imprudentes in veritatem; aut ipsorum, qui eos consulunt, multa credulitate ducente perueniunt callide ad ea quæ vera sunt; & idcirco videntur in præteritis rebus quam in futuris veritatem facilius imitari. ista tamen omnia, quæ aut temere aut astute vera dicunt, præ ceteris, inquit, quæ mentiuntur, pars ea non est millesima. Præter hæc autem, quæ dicentē Fauorinum audiuimus, multa etiam memini poetarum veterum testimonia; quibus huiuscemodi ambages fallaciosæ confutantur. ex quibus est Pacuuianum illud;

Nam siqui, quæ euentura sunt, prouideant;
Aequiperent Ioui.

item Accianum illud;

Nihil, *inquit*, credo auguribus, qui aures verbis diuitant
Alienas; suas vt auro locupletent domus.
Idem Fauorinus, deterrere volens ac depellere adolescentes à genethliacis istis & quibusdam alijs id genus, qui prodigiosis artibus futura omnia dicturos se pollicentur, nullo pacto adeundos esse consulendosque huiuscemodi argumentis concludebat. Aut aduersa, inquit, euentura dicunt; aut prospera. si dicunt prospera, & fallunt; miser fies frustra exspectando. si aduersa dicunt & mentiũtur; miser fies frustra timendo. sin vera respondent, eaque sunt nõ prospera; iam inde ex animo miser fies, antequam è fato fias. si felicia promittunt, eaque euentura sunt; tum plane duo erunt incommoda: & exspectatio te spe suspensum fatigabit; & futurum gaudij fructum spes tibi iam praeflorauerit. nullo igitur pacto vtẽdum est istiusmodi hominibus res futuras praesagientibus.

Quem in modum disseruerit Fauorinus consultus à me super officio iudicis.

CAPVT II.

QVo primum tempore à praetoribus lectus in iudices sum, vt iudicia, quae appellantur priuata, susciperem; libros vtriusque linguae de officio iudicis scriptos conquisiui: vt homo adolescens, à poetarum fabulis & à rhetorum epilogis ad iudicandas lites vocatus, rem iudiciariam, quoniam vocis, vt dicitur, viuae penuria erat, ex mutis quod aiunt, magistris cognoscerem. atque in rerum quidem diffisionibus comperendinationibusque, & alijs quibusdam legitimis ritibus, ex ipsa lege Iulia & ex Sabini Massurij & quorundam aliorum iurisperitorum commentarijs commoniti & adminiculati sumus. in his

autẽ, quæ exsistere solẽt, negotiorum ambagibus & in ancipiti rationum diuersarum circunstantia, nihil quicquam nos huiuscemodi libri iuuerunt. nam, & si consilia iudicibus ex præsentium causarum statu capienda sunt, generalia tamen quædam præmonita & præcepta sunt, quibus ante causam præmœniri iudex præperariq. ad incertos casus futurarum difficultatium debeat. sicut illa mihi tunc accidit inexplicabilis reperiendiæ scientiæ ambiguitas. Petebatur apud me pecunia, quæ dicebatur data numerataque. sed qui petebat neque tabulis neque testibus id factum docebat; & argumentis admodũ exilibus nitebatur. sed eũ constabat virum esse ferme bonũ, notæque & expertæ fidei, & vitæ inculpatißimæ: multaque & illustria exempla probitatis sinceritatisque eius expromebantur. illũ autem, vnde petebatur, hominẽ esse non bonæ rei, vitaque turpi & sordida, conuictumque volgo in mendacijs, plenumque esse perfidiarũ & fraudum ostendebatur. is tamen, cum suis multis patronis, clamitabat probari apud me debere pecuniam datã consuetis modis, expensi latione, mensæ rationibus, chirographi exhibitione, tabularũ obsignatione, testium intercessione. ex quibus omnibus si nulla re probaretur, dimitti iã se oportere, & aduersariũ de calumnia damnari. quod de vtriusque autẽ vita atque factis diceretur; frustra id fieri atque dici. rẽ enim de petenda pecunia apud iudicẽ priuatum agi, non apud censores de moribus. Tunc ibi amici mei, quos rogaueram in consilium, viri exercitati atque in patrocinijs & in operis fori celebres, semperque se circumundique distrahẽtibus causis festinantes, non sedendum diutius, ac nihil esse dubium dicebant, quin absoluendus foret, quem accepisse pecuniã nulla probatione sollemni docebatur. sed enim ego homines cum considerabam, alterum fidei alterum probri plenum, spurcißimæque vitæ ac deformatißimæ: nequaquã adduci po-

tui ad absoluẽdum. iussi igitur diem diffindi, atque inde à subsellijs pergo ire ad Fauorinum philosophũ, quẽ in eo tẽpore Romæ plurimũ sectabar, atque ei de causa ac de omnibus quæ apud me dicta fuerant, vt res erat, narro omnia; ac peto vt & ipsum illud in quo hærebam, & cetera etiam, quæ obseruanda mihi forẽt in officio iudicis, faceret me vt earum rerũ essem prudentior. tum Fauorinus, religione illa cunctationis & solicitudinis nostræ comprobata, id quidẽ, inquit, super quo nunc deliberas, videri potest specie tenui paruaque esse. sed si de omni quoque officio iudicis præire tibi me vis; nequaquã est vel loci huiusvel tẽporis. est enim disceptatio ista multiiugæ & sinuosæ quæstionis, multaque & anxia cura & circũspicientia indigens. nãque, vt pauca tibi nunc quæstionũ capita attingam, iam omnium primũ hoc de iudicis officio quæritur, si iudex forte id sciat super qua re apud eũ litigatur, eaque res vni ei, prius quã agi cœpta aut in iudiciũ deducta sit, ex alio quodã negotio casuque alioquo cognita liquido & comperta sit; neque id tamen in agenda causa probatur: oporteatne eum secundum ea, quæ sciens venit, iudicare, an secundum ea quæ aguntur. id etiam, inquit, quæri solet, an deceat atque cõueniat iudici causa iam cognita, si facultas esse videatur cõponendi negotij, officio paulisper iudicis dilato cõmunis amici & quasi pacificatoris partes recipere. atque illud amplius ambigi ac dubitari scio, debeatne iudex inter cognoscendũ ea, quæ dictio quæstioque opus est, dicere & quærere, etiã si, cuius ea dici quærique interest, neque dicat neque postulet. patrocinari enim prorsus hoc esse aiunt nõ iudicare. præter hæc, super ea quoque re dissentitur, an ex vsu exque officio sit iudicis rem causamque, de qua cognoscit, interlocutionibus suis ita exprimere consignareque, vt ante sententiæ tempus ex his, quæ apud eũ in præsens cõfuse varieque dicuntur, proinde, vt quoquo in loco ac tẽpore moue-

autẽ, quæ exsistere solẽt, negotiorum ambagibus & in ancipiti rationum diuersarum circunstantia, nihil quicquam nos huiuscemodi libri iuuerunt. nam, & si consilia iudicibus ex præsentium causarum statu capienda sunt, generalia tamen quædam præmonita & præcepta sunt, quibus ante causam præmœniri iudex præperariq. ad incertos casus futurarum difficultatium debeat. sicut illa mihi tunc accidit inexplicabilis reperiendiæ scientiæ ambiguitas. Petebatur apud me pecunia, quæ dicebatur data numerataque. sed qui petebat neque tabulis neque testibus id factum docebat; & argumentis admodũ exilibus nitebatur. sed eũ constabat virum esse ferme bonũ, notæque & expertæ fidei, & vitæ inculpatißimæ: multaque & illustria exempla probitatis sinceritatisque eius expromebantur. illũ autem, vnde petebatur, hominẽ esse non bonæ rei, vitaque turpi & sordida, conuictumque volgo in mendacijs, plenumque esse perfidiarũ & fraudum ostendebatur. is tamen, cum suis multis patronis, clamitabat probari apud me debere pecuniam datã consuetis modis, expensi latione, mensæ rationibus, chirographi exhibitione, tabularũ obsignatione, testium intercessione. ex quibus omnibus si nulla re probaretur, dimitti iã se oportere, & aduersariũ de calumnia damnari. quod de vtriusque autẽ vita atque factis diceretur; frustra id fieri atque dici. rẽ enim de petenda pecunia apud iudicẽ priuatum agi, non apud censores de moribus. Tunc ibi amici mei, quos rogaueram in consilium, viri exercitati atque in patrocinijs & in operis fori celebres, semperque se circumundique distrahẽtibus causis festinantes, non sedendum diutius, ac nihil esse dubium dicebant, quin absoluendus foret, quem accepisse pecuniã nulla probatione sollemni docebatur. sed enim ego homines cum considerabam, alterum fidei alterum probri plenum. spurcißimæque vitæ ac deformatißimæ: nequaquã adduci pe-

tui ad absoluẽdum. iussi igitur diem diffindi, atque inde à subsellijs pergo ire ad Fauorinum philosophũ, quẽ in eo tẽpore Romæ plurimũ sectabar, atque ei de causa ac de omnibus quæ apud me dicta fuerant, vt res erat, narro omnia; ac peto vt & ipsum illud in quo hærebam, & cetera etiam, quæ obseruanda mihi forẽt in officio iudicis, faceret me vt earum rerũ essem prudentior. tum Fauorinus, religione illa cunctationis & solicitudinis nostræ comprobata, id quidẽ, inquit, super quo nunc deliberas, videri potest specie tenui paruaque esse. sed si de omni quoque officio iudicis præire tibi me vis; nequaquã est vel loci huius vel tẽporis. est enim disceptatio ista multiiugæ & sinuosæ quæstionis, multaque & anxia cura & circũspicientia indigens. nãque, vt pauca tibi nunc quæstionũ capita attingam, iam omnium primũ hoc de iudicis officio quæritur, si iudex forte id sciat super qua re apud eũ litigatur, eaque res vni ei, prius quã agi cœpta aut in iudiciũ deducta sit, ex alio quodã negotio casuque alioquo cognita liquido & comperta sit; neque id tamen in agenda causa probatur: oporteatne eum secundum ea, quæ sciens venit, iudicare, an secundum ea quæ aguntur. id etiam, inquit, quæri solet, an deceat atque cõueniat iudici causa iam cognita, si facultas esse videatur cõponendi negotij, officio paulisper iudicis dilato cõmunis amici & quasi pacificatoris partes recipere. atque illud amplius ambigi ac dubitari scio, debeatne iudex inter cognoscendũ ea, quæ dictio quæstioque opus est, dicere & quærere, etiã si, cuius ea dici quærique interest, neque dicat neque postulet. patrocinari enim prorsus hoc esse aiunt nõ iudicare. præter hæc. super ea quoque re dissentitur, an ex vsu exque officio sit iudicis rem causamque, de qua cognoscit, interlocutionibus suis ita exprimere consignareque, vt ante sententiæ tempus ex his, quæ apud eũ in præsens cõfuse variеque dicuntur, proinde, vt quoquo in loco ac tẽpore moue-

tur, signa & indicia faciat motus atque sensus sui. nã qui iudices, inquit, acres atque celebres vidẽtur non aliter existimãt rẽ, qua de agitur, indagari cõprehendique posse, nisi is, qui iudicat, crebris interrogationib⁹ necessariisque interlocutionibus & suos sensus aperiat & litigantiũ deprehendat. contra autem, qui sedatiores & grauiores putantur, negant iudicem debere ante sententiã, dũ causa vtrimque agitatur, quotiens aliqua re proposita motus est, totiens significare quid sentiat. euẽturum enim aiunt, vt, quia pro varietate propositionum argumentorumque alius atque alius motus animi patiendus est, aliter atque aliter eadem in causa eodemque in tempore sentire & interloqui videatur. sed de his, inquit, & ceteris huiuscemodi iudicialis officij tractatibus & nos posthac, cum erit otium, dicere quid sentiamus conabimur, & præcepta Ælij Tuberonis super officio iudicis, quæ nuperrimè legi; recensebimus. quod autem ad pecuniam pertinet, quam apud iudicem peti dixisti; suadeo Herclè tibi, vtare M. Catonis prudentißimi viri consilio: qui in oratione, quam pro L. Turio contra Cn. Gellium dixit, ita esse à maioribus memoriæ traditum obseruatumque ait, vt si, quod inter duos actum est, neque tabulis neque testibus planum fieri poßit; tum apud iudicem, qui de ea re cognosceret, vter ex iis vir melior esset quæreretur: &, si pares essent, seu boni pariter seu mali, tũ illi, vnde petitur, crederetur, ac secundũ eum iudicaretur. in hac autẽ causa, de qua tu ambigis, optimus est qui petit, vnde petitur deterrimus; & res est inter duos acta sine testibus: eas igitur & credas ei qui petit; condemnesque eum de quo petitur: quoniam, sicuti dicis, duo pares non sunt; et qui petit melior est. Hoc quidẽ mihi tum Fauorinus, vt virum philosophum decuit, suasit. sed maius ego altiusque id eße existimaui, quam quod meæ ætati & mediocritati conueniret, vt cognouisse & condemnasse de moribus non

de probationibus rei gesta viderer: ut absoluerem tamen, inducere in animum non quiui; & propterea iuraui nihil non liquere: atque ita iudicato illo solutus sum. Verba ex oratione M. Catonis, cuius commeminit Fauorinus, hac sunt. Atque ego à maioribus memoria sic accepi: si quis quid alter ab altero peterēt, siue ambo pares essent, siue boni siue mali essent, quod duo res gessissent vti testes non inter essent, illi vnde petitur ei potius credendum esse. nunc si sponsionem fecisset Gellius cum Turio. N. I. VIR. MELIOR. ESSET. GELLIVS. QVAM TVRIVS. nemo, opinor, tā insanus esset qui iudicaret meliorem esse Gellium quam Turium. si non melior Gellius est Turio, potius oportet credi vnde petitur.

CAPVT III.

An æmuli offensique inter sese fuerint Xenophon & Plato.

QVi de Xenophontis Platonisque vita & moribus pleraque omnia exquisitissimè scripsere, non afuisse ab eis motus quosdam tacitos & occultos simultatis æmulationisque mutuæ putauerunt: & eius rei argumenta quædam coniectatoria ex eorum scriptis protulerūt. ea sunt profectò huiuscemodi. quod neque à Platone in tot numero libris mentio vsquam facta sit Xenophontis, neque item contra ab eo in suis libris Platonis; quamquam vterque ac maximè Plato complurium Socratis sectatorum in sermonibus, quos scripsit, commeminerit. id etiam esse non sinceræ neque amicæ voluntatis indicium crediderunt, quod Xenophon incluto illi operi Platonis, quod de optimo statu

republicæ ciuitatisque administrandæ scriptum est; lectis ex eo duobus ferè libris, qui primi in volgus exierant, opposuit contra scripsitque diuersum regiæ administrationis genus, quod παιδείας Κύρου inscriptum est. eo facto scriptoque eius usque adeò permotum esse Platonem ferunt, vt quodam in libro, mentione Cyri regis habita, retractandi leuandique eius operis gratia, virum quidem Cyrum gnauum & strenuum fuisse dixerit, παιδείας δ' οὐκ ὀρθῶς ἧφθαι τὸ παράπαν. hæc enim verba sunt de Cyro Platonis. præterea putant id quoque ad ista, quæ dixi, accedere; quòd Xenophon in libris, quos dictorum atque factorum Socratis commentarios composuit, negat Socratem de cæli atque naturæ causis rationibusque vmquam disputauisse; ac ne disciplinas quidem ceteras, quæ μαθήματα Græci appellant, quæ ad bene beatéque viuendum non pergerent, aut attigisse aut comprobasse: idcircoque turpiter eos mentiri dicit, qui dissertationes istiusmodi Socrati attribuerent. hoc autem, inquiunt, Xenophon cum scripsit, Platonem videlicet notauit; in cuius libris Socrates de physica & musica & geometria disserit. Sed enim de viris optimis & grauissimis si credendum hoc aut suspicandum fuit; causam equidem esse arbitror non obtrectationis, nec inuidiæ neque de gloria maiore parienda certationis, hæc enim procul à moribus philosophiæ absunt, in quibus illi duo omnium iudicio excelluerunt. quæ igitur est opinionis istius ratio? hæc profecto est. æquiperatio ipsa plerumque & parilitas virtutum inter sese consimilium, etiam si contentionis studium & voluntas abest, speciem tamen æmulationis creat. nam cum ingenia quadā magna duorū pluriumve, in eiusdem rei studio illustriū, aut pari sunt fama aut proxima: oritur apud diuersos fautores eorum industriæ laudisque æstimandæ contentio. tum postea ex alieno certamine ad eos quoque ipsos cōtagium certa-

tionis adſpirat; curſuſque eorum ad eamdem virtutis calcem pergentium, quando eſt compar vel ambiguus, in æmulandi ſuſpitiones non ſuo ſed fauentium ſtudio delabitur. proinde igitur & Xenophon & Plato Socraticæ amœnitatis duo lumina certare æmularique inter ſeſe exiſtimati ſunt: quia de iis apud alios, vter eſſet exſuperantior, certabatur; & quia duæ eminentiæ, cum ſimul iunctæ in arduum nituntur, ſimulachrum quoddam contentionis æmulæ pariunt.

CAPVT IIII.

Quòd aptè Chryſippus & graficè imaginē Iuſtitiæ modulis coloribuſque verborum depinxit.

Condignè mehercle & condecorè Chryſippus in librorum, qui inſcribuntur περὶ καλοῦ καὶ ἡδονῆς, primo, os & oculos Iuſtitiæ. vultumque eius ſeueris atque venerandis verborum coloribus depinxit. facit quippe imaginem Iuſtitiæ fierique ſolitam eſſe dicit à pictoribus rhetoribuſque antiquioribus, ad hunc fermè modum. forma atque filo virginali; aſpectu vehementi & formidabili; luminibus oculorum acribus; neque humilis neque atrocis ſed reuerendæ cuiuſdam triſtitiæ dignitate. ex imaginis autem iſtius ſignificatione intelligi voluit, iudicē, qui iuſtitiæ antiſtes eſt, oportere eſſe grauem, ſanctum, ſeuerum, incorruptum, inadulabilem, contraque improbos nocenteſque immiſericordem atque inexorabilem, erectumque & arduum ac potentem, vi & maieſtate æquitatis veritatiſque terrificum. verba ipſa Chryſippi de iuſtitia ſcripta hæc ſunt.

Παρθένος δὲ εἶναι λέγεται, κατὰ σύμβολον τοῦ ἀδιάφθορος εἶναι καὶ μηδαμῶς ἐνδιδόναι τοῖς κακούργοις, μηδὲ προσίεσθαι μήτε τοὺς ἐπιεικεῖς λόγους, μήτε παραίτησιν καὶ δέησιν μήτε κολακείαν μήτε ἄλλο μηδὲν τῶν τοιούτων.

οἷς ἀκολούθως καὶ σκυθρωπὴ γράφεται καὶ συνεστηκὸς ἔχουσα τὸ πρόσωπον καὶ ἔντονον, καὶ δεδορκὸς βλέπουσα, ὥστε τοῖς μὲν ἀδίκοις φόβον ἐμποιεῖν, τοῖς δὲ δικαίοις θάρσος· τοῖς μὲν ὡς πρὸς φίλους ὄντος τοῦ τοιούτου προσώπου, τοῖς δὲ ἑτέροις προσάντους. *Hæc verba Chrysippi eo etiam magis ponenda existimaui, ut promta ad considerandum iudicandumque sint. quoniam legentibus ea nobis delicatiores quidam disciplinarum philosophi Sæuitiæ imaginem istã esse non Iustitiæ dixerunt.*

CAPVT V.

Lis atque contentio grammaticorum Romæ illustrium enarrata super casu vocatiuo vocabuli quod est, *egregius.*

D*Efessus ego quondam diutina commentatione, laxandi leuandique animi gratia, in Agrippæ campo deãbulabam: atque ibi duos forte grammaticos conspicatus non parui in vrbe Roma nominis; certationi eorum acerrimæ adfui; cum alter in casu vocatiuo,* vir egregi, *dicendum contenderet, alter* vir egregie. *ratio autem eius qui* egregi *oportere dici censebat, huiuscemodi fuit. Quæcumque, inquit, nomina seu vocabula recto casu numero singulari,* us, *syllaba finiuntur, in quibus ante vltimam syllabam posita est,* i, *littera; ea omnia casu vocatiuo,* i, *littera terminantur, vt* Cælius Cæli, modius modi, tertius terti, Accius Acci, Titius Titi. *& similia omnia. sic igitur* egregius, *quoniam,* us, *syllaba in casu nominandi finitur, eamque syllabam præcedit,* i, *littera, habere debebit in casu vocandi,* i, *litteram extremam; & idcirco,* egregi, *non* egregie *rectius dicetur. nam* diuus *&* riuus *&* cliuus *& similia nomina,* us, *syllaba terminantur, sed ea quæ per duo* u *scribenda est. propter cuius*

syllabæ

syllaba sonum declarandum reperta erat noua littera, quae digammia appellabatur. hoc vbi ille alter audiuit: ô, inquit, egregie grãmatice, vel, si id mauis, egregiissime. dic; ero te, insciu︠s︡ & impius & sobrius & ebrius & proprius & propitius & anxius & contrarius, quae us syllabâ finiuntur, in quibus ante vltimam syllabam, i, littera est, quem casum vocandi habent? me enim pudor & verecundia tenet pronuntiare ea secundum tuam definitionem. sed cum ille paulisper oppositu horum vocabulorum commotus retituisset, & mox tamen se collegisset; eamdemque illam, quam definierat, regulam retineret & propugnaret; diceretque & proprium & propipitium & anxium & contrarium itidem in casu vocatiuo dicendum, vt & aduersarius & extrarius diceretur; inscium quoque & impium & ebrium & sobrium insolentius quidem paulo sed rectius per i litteram non per e in casu eodem pronuntiandum; eaque inter eos contentio longius duceretur: non arbitratus ego operaepretium esse eadem ista haec diutius audire clamantes compugnantesque illos reliqui.

CAPVT VI.

Cuimodi sint quae speciem doctrinarum habeãt, sed neque delectent neque vtilia sint: atque inibi de vocabulis singularum vrbium regionumque immutatis.

HOmo nobis familiaris, in litterarum cultu non ignobilis magnamque aetatis partem in libris versatus, Adiutum, inquit, ornatumque volo ire Noctes tuas. & simul dat mihi librum grandi volumine, doctrinis omnigenis, vt ipse dicebat, praescatentem; quem sibi elaboratum esse ait ex multis & variis & remotis lectionibus: vt ex

eo sumerem quantum liberet rerum memoria dignarum. accipio cupidus & libens; tamquã si copiæ cornum nactus essem: & recondo me penitus, vt sine arbitris legam. at quæ ibi scripta erant, prô Iupiter, mera miracula! quo nomine fuerit qui primus grammaticus appellatus est, & quot fuerint Pythagoræ nobiles, quot Hippocratæ, & cuimodi Homerus fuisse dicat in Vlixis domo ἀδιῆντες, quam ob causam Telemachus cubans iunctim sibi cubantem Pisistratum non manu attigerit sed pedis ictu excitarit, & Euriiclia Telemachum quo genere claustri incluserit, & quapropter idem poeta rosam non norit, oleum ex rosa norit; atque illud etiam scriptum fuit, quæ nomina fuerint sociorum Vlixis qui à Scylla rapti laceratique sunt, vtrum ἐν τῇ ἔσω θαλάσσῃ Vlixes errauerit κατὰ ἀρίσταρχον an ἐν τῇ ἔξω κατὰ κράτητα. id etiam istic scriptum fuit qui sint apud Homerum versus isopsephœ, & quorum ibi nominum παραστιχὶς reperiatur, & quis adeò versus sit qui per singula vocabula singulis syllabis increscat; ac deinde qua ratione dixerit singulas pecudes in singulos annos terna parere, & ex quinque operimentis, quibus Achilli clupeus mœnitus est, quod factum ex auro est, summum sit an medium, & præterea quibus vrbibus regionibusque vocabula iam mutata sint, quod Bœotia ante appellata fuerit Aonia, quod Ægyptus Aëria, quod Creta eodem quoque nomine Aëria dicta est, quod attice ἀκτὴ, quod Corinthus Ephyre, quod Macedonis ἠμαθία, quod Thessalia αἱμονία, quod Tyros Sarra, quod Thracia antè Sithon dicta sit, quod Seston ποσειδώνειον. Hæc atque item alia multa istiusmodi scripta in eo libro fuerunt. quæ cum statim properans redderem, ὄναιό σε, inquam, doctissime virorum, ταύτης τῆς πολυμαθίας; & librum hunc opulentissimum recipe nihil prorsus ad nostras paupertinas litteras congruentem. nam meæ noctes, quas in-

structum ornatumque isti, de vno maxime illo versu Homeri quærunt, quem Socrates præ omnibus semper rebus sibi esse cordi dicebat,

Ὅττι οἱ ἐν μεγάροισι κακόν τ' ἀγαθόν τε τέτυκται.

CAPVT VII.

Quod Marcus Varro Cn. Pompeio consuli primum designato commentarium dedit, quem appellauit isagogicum, de officio senatus habendi.

CN. Pompeio consulatus primus cum M. Crasso designatus est: eum magistratum Pompeius cum initurus foret, quoniam, per militiæ tempora, senatus habendi consulendique, rerum etiam expers vrbanarum fuit, M. Varronem familiarem suum rogauit, vti commentarium faceret εἰσαγωγικόν. sic enim Varro ipse appellat. ex quo disceret quid facere dicereque deberet, cum senatum consuleret. Eum librum commentarium, quem super ea re Pompeio fecerat, perisse Varro ait in litteris quas ad Oppianum dedit: quæ sunt in libro epistolicarum quæstionum quarto. in quibus litteris, quoniam quæ ante scripserat non comparebant, docet rursum multa ad eam rem ducentia. primum ibi ponit qui fuerint, per quos more maiorem senatus haberi soleret; eosque nominat, dictatorem, consulem, prætores, tribunos plebi, interregem, præfectum vrbi: *neque alij, præter hos, ius fuisse dixit facere senatusconsultum; quotiensque vsu venisset vt omnes isti magistratus eodem tempore Romæ essent, tum quo supra ordine scripti essent, qui eorum prior aliis esset, ei potissimum senatus consulendi ius fuisse. addit deinde, extraordinario iure* tribunos *quoque* militares, *qui* proconsulibus *fuissent, item* decemviros *quibus imperium consulare tum esset, item* triumviros reipublicæ

constituendæ *causa creatos ius consulendi senatum habuisse. postea scripsit de intercessionibus: dixitque intercedendi, ne senatusconsultum fieret, ius fuisse iis solis, qui eadem potestate, qua ij, qui senatusconsultum facere vellent, maioreve essent. tum adscripsit de locis, in quibus senatusconsultum fieri iure posset; docuitque confirmauitque nisi in loco per augures constituto, quod templum appellaretur, senatusconsultum factum esset, iustum id non fuisse. propterea & in curia Hostilia & in Põpeia & post in Iulia cum profana ea loca fuissent, templa esse per augures constituta; vt in iis senatusconsulta more maiorum iusta fieri possent. inter quæ id quoque scriptum reliquit; non omnis ædes sacra templa esse, ac ne ædem quidem Vestæ templum esse. post hæc deinceps dicit, senatusconsultum ante exortum aut post occasum solem factum ratum non fuisse: opus etiam censorium fecisse existimatos, per quos eo tempore senatusconsultum factum esset. docet deinde inibi multa, quibus diebus habere senatum ius non sit; immolareque hostiam prius auspicarique debere, qui senatum habiturus esset; de rebusque diuinis prius quam humanis ad senatum referendum esse: tum porro referri oportere aut infinitè de republica aut de singulis rebus finitè; senatusque consultum fieri duobus modis; aut per discessionem, si consentitur; aut, si res dubia esset, per singulorum sententias exquisitas: singulos autem debere consuli gradatim; incipique à consulari gradu. ex quo gradu semper quidem antea primum rogari solitum, qui princeps in senatum lectus esset; tum autem, cum hæc scriberet, nouum morem institutum refert, per ambitionem gratiámque, vt is primus rogaretur, quem rogare vellet qui haberet senatum, dum is tamen ex gradu consulari esset. præter hæc, de pignore quoque capiendo disserit, deque multa dicenda senatori; qui, cum in senatum venire deberet, non adesset.*

Hæc & alia quædam id genus in libro, quo supra dixi, M. Varro epistola ad Oppianum scripta exsecutus est. Sed quòd ait senatusconsultum duobus modis fieri solere, aut conquisitis sententiis aut per discessionem; parum conuenire videtur cum eo quod Ateius Capito in coniectaneis scriptum reliquit. nam in libro ducentesimo quinquagesimonono Tuberonem dicere ait, nullum senatusconsultum fieri posse non discessione facta. quia in omnibus senatusconsultis, etiã in iis quæ per relationem fierent, discessio esset necessaria: idque ipse Capito verum esse affirmat. sed de hac omni re alio in loco plenius accuratiusque nos memini scribere.

CAPVT VIII.

Quæsitum esse dissensumque, an præfectus Latinarum causa creatus ius senatus conuocandi consulendique habeat.

PRæfectum urbi Latinarum causa relictum senatum habere posse Iunius negat. quoniam ne senator quidem sit; neque ius habeat sententiæ dicendæ, cum ex ea ætate præfectus fiat quæ non sit senatoria. Marcus autem Varro in quarto epistolicarum quæstionum & Ateius Capito in Coniectaneorum ducentesimo quinquagesimonono ius esse præfecto senatus habendi dicunt: deque ea re assensum esse Capitonem Tuberoni contra sententiam Iunij refert. nam & tribunis, *inquit*, plebis senatus habendi ius erat, quanquam senatores non essent, ante Atinium plebiscitum.

A. GELLII NOCTIVM ATTICARVM COMMENTARIVS LIBER QVINTVSDECIMVS.

CAPVT I.

Quod in Q. Claudij annalibus scriptum est, lignum alumine oblitum non ardere.

DEclamauerat Antonius Iulianus rhetor præterquam semper alias, tum vero nimium. quantũ delectabiliter & feliciter. sunt enim fermè scholasticæ istæ declamationes eiusdem hominis eiusdemque facundiæ, non eiusdem tamen quotidie felicitatis. nos ergo familiares eius circumfusi vndique eum prosequebamur domum: cum deinde subeuntes montem Caspium conspicimus insulam quamdam occupatam igni, multis arduisque tabulatis editã; & propinqua iam omnia flagrare vasto incendio. tum quispiam ibi ex comitibus Iuliani, Magni, inquit, reditus vrbanorũ prædiorum; sed pericula sunt longè maxima. si quid autem posset remedij fore, vt ne tam aßiduè domus Romæ arderent, venum hercle dedissem res rusticas, & vrbicas emissem. atqui illi Iulianus læta, vt mos eius fuit, inter fabulandum venustate, Si annalem, inquit, vndeuicesimum Q. Claudij legißes optimi & sincerißimi scriptoris, docuißet te profectò Archelaus regis Mithridati præfect⁹, qua medela quaque sollertia ignẽ defenderes; vt ne vlla tua ædificatio è ligno correpta atque insinuata flammis arderet. Percunctatus ego sum quid eßet. librum Quadrigarij petit. in eo igitur libro scriptum inueni Cum oppugnaret L. Sulla in terra

Attica Piraeum; & contra Archelaus regis Mithridati praefectus ex eo oppido propugnaret, turrim ligneam defendendi gratia structam, cum ex omni latere circumplexa igni foret, ardere non quiße, quod alumine ab Archelao oblita fuißet. verba Quadrigarii ex eo libro haec sunt. Tum Sulla conatus est & tempore magno eduxit copias, vt Archelai turrim vnam, quam ille interposuit, ligneam incenderet. venit. accessit. ligna subdidit. submouit Graecos. ignem admouit. satis sunt diu conati. numquam quiuerunt incendere: ita Archelaus omnem materiã obleuerat alumine. quod Sulla atque milites mirabantur. &, postquam non succendit, reduxit copias.

CAPVT II.

Quod Plato in libris, quos de legibus cõposuit, largiores laetiorésque in conuiuiis inuitatiunculas vini non inutiles esse existimauerit.

EX insula Creta quispiam aetatem Athenis agẽs Platonicum se eße philosophum dicebat & viderier gestibat. erat autem nihili homo & nugator, atque in Graeca facundia gloria iactabundus, & praeterea vini libidine adusque ludibria ebriosus. is in conuiuiis iuuenum, quae agitare Athenis hebdomadibus lunae sollemne nobis fuit, simulatque modus epulis factus; & vtiles delectabilesque sermones coeperant: tum silentio ad audiendum petito loqui coeptabat: atque id genus vili & incondita verborum caterua hortabatur omnes ad bibẽdum, idque se facere ex decreto Platonico praedicabat; tamquam Plato in libris, quos de legibus composuit, laudes ebrietatis copiosissimè scripsißet, vtilemque eße eam bonis ac

fortibus viris censuisset. ac simul inter eiusmodi orationem crebris & ingentibus poculis omne ingenium ingurgitabat; fomitem esse quemdam dicens & incitabulum ingenij virtutisque, si mens & corpus hominis vino flagraret. Sed enim Plato, in primo & secundo de legibus, non, vt ille nebulo opinabatur, ebrietatem istam turpissimam, quæ labefacere & imminuere hominum mentes solet, laudauit; sed hanc largiorem paulò iucundioremque vini inuitationem, quæ fieret sub quibusdam quasi arbitris & magistris conuiuiorum sobriis, non improbauit. nam & modicis honestisque inter bibendum remissionibus refici integrarique animos ad instauranda sobrietatis officia existimauit, reddique eos sensim lætiores atque ad intentiones rursum capiendas fieri habiliores: & simul, si qui penitus in iis affectionum cupiditatumque errores inessent quos aliqui pudor reuerens concelaret, ea omnia sine graui periculo, libertate per vinum data, detegi, & ad corrigendum medendumque fieri opportuniora. atque hec etiam Plato ibidem dicit, non defugiendas esse neque respuendas huiuscemodi exercitationes aduersū propulsandam vini violentiam; neque vllum vmquam continentem prorsum ac temperantē satis fideliter visum esse, cuius vita virtusque non inter ipsa errorū pericula & in medijs voluptatum illecebris explorata sit. nam cui Libentiæ Gratiæque omnes conuiuiorum incognitæ sint, quique illarū omnino expers sit; si eum forte ad particip as eiusmodi voluptates aut voluntas tulerit aut casus induxerit aut necessitas compulerit, deleniri plerumque & capi; neque mē:em animumque eius consistere, sed vi quadam noua ictum labascere. congrediendum igitur censuit & tamquam in acie quadam cum voluptariis rebus cumque ista vini licentia comminus decernēdum: vt aduersum eas nō fuga simus tuti nec absentia; sed vigore animi & constan-

si præsentia moderatoque usu temperantiam continentiãque tueamur; & calefacto simul refotoque animo, si quid in eo vel frigidæ tristitiæ vel torpentis verecundiæ fuerit, deluamus.

CAPVT III.

Quid M. Cicero de particula ista senserit scripseritque quæ præposita est verbis *aufugio* & *aufero:* & an in verbo *autumo* eadem ista hæc præpositio esse videri debeat.

L*Egimus librum Ciceronis, qui inscriptus est Orator. in eo libro Cicero cum dixißet verba hæc,* aufugio, *&*, aufero, *cõposita quidẽ esse ex præpositione* ab, *& ex verbis,* fugio *&* fero; *sed eam præpositionem, quo fieret vox pronuntiatu audituque lenior, versam mutatãque esse in* au *syllabam; cæptumque esse dici* aufugio *&* aufero, *pro,* abfugio *&*, abfero: *cum hæc, inquã ita dixisset; tum postea ibidem super eadem particula ita scripsit.* Hæc, *inquit,* præpositio, præter hæc duo verba, *nullo alio in verbo* reperitur. *Inuenimus autem in commẽtario Nigidiano verbũ,* autumo, *compositum ex* ab *præpositione & verbo* æstumo; *dictũque intercise,* autumo, *quasi* abæstumo, *quod significaret* totum æstumo, *tãquam* abnumero. *sed, quod sit cum honore multo dictum P. Nigidii hominis eruditißimi, audacius hoc argutiusque eße videtur, quam verius.* autumo *enim non id solum significat, sed &* dico *&* opinor *&* censeo. *cum quibus verbis præpositio ista neque cohærentia vocis neque significatione sententiæ conuenit. præterea vix acerrimæ in studio litterarum licentiæ M. Tullius nõ sola eße hæc duo verba dixißet, si reperiri poßet vllum tertium. Sed illud magis inspici quærique dignum est, versane sit & mutata* ab, *præpositio in* au, *syllabam propter leuitatem vocis, an potius,* au *particula sua sit propria origine, & proinde, vt*

pleraque aliæ præpositiones à Græcis, ita hac quoque inde accepta sit: sicuti est in illo versu Homeri.

αὖ ἔρυσαν μὲν πρῶτα καὶ ἔσφαξαν καὶ ἔδειραν.

καὶ ἄβρομοι αὖ ἰαχοί.

CAPVT IIII.

Historia de Ventidio Basso ignobili homine; quē primum de Parthis triumphasse memoriæ traditum est.

IN sermonibus nuper fuit seniorum hominū & eruditorum multos in vetere memoria altißimū dignitatis gradum ascendisse ignobilißimos prius homines & despicatißimos. Nihil adeo de quoquam tātæ admirationi fuit, quantæ fuerūt quæ de Ventidio Basso scripta sunt. eum Picentē fuisse genere & loco humili; & matrem eius à Pompeio Strabone Pompeij magni patre bello sociali, quo Aesculanos subegit, captam cum ipso esse; mox triumphante Pompeio Strabone eum quoque puerum inter ceteros ante currum imperatoris sinu matris vectū esse; post, cum adolevisset, victum sibi ægrè quæsisse, eumque sordidè invenisse comparandis mulis & vehiculis quæ magistratibus, qui sortiti provincias forent, præbenda publicè conduxißet; in isto quæstu notum eße cœpiße C. Cæsari, & cum eo profectum esse in Gallias: tum, quia in ea provincia satis naviter versatus eßet & deinceps civili bello mādata sibi pleraque impigrè & strenuè fecißet, non modo in amicitiam Cæsaris sed ex ea in amplißimum quoque ordinem pervenißet; mox tribunum quoque plebi ac deinde prætorem creatum, atque in eo tempore iudicatū eße à senatu hostem cum M. Antonio: post vero coniunctis partibus non pristinam tantum dignitatem reciperaße, sed & pontificatum ac deinde consulatum quoque adeptum eße: eamque rem tam intoleranter tulißе populū Romanum, qui Vetidium Bassum meminerat curandis mulis victitaße, vt vulgo per

vias vrbis versiculi proscriberentur:

Concurrite omnes augures haruspices.
Portentum inusitatum conflatum est recens.
Nam mulos qui fricabat consul factus est.

Eumdem Bassum Suetonius Tranquillus præpositum esse à M. Antonio prouinciis orientalibus, Parthosque in Syriam introrumpentis tribus ab eo prœliis fusos scribit, cũque primum omnium de Parthis triumphasse, & morte obita publico funere sepultum esse.

CAPVT V.

Verbum *profligo* à plerisque dici improprie inscitequе.

Sicut alia verba pleraque, ignoratione & inscitia improbè dicentium quæ nõ intelligant, deflexa ac deprauata sunt à ratione recta & consuetudine; ita huius quoque verbi, quod est, profligo, *significatio versa & corrupta est. nam cum ab affligendo & ad perniciem interitũque deducendo inclinatum id tractumque sit; semperque eo verbo qui diligenter locuti sunt ita vsi sint, vt* profligare *dicerent* prodigere & deperdere, profligatasque *res quasi* proflictas & perditas *appellarint: nũc audio ædificia & templa & alia ferè multa, quæ prope absoluta affectaque sunt, in profligato esse dici; ipsaque iam esse profligata. quapropter vrbanissime respondisse prætorẽ non indoctum virum Baruasculo cuidam ex aduocatorum turba Sulpicius Apollinaris in quadam epistola scriptum reliquit. nam cum ille, inquit, rabula audaculus ita postulasset, verbaque ita fecisset; Omnia, vir clarissime, negotia de quibus te cogniturum esse hodie dixisti diligentia & velocitate tua profligata sunt; vnum id solum relictum est de quo rogo audias: tum prætor satis ridicule, An illa, inquit, negotia, de quibus iam cognouisse me dicis, profligata sint equidem nescio. hoc autem negotium quod in te incidit, proculdubio siue id audiam siue*

non audiam, profligatum est. Quod significare autem volunt qui profligatum *dicunt; ii qui Latine locuti sunt non* profligatum *sed* affectum *dixerunt. sicut M. Cicero in oratione, quam habuit de prouinciis consularibus. eius verba hæc sunt.* Bellum affectum videmus, &, vere vt dicam, pene confectum. *item infra.* Nam ipse Cæsar quid est quod in ea prouincia commorari velit, nisi vt ea quæ per eum affecta sunt perfecta reipublicæ tradat? *idem Cicero in Oeconomico.* Cum vero affecta iam prope æstate vuas à sole mitescere tempus est.

In libro M. Ciceronis de gloria secundo, manifestum erratum in ea parte, in qua scriptum est super Hectore & Aiace.

CAPVT VI.

IN libro M. Tullij, qui est secundus de gloria, manifestus error est non magnæ rei. quem errorem esse poßit cognoscere non aliquis eruditorum, sed qui tantũ legerit Ὁμήρου τὸ η. quamobrem non tam id mirabamur errasse in ea re M. Tullium; quam non esse animaduersum hoc postea correctũque vel ab ipso vel à Tirone liberto eius, diligentißimo homine & librorũ patroni sui studiosißimo. ita enim scriptum in eo libro est. Apud eumdem poetam Aiax cum Hectore congrediens depugnandi causa agit vt sepeliatur, si sit forte victus; declaratque se velle vt suum tumulum multis etiam post sæculis prætereuntes sic loquantur.

Hic situs est vitæ iampridem lumina linqués,
Qui quondam Hectoreo perculsus concidit ense.
Fabitur hæc aliquis. mea semper gloria viuet.

Huius autem sentētiæ versus, quos Cicero in linguam Latinam vertit, non Aiax apud Homerum dicit, neque Aiax agit vt sepeliatur; sed Hector dicit, & Hector de sepultura agit, prius quam sciat an Aiax secum depugnandi causa congressurus sit.

Obseruatum esse in senibus, quod annum fere ætatis tertium & sexagesimum agant aut laboribus aut interitu aut clade aliqua insignitum: atque inibi super eadem obseruatione exemplum appositum epistolæ diui Augusti ad Caium filium.

CAPVT VII.

Obseruatum in multa hominum memoria expertumque est in senioribus plerisque omnibus, sexagesimum tertium vitæ annum cum periculo & clade aliqua venire aut corporis morbique grauioris aut vitæ interitus aut animi ægritudinis. propterea, qui rerum verborūque istiusmodi studio tenētur, eum ætatis annum appellāt κλιμακτηρικόν. *Nocte quoque ista proxima superiore, cum librum epistolarum D. Augusti, quas ad Caium nepotem suum scripsit, legeremus; duceremurque elegantia orationis neque morosa neque anxia sed facili hercle & simplici; idipsum in quadam epistola super eodem anno scriptum offendimus: eiusque epistolæ exemplum hoc est.* V I I I I. *Kal. octobr.* Haue mi Cai, meus ocellus iucundissimus. quem semper medius fidius desidero cum à me abes; sed præcipue diebus talibus, qualis est hodiernus, oculi mei requirunt meum Caium; quem, vbicunque hoc die fuisti, spero lætum & beniuolentem celebrasse quartum & sexagesimum natalé meū. nam, vt vides, κλιμακτῆρα

communem seniorum omnium tertium & sexagesimum annum euasimus. deos autem oro vt, quantum mihi superest temporis, id saluis vobis traducere liceat in statu reipublicæ felicissimo ἀνδραγαθούντων ὑμῶν καὶ διαλεχομένων stationem meam.

CAPVT VIII.

Locus ex oratione Fauorini veteris oratoris de cœnarum atque luxuriæ exprobratione, qua vsus est cum legem Liciniam de sumtu minuendo suasit.

Cum legeremus orationem veterem Fauorini non indiserti viri; quam orationem totam, vt meminisse possemus odio esse hercle istiusmodi sumtus atque victus, perdidicimus. verba hæc quæ apposuimus Fauorini sunt. Præfecti popinæ atque luxuriæ negant cœnam lautam esse, nisi, cum libentissime edis, tum auferatur, & alia esca melior atque amplior succenturietur. is nunc flos cœnæ habetur inter istos, quibus sumtus & fastidium pro facetiis procedit: qui negant vllam auem præter ficedulam totam comesse oportere; ceterarum auium atque altilium nisi tantum apponatur vt à cluniculis inferiori parte saturi fiant, conuiuium putant inopia sordere: superiorem partem auium atque altilium qui edint eos palatum non habere. si proportione luxuria pergit crescere; quid relinquitur nisi vt delibari sibi cœnas iubeant, ne edendo defetigentur? quando stratus, auro, argento, purpura, amplior aliquot hominibus quam diis immortalibus adornatur.

CAPVT IX.

Quod Cæcilius poeta *frontem* genere virili non poetice sed cum probatione & cum analogia appellauit.

V*Erè ac disertè Cæcilius hoc Subditiuo scripsit:*

Nam hi sunt inimici pessumi fronte hilaro,
Corde tristi; quos neque vt apprendas neque vt mittas scias.

hos ego versus, cum de quodam istiusmodi homine sermones essent, in circulo forte iuuenum eruditorum dixi. tum de grammaticorum volgo quispiam nobiscum ibi aßistens non sane ignobilis, Quanta, inquit, licentia audaciaque Cæcilius hic fuit, cum fronte hilaro, *non,* fronte hilara, *dixit, & tam immanem solœcismum nihil veritus est? immo, inquam, potius nos & quam audaces & quam licentes sumus, qui frontem improbè indocteque non virili genere dicimus, cum & ratio proportionis, quæ analogia appellatur, & veterum auctoritas non* hanc *sed* hunc frontem *deberi dici suadeant. quippe M. Cato in quinto Originum ita scripsit.* Postridie signis collatis æquo fronte peditatu equitibus atque aliis cũ hostium legionibus pugnauit. recto *quoque* fronte *idem Cato eodem in libro dicit. At ille semidoctus grammaticus Missas, inquit, auctoritates facias: quas quidem vt habeas, posse fieri puto. sed rationem dic, quam non habes. Atque ego his eius verbis, vt tum ferebat ætas, irritatior, Audi, inquam, mi magister rationem falsam quidem, sed quam redarguere falsam esse tu non queas. Omnia, inquam, vocabula tribus litteris finita, quibus* frons *finitur, generis masculini sunt, si in ge-*

nitiuo quoque casu eadem syllaba finiantur: vt, mons, pons, frons. *at ille contra renidens, Audi, inquit, discipule plura alia consimilia, quæ non sint generis masculini. petebant ibi omnes vt vel vnum statim diceret. sed cum homo voltum intorqueret, & non hisceret, & colores mutaret: tum ego intercessi; &, Vade, inquam, nunc & habeto ad requirendum triginta dies: postquam inueneris, repetes nos. atque ita hominem nulli rei ad indagandum vocabulum, quo rescinderet finitionem fictam, dimisimus.*

De voluntario & admirando interitu virginum Milesiarum.

CAPVT X.

Plutarchus in librorum, quos περὶ ψυχῆς *inscripsit, primo, cũ de morbis dissereret in animos hominum incidentibus, virgines dixit Milesii nominis, ferè quot tum in ea ciuitate erant, repentè sine vlla euidenti causa voluntatem cepisse obeundæ mortis; ac deinde plurimas vitam suspendio amisisse. id cum accideret in dies crebrius, neque animis earum mori perseuerantium meditina adhiberi quiret; decreuisse Milesios vt virgines, quæ corporibus suspensis demortuæ forent, vt eæ omnes nudæ cum eodem laqueo, quî essent præuinctæ, efferrentur: post id decretum virgines voluntariam mortem non petisse pudore solo deterritas tam inhonesti funeris.*

Verba de exigendis vrbe Roma philosophis: item verba edicti censorum, quo improbati & coerciti sunt qui disciplinam rhetoricam instituere & exercere Romæ cœperant.

CAPVT XI.

C. Fan-

C. Fannio Strabone, M. Valerio Messala COSS. senatusconsultum de philosophis & de rhetoribus Latinis factum est. M. POMPONIVS. PRAETOR. SENATVM. CONSVLVIT. QVOD. VERBA. FACTA. SVNT. DE. PHILOSOPHIS. ET. DE. RHETORIBVS. DE. EA. RE. ITA. CENSVERVNT. VTI. M. POMPONIVS. PRAETOR. ANIMADVERTERET. COERARET. QVE. VTI. EI. E. REPVBLICA. FIDE. QVE. SVA. VIDERETVR. VTI. ROMAE. NE. ESSENT. Aliquot deinde annis post id senatusconsultum Cn. Domitius Aenobarbus & L. Licinius Crassus censores de coercendis rhetoribus Latinis ita edixerunt. RENVNTIATVM. EST. NOBIS. ESSE. HOMINES. QVI. NOVVM. GENVS. DISCIPLINAE. INSTITVERVNT. AD. QVOS. IVVENTVS. IN. LVDVM. CONVENIAT. EOS. SIBI. NOMEN. IMPOSVISSE. LATINOS. RHETORAS. IBI. HOMINES. ADVLESCENTVLOS. DIES. TOTOS. DESIDERE. MAIORES. NOSTRI. QVAE. LIBEROS. SVOS. DISCERE. ET. QVOS. IN. LVDOS. ITARE. VELLENT. INSTITVERVNT. HAEC. NOVA. QVAE. PRAETER. CONSVETVDINEM. AC. MOREM. MAIORVM. FIVNT. NE. QVE. PLACENT. NE. QVE. RECTA. IDENTVR. QVA. PROPTER. ET. HIS. QVI. EOS. LVDOS. HABENT. ET. HIS. QVI. EO. VENIRE. CONSVERVNT. VISVM. EST. FACIVNDVM. VT. OSTENDEREMVS. NOSTRAM. SENTENTIAM. NOBIS. NON. PLACERE. Neque illis solum temporibus nimis rudibus, necdum Graeca doctrina expolitis, philosophi ex vr-

be Roma pulsi sunt: verum etiam Domitiano imperante senatusconsulto eiecti atque vrbe & Italia interdicti sunt. qua tempestate Epictetus quoque philosophus propter id senatusconsultum Nicopolim Roma decessit.

CAPVT XII.

Locus ex oratione Gracchi de parsimonia ac de pudicitia sua memoratissimus.

C. *Gracchus, cum ex Sardinia rediit, orationem ad populum in concione habuit. ea verba hæc sunt.* Versatus sum, *inquit,* in prouincia quomodo ex vsu vestro existimabam esse, non quomodo ambitioni meæ conducere arbitrabar. nulla apud me fuit popina: neque pueri eximia facie stabant. sed in conuiuio liberi vestri modestius erãt quam apud principia. *post deinde hæc dicit.* Ita versatus sum in prouincia, vt nemo possit vere dicere assem aut eo plus in muneribus me accepisse; aut mea opera quemquam sumtum fecisse. biennium enim fui in prouincia: si vlla meretrix domum meam introiuit aut cuiusquam seruulus propter me solicitus est, omnium nationum postremissimum nequissimumque existimatote. cum à seruis eorum tam caste me habuerim; inde poteritis considerare quomodo me putetis cum liberis vestris vixisse. *atque ibi ex interuallo,* Itaque *inquit,* Quirites cum Romam profectus sum, zonas, quas plenas argenti extuli, eas ex prouincia inanes retuli. alii vini amphoras quas plenas tulerunt, eas argento plenas domum reportauerunt.

CAPVT XIII.

De verbis inopinatis, quæ vtroqueversum dicuntur & à grammaticis communia vocantur.

VTor, *&*, vereor, *&*, hortor, *&*, consolor, *cõmunia verba sunt; ac dici vtroqueversus possunt:* vereor te *&* vereor abs te, *id est, tu me vereris.* vtor te *&* vtor abs te, *id est tu me vteris.* hortor te *&* hortor abs te, *id est, tu me hortaris.* consolor te *&* cõsolor abs te, *id est, tu me cõsolaris.* testor *quoque &* interpretor *significatione reciproca dicuntur. Sunt autẽ verba hæc omnia ex altera parte inusitata; & an dicta sint in eã quoque partem quæri solet. Afranius in Consobrinis.*

Hem isto parentum est vita vilis liberis;
Vbi m lunt metui quam vereri se ab suis,

hic vereri *ex ea parte dictum est, quæ est non vsitatior. Nouius in Ligartaca verbum quod est,* vtitur, *ex contraria parte dicit.* Quia supellex multa, quæ non vtitur, emitur tamen: *id est, quæ vsui non est. M. Cato in quinta Origine,* Exercitum, *inquit,* suum pransum paratum cohortatum eduxit foras atque instruxit. consolor *quoque in partem alteram, præterquam dici solitum est scriptum inuenimus in epistola Q. Metelli: quam cum in exilio esset, ad Cn. & ad L. Domitios dedit.* At cum animum, *inquit,* vestrum erga me video; vehementer consolor: & fides virtusque vestra mihi ante oculos versatur. testata *itidem &* interpretata *eadem ratione dixit M. Tullius in primo libro de diuinatione; vt* testor interpretorque *verba communia videri debeant. Sallustius quoque eodem modo,* Dilargitis proscriptorum bonis, *dicit, tamquam verbum* largior *sit ex verbis communibus.* veri-

tum *autem sicut* puditum & pigitum *non personaliter per infinitum modum dictum esse non à vetustioribus tantum videmus, sed à M. quoque Tullio in secundo de finibus.* Primum, *inquit*, Aristippi Cyrenaicorumque omnium, quos non est veritum in ea voluptate, quæ maxima dulcedine sensum moueret, summum bonum ponere. dignor *quoque* & veneror & confiteor & testor *habita sunt in verbis communibus. sic illa in Vergilio dicta sunt.*

Coniugio Anchisa Veneris dignate superbo.

&:

Cursusque dabis venerata secundos.

Confessi autem æris, de quo facto confessio est, in xij. tabulis scriptum est, his verbis. AERIS. CONFESSI. REBVS. QVE. IVDICATIS. TRIGINTA. DIES. IVSTI. SVNTO. *item ex isdem tabulis id quoque est.* QVI. SE. SI ERIT. TESTARIER. LIBRIPENS. VE. FVERIT. NI. TESTIMONIVM. FARIATVR. IMPROBVS. INTESTABILIS. QVE. ESTO.

CAPVT. XIIII.

Quod Metellus Numidicus figuram orationis nouam ex orationibus Græcis mutuatus est.

A*Pud Q. Metellum Numidicum, in libro accusationis in Valerium Messalam tertio, noue dictum esse annotauimus. verba ex oratione eius hæc sunt.* Cum se sciret in tantum crimen venisse atque socios ad senatum questum venisse sese pecunias maximas exactos esse. pecunias, *inquit*, maximas exactos, *pro eo quod est*, pecunias à se maximas exa-

ctas. id nobis videbatur Græca figura dictum. Græci enim dicūt, εἰσεπράξατό με ἀργύριον: *id significat,* exegit me pecuniam. *quod si id dici potest; etiam* exactus esse aliqui pecuniam *dici potest: Cæciliusque eadem figura in Hypobolimæo Æschino vsus videtur;*

Ego illud minus nihilo exigor portorium:
id est; nihilominus exigitur de me portorium.

CAPVT XV.

Passis velis, & *passis manibus* dixisse veteres non à verbo suo quod est *patior*; sed ab alieno, quod est, *pandor*.

AB eo quod est, pando, passum *veteres dixerunt, non*, pansum, *& cum præpositione*, expassum, *non*, expansum. *Cæcilius in Synaristosis:*

Heri vero prospexe eumce ex tegulis:
Hæc nuntiasset flammeum expassum domi.

capillo quoque esse mulier passo *dicitur, quasi porrecto & expanso. &* passis *manibus & velis* passis *dicimus, quod significat diductis atque distentis. itaque Plautus in Milite glorioso*, a, *littera in*, e, *mutata, per compositi vocabuli morem*, dispessis *dicit, pro eo quod est*, dispassis:

Credo ego isthoc exemplo tibi esse eundum actutum extra portam
Dispessis manibus patibulum cum habebis.

CAPVT XVI.

De nouo genere interitus Crotoniensis Milonis.

Milo Crotonienſis athleta illuſtris, quem in chronicis ſcriptum eſt olympiade prima coronatum eſſe, exitum habuit vitæ miſerandum & mirandum. cum iam natu grandis artem athleticam deſiſſet, iterque faceret forte ſolus in locis Italiæ ſiluestribus: quercum vidit proxime viam patulis in parte media ramis hiantem. tum, experiri, credo, etiam tunc volens an vllæ ſibi reliquæ vires adeſſent, immißis in cauernas arboris digitis diducere & reſcindere quercum conatus eſt, ac mediam quidem partem diſcidit diuellitque. quercus autem in duas diducta partes, cum ille, quaſi perfecto quod erat connixus, manus laxaſſet: ceſſante vi rediit in naturam; manibuſque eius retentis incluſiſque stricta denuo & cohæſa, dilacerandum hominem feris præbuit.

CAPVT XVII.

Quam ob cauſam nobiles pueri Athenienſium tibiis canere deſierint, cum patrium iſtum morem canendi haberent.

Alcibiades Athenienſis cum apud auunculum Periclen puer artibus ac diſciplinis liberalibus erudiretur; & arceßi Pericles Antigenidam tibicinem iußiſſet vt eum canere tibijs, quod honeſtißimum tum videbatur, doceret: traditas ſibi tibias cum ad os adhibuiſſet inflaſſetque; pudefactus oris deformitate abiecit infregitque. ea res cum percrebuißet; omnium tum Athenienſium conſenſu, diſciplina tibijs canendi deſita eſt. ſcriptum hoc eſt in commentario Pamphilæ nono & viceſimo.

CAPVT XVIII.

Quod pugna belli ciuilis victoriaque C. Cæsaris, quam vicit Pharsalicis campis, nuntiata prædictaque est per cuiusdam remigis vaticinium eodem ipso die in Italia Pataulj.

QVo C. Cæsar & Cn. Pompeius die per ciuile bellum signis collatis in Thessalia conflixerunt, res accidit Pataulj in transpadana Italia memorari digna. Cornelius quidam sacerdos, & loco nobilis & sacerdotij religionibus venerandus & castitate vitæ sanctus, repente mota mente conspicere se procul dixit pugnam acerrimam pugnari; ac deinde cedere alios, alios vrgere, cædem, fugam, tela volantia, instaurationem pugnæ, impreßionem, gemitus, vulnera, proinde vt si ipse in prælio versaretur, coram videre sese vociferatus est; ac postea subito exclamauit Cæsarem vicisse. Ea Cornelij sacerdotis hariolatio leuis tum quidem visa est & vecors: magnæ mox admirationi fuit; quod non modo pugnæ dies, quæ in Thessalia pugnata est, neque prælij exitus, qui erat prædictus, idem fuit; sed omnes quoque pugnandi reciprocæ vices, & ipsa exercituum duorum conflictatio vaticinantis motu atque verbis representata est.

CAPVT XIX.

Verba M. Varronis memoria digna, ex satyra quæ inscribitur, περὶ ἐδεσμάτων.

NOn paucißimi sunt in quos potest conuenire id quod M. Varro dicit, in satyra quæ inscribitur περὶ ἐδεσμάτων. verba hæc sunt. Si, quantum operæ sumsisti vt tuus pistor bonum faceret panem, eius duo-

decimam philosophiæ dedisses; *ipse bonus iampridem esses factus*. nunc, illū qui norunt, volunt emere milibus centum, te, qui nouit, nemo centussi.

CAPVT XX.

Notata quædam de Euripidi poetæ genere, vita, moribus, deque eiusdem fine vitæ.

EVripidi poetæ matrem Theopompus agrestia olera vēdentem victum quæsisse dicit. patri autem eius nato illo responsum est à Chaldæis, eum puerum, cum adoleuisset, victorem in certaminibus fore. id ei puero fatum esse. pater interpretatus athletam debere esse, roborato exercitatoque filij sui corpore Olympiam certaturum eum, inter athletas pueros deduxit. ac primo quidem in certamen per ambiguam ætatem receptus non est. post Eleusinio & Thesæo certamine pugnauit, & coronatus est. mox, à corporis cura ad excolendi animi studium transgressus, auditor fuit physici Anaxagoræ & Prodici rhetoris, in morali autem philosophia Socratis. tragœdiam scribere natus annos duodeuiginti adortus est. Philochorus refert in insula Salamine speluncam esse tætram & horridam, quam nos vidimus; in qua Euripides tragœdias scriptitarit. mulieres ferè omnes in maiorem modum exosus fuisse dicitur. siue quod natura abhorruit à mulierum cœtu, siue quod duas simul vxores habuerat, cum id decreto ab Atheniensibus facto ius esset; quarum matrimonij pertædebat. Eius odij in mulieres Aristophanes quoque meminit ἐν ταῖς προτέραις θεσμοφοριαζούσαις *in his versibus.*

Νῦν οὖν ἁπάσαισι παραινῶ καὶ λέγω,
Τοῦτον κολάσαι τὸν ἄνδρα πολλῶν οὕνεκα.
Ἄγρια γὰρ ἡμᾶς ὦ γυναῖκες δρᾷ κακὰ,
Ἅτ' ἐν ἀγρίοισι λαχάνοις αὐτὸς τραφείς.

Alexander autem Ætolus hos de Euripide versus composuit.

Ὁ δ' Ἀναξαγόρου τρόφιμος ἀρχαίου
Στρυφνὸς μὲν ἐμοίγε ἔοικε προσειπεῖν,
Καὶ μισογέλως, καὶ τωθάζειν οὐδὲ παρ' οἶνον
Μεμαθηκώς· ἀλλ' ὅ,τι καὶ γράψαι, τοῦτ' ἂν
Μέλιτος καὶ σειρήνων ἐτετεύχει.

is, cum in Macedonia apud Archelaum regem esset, vtereturque eo rex familiariter; rediens nocte ab eius cœna canibus à quodam æmulo immissis dilaceratus est: & ex his vulneribus mors secuta est. sepulchrum autem eius & memoriam Macedones eo dignati sunt honore, vt in gloriæ quoque loco prædicarent: οὔποτε σὸν μνῆμα Εὐριπίδης ὄλετο πῦ. *quòd egregius poeta morte obita sepultus in eorum terra foret. quamobrem cum legati ad eos ab Atheniensibus missi petissent vt ossa Athenas in terram illius patriam permitterent transferri; maximo consensu Macedones in ea re deneganda perstiterunt.*

CAPVT XXI.

Quòd à poetis Iouis filij prudentissimi humanissimique, Neptuni autem ferocissimi & inhumanissimi traduntur.

PRæstantissimos virtute, prudentia, viribus, Iouis filios poetæ appellauerunt, vt Æacum & Minoa & Sarpedona; ferocissimos & immanes & alienos ab omni humanitate, tamquam è mari genitos, Neptuni filios dixerunt, Cyclopa & Cercyona & Scyrona & Lestrygonas.

CAPVT XXII.

Historia de Sertorio duce, deque astu eius commentiisque simulamentis, quibus ad barbaros milites continendos conciliandosque sibi vtebatur.

Sertorius vir acer egregiusque dux & tuendi regendique exercitus peritus fuit. is, in temporibus difficillimis, & mentiebatur ad milites si mendacium prodesset, & litteras compositas pro veris legebat, & somnium simulabat, & falsas religiones conferebat si quid ista res eum apud militum animos adiutabant. illud adeo Sertorij nobile est. cerua alba eximiæ pulchritudinis & viuacissimæ celeritatis à Lusitano ei quodam dona data est. hanc sibi oblatam diuinitus & instructam Dianæ numine colloqui secum monereque & docere, quæ vtilia factu essent, persuadere omnibus instituit: ac, si quid durius videbatur quod imperandum militibus foret, à cerua sese monitum prædicabat. id cum dixerat; vniuersi tamquam si deo libentes parebant. Ea cerua quodam die, cum incursu esset hostium nuntiata festinatio, tumultu consternata in fugam sese prorupit; atque in palude proxima delituit; & postea requisita perisse credita est. neque multis diebus post, inuentam esse ceruam Sertorio nuntiatur. tum qui nuntiauerat iussit tacere; ac, ne cui palam diceret, interminatus est: præcepitque vt eam postero die repentè in eum locum, in quo ipse cum amicis esset, immitteret. admissis deinde amicis postridie, visum sibi esse ait in quiete ceruam, quæ perisset, ad se reuerti, &, vt prius consuerat, quod opus esset facto, prædicare. tum Sertorio, quod imperauerat, significante cerua emissa in cubiculum Sertorij introrupit. clamor factus, & orta admiratio est: eaque homi-

num barbarorum credulitas Sertorio in magnis rebus magno vsui fuit. Memoriæ proditum est, ex iis nationibus, quæ cum Sertorio faciebant, cum multis prœliis superatus esset, neminem vnquam ab eo desciuisse; quamquam id genus hominum esset mobilissimum.

CAPVT XXIII.

De ætatibus historicorum nobilium Hellanici, Herodoti, Thucydidis.

Hellanicus, Herodotus, Thucydides, historiæ scriptores in iisdem temporibus ferè laude ingenti floruerunt; & non nimis longè distantibus fuerunt ætatibus. nam Hellanicus initio belli Peloponnesiaci fuisse quinque & sexaginta annos natus videtur, Herodotus tres & quinquaginta, Thucydides quadraginta, scriptum hoc est in libro vndecimo Pamphilæ.

CAPVT XXIIII.

Quod Vulcatius Sedigitus in libro, quem de poetis scripsit, de comicis Latinis iudicarit.

Sedigitus in libro, quem scripsit de poetis, quid de iis sentiat qui comœdias fecerunt, & quem ex omnibus præstare ceteris putet, ac deinceps quo quemque in loco & honore ponat, his versibus suis demonstrat.

Multos incertos certare hanc rem vidimus
Palmam poetæ comico cui deferant.
Eum meo iudicio errorem dissoluam tibi:
Vt contrà si quis sentiat nihil sentiat.
Cæcilio palmam Statio do comico.

Plautus ſecundus facile exſuperat ceteros.
Dein Næuius qui ſeruet precium tertiu-ſt.
Si erit, quod quarto; dabitur Licinio.
Poſt inſequi Licinium facio Attilium.
In ſexto ſequitur hos loco Terentius.
Turpilius ſeptimum, Trabea octauũ obtinet.
Nono loco eſſe facilè facio Luſcium.
Decimum addo cauſa antiquitatis Ennium.

CAPVT XXV.

De verbis quibuſdam nouis, quæ in Cn. Mattii mimiambis offenderamus.

CN. Matius vir eruditus in mimiambis ſuis non abſurdè neque abſonè finxit, recentatur, *pro eo quod Græci dicunt ἀνανέεται. verſus, in quibus hoc verbum eſt, hi ſunt.*

Iamiam albicaſcit Phœbus & recentatur
Commune lumen hominibus voluptaſque

idem Matius in iſdem mimiambis edulcare *dicit; quod eſt, dulcius reddere, in his verſibus.*

Quapropter edulcare conuenit vitam;
Curaſque acerbas ſenſibus gubernare.

CAPVT XXVI.

Quibus verbis Ariſtoteles philoſophus definierit ſyllogiſmum; eiuſque definitionis interpretamentum verbis Latinis factum.

ARiſtoteles quid ſyllogiſmus eſſet his verbis definiuit. λόγος ἐν ᾧ τεθέντων τινῶν ἕτερόν τι τῶν κειμένων ἐξ ἀνάγκης συμβαίνει διὰ τῶν κειμένων. *eius definitionis non videbatur habere incommodè interpretatio*

facta hoc modo. Syllogismus est oratio, in qua consensis quibusdam & concessis aliud quid, quam quæ concessa sunt, necessario conficitur.

CAPVT XXVII.

Quid ſint *comitia calata*, quid *curiata*, quid *centuriata*, quid *tributa*, quid *concilium*; atque inibi quædam eiuſmodi.

IN libro Lælii Felicis ad Q. Mucium primo ſcriptum eſt, Labeonem ſcribere, calata comitia *eſſe, quæ pro collegio pontificum habentur aut regis aut flaminum inaugurandorum cauſa. eorum autem alia eſſe curiata, alia centuriata. curiata per lictorem curiatum calari, id eſt, conuocari; centuriata per cornicinem. iſdem comitiis, quæ calata appellari diximus, & ſacrorum deteſtatio & teſtamenta fieri ſolebant. tria enim genera teſtamentorum fuiſſe accepimus, vnum, quod calatis comitiis in populi concione fieret; alterum in procinctu, cum viri ad prælium faciendum in aciem vocabantur; tertium per familiæ emancipationem, cui æs & libra adhiberetur. in eodem Lælij Felicis libro hæc ſcripta ſunt.* Is qui non vniuerſum populum ſed partem aliquam adeſſe iubet, non comitia ſed concilium edicere debet. tribuni autem neque aduocant patricios neque ad eos referre vlla de re poſſunt: ita ne leges quidem proprie ſed plebiſcita appellantur quæ tribunis plebis ferentibus accepta ſunt; quibus rogationibus ante patricii nō tenebantur, donec Q. Hortenſius dictator eam legem tulit, vt eo iure quod plebes ſtatuiſſet, omnes Quirites tenerentur. *item in eodem libro hoc ſcriptum eſt.* Cum ex generibus hominum ſuffragium feratur, curia-

ta comitia esse; cum ex censu & ætate, centuriata; cum ex regionibus & locis, tributa. centuriata autem comitia intra pomœrium fieri nefas esse; quia exercitum extra vrbem imperari oporteat; intra vrbem imperari ius non sit: propterea centuriata in campo Martio haberi, exercitumque imperari præsidii causa solitum; quoniam populus esset in suffragiis ferendis occupatus.

CAPVT XXVIII.

Quod errauit Cornelius Nepos cum scripsit Ciceronem tres & viginti annos natum causam pro Sex. Roscio dixisse.

Cornelius Nepos & rerum memoriæ non indiligens & M. Ciceronis, vt qui maxime, amicus familiaris fuit. atque is tamen in primo librorum, quos de vita illius composuit, errasse videtur; cum eum scripsit tres & viginti annos natum primam causam iudicii publici egisse, Sextumque Roscium parricidii reum defendisse. dinumeratis quippe annis à Q. Cæpione & Q. Serrano, quibus Consulibus ante diem III. nonas Ianuarias M. Cicero natus est, ad M. Tullium & Cn. Dolabellam, quibus consulibus causam priuatam pro Quintio apud Aquilium Gallum iudicem dixit, sex & viginti anni reperiuntur. neque dubium est quin post annum, quam pro Quintio dixerat, Sex. Roscium reum parricidij defenderit, annos iam septem atque viginti natus, L. Sulla Felice Q. Metello Pio consulibus. in qua re etiam Fenestellam errasse Pedianus Asconius animaduertit, quod eum scripserit sexto vicesimo ætatis anno pro Sex. Roscio dixisse. Longior autem Nepotis quam Fenestellæ error est; nisi quis vult in animum inducere, studio amoris & amicitiæ adductum,

amplificandæ admirationis gratia, quadriennium suppreßiße: ut M. Cicero orationem florentem dixiße pro Roscio admodú adolescens videretur. Illud adeo ab vtriusque oratoris studiosis animaduersum & scriptum est; quod Demosthenes & Cicero pari ætate illustrißimas orationes in causis dixerint, alter κατὰ ἀνδροτίωνος καὶ κατὰ τιμοκράτους septem & viginti annos natus, alter anno minor pro P. Quintio septimoque & vicesimo pro Sex. Roscio. vixerunt quoque non nimis numerum annorum diuersum, alter sex & sexaginta annos, Demosthenes sexaginta.

CAPVT XXIX.

Quali figura orationis & quam noua L. Piso annalium scriptor vsus sit.

DVæ istæ in loquendo figuræ notæ satis vsitatæque sunt, Mihi nomen est Iulio & mihi nomen est Iulii. *tertiam figuram nouam hercle reperi apud Pisonem in secundo annalium. verba Pisonis hæc sunt.* L. Tarquinium collegam suum, quia Tarquinium nomen esset, metuere; *eumque* orat vti sua voluntate Romam contendat. quia Tarquinium, *inquit*, nomen esset. *hoc proinde est, tamquam si ego dicam*, mihi nomen est Iulium.

CAPVT XXX.

Vehiculum, quod *petorritum* appellatur, cuiatis linguæ vocabulum sit Græcæ an Gallicæ.

QVi ab alio genere vitæ detriti iam & retorridi ad litterarum disciplinas serius adeunt, si forte idem sunt garruli natura & subargutuli, oppidò quam fiunt in litterarum ostentatione inepti & friuoli. quod

genus profecto ille homo est, qui de petorritis *nuper argutissimas nugas dixit. nam cum quaereretur* petorritũ *quali forma vehiculum cuiatisque linguae vocabulum esset: & faciem vehiculi ementitus est longè alienam falsamque, & vocabulum Graecum esse dixit; atque id significare volucres rotas interpretatus est: commutatáque vna littera* petorritum *esse dictum volebat, quasi* petorotum. *scriptum etiam hoc esse à Valerio Probo contendit. Ego cum Probi multos admodum commentationum libros anquisierim neque scriptum in his inueni, nec vsquam alioqui Probum scripsisse credo.* petorritum *enim est nõ ex Graeca dimidiatum, sed totum transalpibus. nam, est vox Gallica. id scriptum est in libro M. Varronis quartodecimo rerum diuinarum. quo in loco Varro, cum de petorrito dixißet, eße id verbum Gallicum;* lanceam *quoque dixit, non Latinum sed Hispanicum verbum esse.*

CAPVT XXXI.

Quae verba legauerint Rhodii ad hostium ducẽ Demetrium, cum ab eo obsiderentur, super illa incluta Ialysi imagine.

R*Hodum insulam celebritatis antiquissimae, oppidũque in ea pulcherrimũ ornatissimumque, obsidebat oppugnabatque Demetrius dux aetatis suae inclutus; cui à peritia disciplinaque faciendi obsidii, machinarumque sollertia ad capienda oppida repertarum, cognomentum* πολιορκητὴς *fuit. tum ibi in obsidione illa aedes quasdam publicè factas, quae extra vrbis muros cum paruo praesidio erant, aggredi & vastare atque absumere igni parabat. in his aedibus erat memoratissima illa imago Ialysi, Protogenis manu facta illustris pictoris; cuius operis pulchritudinem praestantiamque ira percitus Rhodiis inuidebat*

bat. mittunt Rhodii ad Demetrium legatos, cum his verbis. Quæ malum, inquiunt, ratio est, ut tu imaginem istam velis incendio adium facto disperdere? nam si nos omnes superaueris & oppidum hoc totum ceperis, imagine quoque illa integra & incolumi per victoriam potieris. sin vero nos vincere obsidendo nequiueris; petimus consideres ne turpe tibi sit, quia non potueris Rhodios vincere, bellum cum Protogene mortuo gessisse. hoc ubi ex legatis audiuit: oppugnatione desita, & imagini & ciuitati pepercit.

A. GELLII NOCTIVM ATTICARVM COMMENTARIVS: LIBER SEXTVSDECIMVS.

CAPVT I.

Verba Musonii philosophi Græca, digna atque vtilia audiri obseruarique, eiusdemque vtilitatis sententia à M. Catone multis ante annis Numantiæ ad equites dicta.

ADolescentuli cum etiam tum in scholis essemus, ἐνθυμημάτιον hoc Græcum, quod apposui, dictum esse à Musonio philosopho audiebamus, & quoniam verè atque luculentè dictum verbisque est breuibus & rotundis vinctum, perquam libenter memineramus. ἄν τι πράξῃς καλὸν μετὰ πόνου, ὁ μὲν πόνος οἴχεται, τὸ δὲ καλὸν μένει. ἄν τι ποιή-

σῃς αἰσχρὸν μετὰ ἡδονῆς, τὸ μὲν ἡδὺ οἴχεται, τὸ δὲ αἰσχρὸν μένει. postea istam ipsam sententiam in Catonis oratione, quam dixit Numantiæ apud equites, positam legimus. quæ & si laxioribus paulò longioribusque verbis comprehensa est præquam illud Græcum quod diximus; quoniam tamen priore tempore antiquiorque est, venerabilior videri debet. verba ex oratione hæc sunt. Cogitate cum animis vestris, si quid vos per laborem rectè feceritis; labor ille à vobis cito recedet: bene factum à vobis dum viuitis non abscedet. sed si qua per voluptatem nequiter feceritis; voluptas cito abibit, nequiter factum illud apud vos semper manebit.

CAPVT II.

Cuimodi sit lex apud dialecticos percunctandi disserendique, & quæ sit eius legis reprehensio.

LEgem esse aiunt disciplinæ dialecticæ, si de quapiam re quæratur disputeturque atque ibi quid rogere vt respondeas, tum ne amplius quid dicas quam id solum quod es rogatus, aut aias aut neges; eamque legem qui non seruent, & aut plus aut aliter quam sunt rogati respondeant, existimantur indoctique esse, disputandique morem atque rationem non tenere. hoc quidem, quod dicunt, in plerisque disputationibus proculdubio fieri oportet. indefinitus namque inexplicabilisque sermo fiet, nisi interrogationibus responsionibusque simplicibus fuerit determinatus. sed enim esse quædam videntur, in quibus, si breuiter & ad id quod rogatus fueris respondeas, capiare. nam si quis his verbis interroget; po-

stulo uti respondeas, desierisne facere adulterium an non: utrumcumque dialectica lege responderis, siue aias siue neges; hærebis in captione, tamquam si te dicas adulterum. Sed quod minus est in interrogatione, id est addendum. nam qui facere aliquid non desinit, non id necessario etiam fecit. falsa igitur est species istius captionis; & nequaquam procedere ad id potest ut colligi concludique possit eum facere adulterium, qui se negauerit facere desisse. quid autem legis istius propugnatores in illa captiuncula facient, in qua hærere eos necessum est, si nihil amplius quam quod interrogati erunt responderint: nam, si ita ego istorum aliquem rogem; Quicquid nõ perdidisti habeasne an nõ habeas, postulo aut aias aut neges: utrumcumque breuiter responderit, capietur. nam si non habere se negauerit, quod non perdidit: colligetur oculos eum nõ habere, quos non perdidit. sin vero habere se dixerit; colligetur eum habere cornua, quæ nõ perdidit. rectius igitur cautiusque ita respondebitur. quicquid habui id habeo, si id non perdidi. sed huiuscemodi responsio non fit ex ea lege, quam diximus. plus enim quam quod rogatus est respondet. & propterea id quoque ad eam legem addi solet, non esse captiosis interrogationibus respondendum.

CAPVT III.

Quanam ratione effici dixerit Erasistratus medicus, si c[i]bus forte deerit vt tolerari aliquantisper inedia possit & tolerari fames: verbaque ipsa Erasistrati super ea re scripta.

CVm Fauorino Romæ dies plerumque totos eramus; tenebatque animos nostros homo ille fandi dulcissimus. atque eum quoquo iret, quasi ex lingua prор-

sum eius capti prosequebamur. ita sermonibus usquequaque amœnissimis demulcebat. tum ad quemdam agrum cum isset visere, nosque cum eo una introissemus; multaque ad medicos, qui tum fortè istic erant, valetudinis eius gratia, oratione Græca dixisset: Ac ne hoc quidem, inquit, mirum videri debet, quod, cum antehac semper edundi fuerit appetens, nunc, post imperatam inediam tridui omnis eius appetitio pristina elanguerit. nam quod Erasistratus scriptum, inquit, reliquit, propemodum verum est. esuritionem faciunt inanes patentesque intestinorum fibræ & caua intus ventris ac stomachi vacua & hiantia. quæ ubi aut cibo complentur, aut inanitate diutina contrahuntur & conniuent; tunc loco, in quem cibus capitur, vel stipato vel adducto, voluntas capiendi eius desiderandique restinguitur. Scythas quoque ait eumdem Erasistratum dicere, cum sit usus ut famem longius tolerent, fasciis ventrem strictissime circumligare. ea ventris compressione esuritionem posse depelli creditum est. Hæc tum Fauorinus multaque istiusmodi alia affabilissimè dicebat. Nos autem posteà, cum librum forte Erasistrati legeremus διαιρέσεων primum, idipsum in eo libro, quod Fauorinum audiebamus dicere, scriptum offendimus. verba Erasistrati ad eam rem pertinentia hæc sunt. ἐλογιζόμεθα οὖν παρὰ τὴν ἰσχυρὰν σύμπτωσιν τῆς κοιλίας εἶναι τὴν σφόδρα ἀσιτίαν. καὶ γὰρ τοῖς ἐπὶ πλέον ἀσιτοῦσι κατὰ προαίρεσιν, ἐν τοῖς πρώτοις χρόνοις ἡ πεῖνα παρακολουθεῖ. ὕστερον δὲ οὐκέτι. deinde paulum infra. εἰθισμένοι δέ εἰσι καὶ οἱ σκύθαι ὅταν διά τινα καιρὸν ἀναγκάζονται ἄσιτοι εἶναι, ζώναις πλατείαις τὴν κοιλίαν διασφίγγειν, ὡς τῆς πείνης αὐτοὺς ἧττον ἐνοχλούσης. σχεδὸν δὲ καὶ ὅταν πλήρης ἡ κοιλία ᾖ διὰ τὸ κένωμα ἐν αὐτῇ μηδὲν εἶναι, διὰ τοῦτο οὐ

ταπεινῶσιν. ὅταν δὲ σφόδρα συμπεπτωκυῖα ᾖ κένωμα οὐκ ἔχει. *in eodem libro Erasistratus vim quamdam famis non tolerabilem, quam Græci* βούλιμον *appellant, in diebus frigidißimis multo facilius accidere ait, quam cum serenum atque placidum est: atque eius rei causas, cur is morbus in eo plerumque tempore oriatur, non sibi esse compertas dicit. verba quibus id dicit hæc sunt.* ἄπορον δὲ καὶ δεόμενον ἐπισκέψεως, καὶ ἐπὶ τούτου καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν βουλιμιώντων διατί ἐν τοῖς ψύχεσι μᾶλλον τὸ σύμπτωμα τοῦτο γίνεται ἢ ἐν ταῖς εὐδίαις.

CAPVT IIII.

Quo ritu quibusque verbis fecialis populi Romani bellum indicere solitus sit his, quibus populus Romanus bellum fieri iusserat: & item in quæ verba conceptum fuerit iusiurandũ de furtis militaribus sanciendis, & vti milites scripti intra prædictum diem in loco certo frequentarent, causis quibusdam exceptis, propter quas id iusiurandum remitti æquum esset.

CIncius, in libro tertio de re militari, fecialem populi Romani bellum indicentem hostibus telumque in agrum eorũ iacientem hisce verbis uti scripsit. QVOD. POPVLVS. HERMVNDVLVS. HOMINES. QVE. POPVLI. HERMVNDVLI. ADVERSVS. POPVLVM. ROMANVM. BELLVM. FECERE. DELIQVERVNT. QVE. QVOD. POPVLVS. ROMANVS. CVM. POPVLO. HERMVNDVLO. BELLVM. IVSSIT. OB. EAM. REM. EGO. POPVLVS. QVE. ROMANVS.

POPVLO. HERMVNDVLO. BELLVM. DICO. FACIO. QVE. *item, in libro eiusdem Cincii de re militari quinto, ita scriptum est. Cum dilectus antiquitus fieret, & milites scriberentur: iusiurandum eos Tribunus militaris adigebat, in verba hæc.* IN. MAGISTRATV. C. LÆLII. C. FILII. CONSVLIS. L. CORNELII. P. FILII. CONSVLIS. IN. EXERCITV. DECEM. QVE. MILIA. PASSVVM. PROPE. FVRTVM. NON. FACIES. DOLO. MALO. SOLVS. NE. QVE. CVM. PLVRIBVS. PLVRIS. NVMMI. ARGENTEI. IN. DIES. SINGVLOS. EXTRA. QVE. HASTAM. HASTILE. LIGNA. NAPVM. PABVLVM. VTREM. FOLLEM. FACVLAM. SI. QVID. IBI. INVENERIS. SVSTVLERIS. VE. QVOD. TVVM. NON. ERIT. QVOD PLVRIS. NVMMI. ARGENTEI. ERIT. VTI. TV. AD. C. LÆLIVM. C. FILIVM. CONSVLEM. L. VE. CORNELIVM. P. FILIVM. CONSVLEM. SIVE. QVEM. AD. VTRVM. EORVM. IVS. ERIT. PROFERES. AVT. PROFITEBERE. IN. TRIDVO. PROXIMO. QVICQVID. INVENERIS. SVSTVLERIS. VE. SINE. DOLO. MALO. AVT. DOMINO. SVO. CVIVM. ID. CENSEBIS. ESSE. REDDES. VTI. QVOD. RECTVM. FACTVM. ESSE. VOLES. *Militibus autem scriptis dies præfiniebatur; quo die adessent: & vt citanti consuli responderent: deinde ita concipiebatur iusiurandum, vt adessent his additis exceptionibus; nisi harunce quæ causa erit,* funus familiare, feriæue deuicales

quæ non eius rei caussa in eum diem collatæ sint, quo is eo die minus ibi esset, morbus sonticus, auspiciumve quod sine piaculo præterire nō liceat, sacrificiumve anniuersarium quod recte fieri non posset, nisi eo die ibi sit; vis hostisve, status condictusve dies cum hoste: si cui eorum harunce quæ caussa erit, tum se postridie quam per eas caussas licebit eo die venturum, adiuturumque eum qui eum pagum, vicum, oppidumve, delegerit. *item in eodem libro verba hæc sunt.* Miles cum die qui prædictus est aberat neque excusatus erat infrequens dabatur. *item in libro sexto hoc scriptum est.* Alæ dictæ exercitus equitum ordines; quod circum legiones dextra sinistraque tamquam alæ in auium corporibus locabantur. in legione sunt centuriæ sexaginta, manipuli triginta, cohortes decem.

CAPVT V.

Vestibulum, quid significet; deque eius vocabuli rationibus.

Pleraque sunt vocabula, quibus volgò vtimur, neque tamen liquido scimus quid ea propriè atque vere significent: sed incompertam & vulgariam traditionem rei non exploratæ secuti videmur magis dicere quod volumus, quam dicimus. sicuti est vestibulum, *verbum in sermonibus celebre atque obuium; non omnibus tamen, qui illo facile vtuntur, satis spectatum. animaduerti enim quosdam haudquaquam indoctos viros opinari* vestibulum *esse partem domus primorem, quam vulgus atriū vocat. Cæcilius Gallus, in libro de significatione verborum*

quæ ad ius ciuile pertinent secundo, vestibulum esse dicit non in ipsis ædibus neque partem ædium, sed locum ante ianuam domus vacuum; per quem à via aditus accessusque ad ædis est, cum dextra sinistraque ianuam, tecta sunt viæ iuncta; *atque ipsa* ianua procul via est area vacanti intersita. *quæ porro huic vocabulo ratio sit quæri multum solet. sed quæ scripta legi, ea ferme omnia inconcinna atque absurda visa sunt. quod Sulpicium autem Apollinarem memini dicere virum eliganti scientia ornatum, huiuscemodi est.* ve *particula, sicuti quædam alia, tum intentionem significat tum minutionem. nam* vetus, vehemens, *alterum ab ætatis magnitudine compositum elisumque est, alterum à mentis vi atque impetu dicitur.* vescum *autem, quod ex* ve *particula & esca copulatū est, vtriusque diuersæ significationis vim capit. aliter enim Lucretius* vescū salē *dicit ex edendi intentione: aliter Lucilius* vescum *appellat cum edendi fastidio. qui domos igitur amplas antiquitus faciebant, locum ante ianuam vacuum relinquebant, qui inter fores domus & viam medius esset. in eo loco qui dominum eius domus salutatum venerant, priusquam admitterētur, consistebant; & neque in via stabāt, neque intra ædis erant. ab illa ergo grandis loci consistione & quasi quadam stabulatione, vestibula appellata sunt, spatia, sicut diximus, grandia ante fores ædium relicta; in quibus starent, qui venissent, priusquam in domum intromitterentur. Meminisse autem debemus id vocabulum non semper à veteribus propriè, sed per quasdam translationes, esse dictum; quæ tamen ita sunt factæ, vt ab ista, de qua diximus, proprietate non longe desciuerint: sicut illud in sexto Vergilij;*

Vestibulū ante ipsum primisq. in faucibus orci
Luctus & vltrices posuere cubilia curæ.

non enim vestibulum priorem partem domus infernæ esse dicit, quod obrepere potest tamquam si ita dicatur, sed loca duo demonstrat extra orci fores vestibulum & fauces: ex quibus & vestibulum appellat ante ipsam quasi domum & ante ipsa orci penetralia; fauces autem vocat iter angustum, per quod ad vestibulum adiretur.

CAPVT VI.

Hostiæ quæ dicuntur *bidentes* quid sint & quam ob causam ita appellatæ: sunt superque ea re P.Nigidii & Iulii Higinii sententiæ.

Redeuntes Græcia Brundisium nauem aduertimus. ibi quispiam linguæ Latinæ litterator Roma à Brundisinis accersitus experiundum sese vulgo dabat. imus ad eum nos quoque oblectamenti gratia. erat enim fessus atque languens animus de æstu maris. legebat barbare insciteque Vergilij septimum: in quo libro hic versus est;

Centum lanigeras mactabat rite bidentis:

& iubebat rogare se, si quis quid omnium rerum vellet dicere. tum ego indocti hominis confidentiam demiratus, Docesne, inquam, nos magister cur bidentes *dicantur.* bidentes, *inquit, oues appellatæ: idcircoque* lanigeras *dixit, vt oues planius demonstraret. posthac, inquam, videbimus an oues solæ, vt ais, bidentes dicantur, & an Pomponius Atellanarum poeta in Gallis transalpinis errauerit, cum hoc scripsit;*

Mars tibi voueo facturum si vmquam redierit bidenti verre.

sed nunc ego à te rogaui etquam scias esse huiusce vocabuli rationem. atque ille nihil cunctatus, sed nimium quantum audacter, Oues, inquit, bidentes dictæ, quod duos tantum dentes habeant. Vbi terrarum, quæso te, inquam, duos solos

quæ ad ius ciuile pertinent secundo, vestibulum esse dicit non in ipsis ædibus neque partem ædium, sed locum ante ianuam domus vacuum; per quem à via aditus accessusque ad ædis est, cum dextra sinistraque ianuam, tecta sunt viæ iuncta; *atque ipsa* ianua procul via est area vacanti intersita. *quæ porro huic vocabulo ratio sit quæri multum solet. sed quæ scripta legi, ea ferme omnia inconcinna atque absurda visa sunt. quod Sulpicium autem Apollinarem memini dicere virum eliganti scientia ornatum, huiuscemodi est.* ve *particula, sicuti quædam alia, tum intentionem significat tum minutionem. nam* vetus, vehemens, *alterum ab ætatis magnitudine compositum elisumque est, alterum à mentis vi atque impetu dicitur.* vescum *autem, quod ex* ve *particula &* esca *copulatũ est, vtriusque diuersæ significationis vim capit. aliter enim Lucretius* vescũ salẽ *dicit ex edendi intentione: aliter Lucilius* vescum *appellat cum edendi fastidio. qui domos igitur amplas antiquitus faciebant, locum ante ianuam vacuum relinquebant, qui inter fores domus & viam medius esset. in eo loco qui dominum eius domus salutatum venerant, priusquam admitterẽtur, consistebant; & neque in via stabãt, neque intra ædis erant. ab illa ergo grandis loci consistione & quasi quadam stabulatione, vestibula appellata sunt, spatia, sicut diximus, grandia ante fores ædium relicta; in quibus starent, qui venissent, priusquam in domum intromitterentur. Meminisse autem debemus id vocabulum non semper à veteribus propriè, sed per quasdam translationes, esse dictum: quæ tamen ita sunt factæ, vt ab ista, de qua diximus, proprietate non longe desciuerint: sicut illud in sexto Vergilij;*

Vestibulũ ante ipsum primisq. in faucibus orci
Luctus & vltrices posuere cubilia curæ.

non enim vestibulum priorem partem domus infernæ esse dicit, quod obrepere potest tamquam si ita dicatur, sed loca duo demonstrat extra orci fores vestibulum & fauces: ex quibus & vestibulum appellat ante ipsam quasi domum & ante ipsa orci penetralia; fauces autem vocat iter angustum, per quod ad vestibulum adiretur.

CAPVT VI.

Hostiæ quæ dicuntur *bidentes* quid sint & quam ob causam ita appellatæ: sunt superque ea re P.Nigidii & Iulii Higinii sententiæ.

R*Edeuntes Græcia Brundisium nauem aduertimus: ibi quispiam linguæ Latinæ litterator Roma à Brundisinis accersitus experiundum sese vulgo dabat. imus ad eum nos quoque oblectamenti gratia. erat enim fessus atque languens animus de æstu maris. legebat barbare insciteque Vergilij septimum: in quo libro hic versus est;*

Centum lanigeras mactabat rite bidentis:

& iubebat rogare se, si quis quid omnium rerum vellet dicere. tum ego indocti hominis confidentiam demiratus, Docesne, inquam, nos magister cur bidentes *dicantur.* bidentes, *inquit, oues appellatæ: idcircoque* lanigeras *dixit, vt oues planius demonstraret. posthac, inquam, videbimus an oues solæ, vt ais, bidentes dicantur, & an Pomponius Atellanarum poeta in Gallis transalpinis errauerit, cum hoc scripsit;*

Mars tibi voueo facturum si vmquam redierit bidenti verre.

sed nunc ego à te rogaui et quam scias esse huiusce vocabuli rationem. atque ille nihil cunctatus, sed nimium quantum audacter, Oues, inquit, bidentes dictæ, quod duos tantum dentes habeant. Vbi terrarum, quæso te, inquam, duos solos

per naturam dentes habere ouem vidisti? ostentum enim est & piaculis factis procurandum. tum ille permotus mihi & irritatus Quare, inquit, ea potius, quæ ex Grãmatico quærenda sunt. nam nemo de ouium dentibus nisi opiliones percunctatur. facetias nebulonis hominis risi & reliqui. Publius autem Nigidius, in libro quem de extis cõposuit, bidentes appellari ait, non oues solas sed omnes bimas hostias. neque tamen dixit apertius cur bidentes; *sed, quod vltro existimabamus, id scriptum inuenimus in commentarijs quibusdam ad ius pontificium pertinẽtibus,* bidennes *primo dictas,* d, *littera immissa, quasi* biennes: *tum longo vsu loquẽdi corruptam vocem esse, & ex,* bidennibus, bidentes, *factum: quoniam id videbatur esse dictu facilius leuiusque. Higinius tamen Iulius, qui ius pontificium non videtur ignorasse, in quarto librorum, quos de Vergilio fecit, appellari* bidentes *scripsit hostias, quæ per ætatem duos dentes altiores haberent. verba illius ipsa posui.* Quæ bidens est, *inquit,* hostia, oportet habeat dentes octo, sed ex his duo ceteris altiores; per quos appareat ex minore ætate in maiorem transcendisse, *Hæc Higinij opinio an vera sit, non argumentis sed oculis iudicari potest.*

CAPVT VII.

Quod Laberius verba pleraque licẽtius petulantiusque finxit, & quod multis item verbis vtitur de quibus an sint Latina quæri solet.

L*Aberius in mimis, quos scriptitauit, oppido quam verba finxit prælicenter. nam &* mendicimoniũ *dicit &* mœchimonium *&* adulterionem adulteritatemque *pro* adulterio, *&* depudicauit, *pro,* stuprauit *&* abluuium, *pro diluuio, &, quod in mimo po-*

nit quem Cophinũ *ſcripſit*, manuatus *eſt pro*, furatus eſt, *& item in Fullone furem*, manuarium, *appellat*:

Manuari, *inquit*, pudorem perdidiſti.

multaque alia huiuſcemodi nouat. neque nõ obſoleta quoque & maculantia ex ſordidiore vulgi vſu ponit: quale eſt in Staminarijs,

Tollet bona fide vos Orcus nudas in catoniũ.

& elutriare lintea & lauãdria *dicit quæ ad lauandũ ſint data, &* coicior, *inquit, in fullonicã* Ecquid properas? ecquid præcurris Caldonia? *item in Reſtionè* calabarriũculos *dicit, quos vulgus* talabarriones, *itẽ in Compitalibus*, malas malaxaui, *itẽ in Cacomemmone*,

Hic eſt, *inquit*, ille gurdus quem ego
Me abhinc duos menſes ex Africa
Venientem excepiſſe, tibi narraui.

item in mimo, qui inſcribitur natal, cippũ *dicit, &* obbã & camellam, & pictaciũ & capitium. induis, *inquit*, capitiũ tunicæ pictacium. *præterea in Anna perenna*, gubernium *pro* gubernatore, & planũ *pro* ſycophanta & nanũ *pro* pumilione *dicit. quãquã* planũ *pro* ſycophãta *M quoque Cicero in oratione ſcriptum reliquit, quã pro Cluentio dixit. atque itẽ in mimo, qui Saturnalia inſcriptus. eſt*, botulũ *pro* farcimine *appellat &* hominem leuennam *pro* leui, *item in Necyomantia* cocionem *peruulgatè dicit, quem veteres* arulatorem dixerunt. *verba Laberij hæc ſunt.* Duas vxores. hoc hercle plus negotii Eſt inquit cocio; ſed ædilis viderit. *ſed enim in mimo, quem inſcripſit* Alexãdream, *eodem quidem modo quo vulgus ſed probè Latinèque vſus eſt Græco vocabulo. emplaſtrũ enim dixit ἔμπλαστρον non genere feminino, vt iſti nouicij ſemidocti. verba ex eo mimo appoſui.*

Quid eſt iuſiurandum? emplaſtrum æris alieni.

CAPVT VIII.

Quid significet & quid à nostris appellatum sit quod ἀξίωμα dialectici dicunt & quædam alia, quæ prima in disciplina dialectica traduntur.

Cum in disciplinas dialecticas induci atque imbui vellemus; necessum fuit adire atque cognoscere quas vocant dialectici εἰσαγωγάς; tum quia in primo περὶ ἀξιωμάτων discendum, quæ M. Varro aliàs profata aliàs proloquia appellat, commentarium de proloquiis L. Ælij docti hominis, qui magister Varronis fuit, studiosè quæsiuimus; eumque in Pacis bibliotheca repertum legimus. sed in eo nihil edocenter neque ad instituendum explanatè scriptum est: fecißeque videtur eum librum Ælius sui magis admonendi, quam aliorum docendi gratia. redimus igitur neceßario ad Græcos libros: ex quibus accepimus ἀξίωμα esse his verbis, λεκτὸν αὐτοτελὲς ἀποφαντὸν ὅσον ἐφ᾽ ἑαυτῷ. hoc ego supersedi vertere, quia nouis & inconditis vocibus vtendum fuit, quas pati aures per insolentiam vix possent. Sed M. Varro, in libro de lingua Latina ad Ciceronem quartovicesimo, expeditissimè ita finit. Proloquiũ est sententia, in qua nihil desideratur. *erit autem planius quid istud sit si exemplum eius dixerimus. ἀξίωμα igitur, siue id proloquium dicere placet, huiusmodi est.* Hannibal Pœnus fuit; Scipio Numantiam deleuit; Milo cædis damnatus est; neque bonum est voluptas neque malum: *& omnino quicquid ita dicitur plena atque perfecta verborum sententia, vt id necesse sit aut verum aut falsum eße, id à dialecticis ἀξίωμα appellatum est, à M. Varrone, sicuti dixi,* proloquium, *à M. autem Cicerone* pronunciatum. *quo ille tamen vocabulo tantisper vti se attestatus est,* quoad

melius, *inquit*, inuenero. *Sed quod Græci* συνημμένον *ἀξίωμα dicunt, id alij nostrorum* adiunctum, *alij* connexum *dixerunt. id connexum tale est.* Si Plato ambulat, Plato mouetur. Si dies est, sol super terras est. *item quod illi* συμπεπλεγμένον, *nos vel* coniunctum vel copulatum *dicimus. quod est eiusdem modi.* P. Scipio Pauli filius & bis consul fuit, & triumphauit, & censura functus est, & collega in censura L. Mummij fuit. *In omni autem coniuncto si vnum est mendacium, etiam si cetera vera sunt, totum esse mendacium dicitur. nam si ad ea omnia, quæ de Scipione illo vera dixi, addidero,* & Hannibalem in Africa superauit, *quod est falsum: vniuersa quoque illa, quæ coniunctè dicta sunt, propter hoc vnum quod falsum accesserit, quia simul dicentur, vera non erunt. Est item aliud quod Græci* διεζευγμένον ἀξίωμα, *nos* disiunctum *dicimus. id huiuscemodi est.* Aut malum est voluptas aut bonum; aut neque bonum neque malum est. *Omnia autem, quæ disiunguntur, pugnantia esse inter sese oportet: eorumque opposita, quæ* ἀντικείμενα *Græci dicunt, ea quoque ipsa inter sese aduersa esse: ex omnibus quæ disiunguntur vnum esse verum debet, falsa cetera. quod si aut nihil omnium verum, aut omnia pluraue quàm vnum vera erunt, aut quæ disiuncta sunt non pugnabunt, aut quæ opposita eorum sunt contraria inter sese non erunt; tunc id disiũctum mendacium est, & appellatur* παραδιεζευγμένον. *sicuti hoc est, in quo, quæ opposita, non sunt contraria.* Aut curris aut ambulas aut stas. *nam ipsa quidem inter sese aduersa sunt; sed opposita eorum non pugnant.* non ambulare *enim &* non stare *&* non currere *contraria inter sese non sunt: quoniam contraria ea dicuntur, quæ simul vera esse non queunt. possis enim simul eodemque tempore neque ambulare neque*

stare neque currere. sed hoc breue ex dialectica libamentum dedisse nunc satis erit: atque id solum addendum admonendumque est, quod huius disciplinæ studium atque cognitio in principiis quidem tætra & aspernabilis insuauisque esse & inutilis videri solet: sed, vbi aliquantum processeris, tum denique & emolumentum eius in animo tuo dilucebit, & sequetur quædam discendi voluptas insatiabilis: cui nisi modum feceris, periculum non mediocre erit, ne, vt plerique alij, tu quoque in illis dialecticæ gyris atque mæandris tamquam apud Sirenios scopulos consenescas.

CAPVT IX.

Quid significet verbum in libris veterum creberrimè positum; *susque deque*.

SVsque deque fero *aut* susque deque habeo (*his enim omnibus modis dicitur*) *verbum est ex hominum doctorũ sermonibus; in poëmatis quoque & in epistolis veterum scriptum est plurifariam. sed facilius reperias qui id verbum ostentent, quam qui intelligant. ita plerique nostrum, quæ remotiora verba inuenimus, dicere ea properamus, non discere. significat autem* susque deque ferre, *animo æquo esse & quod accidit non magni pendere, atque interdum negligere & contemnere: & propemodum id valet, quod dicitur Græcè ἀδιαφορεῖν. Laberius in Compitalibus.*

Nunc tu lentus es; nunc tu susque deque fers.
Materfamilias tua in lecto aduerso sedet.
Seruos sex tantis verbis nefariis vtitur.

M. Varro in Sisenna vel de historia. Quid si non horũ omnium similia essent principia ac postprincipia susque deque esset? *Lucilius in tertio.*

Verum hæc ludus ibi ſuſque omnia deque fuerunt:
Suſque & deque fuere, inquã, omnia ludus iocuſque:
Illud opus durũ vt Setinum acceſſimus finẽ;
Αἰγίλοποι montes Aetnæ omnes aſperi Athones.

CAPVT XII.

Quid ſint *proletarij* quid *capitecenſi*, quid item ſit in xij. tabulis *aßidu*' & quæ eius vocabuli ratio ſit.

OTium erat quodam die Romæ in foro à negotiis, & læta quædam celebritas feriarum: legebaturque in conſeßu fortè complurium Ennij liber ex annalibus. in eo libro verſus hi fuerunt.

Proletarius publicitus ſcutiſque feroque
Ornatur ferro: muros vrbemque forumque
Excubiis curant.

tum ibi quæri cœptum eſt quid eſſet, proletarius. *atque ego, adſpiciens quempiam in eo circulo ius ciuile callentem familiarem meum, rogabam vt id verbum nobis enarraret. &, cum ille ſe iuris non rei grammaticæ peritum eſſe reſpondißet: Eò maximè, inquam, te dicere hoc oportet, quando, vt prædicas, peritus iuris es. nam Q. Ennius verbum hoc ex duodecim tabulis veſtris accepit: in quibus, ſi rectè commemini, ita ſcriptum eſt.* ASSIDVO. VINDEX. ASSIDVVS. ESTO. PROLETARIO. QVOI. QVIS. VOLET. VINDEX. ESTO. *petimus igitur: ne annalem nunc Q. Ennij, ſed duodecim tabulas legi arbitrare; et quid ſit in ea lege proletarius, ſi vis, interpretare. Ego vero, inquit ille, dicere atque interpretari hoc deberẽ. ſi ius Faunorum & Aboriginũ di-*

ſtare neque currere. ſed hoc breue ex dialectica libamentum dediſſe nunc ſatis erit: atque id ſolum addendum admonendumque eſt, quod huius diſciplinæ ſtudium atque cognitio in principiis quidem tætra & aſpernabilis inſuauiſque eſſe & inutilis videri ſolet: ſed, vbi aliquantum proceſſeris, tum denique & emolumentum eius in animo tuo dilucebit, & ſequetur quædam diſcendi voluptas inſatiabilis: cui niſi modum feceris, periculum non mediocre erit, ne, vt plerique alij, tu quoque in illis dialecticæ gyris atque mæandris tamquam apud Sirenios ſcopulos conſeneſcas.

CAPVT IX.

Quid ſignificet verbum in libris veterum creberrimè poſitum; *ſuſque deque.*

SVſque deque fero *aut* ſuſque deque habeo (*his enim omnibus modis dicitur*) *verbum eſt ex hominum doctorũ ſermonibus; in poëmatis quoque & in epiſtolis veterum ſcriptum eſt plurifariam. ſed facilius reperias qui id verbum oſtentent, quam qui intelligant. ita plerique noſtrum, quæ remotiora verba inuenimus, dicere ea properamus, non diſcere. ſignificat autem* ſuſque deque ferre, *animo æquo eſſe & quod accidit non magni pendere, atque interdum negligere & contemnere: & propemodum id valet, quod dicitur Græcè ἀδιαφορεῖν. Laberius in Compitalibus.*

Nunc tu lentus es; nunc tu ſuſque deque fers.
Materfamilias tua in lecto aduerſo ſedet.
Seruos ſex tantis verbis nefariis vtitur.

M. Varro in Siſenna vel de hiſtoria. Quid ſi non horũ omnium ſimilia eſſent principia ac poſtprincipia ſuſque deque eſſet? *Lucilius in tertio.*

Verum hæc ludus ibi susque omnia deque fuerunt:
Susque & deque fuere, inquã, omnia ludus iocusque:
Illud opus durũ vt Setinum accessimus finẽ;
Αιγίλοποι montes Aetnæ omnes asperi Athones.

CAPVT XII.

Quid sint *proletarij* quid *capitecensi*, quid item sit in xij. tabulis *assidu*[*] & quæ eius vocabuli ratio sit.

OTium erat quodam die Romæ in foro à negotiis, & læta quædam celebritas feriarum: legebaturque in consessu fortè complurium Ennij liber ex annalibus. in eo libro versus hi fuerunt.

Proletarius publicitus scutisque feroque
Ornatur ferro: muros vrbemque forumque
Excubiis curant.

tum ibi quæri cœptum est quid esset, proletarius. *atque ego, adspiciens quempiam in eo circulo ius ciuile callentem familiarem meum, rogabam vt id verbum nobis enarraret. &, cum ille se iuris non rei grammaticæ peritum esse respondisset: Eò maximè, inquam; te dicere hoc oportet, quando, vt prædicas, peritus iuris es. nam Q. Ennius verbum hoc ex duodecim tabulis vestris accepit: in quibus, si rectè commemini, ita scriptum est.* ASSIDVO. VINDEX. ASSIDVVS. ESTO. PROLETARIO. QVOI. QVIS. VOLET. VINDEX. ESTO. *petimus igitur: ne annalem nunc Q. Ennij, sed duodecim tabulas legi arbitrare; et quid sit in ea lege proletarius, si vis, interpretare. Ego vero, inquit ille, dicere atque interpretari hoc deberẽ, si ius Faunorum & Aboriginũ di-*

dicisse. Sed enim cũ PROLETARII. &. ASSIDVI. &. SANATES. &. VADES. &. SVBVADES. &. VIGINTI.QVINQVE. ASSES. &, TALIONES, FVRTORVM.QVE. QVAESTIO. CVM. LANCE. ET. LICIO. *euanuerit; omnisque illa duodecim tabularum antiquitas, nisi in legis actionibus centumviralium causarum, lege Ebutia lata, consopita sit: studium scientiamque ego præstare debeo iuris & legum, vocumque earum quibus vtimur. tum forte quadam Iulium Paulum poetam memoriæ nostræ doctissimum prætereuntem conspeximus. is à nobis salutatus rogatusque uti de sententia deque ratione istius vocabuli nos doceret,* Qui in plebe, *inquit*, Romana tenuissimi *pauperrimique erant, neque amplius quam millequingentum æris in censum deferebant,* proletarij *appellati sunt. qui verò nullo aut perquam paruo ære censebantur,* capitecensi *vocabantur. extremus autem census capitecensorum æris fuit* CCCLXXX. *Sed quoniam res pecuniaque familiaris obsidis vicem pignerisque esse apud rempublicam videbatur; amorisque in patriam fides quædam in ea firmamentumque erat: neque proletarij neque capitecensi milites, nisi in tumultu maximo, scribebantur; quia familia pecuniaque his aut tenuis aut nulla esset. proletariorum tamen ordo honestior aliquanto & re & nomine quam capitecensorum fuit. nam & asperis reipublicæ temporibus, cum iuuentutis inopia esset, in militiam tumultuariam legebantur; armaque iis sumtu publico præbebantur; & non capitis censione, sed prosperiore vocabulo à munere officioque prolis edendæ appellati sunt. quod, cum re familiari parua minus possent rempublicam iuuare, subolis tamen gignendæ copia ciuitatem frequentarent. Capitecensos autem primus C. Marius, vt quidam ferunt, bello Cimbrico difficillimis reipublicæ tẽporibus, vel potius,*

vt Sallustius

vt Sallustius ait bello Iugurthino, milites scripsisse traditur, cum id factum antè in nulla memoria exstaret. ASSIDVVS *in duodecim tabulis, aut pro locuplete & facile facienti dictus ab assibus, id est, ære dando, cum id tempora reipublicæ postularent; aut à muneris pro familiari copiæ faciendi assiduitate. verba autem Sallustij in historia Iugurthina de C. Mario consule & de capitecensis hæc sunt.* Ipse interea milites scribere, non more maiorum nec ex classibus; sed, vt lubido cuiusque erat, capitecensos plerosque. id factum alij inopia bonorum, alij per ambitionem consulis memorabant, quod ab eo genere celebratusque auctusque erat: & homini potentiam quærenti egentissimus quisque oportunissimus.

CAPVT XI.

Historia ex Herodoti libris sumta de Psyllorum interitu, qui in syrtibus Africanis colebant.

GEns in Italia Marsorum orta esse fertur à Circæ filio: propterea Marsis hominibus quorum dumtaxat familiæ cum externis cognationibus nondum etiam permixtæ corruptæque sunt, vi quadam genitali datum est, vt serpentium virulentorum domitores sint, & incentionibus herbarumque succis faciant medelarum miracula. Hac eadem vi præditos esse quosdam videmus, qui Psylli *vocantur. quorum super nomine & genere cum in veteribus litteris quæsissem; in quarto denique Herodoti libro fabulam de Psyllis hanc inuenimus. Psyllos quondam fuisse in terra Africa conterminos Nasamonibus: Austrumque in finibus eorum quodam in tempore perquam validum ac diutinum flauisse: eo flatu aquam omnem in*

locis, in quibus colebant, exaruisse: Psyllos re aquaria defectos eam iniuriam grauiter Austro succensuisse; decretumque fecisse, vti armis sumtis ad Austrum, proinde quasi ad hostem, iure belli, res repetitum proficiscerentur: atque ita profectis ventum Austrum magno spiritus agmine venisse obuiam; eosque vniuersos, cum omnibus copiis armisque, cumulis montibusque harenarum superuectis operuisse: eo facto Psyllos ad vnum omnis interisse: itaque eorum fines à Nasamonibus occupatos.

CAPVT XII.

De his vocabulis quæ Cloatius Verus aut satis commode aut nimis absurde & illepide ad origines linguæ Græcæ redigit.

C*Loatius Verus in libris, quos inscripsit* Verborum à Græcis tractorum, *non pauca hercle dicit curiose & sagaciter conquisita, neque non tamen quædam futilia & friuola.* Errare, *inquit*, dictum est ἀπὸ τοῦ ἐῤῥεῖν; *versumque infert Homeri, in quo id verbum est.*

ἔῤῥ' ἐκ νήσου θᾶσσον ἐλέγχιστε ζωόντων.

item alucinari *factum scripsit, ex eo quod dicitur Græcè* ἀλύειν: *vnde* elucum *quoque esse dictum putat*, a, *littera in*, e, *versa, tarditatem quamdam animi & stuporem, qui alucinantibus plerumque vsu venit. item* fascinum *appellat, quasi* βάσκανον, *&* fascinare *esse quasi* βασκαίνειν. *commodè hæc sanè omnia & conducenter. sed in libro quarto,* Fenerator, *inquit*, appellatus est, quasi φαινεράτωρ, ἀπὸ τοῦ φαίνεσθαι ἐπὶ τὸ χρηστότερον, quoniam id genus hominum speciem ostentent humanitatis, & commodi esse videantur inopibus

nummos desiderantibus: *idque dixisse ait Hypsicratem quempiam grammaticum; cuius libri sanè nobiles sunt super his, quæ à Græcis accepta sunt. siue hoc autem ipse Cloatius siue nescio qui alius nebulo effutiuit; nil potest dici insulsius.* fenerator *enim, uti M. Varro in libro tertio de sermone Latino scripsit*, à fenore est nominatus. fenus autem dictum à fetu & quasi fetura quadam pecuniæ parientis atque increscentis. *icirco & M. Catonem & ceteros ætatis eius* feneratorem *sine*, a, *littera pronuntiaße tradit, sicuti* fetus *ipse &* fecunditas *appellata.*

CAPVT XIII.

Quid sit *municipium* & quid à *colonia* differat & quid sint *municipes*, quæque sit eius vocabuli ratio ac proprietas, atque inibi quod diuus Hadrianus in senatu de iure atque vocabulo *municipum* verba fecit.

MVnicipes & municipia, *verba sunt dictu facilia & vsu obuia; & neutiquam reperias, qui hæc dicit, quin scire se planè putet quid dicat. sed profecto aliud est; aliud dicitur. quotus enim ferè nostrûm est qui cum ex colonia ex populo Romano sit, non & se* municipem *esse & populares suos* municipes *esse dicat? quod est à ratione & à veritate longè auersum. sic adeo &* municipia *quid & quo iure sint, quantumque à* colonia *differant, ignoramus: existimamusque meliore conditione esse* colonias, *quam* municipia. *de cuius opinionis tam promiscæ erroribus D. Hadrianus, in oratione quam de Italicensibus vnde ipse ortus fuit in senatu habuit, peritis-*

ſimè diſſeruit: mirarique ſe oſtendit, quod & ipſi Italicenſes, & quædam item alia municipia antiqua, in quibus Vticenſes nominat, cum ſuis moribus legibuſque vti poſſent, in ius coloniarum mutare geſtiuerint. Præneſtinos autem refert maximo opere à Tiberio imperatore petiſſe oraſſeque, vt ex colonia in municipij ſtatum redigerētur; idque illis Tiberium pro referenda gratia tribuiſſe, quod in eorum finibus, ſub ipſo oppido, ex capitali morbo reualuiſſet. Municipes *ergo ſunt ciues Romani ex municipiis, legibus ſuis & ſuo iure vtentes, muneris tantum cum populo Romano honorarij participes, à quo munere capeſſendo appellati videntur, nullis aliis neceſſitatibus neque vlla populi Romani lege adſtricti, ni, inquam, populus eorum fundus factus eſt. primos autem municipes ſine ſuffragij iure Cærites eſſe factos accepimus; conceſſumque illis, vt ciuitatis Romanæ honorem quidem caperent, ſed negotiis tamen atque oneribus vacarent; pro ſacris bello Gallico receptis cuſtoditiſque. hinc tabulæ Cærites appellatæ, verſa vice; in quas cenſores referri iubebant, quos notæ cauſa ſuffragiis priuabant. Sed* Coloniarū *alia neceſſitudo eſt. non enim veniunt extrinſecus in ciuitatem, nec ſuis radicibus nituntur; ſed ex ciuitate quaſi propagatæ ſunt; & iura inſtitutaque omnia populi Romani non ſui arbitrij habent. quæ tamen condicio cum ſit magis obnoxia & minus libera; potior tamen & præſtabilior exiſtimatur, propter amplitudinem maieſtatemque populi Romani, cuius iſtæ coloniæ quaſi effigies paruæ ſimulachraque eſſe quædam videntur: & ſimul quia obſcura oblitterataque ſunt municipiorum iura, quibus vti iam per ignorantiam non queunt.*

CAPVT XIIII.

Quod M. Cato differre dixit *festinare* & *properare*, & quam incommodè Verrius Flaccus vim verbi quod est *festinat* interpretatus sit.

FEstinare *&* properare *idem significare atque in eamdem rem dici videntur. sed M. Cato id differre existimat: eaque hoc modo diuisa. sunt verba ipsius ex oratione, quam de suis virtutibus habuit.* Aliud est properare, aliud festinare. qui vnum quid mature transigit, is properat: qui multa simul incipit, neque perficit; is festinat. *Verrius Flaccus rationem dicere volens differentiæ huius,* Festinat, *inquit,* à fando dicitur: quoniam isti ignauiores, qui nihil perficere possunt, plus verborum quam operæ habent. *sed id nimis coactum atque absurdum videtur: neque tanti momenti esse potest prima in vtroque verbo littera, vt propter eam vnam tam diuersa verba* festinare *&* fari *eadem videri debeant. commodius autem propiusque visum est,* festinare, *esse quasi fessum esse. nam qui multis simul rebus properandis defessus est, is iam non properat sed festinat.*

CAPVT XV.

Quid Theophrastus mirum de perdicibus scriptum reliquerit, & quid Theopompus de leporibus.

T*Heophrastus philosophorum peritißimus omnes in Paphlagonia perdices bina corda habere dicit, Theopompus in Bisaltia lepores bina iecora.*

CAPVT XVI.

Agrippas à partus ægri & improſperi vitio appellatos; deque his deabus, quæ vocantur *Proſa* & *Poſtuerta*.

QVorum in naſcendo non caput ſed pedes primi exſtiterant (qui partus difficillimus ægerrimuſque habetur) Agrippæ appellati; vocabulo ab ægritudine & pedibus confecto. eſſe autem pueros in vtero Varro dicit capite infimo nixos, ſurſum pedibus elatis; non vt hominis natura eſt, ſed vt arboris. nam pedes cruraque arboris appellat ramos, caput, ſtirpem atque caudicem. quando igitur, *inquit*, contra naturam forte conuerſi in pedes; brachiis plerumque diductis retineri ſolent: ægriuſque tunc mulieres enituntur. huius periculi deprecandi gratia aræ ſtatutæ ſunt Romæ duabus Carmentibus: quarum vna Poſtuerta nominata eſt, Proſa altera; à recti peruerſique partus & poteſtate & nomine.

CAPVT XVII.

Quæ ratio vocabuli ſit agri *Vaticani*.

ET agrum Vaticanum & eiuſdem agri deum præſidem appellatum acceperamus à vaticiniis, quæ vi atque inſtinctu eius dei in eo agro fieri ſolita eſſent. ſed præter hanc cauſam M. Varro, in libris diuinarum, aliam eſſe tradit iſtius nominis rationem. nam ſicut Aius, *inquit*, deus appellatus, araque ei ſtatuta eſt, quę eſt infima noua via, quod in eo loco diuinit^a vox edita erat: ita Vaticanus deus nominatus, penes quem eſſent vocis humanæ initia. quoniam pueri, ſimul atque

parti sunt, eam primam vocem edunt, quæ prima in Vaticano syllaba est: idcircoque vagire dicitur exprimente verbo sonum vocis recentis.

CAPVT XVIII.

Lepida quædam memoratu & cognitu de parte geometriæ, quæ ὀπτική appellatur, & item alia quæ κανονική, & tertia itidem, quæ dicitur μετρική.

Pars quædam geometriæ ὀπτικὴ appellatur, quæ ad oculos pertinet; pars altera, quæ ad auris, κανονικὴ vocatur, qua musici, vt fundamento artis suæ, vtuntur. Vtraque harum spatijs & interuallis linearum & ratione numerorum constat. ὀπτικὴ facit multa demiranda, id genus, vt in speculo vno imagines vnius rei plures appareant: item vt speculum in loco certo positum nihil imaginet, aliorsum translatum faciat imagines. item, si rectus speculum spectes, imago fiat tua huiusmodi, vt caput deorsum videatur, pedes sursum. reddit etiam causas ea disciplina, cur istæ quoque visiones fallant; vt, quæ in aqua conspiciuntur, maiora ad oculos fiant; quæ procul ab oculis sunt, minora. κανονικὴ autem longitudines & altitudines vocis emetitur. longior mensura vocis ῥυθμὸς dicitur, altior μέλος. Est & alia species geometriæ, quæ appellatur μετρικὴ: per quam syllabarum longarum & breuium & mediocrium iunctura & modus congruens cum principijs geometriæ aurium mensura examinatur. Sed hæc, *inquit M. Varro*, aut omnino non discimus; aut prius desistimus, quam intelligamus cur discenda sint. voluptas autem, *inquit*, vel vtilitas taliũ disciplinarum in post-principiis existit, cũ

perfectæ absolutæque sunt: in principiis vero ipsius ineptæ & insuaues videntur.

CAPVT XIX.

Sumta historia ex Herodoti libro super fidicine Arione.

Celeri admodum & cohibili oratione, vocumque filo tereti & candido, fabulam scripsit Herodotus super fidicine illo Arione. Vetus, inquit, & nobilis Arion cantator fidibus fuit. is loco & oppido Methymnæus, terra atque insula omni Lesbius fuit. Eum Arionem rex Corinthi Periander amicum amatúmque habuit artis gratia. is inde à rege proficiscitur terras inclutas Siciliam atque Italiam visere. vbi eò venit, aurisque omnium mentisque in vtriusque terræ vrbibus demulsit: in quæstibus istic & voluptatibus amoribusque hominum fuit. Is tum posteà, grandi pecunia & re bona multa copiosus, Corinthum instituit redire. nauem igitur & nauitas, vt notiores amicioresque sibi, Corinthios delegit. sed eo Corinthios homine accepto, nauique in altum prouecta, prædæ pecuniæque cupidos cepisse consilium de necãdo Arione. tum illum ibi, pernicie intellecta, pecuniam ceteraque sua vt haberent dedisse: vitam modo sibi vt parcerent orauisse. nauitas precum eius harum commiseritum esse illactenus; vt ei necem afferre per vim suis manibus temperarent; sed imperauisse vt iam statim coram desiliret præceps in mare. Homo, inquit, ibi territus, spe omni vitæ perdita, id vnum postea orauit; vt, prius quam mortem oppeteret, induere permitterent sua sibi omnia indumenta, & fides capere, & canere carmen casus illius sui consolabile. feros & immanes nauitas prolubium tamen audiendi subit. quod orauerat

impetrat. atque ibi mox de more cinctus, amictus, ornatus, stansque in summæ puppis foro, carmen, quod orthium dicitur, voce sublatissima cantauit. Ad postrema cantus, cum fidibus ornatuque omni, sicut stabat canebatque, iecit sese procul in profundum. nautæ, haud quaquam dubitantes quin perisset, cursum, quem facere cœperant, tenuerunt. sed nouum & mirum & pium facinus contigit. Delphinum repente inter vndas adnauisse, fluitantique sese homini subdidisse, & dorso super fluctus edito vectauisse; incolumique eum corpore & ornatu Tænarum in terram Laconicam deuexisse. tum Arionem prorsus ex eo loco Corinthum petiuisse; talemque Periandro regi, qualis Delphino vectus fuerat, inopinanti sese obtulisse: eique rem, sicuti acciderat, narrauisse. regem isthæc parum credidisse: Arionem, quasi falleret, custodiri iussisse: nautas requisitos, ablegato, Arione, dissimulanter interrogasse, et quid audissent in iis locis, vnde venissent, super Arione. eos dixisse, hominem, cum inde irent, in terra Italia fuisse; eumque illic bene agitare, & studiis delectationibusque vrbiū florere; atque in gratia pecuniaque magna opulentum fortunatumque esse. tum inter hæc eorum verba Arionem cum fidibus & indumentis, cum quibus se in salum eiaculauerat, exstitisse: nautas stupefactos conuictosque ire inficias non quisse: eam fabulam dicere Lesbios & Corinthios: atque esse fabulæ argumentum, quod simulachra duo ænea ad Tænarum viserentur, delphinus vehens & homo insidens.

A. GELLII NOCTIVM ATTICARVM COMMENTARIVS LIBER SEPTIMVSDECIMVS.

CAPVT I.

Quod Gallus Asinius, & Largius Licinius sententiam Ciceronis reprehenderunt ex oratione quam dixit pro M. Cælio: & quid aduersus homines stolidissimos pro eadem sententia vere digneque dici possit.

VT quidam fuerunt monstra hominum, qui de diis immortalibus impias falsasque opiniones prodiderunt: ita non nulli tam prodigiosi tamque vecordes exstiterunt (in quibus sunt Gallus Asinius & Largius Licinius, cuius liber etiam fertur infando titulo, Ciceromastix) vt scribere ausi sint M. Ciceronem parum integrè atque impropriè atque inconsiderate locutum. atque alia quidem, quæ reprehenderunt, neque dictu neque auditu digna sunt. sed enim in hoc, in quo sibimet ipsi præter cetera esse visi sunt verborum pensitatores subtilissimi, cedò, quale id sit consideremus. M. Cicero pro M. Cælio ita scripsit. Nam quod obiectum est de pudicitia; quodque omnium accusatorum non criminibus sed vocibus maledictisque celebratum est: id numquam tam acerbè feret M. Cælius, vt eum pæniteat non deformem esse natum,

non existimant verbo proprio esse vsum, quod ait, pæniteat; *atque id propè ineptum etiam esse dicunt. nam* pænitere, *inquiunt, tum dicere solemus; cum, quæ ipsi fecimus, aut quæ de nostra voluntate nostroque consilio facta sunt, ea nobis post incipiunt displicere; sententiamque in iis nostram demutamus. neminem autem recte ita loqui*, pænitere sese quod natus sit, *aut*, pænitere quod mortalis sit, *aut* quod ex offéso fortè vulneratoque corpore, dolorem sentiat: *quando istiusmodi rerum nec consilium sit nostrum nec arbitrium: sed ea ingratiis nostris vi ac necessitate naturæ nobis accidant. sic hercle, inquiunt, non voluntarium fuit M. Cælio quali forma nasceretur; cuius eum dixit non pænitere, tamquam in ea causa res esset, vt rationem caperet pænitendi. Est hæc quidem, quam dicunt, verbi huiusce sententia; &* pænitere *nisi in voluntariis rebus non probè dicitur; tametsi antiquiores verbo ipso alio quoque modo vsitati sunt; &* pænitet *ab eo quod est* pænè *&* à pænuria *dixerunt: sed id aliorsum pertinet, atque alio in loco dicetur. Nunc autem sub hac eadem significatione, quæ vulgò nota est, non modò ineptum hoc non est, quod M. Cicero dixit; sed festiuissimum adeo & facetissimum est. nam cum aduersarij & obtrectatores M. Cælii, quoniam erat pulchro corpore, formam eius & faciem in suspiciones impudicitiæ accerserent: illudens Cicero tam absurdam criminationem, quod formam, quam natura fecerat, vitio darent; eodem ipso errore, quem illudebat, sciens vsus est: &*, non pænitet, *inquit*, M. Cælium non deformem esse natum: *vt vel hac ipsa re, quod ita dicebat, opprobraret aduersariis ac per facetias ostentaret facere eos deridiculum, quòd proinde Cælio formam crimini darent,*

quasi arbitrium eius fuisset quali forma nasceretur.

CAPVT II.

Verba quædam ex Q. Claudii annalium primo cursim in legendo notata.

CVm librum veteris scriptoris legebamus; conabamur postea memoriæ vegetandæ gratia indipisci animo ac recensere, quæ in eo libro scripta essent in vtrasque existimationes, laudis aut culpæ adnotamentis digna: eratque hoc sane quam vtile excercitium ad conciliandas nobis, vbi venisset vsus, verborum sententiarumque eligantium recordationes. velut hæc verba, ex Q. Claudij primo annali, quæ meminisse potui, notaui. quem librum legimus biduo proximo superiore. Arma, *inquit,* plerique abiiciunt; atque inermi inlatebrant sese. inlatebrant *verbum poeticũ visum est, sed non absurdum neque asperum.* Ea, *inquit,* dũ fiũt; Latini subnixo animo. subnixo, *quasi sublimi & supra nixo, verbũ bene significans & non fortuitũ; demonstratque animi altitudinẽ fiduciamque. quoniam, quibus innitimur ijs quasi erigimur attollimurque.* Domus, *inquit,* suas quéque ire iubet; & sua omnia frunisci. frunisci *rarũ quidẽ fuit in ætate M. Tullij ac deinceps infrà rarißimum; dubitatumque est ab imperitis antiquitatis, an Latinum foret: non modo autem Latinum, sed iucundius amœniusque etiam verbum est* frunìscor *quam* fruor: *& vt* fatiscor à fateor, *ita* fruniscor *factum est à* fruor. *Q. Metellus Numidicus, qui castè puréque lingua vsus Latina videtur, in epistola quã exsul ad Domitios misit, ita scripsit.* Illi verò omni iure atque honestate interdicti: ego neque aqua neque igni careo; & summa gloria fruniscor. *Nouius in Attellana, quæ Parcus inscripta est, hoc verbo ita*

vtitur.

Quod magnopere quæsiuerunt, id frunisci
non queunt.

Qui non parsit, apud se frunitus est.

Et Romani, *inquit*, multis armis & magno commeatu prædaque ingenti copiantur. copiari *verbũ castrense est: nec facile id reperias apud ciuilium causarum oratores; ex eademque figura est, qua* lignantur *&* pabulantur *&* aquantur. Sole, *inquit*, occaso. Sole occaso *non insuaui venustate est, si quis aurem habeat non sordidam nec proculcatam. in duodecim autem tabulis verbum hoc ita scriptum est.* ANTE. MERIDIEM. CAVSAM. CONICIVNTO. POST. MERIDIEM. PRAESENTI. LITEM. ADDICITO. SOL. OCCASVS. SVPREMA. TEMPESTAS. ESTO. Nos, *inquit*, in medium relinquemus. *vulgus* in medio *dicit. nam vitium esse isthuc putant; &, si dicas in medium ponere, id quoque esse Solœcom putant. sed probabilius significantiusque sic dici videbitur, si quis ea verba non incuriose introspiciat. Græcè quoque θεῖναι εἰς μέσον, vitium id non est.* Postquam nunciatum est, *inquit*, vt pugnatum esset in Gallos: id ciuitas grauiter tulit. in Gallos *mundius subtiliusque est, quam* cum Gallis *aut* contra Gallos. *nam pinguiora hæc absolutioraque sunt.* Simul, *inquit*, formã, factis, eloquentia, dignitate, acrimonia, confidentia pariter præcellebat; vt facile intelligeretur magnum viaticum ex se atque in se ad rempublicam euertendam habere. magnum viaticum *pro magna facultate & paratu magno nouè positum est: videturque Græcos secutus, qui ἐφόδιον à sumtu viæ ad aliarum quoque rerum apparatus traducũt; ac sæpe ἐφωδιάζου pro eo dicũt, quod est*, instrue *&* instrue.

Nam M. *inquit*, Manlius, quem Capitolium seruasse à Gallis supra ostendi, cuiusque operam cũ M. Furio Dictatore apud Gallos cumprimè fortem atque exsuperabilem respublica sensit. apprimè *crebrius est*; cumprimè *rarius*; *traductumque ex eo est, quod* cumprimis *dicebant, pro eo quod est*, in primis. Nihil sibi, *inquit*, diuitias opus esse. *nos* diuitiis *dicimus. sed vitium hoc orationis nullum est, ac ne id quidem est, quod figura dici solet. recta enim ista hæc oratio est: & veteres complusculè ita dixerunt. nec ratio dici potest, cur rectius sit* diuitiis opus esse, *quam*, diuitias; *nisi si qui grammaticorum noua instituta, ut* θεμενῶν ἱερὰ, *obseruant*. Nam hæc, *inquit*, maximè versatur deorum iniquitas, quod deteriores sunt incolumiores: neque optimũ quemquã inter nos sinunt diurnare. *inusitatè dixit* diurnare, *pro*, diu viuere. *sed ex ea figuratione est, qua dicimus* perennare. Cum his, *inquit*, consermonabatur. sermonari *rusticius videtur, sed rectius*; sermocinari *crebrius est. sed corruptius*. Sese, *inquit*, ne id quoque, quod tum suaderet, facturum esse. ne id quoque, *dixit, pro*, ne id quidem; *infrequens nunc in loquendo, sed in libris veterum celeberrimum*. Tanta, *inquit*, sanctitudo fani est, vt numquam quisquam violare sit ausus. sanctitas *quoque &* sanctimonia *non minus Latine dicuntur: sed nescio quid maioris dignitatis est verbum* sanctitudo: *sicuti M. Cato in L. Veturium* duritudinem *quã* duriciã dicere grauius putabat. Qui illius, *inquit*, impudentiã norat & duritudinẽ. Cũ tãtus, *inquit*, arrabo penes Samnites populi Romani esset. arrabonẽ *dixit* sescentos obsides; *& id maluit quam* pignus *dicere: quoniam vis huius vocabuli in ea sententia grauior acriorque est. sed nunc arrabo in sordidis verbis*

haberi cœptus: ac multo videtur sordidius arra. *quãquam* arra *quoque veteres sæpe dixerint; & compluriens Laberius.* Miserrimas, *inquit*, vitas exegerunt: *&*, hic mimus in otiis, *inquit*, consumtus est. *eligantia vtrubique ex multitudine numeri quæsita est.* Cominius, *inquit*, qua escenderat descendit atque verba Gallis dedit. *verba Cominiũ dedisse Gallis dicit, qui nihil quicquam cuiquam dixerat. neque eum Galli, qui Capitolium obsidebant, escendentem viderant. sed*, verba dedit, *haud secus posuit, quam si tu dicas*, latuit atque obrepsit. Conualles, *inquit*, & arboreta magna erant. arboreta, *ignobilius verbum est*, arbusta *celebratius.* Putabant, *inquit*, eos qui foris atque qui in arce erant inter se commutationes & consilia facere. commutationes, *id est*, collationes communicationesque *non vsitate dixit; sed non hercle inscitè nec ineleganter. Hæc ego non pauca interim super eo libro, quorum memoria post lectionem suppetierat mihi, notaui.*

CAPVT III.

Verba M. Varronis ex libro quinto & vicesimo humanarum, quibus contra opinionem vulgariam interpretatus est Homeri versum.

IN sermonibus fortè, quos de temporibus rerum ad vsus hominum repertarum agitabamus, adolescens quipiam non indoctus spatti *quoque vsum in terra Græcia diu incognitum fuisse dixit; multisque post Ilium captum tempestatibus ex terra Hispania aduectum. riserunt hoc ad illudendum ex his qui ibi aderant vnus atque alter, male homines litterati; quod genus ἀγρείους Græci appellant: atque eum, qui id dixerat, librum legisse Homeri aiebant, cui versus hic fortè deesset:*

Καὶ δὴ δοῦρα σέσηπε νεῶν καὶ σπάρτα λέλυνται.

tum ille prorsum irritatus, Non, inquit, in eo libro versus, sed vobis plane magister defuit, si creditis in eo versu sparta *id significare, quod nos* spartum *dicimus. maiorem illi risum subijciunt: neque id destiterunt, nisi liber ab eo prolatus esset M. Varronis vicesimus quintus humanarum. in quo de isto Homeri verbo à Varrone ita scriptum est.* Ego sparta apud Homerum non plus spartum significare puto, quam σπάρτους, qui dicuntur in agro Thebano nati. in Græcia sparti copia modo cœpit esse ex Hispania: neque ea ipsa facultate vsi Liburni. sed hi plerasq. naues loris suebant; Græci magis cannabo & stupa cæterisque satiuis rebus, à quibus σπάρτα appellabant. *Quod cum ita Varro dicat; dubito hercle an posterior syllaba in eo verbo, quod apud Homerum est, acuenda sit: nisi quia voces huiusmodi, cum ex communi significatione in rei certæ proprietatem concedunt, diuersitate accentuum seperantur.*

CAPVT IIII.

Quid Menander poeta Philemoni poetæ dixerit, à quo sæpe indigne in certaminibus comœdiarum superatus est; & quod sæpissime Euripides in tragœdia ab ignobilibus poetis victus est.

MEnander à Philemone nequaquam pari scriptore in certaminibus comœdiarum ambitu gratiaque & factionibus sæpenumero vincebatur. eum cum forte habuisset obuiam, Quæso, inquit, Philemo, bona venia, dic mihi; cum me vincis non erubescis? Euripidem quoque M. Varro ait, cum quinque & septuaginta tragœdias scripserit, in quinque solis vicisse, cum eum sæpe vincerent ali-

qui

qui poetæ ignauißimi. Menandrum autem alij centum octo, partim centum nouem comœdias reliquisse ferunt. Sed Apollodori scriptoris celebratißimi hos de Menandro versus legimus, in libro qui Chronica inscriptus est.

Κηφισιεὺς ὢν ἐκ Διοπείθους πατρὸς
Πρὸς τοῖς ἑκατὸν πέντε γράψας δράματ' ἐξ
Ἔλιπε πεντήκοντα καὶ δυοῖν ἐτῶν.

Ex istis tamen centum & quinque omnibus solis eum octo vicisse idem Apollodorus eodem in libro scripsit.

CAPVT V.

Nequaquam esse verum, quod minutis quibusdam rhetoricæ artificibus videatur M. Ciceronem in libro, quem de amicitia scripsit, vitioso argumento vsum ἀμφισβητούμενον ἀντὶ ὁμολογουμένου posuisse totumque id consideratius tractatum exploratumque.

M. Cicero in dialogo, cui titulus est Lælius vel de amicitia, docere volens amicitiam non spe exspectationeque vtilitatis neque precij mercedisque causa colendam; sed, quo ipsa per sese plena virtutis honestatisque sit, expetendam diligendamque esse, etiam si nihil opis nihilque emolumenti ex ea percipi queat. hac sententia atque his verbis vsus est; eaque dicere facit C. Lælium sapientem virum, qui P. Africani fuerat amicißimus. Quid enim Africanus indigens mei? nec ego quidem illius. sed ego admiratione quadam virtutis eius, ille vicissim opinione fortasse non nulla, quam de meis moribus habebat, me dile-

xit. auxit beniuolentiam conſuetudo. ſed quamquam vtilitates multæ & magnæ conſecutæ ſunt: non ſunt tamen ab earum ſpe cauſæ diligendi profectæ. vt enim benefici liberaleſque ſumus, non vt exigamus gratiam: neque enim beneficium feneramur; ſed natura propenſi ad liberalitatem ſumus: ſic amicitiam non ſpe mercedis adducti, ſed quod omnis eius fructus in ipſo amore ineſt, expetendam putamus. *Hoc cum legeretur in cætu forte hominum doctorum: rhetoricus quidam ſophiſta vtriuſque linguæ callens, haud ſanè ignobilis, ex iſtis acutulis & minutis doctoribus qui* τεχνικοὶ *appellantur, atque in differendo tamen non impiger, vſum eſſe exiſtimabat argumento M. Tullium non probo neque apodictico, ſed eiuſdem quæſtionis cuius eſſet ea ipſa res de qua quæreretur: verbiſque id vitium Græcis appellabat, quod accepiſſet* ἀμφισβητούμενον ἀντὶ ὁμολογουμένου. nam beneficos, *inquit*, & liberales *ſumſit ad confirmandum id quod de amicitia dicebat: cum ipſum illud & ſoleat quæri & debeat, quiſquis liberaliter & benigne facit qua mente quove conſilio benignus liberaliſque ſit, vtrum quia mutuam gratiam ſperet, & eum, in quem benignus ſit, ad parem gratiam prouocet, quod facere plerique omnes videntur; an quia natura ſit beniuolus; benignitaſque eum per ſeſe ipſa & liberalitas delectet ſine vlla recipiendæ gratiæ procuratione. quod eſt omnium fermè rariſſimum. argumenta autem cenſebat aut probabilia eſſe debere, aut perſpicua & minimè controuerſa; idque apodixin vocari dicebat cum ea quæ dubia aut obſcura ſunt, per ea quæ ambigua non ſunt illuſtrantur. atque, vt oſtenderet beneficos liberaleſque, ad id, quod de amicitia quæreretur, quaſi argumentum exemplumve*

sumi non oportere, Eodem, inquit, simulachro eademque rationis imagine amicitia inuicem pro argumento sumi potest; si quis affirmet homines beneficos liberalesque esse debere non spe aliqua compendij, sed amore & studio honestatis. poterit enim consimiliter ita dicere. namque vt amicitiam non spe vtilitatis amplectimur; sic benefici liberalesque non gratiæ reciperandæ studio esse debemus. poterit sane, inquit, ita dicere: sed neque amicitia liberalitati neque liberalitas amicitiæ præbere argumentum potest, cum de vtroque pariter quæratur. Hæc ille rhetoricus artifex dicere quibusdam videbatur peritè & scienter. sed videlicet eum vocabula rerum vera ignorauisse. nam beneficum & liberalem Cicero appellat, ita vt philosophi appellandum esse censent, non eum qui, vt ipse ait, beneficia feneratur; sed qui benigne facit nulla tacita ratione ad vtilitates suas redundante. non ergo obscuro neque ambiguo argumento vsus est, sed certo atque perspicuo. siquidem qui verè beneficus liberalisque est, qua mente bene aut liberaliter faciat non quæritur. alijs enim longè nominibus appellandus est, si, cum talia facit, sui potius quàm alterius iuuandi causa facit. processisset autem argutatori isti fortasse reprehensio, si Cicero ita dixisset: Vt enim benefice liberaliterque facimus, non vt exigamus gratiam. *videretur enim benefice facere etiam in non beneficum cadere posse, si id per aliquam circumstantiam fieret, non per ipsam perpetuæ benignitatis constantiam. sed cum beneficos liberalesque dixerit; neque aliusmodi isti sunt quam cuius esse eos supra diximus, inlutis, quod aiunt, pedibus & verbis reprehendit doctissimi hominis orationem.*

CAPVT VI.

Falſum eſſe, quod Verrius Flaccus in ſecundo librorum, quos de obſcuris M. Catonis compoſuit, de *ſeruo recepticio* ſcriptum reliquit.

M. *Cato Voconiam legem ſuadens verbis hiſce vſus eſt.* Principio vobis mulier magnam dotem attulit. tum magnam pecuniam recipit quam in viri poteſtatem non committit. eam pecuniam viro mutuam dat. poſtea, vbi irata facta eſt, ſeruum recepticium ſectari atque flagitare virum iubet. *quærebatur* ſeruus recepticius *quid eſſet. libri ſtatim quæſiti allatique ſunt Verrij Flacci de obſcuris Catonis. In libro ſecundo ſcriptum inuentum eſt*, recepticium ſeruum, *dici nequam & nulli precij; qui, cum venum eſſet datus, redhibitus ob aliquod vitium receptuſque ſit. propterea, inquit, ſeruus eiuſmodi ſectari maritum & flagitare pecuniam iubebatur; vt eo ipſo dolor maior & contumelia grauior viro fieret, quod eum ſeruus nihili petendæ pecuniæ cauſa compellaret. Cum pace autem cumque venia iſtorum, ſi qui ſunt qui Verrij Flacci auctoritate capiuntur, dictum hoc ſit.* recepticius *enim* ſeruus *in ea re, quam dicit Cato, aliud omnino eſt quam Verrius ſcripſit. atque id cuiuis facile intellectu eſt. res enim proculdubio ſic eſt. Quando mulier dotem marito dabat; tum quæ ex ſuis bonis retinebat, neque ad virum tramittebat, ea* recipere *dicebatur. ſicuti nunc quoque in venditionibus, quæ excipiuntur neque veneunt. quo verbo Plautus quoque in Trinummo vſus eſt, in hoc verſu:*

Posticulum hoc recepit cum ædis vendidit.

id est; cum ædis vendidit, particulam quamdam, quæ post eas ædis erat, non vendidit, sed retinuit. *Ipse etiam Cato mulierem demonstrare locupletem volens*, Mulier, *inquit*, & magnam dotem dat & magnam pecuniam retinet. *ex ea igitur re familiari, quam sibi dote data retinuit, pecuniam viro mutuam dat. eam pecuniam cum viro fortè irata repetere instituit, apponit flagitatorem* seruum recepticium, *hoc est, proprium seruum suum, quem cum pecunia reliqua receperat, neque dederat doti sed retinuerat. non enim seruo mariti imperare hoc mulierem fas erat, sed proprio suo. Plura dicere, quibus hoc nostrum tuear, supersedeo. ipsa enim sunt per sese euidentia, & quod à Verrio dicitur & quod à nobis. vtrum ergo videbitur cuique verius, eo vtatur.*

CAPVT VII.

Verba hæc ex Atinia lege. QVOD. SVBREPTVM. ERIT. EIVS. REI. AETERNA. AVCTORITAS. ESTO. P. Nigidio & Q. Scæuolæ visa esse non minus de præterito, quam de futuro cauisse.

LEgis veteris Atiniæ verba sunt. QVOD. SVRREPTVM. ERIT. EIVS. REI. AETERNA. AVCTORITAS. ESTO. *Quis aliud putet in hisce verbis, quam de tempore tantum futuro legem loqui? sed Q. Scæuola patrem suum & Brutum & Manilium viros apprimè doctos quæsisse ait dubi-*

tasseque, vtrumne in post-facta modo furta lex valeret, an etiam in ante-facta. quoniam SVRREPTVM ERIT. *vtrumque tempus videretur ostendere tam præteritum quam futurum. itaque P. Nigidius ciuitatis Romanæ doctißimus super dubitatione hac eorum scripsit in tertiovicesimo grammaticorum commentariorum: atque ipse quoque idem putat incertam esse temporis demonstrationem. sed angustè perquam & obscure disserit; vt signa rerum ponere videas, ad subsidium magis memoriæ suæ quam ad legentium disciplinam. Videbatur tamen hoc dicere: verbum*, ESSE, *&*, ERIT, *quando per sese ponuntur; habent atque retinent tempus suum. cum vero præterito iugantur; vim temporis sui amittunt, & in præteritum contendunt. cum enim dico*, in campo est, in comitio est; *tempus instans significo. item cum dico*, in campo erit; *tempus futurum demonstro. at cum dico*, factum est, scriptum est, subreptum est; *quamquam*, est, *verbum temporis sit præsentis; confunditur tamen cum præterito, & præsens esse desinit. sic igitur, inquit, etiam istud, quod in lege est; si diuidas seperesque duo verba hac*, SVBREPTVM, *&* ERIT, *vt sic audias* subreptum; *tamquam* certamen erit, *aut*, sacrificium erit: *tum videbitur lex in post-futurum loqui. si verò copulatè permixteque dictum intelligas, vt* subreptum erit *non duo sed vnum verbum sit, idque vnita patiendi declinatione sit: tum hoc verbo non minus præteritum tempus ostenditur quam futurum.*

CAPVT VIII.

In sermonibus apud mensam Tauri philosophi quæri agitarique huiusmodi solita; cur oleum sæpe & facile, vina rarius congelascant, acetum haud fere vmquam; & quod aquæ fluuiorum fontiumque durentur, mare gelu non duretur.

PHilosophus Taurus accipiebat nos Athenis cœna plerumque ad id diei, vbi iam vesperauerat. id enim est tēpus istic cœnandi frequens. eius cœnæ fundus & fundamentum omne erat aula vna lentis Ægyptiæ, & cucurbitæ inibi minutim cæsæ. Ea quodam die vbi paratis & exspectantibus nobis allata atque imposita mensa est; puerum iubet Taurus oleum in aulam indere. erat is puer genere Atticus ad annos maxime natus octo, festiuißimis ætatis & gentis argutiis scatens. guttum Samium oretenus imprudens inanem, tamquam si inesset oleum, affert: conuertitque eum: &, vt solitum est, circumegit per omnem partem aulæ manum. nullum inde ibat oleum. adspicit puer guttum atrocibus oculis stomachabundus; & concussum vehementius iterum in aulam vertit. idque cum omnes sensim atque summißim rideremus: tum puer Græcè, & id quidem perquam Atticè, μὴ γελᾶτε, *inquit,* ἔνι τ᾽ οὔλαιον, ἀλλ᾽ οὐκ ἴσε οἷα φρίκη περὶ τ̃ ὄρθρον γέγονε τήμερον, κεκρύσάλλωται. *Verbero, inquit, ridens Taurus, nonne is curriculo atque oleum petis? sed cum puer foras emtum isset; nihil ipse ista mora offensior Aula, inquit, oleo indiget; &, vt video, intolerandum feruit. cohibeamus manus: atque interea, quoniam puer nunc admonuit solere oleum congelascere, consideremus cur oleum sæpe & facilè stet; vina rarenter*

congelascant. atque adspicit me, & iubet quid sentiam dicere. Tum ego respondi coniectare me, vinum idcirco minus citò coalescere, quod semina quædam caloris in sese haberet; essetque natura ignitius: ob eamque rem dictum esse ab Homero αἴθοπα οἶνον, *non, vt alij putarent, propter colorem. Est quidem, inquit Taurus, ita vt dicis. nam fermè conuenit vinum, vbi potum est, calefacere corpora. sed non secus quoque oleum calorificum est: neque minorem vim in corporibus calefactandis habet. ad hoc, si ista hæc, quæ calidiora sunt, difficilius gelu coguntur; congruens est vt, quæ frigidiora sunt, facile cogantur. acetum autem omnium maximè frigorificum est: atque id numquam tamen concrescit. num igitur magis causa oleo coaguli celerioris in leuitate est? faciliora enim ad coëundum videntur, quæ leuatiora leuioraque sunt. præterea id quoque ait quæri dignum; cur fluuiorum & fontium aquæ gelu durentur; mare omne incongelabile sit: tametsi Herodotus, inquit, historiæ scriptor contra omnium ferme, qui hæc quæsiuerunt, opinionem, scribit mare Bosphoricum, quod Cimmerium appellatur, earumque partium mare omne, quod Scythicum dicitur, gelu stringi & consistere. Dum hæc Taurus: intereà puer venerat & aula deferbuerat; tempusque esse cœperat edendi & tacendi.*

CAPVT IX.

De notis litterarum quæ in C. Cæsaris epistolis reperiuntur, deque aliis clamdestinis litteris ex vetere historia petitis: & quid *scytale* sit *Laconica*.

Libri sunt epistolarum C. Cæsaris ad C. Oppium & Balbum Cornelium, qui res eius absentis curabant. in

his epistolis, quibusdam in locis, inueniuntur litteræ singulariæ sine coagmentis syllabarum; quas tu putes positas inconditè. nam verba ex his litteris confici nulla poßunt. erat autem conuentũ inter eos clamdestinum de commutando situ litterarum; vt in scripto quidem alia aliæ locum & nomen teneret, sed in legendo locus cuique suus & potestas restitueretur. quænam vero pro qua scriberetur ante iis, sicuti dixi, complacebat, qui hanc scribendi latebram parabant. Est adeò Probi grammatici commentarius satis curiosè factus de occulta litterarum significatione epistolarum C. Cæsaris scriptarum. Lacedæmonij autem veteres, cum dißimulare & occultare litteras publicè ad imperatores suos mißas volebant, ne, si ab hostibus eæ captæ forent, consilia sua noscerentur; epistolas id genus factas mittebant. surculi duo erant teretes, oblunguli, pari crassamento eiusdẽq. longitudinis, derasi atque ornati consimiliter. vnus imperatori in bellum proficiscenti dabatur: alterum domi magistratus cum iure atque cum signo habebant. quando vsus venerat litterarum secretiorum; circum eum surculum lorum modicæ tenuitatis, longum autem quantum rei satis erat, complicabant, volumine rotundo & simplici; ita vt ora adiunctæ vndique & cohærentes lori, quod plicabatur, coirent. litteras deinde in eo loro per transuersas iuncturarum oras, versibus à summo ad imum proficiscentibus, inscribebant. id lorum litteris ita perscriptis reuolutum ex surculo imperatori commenti illius conscio mittebant. resolutio autem lori litteras truncas atque mutilas reddebat; membraque earum & apices in partis diuersißimas spargebat. propterea si id lorum in manus hostium inciderat; nihil quicquam coniectari ex eo scripto quibat. sed vbi ille, ad quem erat mißum, acceperat; surculo compari, quem habebat,

capite ad finem, proinde vt debere fieri sciebat, circumplicabat: atque ita litteræ per ambitum eumdem surculi coalescentes rursum coibant; integramque & incorruptam epistolam & facilem legi præstabant. hoc genus epistolæ Lacedæmonij σκυτάλην appellant. Legebamus id quoque in vetere historia rerum Pœnicarum, virum indidem quempiam illustrem (siue ille Hasdrubal, siue quis alius est, non retineo) epistolam scriptam super rebus arcanis hoc modo abscondiße. pugillaria noua nondum etiam cera illita accepisse; litteras in lignum incidisse; postea tabulas, vti solitum est, cera conleuiße; easque tabulas tamquam non scriptas, cui futurum id prædixerat, misiße; eum deinde ceram derasisse, litterasque inoolumes ligno incisas legiße. Est & alia in monumentis rerum Græcarum profunda quædam & inopinabilis latebra barbarico astu excogitata. Histieus nomine fuit, loco natus in terra Asia non ignobili. Asiam tunc tenebat imperio rex Darius. is Histieus, cum in Persis apud Darium eßet, Aristagoræ cuipiam res quasdam occultas nuntiare furtiuo scripto volebat. comminiscitur opertum hoc litterarum admirandum. seruo suo diu oculos ægros habenti capillum ex capite omni, tamquam medendi gratia, deradit; caputque eius leue in litterarum formas compungit. his litteris, quæ voluerat, perscripsit. hominem postea, quoad capillus adolesceret, domo continuit. vbi id factum est; ire ad Aristagoram iubet. & cum ad eum, inquit, veneris; mandaße me dicito, vt caput tuum, sicut nuper egomet feci, deradat. seruus, vt imperatum erat, ad Aristagoram venit, mandatumque domini affert. atque ille id non eße frustra ratus, quod erat mandatum, fecit. ita litteræ perlatæ sunt.

CAPVT X.

Quid de versibus Virgilij Fauorinus existimarit, quibus in describenda flagrantia montis Aetnæ Pindarum poetam secutus est: collataque ab eo super eadem re vtriusque carmina & diiudicata.

FAuorinum philosophum, cum in hospitis sui Antiatem villam æstu anni concessisset; nosque ad eum videndum Roma venissemus, memini super Pindaro poëta & Vergilio in hunc ferè modum disserere. Amici, inquit, familiaresque P. Vergilij in his, quæ de ingenio moribusque eius memoriæ tradiderunt, dicere eum solitum ferunt, parere se versus more atque ritu vrsino. namque, vt illa bestia fetum ederet ineffigiatum informemque, lambendoque id posteà, quod ita edidisset, conformaret & fingeret; proinde ingenij quoque sui partus recentes rudi esse facie & imperfecta; sed deinceps tractando colendoque reddere iis se oris & vultus liniamenta. Hoc virum iudicij subtilissimi ingenue atque verè dixisse res, inquit, iudicium facit. nam, quæ reliquit perfecta expolitaque, quibusq. imposuit census atque dilectus sui supremam manum, omni poëticæ venustatis laude florent: sed quæ procrastinata sunt ab eo vt post recenserentur, & absolui, quoniam mors præuerterat, nequiuerunt; nequaquam poëtarum elegantissimi nomine atque iudicio digna sunt. itaque cum morbo oppressus aduentare mortem videret; petiuit orauitque à suis amicissimis impensè, vt Æneida, quam nondum satis elimasset, adolerent. in his autem, inquit, quæ videntur retractari & corrigi debuisse, is maxime locus est, qui de monte Ætna factus est. nam cum Pindari veteris poëtæ carmen,

quod de natura atque flagrantia montis eius compositum est, æmulari vellet: eiusmodi sententias & verba molitus est, vt Pindaro quoque ipso, qui nimis opima pinguique esse facundia existimatus est, insolentior hoc quidem in loco tumidiorque sit. atque vti vosmetipsos, inquit, eius quod dico arbitros faciam; carmen Pindari, quod est super monte Aetna, quantulum est mihi memoriæ, dicam.

Τᾶς ἐρεύγονται μὲν ἀπλά-
του πυρὸς ἁγνόταται
Ἐκ μυχῶν παγαί. ποταμοὶ
Δ' ἁμέραισι μὲν προχέοντι ῥόον καπνοῦ
Αἴθων', ἀλλ' ἐν ὄρφναισι πέτρας
Φοίνισσα κυλινδομένα φλὸξ ἐς βαθεῖ-
αν φέρει πόντου πλάκα σὺν πατάγῳ.
Κεῖνο δ' ἀφαίστοιο κρουνοὺς, ἑρπετὸν
Δεινοτάτους ἀναπέμ-
πει, τέρας μὲν θαυμάσιον προσιδέ-
σθαι, θαῦμα δὲ καὶ παριόν-
των ἀκοῦσαι.

Audite nunc, inquit, Vergilij versus; quos inchoasse eum verius dixerim quam fecisse.

Portus ab accessu ventorum immotus, & ingens
Ipse; sed horrificis iuxta tonat Aetna ruinis,
Interdumque atram prorumpit ad æthera nubem
Turbine fumantem piceo & candente fauilla,
Attollitque globos flammarũ & sidera lambit.
Interdum scopulos auulsaque viscera montis
Erigit eructãs, liquefactáque saxa sub auras
Cum gemitu glomerat, fundóque exæstuat imo.

Iam principio, inquit, Pindarus veritati magis obsecutus, id dixit quod res est, quodque istic vsu veniebat quodque oculis videbatur, interdiu fumare Aetnam, noctu flāmigare. Vergilius autem, dum in strepitu sonituque verborum conquirendo laborat, vtrumque tempus nulla discretione facta confundit. atque ille, Græcos quidem fontes imitatus, ignis eructare & fluere amnis fumi, & flammarum fulua & tortuosa volumina in plagas maris ferre, quasi quosdam igneos amnes, luculentè dixit. at hic noster, atram nubem turbine piceo & fauilla fumantem, ῥόον καπνοῦ αἴθωνα interpretari volens, crassè & immodicè congessit: globos quoque flammarum, quod ille κρουνὰς dixerat, duriter & ἀκύρως transtulit. item quod ait, sidera lambit; vacanter hoc etiam, inquit, accumulauit & inaniter. neque non id quoque inenarrabile esse ait, & propemodum insensibile; quod nubem atram fumare dixit turbine piceo & fauilla candente. non enim fumare, inquit, solent neque atra esse, quæ sunt candentia; nisi si candente dixit peruolgatè & impropriè pro feruenti fauilla, non pro ignea & relucente. nam candens scilicet est à candore dictum, non à calore. quod saxa autem & scopulos eructari & erigi, eosdēq. ipsos statim liquefieri & gemere atque glomerari sub auras dixit; hoc, inquit, nec à Pindaro scriptum, nec vmquam fando auditum; & omnium, quæ monstra dicuntur, monstruosissimum est.

CAPVT XI.

Quod Plutarchus in libris symposiacis opinionē Platonis de habitu atque natura stomachi fistulæque eius, quæ τραχεῖα dicitur aduersum Erasistratum medicum tutatus est auctoritate adhibita antiqui medici Hippocratis.

ET Plutarchus & alij quidam docti viri reprehēsum esse ab Erasistrato nobili medico Platonem scripsere; quod potum dixit defluere ad pulmonem, eoque satis humectato demanare per eum, quia sit rimosior, & confluere inde in vesicam: erroris que istius fuisse Alcæum ducem, qui in poematis suis scriberet;

Τέγγε πνεύμονας οἴνῳ. τὸ γὰρ ἄστρον περιτέλλεται.

ipsum autem Erasistratum dicere duas esse quasi canaliculas quasdam vel fistulas; easque ab oris faucibus proficisci deorsum: per earumque alteram deduci delabique in stomachum esculenta omnia & poculenta; ex eoque ferri in ventriculum, qui Græcè appellatur ἡ κάτω κοιλία; atque ibi subigi degerique: ac deinde aridiora ex his recrementa in aluum conuenire, quod Græcè κοιλὸν dicitur; humidiora per renes in vesicam. per alteram autem fistulam, quæ Græcè nominatur τραχεῖα ἀρτηρία, spiritum à summo ore in pulmonem, atque inde rursum in os & in naris commeare; perque eamdem viam vocis quoque fieri meatum: ac, ne potus cibusque aridior, quem oporteret in stomachū ire, procideret ex ore, laberetur que in eam fistulam, per quam spiritus reciprocatur, eaque offensione intercluderetur animæ via; impositam esse arte quadam & ope naturæ inde apud duo ista foramina, quæ dicitur ἐπιγλωττίς, quasi claustra quædam mobilia, conniuentia vicißim & resurgentia; eamque ἐπιγλωττίδα inter edendum bibendumque operire atque protegere τὴν τραχεῖαν ἀρτηρίαν, ne quid ex esca potuve incideret in illud quasi æstuantis animæ iter; ac propterea nihil humoris influere in pulmonem ore ipso arteriæ commœnito. Hæc Erasistratus medicus aduersus Platonem. Sed Plutarchus, in libro Symposiacorum, auctorem Platonis sententiæ Hippocratem dicit fuisse; idemque eße opinatos & Philistiona Lo-

crum & Dioxippum Hippocraticum veteres medicos & nobiles; atque illā, de qua Erasistratus dixerit, ἐπιγλωττίδα non idcirco in eo loco constitutam, ne quid ex potu influeret in arteriam (nam pulmoni quoque fouendo rigandoque vtiles necessariosque humores videri) sed appositam quasi moderatricem quamdam arbitramque prohibendi admiscendive, quod ex salutis vsu foret; vti edilia quidem omnia defenderet ab arteria depelleretque in stomachi viam; potum autem partiretur inter stomachum & pulmonem, &, quod ex eo admitti in pulmonem per arteriam deberet, non rapidum id neque vniuersum sed quadam quasi obice sustentatum ac repreßum sensim paulatimque transmitteret; atque omnem reliquum in alteram stomachi fistulam deriuaret.

CAPVT XII.

De materiis infamibus, quas Græci ἀδόξους appellant, à Fauorino exercendi gratia disputatis.

INfames materias siue quis mauult dicere inopinabiles, quas Græci ἀδόξους ὑποθέσεις appellant, & veteres adorti sunt non sophistæ solum sed philosophi quoque; & noster Fauorinus oppidò quam libens in eas materias dicebat, vel ingenio expergificando ratus idoneas vel exercendis argutiis vel edomandis vsu difficultatibus. sicuti cum Thersitæ laudes quæsiuit, & cum febrim quartis diebus recurrentem laudauit; lepida sane multa & non facilia inuentu in vtramque causam dixit; eaque scripta in libris reliquit. sed in febris laudibus testem etiam Platonem produxit; quem scripsisse ait, qui quartanam passus conualuerit viresque integras reciperauerit, fidelius cōstantiusque postea valiturū: atque inibi in isdem laudibus non hercle hac sententiola inuenuste lusit. versus, in-

quit, est longo hominum æuo probatus:

Ἄλλοτε μητρυιὴ πέλει ἡμέρη, ἄλλοτε μήτηρ.

eo versu significatur, non omni die bene esse posse; sed isto bene, atque alio male. quod cum ita sit, inquit; vt in rebus humanis bene aut male vice alterna sit: hæc biduo medio interuallata febris, quanto est fortunatior in qua est μία μητρυιά, δύο μητέρες?

CAPVT XIII.

Quin, particula quot qualesque varietates significationis habeat, & quam sæpe in veterum scriptis obscura sit.

QVin, *particula quam grammatici coniunctionem appellant, varijs modis sententijsque connectere orationem videtur. aliter enim dici putatur, cum quasi increpantes vel interrogantes vel exhortantes dicimus;* quin venis? quin legis? quin fugis? *aliter cum ita confirmamus;* Non dubium est quin M. Tullius omnium sit eloquentissimus. *aliter autem, cum sic componimus; quod quasi priori videtur contrarium;* Non idcirco causas Isocrates nō defendit, quin id vtile esse & honestum existimarit. *à quo illa significatio non abhorret, quæ est in tertia Origine M. Catonis:* Haud eos, *inquit*, eo postremum scribo, quin populi & boni & strenui sient. *in secunda quoque Origine M. Cato non longè secus hac particula vsus est.* Neque satis, *inquit*, habuit quod eam in occulto vitiauerat, quin eius famam prostitueret. *præterea animaduertimus Quadrigarium in octauo annaliũ particula ista vsum esse obscurissimè. ipsius verba posuimus.* Romā venit. vix superat quin triumphus decernatur. *item in sexto annali eiusdem verba hæc sunt.* pæne

nè factum est, quin castra relinquerent atque cederent hosti. *Non me autem præterit dicere aliquem posse de summo pectore, nihil esse in his verbis negotii. nam*, quin, *vtrubique positum pro*, vt; *planißimumque esse si ita dicas*: Romam venit. vix superat vt triumphus decernatur. *item alio in loco*: Pæne factũ est vt castra relinquerent atque cederent hosti. *sed vtantur sanè, qui tam expediti sunt, perfugiis commutationum in verbis quæ non intelliguntur: vtantur tamẽ, vbi id facere poterunt verecundius. hanc vero particulam, de qua dicimus, nisi quis didicerit compositam copulatamque esse, neque vim tantùm coniungendi habere, sed certa quadam significatione factam; numquam profectò rationes ac varietates istius comprehensurus est. quod quia longioris dissertationis est, poterit, cui otium est, reperire hoc in P. Nigidij commentariis, quos Grammaticos inscripsit.*

CAPVT XIIII.

Sententiæ ex Publii mimis selectæ lepidiores.

P*Vblius mimos scriptitauit; dignusque habitus est, qui suppar Laberio iudicaretur. C. autem Cæsarem ita Laberii maledicentia & arrogantia offendebat, vt acceptiores & probatiores sibi esse Publij quam Laberij mimos prædicaret. huius Publij sententiæ feruntur pleræque lepidæ, & ad communem vsum commendatißimæ. ex quibus sunt istæ singulis versibus circumscriptæ; quas libitum hercle est adscribere.*

Malum est consiliũ, quod mutari non potest.
Beneficium dando accepit qui digno dedit.
Feras non culpes quod vitari non potest.
Cui plus licet quã par est, plus vult quã licet.

Comes facundus in via pro vehiculo est.
Frugalitas inserta est rumoris boni.
Heredis fletus sub persona risus est.
Furor fit læsa sæpius patientia.
----- improbe
Neptunum accusat, qui iterum naufragium facit.
Ita amicum habeas, posse vt fieri hunc inimicum putes.
Veterem ferendo iniuriam vites nouam.
Numquam periclum sine periclo vincitur.
Nimium altercando veritas amittitur.
Pars beneficii est, quod petitur si bellè neges.

CAPVT XV.

Quod Carneades academicus elleboro stomachũ purgauit scripturus aduersus Zenonis stoici decreta: deque natura medelaque ellebori cãdidi & nigri.

Carneades academicus, scripturus aduersum stoici Zenonis libros, superiora corporis elleboro candido purgauit; ne quid ex corruptis in stomacho humoribus ad domicilia vsque animi redundaret, & constantiam vigoremque mentis labefaceret. tanta cura tantoque apparatu sui vir ingenio præstanti ad refellenda, quæ scripserat Zeno, aggressus. id cum in historia Græca legissem; quod elleboro candido *scriptum erat, quid esset quæsiui. tum comperi duas species ellebori esse discerniculo coloris insignes, candidi & nigri. eos autem colores non in semine ellebori, neque in virgultis, sed in radice dignosci: candido stomachum & ventrem superiorem vomitioni-*

bis purgari; nigro aluum, quæ inferior vocatur, dilui: vtriusque hanc esse vim, vt humores noxios, in quibus causæ morborum sunt, extrahant. esse autem periculum ne, inter causas morborum, omni corporum via patefacta, ea quoque ipsa in quibus causa viuendi est, exinaniantur; amissoque omni naturalis alimoniæ fundamento homo exhaustus intereat. Sed elleborum sumi posse tutissimè in insula Anticyra Plinius Secundus, in libris naturalis historiæ, scripsit: propterea Liuium Drusum, qui tribunus plebi fuit, cum morbum, qui comitialis dicitur, pateretur, Anticyram nauigasse, & in ea insula elleborum bibisse ait; atque ita morbo liberatum. præterea scriptum legimus, Gallos in venatibus tinguere elleboro sagittas; quod his ictæ exanimatæ. feræ teneriores ad epulas fiant; sed propter ellebori contagium vulnera ex sagittis facta circumcidere latius dicuntur.

CAPVT XVI.

Anates Ponticas vim habere venenis detergendis potentem; atque inibi de Mithridati regis in id genus medicamenti sollertia.

ANates Ponticas dicitur edundis vulgo venenis victitare. scriptum etiam à Læneo Cn. Pompeij liberto, Mithridatem illum Ponti regẽ medicinæ rei & remediorum id genus sollertem fuisse: solitumque earum sanguinem miscere medicamentis, quæ digerendis venenis valent: eumque sanguinem vel potentissimum esse in ea confectione: ipsum autem regem, assiduo talium medelarum vsu, à clamdestinis epularum insidiis cauisse: quin & scientem quoque vltro & ostentandi gratia venenum rapidum & velox sæpenumero hausisse; atque id tamen

ſine noxa fuiſse. quamobrem poſtea, cum prælio victus in vltima regni refugiſſet & mori decreuiſſet, venena violentiſſima feſtinandæ necis fruſtra expertus, ſuo ſe ipſe gladio tranſegit. huius regis antidotus celebratiſſima eſt, quæ Mithridatios vocatur.

CAPVT XVII.

Mithridatem Ponti regem quinque & viginti gentium linguis locutum, Quintumque Ennium tria corda habere ſeſe dixiſſe, quod tres linguas percalluiſſet, Græcam, Oſcam, Latinam.

Q. Ennius tria corda habere ſeſe dicebat, quod loqui Græcè & Oſcè & Latinè ſciret. Mithridates autẽ Ponti atque Bithyniæ rex inclutus, qui à Cn. Pompeio bello ſuperatus eſt, quinque & viginti gentium, quas ſub ditione habuit, linguas percalluit: earumque omnium gentium viris haud vnquam per interpretem collocutus eſt: ſed vt quemque ab eo appellari vſus fuit, proinde lingua & oratione ipſius, non minus ſcitè quam ſi gentilis eius eſſet, locutus eſt.

CAPVT XVIII.

Quod M. Varro C. Salluſtium hiſtoriæ ſcriptorẽ deprehenſum ab Annio Milone in adulterio ſcribit, & loris cæſum pecuniaque data dimiſſum.

M. Varro in litteris atque vita fide homo multa & grauis, in libro, quem inſcripſit Pius aut de pace, *C. Salluſtium ſcriptorem ſeriæ illius & ſeueræ ora-*

tionis, in cuius historia notiones censorias fieri atque exerceri videmus, in adulterio deprensum ab Annio Milone loris bene cæsum dicit, & cum dedisset pecuniam dimissum.

CAPVT XIX.

Quid Epictetus philosophus dicere solitus sit hominibus nequã & impuris disciplinas philosophiæ studiose tractantibus; & quæ duo verba obseruanda præceperit omnium rerum longe salubria.

Fauorinum ego audiui dicere Epictetum philosophum dixisse, plerosque istos, qui philosophari viderentur, philosophos esse huiuscemodi ἄνευ τοῦ πράττειν, μέχρι τοῦ λέγειν*: id significat, factis procul, verbis tenus. iam illud est vehementius quod Arrianus solitum eum dictitare in libris, quos de dissertionibus eius composuit, scriptum reliquit. Nam cum, inquit, animaduerterat hominem pudore amisso, importuna industria, corruptis moribus audacem, confidẽtem linguam ceteraque omnia præterquam animum procurantem, istiusmodi, inquit, hominem cum viderat studia quoque & disciplinas philosophiæ contrectare & physica adire & meditari dialectica, multaque id genus theoremata suspicari sciscitarique: inclamabat deûm atque hominum fidem, ac plerumque inter clamandum his eum verbis increpabat.* ἄνθρωπε ποῦ βάλλεις, σκέψαι εἰ κεκάθαρται τὸ ἀγγεῖον, ἂν γὰρ εἰς τὴν οἴησιν αὐτὰ βάλλῃς, ἀπαύλετο ἢν σαπῆ, οὖρον, ἢ ὄξος γένοιτο ἂν, ἤ τι τούτων χεῖρον*. nihil profecto his verbis grauius, nihil verius; quibus declarabat maximus philosophorum litteras atque doctrinas philosophiæ, cum in hominem falsum atque degenerem*

tamquam in vas spurcum atque pollutum influxissent, verti, mutari, corrumpi, &, quod ipse κυνικώτερον, vrinam fieri, aut si quid est vrina spurcius. Praeterea idem ille Epictetus, quod ex eodem Fauorino audiuimus, solitus dicere est, duo esse vitia multo omnium grauißima ac tæterrima, intolerantiam & incontinentiam; cum aut iniurias, quæ sunt ferendæ, non toleramus neque ferimus; aut à quibus rebus voluptatibusque nos tenere debemus, non tenemus. itaque, inquit, si quis hæc duo verba cordi habeat; eaque sibi imperando atque obseruando curet: is erit pleraque impeccabilis; vitamque viuet tranquillißimam. verba duo hæc dicebat, ἀνέχου καὶ ἀπέχου.

CAPVT XX.

Verba sumta ex symposio Platonis numeris coagmentisque verborum scite modulate aptéque exercendi gratia in Latinam orationem versa.

SYmposium Platonis apud philosophum Taurum legebatur. verba illa Pausaniæ inter conuiuas amorem vice sua laudantis: ea verba ita prorsum amauimus, vt meminisse etiam studuerimus. sunt adeò, quæ meminimus, verba hæc. πᾶσα γὰρ πρᾶξις ὧδε ἔχει. αὐτὴ ἐφ᾽ ἑαυτῆς πραττομένη, οὔτε καλὴ, οὔτε αἰσχρά. οἷον νῦν ἡμεῖς ποιοῦμεν ἢ πίνειν ἢ ᾄδειν ἢ διαλέγεσθαι. οὐκ ἔστι τούτων αὐτὸ καθ᾽ αὐτὸ καλὸν οὐδὲν, ἀλλ᾽ ἐν τῇ πράξει, ὡς ἂν πραχθῇ τοιοῦτον ἀπέβη. καλῶς μὲν γὰρ πραττόμενον καὶ ὀρθῶς καλὸν γίγνεται. μὴ ὀρθῶς δὲ, αἰσχρόν. οὕτω δὴ καὶ τὸ ἐρᾶν, καὶ ὁ ἔρως, οὐ πᾶς ἐστὶ καλὸς, οὐδὲ ἄξιος ἐγκωμιάζεσθαι, ἀλλ᾽ ὁ καλῶς προτρέπων ἐρᾶν.

Hæc verba vbi lecta sunt; atque ibi Taurus mihi, Heus, inquit, tu rhetorisce (sic enim me in principio recens in diatribam acceptum appellitabat, existimans eloquentiæ vnius extundendæ gratia Athenas venisse) videsne, inquit, ἐνθύμημα crebrum & coruscum & conuexum, breuibusque & rotundis numeris cum quadam æquabili circumactione deuinctum? habesne nobis dicere in libris rhetorum vestrorum tam apte tamque modulatè compositam orationem? sed hos, inquit, tamen numeros censeo videas ὁδοῦ πάρεργον. ad ipsa enim Platonis penetralia ipsarumque rerum pondera & dignitates pergendum est; non ad vocularum eius amœnitatem nec ad verborum venustates deuersitandum. Hæc admonitio Tauri, de orationis Platonicæ modulis, non modo non repressit sed instinxit etiam nos ad elegantiam Græcæ orationis verbis Latinis affectandam: atque vti quædam animalium parua & vilia ad imitandum sunt, quas res cunque audierint viderintve, petulantia; proinde nos ea, quæ in Platonis oratione demiramur, non æmulari quidem; sed lineas vmbrasque facere quæsiuimus & ausi sumus. velut ipsum hoc est, quod ex illis isdem verbis eius effinximus. Omne, *inquit*, omnino factum sic sese habet. neque turpe est quantum in eo est, neque honestum: velut est quas facimus nunc ipsi res, bibere, cantare, disserere; nihil namque horum ipsum ex sese honestum est. quale cum fieret modo factum est, tale exstitit. si rectè honestéque factum est; tum honestum fit: sin parum rectè; turpe fit. sic amor non honestus omnis neque omnis laude dignus; sed qui facit nos vt honestè amemus.

CAPVT XXI.

Quibus temporibus post Romam cōditam Græci Romanique illustres viri floruerint ante secundum bellum Karthaginiensium.

VT conspectum quemdam ætatum antiquißimarum, item virorum illustrium, qui in his ætatibus nati fuissent, haberemus; ne in sermonibus fortè inconspectum aliquid, super ætate atque vita clarorum hominum, temerè diceremus: sicuti sophista ille ἀπαίδευτος, qui publicè nuper disserens Carneadem philosophum à rege Alexandro Philippi filio pecunia donatum & Panætium Stoicū cū superiore Africano vixisse dixit: Vt ab istiusmodi, inquam, temporum ætatumque erroribus caueremus, excerpebamus ex libris, qui chronici appellantur, quibus temporibus floruissent Græci simul atque Romani viri, qui vel ingenio vel imperio nobiles insignesque post conditam Romam fuißent ante secundum bellum Karthaginiensium: easque nunc excerptiones nostras varijs diuersisque in locis factas cursim digeßimus. neque enim id nobis negotium fuit, vt acri atque subtili cura excellentium in vtraque gente hominum συγχρονισμοὺς componeremus, sed vt noctes istæ quadamtenus his quoque historiæ flosculis leuiter iniectis aspergerentur. satis autem visum est in hoc commentario de temporibus paucorū hominum dicere: ex quorum ætatibus de pluribus quoque, quos non nominaremus, haud difficilis coniectura fieri posset. incipiemus igitur à Solone claro: quoniam de Homero & Hesiodo inter omnes ferè scriptores constitit, ætatem eos egisse vel iisdem ferè temporibus; vel Homerum aliquanto antiquiorem: vtrumque tamen ante Romam conditam vixiße Siluijs Albæ regnantibus; annis post bellum Troianum, vt Cas-

sius in primo annalium de Homero atque Hesiodo scriptum reliquit, plus centum atque sexaginta, ante Romam autem conditam, vt Cornelius Nepos in primo Chronicorum de Homero dixit, annis circiter centum & sexaginta. Solonem ergo accepimus vnum ex illo nobili numero sapientum leges scripsisse Atheniensium, Tarquinio Prisco Romæ regnante, anno regni eius tricesimo tertio. Seruio autem Tullo regnante Pisistratus Athenis tyrannus fuit, Solone antè in exilium voluntarium profecto; quoniam id ei prædicenti non creditum est. postea Pythagoras Samius in Italiam venit, Tarquinij filio regnum obtinente; cui cognomentum Superbus fuit. isdemque temporibus occisus est Athenis ab Hermodio & Aristogitone Hipparchus Pisistrati filius, Hippiæ tyranni frater. Archilochũ autem Nepos Cornelius tradit, Tullo Hostilio Romæ regnante, iam tũ fuisse poematis clarũ & nobilem. ducentesimo deinde & sexagesimo anno post Romam conditam, aut non longe amplius, victos esse ab Atheniensibus Persas memoriæ traditum est, pugna illa incluta Marathonia, Miltiade duce: qui post eam victoriam damnatus à populo Atheniensi in vinculis publicis mortem obijt. tum Æschylus Athenis tragœdiarum poeta celebris fuit. Romæ autem istis fermè temporibus tribunos & ædiles tum primum per seditionem sibi plebes creauit. ac non diu post Cn. Marcius Coriolanus, exagitatus vexatusque à tribunis plebi, ad Vulscos, qui tum hostes erant, à republica desciuit; bellumque populo Romano fecit. post deinde paucis annis Xerxes rex ab Atheniensibus & pleraque Græcia, Themistocle duce, naualí prælio, quod ad Salamina factum est, victus fugatusque est. atque inde anno ferè quarto, Menenio Agrippa M. Horatio Puluillo consulibus, bello Veiente, apud fluuium Cremeram, ab his sex trecenti patricij Fabij cum familijs suis, vniuersi ab ho-

stibus circumuenti perierunt. iuxta ea tempora Empedocles Agrigentinus in philosophiæ naturalis studio floruit. Romæ autem per eas tempestates decemviros legibus scribundis creatos constitit; tabulasque ab his primo decem conscriptas, mox alias duas additas. bellum deinde in terra Græcia maximum Peloponnesiacum, quod Thucydides memoriæ mandauit, cœptum est, circa annum ferè, post conditam Romam, trecentesimum vicesimum tertium. qua tempestate Olus Postumius Tubertus dictator Romæ fuit. qui filium suum, quod contra suum dictum in hostem pugnauerat, securi necauit. hostes tum populi Romani fuerant Fidenates. itaque inter hæc tempora nobiles celebresque erant Sophocles ac deinde Euripides tragici poetæ, & Hippocrates medicus, & Democritus philosophus: quibus Socrates Atheniensis natu quidem posterior fuit; sed quibusdam temporibus isdem vixerunt. iam deinde, tribunis militaribus consulari imperio rempublicam Romæ regentibus, ad annum ferè conditæ vrbis trecentesimum quadragesimum septimum, triginta illi tyranni præpositi sunt à Lacedæmoniis Atheniensibus: & in Sicilia Dionysius superior tyrannidem tenuit. paucisque annis post, Socrates Athenis capitis damnatus est, & in carcere veneno necatus. ea ferè tempestate Romæ M. Furius Camillus dictator fuit, & Veios cepit. ac post non longo tempore bellum Senonicum fuit. tum Galli Romam præter Capitolium ceperunt. neque multo postea Eudoxus astrologus in terra Græcia nobilitatus est: Lacedæmoniique ab Atheniensibus apud Corinthum superati, duce Phormione: & M. Manlius Romæ, qui Gallos in obsidione Capitolij obrepentis per ardua depulerat, conuictus est consilium de regno occupando inisse; damnatusque capitis saxo Tarpeio, vt M. Varro ait, præceps datus, vt Cornelius autem Nepos scriptum reliquit, verberando necatus est. eoque ipso anno, qui erat

post reciperatam vrbem septimus, Aristotelem philosophum natum esse memoriæ mandatum est. aliquot deinde annis post bellum Senonicum, Thebani Lacedæmonios, duce Epaminonda, apud Leuctra superauerunt: ac breui post tempore, in vrbe Roma, lege Licinij Stolonis consules creari etiam ex plebe cœpti, cum antea ius non esset nisi ex patricijs gentibus fieri consules. circa annum deinde vrbis conditæ quadringentesimum Philippus Amyntæ filius Alexandri pater regnum Macedoniæ adeptus est: inque eo tempore Alexander natus est: paucisque inde annis post Plato philosophus ad Dionysium Siciliæ tyrannum posteriorem profectus est. post inde aliquanto tempore Philippus apud Chæroneam prœlio magno Athenienses vincit. tum Demosthenes orator ex eo prœlio salutem fuga quæsiuit: cumque id ei, quod fugerat, probrosè obijceretur; versu illo notißimo elusit;

Ἀνὴρ, inquit, ὁ φεύγων καὶ πάλιν μαχήσεται.

postea Philippus ex insidijs occiditur: & Alexander regnum adeptus ad subigendos Persas in Asiam atque in orientem transgressus est. alter autem Alexander, cui cognomentum Molosso fuit, in Italiam venit bellum populo Romano facturus. iam enim fama virtusque felicitatis Romanæ apud exteras gentes enitescere incœptabat. sed, prius, quam bellum faceret, vita decessit. Eum Molossum, cum in Italiam transiret, dixisse accepimus, se quidem ad Romanos ire quasi in ἀνδρωνῖτιν; Macedonem isse ad Persas quasi in γυναικωνῖτιν. postea Macedo Alexander pleraque parte orientali subacta, cum annos vndecim regnauißet, obijt mortis diem. neque ita longe post Aristoteles philosophus & post aliquanto Demosthenes vita functi sunt: isdemque fermè tempestatibus populus Romanus graui ac diutino Samnitium bello conflictatus est: consulesque Tib. Veturius & Sp. Postumius in locis iniquis a-

pud Caudium, à Samnitibus circumuallati ac sub iugum missi, turpi fœdere facto discesserunt: ob eamque causam populi iussu Sãnitibus per feciales dediti recepti non sunt. post annum deinde vrbis conditæ quadringentesimum ferè & septuagesimum bellum cum rege Pyrrho sumtum est. ea tempestate Epicurus Atheniensis & Zeno Citiensis philosophi celebres erant: eodemque tempore C. Fabricius Luscinus & Q. Æmilius Papus censores Romæ fuerunt; & P. Cornelium Rufinum, qui bis consul & dictator fuerat, senatu mouerunt: causamque isti notæ subscripserunt, quòd eum comperissent argenti facti cœnæ gratia decem pondo libras habere. Anno deinde post Romam conditam quadringentesimo fermè nonagesimo, consulibus Appio Claudio, cui cognomentum Caudex fuit, Appij illius Cæci fratre & M. Fuluio Flacco, bellum aduersum Pœnos primum cœptum est. neque diu post, Callimachus poëta Cyrenensis Alexandriæ, apud Ptolemæum regem, celebratus est. annis deinde posteà paulo pluribus quam viginti, pace cum Pœnis facta, consulibus Claudio Centone Appij Cæci filio & M. Sempronio Tuditano, primus omnium L. Liuius poëta fabulas docere Romæ cœpit, post Sophoclis & Euripidis mortem annis plus ferè centum & sexaginta, post Menandri annis circiter quinquaginta duobus. Claudium & Tuditanũ Consules sequuntur Q. Valerius & C. Manilius: quibus natum esse Q. Enniũ poëtam M. Varro, in primo de poëtis libro, scripsit: eumque, cum septimũ & sexagesimum annum ageret, duodecimũ annalem scripsisse; idque ipsum Ennium in eodem libro dicere. Anno deinde post Romam conditam quingentesimo vndeuicesimo Sp. Caruilius Ruga primus Romæ de amicorum sententia diuortium cum vxore fecit, quod sterilis esset, iurassetque apud censores vxorem se liberûm quærendorum causa habere. eodemque anno Cn. Næuius

poëta fabulas apud populum dedit; quem M. Varro, in libro de poëtis primo, stipendia fecisse ait bello Pœnico primo; idque ipsum Næuium dicere in eo carmine, quod de eodem bello scripsit. Porcius autem Licinius serius poëticam Romæ cœpisse dicit in his versibus:

Pœnico bello secundo Musa pinnato gradu
Intulit sese bellicosam in Romuli gentem feram.

ac deinde annis ferè post quindecim bellum aduersus Pœnos sumtum est: atque non nimium longè M. Cato orator in ciuitate & Plautus poëta in scena floruerunt. isdemque temporibus Diogenes stoicus & Carneades academicus & Critolaus peripateticus ab Atheniensibus, ad senatum populi Romani, negotij publici gratia legati sunt. neque magnò interuallo postea Q. Ennius, & iuxta Cæcilius & Terentius, ac subinde & Pacuuius, & Pacuuio iam sene Accius, clariorque tunc in poëmatis eorum obtrectandis Lucilius fuit. sed progressi longius sumus; cum finem proposuerimus annotatiunculis istis bellum Pœnorum secundum.

A. GELLII NOCTIVM ATTICARVM COMMENTARIVS LIBER DVODEVICESIMVS.

CAPVT I.

Disputationes à philosopho stoico & contrà à peripatetico, arbitro Fauorino, factæ: quæsitumque inter eos, quantum in perficienda vita beata virtus valeret; quantumque esset in iis quæ dicuntur extranea.

FAmiliares Fauorini erant duo quidam non incelebres in vrbe Roma philosophi. eorum fuit vnus peripateticæ disciplinæ sectator, alter stoicæ. his quondam ego acriter atque contente pro suis vtrimque decretis propugnantibus, cum essemus vnà omnes Ostiæ cùm Fauorino, interfui. ambulabamus autem in litore cum iam aduesperasceret, æstate anni noui. atque ibi stoicus censebat & vitam beatam hominum virtute animi sola, et miseriam summam malitia sola posse effici, etiã si cetera bona omnia, quæ corporalia et externa appellarentur, virtuti deessent; malitiæ adessent. ille contra peripateticus miseram quidem vitam vitiis animi & malitia sola fieri concedebat; sed ad complendos omnes vitæ beatæ numeros virtutem solam nequaquam satis esse existimabat. quoniam & corporis integritas sanitasque, & honestus modus formæ, & pecunia familiaris, & bona existimatio, ceteraque omnia corporis & fortunæ bona necessaria viderentur perficiendæ beatæ vitæ.

reclamabat hoc in loco stoicus; & , tamquam duas ille res diuersas poneret, mirabatur: quod, cum essent malitia & virtus duo contraria, vita misera & beata quoque aquè contraria; non seruaret in vtrisque vim & naturam contrarij: & ad miseriam quidem vitæ conficiendam satis valere malitiam solam putaret, ad præstandam verò vitam beatam non satis virtutem solam esse diceret. atque id maximè dißidere neque conuenire dicebat, quod, qui profiteretur vitam nullo pacto beatam effici posse si virtus sola abesset, idem contra negaret beatam fieri vitam cum sola virtus adesset; & quem daret haberetque virtuti absenti honorem, eumdem petenti atque præsenti adimeret. Tum peripateticus perquam hercle festiue, Rogo te, inquit, cum bona venia respondeas, an existimes esse vini amphoram cum abest ab ea vnus congius? Hoc vbi accepit stoicus; Minimè, inquit, vini amphora dici potest ex qua abest congius. hoc vbi accepit peripateticus, vnus igitur, inquit, congius amphoram facere dici debebit: quoniam cum deest ille vnus, non fit vini amphora; & cum accesit, fit amphora. quod si id dicere absurdum est vno congio solo fieri amphoram; itidem absurdum est vna sola virtute vitam fieri beatam dicere; quoniam cum virtus abest, beata esse vita numquam potest. tum Fauorinus adspiciens peripateticum, Est quidem, inquit, argutiola hæc; qua de congio vini vsus es, exposita in libris: sed vt scis captio magis lepida, quam probum aut simile argumentum videri debet. congius enim, cum deest, efficit quidem ne sit iustæ mensuræ amphora; sed cum accedit & adiicitur, non ille vnus facit amphoram, sed supplet. virtus autem, vt isti dicunt, non accesio neque supplementum, sed sola ipsa vitæ beatæ instar est; & propterea vitam beatam ipsa sola vna cum adest facit. Hæc atque alia quædam minuta magis & nodosa, tamquam apud arbitrum Fauorinum, in suam vter-

que sententiam conferebant. sed cum iam prima fax noctis & densiores esse tenebræ cœpissent: prosecuti Fauorinum in domum ad quam deuertebat discessimus.

CAPVT II.

Cuiusmodi quæstionum certationibus Saturnalicia ludicra Athenis agitare soliti sumus; atque inibi inspersa quædam sophismata & ænigmata oblectatoria.

Saturnalia Athenis agitabamus hilarè prorsum & modestè, non, vt dicitur, remittentes animum. (nam remittere, inquit Musonius, animum quasi amittere est) sed demulcentes eum paulum atque laxantes iucundis honestisque sermonum illectationibus. Conueniebamus autem ad eamdem cœnam complusculi, qui Romani in Græciam veneramus; quique easdem auditiones eosdemque doctores colebamus. tum qui cœnulam ordine suo curabat præmium soluendæ quæstionis ponebat librum veteris scriptoris vel Græcum vel Latinum, & coronam è lauro plexam; totidemque res quærebat quot homines istic eramus. cumque eas omnis exposuerat; rem locumque dicendi sors dabat. quæstio igitur soluta corona & præmio donabatur; non soluta autem tramittebatur ad eum, qui sortitò successerat. idque in orbem vice pari seruabatur. si nemo dissoluebat quæstionis eius nodum; præmium ipsum & corona deo, cuius id festum erat, dicabatur. quærebantur autem res huiuscemodi, aut sententia poëtæ veteris lepidè obscura non anxiè, aut historiæ antiquioris requisitio, aut decreti cuiuspiã ex philosophia perperam inuulgati purgatio; aut captionis sophisticæ solutio, aut inopinati rariorisque verbi indagatio, aut tempus item in verbo perspicuo obscurissimum. itaque nuper quæsita esse memini

numerò

numero ſeptem: quorum prima fuit enarrátio horum verſuum, qui ſunt in ſatyris Q. Ennij, vno multifariam verbo concinniter implicati. quorum exemplum hoc eſt.

Nam qui lepidè poſtulat alterum fruſtrat;
Quem fruſtratur, fruſtra eum dicit fruſtra eſſe.
Nam qui ſeſe fruſtrari quem fruſtra ſentit,
Qui fruſtratur, is fruſtra eſt, ſi non ille eſt fruſtra.

Secunda quæſtio fuit, quonam modo audiri atque accipi deberet, quod Plato in ciuitate, quam in libris ſuis condidit, κοινὰς τὰς γυναῖκας eſſe cenſuit; & præmia viris fortibus ſummiſque bellatoribus poſuit ſauiationes puerorum & puellarum. Tertio in loco hoc quæſitum eſt, in quibus verbis captionum iſtarum fraus eſſet, & quo pacto diſtingui reſoluique poſſent. Quod non perdidiſti habes: cornua non perdidiſti: habes igitur cornua. *item altera captio.* Quod ego ſum id tu non es: homo igitur tu non es. *Quæſitum id quoque ibi eſt, quæ eſſet huius quoque ſophiſmatis reſolutio.* Cum mentior & mentiri me dico, mentior an verum dico? *poſteà quæſtio iſta hæc fuit.* Quam ob cauſam patricij Megalenſibus mutitare ſoliti ſint, plebes Cerealibus? *Secundum ea quæſitum hoc eſt; verbum*, verant, *quod ſignificat*, vera dicunt, *quiſnam veterum poëtarum dixerit? Sexta quæſtio fuit aſphodelum cuiuſmodi verbum ſit, quod Heſiodus in iſto verſu poſuerit.*

Οὐδ' ὅσον ἐν μαλάχῃ τε καὶ ἀσφοδέλῳ μέγ' ὄνειαρ:

& quid item Heſiodus ſe dicere ſentiat, cum dimidium plus eſſe toto dicit. Poſtrema quæſtionum omniũ hæc fuit; ſcripſerim, venerim, legerim, *cuius temporis verba ſint, præteriti an futuri, an vtriuſque. Hæc vbi ordine, quo dixi, propoſita atque ſingulis ſorte ductis diſputata ex-*

planataque sunt : libris coronisque omnes donati sumus; nisi ob vnam quæstionem, quæ fuit de verbo, verant. *nemo enim tum commeminerat dictum esse à Q. Ennio id verbum in decimotertio annalium in isto versu.*

Satin vates verant ætate in agunda?

Corona igitur huius quæstionis deo feriarum istarum Saturno data est.

CAPVT III.

Quid Aeschines rhetor in oratione, qua Timarchum de impudicitia accusauit, Lacedæmonios statuisse dixerit super sententia probatissima quam improbatissimus homo dixisset.

AEschines vel acerrimus prudentissimusque oratorum, qui apud conciones Atheniensium floruerunt, in oratione illa sæua criminosaque & virulenta, qua Timarchum de impudicitia grauiter insigniterque accusauit nobile & illustre consilium Lacedæmoniis dedisse dicit virum indidem ciuitatis eiusdem principem virtute atque ætate magna præditum. Populus, inquit, Lacedæmonius de summa republica sua, quidnam esset vtile et honestum, deliberabat. tum exsurgit, sententiæ dicendæ gratia, homo quispiam turpitudine pristinæ vitæ defamatissimus, sed lingua tunc atque facundia nimium quantum præstabilis. consilium, quod dabat quodque oportere fieri suadebat, acceptum ab vniuersis & complacitum est: futurumque erat ex eius sententia populi decretum. ibi vnus ex illo principum ordine, quos Lacedæmonij ætatis dignitatisque maiestate tamquam arbitros & magistros disciplinæ publicæ verebantur, commoto irritatoque animo exsilit: & Quænam, inquit, Lacedæmonij ratio, aut quæ tandem

ſpes erit, vrbem hanc & hanc rempublicam ſaluam inexpugnabilemque eſſe diutius poſſe, ſi huiuſcemodi anteactæ vitæ hominibus conſiliariis vtemur? quod ſi proba iſta hæc & honeſta ſententia eſt; quæſo vos, non ſinamus eamdē dehoneſtari turpiſſimi auctoris contagio. atque vbi hoc dixit, elegit virum fortitudine atque iuſtitia præter alios præſtantem, ſed inopi lingua & infacundum; iuſſitque eum, conſenſu petituque omnium, eamdem illam ſententiam diſerti viri cuicuimodi poſſet verbis dicere: vt nulla prioris mentione habita ſcitum atque decretum populi ex eius vnius nomine fieret, quod ipſum denuo dixerat. atque ita, vt ſuaſerat prudentiſſimus ſenex, factum eſt. ſic bona ſententia manſit. turpis auctor mutatus eſt.

CAPVT IIII.

Quod Sulpicius Apollinaris prædicantē quemdam à ſeſe vno Salluſtij hiſtorias intelligi illuſit, quęſtione propoſita, quid verba iſta apud Salluſtium ſignificarent; *perincertum ſtolidior an vanior.*

CVm iam adoleſcentuli Romæ prætextam & puerilem togam mutaſſemus; magiſtroſque iam nobiſmetipſi exploratiores quæreremus: in Sandaliario forte apud librarios fuimus; cum ibi in multorum hominum cœtu Apollinaris Sulpicius, vir in memoria noſtra præter alios doctus, iactatorem quempiam & venditatorem Salluſtianæ lectionis irriſit illuſitque genere illo facetiſſimæ diſsimulationis, qua Socrates ad ſophiſtas vtebatur. nam cum ille ſe vnum & vnicum lectorem eſſe enarratoremque Salluſtij diceret; neque primam tantum cutem ac ſpe-

ciem sententiarum sed sanguinem quoque ipsum ac medullam verborum eius eruere atque introspicere penitus prædicaret. tum Apollinaris amplecti venerarique se doctrinas illius dicens, Per, inquit, magister optime, exoptatus mihi nunc venis cum sanguine & medulla Sallustij verborum. hesterno enim die quærebatur ex me, quidnam verba eius hæc in quarto historiarum libro de Cn. Lentulo scripta significent; de quo incertum fuisse ait stolidiorne esset an vanior: eaque ipsa verba, uti sunt à Sallustio scripta, dixit. At Cn. Lentulus patriciæ gentis, collega eius cui cognomentum Clodiano fuit, perincertum stolidior an vanior, legem de pecunia, quam Sulla emtoribus bonorum remiserat, exigenda promulgauit. *quæsitum ergo ex se Apollinaris neque id se dissoluere potuisse aßeuerabat, quid esset* vanior *& quid* stolidior: *quoniam Sallustius sic ea seperasse atque opposuiße inter se videretur, tamquam diuersa ac dißimilia, nec eiusdem utraque vitij forent: ac propterea petebat, uti se doceret significationes utriusque vocis & origines. Tum ille rictu oris labearumque ductu contemni à se ostendens & rem de qua quæreretur & hominem ipsum qui quæreret, Priscorum, inquit, & remotorum ego verborum medullas & sanguinem, sicuti dixi, perspicere & elicere soleo; non istorum quæ proculcata vulgo & protrita sunt. ipso illo quippe Cn. Lentulo stolidior est & vanior, qui ignorat eiusdem stultitiæ esse vanitatem & stoliditatem. sed ubi hoc dixit: media ipsa sermonum reliquit; & abire cœpit. nos deinde eum tenebamus; urgebamusque, & cumprimis Apollinaris; ut de vocabulorũ istorum vel differentia vel, si ei ita videretur, similitudine plenius apertiusque dißereret; & ut ne sibi inuideret discere volenti orabat. atque ille, se iã plane illudi ratus, negotium sibi esse causatur, et digreditur.*

nos autem postcà ex Apollinari didicimus vanos *propriè dici, non, vt vulgus diceret, desipientes aut hebetes aut ineptos, sed vt, veterum doctißimi dixissent, mendaces & infidos & leuia inaniaque pro grauibus & veris astutißimè componentes: stolidos autem vocari non tā stultos & excordes, quam tætros & molestos & illepidos, quos Græci μοχθηροὺς καὶ φορτικοὺς dicerent. etyma quoque harum vocum & origines scriptas eße dicebat in libris Nigidianis. quos requisitos ego & repertos cum primarum significationum exemplis, vt commentariis harum noctium inferrem, notaui; & intulisse iam me aliquo in loco commentationibus istis existimo.*

CAPVT V.

Quod Q. Ennius in ſeptimo annali *quadrupes eques*, ac non, *quadrupes equus* vt legunt multi, ſcriptum reliquit.

CVm Antonio Iuliano rhetore, viro hercle bono & facundiæ florentis, complures adoleſcentes familiares eius Puteolis æstiuarum ludum & iocum in litteris amœnioribus & in voluptatibus pudicis honeſtiſque agitabamus. atque ibi tunc Iuliano nuntiatur ἀναγνώστην *quemdam, non indoctum hominem, voce admodum ſcita & canora Ennij annales legere ad populum in theatro. Eamus, inquit, auditum neſcio quem iſtum Ennianiſtam. hoc enim ſe ille nomine appellari volebat. Quem cum iam inter ingentes clamores legentem inuenißemus (legebat autem librum ex annalibus Ennij ſeptimum) hos eum primum verſus perperam pronuntiantem audiuimus;*

Denique vi magna quadrupes equus atque elephanti

Proiiciunt sese.

neque postea multis versibus additis, celebrantibus eum laudantibusque omnibus, discessit. Tum Iulianus egrediens è theatro, Quid vobis, inquit, de hoc anagnosta & de quadrupede equo videtur? sic enim profecto legit.

Denique vi magna quadrupes equus atque elephanti
Proiiciunt sese.

& quid putatis, si magistrum praelectoremque habuisset alicuius aeris, quadrupes equus, *dicturum fuisse, ac non* quadrupes eques? *quod ab Ennio ita scriptum relictumque esse nemo vnus litterarum veterum diligens dubitauit. cumque aliquot eorum, qui aderant,* quadrupes equus, *apud suum quisque grammaticum legisse se dicerent; & mirarentur quidnam esset,* quadrupes eques: *Vellem vos, inquit, optimi iuuenes, tam accurate Q. Ennium legisse, quam P. Vergilius legerat: qui hunc eius versum secutus in Georgicis suis* equitem *pro* equo *posuit his in versibus;*

Frena Pelethronij Lapithae gyrosque dedere
Impositi dorso, atque equitem docuere sub armis
Insultare solo & gressus glomerare superbos.

in quo loco, equitem, *si quis modo non inscitè ineptéque argutior sit, nihil potest accipi aliud nisi,* equum. *pleraque enim veterum aetas & hominem equo insidentem & equum qui insideretur* equitem *dixerunt. propterea equitare etiam, quod verbum è vocabulo equitis inclinatum est, & homo equo vtens & equus sub homine gradiens dicebatur. Lucilius adeò vir adprimè lingua Latina sciens* equum equitare *dicit his versibus.*

Quîs hinc currere equum nos atque equitare videmus
His equitat curritque oculis.

Sed enim contentus, inquit, ego his non fui: & vt non turbidæ fidei nec ambiguæ sed vt puræ liquentisque esset equus*ne an* eques *Ennius scriptum reliquisset; librum summæ atque reuerendæ vetustatis, quem ferè constabat Lampadionis manu emendatum, studio precioque multo vnius versus inspiciendi gratia conduxi: &,* eques, *non,* equus, *scriptum in eo versu inueni. Hæc tum nobis Iulianus & multa alia eruditè simul & affabiliter dixit. sed eadem ipsa post etiam in peruolgatis commentariis scripta offendimus.*

CAPVT VI.

Quod Aelius Melissus, in libro cui titulum fecit, *de loquendi proprietate,* quem cum ederet *cornũ esse copiæ* dicebat, rẽ scripsit neque dictu neque auditu dignam; cum differre *matronam* & *matremfamilias* existimauit differentia longe vanissima.

AElius Melissus in nostra memoria fuit Romæ summi quidem loci inter grammaticos & temporis; sed maiore in litteris erat iactãtia & σοφιςείᾳ quam opera. is præter alia, quæ scripsit compluria, librum cõposuit, vt tũ videbatur cum est editus, doctrinæ incluta. ei libro titulus est ingentis cuiusdam illecebræ ad legẽdum scriptus. quippe est, de loquendi proprietate. *quis adeò existimet loqui se recte atque propriè posse, nisi illas Melissi proprietates perdidicerit? ex eo libro hæc verba sunt,* Matrona est, quæ semel peperit; quæ sæpius, materfamilias: sicuti sus quæ semel peperit; porcetra quæ sæpius,

utrum autem hoc de matrona ac de matrefamilias Melissus excogitauerit ipse & coniectauerit; an scriptum ab alio quo legerit, hariolis profectò est opus. nam de porcetra habet sane auctorem Pomponium in Atellana, quæ hoc eodem vocabulo inscripta est. sed matronam non esse appellatam, nisi quæ semel peperit, neque matremfamilias nisi quæ sæpius, nullis veterum scriptorum auctoritatibus confirmari potest. enimuerò illud impendio probabilius est, quod idonei vocum antiquarum enarratores tradiderunt, matronam dictam esse propriè, quæ in matrimonium cum viro conuenisset, quoad in eo matrimonio maneret, etiam si liberi nondum nati forent: dictamque esse ita à matris nomine non adepto iam, sed cum spe & omine mox apiscendi. vnde ipsum quoque matrimonium dicitur. matrem autem familias appellatam esse eam solam, quæ in mariti manu mancipioque aut in eius, in cuius maritus manu mancipioque esset. quoniam non in matrimonium tantum sed in familiam quoque mariti & in sui heredis locum venisset.

CAPVT VII.

Quem in modum Fauorinus tractauerit intempestiuum quemdam de verborum ambiguitatibus quærentem: atque ibi quot significationes capiat *concio*.

Domitio homini docto celebrique in vrbe Roma grãmatico; cui cognomentum Insano factum est, quoniam erat natura intractabilior & morosior. ei Domitio Fauorinus noster cum fortè apud fanum Carmentis obuiam venisset; atque ego cum Fauorino essem: Quæso, inquit, te magister dicas mihi, nam errauí; quod, cum vellem δημηγορίας *Latinè dicere, conciones dixi?*

dubito quippe & requiro, an veterum eorum, qui electius locuti sunt, pro verbis & oratione dixerit quis concionem. tum Domitius voce atque vultu atrociore, Nulla, inquit, prorsus bonæ salutis spes reliqua est; cum vos quoque philosophorum illustrißimi nihil iam aliud quam verba auctoritatésque verborum cordi habeatis. mittam autem librum tibi in quo id reperias quod quæris. ego enim grammaticus vitæ iam atque morum disciplinas quæro: vos philosophi mera estis, vt M. Cato ait, mortuaria gloßaria. namqui colligitis lexidia, res tætras & inanes & friuolas, tamquam mulierum voces præficarum. atque vtinam, inquit, muti omnes homines essemus! minus improbitas instrumenti haberet. cumque digreßi essemus: Non tempestiuè, inquit Fauorinus, hunc hominem acceßimus. videtur enim mihi ἐπισημαίνεσθαι. scitote, inquit, tamen intemperiem istam, quæ μελαγχολία dicitur, non paruis nec abiectis ingeniis accidere; ἀλλὰ εἶναι σχεδόν τι τὸ πάθος τοῦτο ἡρωικόν; & veritates plerumque fortiter dicere sed respectũ non habere μήτε καιροῦ μήτε μέτρου. vel ipsum quale hoc existimatis, quod nunc de philosophis dixit? nonnè, si id Antisthenes aut Diogenes dixißet, dignum memoria visum esset? misit autem paulo post Fauorino librum quem promiserat. Verrij, inopinor, Flacci erat. in quo scripta ad hoc genus quæstionis pertinentia hæc fuerunt. senatũ *dici & pro loco & pro hominibus;* ciuitatem *& pro loco & pro oppido & pro iure quoque omnium & pro hominum multitudine;* tribus *quoque &* decurias *dici & pro loco & pro iure & pro hominibus:* concionem *autem tria significare, locũ & verba suggestumque, vnde verba fierent. sicut M. Tullius, in oratione quæ inscripta est contra concionem Q. Metelli,* Escendi, *inquit,* in concionem: concursus est populi factus. *sicut* idem

M. Tullius in Oratore ait; Conciones sæpe exclamare vidi cũ aptè verba cecidissent. etenim exspectant aures vt verbis colligetur sententia. *item significare cœtum populi aßistentis, item orationem ipsam quæ ad populum diceretur. exempla in eo libro scripta non erant. sed nos postea Fauorino desideranti harum omnium significationum monumenta & apud Ciceronem, sicuti supra scripsi, & apud eligantißimos veterum reperta exhibuimus. Id autem quod potißimum expetebat*, concionem *esse dictam pro verbis & oratione, docui titulo Tulliani libri, qui à M. Cicerone inscriptus est*; Contra concionem Q. Metelli. *quo nihil profectò significatur aliud, quam ipsa, quæ à Metello dicta est, oratio.*

CAPVT VIII.

Ὁμοιοτέλευτα καὶ ὁμοιόπτωτα atque alia id genus, quæ ornamenta orationis putantur, inepta esse & puerilia Lucilii quoque versibus declarari.

Ὁμοιοτέλευτα καὶ ἰσοκατάληκτα καὶ πάρισα καὶ ὁμοιόπτωτα, *ceteraque huiusmodi scitamenta, quæ isti* ἀπειρόκαλοι, *qui se Isocratios videri volunt, in collocandis verbis immodicè faciunt & rancidè, quam sint insubida & inertia & puerilia facetißimè hercle significat in quinto satyrarum Lucilius. nam vbi est cum amico conquestus, quod ad se ægrotum non viseret; hæc ibidem addit festiuiter.*

Quo me habeam pacto, tametsi non quæris docebo;
Quãdo in eo numero mansti, quo in maxima nunc est

Pars hominum, vt periisse velis, quem nolueris cum
Visere debueris. hoc, NOLVERIS, & DEBVERIS, te
Si minus delectat quod ἄτεχνον Isocratiũ est; ὀχληρῶδές que simul totum ac συμμειρακιῶδες:
Non operam perdo. Si tu hic. * *.

CAPVT X.

Quid significet apud M. Catonem verbum, *insecenda*; quodque *insecenda* potius legendum sit, quam quod plerique existimant *insequenda*.

IN libro vetere, in quo erat oratio M. Catonis de Ptolemæo contra Thermum, sic scriptum fuit. Sed si omnia dolo fecit; omnia auaritiæ atque pecuniæ causa fecit, eiusmodi scelera nefaria, quæ neque insecenda fanda neque legenda audiuimus: supplicium pro factis dare oportet. insecenda *quid esset quæri cœptum. tum, ex his qui aderant, alter litterator fuit, alter litteras sciens. hi duo inter sese dissentiebãt. & grammaticus quidem contendebat.* insequẽda *enim scribi, inquit, debet, non,* insecenda. *quoniam* insequens *significat: dictumque est* inseque, *quasi, perge dicere & insequere. itaque ab Ennio scriptum in his versibus:*

Inseque musa manu Romanorum induperator
Quod quisque in bello gessit cum rege Philippo.

alter autem ille eruditior nihil mendosum, sed rectè atque integrè scriptum esse perseuerabat; & Velio Longo non homini indocto fidem esse habendam: qui in commentario, quod fecisset de vsu antiquæ locutionis, scripserit nõ inse-

que legēdum apud Ennium, sed insere; ideoque à veteribus, quas narrationes dicimus, insectiones, esse appellatas: Varronem quoque versum hunc Plauti de Menæchmis,

Hæc nihilo mihi videntur esse sectius quam somnia,

sic enarrasse; nihilo magis narranda esse quam si ea essent somnia. hæc illi inter se certabant. Ego arbitror & à M. Catone insecenda & à Q. Ennio insece scriptum sine, v, littera. offendi enim in bibliotheca Patrensi librum veræ vetustatis Liuij Andronici, qui inscriptus est ὀδύσσεια. in quo erat versus primus, cum hoc verbo, sine v, littera.

Virum mihi Casmœna insece versutum;

factus ex illo Homeri versu:

ἄνδρα μοὶ ἔννεπε μοῦσα πολύτροπον.

illi igitur ætatis & fidei magnæ libro credo. nam quod in versu Plautino est, sectius quam somnia; nihil in alteram partem plus argumenti habet. Etiamsi veteres autem non inseque, sed insece dixerunt, credo quia erat leuius leniusque: tamen eiusdem sententiæ verbum videtur. nam & sequo & sequor & item secta & sectio consuetudine loquendi differunt: sed qui penitus inspexerit, origo & ratio vtriusque vna est. doctores quoque & interpretes vocum Græcarum ἄνδρα μοι ἔννεπε μοῦσα, καὶ, ἔσπετε νῦν μοι μοῦσαι; dictum putant quod Latine inseque dicitur. namque in altero, n, geminum, in altero, p, esse tralatum dicunt. sed etiam ipsum illud ἔπη, quod significat verba aut versus, non aliunde esse dictum tradunt, quam ἀπὸ τοῦ ἔπεσθαι καὶ εἰπεῖν. eadem ergo ratione antiqui nostri narrationes sermonesque insectiones appellitauerunt.

CAPVT X.

Errare istos, qui in exploranda febri pulsus venarum pertentari putant, non arteriarum.

IN Herodis C. V. *villam, quæ est in agro Attico, loco qui appellatur Cephisiæ; aquis & lucis & nemoribus frequentem æstu anni medio concesseram. ibi aluo mihi cita & accedente febri rapida decubueram. Eo Caluisius Taurus philosophus & alij quidam sectatores eius, cum Athenis visendi mei gratia venißent: medicus, qui tum in his locis repertus aßidebat mihi, narrare Tauro cœperat quid incommodi paterer; & quibus modulis quibusque interuallis accederet febris decederetque. tum in eo sermone, cum iam me sinceriore corpusculo factũ diceret, Potes, inquit, Tauro, tu quoque idipsum comprehendere* ἐὰν ἅψῃ αὐτοῦ τῆς φλεβός; *quod nostris verbis profectò ita dicitur, si attigeris venam illius. Hanc loquendi imperitiam, quod venam pro arteria dixißet, cum in eo docti homines, qui cum Tauro erant, tamquam in minime vtili medico offendißent, atque id murmure & vultu ostenderent: tum ibi Taurus, vt mos eius fuit, satis leniter Certi, inquit, sumus vir bone, non ignorare te quid vena appelletur, & quid arteria; quod venæ quidem suapte vi immobiles sint, & sanguinis tantum demittendi gratia explorentur; arteriæ autem motu atque pulsu suo habitum & modum febrium demonstrent: sed, vt video, peruolgatè magis quam inscitè locutus es. non enim te solum sed alios quoque itidem errantis audiui venam pro arteria dicere. fac igitur vt experiamur eligantiorem esse te in medendo, quam in dicendo; & cum dijs bene volentibus opera tua sistas hunc nobis sanum atque validum quam citißime. Hoc ego postea cum in me-*

dico reprehensum esse meminissem; existimaui non medico soli sed omnibus quoque hominibus liberis liberaliterque institutis turpe esse, ne ea quidem cognouisse ad notitiam corporis nostri pertinentia, quæ non altius occultiusque remota sunt; & quæ natura nobis tuendæ valetudinis caussa & in promtu esse & in propatulo voluerit: ac propterea, quantum temporis habui subsiciui, medicinæ quoque libros attigi, quos arbitrabar esse idoneos ad docendum; & ex his, cum alia pleraque ab isto humanitatis vsu non aliena, tum de venis quoque & arterijs didicisse videor ad hunc fermè modum. vena est conceptaculum sanguinis, quod ἀγγεῖον medici vocant, mixti confusique cum spiritu naturali; in quo plus sanguinis est, minus spiritus. arteria est conceptaculum spiritus naturalis mixti confusique cum sanguine; in quo plus spiritus est, minus sanguinis. σφυγμὸς autem est intentio motus & remissio in corde & in arteria naturalis non arbitraria. à medicis autem veteribus oratione Græca ita definitus est; σφυγμός ἐστιν διαστολὴ καὶ συστολὴ ἀδιαίρετος ἀρτηρίας καὶ καρδίας.

CAPVT XI.

Verba ex carminibus Furii Antiatis inscitè à Cæsellio Vindice reprehensa, versusque ipsi, in quibus ea verba sunt subscripti.

NOn hercle idem sentio cum Cæsellio Vindice grammatico, vt mea opinio est, haud quaquam inerudito. verum hoc tamen petulanter insciteque; quod Furium veterem poetam dedecorasse linguam Latinam scripsit huiuscemodi vocum fictionibus, quæ mihi quidem neque abhorrere à poetica facultate visæ sunt, neque dictu profatuque ipso tetræ aut insuaues esse; sicuti sunt quæ-

dam alia ab illustribus poetis ficta durè & rancidè. quæ reprehendit autem Cæsellius Furiana, hæc sunt; quod terram in lutum versam lutescere *dixerit, & tenebras in noctis modum factas* noctescere, *& pristinas reciperare vires* virescere; *& quod ventus mare cæruleum crispicans nitefacit*, purpurat *dixerit, & opulentum fieri* opulescere. *Versus autem ipsos ex poematis Furianis, in quibus hæc verba sunt, subdidi.*

Sanguine diluitur tellus. caua terra lutescit.
Omnia noctescunt tenebris caliginis atræ.
Increscunt animi. virescunt vulnere vires.
Hic fulica leuis volitat super æquora classis;
Spiritus Eurorum viridis cum purpurat vndas;
Quo magis in patriis possint opulescere cãpis.

CAPVT XII.

Morem istum veteribus nostris fuisse verba *patiẽdi* mutare ac vertere in *agendi* modum.

I*D quoque habitum est in oratione faciẽda eligantiæ genus, vt, pro verbis habentibus patiendi figuram, agẽtia ponerent; ac deinde hæc vice inter se mutua verterent. Terentius in comœdia:*

Pallium, *inquit*, face vt splendeat.

nonne hoc impendio venustius gratiusque est, quam si diceret, ne maculetur? *Plautus etiam non dissimiliter,*

Quid est hoc? rugat pallium. amictus nõ sum commode.

itidem Plautus, pulueret, *dicit quod non puluere im-*

pleat sed quod ipsum pulueris plenum sit:

— Exi tu Daue,
Age, sparge; mundum esse hoc vestibulum volo.
Venus ventura est nostra, non hoc pulueret.

in Asinaria quoque contemples *dicit, pro* contempleris.

Mecum caput contemples, si quidem è re cõsultas tua.

Cn. Vellius in annalibus. Postquam tempestas sedauit, Atherbal taurum immolauit. *M. Cato in Originibus,* Eodem conuenæ complures ex agro accessitauere. eo res eorum auxit. *Varro in libris, quos ad Marcellum de lingua Latina fecit.* In priore verbo graues prosodiæ, quæ fuerunt, manent. reliquæ mutant. mutant, *inquit elegantißimè pro,* mutantur. *potest etiam id quoque ab eodem Varrone in* VII. *Diuinarum similiter dictum videri.* Inter duas filias regum quid mutet, inter Antigonam & Tulliam est animum aduertere. *Verba autem patiendi pro agentibus, in omnibus fermè veterum scriptis, reperiuntur: ex quibus sunt pauca ista, quæ nunc meminimus.* Muneror te, *pro,* munero, *&* significor, *pro,* significo, *&* sacrificor, *pro,* sacrifico, *&* assentior, *pro,* assentio, *&* feneror, *pro,* fenero, *&* pigneror, *pro,* pignero. *& alia istiusmodi pleraque, proinde vt in legendo fuerint obuia, notabuntur.*

CAPVT XIII.

Quali talione Diogenes philosophus vsus sit pertẽtatus a dialectico quodam sophismatio impudenti.

SAturnalibus Athenis alea quadam festiua & honesta lusitabamus huiuscemodi. vbi conueneramus complusculi eiusdem studij homines; ad lauandi tempus captiones, quæ sophismata appellantur, mente agitabamus; easque quasi talos aut tesserulas in medium vice sua quisque iaciebamus. captionis solutæ aut parum intellectæ præmium pœnave erat nummus sestertius vnus. hoc ære collecto, quasi manuario, cœnula curabatur omnibus, qui eum lusum luseramus. erant autem captiones ad hoc ferè exemplum; tametsi Latina oratione non satis scitè ac pænè etiam illepidè exponuntur. quod nix est, hoc grando non est. nix autem alba est. grando igitur alba non est. *item aliud non dißimile.* quod homo est, hoc non est equus. homo autem animal est. equus igitur animal non est. *dicere ergo debebat, qui ad sophisma diluendum ac refellendum ritu aleatorio vocatus erat, in qua parte quoque in verbo captio foret; quid dari concedique non oporteret. nisi dixerat; nummo singulo multabatur. ea multa cœnam iuuabat. libet autem dicere, quam facetè Diogenes sophisma id genus, quod supra dixi, à quodam dialectico ex Platonis diatriba per contumeliam propositum remuneratus sit. nam cum ita rogasset dialecticus:* quod ego sum, id tu non es, *& Diogenes annuißet: atque ille addidißet;* homo autem ego sum: *tum id quoque aßensus eßet, & contra dialecticus ita conclusißet;* homo igitur tu non es: *hoc quidem, inquit Diogenes, falsum est. &, si verum id fieri vis, à me incipe.*

CAPVT XIIII.

Quid ſit numerus *hemiolios*, quid *epitritos*: & quod vocabula iſta nō facile noſtri auſi ſunt vertere in linguam Latinam.

Figuræ quædā numerorum, quas Græci certis nominibus appellant, vocabula in lingua Latina non habent. ſed qui de numeris Latinè ſcripſerunt, Græca ipſa dixerunt. fingere autem noſtra, quoniam id abſurdè futurum erat, noluerunt quale enim fieri nomen poſſet hemiolio numero aut epitrito? eſt autem hemiolios, *qui numerum aliquem in ſeſe habet, dimidiumque eius: vt tres ad duo, quindecim ad decem, triginta ad viginti.* epitritos *eſt, qui habet totum aliquem numerum & eiuſdem partem tertiam: vt quatuor ad tres, duodecim ad nouem, quadraginta ad triginta. hæc autem notare meminiſſeque non eſſe abs re viſum eſt: quoniam, vocabula iſta numerorum niſi intelliguntur, rationes quædam ſubtiliſsimæ in libris philoſophorum ſcriptæ percipi non queunt.*

CAPVT XV.

Quod M. Varro in herois verſibus obſeruauerit rem nimis anxiæ & curioſæ obſeruationis.

IN longis verſibus, qui hexametri vocantur, item in ſenarijs, animaduerterunt metrici duos primos pedes item extremos duo habere poſſe ſingulos integras partes orationis; medios haud vmquam poſſe: ſed conſtare eos ſemper ex verbis aut diuiſis aut mixtis atque confuſis. Marcus etiam Varro, in libris diſciplina-

rum, scripsit obseruaße se in versu hexametro; quod omni-modo quintus semipes verbum finiret; & quod priores quinque semipedes æque magnam vim haberent in efficiendo versu, atque alij posteriores septem: idque ipsum ratione quadam geometrica fieri differit.

A. GELLII NOCTIVM ATTICARVM COMMENTARIVS LIBER VNDEVICESIMVS.

CAPVT I.

Responsio cuiusdam philosophi interrogati quam ob causam maris tempestate palluerat.

NAVIGABAMVS, Caßiopeia ad Brundisium, mare Ionium violentum & vastum & iactabundum. nox deindeque diem primum secuta est: in ea ferè tota ventus à latere sæuiens nauem vndis compleuerat. tum postea complorantibus nostris omnibus atque in sentina satis agentibus dies quidem tandem illuxit: sed nihil de periculo neque de sæuitia amissum. quin turbines etiam crebriores, & cælum atrum; & fumigantes globi, & figuræ quædam nubium metuendæ, quas τυφῶνας vocabant, impendere imminereque ac depreßuræ nauem videbantur. in eadem fuit philosophus in disciplina stoica celebratus, quem ego Athenis cognoueram non parua virum

auctoritate, satisque attentè discipulos iuuenes continentem. Eum tunc in tantis periculis inque illo tumultu cæli marisque requirebam oculis; scire cupiens quonam statu animi & an interritus intrepidusque esset. atque ibi hominem conspicimus impauidum & extrilidū ploratus quidem nullos, sicuti ceteri omnes, nec vllas eiusmodi voces cientem, sed coloris & vultus turbatione non multum à ceteris differentem. At vbi cælum enituit, & deferbuit mare, & ardor ille periculi deflagrauit: accedit ad stoicum Græcus quispiam diues ex Asia, magno, vt videbamus, cultu paratuque rerum & familiæ; atque ipse erat multis corporis animique delicijs diffluens. Is quasi illudens, Quid hoc est, inquit, ô philosophe, quod, cum in periculis essemus, timuisti tu & palluisti? ego neque timui neque pallui. & philosophus aliquantum cunctatus an respondere ei conueniret, Si quid ego, inquit, in tanta violentia tempestatum videor paulum pauefactus; non tu istius rei ratione audienda dignus es. sed tibi sane Aristippus ille pro me responderit: qui, in simili tempore à simillimo tui homine interrogatus quare philosophus timeret, cum ille contra nihil metueret; non eamdem esse causam sibi atque illi respondit. quoniam is quidem esset non magno opere sollicitus pro anima nequißimi nebulonis; ipsum autem pro Aristippi anima timere. his tunc verbis stoicus diuitem illum Asiaticum à sese amolitus est. sed postea cum Brundisium aduentaremus, mallitique essent venti maris: percunctatus eum sum, quænam illa ratio eßet pauoris sui, quam dicere ei supersedisset, à quo fuerat non satis dignè compellatus. atque ille mihi placide & comiter, Quoniam, inquit, audiendi cupidus es, audi quid super isto breui quidem sed necessario & naturali pauore maiores nostri conditores sectæ stoicæ

senserint. vel potius, inquit lege: & facilius credideris si legas, & memineris magis. atque ibi coram ex sarcinula sua librum protulit Epicteti philosophi quintum διαλέξεων; quas ab Arriano digestas congruere scriptis Ζήνωνος & Chrysippi non dubium est. in eo libro Graeca scilicet oratione scriptum ad hanc sententiam legimus. Visa animi, quas φαντασίας philosophi appellant, quibus mens hominis prima statim specie accidentis animum rei pellitur, non voluntatis sunt neque arbitraria; sed vi quadam sua inferunt sese hominibus. noscitandae probationes autem, quas συγκαταθέσεις vocant, quibus eadem visa noscuntur ac diiudicantur; voluntariae sunt fiuntque hominum arbitratu. propterea cum sonus aliquis formidabilis aut caelo aut ex ruina aut repentinus nescius periculi nuntius vel quid aliud eiusmodi factum; sapientis quoque animum paulisper moueri, & contrahi, & pallescere necessum est, non opinione alicuius mali praecepta; sed quibusdam motibus rapidis & inconsultis officium mentis atque rationis praeuertentibus. mox tamen ille sapiens ibidem τὰς τοιαύτας φαντασίας, visa isthaec animi sui terrifica non approbat; hoc est, οὐ συγκατατίθεται, οὐδὲ προσεπιδοξάζει, sed abiicit respuitque: nec ei metuendum esse in his quicquam videtur. Atque hoc inter insipientis sapientisque animum differre dicunt, quod insipiens, qualia sibi esse primo animi sui pulsu visa sunt saeua & aspera, talia esse vero putat; & eadem incepta, quae quasi iure metuenda sint, sua quoque assensione approbat, καὶ προσεπιδοξάζει, hoc enim verbo Stoici, cum super ista re disserunt, vtuntur. sapiens autem, cum breuiter & strictim colore atque vultu motus est, οὐ συγκατατίθεται; sed

tibus præuinctus. cetera ex tribus alijs sensibus proficiscẽtes hominum esse tantum propria videntur. Verba super hac re Aristotelis philosophi adscripsi; vt vel auctoritas clari atque incluti viri tam infamibus nos voluptatibus deterreret.

Διὰ τί οἱ κατὰ τὴν τῆς ἁφῆς ἢ γεύσεως ἡδονὴν γιγνομένην ἂν ὑπερβάλλωσιν, ἀκρατεῖς λέγονται. οἵ τε γὰρ περὶ τὰ ἀφροδίσια, ἀκόλαστοι, οἵ τε περὶ τὰς τῆς τροφῆς ἀπολαύσεις. τῶν δὲ κατὰ τὴν τροφὴν, ἀπ' ἐνίων μὲν ἐν τῇ γλώττῃ τὸ ἡδύ· ἀπ' ἐνίων δὲ, ἐν τῷ λάρυγγι. διὸ καὶ Φιλόξενος γεράνου λάρυγγα εὔχετο ἔχειν. οἱ δὲ κατὰ τὴν ὄψιν καὶ τὴν ἀκοὴν, οὐκέτι. ἢ διὰ τὸ τὰς ἀπὸ τούτων γινομένας ἡδονὰς, κοινὰς εἶναι ἡμῖν καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις; ἅτε οὖν οὖσαι κοιναὶ ἀτιμόταται εἰσὶ, διὸ καὶ μάλιστα ἢ μόναι ἐπονείδιστοι. ὥστε τὸν ὑπὸ τούτων ἡττώμενον ψέγομεν, καὶ ἀκρατῆ καὶ ἀκόλαστον λέγομεν, διὰ τὸ ὑπὸ τῶν χειρίστων ἡδονῶν ἡττᾶσθαι. οὐσῶν δὲ τῶν αἰσθήσεων πέντε, τὰ ἄλλα ζῷα ἀπὸ δύο μόνων τῶν προειρημένων ἥδεται, κατὰ δὲ τὰς ἄλλας ἢ ὅλως οὐχ ἥδεται, ἢ κατὰ συμβεβηκὸς τοῦτο πάσχει. &c. Quis igitur habẽs aliquid humani pudoris, voluptatibus istis duabus coëundi atque comedendi, quæ sunt homini cum sue atque asino communes, gaudeat? Socrates quidem dicebat multos homines propterea velle viuere vt ederent & biberent; se bibere atque esse vt viueret. Hippocrates autem, diuina vir scientia, de coitu Venereo ita existimabat, partẽ esse quamdam morbi tæterrimi, quem nostri comitialem dixerunt. namque ipsius verba hæc traduntur, τὴν συνουσίαν εἶναι μικρὰν ἐπιληψίαν.

CAPVT III.

Quod turpius est frigide laudari, quam acerbius vituperari.

TVrpius esse dicebat Fauorinus philosophus exiguè atque frigidè laudari, quam insectanter & grauiter vituperari. Quoniam, inquit, qui maledicit & vituperat, quanto id acerbius facit, tam maxime ille pro iniquo & inimico ducitur, et plerumque propterea fidem non capit. sed qui infecundè atque ieiunè laudat; destitui à causa videtur: & amicus quidem creditur ei quem laudare vult, sed nihil posse reperire quod iure laudet.

CAPVT IIII.

Quamobrem venter repentino timore effluat; quare etiam ignis vrinam lacessat.

ARistotelis libri sunt, qui problemata physica inscribuntur, lepidissimi & elegantiarum omne genus referti. in his quærit, quam ob causam eueniat, vt quibus inuasit repentinus rei magnæ timor, plerumque aluo statim cita fiant. item quærit, cur accidat, vt eum, qui propter ignem diutius stetit, libido vrinæ lacessat. ac de aluo quidem inter timendum prona atque præcipiti causam esse dicit, quod timor omnis sit algificus, quem ille appellat ψυχροποιητικὴν; qui vi frigoris sanguinem caldoremque omnem de summa corporis cute cogat penitus & depellat: faciatque simul vti, qui timent, sanguine ex ore decedente pallescant. Is autem, inquit, sanguis & caldor in vltima coactus mouet plerumque aluum & incitat. De vrina celebra ex igni proximo facta, verba hæc posuit. τὸ δὲ πῦρ διαχαλᾷ τὸ πεπηγὸς ὥσπερ ὁ ἥλιος τὴν χίονα.

CAPVT V.

Ex Aristotelis libris sumtum, quod niuis aqua potui pessima sit, & quod ex niue crystallus concreatur.

IN Tiburte rus concesseramus hominis amici diuitis, æstate anni flagrantissima, ego & quidam alij æquales & familiares mei, eloquentiæ aut philosophiæ sectatores. erat nobiscum vir bonus ex peripatetica disciplina, bene doctus, & Aristotelis vnicè studiosissimus. is nos aquam multam ex diluta niue bibentis coercebat seueriusque increpabat. adhibebat nobis auctoritates nobilium medicorum & cumprimis Aristotelis philosophi rei omnis humanæ peritissimi: qui aquam niualem frugibus sane & arboribus fecundam diceret, sed hominibus potu nimio insalubrem esse; tabemque & morbos sensim atque in diem longam visceribus inseminare. hæc quidem ille ad nos prudenter & beniuole & assiduè dictitabat. Sed cum bibendæ niuis pausa fieret nulla: promit è bibliotheca Tiburti, quæ tunc in Herculis templo satis commodè instructa libris erat, Aristotelis librum; eumque ad nos adfert. &, huius saltem, inquit, viri sapientissimi verbis credite; ac desinite valetudinem vestram profligare. in eo libro scriptum fuit deterrimam esse potu aquam è niue; itemque solidius latiusque concretam esse eam, quam κρύσταλλον Græci appellant: causaque ibi adscripta est huiuscemodi. quoniam, cum aqua frigore aëris duratur & coit, necesse est fieri vaporationem, et quamdam quasi auram tenuissimam exprimi ex ea & emanare. id autem, inquit, in ea leuissimum est, quod euaporatur. manet autem, quod est grauius & sordidius & insalubrius: atque id pulsu aëris verberatum in modum coloremque spumæ candidæ oritur. sed aliquantum, quod est salubrius, difflari atque euaporari ex niue, indicium illud est, quod minor fit illa, quæ ante fuerat, quàm concresceret. verba ipsa Aristotelis ex eo libro pauca sumsi & adscripsi.

Διὰ τί ἀπὸ χιόνος καὶ κρυστάλλων ὕδατα φαῦλά ἐστιν; ὅτι

παντὸς ὕδατος πηγνυμένου τὸ λεπτότατον διαπνεῖται, καὶ κουφότατον ἐξατμίζει. σημεῖον δὲ ὅτι ἔλαττον γίνεται ἢ πρότερον ὅταν τακῇ παγέν· ἐπεληλυθότος οὖν τοῦ ὑγιεινοτάτου ἀνάγκη τὸ καταλειπόμενον χεῖρον εἶναι. *Hoc vbi legimus; placuit honorem doctißimo viro haberi Aristoteli: atque ita postea ego bellum & odium niui indixi; alij inducias cum ea variè factitabant.*

CAPVT VI.

Quod pudor ſanguinem abextra diffundit, timor vero contrahit.

IN problematis Aristotelis philoſophi ita ſcriptum eſt: Διὰ τί οἱ μὲν αἰσχυνόμενοι ἐρυθριῶσιν οἱ δὲ φοβούμενοι, ὠχριῶσιν παραπλησίων τῶν παθῶν ὄντων, ὅτι τῶν μὲν αἰσχυνομένων διαχεῖται τὸ αἷμα ἐκ τῆς καρδίας εἰς ἅπαντα τὰ μέρη τοῦ σώματος, ὥστε ἐπιπολάζειν· τοῖς δὲ φοβηθεῖσιν συντρέχει εἰς τὴν καρδίαν, ὥστ᾽ ἐκλείπειν ἐκ τῶν ἄλλων μερῶν. *hoc ego Athenis cum Tauro noſtro legiſſem; percunctatuſque eſſem quid de ratione iſta reddita ſentiret; Dixit quidem, inquit, probè & verè quid accideret diffuſo ſanguine aut contracto; ſed cur ita fieret non dixit. adhuc enim quæri poteſt, quam ob cauſam pudor ſanguinem diffundat, timor contrahat; cum ſit pudor ſpecies timoris; atque ita definiatur, timor iuſtæ reprehenſionis. ita enim philoſophi definiunt.* αἰσχύνη ἐστὶν φόβος δικαίου ψόγου.

CAPVT VII.

Quid ſit *obeſum*; nonnullaque alia priſca vocabula.

IN agro Vaticano Iulius Paulus, poëta, vir bonus & rerum litterarumque veterum impensè doctus, herediolum tenue poßidebat. eò sæpe nos ad sese vocabat; & olusculis pomisque satis comiter copioséque inuitabat. atque ita molli quodam tempestatis autumnæ die ego & Iulius Celsinus, cum ad eum cœnassemus & apud mensam eius audissemus legi Leuij Alcestin, rediremusque in vrbem, sole iam ferè occiduo: figuras habitusque verborum nouè aut insigniter dictorum in Leuiano illo carmine ruminabamur; &, vt quæque vox indidem digna animaduerti subuenerat, qua nos quoque possemus vti, memoriæ mandabamus. erant autem verba, quæ tunc suppetebant, huiuscemodi;

> Corpore, *inquit,* pectoreque vndique obeso, ac mente exsensa, tardigenulo senio oppressum.

obesum *hic notauimus propriè magis, quam vsitatè dictum, pro exili atque gracilento. vulgus enim ἀκύρως vel κατ' ἀντίφρασιν* obesum *pro pingui atque vberi dicit. item notauimus, quod* oblitteram *gentem, pro,* oblitterata *dixit. item quod hostes qui fœdera frangerent,* fœdifragos, *non,* fœderifragos, *dixit. item quod* rubentem auroram, pudoricolorem *appellauit, &* Memnonem nocticolorem. *item quod* fortè, *dubitanter & ab eo quod est* sileo, silenta *loca dixit, &,* puluerulenta, *&,* pestilenta, *&,* carendum tui est, *pro,* te; *quodque* magno impete, *pro,* impetu, *itẽ quod,* fortescere, *posuit, pro* forté fieri; *quodque* dolẽtiã *pro* dolore *et* auens *pro* libens, *itẽ* curis intolerantibus, *pro,* intolerandis *quodque* manciolis, *inquit,* tenellis, *pro,* manibus, *&,* quis tam siliceo? *item,* fuere, *inquit,* impendio infit, *id est,* impensè fieri incipit; *quodque* accipitret, *posuit pro,* iaceret. *His nos inter*

viam verborum Leuianorum annotatiunculis oblectabamus. cetera enim, quæ videbantur nimium poëtica & prosæ orationis vsu alieniora, prætermisimus: veluti fuit, quod de Nestore ait trisæclisenex, *&* dulciorloquus, *item quod de tumidis magnisque fluctibus inquit,* multigrumis, *& flumina gelu concreta* tegmine *esse* onychino *dixit; & quæ multiplicia ludens composuit: quale illud est quod* vituperones *suos* subducti supercilii carptores *appellauit.*

CAPVT VIII.

Quæstio an *harena*, *cælum*, *triticum* pluralia inueniantur: atque inibi de *quadrigis*, *inimicitiis*, nõnullis præterea vocabulis; an singulari numero comperiantur.

ADolescentulus Romæ, prius quam Athenas concederem, quando erat à magistris auditionibusque obeundis otium, ad Frontonem Cornelium visendi gratia pergebam; sermonibusque eius purißimis bonarumque doctrinarum plenis fruebar. nec vmquam factum est, quotiens eum vidimus loquentemque audiuimus, quin rediremus ferè cultiores doctioresque. veluti fuit illa quedam die sermocinatio illius, leui quidem de re sed à Latinæ tamen linguæ studio non abhorrens. nam cum quispiam familiaris eius benè eruditus homo, & tum poëta illustris, liberatum esse se aquæ intercutis morbo diceret, quod harenis calentibus eßet vsus: tum illudens Fronto, Morbo quidem, inquit, cares; sed verbi vitio non cares. Caius enim Cæsar ille perpetuus dictator Cn. Pompeij socer, à quo familia & appellatio Cæsarum deinceps propagata est, vir ingenij præcellentis, sermonis præter alios

suæ ætatis castißimi, in libris, quos ad M. Ciceronem de analogia conscripsit, harenas *vitiose dici existimat; quod* harena *numquam multitudinis numero appellanda sit, sicuti neque* cælum *neque* triticum*: contra autem* quadrigas*, etiamsi currus vnus equorum quatuor iunctorum agmen vnum sit, pluratiuo semper numero dicendas putat; sicut* arma *&* mœnia *&* comitia *&* inimicitias*; ni quid contra ea dicis poëtarum pulcherrime, quo & te purges & non eße id vitium demonstres? De* cælo*, inquit ille, &* tritico *nõ inficias eo, quin singulo semper numero dicenda sint, neque de* armis *&* mœnibus *&* comitiis *quin figura multitudinis perpetua censeantur: videbimus autem post de* inimicitiis *&* quadrigis*. ac fortaßean de* quadrigis *veterum auctoritati conceßero.* inimicitiam *tamen, sicut* inscientiam *&* impotentiam *&* iniuriam, *quæ ratio est quamobrem C. Cæsar vel dictam esse à veteribus vel dicendam à nobis non putat? quando Plautus linguæ Latinæ decus deliciam quoque ἑνικῶς dixerit pro delicijs?*

Mea, *inquit*, voluptas, mea delicia.

inimicitiam *autem Q. Ennius in illo memoratißimo libro dixit.*

Eo, *inquit*, ingenio natus sum: amicitiam
Atque inimicitiam in fronte promtam gero.

sed enim harenas *parum Latinè dici, quis, oro te, alius aut scripsit aut dixit? ac propterea peto, vt, si C. Cæsaris liber præ manibus est, promi iubeas: vt, quam confidenter hoc dicat, æstimari à te poßit. tunc, prolato libro de analogia primo, verba hæc ex eo pauca memoriæ mandaui. nam cum prædixißet neque* cœlum triticumve *neque* harenã *multitudinis significationem pati;* Num tu, *inquit*, harum rerum natura accidere arbitra-

ris, quod vnam terram & plures terras & vrbem & vrbes & imperium & imperia dicamus; neque quadrigas in vnam nominis figuram redigere neque harenam in multitudinis appellationẽ conuertere possimus? *his deinde verbis lectis sibi Fronto ad illum poëtam, Videtur ne tibi, inquit, C. Cæsar de statu verbi contra te satisque apertè satisque constanter pronuntiasse? Tum permotus auctoritate libri poëta, Si à Cæsare, inquit, ius prouocandi foret: ego nunc ab hoc Cæsaris libro prouocassem. sed quoniam ipse rationem sententiæ suæ reddere supersedit; nos te nunc rogamus, vt dicas quam esse causam vitii putes, & in* quadriga *dicenda & in* harenis. *Tum Fronto ita respondit.* Quadrigæ *semper, etsi multiiugæ non sunt, multitudinis tamen numero tenentur: quoniam quatuor simul equi iuncti* quadrigæ *quasi* quadriiugæ *vocantur. neque debet prorsus appellatio equorum plurium includi in singularis numeri vnitatem; eamdemque ibi rationem habendam, sed in specie dispari. nam cum* harena *singulari numero dicta multitudinem tamẽ & copiam significet minimarum, ex quibus constat, partium; indoctè & inscitè* harenæ *dici videntur; tamquam id vocabulum indigeat numeri amplitudine, cum ei singulariter dici ingenita sit naturalis sui multitudo. sed hæc ego, inquit, dixi, non vt huius sententiæ legisque fundus subscriptorque fierem; sed vt ne Cæsaris viri docti opinionem ἀπαραμύθητον destituerem. nam cum* cælum *semper* ἑνικῶς *dicatur,* mare & terra *non semper, &* puluis, ventus, & fumus, *non semper: cur* inducias & ceremonias *scriptores veteres non numquam singulari numero appellauerunt;* ferias & nundinas & inferias & exsequias *numquam? cur* mel & vinum *atque id genus cetera, numerum multitudinis capiant;* lac *non capiat? quæri,*

inquam, ista omnia & enucleari & excuti ab hominibus negotiosis in ciuitate tam occupata non queunt. Quin his quoque ipsis, quæ iam dixi, demoratus vos esse video, alicui, opinor, negotio destinatos. ite ergo nunc; & quando forte erit otium, quærite an quadrigam & harenas dixerit è cohorte illa dumtaxat antiquiore vel oratorum aliquis vel poetarum, id est, classicus assiduusque aliquis scriptor, non proletarius. Hæc quidem Fronto requirere nos iussit vocabula: non ea re, opinor, quod scripta esse in nullis veterum libris existimaret; sed vt nobis studium lectitandi in quærendis rarioribus verbis exerceret. Quod vnum ergo rarissimum videbatur, inuenimus quadrigam numero singulari dictam in libro satyrarum M. Varronis, qui inscriptus est, Exdemetricus. harenas autem πληθυντικῶς dictas minore studio quærimus; quia præter C. Cæsarem, quod equidem meminerim, nemo id doctorum hominum dedit.

CAPVT IX.

Antonij Iuliani in conuiuio ad quosdam Græcos lepidissima responsio.

ADolescens è terra Asia, de equestri loco, lætæ indolis, moribusque & fortuna bene ornatus, & ad rem musicam facili ingenio ac libenti, cœnam dabat amicis ac magistris, sub vrbe in rusculo, celebrandæ lucis annuæ, quam principem sui vitæ habuerat. Venerat tum nobiscum ad eamdem cœnam Antonius Iulianus rhetor, docendis publicè iuuenibus magister; Hispano ore, florentisque homo facundiæ, & rerum litterarumque veterum peritus. is, vbi eduliis finis, & poculis mox sermonibus tempus fuit, desiderauit exhiberi, quos habere eum adolescentem sciebat, scitissimos vtriusque sexus,

qui canerent voce & qui psallerent. ac, postea quam introducti pueri puellaque sunt, iucundum in modum Ἀνακρεόντεια pleraque, & Sapphica, & poëtarum quoque recentium ἐλεγεῖα quaedam erotica dulcia & venusta cecinerunt. Oblectati autem sumus, praeter multa alia, versiculis lepidissimis Anacreontis senis: quos equidem scripsi; ut interea labor hic vigiliarum & inquies suavitate paulisper vocum atque modulorum acquiesceret.

Τὸν ἄργυρον τορεύσας
Ἥφαιστέ μοι ποίησον
Πανοπλίαν μὲν οὐχί·
(Τί γὰρ μάχαισι κἀμοί;)
Ποτήριον δὲ κοῖλον
Ὅσον δύνῃ βάθυνον.
Ποίει δέ μοι κατ' αὐτὸ
Μήτ' ἄστρα μήθ' ἁμάξας,
Μὴ στυγνὸν Ὠρίωνα.
(Τί Πλειάδεσσι κἀμοὶ,
Τὶ δ' ἄστρασι Βοώτεω;)
Ποίησον ἀμπέλους μοὶ
Καὶ βότρυας κατ' αὐτὸ
Καὶ χρυσέους πατοῦντας
Ὁμοῦ καλῷ Λυαίῳ
Ἔρωτα καὶ Βάθυλλον.

Tum Graeci plusculi, qui in eo conuiuio erant, homines amoeni & nostras quoque litteras haud incuriose docti, Iulianum rhetorem lacessere insectarique adorti sunt tanquam prorsus barbarum & agrestem; qui ortus terra Hispania foret, clamatorque tantum & facundia rabida iurgiosaque esset; eiusque linguae exercitationes doceret, quae nullas voluptates nullamque mulcedinem Veneris atque Musae haberet: saepeque eum percunctabantur, quid de Anacreonte ceterisque id genus poëtis sentiret, & ecquis

et quis nostrorum poëtarum tam fluentes carminum delicias fecisset, nisi Catullus, inquiũt, forte pauca & Caluus itidem pauca. nam Leuius implicata, & Hortensius inuenusta, & Cinna illepida, & Memmius dura, ac deinceps omnes rudia fecerunt atque absona. Tum ille pro lingua patria, tamquam pro aris & focis, animo irritato indignabundus, Cedere equidem, inquit, vobis debui vt in tali asotia atque nequitia artiũ vinceretis; &, sicut in voluptatibus cultus atque victus, ita in cantilenarum quoque multis anteiretis. sed ne nos, id est, nomen Latinum, tamquam, profecto vastos quosdam & insubidos ἀναφροδισίας condemnetis; permittite mihi, quæso, operire pallio caput, quod in quadam parum pudica oratione Socratem fecisse aiunt; & audite ac discite nostros quoque antiquiores ante eos, quos nominastis, poëtas amasios ac Venerios fuisse. tum resupinus, capite conuelato, voce admodũ quàm suaui versus cecinit Valerij Æditui veteris poetæ, item Porcij Licinij, & Quinti Catulli; quibus mundius, venustius, limatius, presßius, Græcum Latinumve nihil quicquam reperiri puto. versus Æditui:

Dicere cum conor curam tibi Pamphila cordis:
Quid mî abs te quæram? verba labris abeunt.
Per pectus miserũ manat subido mihi sudor.
Sic tacitus, subidus; duplo ideo pereo.

atque item alios versus eiusdem addidit, non hercle minus dulces quàm priores:

Quid faculam præfers Phileros, qua nil opus nobis?
Ibimus. hoc lucet pectore flamma satis.
Illam non potis est vis sæua exstinguere venti,
Aut imber cælo candidus præcipitans.

At contra hunc ignem Veneris, nisi si Venus
ipsa,
Nulla-st quæ possit vis alia opprimere.

item dixit versus Porcij Licinii hosce;

Custodes ouium teneræque propaginis agnûm
Quæritis ignem? ite huc. quæritis? ignis homo-st.
Si digito attigero: incendam siluam simul omnem;
Omne pecus: flamma-st, omnia qua video.

Q. Catulli versus illi fuerunt;

Aufugit mihi animus. credo, vt solet, ad Theotimum
Deuenit. sic est. perfugium illud habet.
Quid si non interdixem, ne illunc fugitiuum
Mitteret ad se intrò, sed magis eiiceret?
Ibimus quæsitum. verum ne ipsi teneamur
Formido. quid ago? da Venus consilium.

CAPVT X.

Verba hæc, *præter propter*, in vsu vulgi prodita etiã Ennii fuisse.

Memini me quondam & Celsinum Iulianum Numidam ad Frontonem Cornelium, pedes tunc grauiter ægrum, ire & visere. atque ibi, qui introducti sumus, offendimus eum cubantem in scimpodio Graciensi, circum vndique sedentibus multis doctrina aut genere aut fortuna nobilibus viris. aßistebãt fabri ædium complures balneis nouis moliendis adhibiti: ostendebantque depictas in membranulis varias species balnearum. ex quibus cum elegisset vnam formam speciemque operis; interrogauit quantus esset pecuniæ conspectus, ad id te-

tum opus absoluendum. cumque architectus dixisset necessaria videri esse sestertia ferme trecenta: vnus ex amicis Frontonis & præter propter, inquit, alia quinquaginta. tum Fronto dilatis sermonibus, quos habere de balnearum sumtu instituerat, adspiciens ad eum amicum, qui dixerat quinquaginta esse alia opus præter propter; quid hoc verbi esset, præter propter, interrogauit. atque ille amicus, Non meum, inquit, hoc verbum est; sed multorum hominum quos loquentis id audias. quid autem id verbum significet, non ex me sed ex grammatico quærendum est. ac simul digito demonstrat grammaticum, haud incelebri nomine Romæ docentem, sedentem. tum grammaticus vsitati peruulgatique verbi obscuritate motus, Quærimus, inquit, quod honore quæstionis minime dignum est. nam nescio quid hoc prænimis plebeium est, & in opificum sermonibus, quam in hominum doctorum, notius. At enim Fronto, iam voce atque vultu intentiore, Itane, inquit, magister dehonestum tibi deculpatumque hoc verbum videtur, quo & M. Cato & M. Varro & pleraque ætas superior vt necessario & Latino vsi sunt? atque ibi Iulius Celsinus admonuit in tragœdia quoque Ennii, quæ Iphigenia inscripta est, idipsum de quo quærebatur scriptum esse, & a grammaticis contaminari magis solitum, quã enarrari. quocirca statim proferri Iphigeniam Q. Ennij iubet. in eius tragœdiæ choro inscriptos esse hos versus legimus;

Otio qui nescit vti, plus negotij habet
Quam cum est negotium in negotio.
Nam cui quod agat institutum est; nullo negotio
Id agit. studet ibi. mentem atque animum delectat suum.

Otioso in otio animus nescit quid velit.
Hoc idem est: neque domi nunc nos nec militiæ sumus.
Imus huc; hinc illuc; cum illuc ventum est, ire illinc lubet,
Incertè errat animus. præter propter vitam viuitur.

Hoc vbi lectum est: tum deinde Fronto ad grammaticum iam labentem, Audistinè, inquit, magister optime, Ennium tuum dixisse, præter propter, *& cum sententia quidem tali, quali seuerissimæ philosophorum esse obiurgationes solent? petimus igitur dicas, quoniam de Enniano iam verbo quæritur, qui sit notus huiusce versus sensus:*

Incertè errat animus. præter propter vitam viuitur.

Et grammaticus sudans multum ac rubens multum, cum id plerique prolixius riderent, exsurgit: & abiens, Tibi, inquit, Fronto posteà vni dicam, ne insciriores audiant ac discant. atque ita omnes relicta ibi quæstione verbi consurreximus.

CAPVT XI.

Poni: versus Platonis amatorios, quos admodũ iuuenis lusit, dum tragœdiis contendit.

CElebrantur duo isti Græci versiculi, multorumque doctorum hominum memoria dignantur, quod sint lepidissimi & venustissimæ breuitatis. neque adeo pauci sunt veteres scriptores, qui eos Platonis esse philosophi affirmant; quibus ille adolescens luserit: cùm tragœdiis quoque eodem tempore faciendis præluderet.

Τὴν ψυχὴν, Ἀγάθωνα φιλῶν, ἐπὶ χείλεσιν ἔσχον.
ἦλθε γὰρ ἡ τλήμων ὡς διαβησομένη.

Hoc distichon amicus meus οὐκ ἄμουσος adolescens in pluris versiculos licentius liberiusque vertit. qui quoniam mihi quidem visi sunt nõ esse memoratu indigni; subdidi.

Dum semihulco sauio
Meum puellum sauior;
Dulcemque florem spiritus
Duco ex aperto tramite:
Animula ægra & saucia
Cucurrit ad labias mihi,
Rictumque in oris peruium,
Et labra pueri mollia,
Rimata itineri transitus,
Vt transiliret nititur.
Tum si moræ quid plusculæ
Fuisset in cœtu osculi;
Amoris igni percita
Transisset, & me linqueret:
Et mira prorsum res foret,
Vt ad me fierem mortuus;
Ad puerum at intus viuerem.

CAPVT XII.

Dissertatio Herodis Attici super vi & natura doloris, suæque opinionis affirmatio per exemplum indocti rustici, qui cum rubis fructiferas arbores præcidit.

HErodem Atticum cõsularem virum Athenis disserentem audiui Græca oratione: in qua ferè omnis memoriæ nostræ vniuersos grauitate atque copia & elegãtia vocum longè præstitit. dißeruit autem contra ἀπάθειαν stoicorum, laceßitus à quodam stoico, tamquam minus sapienter & parum viriliter dolorem ferret ex morte

pueri, quem amauerat. In ea dissertione, quãtulum memini, huiuscemodi sensus est: quod nullus vsquam homo, qui secundum naturam sentiret & saperet, affectionibus istis animi, quas πάθη appellabat, ægritudinis, cupiditatis, timoris, iræ, voluptatis, carere & vacare totus posset: atque, si posset etiam obniti vt totis careret, non ex re id melius. quoniam langueret animus & torperet affectionum quarumdam adminiculis, vt necessario plurimum imperio, priuatus. dicebat enim sensus istos motusque animi, qui cum immoderatiores sunt vitia fiunt, innexos implicatosque esse vigoribus quibusdam mentium & alacritatibus. ac propterea, si omnino omnis eos imperitius conuellamus, periculum esse ne eis adhærentes bonas quoque & vtiles animi indoles amittamus. moderandos esse igitur & scitè cõsideratéque purgandos censebat; vt ea tãtum, quæ aliena sunt contraque naturam videntur & cũ pernicie agnata sunt, detrahãtur: ne profectò id accidat, quod cuipiam Thraco insipienti & rudi in agro, quẽ emerat, procurando venisse vsu fabula est. Homo Thracus, inquit, ex vltima barbaria, ruris colendi insolẽs, cum in terras cultioris, humanioris vitæ cupidine, cõmigrasset; fundum mercatus est, oleo atque vino constitutum: qui nihil admodum super vite aut arbore colenda sciret. videt forte vicinum rubos latè atque altè obortas excidentem, fraxinos ad summum propè verticem deputantem, suboles vitium è radicibus caudicum super terram fusas reuellentem, stolones in pomis aut in oleis proceros atque decretos amputantem; acceditque propè, & cur tantam ligni atque frondium cædem faceret percunctatus est. & vicinus ita respõdit. Vt ager, inquit, mũdus purusque fiat; eiusque arbor atque vitis fecundior. Discedit ille à vicino gratias agens, & lætus tamquam adeptus rei rusticæ disciplinam. tum falcem ibi ac securim capit; atque ibi homo miser im-

peritus vites suas sibi omnes & oleas detruncat; comásque arborum lætissimas vberrimosque vitium palmites decidit; & frutecta atque virgulta simul omnia, pomis frugibusque gignendis felicia, cum sentibus & rubis purificandi agri gratia conuellit; mala mercede doctus audaciam, fiduciamque peccandi imitatione falsa eruditus. Sic, (inquit) isti apathiæ sectatores, qui videri se esse tranquillos & intrepidos & immobiles volunt; dum nihil cupiunt, nihil dolent, nihil irascuntur, nihil gaudent; omnibus vehementioris animi officijs amputatis, in corpore ignaua & quasi eneruata vita consenescunt.

CAPVT XIII.

Quos *pumiliones* dicimus Græcè νάνους appellari.

STabant fortè vnà in vestibulo palatij fabulãtes Fronto Cornelius & Festus Postumius & Apollinaris Sulpicius atque ego ibi aßistens, cum quibusdam alijs, sermones eorum, quos de litterarum disciplinis habebant, curiosius captabam. tum Fronto Apollinari, Fac me, inquit, oro magister, vt sim certus, an rectè supersederim nanos *dicere parua nimis statura homines maluerimque eos* pumiliones *appellare: quoniam hoc scriptum esse in libris veterum memineram;* nanos *autem sordidum esse verbum & barbarum credebam. Est quidem hoc, inquit Apollinaris, in consuetudine imperiti vulgi frequens, sed barbarum non est, censeturque lingua Græca origine: νάνους enim Græci vocauerunt breui atque humili corpore homines paulum supra terram exstãtes. idque ita dixerunt, adhibita quadam ratione etymologiæ cum sententia vocabuli competente. &, si memoria, inquit, mihi non labat, scriptum hoc est in comœdia Aristophanis, cui nomen est, ὁλκάδες. Fuisset autem verbum hoc à te ciuitate*

donatum aut in Latinam coloniam deductum, si tu eo v... dignatus fores; essetque id impendio probabilius, quam quæ à Laberio ignobilia nimis & sordētia in vsum linguæ Latinæ intromissa sunt. tum Festus Postumius grammatico cuipiam Latino, Frontonis familiari, Docuit, inquit, nos Apollinaris nanos *verbum Græcum esse. tu nos doce, in quo de mulis aut eculeis humilioribus vulgo dicitur, anne Latinum sit; & apud quem scriptum reperiatur. atque ille grammaticus, homo sanè perquam in noscendis veteribus scriptis exercitus, si piaculum, inquit, non committitur præsente Apollinare quid de voce vlla Græca Latinave sentiam dicere; audeo tibi, Feste, quærenti respondere; esse hoc verbum Latinum; scriptumque inueniri in poëmatis Heluij Cinnæ non ignobilis neque indocti poëtæ. versusque eius ipsos dixit. quos, quoniam memoriæ mihi fortè aderant, adscripsi.*

At nunc me geniana per salicta
Binis rheda rapit citata nanis.

CAPVT XIIII.

Contemporaneos fuisse Cæsari & Ciceroni M. Varronem & P. Nigidium ætatis suæ doctissimos Romanos; & quod Nigidii commentationes propter earum obscuritatem subtilitatemque in volgus non exeunt.

AEtas M. Ciceronis & C. Cæsaris præstanti facundia viros paucos habuit; doctrinarum autem multiformium variarũque artium, quibus humanitas erudita est, columina habuit M. Varronem & P. Nigidium. Sed Varronis quidem monumenta rerum ac disciplinarum, quæ per litteras condidit, in propatulo frequentique vsu feruntur. Nigidianæ autem commentationes non proinde

in vulgus exeunt: & obscuritas subtilitasque earum tandem parum vtilis derelicta est. sicuti sunt quæ paulo antè legimus in commentarijs eius quos grammaticos inscripsit. ex quibus quædam ad demonstrandum scripturæ genus exempli gratia sumsi. nam cũ de natura atque ordine litterarum dissereret, quas grãmatici vocales appellat; verba hæc scripsit, quæ reliquimus inenarrata ad exercendam legentium intentionem. A & O semper principes sunt. I & V semper subditæ. E & subit & præit. in Euripo præit; subit in AEmilio. si quis putat præire v, *in his verbis,* Valerius, Vennonius, Volusius; *aut* I *in his,* iampridem, iecur, iocum, iucundum; *errabit: quod hæ litteræ cum præëunt ne vocales quidem sunt. item ex eodem libro verba hæc sunt.* Inter litteram N & G est alia vis; vt in nomine anguis & angaria & ancoræ & increpat & incurrit & ingenuus. in omnibus enim his non verum, N, sed adulterinum ponitur. nam, N, non esse lingua indicio est. nam si ea littera esset; lingua palatum tangeret. *Alio deinde in loco ita scriptum.* Græcos non tantæ inscitiæ arcesso, qui Ou ex O & Y scripserunt, quantæ, qui, ei, ex E & I. illud enim inopia fecerunt; hoc nulla re subacti.

A. GELLII NOCTIVM ATTICARVM COMMENTARIVS LIBER VICESIMVS.

CAPVT I.

Disceptatio Sex. Cæcilii iureconsulti & Fauorini philosophi de legibus duodecim tabularum.

SEXTVS Cæcilius, in disciplina iuris atque legibus populi Romani noscendis interpretandisque, scientia vsus auctoritateque illustri fuit. ad eum forte in area Palatina, cum salutationem Cæsaris opperiremur, philosophus Fauorinus accessit; collocutusque est nobis multisque aliis præsentibus. in illis tunc eorum sermonibus orta mentio est legum decemuiralium; quas decemuiri eius rei gratia à populo creati composuerunt in duodecim tabulas. Eas leges cum Sex. Cæcilius, inquisitis exploratisque multarum vrbium legibus, eleganti atque absoluta breuitate verborum scriptas diceret; Sit hoc, inquit Fauorinus, in pleraque earum legum parte, ita uti dicis. non enim minus cupide tabulas istas XII. *legi, quam illos decem libros Platonis de legibus. sed quædam istic esse animaduertuntur aut obscurißima, aut dura, aut lenia contra nimis & remissa, aut nequaquam ita, vt scriptum est, consistentia. Obscuritates, inquit Sex. Cæcilius, non aßignemus culpæ scribentium, sed inscientiæ non assequentium. quamquam hi quoque ipsi, qui quæ scripta sunt minus percipiunt, culpa vacant. nam longa ætas verba atque mores veteres oblitterauit, quibus verbis moribusque sententia legum comprehensa est. trecentesimo quoque anno post Romam conditam tabulæ*

composita scriptaque sunt. à quo tẽpore, ad hunc diem, anni esse non longè minus septingenti videntur. durè autem scriptum esse in istis legibus quid existimari potest? nisi duram esse legem putas, quæ iudicem arbitrumve iure datum, qui ob rem dicendam pecuniam accepisse conuictus est, capite pœnitur: aut quæ furem manifestum, ei cui furtum factum est, in seruitutem tradit; nocturnum autem furem ius occidendi tribuit. dic enim, quæso, dic vir sapientiæ studiosissime; an aut iudicis illius perfidiam cõtra omnia iura diuina atque humana iusiurandum suum pecunia vendentis, aut furis manifesti intolerandam audaciã, aut nocturni grassatoris insidiosam violentiã non dignam esse capitis pœna existimes? Noli, inquit Fauorinus, ex me quærere, quid ego existimem. scis enim solitum esse me pro disciplina sectæ, quam colo, inquirere potius quam decernere. sed non leuis existimator neque aspernabilis est populus Romanus; cui delicta quidem isthæc vindicanda; pœnæ tamen huiusmodi nimis duræ esse visæ sunt. passus enim est leges istas de tam immodico supplicio situ atque senio emori. sicut illud quoque, non humaniter scriptum, improbauit; quod si homo in ius vocatus morbo aut ætate æger ad ingrediendum inualidus est; arcera non sternitur: sed ipse aufertur & iumento imponitur, atque ex domo sua ad prætorem in comitium noua funeris facie effertur. quã enim ob causam morbo affectus, & ad respondendum pro sese non idoneus, iumento adhærens in ius aduersario deportatur? Quod vero dixi videri quadã esse impendio molliora: nonnè tibi quoque videtur nimis esse dilutum, quod ita de iniuria pœnienda scriptum est? SI. INIVRIAM. FAXIT. ALTERI. VIGINTI. QVINQVE. AERIS. POENAE. SVNTO. quis enim erit tam inops, quem ab iniuriæ faciendæ lubidine vigintiquinque asses deterreant? itaque cum eam legem

Q. Labeo quoque vester in libris, quos ad duodecim tabulas conscripsit, non probaret, Quidam, inquit, Lucius Veratius fuit, egregie homo improbus atque immani vecordia. is pro delectamento habebat os hominis liberi manus suæ palma verberare. eum seruus sequebatur cruminam plenam aßium portitans: & , quemcumque depalmauerat, numerari statim secundum duodecim tabulas viginti & quinque asses iubebat. propterea, inquit, prætores posteà hanc abolescere & relinqui censuerunt; iniuriisque æstimandis recuperatores se daturos edixerunt. Nonnulla autem in istis legibus nec consistere quidem, sicuti dixi, visa sunt. velut illa lex talionis: cuius verba, nisi memoria me fallit, hæc sunt. SI. MEMBRVM. RVPIT. NI. CVM. EO. PACIT. TALIO. ESTO. *præter enim vlciscendi acerbitatem; ne procedere quoque exsecutio iusta talionis potest. nam cui membrum ab alio ruptum est; si ipsi itidem rumpere per talionem velit: quæro an efficere poßit rumpendi pariter membri æquilibrium. in qua re primum ea difficultas est inexplicabilis. Quid si quis membrum, inquit, alteri imprudens ruperit? quod enim per imprudentiam factum est, retaliari per imprudentiam debet. ictus quippe fortuitus et consultus non cadunt sub eiusdem talionis similitudinem. quonam igitur modo imprudentem poterit imitari, qui in exsequenda talione non licentiæ ius habet, sed imprudentiæ? sed & si prudens ruperit; nequaquam patietur aut altius se lædi, aut latius. quod cuius modi libra atque mensura caueri poßit, non reperio. quin etiam si quid plus erit aliterve commißum; res fiet ridiculæ atrocitatis: vt contraria actio mutuæ talionis oriatur; & adolescat infinita quædam reciprocatio talionum. nam de immanitate illa secandi partiendique humani corporis, si vnus ob pecuniam debitã iudicatus addictusque sit pluribus, nõ li-*

et meminisse;et piget dicere. quid enim videri potest efferatius? quid ab hominis ingenio diuersius, quã quod mebra et artus inopis debitoris breuißimo laniatu distrahebãtur, sicut nũc bona venũ distrahũtur? Tũ Sex. Cæcilius amplexus vtraque manu Fauorinũ, Tu es, inquit, vnus profecto in nostra memoria non Graiæ modo sed Romanæ rei peritissimus. quis enim philosophorũ disciplinæ suæ leges tã scitè atque doctè callet, quam leges tu nostras decemvirales percalluisti? Sed, quæso tecum, tamen degrediare paulisper è curriculis istis disputationum vestrarum academicis: omissoque studio, quicquid lubitum est, arguendi tuendique, consideres grauius cuimodi sint ea, quæ reprehendisti. nec ideo contemnas legum istarum antiquitates, quod plerisque ipsis iam populus Romanus vti desiuerit. non enim profecto ignoras legum oportunitates & medelas, pro temporum moribus & pro rerum publicarum generibus ac pro vtilitatum præsentium rationibus, proque vitiorum, quibus medendum est, feruoribus mutari atque flecti: neque vno statu consistere, quin, vt facies cæli & maris, ita rerum atque fortunæ tempestatibus varientur. quid salubrius visum est rogatione illa Stolonis iugerum de numero præfinito? quid vtilius plebiscito Voconio, de coercendis mulierum hereditatibus? quid tam necessarium existimatum est propulsandæ ciuium luxuriæ, quam lex Licinia et Fannia, aliæque itẽ leges sumtuariæ? omnia tamen hæc oblitterata & operta sunt ciuitatis opulentia quasi quibusdã fluctibus exæstuantis. Sed cur tibi esse visa est inhumana lex omnium, mea quidem sententia, humanißima quæ iumentum dari iubet ægro aut seni in ius vocato? verba sunt hæc de lege. SI. IN. IVS. VOCAT. SI. MORBVS. AEVITAS.VE. VITIVM. ESCIT. QVI. IN. IVS. VOCABIT. IVMENTVM. DATO. SI. NOLET. ARCERAM. NE.

STERNITO. *An tu forte morbum appellari hic putas ægrotationem grauem cùm febri rapida & quercera, iumentumque dici pecus aliquod vnicum tergo vehens? ac propterea minus fuisse humanum existimas ægrotum domi suæ cubantem iumento impositum in ius rapi? hoc, mi Fauorine, nequaquam ita est. nam morbus in lege ista non febriculosus neque nimium grauis; sed vitium aliquod imbecillitatis atque inualentiæ demonstratur: non periculum vitæ ostenditur. ceterique morbum vehementiorem vim grauiter nocendi habentem legum istarum scriptores alio in loco, non per se morbum, sed morbum sonticum appellant.* iumentum *quoque non id solum significat quod nunc dicitur; sed vectabulum etiam, quod adiunctis pecoribus trahebatur. veteres nostri iumentum à iungendo dixerunt:* arcera *autem vocabatur plaustrum tectum undique & munitum; quasi arca quædam magna vestimentis instrata, qua nimis ægri aut senes portari cubantes solebant. Quænam tibi igitur acerbitas esse visa est, quod in ius vocato paupertino homini vel inopi, qui aut pedibus forte ægris esset, aut quo alio casu ingredi non quiret, plaustrum esse dandum censuerunt; neque insterni tamen delicatè arceram iusserunt? quoniam satis esset inualido cuicuimodi vectabulum. atque id fecerunt, ne causatio ista ægri corporis perpetuam vacationem daret fidem detrectantibus, iurisque actiones declinantibus. sed enim ipsum vide. iniurias factas quinque & viginti aßibus sanxerunt. non omnino omnes, mi Fauorine, iniurias ære isto pauco diluerunt: tametsi & hæc ipsa paucitas aßium graue pondus æris fuit. nam librariis aßibus in ea tempestate populus vsus est. sed iniurias atrociores, vt de osse fracto, non liberis modo verumetiam seruis factas impensiore damno vindicauerunt. quibusdam autem iniuriis talionem quoque apposuerunt. quam quidem tu*

talionem, vir optime, inquiens paulo insectatus es; ac ne consistere quidem dixisti, lepida quadam sollertia verborum quoniam talioni par non sit talio; neque rumpi membrum facile poßit ad alterius rupturæ (vt ais tu) æquilibrium. verum est, mi Fauorine, talionem rarißimum fieri difficillimè. sed decemuiri minuere atque exstinguere volentes huiuscemodi violentiam pulsandi atque lædendi eo quoque metu coercendos esse homines putauerunt: neque eius, qui membrum alteri rupisset & pacisci tamen de talione redimenda nollet, tantam esse habendam rationem arbitrati sunt; vt, an prudens imprudensve rupisset, spectandum putarent: aut talionem in eo vel adamußim æquiperarent vel in librili perpenderent: sed potius eumdem animum eumdemque impetum in eadem parte corporis rumpendi, non eumdem quoque casum exigi voluerunt. quoniam modus voluntatis præstari posset; casus ictus non poßet. quod si ita est, vt dico, vt & ipse æquitatis habitus demonstrat; taliones illæ tuæ reciprocæ argutiores profecto quam veriores fuerunt. sed quoniam acerbum quoque eße hoc genus pœnæ putas; quæ, obsecro te, ista acerbitas est, si idem fiat in te quod tute in alio feceris; præsertim cum habeas facultatem paciscendi: & non necesse sit pati talionem, nisi eam tu elegeris? quod edictum autem pretorium de æstimandis iniuriis probabilius esse potest? nolo hoc ignores, hanc quoque ipsam talionem ad æstimationem iudicis redigi necessario solitam. nam si reus, qui depecisci noluerat, iudici talionem imperanti non parebat; æstimata lite iudex hominem pecuniæ damnabat. atque ita, si reo & pactio grauis et acerba talio visa fuerat, seueritas legis ad pecuniæ multam redibat. Restat vt ei, quod de sectione partitioneque corporis immanißimum esse tibi visum est, respondeam. Omnibus quidem virtutum generibus exercendis colendisque populus Romanus è parua

origine ad tantæ amplitudinis instar emicuit. sed omnium maximè atque præcipuè fidem coluit, sanctamque habuit tam priuatim quam publicè. sic consules clarißimos viros hostibus confirmandæ fidei publicæ causa dedit. sic clientem in fidem acceptum cariorem quam propinquos, tuendumque eße contra cognatos censuit. neque peius vllum facinus existimatum est; quam si qui probaretur clientem diuisui habuiße. Hanc autem fidem maiores nostri non modo in officiorum vicibus, sed in negotiorum quoque contractibus sanxerunt, maximéque in pecuniæ mutuaticæ vsu atque commercio: adimi enim putauerunt subsidium hoc inopiæ temperariæ, quo communis omnium vita indiget, si perfidia debitorum sine graui pœna eluderet. confeßi igitur æris ac debiti iudicatis triginta dies sunt dati, conquirendæ pecuniæ causa, quam dissoluerent: eosque dies decemuiri iustos *appellauerunt, velut quoddam iustitium, id est, iuris inter eos quasi interstitionem quamdam & cessationem. quibus diebus nihil cùm his agi iure poßet. post deinde, nisi dissoluerent, ad prætorem vocabantur; & ab eo quibus erant iudicati addicebantur. neruo quoque aut compedibus vinciebantur. sic enim sunt, opinor, verba legis.* AERIS. CONFESSI. REBVS. Q. IVRE. IVDICATIS. TRIGINTA. DIES. IVSTI. SVNTO. POST. DEINDE. MANVS. INIECTIO. ESTO. IN. IVS. DVCITO. NI. IVDICATVM. FACIT. AVT. QVIS. ENDO. EO. IN. IVRE. VINDICIT. SECVM. DVCITO. VINCITO. AVT. NERVO. AVT. COMPEDIBVS. QVINDECIM. PONDO. NE. MINORE. AVT. SI. VOLET. MAIORE. VINCITO. SI. VOLET. SVO. VIVITO. NI. SVO. VIVIT. QVI. EM. VINCTVM. HABEBIT.

LIBRAS.

LIBRAS. FARRIS. IN. DIES. DATO. SI. VOLET. PLVS. DATO. *Erat autem ius interea paciscendi, at, nisi pacti forent, habebantur in vinculis dies sexaginta. inter eos dies trinis nundinis continuis, ad prætorem in comitium producebantur; quantæque pecuniæ iudicati essent, prædicabatur. tertiis autem nundinis capite pœnas dabant, aut trans Tiberim peregre venũ ibant. sed eam capitis pœnam sanciendæ, sicut dixi, fidei gratia horrificam atrocitatis ostentu nouisque terroribus metuendam reddiderunt. nam si plures forent, quibus reus esset iudicatus, secare si vellent atque partiri corpus addicti sibi hominis permiserunt. & quidem verba ipsa legis dicam, ne existimes inuidiam me istam forte formidare.* TERTIIS. *inquit,* NVNDINIS. PARTIS. SECANTO. SI. PLVS. MINVSVE. SECVERVNT. SE. FRAVDE. ESTO. *Nihil profectò immitius, nihil immanius; nisi, vt re ipsa apparet, eo consilio tanta immanitas pœnæ denuntiata est, ne ad eam vmquam perueniretur. addici namque nunc & vinciri multos videmus; quia vinculorum pœnam deterrimi homines contemnunt. dissectum esse antiquitus neminem equidem neque legi neque audiui. quoniam sæuitia ista pœnæ contemni non quita est. An putas, Fauorine, si non illa etiam ex duodecim tabulis de testimoniis falsis pœna aboleuisset; & si nunc quoque, vt antea, qui falsum testimonium dixisse conuictus esset, e saxo Tarpeio deiiceretur, mentituros fuisse pro testimonio tam multos, quam videmus? acerbitas plerumque vlciscendi maleficij bene atque caute viuendi disciplina est. historia de Metio Fufetio Albano nobis quoque, non admodũ numero istiusmodi libros lectitantibus, ignota non est. qui quoniam pactum atque condictum cum rege populi Romani perfidè ruperat binis quadrigis euinctus in diuersa nitentibus lace-*

ratus est. nouum atque asperum supplicium. quis negat? sed, quid elegantissimus poëta dicat, vide:

—— At tu dictis Albane maneres.

Hæc taliaque alia vbi Sex. Cæcilius omnibus qui aderant, ipso quoque Fauorino approbante atque laudante, disseruit: nuntiatum est Cæsarem iam salutari; & seperati sumus.

CAPVT II.

Vocabulum, *siticinum*, in M. Catonis oratione quid significet.

SIticines, *scriptum est in oratione M. Catonis, quæ inscribitur*: Ne imperium sit veteri vbi nouus venerit. Siticines, *inquit*, & liticines & tubicines. *Sed Cæsellius Vindex, in commentariis lectionum antiquarum, scire quidem se ait* liticines *lituo cantare, &* tubicines *tuba: quid istuc autem sit, quo* siticines *cantent, homo ingenuæ veritatis scire sese negat. Nos autem in Capitonis Atei coniectaneis inuenimus*, siticines *appellatos, qui apud sitos canere soliti essent, hoc est, vita functos et sepultos: eosque habuisse proprium genus tubæ, à ceterorum differens.*

CAPVT III.

Quam ob causam L. Accius poëta in pragmaticis *sicinnistas nebuloso nomine esse* dixerit.

QVos sicinistas *vulgus dicit, qui rectius locuti sunt*, sicinnistas, *littera*, n, *gemina dixerunt*. sicinniū *enim genus veteris saltationis fuit. saltabundi autem canebant, quæ nunc stantes canunt. Posuit hoc verbum Accius poëta in pragmaticis; appellarique* sicinnistas *ait*

nebuloso nomine: *credo propterea* nebuloso, *quod* sicinnium *cur diceretur ei obscurum esset.*

CAPVT IIII.

Artificum scenicorum studium amoremque inhonestum probrosumque esse: & super ea re verba Aristotelis philosophi adscripta.

COmœdos quispiam & tragœdos & tibicines diues adolescens Tauri philosophi discipulus liberos homines in deliciis atque in delectamentis habebat. id genus autem artifices Græcè appellantur οἱ περὶ τὸν Διόνυσον τεχνῖται. *Eum adolescentem Taurus à sodalitatibus conuictuque hominum scenicorum abducere volens misit ei verba hæc ex Aristotelis libro exscripta, qui* προβλήματα ἐγκύκλια *inscriptus est: iussitque vt ea quotidie lectitaret:* Διὰ τί οἱ Διονυσιακοὶ τεχνῖται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πονηροί εἰσιν. ὅτι ἥκιστα λόγου καὶ φιλοσοφίας κοινωνοῦσι· διὰ τὸ περὶ τὰς ἀναγκαίας τέχνας αὐτῶν τὸ πολὺ μέρος τοῦ βίου εἶναι. καὶ ὅτι ἐν ἀκρασίαις τὸν πολὺν χρόνον εἰσὶν, ὁτὲ δὲ ἐν ἀπορίαις. ἀμφότερα δὲ φαυλότητος παρασκευαστικά.

CAPVT V.

Exempla epistolarum Alexandri regis & Aristotelis philosophi, ita vti sunt edita: eaque in linguam Latinam versa.

COmmentationũ suarum artiumque, quas discipulis tradebat Aristoteles philosophus regis Alexandri magister, duas species habuisse dicitur. alia erant, quæ nominabat ἐξωτερικὰ; *alia, quæ appellabat* ἀκροατικά.

Ἐξωτερικὰ dicebantur, quæ ad rhetoricas meditationes, facultatem argutiarum, ciuiliumque rerum notitiam conducebant. Ἀκροατικὰ autem vocabantur, in quibus philosophia remotior subtiliorque agitabatur; quæque ad naturæ contemplationes disceptationesve dialecticas pertinebant. huic disciplinæ, quam dixi ἀκροατικὴν, tempus exercendæ dabat in Lycio matutinum: nec ad eam quemquam temerè mittebat; nisi quorum antè ingenium & eruditionis elementa atque in discendo studium laboremque explorasset. illas verò ἐξωτερικὰς auditiones exercitiumque dicendi eodem in loco vesperi faciebat; easque vulgo iuuenibus sine delectu præbebat: atque eum δειλινὸν περίπατον appellabat, illum alterum supra ἑωθινὸν. vtroque enim tempore ambulans disserebat. librosque suos, earum omnium rerum commentarios, seorsum diuisit; vt alij exoterici dicerentur, partim acroatici. Acroaticos cum in vulgus ab eo editos rex Alexander cognouisset; atque ea tempestate armis exercitam omnem prope Asiam teneret; regemque ipsum Darium prœliis & victoriis vrgeret: in illis tamen tantis negociis litteras ad Aristotelem misit, non eum rectè fecisse, quod disciplinas ἀκροατικὰς, quibus ab eo ipse eruditus foret, libris foras editis inuulgasset. Nam qua, inquit, alia re præstare cæteris poterimus, si ea, quæ ex te accepimus, omnium prorsus fient communia? quippe ego doctrina antëire malim, quam copijs atque opulentijs. Rescripsit ei Aristoteles ad hanc sententiam. Acroaticos libros, quos editos quereris & non proinde vt arcana absconditos, neque editos scito esse neque non editos. quoniam his solis, qui nos audiunt, cognobiles erunt. Exempla vtrarumque litterarum sumta ex Andronici philosophi libro subdidi. amaui autem prorsus in vtriusque epistola breuitatis elegantissimæ filum tenuissimum.

Ἀλέξανδρος Ἀριστοτέλει εὖ πράττειν.

Οὐκ ὀρθῶς ἐποίησας, ἐκδοὺς τοὺς ἀκροατικοὺς τῶν λόγων. τίνι γὰρ ἔτι διοίσομεν ἡμεῖς τῶν ἄλλων, εἰ καθ' οὓς ἐπαιδεύθημεν λόγους, οὗτοι πάντων ἔσονται κοινοί; ἐγὼ δὲ βουλοίμην ἂν ταῖς περὶ τὰ ἄριστα ἐμπειρίαις, ἢ ταῖς δυνάμεσι διαφέρειν. ἔρρωσο.

Ἀριστοτέλης βασιλεῖ Ἀλεξάνδρῳ εὖ πράττειν.

Ἔγραψάς μοι περὶ τῶν ἀκροατικῶν λόγων, οἰόμενος δεῖν αὐτοὺς φυλάττειν ἐν ἀπορρήτοις. ἴσθι οὖν αὐτοὺς καὶ ἐκδεδομένους καὶ μὴ ἐκδεδομένους. ξυνετοὶ γάρ εἰσι μόνοις τοῖς ἡμῶν ἀκούσασιν. ἔρρωσο.

Hoc ego verbum ξυνετοὶ γάρ εἰσιν *quærens vno itidem verbo dicere, aliud non reperi, quam quod est ſcriptum à M. Catone in* vj. *origine.* Itaque ego, *inquit*, cognobiliorem cognitionem eſſe arbitror.

CAPVT VI.

Quæſitum atque tractatum, vtrum ſit rectius dicere, *habeo curam veſtri*, an, *veſtrum*.

PErcunctabar *Apollinarem Sulpicium, cum eum Romæ adoleſcentulus ſectarer, qua ratione diceretur*; habeo curam veſtri, *aut* miſereor veſtri: *&* *iſte caſus*, veſtri, *eo in loco quem videretur habere caſum rectum. Is hic mihi ita reſpondit. Quæris, inquit, ex me, quod mihi quoque eſt iamdiu in perpetua quæſtione. videtur enim non*, veſtri, *oportere dici, ſed* veſtrum: *ſicut Græci loquuntur*, ἐπιμελοῦμαι ὑμῶν καὶ κήδομαι ὑμῶν. *quo in loco* ὑμῶν *aptius* veſtrum *dicitur, quam* veſtri, *&* *habet caſum nominandi*, vos: *quem tu re-*

ctum appellasti. inuenio tamen, inquit, non paucis in locis nostri *atque* vestri *dictum, non,* nostrum *aut* vestrum. *L. Sulla rerum gestarum libro secundo.* Quo si fieri potest, vt etiam nunc nostri vobis in mentem veniat; nosque magis dignos creditis, quibus ciuibus quam hostibus vtamini; quique pro vobis potius quam contra vos pugnemus; neque nostro neque maiorum nostrorum merito nobis id continget. *Terentius in Phormione.*

Ita plerique ingenio sumus omnes. nostri
nosmet pænitet.

Afranius in Togata.

Nescio qui nostri miseritus tandem deus.

& Laberius in Necyomantia.

Dum diutius detinetur; nostri oblitus est.

dubium porro, inquit, non est, quin eodem hæc omnia casu dicantur; nostri oblitus est, nostri miseritus est; *quo dicitur*, mei pænitet, mei misertus est, mei oblitus est. mei *autem casus interrogandi est, quem genitiuum grammatici vocant; & ab eo declinatur, quod est,* ego. *huius deinde pluratiuum est,* nos. tui *æquè declinatur ab eo, quod est,* tu. *huius itidem pluratiuum est,* vos. *sic namque Plautus declinauit in Pseudolo in hisce versibus.*

Si ex te tacente fieri possem certior here,
Quæ miseriæ te tam miserè macerent:
Duorum labori ego hominum parsissem
lubens,
Mei te rogandi & tis respondendi mihi.

mei *enim Plautus, hoc in loco, non ab eo dixit, quod est,* meus; *sed ab eo quod est,* ego. *itaque si dicere velis*, patrem mei, *pro*, patrem meum, *quo Græci modo τὸν πατέρα μου dicunt, inusitatè quidem*

sed rectè profectò, eaque ratione dices, qua Plautus dixit, labori mei, *pro*, labori meo. *hæc autem ipsa ratio est in numero pluratiuo; qua Gracchus*, misereri vestrum *dixit, & qua M. Cicero* contentio vestrum *&* contentio nostrum *dixit; quaque item ratione Quadrigarius in annali vndeuicesimo verba hæc posuit.* C. Mari, & quando te nostrûm & reip. miserebitur? *cur igitur Terentius*, pænitet nostri, *& non*, nostrum, *& Afranius*, nostri miseritus est, *non*, nostrum? *Nihil herclè, inquit, mihi de ista re in mẽtem venit; nisi auctoritas quædam vetustatis non nimis anxiè neque superstitiosè loquentis. nam sicuti multifariam scriptum est*, vestrorum, *pro, vestrum, vt in Plauti Mustellaria in hoc versu,*

Verum illud esse maxima pars vestrorum
intelligit;

cum vellet, maxima pars *dicere* vestrum: *ita non numquam*, vestri, *quoque dictum est*, vestrum. *sed proculdubio qui rectißimè loqui volet*, vestrum, *potius dixerit, quam* vestri. *& idcirco importunißimè, inquit, fecerunt qui in plerisque Sallustii exemplaribus scripturam istam sincerißimam corruperunt. nam cum ita in Catilina scriptum esset:* Sæpe maiores vestrum miseriti plebis Romanæ: vestrum *obleuerunt, &* vestri superscripserunt. *ex quo in plures libros mendæ istius indoles manauit. Hæc memini mihi Apollinarem dicere, eaque tunc ipsa, ita vt dicta fuerant, notaui.*

CAPVT VII.

Quàm diuersæ Græcorum sententiæ super numero Niobæ filiorum.

Mira & propè adeo ridicula diuersitas fabulæ apud Græcos poëtas deprehenditur, super numero Niobæ filiorum. nam Homerus pueros puellasque eius bis senos dicit fuiße, Euripides bis septenos, Sappho bis nouenos, Bacchilides & Pindarus bis denos. quidam alii scriptores tres fuisse solos dixerunt.

CAPVT VIII.

De iis quæ habere συμπάθειαν videntur cum luna augescente ac senescente.

Annianus poëta in fundo suo, quem in agro Falisco poßidebat, agitare erat solitus vindemiam hilarè atque amœniter. ad eos dies me & quosdam item alios familiaris vocauit. ibi tum, cœnantibus nobis, magnus ostrearum numerus Roma misßus est. quæ cum appositæ fuißent; & multæ quidem sed inuberes macræque essent: Luna, inquit Annianus, nunc videlicet senescit. ea re ostrea quoque, sicuti quædam alia, tenuis exsuctaque est. cum quæreremus, quæ alia item senescente luna tabescerent: Nonne Lucilium, inquit, nostrum meministis dicere?

Luna alit ostrea & implet echinos, muribus fibras

Et pecui addit.

eadem autem ipsa, quæ crescente luna gliscunt, deficiente contrà luna defiunt. ælurorum quoque oculi ad easdem vices lunæ aut ampliores fiunt aut minores. id etiam, inquit, multo mirandum est magis, quod apud Plutarchum in IIII in Hesiodum commentario legi; Cæpe tum reuirescit & congerminat decedente luna, contra autem inarescit adolescente. eam causam esse dicunt sacerdotes Ægyptij, cur Pelusiotæ cæpe non

edunt: quia solum olerum omnium contra lunæ aucta atque damna vices minuendi & augendi habeat contrarias.

CAPVT IX.

Qualibus verbis delectari solitus sit Antonius Iulianus positis in mimiambis, quos Cn. Matius scripsit.

DElectari mulcerique aures suas dicebat Antonius Iulianus figmentis verborum nouis Cn. Matij, hominis eruditi: qualia hæc quoque essent, quæ scripta ab eo in mimiambis memorabat.

Sinuque amicum reficere frigidam caldo:
Columbatimque labra conferens labris.

item id quoque iucunde lepideque fictum dictitabat.

Iam tonsiles tapetes ebrii fuco,
Quos concha purpura imbuens venenauit.

item illud.

Dein coquenti vasa cuncta deiectat:
Nequamue scitamenta pipulo poscit.

CAPVT X.

Quid vocabulum *ex iure manum consertum*, significet.

EX. IVRE. MANVM. CONSERTVM: *verba sunt ex antiquis actionibus. quæ, cum lege agitur & vindictæ contenduntur, dici nunc quoque apud prætorem solent. Rogaui ego Romæ grammaticum celebri hominem fama & multo nomine, quid hæc verba essent. tum ille me despiciens, Aut erras, inquit, adolescens aut ludis. rem enim doceo grammaticam*

non ius respondeo. si quid igitur ex Vergilio, Plauto, Ennio quærere habes; quæras licet. Ex Ennio ergo, inquam, est magister quod quæro. Ennius enim verbis hisce vsus est. cumque ille demiratus aliena hæc esse à poetis, & haud vsquam inueniri in carminibus Ennij diceret: tum ego hos versus ex octauo annali absentes dixi. nam fortè eos tamquam insigniter præter alios factos memineram.

Pellitur è medio sapientia. vi geritur res.
Spernitur orator bonus. horridus miles amatur.
Haud doctis dictis certantes sed maledictis
Miscent inter sese inimicitias agitantes.
Non ex iure manũ consertũ, sed mage ferro
Rem repetunt, regnumque petunt. vadunt solida vi.

Cum hos versus Ennianos dixissem: Credo, inquit grammaticus, iam tibi. sed tu velim credas mihi, Q. Ennium didicisse hoc non ex poëticæ litteris, sed ex iuris aliquo perito. eas igitur tu quoque, inquit, & discas vnde Ennius didicit. Vsus consilio sum magistri, quod docere me ipse debuerat, à quo discerem prætermonstrantis. itaque id, quod ex Iureconsultis ex librisque eorum didici, inferendum his commentariis existimaui. quoniam in medio rerum & hominum vitam qui colunt, ignorare non oportet verba actionum ciuilium celebriora. Manum conserere *est, de qua re disceptatur, in re præsenti,* siue ager siue quid aliud est, *simul aduersarium manu prenderit, in ea re omnibus verbis vindicare. vindicia, id est, correptio manus in re atque in loco præsenti, apud prætorem ex duodecim tabulis fiebat. in quibus ita scriptum est.* S I. Q V I. I N. I V R E. M A N V M. C O N S E-

RVNT. *Sed postquam prætores propagatis Italiæ finibus, datis iurisdictionibus, negotiis occupati proficisci vindiciarum dicendarum causa in longinquas res grauabantur: institutum est, contra duodecim tabulas, tacito consensu, ut litigantes non in iure apud prætorem manum consererent, sed ex iure manum consertum vocarent; id est, alter alterum ex iure ad conserendam manum in rem, de qua ageretur, vocaret: atque profecti simul in agrum, de quo litigabatur, terræ aliquid ex eo, uti vnam glebam, in ius in vrbem ad prætorem deferrent; & in ea gleba, tamquam in toto agro, vindicarent. idque Ennius significare volens ait, non, ut ad prætorem solitum est, agi legitimis actionibus, neque ex iure manum consertum, sed bello ferroque & vera vi atque solida. quod videtur dixisse conferens vim illam ciuilem & festucariam, quæ verbo diceretur, non quæ manu fieret, cum vi bellica & cruenta.*

CAPVT X.

Quid sit *sculnæ* verbum positū apud M. Varronē.

P*.Lauinij liber est non incuriose factus. is inscriptus est*, de verbis sordidis. *in eo scripsit* sculnam *vulgo dici, quasi* sequlnam: quem qui elegantius, *inquit*, loquuntur, sequestrem appellant. *vtrumque vocabulum à sequendo factum est: quod eius, qui electus sit, vtraque pars fidem sequatur.* sculnam *autem scriptum esse in logistorico M. Varronis, qui inscribitur*, Catus, *idem Lauinius in eodem libro admonet. Sed quod apud* sequestrem *depositum erat*, sequestrò *positum per aduerbium dicebant. Cato de Ptolemæo contra Thermum:*

& de natura humana. *Est qui* memoriales titulos *fecerit. est qui* Studiosorum, &, de ridiculis, & περὶ ποικίλας ἱστορίας. *est item qui* historiæ naturalis. *est* qui *βιβλιοθήκην; est præ terea qui* pratum; *est item qui* ἐπιτομίδων. *est qui scripsit* συγγραφήν. *sunt item multi qui* coniectanea; *neque item desunt, qui indices libris suis fecerint aut* epistolarum moralium *aut* epistolicarum quæstionum *aut* confusarum; & *quædam alia inscripta nimis lepida, multasque prorsus concinnitates redolentia. Nos verò, vt captus noster est, incuriosè & immeditatè ac prope etiam subrusticè ex ipso loco ac tempore hibernarum vigiliarum,* Atticas Noctes, *inscripsimus; tantum ceteris omnibus in ipsius quoque inscriptionis laude cedentes, quantum cessimus in cura & elegantia scriptionis. Sed ne consilium quidem in excerpendis notandisque rebus idem mihi, quod plerisque illis fuit. namque illi omnes, & eorum maximè Græci, multa & varia lectitãtes, in quas res cumque inciderent, alba, vt dicitur, linea sine cura discriminis, solam copiam sectati conuerrebant: quibus in legendis antè animus senio aut tædio languebit; quam vnum alterumve repererit, quod sit aut voluptati legere, aut cultui legisse, aut vsui meminisse. Ego vero, cum illud Heracliti Ephesii viri summè nobilis verbum cordi haberẽ, quod profecto ita est:* Introite. nam & hic *** *ipse quidem voluendis transeundisque multis admodum voluminibus, per omnia semper negotiorum interualla, in quibus furari otium potui, exercitus defessusque sum: sed modica ex ijs, eaque sola accepi, quæ aut ingenia promta expeditaque ad honestæ eruditionis cupidinem vtiliumque artium contemplationem celeri facilique compendio ducerent, aut homines alijs iam vitæ negotijs occupatos à turpi certè agrestique rerum atque verborum imperitia vindicarent. Quæ erunt autem in his commentarijs pauca*

quædam ſcrupuloſa & anxia, vel ex grammatica, vel e dialectica, vel etiam ex geometria, quæque erũt item paucula remotiora ſuper augurio iure & pontificio; non oportet ea defugere quaſi aut cognitu non vtilia aut perceptu difficilia. non enim fecimus altos nimis & obſcuros in his rebus quæſtionum ſinus: ſed primitias quaſdam & quaſi libamenta ingenuarum artium dedimus; quæ virum ciuiliter eruditum neque audiſſe vmquam neque attigiſſe, ſi non inutile, at quidem certè indecorum eſt. ab his igitur, ſi cui forte non numquam tempus voluptaſque erit lucubratiunculas iſtas cognoſcere, petitum impetratumque volumus; vt in legendo, quæ pridem ſcierint, non aſpernentur quaſi nota inuulgataque. nam & quid tam remotũ in litteris eſt, quin id tamen compluſculi ſciant? & ſatis hoc blandum eſt, non eſſe hæc neque in ſcholis decantata neque in commentarijs protrita. quæ porro noua ſibi ignotaque offenderint; æquum eſſe puto vt ſine vano obtrectatu conſiderent, an minutæ iſtæ admonitiones pauxillulæ nequaquam tamen ſint vel ad alendum ſtudium inhoneſtæ, vel ad oblectandum frigidæ fouendumque animum: ſed eius ſeminis generiſque ſint, ex quo facile adoleſcant aut ingenia hominum vegetiora, aut memoria adminiculatior, aut oratio ſollertior, aut ſermo incorruptior, aut delectatior motio, aut in ludo liberalior. quæ autem parum plana videbuntur, aut minus plena inſtructaque; petimus, inquam, vt ea non docendi magis, quam admonendi gratia ſcripta exiſtiment; & quaſi demonſtratione veſtigiorum contenti perſequantur ex poſt, ſi libebit, vel libris repertis vel magiſtris. quæ vero putauerint reprehendenda; his, ſi audebunt, ſuccenſeant, vnde ea nos accepimus ſed enim, quæ aliter apud alium ſcripta legerint, ne iam ſtatim temere obſtrepant: ſed tractationes rerum & auctoritates hominum penſitent quos

... quosve nos secuti sumus. Erit autem id longè optimum, ut, qui in lectitando, scribendo, commentando, numquam voluptates numquam labores ceperunt, nullas hoc genus vigilias vigilarunt, neque ullis inter eiusdem Musæ æmulos certationibus disceptationibusque percunctando, scribendo, elimati sunt, sed intemperiarum negotiorumque pleni sunt; abeant à Noctibus his procul; atque alia sibi oblectamenta quærant. vetus adagium est, Nihil cum fidibus graculo, nihil cum amaracino sui. Atque etiam, quò sit quorundam maledoctorum hominum scæuitas & inuidentia irritatior, mutuabor ex Aristophanis choro anapæsta pauca; & quam ille homo festiuißimus fabulæ suæ spectandæ legem dedit, eamdem ego commentarijs his legendis dabo; ut ea ne attingat neve adeat profestum & profanum vulgus, à ludo Musico diuersum. Versus legis datæ hi sunt.

Εὐφημεῖν χρὴ κἀξίστασθαι τοῖς ἡμετέροισι χοροῖσιν,
Ὅστις ἄπειρος τῶνδε λόγων, ἢ γνώμῃ μὴ καθαρεύοι
Ἢ γενναίων ὄργια μουσῶν μήτ' ἴδε πω, μήτ' ἐχόρευσε.

Volumina commentariorum ad hunc diem viginti iam facta sunt. quantum autem vitæ mihi deinceps deûm voluntate erit, quantumque à tuenda re familiari procurandoque cultu liberorum meorum dabitur otium: ea omnia subsiciua & subsecundaria tempora ad colligendas huiuscemodi memoriarum disceptatiunculas conferam. Progredietur igitur numerus librorum, dijs bene iuuantibus, cũ ipsius vitæ, quantuli quique fuerint, progreßibus. neque longiora mihi dari spatia viuendi volo, quam dum ero ad hãc quoque facultatem scribendi cõmentandique idoneus. Capita rerum, quæ cuique commentario insunt, exposuimus hic vniuersa: ut iam statim declaretur, quid quove in libro quæri inuenirique poßit.

COMMENTARIO PRIMO HAEC INSVNT.

Quali proportione quibusque collectionibus Plutarchus ratiocinatum esse Pythagoram philosophum dixerit de comprehendenda corporis proceritate, qua fuit Hercules, cum vitam inter homines viueret. CAP. I.

Ab Herode Attico c. v. tempestiuè depromta in quemdam iactabundum & gloriosum adolescentem, specie tantum philosophiæ sectatorem, verba Epicteti Stoici, quibus festiuiter à vero Stoico seiunxit vulgus loquacium nebulonũ, qui se Stoicos nuncuparent. CAP. II.

Quod Chilo Lacedæmonius consilium anceps pro salute amici cepit; quodque est circumspectè & anxiè considerandum an pro vtilitatibus amicorum delinquendum aliquando sit: notatáque inibi & relata quæ & Theophrastus & M. Cicero super ea re scripserunt. CAP. III.

Quam tenuiter curiosé-que explorauerit Antonius Iulianus in oratione M. Tullii verbi ab eo mutati argutiam. CAP. IIII.

Quod Demosthenes rhetor cultu corporis atque vestitu probris obnoxio infamique mundicia fuit; quodque item Hortensius orator ob eiusmodi mundicias gestumque in agendo histrionicum Dionysiæ saltatriculæ cognomento compellatus est. CAP. V.

Verba ex oratione Metelli Numidici, quam dixit ad populum in censura cum eum ad vxores ducendas adhortaretur; eaque oratio quam ob causam reprehensa, & quem contra in modum defen-

scriptum esset, *& ora Tristia tentantum sensu torquebit amaror*, non, quod vulgus legeret, *sensu torquebit amaro*. CAP. XXI.

An qui causas defendit, rectè Latinéque dicat *superesse se ei quod defendit*, &, *superesse*, propriè quid sit. CAP. XXII.

Quis fuerit Papirius Prætextatus, quæve istius causa cognomenti sit: historiáque ista omnis super eodē Papirio cognitu iucunda. CAP. XXIII.

Tria epigrammata trium veterum poetarum, Næuij, Plauti, Pacuuij; quæ facta ab ipsis sepulchris ipsorum incisa sunt. CAP. XXIIII.

Quibus verbis M. Varro *inducias* definierit: quæsitumque inibi curiosius, quænam ratio sit vocabuli *induciarum*. CAP. XXV.

Quem in modum mihi Taurus philosophus responderit percunctanti an sapiens irasceretur.

COMMENTARIO SECVNDO HAEC INSVNT.

Quo genere solitus sit philosophus Socrates exercere patientiam corporis: deque eiusdem viri patientia. CAP. I.

Quæ ratio obseruatióque officiorum esse debeat inter patres filiosque in discumbendo sedēdoque, atque in id genus rebus domi forisque, si filij magistratus sunt & patres priuati: superque ea re Tauri philosophi dissertatio, & exemplum ex historia Romana petitum. CAP. II.

Qua ratione verbis quibusdam vocabulisque veteres immiserint, h, litteræ spiritum. CAP. III.

COMMENTARIO TERTIO

HAEC INSVNT.

to fortè Callistrato rhetore in concione populi, destitit à Platone, & sectatus est Callistratum.
CAP. XIII.
Dimidium librum legi, aut, *dimidiam fabulam audiui*, aliaque eiuscemodi qui dicat, vitiose dicere: eiusque vitij causas reddere M. Varronem; nec quemquam veterum iisce verbis ita vsum esse.
CAP. XIIII.
Exstare in litteris, pérque hominum memorias traditum, quòd repentè multis mortem attulit gaudium ingẽs insperatum, interclusa anima & vim magni nouique motus non sustinente. CAP. XV.
Temporis varietas in puerperiis mulierum quænam sit & à medicis & philosophis tradita. atque inibi poëtarũ quoque veterum super eadem re opiniones: multáque alia auditu atque memoratu digna: verbáque ipsa Hippocratis medici ex libro illius sumta, qui inscriptus est περὶ τροφῆς. CAP. XVI.
Id quoque esse à grauissimis viris memoriæ mãdatũ quòd tres libros Plato Philolai Pythagorici & Aristoteles pauculos Speusippi philosophi mercati sunt preciis fidẽ nõ capiẽtibus. CAP. XVII.
Quid sint *pedarij senatores*, & quam ob causam ita appellati; quámque habeant originem verba hæc ex edicto tralaticio consulum, SENATORES. QVIBVS.QVE. IN. SENATV. SENTENTIAM. DICERE. LICET. CAP. XVIII.
Qua ratione Gabius Bassus scripserit *parcum* hominẽ appellatũ; & quã eius vocabuli causã putarit; & cõtrà quẽ in modũ quibúsque verbis Fauorinus hanc traditionem eius eluserit. CAP. XIX.

COMMENTARIO QVARTO HAEC INSVNT.

Sermo quidam Fauorini philosophi cum grammatico iactantiore factus in Socraticum modũ: atque inibi in sermone dictum, quibus verbis *penus* à Q. Scæuola definita sit, quodque eadẽ definitio culpata reprehensáque est. CAP. I.

Quid differãt *morbus* & *vitium*; etquam vim habeant vocabula ista in edicto ædilium; et an eunuchus & steriles mulieres redhiberi possint; diuersæque super ea re sententiæ. CAP. II.

Quòd nullæ fuerint rei vxoriæ actiones in vrbe Roma ante Carbilianum diuortium: atque inibi quid sit proprie *pelex*, quæque eius vocabuli ratio sit. CAP. III.

Quid Seruius Sulpicius, in libro qui est de dotibus, scripserit de iure atque more veterum spõsaliorum. CAP. IIII.

Historia narrata de perfidia haruspicum Etruscorum, quodque ob eam rem versus hic à pueris Romæ vrbe tota cantatus est:

Malum consilium consultori pessimum est.

CAP. V.

Verba veteris senatusconsulti, in quo decretum est hostiis maioribus expiandum quod in sacrario hastæ Martiæ mouissent: atque inibi enarratum quid sint *hostiæ succidaneæ*, quid item *tempora præcidanea*; quodque Capito Ateius *ferias* quasdam *præcidaneas* appellauit. CAP. VI.

De epistola Valerij Probi grammatici ad Marcellum scripta, super accentu nominum quorumdam Poenicorum. CAP. VII.

COMMENTARIO QVINTO HAEC INSVNT.

COMMENTARIO SEXTO HÆC INSVNT.

COMMENTARIO SEPTIMO HÆC INSVNT.

verbis relata. Cap. xix.

Quod Vergilius à Nolanis ob aquam sibi non permissam sustulit è versu suo, *Nola*, & posuit, *Ora*: atque ibi quædam alia de consonantia litterarum iucunda. Cap. xx.

Quoad viuet, & , *quoad morietur*, cur idipsum temporis significent, cum ex duobus sint facta contrariis. Cap. xxi.

Quod censores equum adimere soliti sint equitibus corpulentis & præpinguibus: quæsitúmque vtrum ea res cum ignominia, an incolumi dignitate equitum facta sit. Cap. xxii.

COMMENTARIO OCTAVO HAEC INSVNT.

Hesterna noctu recténe an cum vitio dicatur; & quænam super istis verbis grammatica traditio sit: item quod x. viri in xii. tabulis *nox* pro *noctu* dixerunt. Cap. i.

Quæ mihi decem verba ediderit Fauorinus, quæ vsurpentur quidem à Græcis, sed sint adulterina & barbara; quæ item à me totidem acceperit, quæ ex medio communique vsu Latine loquentium minime Latina sint, neque in veterum libris reperiantur. Cap. ii.

Quem in modum & quàm seuere increpuerit audientibus nobis Peregrinus philosophus adolescentem Romanum, ex equestri familia, stantem segnem apud se & assidue oscitantem. Cap. iii.

Quòd Herodotus scriptor historiæ memoratissimus parum verè dixerit, vnam solamque pinũ arborum omnium cæsam numquam denuo

COMMENTARIO NONO
HÆC INSVNT.

COMMENTARIO DECIMO
HÆC INSVNT.

COMMENTARIO VNDECIMO HAEC INSVNT.

COMMENTARIO DVODECIMO HAEC INSVNT.

Errare istos qui spe & fiducia latendi peccent, cum latebra peccati perpetua nulla sit: & super ea re Peregrini philosophi sermo ex Sophocli poetæ sententia. cap. XI.

Faceta responsio M. Ciceronis amolientis à se crimen manifesti mendacij. cap. XII.

Intra Kalendas cum dicitur quid significet, vtrũ *ante Kalendas*, an *Kalendis*, an vtrumque: atque inibi, quid sit in oratione M. Tullij *intra oceanum* & *intra montem Taurum*: & in quadam epistola, *intra modum*. cap. XIII.

Saltem particula quam vim habeat & quam originem. cap. XIIII.

Quòd Sisenna in libris historiarum aduerbijs huiuscemodi sæpenumero vsus est *celatim*, *vellicatim*, *saltuatim*. cap. XV.

COMMENTARIO TERTIODECIMO HAEC INSVNT.

Inquisitio verborum istorũ M. Tullij curiosior, quæ sunt in primo Antonianarũ libro; *Multa autem impendere videntur præter naturam etiam præterque fatum*: tractatumque an idem duo ista significent *fatum* atque *natura*, an diuersum. cap I.

Super poetarum Pacuuij & Attij colloquio familiari in oppido Tarentino. cap. II.

An vocabula hæc *necessitudo* & *necessitas* differẽti significatione sint. cap. III.

Olympiadis Alexandri matris comis ac prudẽs ad filium Alexandrum rescriptio. cap. IIII.

De Aristotele, Theophrasto, & Menedemo, philosophis; deque eliganti verecundia Aristotelis,

inter os atque offam. *Cap.* XVI.

Platonem tribuere Eupidi, Sophocli versum; & inueniri versus verbis isdem, aut paucis syllabis immutatis, apud diuersos poetas temporibus variis natos. *Cap.* XVII.

De genere atque nominibus familiæ Porciæ. *Cap.* XVIII.

Quòd à scriptoribus elegantissimis maior ratio habita sit sonitus vocum atque verborum iucundioris (quæ à Græcis εὐφωνία dicitur) quàm regulæ disciplinæque quæ à Grammaticis reperta est. *Cap.* XIX.

Verba T. Castricij rhetoris ad discipulos adolescentes de vestitu atque calceatu non decoro. *Cap.* XX.

Comprecationes quæ ritu Romano fiunt dijs, expositæ in libris sacerdotum; inter quas Marti *Nerienem* tribuunt, & quid *Neriene* seu *Nerio* nomen importet. *Cap.* XXI.

M. Catonis consularis & censorij pulcherrima exprobratio contra philosophantes nomine & non re. *Cap.* XXII.

Quæsitum tractatúmque quid sint *manubiæ:* atque inibi dicta quædam de ratione vtendi verbis pluribus idem significantibus. *Cap.* XXIII.

Verba P. Nigidij, quibus dicit in nomine *Valerij* in casu vocandi primam syllabam acuendam esse: & item alia ex eiusdem verbis ad rectam scripturam pertinentia. *Cap.* XXIIII.

De versibus quos Virgilius sectatus videtur Homeri ac Parthenij. *Cap.* XXV.

De sententia Panætij philosophi, quam scripsit in libro de officijs secundo; qua hortatur vt ho-

COMMENTARIO QVARTODECIMO HAEC INSVNT.

COMMENTARIO QVINTODECIMO HAEC INSVNT.

Verba

COMMENTARIO DECIMOSEXTO HAEC INSVNT.

COMMENTARIO SEPTIMODECIMO HÆC INSVNT.

μένου posuisse: totúmque id consideratius tractatum exploratumque. *Cap.* V.

Falsum esse quod Verrius Flaccus, in secundo librorum quos de obscuris M. Catonis composuit, de seruo recepticio scriptum reliquit. *Cap.* VI.

Verba hæc ex Atinia lege, QVOD. SVBREPTVM. ERIT. EIVS. REI. ÆTERNA. AVCTORITAS. ESTO. P. Nigidio & Q. Scæuolæ visa esse, non minus de præterito furto quam de futuro cauisse. *Cap.* VII.

In sermonibus apud mensam Tauri philosophi quæri agitarique huiusmodi solita; cur oleũ sæpe & facilè, vina rarius congelescant; acetum haud fere vmquam: & quòd aquæ fluuiorum fontiumque durentur, mare gelu non duretur. *Cap.* VIII.

De notis litterarum quæ in C. Cæsaris epistolis reperiuntur; déque aliis clamdestinis litteris ex vetere historia petitis, & quid *scytale* sit Laconica. *Cap.* IX.

Quid de versibus Virgilii Fauorinus existimarit, quibus in describenda flagrantia montis Aetnæ Pindarum poetam secutus est: collatáque ab eo super eadem re vtriusque carmina & diiudicata. *Cap.* X.

Quòd Plutarchus, in libris symposiacis, opinionem Platonis de habitu atque natura stomachi fistulæque eius quæ τραχεῖα dicitur, aduersum Erasistratum medicum tutatus est auctoritate adhibita antiqui medici Hippocratis. *Cap.* XI.

De materiis infamibus, quas Græci ἀδόξοις appellant, à Fauorino exercendi gratia disputatis. *Cap.* XII.

Græci Romanique illustres viri floruerint ante secundum bellum Karthaginensium.
Cap. XXI.

COMMENTARIO DVODEVICESIMO HAEC INSVNT.

Cap. XV.

COMMENTARIO VNDEVICESIMO HAEC INSVNT.

COMMENTARIO VICESIMO HÆC INSVNT.

FINIS.

INDEX SCRIPTORVM AB A. GELLIO LAVDATORVM.

Prior numerus librum, posterior capita libri designat.

A

LEGVM ET ALIORVM

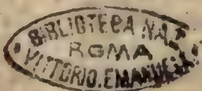
MONVMENTORVM

itemque incertorum scriptorum

INDEX.

FINIS,

Memineris, lector, hoc in indice ita scriptores laudari & vetera monumenta, vt in vno vnius libri capite idem scriptores sæpius reperiantur, item legum x I I. *tab. aliarumq. plura capita. cuius te monitum volumus.*



INDEX RERVM ET VERBORVM IN A. GELLIO MEMORABILIVM.

Prior numerus librum, posterior capita libri designat.

A

E

Geminus

N

eius

Q.

R

Vir-

S

INDEX

INDEX GRÆCARVM VOCVM QVÆ HIS GELLII LIBRIS *sunt inserta.*

A

B

FINIS.

FINE

